

באר החיים על מצודת דוד

ספר ירמיה

עם

מצודת דוד – ביאור הפסוק

באר החיים – הקדמה לפני כל פרשה

מעין חיים – מוסר ועיונים

מיוסד על חז"ל והמפרשים
מועיל מאד להבנת הנ"ך בס"ד

מאת חיים בארה

כל הזכויות שמורות למחבר
ארץ ישראל. קרית ספר. 089744864

תקופות הנביאים:

דברי הנביאים הקדושים, יותר מובנים כאשר מכירים את התקופה המדוברת בנביא. לפיכך נחוץ לשנן ולהבין את סדר דברי הימים, ימי המלכים והנביאים.

שלמה המלך בנה את בית המקדש ומלך על כל ישראל ובעליונים ותחתונים. בימיו היה שיא כבוד המלכות. גם היתה מצב של עליה בתורה, שלמה המלך חיבר משלי קהלת ושיר השירים, לימד את העם, ותיקן תקנות ומצוות מדרבנן, ועשה אזנים לתורה.

מלכי בית דוד מלכו אחד אחר השני עד החורבן, כולם מאותה משפחה. אולם עשרת השבטים התפלגו במות שלמה, ומלכו עליהם מלכים אחרים.

נראה כי נקל יותר לעמוד על הבדלי התקופות כאשר נתבונן על חלוקת משפחות מלכי ישראל, שמלכו על עשרת השבטים.

ניתן לחלק את תקופת מלכי ישראל לשלושה חלקים.

החלק הראשון ירבעם בן נבט ובנו בעשא ובנו, שנות ארבעה מלכים אלו ביחד הוא כחמישים שנה. בימי ירבעם היה הנביא המפורסם, ומעתיק השמועה, הנביא אחיה מהעיר שילה, **אחיה השילוני**.

אחר כך מלך עמרי אבי אחאב, אחאב ועוד כמה מלכים מזרעו, כל משפחה זו מלכו כחמישים שנה. בימי אחאב היה הנביא המפורסם, ומעתיק השמועה, **אליהו הנביא**. **עובדיה** היה תלמידו, ונבואתו היא הראשונה מנביאים אחרונים.

תקופה שנייה ימי מלכות בית ייחוא. ייחוא וזרעו אחריו, מלכו שנים רבות בתקופה ארוכה של למעלה ממאה שנה.

בחלק הראשון של תקופה זו היה **היה אלישע הנביא**, הנביא הגדול ומעתיק השמועה.

אלישע שלח את תלמידו יונה הנביא להמליך את ייחוא בדבר ה'. ייחוא השמיד את נביאי הבעל, ועבור כך הובטח באריכות ימים על ממלכתו.

יונה הנביא תלמידו של אלישע, ניבא על נינוה בירת מלכות אשור, באותם ימים עלתה 'מלכות אשור' ומשלה בכיפה שנים רבות, אחד ממלכיה הוא סנחריב שהגלה את עשרת השבטים.

יש לשים לב עד הנה איננו מוצאים נבואות תוכחה, כל כתבי הקודש עד הנה, נכתבו בצורת מעשים ודברי חכמה, הלא הם תהילים, יהושע שופטים שמואל מלכים, רות, איוב, וספרי שלמה.

נבואות תוכחה באו כהקדמה ואזהרה לפני גלויות ישראל ויהודה, בימים הראשונים עוד לא היה גלויות.

תקופה שלישית. אחרי מלכות ייחוא מלכו מספר מלכים מעט שנים, בימיהם הגלה סנחריב מלך אשור ונינוה, את עשרת השבטים. הם גלו בג' שלבים, השלב האחרון היה בשנת ג' אלפים ר'.
הנביאים **ישעיה עמוס הושע ומיכה**, התנבאו בשבעים שנה האחרונות לפני גלות השבטים, מחצי השני של תקופת מלכות ייחוא, ועד גלות השבטים, וכן ניבאו קצת אחר כך עד זמן מנשה.

נבואותיהם הארוכות, מדברים הרבה על גלות עשרת השבטים, מרבים בתוכחה לעם ישראל, ובאזהרה מפני הגלות. והם גם מבטיחים את הגאולה.

אחרי גלות השבטים, מלך מנשה נה' שנים, ואחריו אמון, יאשיהו בן אמון, יהואחז בן יאשיהו, יהויקים בן יאשיהו, יכניה (יהויכין בן יהויקים. והמלך האחרון צדקיהו בן יאשיהו.

בשנת שלח' היה חורבן בית המקדש וגלות בבל.

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

נבוכדנצר כבש את נינוה בירת אשור בשנת ש"כ. ובכך לקחה אומת כשדים אשר בבבל, את המלוכה בכיפה (שלטון על כל מלכי העולם) מאשור.

נחום ותיבוקק, התנבאו בימי מנשה, נבואותם מדברים על כך שעתידיה בבל בירת כשדים, לכבוש את נינוה בירת אשור. אף **יואל** התנבא בזמן ההוא לפי שיטה אחת.

במ' שנה אחרונות לבנין בית ראשון, התנבאו **צפניה ירמיהו ויחזקאל** [חולדה]. נביאים אלו התנבאו הרבה על החורבן וגלות יהודה. **עיקר ספר ירמיהו עוסק בגזרת חורבן בית המקדש על ידי נבוכדנצר מלך בבל.**

דניאל היה בימי החורבן. **תגי זכריה ומלאכי ועזרא** ניבאו בזמן תחילת בנין בית שני, וכאן תמה הנבואה מכלל ישראל.

עיון בסדר הנבואות בספר ירמיה

ירמיהו ניבא נבואות רבות של פורענויות, של צרות החורבן וגלות ישראל.

האם יש סדר בפרשיות, לכאורה יש ופרק אחד מדבר בימי יהויקים, אחר כך בימי צדקיהו, ואחר כך חזר לימי יהויקים שהיה לפני צדקיהו, וכך כמה פעמים (גם בפרק כה' כתוב שפרקים מז-נא כתובים כבר). והדבר צריך ביאור.

יתכן שהתשובה על כך היא, שספר ירמיה מסודר, ומחולק לפי נושאים, וענינים (הקדמת מלבי"ם). ואינו מסודר לפי סדר הזמן.

אולם נראה שהן אמנם ישנם קבוצות פרשיות בענין מסוים, והם מסודרים רק לפי הנושא ולא לפי הזמן. אך נבואות החורבן באופן כללי הם כן מסודרים לפי סדר הזמן, ובהם יש מהלך של שלבים בדרגת הגזירות שנגזרו מאת הקב"ה, וכפי שיבואר.

אכן מלשונות הפסוקים, כי ספר ירמיה הוא צירוף של עשרים ספרים, שבכל אחד כמה נבואות קטנים, הכתובות כל אחד כספר לעצמו. וכל אחד מתחיל 'הדבר אשר היה' וכיוצא בזה (מצאתי שגם הר"י אברבנאל ז"ל בפרק ז א, מפרש כך, שהלשון הדבר אשר היה, משמע ענין חדש). באופן זה מובן יותר שינוי הסדרים, וכן בכך יותר ברור להבין, כוונת כל קבוצת פרשיות מה ענינה (בפי' ר"י אברבנאל ז"ל מחלק את ספר ירמיהו, באופן קרוב לדברינו).

סמך לדבר, מה שנאמר (פרק כה יג) כל הכתוב בספר הזה אשר נבא ירמיהו על כל הגויים. והכוונה לפרק מז - נא, אשר בתחילתם נאמר אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא על הגויים. מכאן שספר ירמיהו, הוא ספר המיוסד על ספרים ספרים.

נושאי ספר ירמיה באופן כללי.

ארבע קבוצות מערכות נבואות: האחת - מערכת אחת של נבואות על החורבן מפרק שני ועד פרק עשרים, כאשר בכל פרשה נוסף עוד סעיף של החורבן, ובכל מקום מתבאר כנגד אלו עוונות נגזרו הגזרות, וכפי שנתבאר בס"ד בפירושינו.

השניה - כא-כט. הוא מערכת נבואות שכולה תוכחות על מנהיגים ומשפיעים כגון מלכים ונביאים. וכלהלך: פרקים כא-כד תוכחות על מנהיגי העם. פרק כה' מדבר שעל כל המנהיגים והמלכים להכנע לבבל. ופרקים כו-כט בענין נביאי אמת ונביאי שקר, והם כוללים מספר מעשים על נביאי שקר.

השלישית - ל-לג. מערכת נבואות אחרית הימים, והם נחמות והבטחות טובות. הרביעית - מו-נא. בסוף ירמיה יש מקום מיוחד לפרענויות שאר העמים, פרקים מו-נא. ארבעה הקבוצות האלו, שהוכרנו עד הנה, אינם מסודרים כלל לפי סדר זמנים, אלא אך ורק לפי הענין. והחמישית - מאורעות החורבן. לד-מה. מפרק לד' ואילך נכתבו מאורעות רבות, מה שהיה בארץ ישראל בימי החורבן, ובימים הסמוכים לחורבן, לפני החורבן ולאחריו. רוב הפרשיות שבקבוצה החמישית, מסודרים לפי סדר זמן המאורע. אך יש ג' פרקים שנשתנו מסדר הזמן. לאיזה סיבה. א' פרשת המעשה אם בני יונדב בן רכב, ב' פרשת המעשה אם מגילת איכה, שנשרפה ביד יחזקאל. פרשיות אלו נאמרו יח' שנה לפני החורבן, ונכתבו סמוך לחורבן. אולי מחמת ענינים המיוחד הקשור לחורבן. פרק מה' מדבר על ברוך בן נריה, תלמידו הגדול של ירמיהו, ונאמר לפני כל המאורעות שבפרקים לד-מד, ואולי נכתב בסוף מחמת שכמעט אין לו שייכות כלל עם נבואות הפורענות והגאולות.

נושאי נבואות ירמיהו בפרטות יותר (ולפי חלוקה לקבוצות המתחילים במילת "הדבר").

פרק א' דברי ה' בענין מינוי, ונבואה כללית.

ב-ו. פתיחה בנבואה קטנה לטובה. ואחריה קבוצת תוכחות, ופורענות על 'עם יהודה ובני ירושלים'.

ז - ט. נבואות שיאמרה בשער המקדש. ובאמת כל הפרשיות שבפרקים אלו, קשורות ל'חורבן העיר ומקום המקדש'. כפי שמבואר בהם.

פרק י. נבואה לחיזוק האמונה בה' ונגד ע"ז.

יא-יז. כשנבחין נראה שפרשיות אלו נסמכו זה לזה, כי כולם נבואות של שיח ה' עם ירמיהו, ותפילות ירמיהו, ונבואות בסגנון של שיח ה' עם ירמיהו.

הלא תראה כי בנבואות אלו נאמר בהם הרבה פעמים 'ויאמר ה' אלי' (ברוב מקומות כתוב דבר ה' אל ירמיהו, ואם כתוב ויאמר ה' אלי, בדרך כלל שירמיהו בעצמו יעשה איזה מעשה), ואתה אל תתפלל. וכן ברובם ככולם ירמיהו מתפלל אל ה', וה' משיב לו. או ירמיהו עונה אל ה'.

בנבואות אלו ישנם תוספות בפרטי הגזירות הרעות שיהיה על ירושלים. כאשר כפי דרכי ה' כל פרט מכוון כנגד חטא מדה נגד מדה, ודבר זה של מדה נגד מדה מתבאר היטיב בכל פרשה. ובכך הם המשיך לנבואות שבתחילת הספר. ונזכיר בקיצור את תוכן הפרשיות שבקבוצה זו.

יא א-ג. נבואת קללה לקיום הברית של הקללות הכתובות שבתורה. וירמיהו ענה אמן. יא יד-יז. תשובת ה' לירמיהו, שביטול עבודת המקדש, הוא בעון עבודת הבעל. יא יח-כג. תפלה על ענתות. יב א-תפלת על הצלחת נבוכדנצר, למה דרך רשעים מצליחה (נבוכדנצר נמשל כאריה, וכמו שמצאנו בדניאל פרק ז', ובתשובת ה' נמשלו הרשעים שבישראל כאריה, ובכך הוא מדה נגד מדה). יב יד-יז. פורענות על שכני ארץ ישראל. יג א-כז ממשיך את הפורענות של ישראל, באזור פשתים, ובבל יין. והכוונה על עזיבת התורה. תוכחת ירמיהו על עזיבת לימוד התורה, ובה קרואים 'עדר'. ואחריה ניבא על 'מלכות יהודה, שהעם ניתן להם כ'עדר'. יד א-יב. תפילה על רעב. יד יג-יח. תפילה להסיר את האשם מהעם בטענה שהאשמה היא בנביאי השקר, ואז קיבל נבואה על הנביאים. יד יט-טו. תפלת ירמיה ותשובת ה'. פורענות שלא יקברו. פורענות של שבי. פורענות שלא יספדו. טו יא-כא. ירמיה מקונן על נבואותיו. טז א נתן לו עצה לבטל את הפורענויות, היא שמירת השבת.

יח - כ. קבוצת נבואות העוסקות בנדון אם יתכן שיתבטלו הגזרות הרעות או לא. ובאו עם משל של כלי חרס ובקבוק חרס. ובו מעשים שהצירו העם לירמיהו, בגלל נבואותיו (או ענתות, ופשחור הכהן).

כא-כד. קבוצת פרשיות נגד המנהיגים והמשפיעים, מלכים ונביאי שקר. [בפרק כד' הבדל בין הגולים עם המלך יכניה שהיו עימו תלמידי חכמים, אל הנשארים אם המלך צדקיהו].

לכאורה נראה כי הם נאמרו בזמנים שונים, על כל מלך נאמר בימיו. אלא שלפי הענין חוברו ונסמכו את כולם למקום אחד.

כה. נבואה מפורטת על בבל נאמרה עם עליית נבוכדנצר. עם פעולת 'כוס יין'. והיא בימי יהויקים.

כו נבואה בעזרה על חורבן המקדש, ומעשה הכהנים, והמלך. בימי יהויקים.

כז 'מוטות', שכולם יבואו בעול בבל, -נאמרה עוד לפני עליית נבוכדנצר ונסמכה להמשך-. מעשה חנניה הקשור עם ענין המוטות -שהיה בימי צדקיהו-.

כט ואלה דברי. ספר אל הגולה, -בימי צדקיהו- כולל פרשיות כנגד כמה נביאי שקר שהשפיעו בבבל.

ל נבואות עתידות לטובה.

לב קניית השדה והנבואות לטובה הקשורות לזה -בימי צדקיהו-

לד. על צדקיהו בתחילת המצור.

לד ח. עבדים. בימי צדקיהו.

לה רכבים. בימי יהויקים

לו מעשה מגילת איכה. בימי יהויקים.

לז - לט וימלך, מעשה החורבן. וצרות שעשו שרי צדקיהו לירמיהו.

מ ענין הנותרי מהגלות.

מד קיטור לע"ז במצרים.

מה ענין ברוך תלמיו של ירמיהו. בימי יהויקים.

מו דבר ה' על הגוים. וגם הוא מחולק בתוכו, ראה שם.

לימוד התורה - בנבואות ירמיהו:

בספר ירמיה ישנם כמה וכמה מאמרים על חובת 'לימוד התורה'.

בפרק ל"א ניבא את הפסוק 'אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת'.

ובאמת כבר בתחילת הספר, נאמר שהוא בא בויכוח עם העם, על הטענה שלהם אם נרבה בלימוד תורה ממה נתפרנס. ועל כך נאמר בפרק ב' לא, "הדור אתם ראו", וקבלו חז"ל בדרשת פסוק זה, שבשעה שאמר ירמיהו לישראל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה, אמרו לו אם אנו עוסקין בתורה ממה נתפרנס, באותה שעה הוציא להן את צנצנת המן, ואמר להם הדור אתם ראו דבר ה', המדבר הייתי לישראל. אבותנו שעסקו בתורה ראו מהיכן נתפרנסו, ואתם עסקו בתורה ואני אפרנס אתכם (תנחומא בשלח כא).

יתר על כך, כאשר נשאלה שאלה 'על מה אבדה הארץ', משיב ה' בנבואת ירמיה (ט יב) על עזוב את תורת, וכקבלת חז"ל על שלא בירכו בתורה תחילה (וכמו שיתבאר שם מהגמרא, שאותם שעליהם היתה טענה זו שלא בירכו בתורה, הם אנשים שלא חטאו בעבירה וחטא ממש, כלומר צדיקים היו).

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

בדברי פירוש מה"ר משה אלשיך ז"ל, בתחילת פרק טז, מתבאר מדוע בספר ירמיה ניבא הנביא על לימוד התורה, יותר מהנביאים הקודמים לו, והוא דבר יסודי מאד, וגם נורא מאד.

האלשיך כותב שמצד חטאי עבודה זרה וכדומה, לא היו דורו של ירמיהו, הדור האחרון הסמוך לחורבן, לא היו רעים יותר מזרות קודם לכן.

אלא הסיבה שדווקא על דורם נגזרה, וגם באה, החורבן הגדול של בית המקדש, הוא כי דווקא בדור זה, התרפו מלימוד התורה (משא"כ בדורו של חזקיהו שידוע גודל שקידתם, ואף על מנשה הפליגו חז"ל בסנהדרין קג' ב' על רוב עסקו בתורה שהיה דורש פ"ה דרכים בכל תורת כהנים, וכן שם קב' ב').

ובזה מבאר מהר"ם אלשיך ז"ל את דברי הנביא, על מה אבדה הארץ, ויאמר ה' על עזבם את תורתו. ומקשים רבותינו ז"ל, הרי נאמר בכתובים שהיה בהם חטאי עבודה זרה ועוד. אלא מבאר שהשאלה כאן היא, שהלא חטאים אלו היו גם לפני כן, גם בדורות קודמים [ויש להוסיף שאדרבה בימי ירמיהו, התמעט העבודה זרה על ידי יאשיהו, כפי שנאמר (מלכים ב כג כד) 'זאת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה וברושלם בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה' ומאז לא נשארו עובדי ע"ז אלא בסתר. והרי ירמיהו החל להנבא מימי יאשיהו עד החורבן, ואם כן השאלה מדוע עתה נענשו על עבודה זרה, היא שאלה גדולה, שהרי אדרבה היה שינוי לטובה בענין זה], על שאלה זו, השיב הקב"ה, שהארץ אבדה על עזבם את תורתו.

ואכן רפיון זה בלימוד התורה, אירע דווקא בדור זה, וכפי שרואים אנו, שדווקא בנבואותיו של ירמיהו הנביא מוזכר כסדר ענין 'לימוד התורה', וכנ"ל מהמדרש שאמר להם מפני מה אין אתם עוסקים בתורה, וזאת על אף שבדודאי ישנם נבואות רבות גם בירמיה בטענה על עבודה זרה וג"ע וכו', וכפי שנאמר שהחורבן היה בעוון מנשה (מלכים ב כד ג) 'אך על פי ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאת מנשה ככל אשר עשה וגם דם הנקי אשר שפך וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה ה' לסלוח', בכל אופן על דור האחרון עיקר הטענה היה לימוד התורה.

ויסוד הדבר מפורש ממש בחז"ל על הפסוק על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתו, אמרו חז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) ויותר הקב"ה על עוון עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים, ולא ויותר על עוון ביטול תורה.

ולמתבונן בדבר, הלא ידוע כמה חמור הוא ע"ז וג"ע, ובכל זאת ביטול תורה קשה וחמור ממנו, דבר זה הוא מבהיל מאד, מה עצומה היא החובה של לימוד התורה יומם ולילה, וטענת הפרנסה אינו פטור כל כך כנ"ל מהמדרש תנחומא (ולכל הפחות שותפות עם לומד תורה יומם ולילה). ולשון חכמי התוספות ז"ל (ברכות יא' ב' ד"ה שכבר) בביאור מה שאין מברכין על התורה כל פעם שמתחילים ללמוד, ובסוכה מברכים בכל סעודה, וכתבו: דתורה אינו מייאש דעתו ד'כל שעה אדם מחוייב ללמד דכתיב והגית בו יומם ולילה' והרי זה כמו יושב בסוכה כל היום ללא הפסק. וכ"כ הר"ן בנדרים ח', וכמוכן שאינם מדברים במישוהו מסוים, אלא בכל אחד ואחד מיישראל, שהרי לכולם נאמרה ההלכה שמברכים רק פעם ביום, וה' יזכנו שיהיה כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה ואהבתו אל יסיר ממנו לעולמים.

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

פרק א (א) דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הפהנים אשר בענתות בארץ
בנימן: (ב) אשר היה דבר יהוה אליו בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה
בשלוש עשרה שנה למלכו: (ג) ויהי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך

באר החיים - ענין הפרשה (פרק א א-ג):

המלכים שבתקופת נבואות ירמיהו:

יאשיהו מלך יהודה החל למלוך בעודו בן שמונה שנים. והוא מלך שלושים ואחת שנה. עשר שנים או יח' שנים (ברד"ק מלכים ב כב נראה יח', בגמרא .. נראה י"א) אחרי תחילת מלכותו, הוא עשה תשובה גדולה וביער את כל העבודה זרה הגלויים (מלכים כב).

והואחז בן יאשיהו מלך אחריו, בן כג' שנה היה במלכו. ושלושה חדשים מלך, בסיומם פרעה נכה מלך מצרים אסר אותו והמליך תחתיו את אחיו הגדול ממנו הוא יהויקים (מלכים ב סוף פרק כג . עיין הוריות). אחריו מלך יהויקים בן יאשיהו , והוא בן כה', ושנים עשרה שנה מלך. בשנה הו' שלו מלך נבוכדנצר בבבל (מלכים ב כד).

אחריו מלך יהויכין, הוא יכניה בן יהויקים. החל למלוך, בעודו בן יח' שנה. ושלוש חדשים מלך, בסיומם הגלהו נבוכדנצר יחד עם גדולי תלמידי חכמים, הנביא יחזקאל (יחזקאל א ב) ומרדכי הצדיק (אסתר ב) גם דניאל חנניה מישאל ועזריה היו ביניהם. מאז החלה תקופת בבל שבמשך מאות שנים, בעיקר בזמן חכמי הגמרא, היתה ממרכזי התורה הגדולים בעולם.

אחריו מלך צדקיהו בן יאשיהו והוא בן כא', ואחת עשרה שנה מלך, עד חורבן בית המקדש הראשון, כמפורש בספר מלכים (פרק כד).

מספר שנות התנבאות ירמיהו:

בפרשה זו נאמר שירמיהו החל להנבאות בשנת שלוש עשרה ליאשיהו -לא אחר יג' שנה מתחילת מלכותו, אלא בשנת ה'ג' עצמו-, נמצא שניבא יט' שנים מימי יאשיהו, יב' של יהויקים, ויא' של צדקיהו, הרי מב' שנה (ענין ילקוט מעם לועז. אמנם בסדר הדורות כתב שהתחיל להנבא בשנת ג' אלפים רח"צ. והלא החורבן היה בשנת של"ח, ואם נתנבא מב' שנה תחילת נבואתו היתה בשנת רצ"ו. גם רש"י בפסוק ה' כתוב שנתנבא מ' שנה).

ואמרו חז"ל שלשה נביאים נתנבאו באותו דור, ירמיה היה מתנבא בשווקים, צפניה מתנבא בבתי מדרשות, חולדה הנביאה אצל הנשים (פסיקתא כו. מובא בילקוט שמעוני). צפניה היה גדול ומוקדם לירמיה, כמו שכתב הרמב"ם בהקדמת ספרו יד החזקה, שצפניה מסר את התורה לירמיה.

פרק א (א) -דברי ירמיהו- אלה הם דברי ירמיהו -בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות- אשר ישב בענתות -אשר בארץ בנימין- שהיא בנחלת בנימין (והו אחד מהערים שניתן מנחלת בנימין לשבט לוי. שנאמר (יהושע כא יג) ולבני אהרן הכהן נתנו ... וממשה בנימין את גבעון ואת מגרשה ... את ענתות ואת מגרשה) <ע"פ רד"ק>: (ב) -אשר היה דבר ה' אליו בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה- תחלת דבר ה' בו, היה בימי יאשיהו -בשלוש עשרה שנה למלכו- <ע"פ רש"י>: (ג) -ויהי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה- היה מתנבא גם בימי יהויקים בנו, והתמידה נבואתו -עד תם- עד כלות -עשתי

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

ח

יְהוֹדָה עַד תָּם עֲשֵׂתִי עֲשֶׂרָה שָׁנָה לְצִדְקָיָהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי:

(ד) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ה) בְּטָרִם אֶצְוֶנָּךְ [אֶצְרָךְ] בְּכַטָּן יִדְעָתִיךָ וּבְטָרִם תֵּצֵא מֵרַחֲמֵם הַקְדְּשִׁתִּיךָ נָבִיא לְגוֹיִם נִתְּתִיךָ: (ו) וְאָמַר אֲהֶה אֲדֹנִי יְהוָה הֵנָּה לֹא יִדְעָתִי דְבַר פִּי נֶעַר אֲנֹכִי: (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל תֹּאמַר נֶעַר אֲנֹכִי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֶשְׁלַחְךָ תֵּלֶךְ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶנָּךְ תְּדַבֵּר: (ח)

עשרה שנה לצדקיהו בן יאשיהו מלך יהודה - ולתוספות ביאור אמר - "עד גלות ירושלים - שהיתה - בחדש החמישי - הוא חדש אב >ע"פ רש"י ורד"ק. <

באר החיים - ענין הפרשה (ד-י):

מינוי ירמיה לנביא

(ד) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר - וזהו דברי ירמיה שאמר לישראל >ברד"ק פסוק א' כתוב שבטרם אצרך בבטן, זה דברי עצמו. אין כוונת הרד"ק שמליבו כתבו. אלא שקיבל נבואה, בענין סיפור על עצמו, כמבואר למעין בדבריו: (ה) - **בטרם אצורך בבטן ידעתך** - עד לא יצרתך מבטן אמך, הכרתי בך שתהיה הגון ומוכן לנבואה >רד"ק. - **ובטרם תצא מרחם הקדשתך** - קדשתי אותך, וחזר ופירש - **נביא לגוים נתתך** - לומר בזה קדשתך, במה שנתתך להיות נביא להתנבאות על העמים כולם >ע"פ אלשיך: (ו) - **ואמר אהא אדני ה', הנה לא ידעתי דבר, כי נער אנכי** - אמרתי אהא ה', אוי לי, על המניעה והמבטל הנמצא בי, אשר לא ידעתי לסדר דברי הנבואה בצחות הלשון, כי עדיין אני רך בשנים ולא הורגלתי בזה >ע"פ אלשיך בטענה שנית >יש נבואות שהנביא רואה תמונה או ענין, ועליו לפרשו בלשונו >מורה נבוכים מאמר ב' מה. - אמנם כתבי הקודש נכתבו בנבואה מילה במילה. ואף הנבואות שבנ"ך שהם מדברים על מראה שראה הנביא, ואז לא קיבל מילים. אחר כן היה נבואה נוספת, על הכתיבה, ואז ניבא מילה במילה ואות באות >רבים מרבותינו ז"ל, עיין בהקדמה לספר יהושע: > (ז) - **ויאמר ה' אלי, אל תאמר נער אנכי** - רוצה לומר, אל תמאן בדבר, בעבור הנערות. **כי על כל** - אלא על כל הדברים - **אשר אשלחך תלך** - >הרד"ק מפרש, כאילו נאמר 'אל' כל אשר אשלחך, כלומר אל כל המקומות והאנשים שאשלחך אליהם. לפי המצודות הכוונה 'על כל נושאי השליחויות שאשלחך'. לפי זה מיושב, שאין צריך לומר שעל מתפרש כאלו, - **ואת כל אשר אצוך תדבר**² - ותדבר את כל אשר אצוך >בפסוק זה עדיין אינו

מעין חיים - עינינו זמור

¹ ג עד גלות ירושלים. כתב המצודות ע"פ המפרשים. 'התמידה נבואתו עד תם.. עד גלות ירושלים' משמע מכך, שאחרי גלות ירושלים לא ניבא עוד >וכן כתוב באברבנאל, פסוק ה'. אמנם בסדר הדורות כתב שניבא עוד כיוכל שנים, עד שנה אחת לכורש וצריך עיון בדבר. ואין לשאול מגילת איכה, הרי היא אחרי החורבן, שהרי חז"ל אומרים >ראה להלן לו א' שנאמרה לפני החורבן. אולם יתכן שהכוונה בפסוק 'עד גלות ירושלים', לומר, שנבואות אלו של ספר זה, הם מה שניבא עד גלות ירושלים. ויתכן שאחר כך ניבא עוד נבואות.

² ז ואת כל אשר אצוך תדבר. הרד"ק מפרש הבטיחו ויחזק לבו.. ויש להעיר הלא בפסוק יז נאמר 'אל תחת מפניהם פן אחיתך מפניהם' משמע שהבחירה ביד ירמיה בדבר הפחד, והוא מצווה לחזק בעצמו את בטחונו, על הבטחת ה' אליו, כי יצילוהו מהם. אמנם מאידך נאמר >בפסוק טז ואני נתתיך לעיר מבצר, ומתרגמינן כרך תקיף. וצריך לומר שהכוונה, לענין התוקף בפועל שלא יוכלו להצלח להזיקו למעשה. אולם על הסרת הפחד לא הובטח.

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

אל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי אֶתְּךָ אֲנִי לְהַצִּילָךְ נָאִם יְהוָה: (ט) וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת יָדוֹ וַיַּגַּע עַל פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נִתְּנִי דְבָרִי בְּפִיךָ: (י) רָאֵה הֶפְקְדְּתִיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַגּוֹיִם וְעַל הַמַּמְלָכוֹת לְנִתּוֹשׁ וּלְנִתּוּץ וּלְהָאָבִיד וּלְהָרוֹס לְבָנוֹת וּלְנִטּוֹעַ:

(יא) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה יְרֵמְיָהוּ וַאֲמַר מִקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה: (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִיטַבְתָּ לְרֵאוֹת כִּי שָׁקֵד אֲנִי עַל דְּבָרֵי

משיב על שאלת ירמיה, אלא מצוהו לא לימנע) <בתחומא תולדות י" איתא. ומדרש רבה שמות ד' ג', אמר לו הקב"ה, 'על כל אשר אשלחך תלך ותדבר את כל אשר אצו'ך,

בעל כרחך תלך בעל כרחך תדבר>: (ח) - **אל תירא מפניהם**³. אל תפחד מפני מי אשר אשלחך אליהם, פן תכשל בלשונך, ויקצפו עליך, - **כי אתך אני להצילך נאם ה'** - כי אני עמך להצילך מיד הבאים להרע עמך >המון עם, אינם מכבדים אלא דברי אדם בעל צורה, או בעל קומה, ואת המדבר בבירור ובבטחה. דרשות הר"ן תחילת דרוש יג': (ט) - **וישלח ה' את ידו ויגע על פי-** בנבואה נראה לו כאילו המקום הושיט ידו ונגע על פיו, כאילו נותן הנבואה אל פיו. - **ויאמר ה' אלי הנה נתתי דברי בפיך-** בזה שנגעתי ידי בפיך, נתתי דברי הנבואה בפיך (בזה אימץ כח דיבורו כי ה' הטובה, באופן כי יש בפיו על ידי כן, כח אלוהי המשפיע בכל דברי נבואתו) <ע"פ אלשיך>: (י) - **ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאבד ולהרוס לבנות ולנטוע-** בזה מניתי אותך לנבואות עליהם חורבן והשקט כפי מה שאצוה לך <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (יא, יב):

בפרשה זו ניבא על שוה' שוקד על דבריו לעשותם. רש"י מפרש ממחר לעשות דברי. וצריך ביאור הלא נבואה זו נאמרה כארבעים שנה לפני החורבן, האם מ' שנה זה זמן מועט.

אמנם לפי דברי חז"ל (ירושלמי תענית ד' ה', מדרש רבה קהלת יב' ז' מובא ברש"י) ענין הנבואה, לומר שמיד' בתמוז בו הובקעה העיר ירושלים, עד שנשרף בית המקדש היה רק כא' יום. מלשון המדרש רבה (שם) מבואר שרוצה לומר משעת 'חתימת הדין' עד קיומו, יהיה זמן מועט.

(יא) - **וידי דבר ה' אלי לאמר מה אתה ראה-** במראה הנבואה. - **ירמיהו, ואמר מקל שקד-** מטה מאילן שגדילים בו שקדים - **אני ראה:** (יב) - **ויאמר ה' אלי היטבת לראות-** רוצה לומר ראית דבר ראוי לפי הזמן >הבנת נכון את העיקר שבצורה, והמשל. ספורנו במדבר יב' ח' - **כי שקד אני על דברי לעשותו-** ואם כן ראית דבר המרמז רמז, על מה שעתיד להיות, כי מקל שקד ראית, ואני שוקד על

מעין חיים - עיונים ומוסר

³ ח' אל תירא מפניהם. הבוטח באלוהים יביאנו הבטחתו עליו שלא יעבוד זולתו, ושלא יקווה לאיש, ולא ייחל לבני אדם, ולא יעבדם להתרצות אליהם, ולא יחניף להם, ולא יסכים עימם בבלתי עבודת האלוהים, ולא יפחידו עניינם, ולא יירא ממחלוקותם. אבל יתפשט מבגדי טובותם, וטורח הודאתם, וחובת תגמולם. ואם יוכיח אותם לא יזהר בכבודם, ואם יכלימם לא יבוש מהם, ולא ייפה להם השקר. כמו שאמר הנביא (ישעיה נ) וחי' אלוהים יעזר לי על כן לא נכלמתי, על כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש. ואמר יחזקאל (ב) אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא. ואמר (שם) מדבריהם אל תירא ומפניהם אל תחת. ואמר (ירמיה א ח) אל תירא מפניהם. ואמר (שם יז) אל תחת מפניהם (חובות הלבבות בטחון).

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

לַעֲשֹׂתוֹ:

(יג) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי שְׁנִית לְאֹמֶר מָה אַתָּה רֹאֶה נְאֻמֶּר סִיר נְפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפְנֵיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה: (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפְתָּח הָרָעָה עַל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: (טו) כִּי הִנְנִי קֹרֵא לְכָל מְשֻׁפָּחוֹת מִמְּלָכוֹת צָפוֹנָה נֹאֵם יְהוָה וּבָאוּ וַנִּתְּנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶתַח שַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה: (טז) וַדְּבַרְתִּי מִשְׁפָּטִי אוֹתָם עַל כָּל רָעָתָם אֲשֶׁר

דברי, והמה אחד בלשון <ע"פ מורה נבוכים ב מג, שכותב, שאין הפתרון מענין המקל ולא מענין השקדים, אלא משיתוף הלשון בין שקד לשוקד. ולא כפרש"י שכתב, שהפתרון מענין פרי השקד>:

באר החיים - ענין הפרשה (יג - יט):

ניבא על כמה פרטים שיהיו בחורבן בית ראשון, והכל התקיים כדבר הנביא. א' שיהיה מצור לפני הכיבוש, והוא דוגמת ה'סיר'. ב' שיהיה החורבן על ידי אומה הבאה מהצפון (למרות שבבל נוטה יותר למזרח ארץ ישראל מאשר לצפון, אך הדרך מבבל לארץ ישראל באותם ימים, עבר דרך צפון ארץ ישראל). ג' שבעת הכיבוש, ישבו שרים נכבדים על פתח שער ירושלים.

(יג) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי שְׁנִית- רצה לומר שאלני פעם שנית. -לאמר, מה אתה ראה- במראה הנבואה. -ואמר סיר נפוח- קדירה מעלה רתיחה. -אני ראה, ופניו מפני צפונה- פני הרתיחה מקום שמעלה רתיחה מרובה הוא מעבר הצפון <ע"פ רש"י>: (יד) וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפְתָּח הָרָעָה- זה ירמז, אשר מבבל העומדת מצפון, תפתח הרעה <ע"פ רש"י> כי עד הנה כאילו היתה הרעה קשורה לבל תבוא (אולי הכוונה שהעמים רוצים תמיד להרע, אלא שה' עוצר בעדם), ועתה הותר הקשר, ותבוא הרעה -על כל יושבי הארץ- על יושבי ארץ ישראל <ע"פ רד"ק> והמשילה לסיר, לומר, כמו הסיר מאספים הנתחים אליה, ואחרי זה מרתיחין אותה, כן כולם יכנסו במצור העיר, והאויב ילחם בה. וכן נאמר שפות הסיר שפות וכו' אסוף נתחיה אליה וכו' רתח רתחיה (יחזקאל כד) וגם נבואה היא שביחזקאל, מדברת בנבוכדנצר): (טו) -כי הנני קורא לכל משפחות- רוצה לומר אעיר לבות כל משפחות של - ממלכות צפונה- והם בבל, וכל ארצות ממשלת בבל, לבוא על ירושלים. -נאם ה' ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים, ועל כל חומתיה סביב, ועל כל ערי יהודה- כל אחד יתן כסאו מול פתחי השערים, ועל החומות לצור עליה מסביב (וכן התקיים שנאמר (לקמן לט ג) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התור, נרגל שראצר, סמגר נבו, שרסכים רב סריס) <ע"פ רד"ק>: (טז) וַדְּבַרְתִּי מִשְׁפָּטִי אוֹתָם- אז אדבר עמהם משפט, רוצה לומר, אביא עליהם משפט הגמול -על כל רעתם- בעבור רעתם

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹ טז ודברתי משפטי אותם. יש משמעות לכאורה שעל ידי קיום 'ובאו ונתנו איש כסאו' בכך מתקיים 'ודברתי משפטי אותם על כל רעתם', וצריך ביאור מה השייכות בין הדברים.

התשובה, שאותם מלכים ישבו פתח העיר כדמות שופטים, שהרי מקום השופטים הוא בשער העיר כמו שנאמר (דברים כא יט) ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מקומו (וכן שם כב ו, שם כז ז'). ובכך ה' מראה להם, כי ראויים לישפט על מעשיהם (כן מבאר המלבי"ם). לפי זה דיבור ה' המובטח כאן, אינו על ידי העונש עצמו (כדברי המצודות), אלא על ידי קיום מעמד זה, כי תהיה ה'מלחמה' כדמות 'ויכוח'.

עֲזֹבוּנִי וַיִּקְטְרוּ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: (יז) וְאַתָּה תִּפְאֹז מִתִּנְיָךְ וְקִמַּמְתָּ וַדְּבַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי אֶצְנֹךְ אֶל תַּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן אַחֲתָךְ לִפְנֵיהֶם: (יח) וְאֲנִי הִנֵּה נִתְּתִיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְּצָר וּלְעִמּוּד בְּרוֹזל וּלְחַמּוֹת נַחֲשֶׁת עַל כָּל הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֵיהָ לְכַהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ: (יט) וְנִלְחַמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא יוּכְלוּ לָךְ כִּי אַתָּה אֲנִי נֹאֵם יְהוָה לְהַצִּילְךָ:

פרק ב (א) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ב) הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנִי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבַת כָּלִילְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי

(העונש הוא הדיבור, וההתווכחות, התוכחה) -**אשר עזבוני, ויקטרו לאלהים אחרים** וישתחוו למעשי ידיהם- <ע"פ רד"ק>: (י ז) -**ואתה תאזור מתניך**- הוא ענין זרז, כי התגורר במתניו הוא מזורז. וקממת ודברת אליהם את כל אשר אנכי אצוך, אל תחת מפניהם- אל תפחד מפניהם, מלומר להם את כל דברי. - **פן אחתך לפניהם**¹- כי כשתפחד אשבור אותך לפניהם ויוכלו לך להזיקך, לכן אל תפחד ובטח עלי, ואז לא יוכלו לך <ע"פ רד"ק>: (י ח) -**ואני הנה נתתיך היום**- נתתי כח בידך -ל-היות חזק כ-**עיר מבצר** ולעמוד ברזל ולחממות נחשת- להתגבר -**על כל הארץ**- וחזור ומפרש -למלכי יהודה לשריה **לכהניה ולעם הארץ**- על מלכי יהודה ועל שרי יהודה ועל כהניה ועל כל עם הארץ מיתר העם <ע"פ רד"ק>: (י ט) -**ונלחמו אליך**- כולם ילחמו עמך -**ולא יוכלו לך, כי אתך אני נאם ה'**- כי אני עמך - **להצילך**- מידם >הרב אברבנאל כתב שכולם, כל האמורים בפסוק הקודם ילחמו בו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ב א-ג):

מנבא על אהבת ה' לעמו, זאת על אף חטאיהם, האמורים בנבואה הקודמת (זה לשון מדרש רבה במדבר ב טו על פרשה זו: אם בשעה שהם חוטאים כך הוא מחבבם, כשהם עושיין רצונו על אחת כמה וכמה) ובעבור זאת, העמים שגזלו והזיקו את ישראל, יבואו על עונשם:

פרק ב (א) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (ב) הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנִי יְרוּשָׁלַם באזני יושבי ירושלים. -**לאמר, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך**- זוכר אני לך את החסד אשר עשיתי עמך בימי נעוריך, בעת בחרתי אותך לי לעם כי מצאת חן בעיני. -**אהבת כלולתיך**- האהבה שהיה לי עליך, בעת היית ככלה בזמן חופתה, וזהו במעמד הר סיני לקבל התורה <ע"פ אברבנאל. ועיין מדרש תהילים קי"ח על

מעין חיים – עיונים ומוסר

והמשך הפרשה גם הוא נוגע לענין ויכוח ה' עם ישראל. לומר, שירמיה, יביא את דבר ה' אליהם, ובזה יהיה ויכוחו דוגמת 'מלחמה'.

¹ יז אל תחת לפניהם פן אחיתך לפניהם. מדת ההגנה וסייעתא דשמיא, היא לפי מדת הבטחון (דליות יחזקאל-ירמיה, להגאון ר' יחזקאל סרגא זצ"ל). כלומר אדם שאינו שם מבטחו בה' מספיק, והוא חת ומפחד מאויביו, זה עצמו סיבה שיפול לפניהם.

² ב הלך וקראת. הלך וקראת באזני ירושלים זה היה ראוי להיות תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה (כלומר לפני פרק א פסוק יא, מדרש רבה קהלת א לא, א יב).

בַּמִּדְבָּר בָּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: (ג) קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לִיהֲנָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה כָּל אֲכָלֶיּוֹ יֵאָשְׁמוּ רָעָה תָּבֵא אֲלֵיהֶם נָאִם יְהוָה:

יאמר נא ישראל. **-לכתך אחרי במדבר** - רוצה לומר זכור לפני ההאמנה שהאמנת בי שהלכת אחרי במדבר **-בארץ לא זרועה** - בארץ שאין בה זרע זרוע ואין מה לאכול <ע"פ רש"י>: (ג) -קודש ישראל לה' - ולזה הוא קדש לה'. **-ראשית** - הוא המיטב שבכל תבואתו <ע"פ בעל הטורים כאן> **-תבואתה** - האומות. **-כל אכליו יאשמו, רעה תבא אליהם** - כל הגוזלים ומכלים את ישראל, יהיו אשמים והרעה תבוא אליהם. רוצה לומר אף שישראל יהיו נמסרים ביד האומות בעבור חטאם, עם כל זה אדיה נפרע בסוף מן האומות, על שהרעו להם **-נאום ה'** - זהו מאמר ה':

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ב ד-כח):

טענות רבות שיש לקב"ה על עמך, הכרת הטוב, חוטאים וחושבים שאינם חוטאים, ע"י, חוסר בטחון. הפרש בין ב' פרשיות: פרשה זו ופרשה שאחריה דומים הם מאד בענינם, בשניהם טוען הקב"ה כמה וכמה טענות, כנגד עזיבת בני ישראל את עבודת ה', ועל שהולכים לעבוד אלוהים אחרים. עד כדי כך שכאשר מתבוננים נמצא כי בשני הפרשיות הללו הטענות הם ממש אותם טענות, וכמו שנבאר.

א' טענה על הכרת הטוב על שהקב"ה הגן עלינו מרעת מצרים, ומרעות המדבר הנורא מדבר סיני, (בפסוק ו) ה' המעלה אותנו מארץ מצרים המוליך אותנו במדבר. וכן הוא בפרשה השנית (לא) 'המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה'. **ב'** על הכרת הטובות שהקב"ה נתן לנו (ו) 'ואביא אתכם אל ארץ הכרמל', וכך בשניה (לב) 'התשכח בתולה עדיה'. **ג'** טענה שכל הציבור חוטאים (ח) 'הכנהם.. תפשי התורה..

מענין חיים - עינינו וזוטר

^א ב לכתך אחרי. אנשי דור המדבר התגוררו הרחק מקום שוב ארבעים שנה, וזאת כדי שישגו את הפגיעה, שנאמר לכתך אחרי במדבר, ואליהו ואלישע התבודדו בהר הכרמל פעמים רבות. ובלעם נקט גם הוא בהתבודדות כדי להגיע לפגיעה (ספר המספיק לעובדי ה', מרבינו אברהם בן הרמב"ם פרק ההתבודדות) הפגיעה היא פינוי הלב והמחשבה מכל דבר וזולתו יתעלה, והחדרתו אליהם והשכנתו בקרבם (שם) והיינו דבקות).

^ב במדבר בארץ לא זרועה. היה בזה מעלת הבטחון. כמו שאחז"ל תנא דבי אליהו, כשיצאו ממצרים למדבר על חררה אחת יצאו (כדכתיב גם צידה לא עשו להם. שמות יב לט ולא אמרו היאך נצא למדבר בלא צידה. רש"י שם) ולא הרהרו אחר דרכיו של הקב"ה, ולא אמרו שום דבר, אלא היו תמימי דרך בדבר, ואם רוצה אתה ללמוד, וחפץ אתה בדברי תורה, צא ולמד מירמיה מה שאמר בהן ביוצאי מצרים 'הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר' וגו'. לפיכך (עבור מעלת הבטחון הגדולה הזו, זכו לכל הדורות) עשה הקב"ה את ישראל 'קודש' בעולם, מה 'קודש' זה, כל האוכל ממנו מתחייב מיתה לשמים, כך הם ישראל, שנאמר (שם) קדש ישראל לה' (תנא דבי אליהו רבה פרק יז).

ועוד שם, פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום מצאני זקן אחד ואמר לי רבי דורות הללו הן כשרין יותר מן יוצאי מצרים, ראה בעיניך ובאזניך שמע שהרי דורו של משה לא היה עמהם רק התורה בלבד, אבל דורות הללו יש עמהם תורה נביאים וכתובים. ואמרת לי, לא, שהרי אותן דורות שהיו מיום שחרב הבית ראשון עד שנבנה הבית שני היה עמהם תורה נביאים וכתובים, ודברי פלפול של התורה, ואפילו הכי לא היו כשרין כמו יוצאי מצרים. ואם רוצה אתה ללמוד (ראיה לדבר זה) וחפץ אתה בדברי תורה, צא ולמד מה שנאמר בהם ביוצאי מצרים 'הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אחבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. קודש ישראל לה' ראשית תבואתה' (תנא דבי אליהו רבה פרק כג)

ב בארץ לא זרועה. כאשר יבואו טרפו מצומצם לא ייתר על מזונו מאומה (לא יפחד שמא יום אחד לא ירוויח כלל, ולא יהיה לו מה יאכל, אלא), ראוי לו לחשוב בלבו ולומר אשר הכין לי מזוני בשדי אמי בתחילת ענייני כפי צרכי, ודי כלכלתי יום יום, עד אשר המיר אותי לי בטוב ממנו, ולא הזיק לי בואו בצמצום מאומה, כן לא יזיק לי בוא הטרף הזה אשר העתיק אותי אליו עתה בצמצום כפי צרכי עד תכלית ימי מאומה, "ויהיה נשכר על זה". כמו שאמר הבורא על אבותינו במדבר (שמות טז) ויצא היסע ולקטו דבר יום ביומו. ואמר (ירמיה ב) הלוך וקראת באזני ירושלים .. בארץ לא זרועה. (חובות הלבבות שער הבטחון פרק ד).

ב ה כי רחקו מעלי. רבי יהודה בן לקיש אמר כל תלמיד חכם שפירש מן התורה עליו הכתוב אומר, מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי (תניינא ט. חכמים באבות דרבי נתן פרק לו).

(ד) שִׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל מְשֻׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ה) פֶּה אָמַר יְהוָה מֶה מַּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלַי וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל

והרועים... (כט) כלכם פשעתם בי. ד' טענה על שסבורים הם שאין בהם חטא (כג) איך תאמרי לא נטמאתי. וכן נאמר בפרשה השניה (לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי על שהעונש הוא בסיבת החטא. ה' טענה הלא בעת רעה אתם מודים, שאין מועיל זולת עבודת ה', (כו) 'ובעת רעתם יאמרו (אלי. רש"י) קומה והושיענו'. וכן בשניה (ג) וימנעו רביבים, קראת לי אבי. ו' על הישענות על מצרים, נאמר (יח) מה לך לדרך מצרים. ובשניה (לו) גם ממצרים תבושי. האם באמת נאמרו שני פרשיות, האומרות אותו ענין ממש¹⁰.

אך כאשר נתבונן, נמצא שיש הבדל דק בין הפרשיות. בפרשה הראשונה דגש הטענה הוא, על ההעדר עשית הטוב, ועזיבת עבודת ה' ו'מעשים טובים' על כך אומר, מדוע מתרחקים מעבודת ה', ואף אם שבים בתשובה, אינם מחזיקים מעמד וחוזרים לסורם. וכמבואר בפסוקים, (ה) כי רחקו מעלי. (ו) לא אמרו איה ה'. (ח) לא אמרו איה ה', לא ידענו. (יא) עמי המיר כבודו. (יג) אותי עזבו. (יז) עזבך את ה' אלקיך. (יט) עזבך את ה' אלוקיך. ובסוף הנבואה טוען שכאשר שבה אינו בתשובה שלימה, וחוזרת לעוונה, (כ) ותאמרי לא אעבור (עוד על דבר ה'. מצודות). כי על כל גבעה. (כג) משרכת דרכיה (מחזקת בדרכי נעוריה). (כה) ותאמרי נואש. בפרשה השניה כמעט ואין לשונות כאלו.

מאידך בפרשה השניה, עיקר הטענה היא על 'מעשים רעים' בפועל, על הליכה בדרכים הרעות. לפיכך בראשונה אינו מפרש את פרטי החטא, רק מדבר באופן כללי על עבודה זרה, אך בשניה מפרט חטאיהם. על שפיכות דמים, נאמר (ל) אכלה חרבכם נביאיכם. (לד) דם נפשות אביונים. על עבודה זרה נאמר (לג) מה תיטיבי לבקש אהבה (תתקני מנהגך בעבודת הבעל. מצודות. בזה יש כמה פירושים). ובזנות נאמר, (ג) (ב) ותחניפי ארץ בנותיך.

(ד) -שמעו דבר ה' בית יעקב, וכל משפחות בית ישראל:- (ה) -כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול, כי רחקו מעלי- מה דבר עוולה מצאו בי, אשר בעבורם רחקו מעלי. -וילכו אחרי

מעין חיים – עיונים ומוסר

¹⁰ ד נמצא עוד חילוק בין הפרשיות. בנבואה ראשונה, מתחיל מה מצאו אבותיכם בי עול, ואילו בשניה מדבר נוכח החיים היום, כמו שנאמר, הכיתי את בניכם, הדור אתם ראו.

ואולי הסיבה לכך, כי בנושא הפרשה הראשונה, בה מדבר על כללות אי דבקות בעבודת ה', בזאת הם ממשיכים דרכי אבותיהם. אבל בנושא הנבואה השניה, בה מדבר על חטאים פרטיים, כל דור וחטאיו שלו, לפי נסיונותיו (ראה מה שנתבאר בתחילת הספר בענין לימוד התורה).

והנה לפי רש"י, והתרגום, בהשקפה ראשונה ניתן להעלות על הדעת, כי ההבדל בין הפרשיות, הוא פשוט. שהפרשה הראשונה מדברת רק על 'עבודה זרה', ואילו השניה מדברת רק על עון 'ההישענות על עמים אחרים', וחוסר בטחון בה'.

ומה שנאמר בשניה (ל) הרגתם נביאיכם, זאת ניתן לפרש, שהרגו בגלל שהנביאים מנעו מהם להשען על האומות. ומה שנאמר (לג) מה תיטיבי דרך לבקש אהבה, הנה תרגומו להתחבר לאומות וכן ברד"ק. ורש"י שאמר ענין זנות, יש לומר שהזנות משל, על ההישענות על האומות. ומה שנאמר על (לד) דם אביונים, פרש"י על הנביאים הנ"ל. וכן עניני הזנות שבפרק ג' תרגומו על התחברות לעמים. גם פסוק לאי מדבר על הבטחון בה', שכן אמרו חז"ל (תנחומא בשלח לא'), אמר להם ירמיהו צאו ועסקו בתורה אמרו לו במה נתפרנס, הוציא להם צנצנת חמץ, כמובא במהרי" קרא.

אולם כשנדקדק אינו מיושב. שהרי בפרשה השניה בפסוק ב' גם התרגום והרד"ק הזכירו עבודה זרה 'למפלח לטעותא'. מאידך בפרשה הראשונה בפסוק יח' גם רש"י גם התרגום מפרשים שהוא טענה על התחברות והישענות על האומות. ואולי יש ליישב דרך זה.

וַיִּהְיֶה כֵּן: (ו) וְלֹא אָמְרוּ אֵיךְ יִהְיֶה הַמַּעֲלָה אֲתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַמּוֹלִיךְ אֲתָנוּ בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצִלְמֹנֹת בְּאֶרֶץ לֹא עֵבֶר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשָׁב אָדָם שָׁם: (ז) וְאָבִיָּא אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ הַפְּרָמֶל לְאָכֹל פְּרִיָּה וְטוֹבָה וְתִבְאוּ וְתִטְמְאוּ אֶת אֶרְצִי וְנַחֲלָתִי שְׁמָתָם לְתוֹעֵבָה: (ח) הַפְּהָנִים לֹא אָמְרוּ אֵיךְ יִהְיֶה וְתַפְשִׁי הַתּוֹרָה לֹא יִדְעוּנִי וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ בִּי וְהַנְּבִיאִים נָבְאוּ בְּפֶעַל וְאַחֲרֵי לֹא יוֹעִלוּ הֵלְכוּ: (ט) לָכֵן עַד אָרִיב אֶתְכֶם נָאִם יִהְיֶה וְאֵת פְּנֵי בְּנֵיכֶם אָרִיב: (י) פִּי עָבְרוּ אֵי כְּתִיבִים וְיָאוּ וְקָדַר שְׁלָחוּ וְהַתְּבוֹנְנוּ מָאֵד וְיָאוּ הֵן הִיתָה כְּזֹאת: (יא) הַהִימִיר גּוֹי אֱלֹהִים

החבל - זהו עבודה זרה שהוא הבל ואין בו ממש <ע"פ רד"ק>. **ויהיבלו** - ובעבור זה נעשו גם המה הבל, מבלי ממש. כי נשפל ממשלתם עדי ארץ <ע"פ הרב אברבנאל>: (ו) **ולא אמרו** - לא חזרו מדרכם, לומר **ה' המעלה אותנו מארץ מצרים** - רוצה לומר נשוב לעבוד את ה', אשר העלה אותנו מארץ מצרים <ע"פ רד"ק>. **המוליך אותנו במדבר** - רוצה לומר, ולא תעינו בדרך ולא חסרנו דבר. **בארץ ערבה ושוחה, בארץ ציה וצלמות** - כפל הדבר במילות שונות, פעמים רבות להפלגת הענין, וכדרך המליצה. **בארץ לא עבר בה איש** - בדרך העברה. **ולא ישב אדם שם** - בקביעות מקום <ע"פ תרגום>: (ז) **ואביא** - הלא הבאתי **אתכם** - משם **אל ארץ הפרמל** - רוצה לומר (ארץ ישראל שהיתה) מקום שדות וכרמים. **לאכול פריה וטובה, ותבאו ותטמאו את ארצי** - במה שעבדתם בה לעבודת כוכבים. **ונחלתי שמתם לתועבה** - ארץ ישראל שהיא נחלתי, שמתם להיות מתועב לפני <ע"פ תרגום>: (ח) **הכהנים** - אשר עליהם להורות דרכי ה', כמו שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) >שאר מפרשים כתבו, שהם משרתים את ה' במקדש, וקרובים אליו יותר את נפלאותיו. **לא אמרו איה ה'** - לא הזהירו לעם לומר איה ה', למה תעזבו אותו <ע"פ רד"ק>. **ותופשי התורה** - הם הסנהדרין אשר עליהם משפטי התורה <ע"פ רש"י>. **לא ידעוני** - לא רצו לדעת ולהכיר גודל רוממותי. **והרועים פשעו בי** - המה מלכי ישראל מרדו בי <ע"פ רש"י>. **והנביאים ניבאו בבעל** - נביאי השקר מתנבאים בשם הבעל <ע"פ תרגום>. יש כאן חידוש, לולא כן, היינו אומרים, יש נביא שאומר דבר בשם בעל, יש נביאי שקר בשם ה'. כאן הוא היינו הך. אלא שבאת כל נביא בעל הוא גם שקר, כי אין הבעל אומר מאומה, אך אין דיני 'נביא שקר רק בנבא בשם ה'>. **ואחרי לא יזעילו הלם** - הולכים אחר דברים שאין בהם תועלת, והם הפסילים שאין בהם ממש <ע"פ אלשיך>: (ט) **לכן עוד אריב אתכם נאם ה'** - מלבד מה שהוכחתי את אבותיכם על רשעם, הנה עוד אריב אתכם. וידעתי שגם **זאת בני בניכם אריב** - כי האשמה הזאת תלך מהאבות לבנים, דור אחר דור, וכולם ראויים לתוכחה ומריבה <ע"פ רד"ק>: (י) **כי עברו איי כתיים** - לאיי כתיים 'והם ארצות המערב כי כתיים הם רומיים, כי וצים מיד כתיים (במדבר כד כד) תרגם אונקלוס וסיען יצטרחן מרומאי'. **וראו** - משפט מנהגם. **וקדר שלחו** - שלחו מלאכים לקדר, הם בני ערב אשר הם בפאת המזרח <ע"פ הרב אברבנאל>. **והתבוננו מאד** - חקרו מאד בתבונה יתירה <ע"פ רש"י>. **וראו** - ראו מעשה 'האומות' ההם **הן היתה כזאת** - והן, הוא תמיהה כמו

מעין חיים - עיונים ומוסר

'ח תופשי התורה לא ידעוני. החכמים, שלא היו לומדים לשמה, אלא מצות אנשים מלומדה, או להשתמש בתגא (להתכבד בכתר תורה) הם כאילו לא ידעוני (הרב אברבנאל).

וְהָמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הִמִּיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל: (יב) שְׁמוֹ שְׁמַיִם עַל זֹאת וְשִׁעְרוֹ חָרְבוּ מְאֹד נֶאֱמַר יְהוָה: (יג) כִּי שְׁתֵּימָה רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עֲזָבוּ מְקוֹר מִיָּם חַיִּים לַחֲצַב לָהֶם פְּאֻרוֹת פְּאֻרוֹת נִשְׁפָּרִים אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ הַמַּיִם: (יד) הַעֲבָד יִשְׂרָאֵל אִם יִלְיָד פִּתְּ הוּא מְדוּעַ הָיָה לְבָז: (טו) עָלָיו יִשְׁאָגוּ כַּפְּרִים נִתְּנוּ קוֹלָם וַיִּשְׁתִּיחוּ אֲרָצוֹ לְשִׁמְחָה עָרְיוּ נִצְתָּה [נִצְתָּה] מִבְּלִי יֵשֵׁב: (טז) גַּם בְּנֵי נֶפֶךְ וְתַחֲפָנֶס [וְתַחֲפָנֶס] יִרְעוּךָ קִדְקֵד: (יז) הִלּוּא זֹאת

ההן, האם הן) וכי באמת היתה ביניהם כתועבה הזאת <ע"פ רד"ק>: (יא) -החימיר גוי אלהים- וכי גוי מהם החליף אלהיו באחר. -והמה- ואף (על פי) כי גם אלהיהם -לא אלהים- המה, עם כל זאת, כיון שהחזיקו בהם לא החליפום. -ועמי המיר כבודו בלא יועיל- אבל עמי החליף כבוד המקום, בעבודת כוכבים, דבר שאין בו תועלת <מפרש כבודו כמו כבודי, כן הוא במנחת שי בשם חז"ל. ולא כתרגום ורש"י המפרשים זאת, על כבוד ישראל>: (יב) -שמו שמים על זאת, ושערו חרבו מאד, נאם ה'- רוצה לומר ראו שיהיה בעולם שממון, וסערה, וחורבן גדול בעבור התועבה הזאת <ע"פ רד"ק>: (יג) -כי שתים רעות עשו עמי- רוצה לומר רעה כפולה, ותחשב לשתיים (אף שהיא אחת). -אתי עזבו מקור מים חיים- שאני כמעט מים חיים. רוצה לומר משפיע להם טובות בכל עת. (ותחת זה הלכו) -לחצוב להם בארות בארות נשברים, אשר לא יכילו המים- (עזבו את ה') למען לחצוב לעצמם בארות רבות נשברות כותליהם, אשר לא יחזיקו את המים אשר ניתנו בהם. רוצה לומר עובדים למזלות השמים המקבלים ההשפעה מאת המקום (ואין להם מעצמם, כמו בור שאינו נובע מים, אין בו רק מה שהכניסו בו, כן אלו אין להם אלא מה שמקבלין מה'), ואף (את זאת) אין בידם להחזיק את ההשפעה ההיא (שהיא בעצמה תתקיים) בכל עת (אבל כח הקב"ה להיטיב ללא הפסק) <ע"פ רד"ק>. וכאומר הנה המחליף דבר בדבר השווה לו, הנה לרע יחשב, אף כי (קל וחומר) המחליף דבר בדבר הגרוע ממנו (הרי זה שקול כשנים רעות) <ע"פ רש"י. וכן הוא בגמרא תענית ה', שתיים רעות, רבי יוחנן אמר זו עבודה זרה, ששקולה כשתיים>: (יד) -העבד ישראל אם יליד בית הוא- וכי ישראל הוא כעבד מקנת כסף, או יליד בית בן השפחה, כי אלו מפני פחיתותם (שאינם בניו ממש), לא ישיגו האדון עליהם בהשגחה פרטית, ולכן המה נעזבים אל המקרים. ואמר וכי ישראל הוא כמותם להיות נעזב אל המקרים, ו-מדוע- אם כן -היה לבז- <ע"פ רד"ק>: (טו) -עליו- על ישראל -ישאגו הכפירים- לאיים עליו והם גבורי האומות. -נתנו קולם- עליו נתנו קולם, וכפל הדבר במילות שונות. -וישיתו- ישימו -ארצו לשמה- לשממה -ערי נצתה מבלי יושב- וערי נעשו שממה מבלי איש יושב בהם <ע"פ רד"ק>. ועל מלכות אפרים יאמר שגלו כבר מארצם (על ידי מלכי אשור, האשורים הם הכפירים) <ע"פ הרב אברבנאל>: (טז) - גם בני נוף ותחפנס- שהם (אנשי ערים) מארץ מצרים, אשר אתה בוטח בהם ותשאל מהם עזר, גם המה (כמו האמורים בפסוק הקודם) ישברו אותך. וחזור ומפרש -ירעוך קידך- את הקדקוד ישברו <ע"פ רד"ק>. וכאומר (בלשון תמיהה), וכי זהו בעבור שנעזבו אל המקרים (היתכן), וכי מהראוי שיהיו נעזבים אל המקרים, וכי המה כעבד או כיליד בית <ע"פ אברבנאל>: (יז) -הלא זאת תעשה לך- רוצה לומר, (דע כי) זהו לא בעבור שנעזבים אל המקרים (על ידי שיש להם פחות שמירה מה' לינצל מהמקרים הרעים, שהרי בדרך הטבע היה נראה שמצריים תעזור לך, כי שיחדת אותם), אלא (בוודאי הרעה בא במכוון, עבור

תַּעֲשֶׂה לָךְ עֶזְבֶּךָ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַת מוֹלִיכְךָ בְּדֶרֶךְ: (יח) וְעַתָּה מֵה לָךְ לְדֶרֶךְ מַצְרִים לְשָׁתוֹת מִי שָׁחֹר וּמֵה לָךְ לְדֶרֶךְ אֲשׁוּר לְשָׁתוֹת מִי נָהָר: (יט) תִּסְרֶךְ רַעַתְךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תוֹכַחְךָ וַיְדַעִי וַיֵּרָאִי כִי רַע וָמָר עֶזְבֶּךָ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא פָחַדְתִּי אֵלֶיךָ נָא אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת: (כ) כִּי מַעֲלָם שְׁכַרְתִּי עֲלֶיךָ נִתְקַמְתִּי מוֹסְרוֹתֶיךָ נִתְאֲמַרְתִּי לֹא אֶעֱבֹד [אֶעֱבֹד] כִּי עַל כָּל גְּבֻעָה גְבֻחָה וְנִתַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אֶת צִעָה זֹנָה: (כא) וְאֲנֹכִי נִטְעַתִּיךָ שׁוֹרֶק

סיבה) וזאת (הסיבה) היא הדבר העושה את הרעה, (והסיבה) היא -עזבך את ה' אלוהיך בעת מוליכך בדרך^א אשר עזבת את ה' ולא הלכת אחריו, בעת שהיה מוליך אותך בדרך הישרה (ועל ידי תורתו). ובעונש בא מה שבא, ולא במקרה <ע"פ אברבנאל>: (יח) -ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור, ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר- הואיל והכל בהשגחה, למה לך ללכת לדרך מצרים ואשור, לרוות צמאונך במי ארצם. רוצה לומר לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידיהם, הלא הכל בהשגחה ומה יועילו לך <ע"פ אברבנאל>. (גם מצד המשל, מי המעינות שבארץ ישראל טובים ומתוקים, יותר מנהרות הללו) <איכה רבה פתיחה יט>: (יט) -תִּסְרֶךְ רַעַתְךָ- הרעות שאתה עושה, המה ייסרו אותך במוסר יסורין, רוצה לומר בעבורם תיוסר ביסורין. -ומשובותיך- מה שהלכת בדרכי לבך - תוכיחך- במכאוב. וכפל הדבר במילות שונות. -דַּעִי ורֵאִי כִי- תן לב לדעת, ועניים לראות, אשר -רַע וּמָר, עֶזְבֶּךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ- דבר העזיבה אשר עזבת את ה' (הוא רַע וּמָר מבחינת העונש המר שיבא). -ולֹא פָחַדְתִּי אֵלֶיךָ- ולא היה פחד ה' אליך, -נָא אֲדֹנָי ה' צְבָאוֹת-. כאומר אין היה מהראוי לעזוב, אם מפאת העזר הבאה ממנו, אם מפאת יראת העונש <ע"פ רש"י>: (כ) -כִּי מַעֲלָם שְׁכַרְתִּי עוֹלָךְ- הלא מימות עולם הייתי לך לעזרה, ושכרתי (מעליך את) העול, אשר הכבידו עליך האומות. -נִתְקַמְתִּי מוֹסְרוֹתֶיךָ- העתקתי (הסרת) מעל צוארך קשרי רצועות עולם. -וְנִתְאֲמַרְתִּי- ואז אמרת -לֹא אֶעֱבֹד^ב- עוד על דבר ה'. - כִּי עַל כָּל גְּבֻעָה- כאומר והנה לא קיימת, כי על כל -גְּבֻעָה גְבֻחָה, אֶת צִעָה זֹנָה- הולכת ונוסעת ממקום למקום. רוצה לומר, כמו הזונה אין דרכה לשבת במקום אחד. וכמו שנאמר בה בביתה לא ישכנו רגליה וכולי (משלי ז) כן הלכת אתה מבית עכו"ם זו לבית עכו"ם זו <ע"פ רד"ק>: (כא) -וְאֲנֹכִי נִטְעַתִּיךָ שׁוֹרֶק- מתחילה נטעתך מענפי גפן משובח, וחזרו ומפרש -כֹּלֵה זֹרַע אֲמַת- הכל מזרע אמת הם אברהם יצחק ויעקב. ואם כן ראוי היית להיות כמוהם, -וְאִיךָ נִהַפְכָת לִי סוּרִי הַגֶּפֶן נִכְרִיה- איך נהפכת

מעין חיים – עיניים ומוסר

^א יז אתי עזבו... מדוע היה לבז... הלא זאת תעשה לך, עזבך את ה' אלוהיך בעת מוליכך בדרך. מי שבוטח בזולת ה', מסיר האלוהים השגחתו מעליו ומניח אותו ביד מי שבוטח עליו. ויהיה כמי שנאמר בו 'כי שתיים רעות עשו עמי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים' (חובות הלבבות שער הבטחון בהקדמה)

במבאר מדבריו, שמפרש את הפסוק בארות נשברים, על הישענות על בשר ודם, ולא על עבודה זרה, והוא דרך מחודש.

^ב כ ותאמרי לא אעבור. מהדברים שבעבורם מחויב לקבל ולשוב אל עבודת ה', שיתן אל לבו הימים אשר נטה בהם מאחרי אלוהיו, ולא השגיח לעבודתו, עם [אף כי באותו זמן, הבורא לא הפסיק את] התמדת טובותיו עליו בהם. כמו שנאמר 'כי מעולם שכרתי עולך ניתקתי מוסרותיך ותאמרי לא אעבור'. ופירוש 'לא אעבור' - לא אקבל עבודתך ולא אבוא בבריתך. כאילו אמר 'לא אעבור בבריתך' מעניין (דברים כט) לעברך בברית ה' אלוהיך. (חובות הלבבות תשובה פרק ח). וזהו פירוש חדש בפירוש המילים 'לא אעבור' דשיך לסוף הפסוק. דהיינו שהקביה הגן עליך ושבח את האויבים, ואף על פי כן לא עברת בברית ה' לעבדו. ואילו למפרשים הוא שידך לתחילת הפסוק, שקיבלת עליך לקיים את מצוותיו. ולדבריהם מילת כי הוא כמו אבל, וכדאיתא בראש השנה ג' כי משמש ארבעה לשונות, ואחד מהם 'אלא', כמו ותאמרי לא כי צחקת.

כֹּלֶה זֶרַע אֶמֶת וְאֵיךְ נִהְפַכְתָּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נִכְרִיָּה: (כב) פִּי אִם תִּכְבְּסִי בְּנֶתֶר וְתִרְפִּי לָךְ בְּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֶךָ לִפְנֵי נָאֻם אֲדֹנִי יְהוָה: (כג) אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמַאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הִלַכְתִּי רְאִי דְרָכְךָ בִּגְיָא דְעֵי מָה עֲשִׂית בִּכְרָה קִלָּה מְשַׁרְכַת דְּרָכֶיךָ: (כד) פֶּרָה לִמָּד מִדְּבָר בָּאֵת נִפְשׁוֹ [נִפְשָׁה] שְׁאָפָה רוּחַ תִּאֲנַתָּה מִי יִשְׁיבְנָה כָּל מִבְקָשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחִדּוּשָׁה

למולי, להיות (כמו) בדים הרעים המוסרים מן הגפן, אשר כל אחת נכריה וזרה מן הנטיעה, ולא תשוה עליה <ע"פ רד"ק>: (כב) - **"כִּי אִם תִּכְבְּסִי בְּנֶתֶר, וְתִרְפִּי לָךְ בְּרִית"** - תרבי לעצמך בורית לצחצח עצמך על ידיהם, רוצה לומר אף אם תראה לפני הבריות צדקות ומעשים טובים, הנה לא תועיל בזה. - **נכתם עונך לפני נאום ה'** - כי עונך שאתה עושה בסתר, נראה לפני ככתם, כי לא העבירים הנתר והבורית. כלומר הצדקה שאתה עושה לפני הבריות לא כפרו על העון שנסתר <ע"פ הרב אברבנאל>: (כג) - **"אֵיךְ תֹּאמְרִי"** איך תכחשו לומר - **לא נטמאתי** - עתה בעבודת כוכבים - **אחרי הבעלים לא הלכתי** - (ותנסי לומר), מעולם לא הלכתי אחרי הבעלים. - **ראי דרכך בגיא** - כאומר איך תוכל לומר כן, הלא ראי דרכך בגיא, מול בית פעור, ששם עבדת הבעל, - **דעי מה עשית** - ודעי מה שעשית היום הזה, (כלומר) תדע ותשכיל, שאותו העון אשר התחלת שם, הוא עומד עד היום הזה. - **בכרה קלה משרכת דרכיה** - והרי אתה כגמלה נקבה בחורה, הקלה לרוץ יותר מהזכר אשר נתקשר עמה. (זה) דרכה ומנהגה עד שכל ימיה תתמיד במנהג ההוא, לרדוף ולרוץ בכל עת וקשה להוליכה בדרך שהאדון חפץ, כי תמיד הולכת בדרכים רעות לכאן ולכאן כפי שהורגלה לרוץ לל צד), וכן אתה כאשר התחלת בעבודת בעל פעור נדבקת בעבודת הבעלים עד היום הזה, ולא תעזוב <ע"פ הרב אברבנאל>: (כד) - **פרה לימוד מדבר** - הרי את כפרא (חמור הבר) הזה, הלמוד והרגיל במדבר, אשר - **באות נפשה שאפה רוח** - רוצה לומר, אין מי מכריחה לרוץ ולרדוף, אבל היא בחפצה תרוץ ותרדוף בכל עת, ומושכת את האויר אל בית הבליעה כדרך הרצים מהרה (נושם עמוק מהר) <ע"פ רד"ק>. - **תאנתה מי ישיבנה** - רוצה לומר (תאנה לשון צער ואנינות, שאמנם היא בורחת, אבל היא דואגת שמא לא תוכל לחזור) בכל פעם תרוץ ותחזור במרוצה למקומה, כאילו היה לה (התאוננות, היינו) צער ואבלות ודאגה, (ודאגתה היא, שאומרת לעצמה אם אתרחק) מי ישיבנה למקומה. ולזה תרוץ מהרה, והוא ענין מליצה. - **כל מבקשיה לא ייעפוי** - כל המבקשים אותה לתפשה ביד, אינם צריכים להתייגע לרדוף אחריה <עין פירוש אברבנאל>. כי - **בחדשה ימצאנה** - שנתמלאה הריונה ימצאו אותה בקלות, כי אז היא כבדה, ואינה יכולה לרוץ. וכן ישראל המה

מעין חיים - עינים זמסור

"כב אם תכבסי בנתר. אחז"ל, נאמר (ירמיה ד) 'כבסי מרעה לבך ירושלים למען תושעני', אם עשו תשובה. ואם לאו, 'כי אם תכבסי בנתר.. נכתם עונך לפני' (היינו שלא תושע, מדרש תנחומא האזינו ד'. האברבנאל כאן כיוון לזה מדעתו. ומשמע שהכיבוש המדובר כאן איננו תשובה).

הרב אברבנאל מבאר, שהענין מדבר על עבודה זרה בסתר. יעוין בפרשה הבאה בענין גילוי עריות ושפיכות דמים, יש הבדל בין המפרשים (בפסוק לד', ופרק ג' פסוק ב') אם מדובר על בסתר או על הגלוי.

"כג דעי מה עשית. העיקר השנים עשר (מעיקרי התשובה), צריך שיחקור וידע ויכיר גודל העונש לכל אחד מעונותיו, באיזה מהם יש מלקות, ובאיזה יש חייבי כריתות, ובאיזה יש חייבי מיתות בית דין. למען ידע גודל עונו, בהתודותיו וימרח בבכי, על אשר הכעיס תמורות ולמען יוסיף להכנע ולמען יפחד מעונותיו. כי העבירות החמורות תשובה תולה כפרתן ויסורים ממרקים, וכן כתוב (ירמיה כג) ראי דרכך בגיא, דעי מה עשית (שערי תשובה לרבינו יונה ז"ל א לז).

יִמְצְאוּנָהּ: (כה) מִנְעִי רַגְלְךָ מִיַּחַף (וגורנך) וּגְרוּנְךָ מִצְמָאָה וְתֹאמְרִי
 נוֹאֵשׁ לֹא פִי אֶהְבֵּתִי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֶיךָ: (כו) כְּבֹשֶׁת גִּנֵּב פִּי יִמְצֵא כֵן
 הִבִּישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הִמָּה מַלְכֵיהֶם שְׂרֵיהֶם וְכַהֲנֵיהֶם וְנְבִיאֵיהֶם: (כז)
 אֲמָרִים לַעֲץ אָבִי אֶתָּה וְלֹאֲבָן אֶת (ילדתני) יִלְדָּתְנוּ פִּי פָנוּ אֵלַי עֶרְךָ וְלֹא
 פָּנִים וּבִעַת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ: (כח) וְאֵיה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
 עָשִׂיתָ לָּךְ יְקוּמוּ אִם יוֹשִׁיעֶיךָ בָּעֵת רָעָתְךָ פִּי מִסְפֵּר עֶרְיָךְ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ
 יְהוּדָה: (כט) לָמָּה תִּרְיֹבוּ אֵלַי פְּלִכֶם פִּשְׁעֵתֶם בִּי נָאִם יְהוָה: (ל) לְשׁוֹא

כפרא הזה, כי על ידי מעשיהם אשר לא טובים, בא עליהם האויב. והמה משוטטים למצוא עזר ממזרים, למען יוכלו עמיד בארצם, אם כן כל הטרוד הזה בא באות נפשם (הם אשמים, הם גרמו להם. וזה דומה למשל של הפרא, גם הוא רץ בלי סיבה). וכן סופם יהיה כסוף הפרא, כי האויב הבא עליהם לכבשם, לא יהיה לו יגיעה רבה, כי בקל יכבשם. בחדש המוכן לפורעניות, והוא אב שהוקבע בכיה לדורות, בזמן המרגלים כמו שאמרו חז"ל: (כה) -**מנעי רגלך מיחף וגורנך מצמאה**- רוצה לומר (ה' קרא אליה), ראה לתקן מעשיך (לעזוב את העבודה זרה, בכדי) שלא תלכי בגולה יחף, וצמאה למים. -**ותאמרי נוֹאֵשׁ, לֹא**- אמרת אני מתיאש מעבודת המקום, ולא אשוב אליו, **-כי אהבתי זרים-** כי אוהב אני את הזרים, הם עבודת הבעלים. -**ואחריהם אלך-** לעבוד אותם <ע"פ רש"י>: (כו) -**כבושת גנב כי ימצא**- כמרבית בושת הגנב, אשר היא (מתי היא הבושה הגדולה ביותר) בעת ימצא שהוא גנב, אחר שהיה מוחזק לנאמן. **-כן הובישו בית ישראל-** ירבה בושת בית ישראל בעיני העמים, על כי היו מוחזקים לעובדי ה', ונמצאו עובדי כוכבים ככל העמים. -**המה**- המון העם. -**מלכיהם, שריהם, וכהניהם-** כהני הבעל. - **ונביאיהם-** נביאי הבעל <ע"פ תרגום ומפרשים>: (כז) -**אומרים לעץ אבי אתה-** על אשר אומרים לפסל העשוי מעץ, אתה אבי **-ולאבן את ילדתנו-** ולצלם מאבן יאמרו אתה ילדתנו, כאילו הכוכבים [הפסילים?] בראו העולם ומלואו. **-כי פנו אלי עורף-** רוצה לומר אינם שומעים לדברי, כאדם המהפך עורף מול רעהו, ולא יאבה לשמוע אמריו. (אבל) **-ובעת רעתם-** בעת בוא עליהם הרעה, יתפללו אלי ו-**יאמרו, קומה והושיענו-** מן הרעה: (כח) -**ואיה**- רוצה לומר, והנה אשיב לך, איה **-אלהיך אשר עשית לך-** בפועל ידיך (העץ והאבן). **-יקומו, אם יושיעוך בעת רעתך-** ינסו הם ויקומו, אם יוכלו להושיע לך בעת בא עליך הרעה. **-כי מספר עריך היו אלהיך יהודה-** לפי חשבון מספר עריך, עשית צורות של כוכבים? אתה יהודה. אם כן רבים המה, (נו, תנסה, אולי זה יועיל לך, והנה) אף אחד לא תמצא מהם, שיוכל להושיעך:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ב כט - פרק ג ה):

דברי ויכוח ה' על עמו, ובא בשאלה, מדוע אתם עוזבים את עבודת ה' ומהדרים בעבודה זרה. ואיך הם מתפלאים מדוע אינו מצילים 'למה תריבו' 'ותאמרי כי נקית' זאת בזמן שהם שקועים בחטאם.

(כט) -**למה תריבו אלי-** למה תתרעמו למולי, על שאין אני מציל אתכם מן הרעה הבאה. הלא - **כולכם פשעתם בי נאם ה'** איש לא נעדר, והמו הזכות הנמצא לכם <ע"פ רד"ק>: (ל) -**לשוא**-

הפיתי את בניכם מוסר לא לקחו אכלה חרפכם נביאיכם פאריה משחית: (לא) הדור אתם ראו דבר יהוה המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה מדוע אמרו עמי רדנו לוא נבוא עוד אליך: (לב) התשפח בתולה עדיה פלה קשריה ועמי שכחוני ימים אין מספר: (לג) מה תיטבי דרךך לבקש אהבה לכן גם את הרעות (למדתי) למדת את דרכיך: (לד) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים לא במחתרת מצאתים פי על כל אלה: (לה) נתאמרי פי נקיתי אך שב אפו ממני

על חנם - הכיתי את בניכם, מוסר לא לקחו - כיון שעם כל זה לא לקחו האבות מוסר, ועדיין עומדים במרדם וכל עצם כוונת הכאת הבנים היה למען יוסרו האבות. - אכלה חרפכם - הרגה חרביכם את - נביאיכם - כי הרגו את ישעיה ואת זכריה. - כאריה משחית - כאריה המשחית בני אדם <ע"פ רש"י>: (לא) - הדור אתם - אתם בני הדור - ראו דבר ה' - בהבנת הלב את מצות ה', אשר יש תשלום גמול עליהם. - המדבר - וכי עד הנה הייתי לישראל, אם ארץ מאפליה - כמדבר וארץ מאפליה, אשר לא ימצא שמה די צורך האדם. רוצה לומר וכי לא היה ספוק בידי לשלם גמול טוב על המצות שעשו (הלא השפעתי לכם שפע ברכה, בכל השנים שהייתם טובים) <ע"פ רד"ק>. - מדוע אמרו עמי רדנו - כבר נבדלנו ממך ו-לא נבוא עוד אליך - <ע"פ רש"י>: (לב) - התשכח בתולה עדיה - וכי הדרך הוא שתשכח הבתולה להשיג עדיה עליה להתקשט בו, כלה קישורה - וכי תשכח הכלה את קשוריה, הם חוטי המשי שקושרת שערה בהם להתקשט. וכאומר הלא אין דרך האדם לשכוח דבר הנצרך לו ביותר. - ועמי שכחוני, ימים אין מספר - אבל עמי שכחו אותי ימים הרבה, ואין מספר להם, עם שזהו עיקר חייהם על האדמה <רד"ק ור"י אברבנאל פירשו שישאל דומים ללה, במתנות של מעמד הר סיני, ובהשגחת ה' המיוחדת עליהם>: (לג) - מה תטיב דרכך - מה תתקני מנהגך בעבודת הבעל, לעשות בדמיון גמור אל מעשה העובדי כוכבים - לבקש - מהם - אהבה - בעשותך כמעשיהם. - לכן - (לשון שבועה <ע"פ רש"י>, הלא) באמת (זה היה עוד יותר גרוע, כי) - גם את הרעות למדת את דרכיך - גם את (הנשים הגויות) העובדות כוכבים הרעות, לימדת אתה את מנהגיך, רוצה לומר אתה הרעות לעשות יותר מכולן, ואף את הרעות שבהן, לימדת להרשיע יותר, כמון, (הגוים לומדים ממך) <ע"פ רד"ק בביאור הקרי>: (לד) - גם בכנפיך נמצאו דם - גם בכנפי בגדיך נמצאו דמי - נפשות אביונים נקיים - מעון מיתה, ועל חנם הרגתם. - לא במחתרת מצאתים - דמי הנפשות האלה לא מצאתים במחתרת ובמקום נסתר, כי אם בגלוי. - כי על כל אלה - הכנפים הנזכרים למעלה (היו נוהגים להתפאר בגבורת הרצח, ומניחים רושם הדם בבגדיהם, כמו שנאמר ויתן דמי מלחמה בחגורתו, ובנעלו אשר ברגליו). ורוצה לומר לא עשית הדבר בהסתר כי אם בפרסום רב מבלי בוש <ע"פ אברבנאל. לפי התרגום מדובר על רצח בסתר, לא בגלוי>: (לה) - ותאמרי כי נקיתי - רוצה לומר אם אמנם כל אלה עשית בפרסום, איך תאמרי לא כן הוא כי נקי אני מעבירה, ואין האמת עם הנביאים שאומרים שחרה בי אף ה' - אך שב אפו ממני - הואיל ואני מנוקה מעון. -

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

כ

הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי: (לו) מה תזלי מאד לשנות את דרכך גם ממצרים תבושי פאשר בשפת מאשור: (לז) גם מאת זה תצאי וידיך על ראשך פי מאס יהוה במבטחיך ולא תצליחי להם: פרק ג (א) לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלוא חנוף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם יהוה: (ב) שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת [שפכת] על דרכים ישבת להם פערבי במדבר ותחניפי ארץ פזנותיך

הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי¹⁰ - לכן הנני מתווכח עמך גם על מה שתכחש לומר לא חטאתי. רוצה לומר מלבד גמול החטא, אוסיף עוד עונש על מה שתכחש חטאיך. והעונש הזה תחשב לויכוח, כי בזה יודיע שפשעו בדבר הזה <ע"פ רד"ק>: (לו) -מה תזלי מאד- למה תרבי ללכת לבקש עזר מן המצרים. -לשנות את דרכך- פעם לאשור פעם למצרים. -גם ממצרים תבושי- על אשר לא תמצא עזר על ידו. -כאשר בושת מאשור- כי אחז מלך יהודה שלח מלאכים למלך אשור לעזור לו, והיצר לו עוד, כמו שנאמר ויבוא וכו' מלך אשור ויצר לו ולא חזקו (דברי הימים ב כח) <ע"פ רד"ק>: (לו) -גם מאת זה- כמו שיצאת בדאגה ויבילה מאת מלך אשור, כן -תצאי- ממלך מצרים בדאגה, -וידיך על ראשך- וידיך יהיו מונחים על ראשך, כדרך המקונן. -כי מאס ה' במבטחיך- דבר שנאוי ונמאס בעיני ה', מה שאתה בוטח בעזרת המצרים, -ולא תצליחי להם- ולכן לא תהיה לך הצלחה להם, למצוא חן בעיניהם להיות לך לעזר מול הקמים עליך: פרק ג (א) -לאמר- רוצה לומר מהראוי לאמר לישראל את זאת -הן ישלח איש את אשתו- הנה אם יגרש איש את אשתו, ובהיתר -והלכה מאתו והיתה לאיש אחר- ואף אם לא בא עליה. -הישוב אליה עוד- וכי יוכל בעלה הראשון לשוב עוד אליה לקחתה, אחר שמת השני או גרשה -הלא חנוף תחנף הארץ ההיא- הלא בעבור עון כזה תתחייב להארץ ההיא, הנעשה בה כזאת ותקבל גמולה משלם. -זאת זנית רעים רבים, ושוב אלי נאם ה'- אבל אתה ישראל עם כי (על אף) שבעודך תחתי זנית באיסור, עם אהובים רבים, רוצה לומר עם כי עבדת עכו"ם חלוקות, (אף על פי כן) עם כל זה שוב אלי ואקבלך בתשובה <ע"פ רש"י>. לפי שאר מפרשים הוא לשון תמיהה, אתם הלכתם לע"ז אם כן איך תשובו אלי. אלא אם כן תבואו בתשובה גמורה: (ב) -שאי עיניך על שפים- הרימי עיניך להביט על ההרים הגבוהים -וראי איפה לא שוכבת- איה המקום אשר לא שכבת שמה עם נואפים. רוצה לומר אשר לא עבדת שמה עבודת כוכבים. -על דרכים ישבת להם- לפי שהמשילה לזונה, אמר לשון

מעין חיים - עינינו זמור

¹⁰ לה. על אמריך לא חטאתי. רבינו יונה ז"ל מפרש כאן שני פירושים. א' שלא ירמה את עצמו, ויתעלם מחטאו. ב' שיודה ויתוודה לפני בוראו. וזה לשונו: אם אין האיש מכיר מעבדיו ואינו יודע כי יש בידו עון אשר חטא עליו לפשעו במעשיו ולחפש דרכיו כענין שנאמר ואיכה ג' מו "נחפשה דרכינו ונחקרה" ואם העלם יעלים עיניו ונואל ונשאו רעיונו ולא הפרו דרכיו ולא ידע מעשה ידיו ואשר עשו אצבעותיו ויאמר לא חטאתי חטאתו כבדה מאד כמו שנאמר "הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי" (שערי תשובה ב ב).

ובמקום אחר כתב: אף על פי שאין לבעל תשובה נללות עונותיו לבני אדם כמו שיש להבין ממה שאמר "ובוקם רשעים יחופש אדם", אבל חייב להתודות עליהם, כענין שנאמר (תהלים לב ה) חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי, ונאמר 'הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי' (שערי תשובה א יח).

ואמנם לכאורה לפי סדר הפסוקים, והשייכות לפסוק הקודם, נראה כי לפי הפשט הכוונה כהדרן השניה, ואילו הראשונה הוא על דרך דרש.

וּבְרַעְתָּךְ : (ג) וַיִּמְנְעוּ רִבְכִּים וּמִלְקוֹשׁ לֹא הָיָה וּמִצָּח אִשָּׁה זֹנָה הָיָה לָךְ
מֵאַנֶּת הַפֶּלֶם : (ד) הָלֹא מֵעֶתָּה קָרָאתִי [קָרָאת] לִי אָבִי אֲלוֹף נְעָרִי אֶתָּה :
(ה) הַיִּנְטוֹר לְעוֹלָם אִם יִשְׁמַר לְנֶצַח הִנֵּה דִבְרָתִי [דִּבְרָתָ] וַתַּעֲשֵׂי הָרְעוֹת
נִתְוָכַל :

הנופל בזונה, היושבת על הדרכים, להיות כמזומנת אל הנואפים. ורוצה לומר היית ממציא עצמך לכל מין עבודות כוכבים >ע"פ רד"ק>. >כערבי במדבר< כערבי הזה הרגיל לשבת במדבר, במסתור במקום שאין אנשים, כן הסתרת עצמך על הדרכים להסתתר שם עם הנואפים >אורים ותומים להר"מ ערמה מפרש כן, שהכוונה כאן שרצתה להסתתר<. ורוצה לומר מאד היית נרדף אחרי עבודת הפסילים. >ותחניפי ארץ בזנותיך וברעתך< עם זנותך לעבודת כוכבים, ועם יתר רעתך, חייבת את הארץ, להיות חרבה ושוממה >ע"פ תרגום<: (ג) >וימנעו רביבים ומלקוש לא היה< הלא בעונך נמנעו הרביבים ולא היה המלקוש, ואם כן היה לך להיות בוש במעשיך >ע"פ רד"ק>. >ומצח< אבל יש לך מצח מגולה, כדרך >אשה זונה היה לך<. שאינה מכסת מצחה בעבור בושת מה, לא כדרך הצנועות שמכסות מצחן אם יקרה להן דבר בושה >מהתרגום ורד"ק נראה שפירשו את ענין המצח, שלעולם החוצפה והעזות נחשבים שנעשים במצח<. >מאנת הכלם< אתה ממאנת להיות נכלם ובוש ממעשיך >ע"פ רד"ק>: (ד) >הלוא מצתה< הלא בעת מנעתי הגשם בעונך, >קראת לי< בפה >אבי< ואמרת עלי >אלוף נעורי אתה< רוצה לומר, אתה האדון שלי מעת נעורי, מיום שבחרת בי >ע"פ אברבנאל<: (ה) >הינטור לעולם, אם ישמור לנצח< ואמרת בתפלה, וכי המקום ישמור השנאה לעולם, וכי ישמור האיבה לנצח. והוא כפל ענין במילות שונות. >הנה דברת< הנה הדברים האלה דברת בפיו לבד, >ותעשי הרעות ותוכל< אבל (תוך כדי כך) במעשה עשית הרעות, וכל מה שיכולת לעשות מן הרעות עשית. ומוסב למעלה לומר איך לא תכלמי אם אין לבך שלם עמי, ואיך תדברי בתפלה כדברים האלה (כאילו לבך שלם עמי, ואינו באמת) >ע"פ אברבנאל< :

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ג ו - י):

נבואת פרק א' שם כתובים תחילת נבואות ירמיהו, היה כאמור בתחילת הספר, בשנת יג' ליאשיהו המלך. ה' שנים אחר כך, כתיב (מלכים ב כב א) ויהי בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו.. (בפסוק ח), ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הסופר, ספר התורה מצאתי בבית ה'. פרש"י (בפסוק יג') ספר התורה היה פתוח בפרשת כי תבא, ויליך ה' אותך ואת מלכך. (פסוק יב) ויצו את המלך את חלקיהו הכהן ואת.. (יג) לכו דרשו את ה' בעדי ובעד העם ובעד כל יהודה על דברי הספר הנמצא הזה. (יד) וילך חלקיהו הכהן.. אל חולדה הנביאה.. ומביא רש"י גמרא מגילה (יד), למה שלח לחולדה, ירמיהו היכן היה? ומתוך, ירמיהו לא היה שם, כי הלך להחזיר עשרת השבטים. (פרק כג ב) ויעל המלך בית ה' וכל איש יהודה.. למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית ה'. (ד) ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול.. להוציא מהיכל ה' את כל הכלים העשויים לבעל.. (כד) ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹⁰ ה ותוכל. מבאר רבינו יונה ז"ל וזה לשונו: השונה בחטאו ותשובתו קשה כי נעשה לו כחיתר ובוזה כבדה מאד חטאתו, כמו שנאמר "הנה דברתי ותעשי הרעות ותוכל" ביאור ותוכל, כי הרעות נעשות לך כחיתר וכדבר שהוא ביכולתך וברשותך, מלשון (דברים יב יז) לא תוכל לאכול בשעריך, שתרגומו לית לך רשו. ואמרו חז"ל כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כחיתר עכ"ל. והכוונה על ההרגשה, שיש להרגיש בדבר האסור, כאילו הוא בלתי אפשרי.

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בִּימֵי יְאֻשִׁיהוּ הַמֶּלֶךְ הִרְאִיתָ אֲשֶׁר עָשִׂתָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל הֲלָכָה הִיא עַל כָּל הָרָגָה וְאֵל תַּחַת כָּל עֵץ רַעְנָן וַתִּזְנֶי שָׁם: (ז) וַאֲמַר אַחֲרֵי עָשִׂתָה אֶת כָּל אֵלֶּה אֲלֵי תְּשׁוּבָה וְלֹא שָׁבָה וַתִּרְאֶה [וַתִּרְאֶה] בְּגוֹדָה אַחֲוֹתָה יְהוּדָה: (ח) וַאֲרָא כִּי עַל כָּל אֲדוּת אֲשֶׁר נֶאֱפָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל שְׁלַחְתִּיהָ וַאֲתָן אֶת סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יִרְאֶה בְּגוֹדָה יְהוּדָה אַחֲוֹתָה וַתִּלְךְ וַתִּזֶּן גַּם הִיא: (ט) וְהָיָה מִקֵּל זְנוּתָהּ וַתִּחַנֵּף אֶת הָאָרֶץ וַתִּנְאֹף אֶת הָאָבֶן וְאֶת הָעֵץ: (י) וְגַם בְּכָל זֹאת לֹא שָׁבָה אֵלַי בְּגוֹדָה אַחֲוֹתָה יְהוּדָה בְּכָל לְבָבָה כִּי אִם בְּשֹׁקֶר נֶאֱמָה יְהוָה:

ובירושלים בער יאשיהו. בפסוקים שם מבואר באריכות גדולה שביער את הרבה מאד עבדות זרות, והיה תשובה גדולה מאד. לפי דברי הרד"ק בתחילת ירמיה, חלקיהו כהן גדול הוזה, היה אביו של ירמיהו הנביא. הרב אברבנאל מפרש (כצד ב' ברד"ק) שנבואת פרשה זו, נאמרה אחרי תשובה זו, ומוכיח את העם שעל אף שהמלך ביער את העבודה זרה, העם המשיכו לעבוד עבודה זרה בסתר, ולא שבו באמת כי אם בשקר (כפרש"י פסוק י').

(ו) - וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי בִּימֵי יְאֻשִׁיהוּ הַמֶּלֶךְ, הִרְאִיתָ אֲשֶׁר עָשִׂתָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל- אִם נָתַת לִב לִרְאוֹת אֲשֶׁר עָשִׂתָה עַדֹּת יִשְׂרָאֵל הַמּוֹרֶדֶת (מְשׁוּבָה, פִּירוּשׁוֹ מְזִידָה) הֵם בְּנֵי עֲשֵׂרֶת הַשְּׁבִטִים. -הֲלָכָה הִיא עַל כָּל הָרָגָה, וְאֵל תַּחַת כָּל עֵץ רַעְנָן, וַתִּזְנֶי שָׁם- עַבְדַּת שֵׁם לַפְּסִילִים <ע"פ רש"י>: (ז) - וַאֲמַר, אַחֲרֵי עָשִׂתָה אֶת כָּל אֵלֶּה- אִמְרָתִי לֵה עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים -אֵלֵי תְּשׁוּבָה- שׁוּבִי אֵלַי בְּתִשׁוּבָה. -וְלֹא שָׁבָה- לֹא רָצָתָה לְשׁוּבָה. -וַתִּרְאֶה בְּגוֹדָה אַחֲוֹתָה יְהוּדָה- רֹצֵעָה לְוֹמֶר, וְעוֹד (רַעְוָה) סִבְבָּהּ (מְשׁוּבָה, הֵם ה' שְׁבִטִים), שְׁאֲחֹתָה בְּגוֹדָה יְהוּדָה, רָאִתָּה מַעֲשֵׂיהָ וּלְמַדָּה מִמֶּנָּה <אברבנאל מפרש, וַתִּרְאֶה בְּגוֹדָה, 'שְׁהָאֲדָם בְּהִיוּתוֹ רֹאֵה הַדְּבָר, הוּא לֹמֵד מִמֶּנָּה>: (ח) - וַאֲרָא- רֹצֵעָה לְוֹמֶר, וַאֲנִי רֹאֵה וּגְלוּי לִפְנֵי, -כִּי- עִם הִיּוֹת שֵׁ-עַל כָּל אֲדוּת אֲשֶׁר נֶאֱפָה מְשׁוּבָה יִשְׂרָאֵל- בְּעַבְדוּתָהּ זֹרָה -שְׁלַחְתִּיהָ, וַאֲתָן אֶת סֵפֶר כְּרִיתוּתֶיהָ אֵלֶיהָ-, רֹאֵה אֲנִי שֵׁ- וְלֹא יִרְאֶה- מִמֶּנִּי -בְּגוֹדָה יְהוּדָה אַחֲוֹתָה, וַתִּלְךְ וַתִּזֶּן גַּם הִיא- בְּעַבְדוּתָהּ זֹרָה כְּאֲחֹתָה יִשְׂרָאֵל <ע"פ רד"ק. וַאֲנִי לִפִּי רִשְׁי, וַאֲרָא אֲנִי עַל יְהוּדָה, אֵלֶּה אֶת עוֹן יִשְׂרָאֵל, לִכֵּן שְׁלַחְתִּיהָ>: (ט) - וְהָיָה מִקֵּל זְנוּתָהּ- בְּעַבּוֹר הַקְּלוֹת שֵׁשׁ עֶמֶה בַּדְּבָר הַזֶּה וְנִתְּנָה לְעַבְדוּתָהּ זֹרָה, -וַתִּחַנֵּף אֶת הָאָרֶץ- חֲבָתָה (חִיִּיבָה) אֶת הָאָרֶץ לְהִיּוֹת חֲרָבָה וּשְׁמָמָה. -וַתִּנְאֹף אֶת הָאָבֶן וְאֶת הָעֵץ- עָשִׂתָה עַבְדוּת כּוֹכָבִים מֵעַץ וּמֵאֲבֶן <ע"פ תרגום>: (י) - וְגַם בְּכָל זֹאת- עִם כָּל הָרַעָה שְׁרָאֲתָה שָׁבָה עַל יִשְׂרָאֵל, עִם כָּל זֶה -לֹא שָׁבָה אֵלַי בְּגוֹדָה אַחֲוֹתָה יְהוּדָה בְּכָל לִבָּהּ, כִּי אִם בְּשֹׁקֶר- מִהֲשֵׁפָה וּלְחֹץ -נֶאֱמָה ה' <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ג יא - יז):

מוכיח את ישראל שיישובו מחטא עבודה זרה. ומבטיח להם נחמה כשישובו (וראה פרשה הבאה). רש"י בפסוק יב' מפרש, כאן ציווהו לילך ולהחזיר עשרת השבטים, וחזרו מקצת מהם בשמונה עשרה ליאשיהו. וכן אמרו חז"ל בגמרא (מגילה יד', ערכין לג') ירמיה החזיר ויאשיהו מלך עליהם.

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְקָה נִפְשָׁה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל מִבְּגָדָה יְהוּדָה: (יב) הֲלֹךְ וַקְרָאתָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צְפוּנָה וְאָמַרְתָּ שׁוֹבָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל נָאִם יְהוָה לֹא אֶפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי חֲסִיד אָנִי נָאִם יְהוָה לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם: (יג) אַךְ דְּעִי עֲוֹנְךָ כִּי בִיהוּתָה אֶלְהִיךָ פִּשְׁעָתָה וַתַּפְזִירִי אֶת דְּרָכֶיךָ לְזָרִים תַּחַת כָּל עֵץ רַעְנָן וּבִקְוִלֵי לֹא שָׁמַעְתָּם נָאִם יְהוָה: (יד) שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבְבִים נָאִם

אמנם הרד"ק מפרש שכל הפרשה, מיועדת רק לעתיד לבא. ובאמת בגמרא סנהדרין ק"ב מוכיח מנבואה זו 'הלך וקראת... שובה משובה ישראל' שעשרת השבטים חוזרים לעתיד לבא. הרי מפורש כהרד"ק¹.

(י א) -וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי, צִדְקָה נִפְשָׁה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל מִבְּגָדָה יְהוּדָה- רוצה לומר, עם כי ישראל חטא ראשונה, הנה יהודה הכבידה כל כך בפשעה, עד שלמולה נחשבת ישראל לצדקת >ע"פ רד"ק: (י ב) -הֲלֹךְ וַקְרָאתָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צְפוּנָה- אל מול צפון, לאשור מקום שגלה ישראל (עשרת השבטים). -וְאָמַרְתָּ שׁוֹבָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל נָאִם ה', לֹא אֶפִּיל פָּנַי בָּכֶם- לא אשכין חמתי בככם, -כִּי חֲסִיד אָנִי נָאִם ה'- רוצה לומר, לא כמלך בשר ודם שאינו מוחל למורדים בו אף אם יעשו תשובה. -לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם²- לא אשמור האיבה לעולם, כי מיד כשתשובו תלך לה האיבה: (י ג) -אך דְּעִי עֲוֹנְךָ כִּי בַה' אֱלֹהֶיךָ פִּשְׁעָתָה- (וה' יקבלם על ידי שיבתם, היא 'עויבת החטא' האמור בפסוק הקודם, אך ורק בתנאי שתקיימו גם 'ידידו', היינו שבכך) תהא מכיר בעצמך, שהרבית עון כי פשעת בה'. -וַתַּפְזִירִי אֶת דְּרָכֶיךָ לְזָרִים, תַּחַת כָּל עֵץ רַעְנָן- פזרת רגליך זה מזה לנאוף עם הרבה זרים. ורוצה לומר עבדת עבודות זרות הרבה >ע"פ רד"ק. -וּבִקְוִלֵי לֹא שָׁמַעְתָּם- רוצה לומר, לא עבדתם אותי אף בשיתוף >פירש כך, כי היה קשה למצודות, אם 'בה' פשעת', בוודאי שלא שמעת בקול: (י ד) -שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבְבִים³

מעני חיים – עיונים וזמסר

¹ יא הקדמה. ועוד ראה לרד"ק, שהרי את פסוקי סוף הפרשה, וודאי גם רש"י מודה שמדברים הם, על העתיד לבא כפי שמוכח מהם.

ועוד ראה, יעוין היטיב בהקדמה לפסוק ו' וברש"י פסוק י'. מבואר שנבואה הקודמת נאמרה אחרי התשובה שעשו בימי יאשיהו (אמנם ברד"ק בפסוק ו' יש צד שנאמרה קודם התשובה, ולפי זה אין ראייה). ושם הבאנו בהקדמה, שבשעת התחלת התשובה היה ירמיהו בדרך להחזיר את השבטים (ויעוין מלכים ב פרק כג' ברש"י בפסוקים יט' וכב' מבואר שעוד בטרם הסתיים ביעור העבודה זרה כבר באו והתיישבו בארצם השבטים המוחזרים). ואם כך אם פרשה זו היא שליחת ירמיהו להחזיר את השבטים, נמצא שפרשה זו השניה המתחלת פסוק יא', נאמרה קודם פרשה המתחלת פסוק ו', כי אותה של פסוק ו' נאמרה אחרי התשובה. ואילו בלשון הפסוקים נראה לכאורה, שקודם נאמר פסוק ו' אחר כך יא'. ולרד"ק שמפרש שפרשה השניה, אינה שייכת להחזרת השבטים, מיושב.

ומה שמביא רש"י שירמיהו החזיר יעוין ערכין לג' שהגמרא שם מביא פסוקים אחרים לכך, ולא מביא מפרשה זו. ממילא אין הכרח משם, שפרשה זו עוסקת בכך.

אמנם לשון התרגום 'איזל ואתנבי ית פתגמא האלין בארע ציפונא ותימר' משמע כפרש"י שהכוונה שילך לשם ממש, ולא כהרד"ק שיעמוד ביהודה, וידבר על השבטים מרחוק.

² יב לא אטור לעולם. בהיות אדם בזקנותו ובכללות כחו. וירצה (רצוני לומר אפילו) כשיעשה אדם כל רעות שיוכל, ובעת הגיעו למות יעשה תשובה. ובכל זאת אם תהיה שלמה תקובל. זה הכלל, כי אין שעה בכל חיי האדם אשר יעשה בה תשובה גמורה, אשר לא תקובל תשובתו ותיענה עתירתו, כי הבורא אינו כנברא שיונח לעולם ויטור לנצח, כמו שאמר.. "כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם". (ספר הישר כפח):

³ ג יד שובבים. רש"י מפרש שובבים, מעווגים. בגמרא עבודה זרה (ז' ב') יש תנא הסובר, שמקבלים בתשובה אפילו מזידין בפרהסיא שנאמר שובו בנים שובבים. ופרש"י שובבים משמע מזידים ופרהסיא, לשון מרד וגאווה, כמו וילך שובב בדרך לבו.

ג יד אנוכי בעלתי בכם. בסנהדרין צז' ב' מוכח מכאן רבי יהושע שישאל נגאלים גם ללא תשובה, מפני שנאמר אנכי בעלתי בכם, שמשמעו בעל כרחם, כפירוש המצודות. וה' אומר, היות ועתיד ה' להיטיב לכם, ראוי שתשובו 'שובו בנים שובבים כי אנוכי בעלתי בכם.

יְהִיָּה כִּי אֲנֹכִי בַּעֲלֹתִי בְכֶם וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן: (טו) וְנָתַתִּי לָכֶם רָעִים כָּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דָּעָה וְהִשְׁפִּיל: (טז) וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בְּאֶרֶץ בְּיָמֵי הַהֵמָּה נָאִם יְהִיָּה לֹא יֵאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית יְהִיָּה וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ בּוֹ וְלֹא יִפְקְדוּ וְלֹא יַעֲשֶׂה עוֹד: (יז) בָּעֵת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם כְּסָא יְהִיָּה וְנִקְּוּ אֶלֶיהָ כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְהִיָּה לִירוּשָׁלַם וְלֹא יִלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרָרוֹת לְפָנֶיךָ הָרַע:

נאם ה' - אתם בני מורדים, שובו אלי. **-כי אנכי בעלתי בכם -** כי אנכי האדון והמושל בכם, לכן מהראוי שתשובו אלי. **-ולקחתי אתכם -** ואז אקח אתכם מהגולה. **-אחד מעיר ושנים ממשפחה -** רוצה לומר, אף אם מעט ישובו אלי אקח אותם, **-והבאתי אתכם ציון -** ולא ישתקעו שם, עם העומדים במרדם **<ע"פ רד"ק>**: (טו) **-ונתתי לכם רועים כליבי -** מלכים צדיקים, וכפי רצון לבי, לא כמו לשעבר, שהמליכו מדעתם מלכים רשעים. והם הסיתו אותם לעבודה זרה, כי לעתיד המשיח ימלוך עליכם. **-ורעו אתכם -** ירעו אתכם בדרך **-דעה והשכל -** **<ע"פ רד"ק>**: (טז) **-והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההמה נאם ה', לא יאמרו עוד ארון ברית ה' -** רוצה לומר, לא יאמרו עוד זה לוח, גלך לפני הארון להתפלל שמה. כי לפי מרבית העם לא יוכלו כולם לבוא שמה כי המקום לא יכילם. **-ולא יעלה על לב -** לא יעלה מי בלבו ללכת שמה, אף יחיד, כי מאוד יקשה לבוא שמה מדוחק המון העם. **-ולא יזכרו בו -** לא יזכור מי בארון ללכת שמה, וכפל הדבר במילות שונות. **-לא יפקדו, ולא יעשה עוד -** לא יהיה נעשה עוד ארונות אחרות למען יוכלו כולם לבוא לפני אחד מהם, וכאשר יאמר למטה (בפסוק שאחריו) שהשראת השכינה יהיה בכל ירושלים, ושמה יקובל תפלת המתפללים **<ע"פ אלשיך>**: (יז) **-בעת ההיא נאם ה' יקראו לירושלם כסא ה' -** רוצה לומר גם שמה תהיה השראת השכינה (ולא רק במקדש) **<ע"פ אברבנאל ואלשיך>**. **-ונקו אליה כל הגויים לשם ה' -** העמים יתקבצו אליה, בעבור שם ה', השורה בה. וחזור ומפרש **-לירושלם -** אל ירושלים יתקבצו, כי שמה תהיה השראת השכינה. **-ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע -** מראית לבם (שהלב) מראה להם את הרע, ומסית אותם לעשותה **<ע"פ רש"י>**:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ג יח - פרק ד ב):

בפרשה זו מוכיח את ישראל על עבודה זרה, כמבואר בפסוק כב 'לשקר מגבעות' (וכן מפורש בגמרא סנהדרין פב). ומנבא על קיבוץ גלויות (יח) 'בימים ההמה ילכו בית יהודה', ועוד, הוא מתנה זאת בתשובה ובווידיוי על החטא (כב) 'הננו אתנו לך'. כלומר, כדאי להם לשוב, כי אז יזכו במהרה לאותה גאולה המובטחת.

באמת כל שלושת ענינים אלו, נאמרו בפרשה הקודמת. על עבודה זרה נאמר (יג) 'תחת כל עץ רענן'. על קיבוץ גלויות, ניבא (יד) והבאתי אתכם ציון. ועל התשובה עם וידיוי (יג) אך דעי עונך.

מעין חיים - עיונים ומוסר

² ג יד אחד מעיר. הרד"ק מביא עוד פירוש, והוא אחד מעיר, יגן על כל העיר. בגמרא סנהדרין קיא' א' מובאים ב' הפירושים, ושם מוכרע כפי ה'.

(יח) בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵּית יְהוּדָה עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ יַחְדָּו מֵאֶרֶץ צֶפֶן עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנַּחְלֹתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם: (יט) וְאָנֹכִי אֲמַרְתִּי אֵיךְ אֲשִׁיתֶךָ בְּפָנַי וְאֶתֶּן לְךָ אֶרֶץ חֲמֻדָּה נַחֲלֹת צָבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם וְאָמַר אָבִי תִקְרָאוּ [תִקְרָאִי] לִי וּמֵאַחֲרֵי לֹא תִשׁוּבוּ [תִשׁוּבִי]: (כ) אָכֵן בְּגִדָּה אֲשֶׁה מִרְעָה בֵּן בְּגִדְתָם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נָאֻם יְהוָה: (כא) קוֹל עַל שְׁפִיִּים נִשְׁמָע בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הָעָוּ אֶת דְּרָכָם שָׁכְחוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: (כב) שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹכְבִּים אֶרְפָּה מְשׁוֹבְתֵיכֶם הִנְנוּ אֲתָנוּ לָךְ כִּי אֲתָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: (כג) אָכֵן לִשְׁקָר מְגַבְעוֹת הַמֶּזֶן הָרִים אָכֵן בִּיהוָה אֱלֹהֵינוּ

אמנם יש הבדל. בראשונה ניבא על ה' שבטים (יב) שובת ישראל. והבטיח להם שיבואו לירושלים, שנאמר, (יג) והבאתי אתכם ציון. (יד) יקראו לירושלים כסא ה' (יעוין אבות דרבי נתן פרק לה'). ואילו בפרשה השניה ניבא על יהודה, שנאמר (יח) ילכו בית יהודה על בית ישראל (כמו עם בית ישראל). ולא הזכיר את ירושלים, אלא את כלל ארץ ישראל שנאמר, (יח) על הארץ אשר הנחלתי. (יט) ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי. ועל יהודה מוסיף ואומר (א) ולא תנוד. כלומר אם ישובו בזמן, לא יגלו כלל (מה שאין כן עשרת שבטים, לא אמר כך, כי בזמן נבואת ירמיה, כבר גלו השבטים).

(יח) **בימים ההמה ילכו- ממקום שגלו. בית יהודה-** אלו שגלו מערי יהודה על ידי סנחריב מלך אשור, ולא חזרו בבית השני. **על בית ישראל-** עם בני עשרת השבטים. **יחזירי- יהודה וישראל.** - **מארץ צפן-** ממקום שגלו שמה. **על הארץ-** אל הארץ **אשר הנחלתי את אבותיכם-** <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יט) **ואנכי אמרתי-** מתחילה כשלקחתך לי לעם, אמרתי בלבי **איך אשיתך בבנים-** באיזה ענין אשימך בין הבנים, ודומה להם. רוצה לומר (איך אעשה שתשארי במדרגת בני האלוהים) להיות דומים למלאכי מעלה, הנקראים 'בני' אלהים כמו שנאמר ויבואו בני האלהים (איוב א). **ואתן לך-** ולזה נתתי לך **ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גויים-** נחלה מפוארה לכל צבאות הגוים, כי כולם משתוקקים ומתאווים לה, ומפארים אותה על כי הוא מקום השראת השכינה. והוא מבוא גדול לירוא את ה' להיות כמלאכי מעלה. - ואומר- אמרתי בענין זה **אבי תקרא לי, ומאחרי לא תשובי-** תקראי לי אבי ולא תשובי מאחרי עד עולם <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כ) **אכן-** באמת לא כן הוא (לא כך היה), כי **בגדה אשה מרעה-** כמו שבגדה אשה מאת ריעה, שהוא בעלה, והלכה מאתו. **כן בגדתם בי בית ישראל-** כן אתם בית ישראל בגדתם בי **נאם ה'-** <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כא) **קול על שפיים נשמע-** רוצה לומר ראוי היה להיות נשמע קול על המקומות הגבוהות להשמיע למרחוק, והקול יהיה מ-**בכי תחנוני בני ישראל-** לבכות על מעלם, ולבקש עליהם סליחה, כי הרבה רעות עשו <ע"פ רד"ק>, **כי העזו את דרכם-** העקימו את דרכם, מה שבין אדם לחבירו, ו-**שכחו את ה' אלהיהם-** ולא עבדוהו (בבין אדם למקום) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כב) **שובו בנים שוכבים ארפה משובתיכם-** אתם בנים מורדים שובו אלי, למען ארפא ואסלח על המרידה שמרדתם בי, ואימרו **הננו אתנו לך-** הננו באנו אליך בתשובה. **כי אתה- מעולם ה' אלהינו:-** (כג) **אכן לשקר מגבעות-** באמת, לשקר קוינו עזר, מהעבודת כוכבים העומדים על הגבעות, **המזן הרים-** המזון הפסילים שעל ההרים. **אכן בה' אלהינו-** בעזר ה' בא **תשועת**

תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל: (כד) וְהַפֶּשֶׁת אָכְלָה אֶת יָגִיעַ אַבּוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ אֶת צֶאֱנָם וְאֶת בְּקָרָם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם: (כה) נִשְׁכְּבָה בְּכִשְׁתָּנוּ וְתִכְסֶּנּוּ כְּלִמָּתָנוּ כִּי לִיהֲנָה אֱלֹהֵינוּ חָטְאָנוּ אֲנַחְנוּ וְאַבּוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמְעָנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: פֶּרֶק ד (א) אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נָאִם יְהוָה אֵלֵי תָשׁוּב וְאִם תִּסִּיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תִנּוּד: (ב) וְנִשְׁפָּעֶת חֵי יְהוָה בְּאַמֶּת בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה וְהִתְפָּרְכוּ בּוֹ גּוֹיִם וּבּוֹ יִתְהַלְּלוּ:

ישראל - <ע"פ רש"י>: (כד) -**והבושת אכלה את יגיע אבותנו** - העבודה זרה שהיא לבושת ולכלימה לעובדיה, עוון עבודתה כלתה והפסידה את אשר אספו אבותינו, ביגיעה ועמל. -**מנעורינו** - רוצה לומר הכליון וההפסד שהיה מעת נעורינו (ואז לא היה לנו רכוש עצמי, אלא בעת ההיא בילדותנו, ראינו כיצד נאבד רכוש אבותנו, ואנו מקבלים ומאמינים שההפסד ההוא), היה בעון (הבושת) הזה. -**את צאנם** - עכשיו מפרש לומר, את זה הפסדנו מה שאספו הם (אבותינו), את צאנם -**ואת בקרם את בניהם ואת בנותיהם** - <ע"פ רד"ק>: (כה) -**נשכבה בכשתנו, ותכסנו כלימתנו**^כ - רוצה לומר הנה הבושת מסכבת אותנו מסביב, כאילו נשכב על מצעות הבושת, וכאילו הכלימה מכסה אותנו ממעל. והוא ענין מליצה. -**כי לה' אלוהינו חטאנו ואתנו ואבותנו** - ואין בושת גדול מזה. -**מנעורינו** - רוצה לומר מעת שלקח אותנו לעם. -**ועד היום הזה**. ולא שמענו בקול ה' אלוהינו - כפל הדבר במילות שונות. : **פרק ד (א)** -**אם תשוב ישראל, נאם ה', אלי תשוב** - מוסב למעלה לומר אם אתה ישראל תשוב בוידי ופיוסים כאלה, אז תחזור ותשוב אלי להיות לפני כמאז, סגולה מכל. -**ואם תסיר שיקוציך מפני** - אם תעביר הפסילים מארצי ומירושלים עירי, אז -**ולא תנוד** - לא תנוד ללכת בגולה <ע"פ רש"י>: (ב) - **ונשבעת חי ה' באמת** - ואם תשבע חי ה' באמת, לא כמו שאתם נשבעים עתה לשקר, כמו שנאמר ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (לקמן ה) -**במשפט ובצדקה** - הענין כפול במילות שונות. -**והתברכו בו גוים** - אז יתגדל מאד עד שהעמים יתברכו בו, לאמר בברכתם, ישימך אלהים כישראל <ע"פ רש"י>. -**ובו יתהללו** - המהלל עצמו יאמר הנה אני מוצלח כישראל (בהיפך מהבושה האמורה לעיל פסוקים כד כה):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ד ג - ח):

הנביא קורא אל העם לשוב בתשובה, ובאו דבריו בצורת משל. בו אומר, שבלא תשובה, המה כשדה קוצים, שם האש בוערת והולכת הטיב. רואה בחזונו, את האויב יוצא ממקומו לבא לארץ ישראל.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^כ נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימתנו. הר"מ אלשיך מפרש, אוי לנו אם נמות בעודנו בושים, היינו ללא תשובה. כי אז לעולם הבא יהיה מלבושינו מלבושים צואים מעבירות, ומביא מהזוהר שעל ידי המלבושים הצואים שולטת בו אש גיהנם רח"ל, וזה מה שנאמר 'תכסינו'.

(ג) **פִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם נִירוּ לָכֶם נִיר וְאֵל תִּזְרְעוּ**
אֶל קִצִּים: (ד) **הַמָּלּוֹ לִיהוָה וְהִסְרוּ עֲרָלוֹת לְבַבְכֶּם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי**
יְרוּשָׁלַם פֶּן תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבְעֵרָה וְאֵין מִכְפָּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם: (ה)
הַגִּידוּ בִיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם הַשְּׁמִיעוּ וְאָמְרוּ וּתְקַעוּ [תְּקַעוּ] שׁוֹפָר בְּאַרְץ
קְרָאוּ מִלְאוּ וְאָמְרוּ הָאֶסְפוּ וְנִבְרָאָה אֶל עֲרֵי הַמִּבְצָר: (ו) **שָׂאוּ נֹס צִיּוֹנָה**
הָעִיזוּ אֶל תַּעֲמָדוֹ פִּי רָעָה אֲנֹכִי מִבִּיָּא מִצָּפוֹן וְשֹׁכֵר גָּדוֹל: (ז) **עָלָה אֲרִיָּה**
מִסִּפְכּוֹ וּמִשְׁחִית גּוֹיִם נָסַע יֵצֵא מִמָּקוֹמוֹ לְשׁוֹם אֲרָצָךְ לְשִׁמָּה עֲרִיךְ תִּצְיָנָה

וכידוע כשממלכה רואה, שהאויב הבא ללחום עימה, יוצא ממקומו לעברה, זה הוא אות על תחילת המלחמה. וקוראים ומזעיקים את העם להזהר, להכנס למקומות מוגנים. והרי המלכות היתה ביהודה וירושלים, לכן קורא הגידו ביהודה (לפי המצודות פסוק ה').

(ג) **כִּי כֹה אָמַר ה' לְאִישׁ יְהוּדָה** - כמו לאנשי יהודה, **וּלִירוּשָׁלַם, נִירוּ לָכֶם נִיר** - מתחלה חרשו השדה לחתוך שרשי הקוצים, ואחרי זה זרעו על שדה נקיה **וְאֵל תִּזְרְעוּ עַל הַקִּצִּים** - בעודם מחוברים בארץ, כי לא תצלה הזריעה. (והוא משל). ורוצה לומר, מתחילה הסירו הפסילים, ואחר זה יקובל תפלתכם לפני, ולא כשעדיין לא עזבתם הפסילים >עֵיין רש"י ותרגום: (ד) **הַמָּלּוֹ לֵה** - ולתוספות ביאור אמר **וְהִסְרוּ עֲרָלוֹת לְבַבְכֶּם** - הסירו אוטם לבבכם לשם ה', להתבונן בדרכיו ולדבקה בו (כלומר גם בתיבת 'הימולו' לא היה הכוונה מילה בגוף, רק מילת הלב). **אִישׁ יְהוּדָה** - אתם אנשי יהודה **וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם, פֶּן תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבְעֵרָה וְאֵין מִכְפָּה**²², **מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם** - פן תצא חמתי כאש הדולק ובערה בכם, ואין מי יכבה אותה. רוצה לומר, לא ימצא מי מעביר החמה מפני רוע מעלליכם, אשר גברו, ואין במי זכות להעביר החמה: (ה) **הַגִּידוּ** - כאילו לשרי העם יאמר >אורים ותומים להגיד"מ ערמה, מפרש כן שהמנהיגים נתבקשו להגיד, הגידו **בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם הַשְּׁמִיעוּ, וְאָמְרוּ, תְּקַעוּ שׁוֹפָר בְּאַרְץ** - להשמיע ולזרו. **קְרָאוּ** - קראו את העם (כי תפקיד שרי המלוכה להזהיר את העם), **וּמִלְאוּ** - אספו אותם, **וְאָמְרוּ** - להם, **הָאֶסְפוּ וְנִבְרָאָה אֶל עֲרֵי הַמִּבְצָר** - להשגב שם מפני האויב: (ו) **שָׂאוּ נֹס צִיּוֹנָה הָעִיזוּ אֶל תַּעֲמָדוֹ** - הרימו נס לרמוז להתאסף לציון, להשגב בה (במהירות). **כִּי רָעָה אֲנֹכִי מִבִּיָּא** - על הארץ ההיא. **מִצָּפוֹן** - זה בבל העומדת מצפון לארץ ישראל >ע"פ רד"ק. **וְשֹׁכֵר גָּדוֹל** - הרעה ההיא תהיה שבר גדול: (ז) **עָלָה אֲרִיָּה מִסִּפְכּוֹ** - דרך האריה לשבת בתוך סבכי האילנות. ועל נבוכדנצר יאמר (וזאת >סנהדרין צד<)²³. **וּמִשְׁחִית גּוֹיִם נָסַע יֵצֵא מִמָּקוֹמוֹ** - זהו נבוכדנצר שהשחית כל האומות, וכפל הדבר במילות שונות (שהרי עלה ממקומו, הוא יצא ממקומו). **לְשׁוֹם אֲרָצָךְ לְשִׁמָּה, עֲרִיךְ תִּצְיָנָה מֵאֵין יֹשֵׁב** -

מעין חיים - עיונים ומוסר

²² ד. ואין מכבה. ר"מ אלשיך מביא את הגמרא בבא קמא ס', כי תצא אש ומצאה קוצים, אלו רשעים, ונאכל גדיש אלו צדיקים, כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע. דהיינו שבמצב של כי תצא אש, צריך יותר זכויות לינצל.

²³ ז עלה אריה. גם דניאל בפרק ז' ראה את בבל, כצורת אריה.

מֵאֵין יוֹשֵׁב: (ח) עַל זֹאת חָגְרוּ שָׁקִים סָפְדוּ וְהִלִּילוּ כִּי לֹא שָׁב חֲרוֹן אַף יְהוָה מִמֶּנּוּ:
(ט) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נָאֵם יְהוָה יֹאכֵד לֵב הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשָּׂרִים וְנִשְׁמָו
הַפְּתָנִים וְהַנְּבִיאִים יִתְמָהוּ: (י) וְאָמַר אֲהֵה אֲדֹנִי יְהוָה אֲכֵן הַשָּׂא הַשָּׂאת
לָעַם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַם לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִי לָכֶם וְנִגְעָה חֶרֶב עַד הַנֶּפֶשׁ: (יא)

הערים שלך תהיינה שממה, מאין מי יושב בהן <ע"פ רש"י>: (ח) - **על זאת** - על השמועה הזאת.
-חגרו שקים⁷² ספדו והלילו כי לא שב אף ה' ממני - ישראל:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ד ט - יח, מרש"י שמשייך את פסוק ח' לפסוק ט' נראה שאין כאן ריוח פרשה):
הנביא חזוה, כיצד הממלכה והמנהיגים מבוהלים. על השמועה שבנבואה הקודמת שהאויב 'צא' ממקומו.
חזוה את האויב, אחרי היציאה, 'בהמשך דרכו', ומתאר את מהירותו (פסוק יג) כרוח סופה. וניבא (פסוק יא
יב) שהרוח הזו הבאה מאת ה', שעתה הוא חזוה את תחילתה, סופה להגלותם לגמרי.
(טו) ממשיך לתאר כיצד הצופים רואים אותו מתקרב לגבול הארץ הצפוני, הוא נחלת דן. ומתקרב עוד
ליהודה, הוא הר אפרים [שהוא דרומה לכל הגליל, והוא כבר קרוב לירושלים]. והנה (טז) רואה שהוא
מגיע מוכן לעריכת מצור. והנה (יז) רואה את המצור עצמו. עד שהרעה מתקרבת אל לבך.
תוך כדי החזון, הנבואה קוראת לבני ירושלים. ואומר (יד) 'כבסי לבך ירושלים'. 'למען תושעי', כלומר
עדיין לא נגרה גזירה לגמרי, ובתשובת לבך, היא יכולה להתבטל. ואם לא כן, יתקיים בכ (פסוק יח) כי
נגע [חרע] עד לבך⁷³.

(ט) - **והיה ביום ההוא נאם ה', יאכד לב המלך ולב השרים** - רוצה לומר יבוא בו מורך לב. -
ונשמו הכהנים - רוצה לומר, לא ידעו מה לעשות (והכהנים הם מנהיגי העם במלחמה, שכן מצוות המשוח
מלחמה, כהן הוא) <ע"פ ר"י אברבנאל> - **והנביאים יתמהו**:- (י) - **ואומר אהה ה' אלוקים, אכן**
אתה השא השאת לעם הזה ולירושלם לאמר, שלום יהיה לכם - זהו מאמר הנביא (יתכן כיון שהזכיר ה' את
הנביאים בפסוק ט'. מצא ירמיהו לימוד זכות על ישראל בענין זה) שאמר אהה ה', באמת כאילו אתה
הסתה את העם הזה, לאמר להם, שלום יהיה לכם אל תיראו. כי כן נבאו להם נביאי השקר, ועל כי לא
עשית בהם משפט, חשבו העם שהאמת אתם וכאילו אתה פתית אותם <ע"פ רד"ק>. - **ונגעה** - רוצה לומר
בעבור זה לא שבו לה', והנה נגעה ה-**חרב עד הנפש** - כי הפורענות קרובה לבוא <הרד"ק ותרגום, הכוונה
כך. שהנביא ראה את העתיד והנה בחזונו, כבר החל הנגף בעם, וכבר נהרגו אנשים במלחמה>:

מעין חיים - עיונים ומוסר

⁷² ח חגרו שקים. (מתנאי התשובה) לשנות מלבושיו ותכשיטיו להראות סימני חרטה בדבריו ובמאכליו ובכל תנועותיו.
כמו שנאמר 'על זאת חגרו שקים ספדו והלילו' (חובות הלבבות שער התשובה פרק ה)

⁷³ לפי מדרש רבה (איכה פתיחה כז) 'לב ירושלים' שעליו נאמר 'נגע עד לבך', לב זה, הוא הסנהדרין. ולכאורה לפי זה כן
הוא הלב אשר נאמר עליו 'כבסי מרעה לבך ירושלים'.

אמנם במדרש שם, יש אומרים, ש'נגע עד לבך' זה בית המקדש, לפי זה 'כבסי מרעה לבך', אינו אותו לב של נגע עד לבך.
כי התשובה אינה מוטלת על המקדש אלא על האנשים.

בַּעֲתָהּ הָיָא יֹאמֵר לָעַם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַם רוּחַ צַח שְׁפִים בַּמִּדְבָּר דִּרְךְ בַּת
 עַמִּי לֹא לְזֹרוֹת וְלֹא לְהִבָּר: (יב) רוּחַ מָלֵא מְאֹלָה יָבוֹא לִי עֲתָה גַם אֲנִי
 אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים אוֹתָם: (יג) הִנֵּה כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכִסּוּפָה מִרְכַּבּוֹתָיו קָלוּ
 מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ כִּי שִׁדְדָנוּ: (יד) כַּבְּסִי מְרֻעָה לַבֶּרֶךְ יְרוּשָׁלַם לְמַעַן
 תִּנְשָׁעִי עַד מְתִי תִלִּין בְּקִרְבֶּךָ מַחֲשָׁבוֹת אוֹנֵךְ: (טו) כִּי קוֹל מְגִיד מִדָּן
 וּמִשְׁמִיעַ אֶנָּן מְהֵרָא אֶפְרָיִם: (טז) הַזְכִּירוּ לַגּוֹיִם הִנֵּה הַשְׁמִיעוּ עַל יְרוּשָׁלַם

(יא) - **בעת ההיא** - בעת בא הפורענות - **יאמר לעם הזה ולירושלם**, **רוח צח שפִים במדבר** - הנה
 רוח יבש סוער במקומות גבוהות, אשר במדבר. (והוא) מטאטא ומכבד הכל, הואיל ואין שם דבר לעמוד
 בפני הרוח, ולעכבו. והרוח ההוא יבוא **דרך בת עמי** - לטאטא את כולם ללכת גולה. **לוא לזרות ולוא**
להבר - לא יבוא הרוח לזרות המוץ מן הגורר, ולא לנקות את התבואה מן העפר (ושהם המחאכות המועילות
 של הרוח). רוצה לומר לא יבוא לטובה כי אם לרעה **ע"פ רד"ק**. אבל לרש"י ותרגום שפיים אינו לשון
 גבעה, אלא לשון מים: (יב) **רוח מלא** - רוח שלם - **מאלה** - הרוחות הנושבות במקומות הגבוהות
 שבמדבר, **יבוא לי** - לצרכי להפרע מהם. **עתה** - רוצה לומר בזמן קרוב - **גם אני אדבר משפטים אותם** -
 אתווכח עמהם גם אני. כי עד הנה היה הנביא מתווכח עמהם, להגיד להם פשעם. ומעתה אתווכח גם אני
 (הקב"ה עצמו), כי בהביאי עליהם הפורעניות, כאילו אגיד להם בזה פשעם אשר גברו למעלה **ע"פ רש"י**
 ותרגום. אבל לפי רד"ק גם אני, אינו מתיחס להקב"ה, אלא לנביא: (יג) **הנה כעננים יעלה** -
 האויב יעלה עליהם חיש מהר, כעננים העולים ברום השמים (ושהם עולים מהר. וקרא לזה עליה, כי ארץ
 ישראל נחשבת גבוהה מכל הארצות). **וכסופה** - כרוח סופה כן ימהרו - **מרכבותי, קלו מנשרים סוסי, אוי**
לנו כי שדדנו - קרובים אנו להיות נעשקים ביד האויב **ע"פ רד"ק**. ואילו לתרגום משל הענן אינו על
 המהירות, אלא על שמכסה את הכל: (יד) **כבסי מרעה לבך ירושלים למען תושע** - לכן עשי
 תשובה וכבסי לבך מן הרעה, למען יבוא לך תשועה. **עד מתי תלין בקרבך מחשבות אונך** - תתמיד להיות
 בקרבך מחשבות עמל ואון, שאת רגילה בהם: (טו) **כי קול מגיד מדך**¹⁷ - קול שמועה מגיד מדך,
 שהוא בקצה ארץ ישראל (בצפון), ומשם יבוא השמועה כי בא האויב (הבא מבבל לארץ ישראל מגיע
 בתחילה לצפון ארץ ישראל, שם נחלת שבט דן). **ומשמיע און בהר אפרים** - ומהר אפרים משמיע הקול,
 שבא העמל והצער **ע"פ רד"ק**: (טז) **הזכירו לגויים** - כאילו הקול אומר הזכירו אלה לאלה,
 בעבור העמים הבאים למלחמה להיות נשמרים מהם (כמו 'שימו לב לגויים') **ע"פ רד"ק**, **הנה השמיעו** -
 (תקראו ותשמעו בקול את תיבת 'הנה'), כי הנה הם! (העמים אשר) נאספו לבוא **על ירושלים**. **נצרים** -
 בעלי מצור (מוכנים לעשיית מצור) - **באים מארץ המרחק** - לצור **ויתנו על ערי יהודה קולם** - לאימים

מעין חיים - עיונים וזמסר

¹⁷ טו קול מגיד מדך. מפרש הרד"ק והמצודות, שדן בגבול ארץ ישראל הוא. ואמנם כן הוא כי לדן נוסף חלק על חלקם, והשני הוא בצפון. וכתב הרד"ק וכן הר אפרים. וצריך להבין הלא הר אפרים אינו בצפון, ולא בגבול, כי אם במרכז ארץ ישראל, מדוע איפה נקט הר אפרים לפי הרד"ק (אכן לפי התרגום מובן יעוין שם). ונראה שתפס אפרים לפי שהוא סמוך לבנימין אשר שם ירושלים, כך שהדבר מראה על קרובה יתירה שלהאויב לירושלים. וכנראה הר זה הוא צפונית לירושלים וניתן לצפות משם צפונה.

נצרים באים מארץ המרחק ניתנו על ערי יהודה קולם: (יז) פשמרי שדי
היו עליה מסביב כי אתי מרתה נאם יהנה: (יח) דרכך ומעלליך עשו
אלה לך זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך:

(יט) מעי מעי אחולה [אוחילה] קירות לפי המה לי לפי לא אחריש פי
קול שופר שמעתי [שמעת] נפשי תרועת מלחמה: (כ) שבר על שבר
נקרא פי שדדה כל הארץ פתאם שדדו אהלי רגע יריעתי: (כא) עד מתי

ולהפחידם <ע"פ רש"י>: (יז) -כשומרי שדי¹² היו עליה מסביב- כשומרי שדות אשר יסבבו
מסביב, כן היו האויבים על ירושלים מסביב. -כי אותי מרתה- כי הקניטה אותי במעשיה, ולכן באה עליה
האויב מסביב -נאם ה'- <ע"פ רש"י>: (יח) -דרכך ומעלליך עשו אלה לך- רוצה לומר הם גרמו
לך מרבית הצרות האלה <ע"פ רד"ק>. -זאת רעתך כי מר- הפורעניות הזאת היא על רעתך, כי בעבורה
יימר לך. -כי נגע עד לבך- רוצה לומר קרובה היא וניגשה אליך, ונגע עד לבך >יש מפרשים הגיע כבר
ללבך. אמנם מפסוק הבא, בו מדבר על השופר, נראה כדברי בעל המצודות, שכאן הנביא אוזח בחזונו,
שהאויב קרוב:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ד יט - כא):

הנביא צועק מכאב לבו, על החזון הרע, שראה לעיל (פסוק יח לביאור המצודות) שהאויב קרוב (פסוק יט).
רואה בחזונו את כיבושו את הארץ ואת בית המקדש (כ). ומתפלל לבטל את הגזירה (כא).

(יט) -מעי מעי אחילה- כפל המלה כדרך הנוהגים וצועקים מכאב. וכן ראשי ראשי (מלכים ב
ד). ורוצה לומר. בעבור הכאב שיש לי במעי, מצער דאגת הפורעניות המעוזה לבוא. לכן אהיה (כולי)
מלא מחלחלה (ורעד). -קירות לבי הומה לי- מגודל התוגה (והצער), מקשקש (ורועד) לבי בקרבי, וכתלי
הלב משמיעים לי קול הומיה. -לבי לא אחריש- לא אוכל להחריש ולהשתיק את לבי מהמיתו. -כי קול
שופר שמעת נפשי- בנבואה שמעה נפשי (אך אזניו לא שמעו, כי עדיין לא בא בנבוכדנצר) שיבוא קול
שופר, ולתוספת ביאור אמר -תרועת מלחמה- רוצה לומר, שיבוא האויב, ויריע בשופר כדרך הנלחמים
<ע"פ רש"י ורד"ק>: (כ) -שבר על שבר נקרא- פורעניות על פורעניות יבוא במקרה רעה (והיו
מאורעות רעות, בהם תהיה פורענות שניה), כי בראשונה גלו עשרת השבטים, ועתה יגלה יהודה. -כי
שדדה- בזה יפרש מהו השבר על שבר, ואמר כי ראשונה שדדה -כל הארץ- היא ארץ עשרת השבטים
<ע"פ רד"ק>. ועתה -פתאום שודדו אהלי- וזהו בית המקדש >ר"מ אלישך בפירושו השני. אמנם בתנא דבי
אליהו רבה פרק ל', מבואר שפירושו, בתי כנסיות ובתי מדרשות. יתכן שלפי זה מדבר על בתי כנסת
בערי הארץ, אך את חורבן העיר ירושלים עצמה, לא ראה עד פרק ו ו'. -רגע יריעתי- ברגע אחת שודדו

מעין חיים - עינים וזמור

¹² יז כשומרי שדי היו עליה, כי אותי מרתה. יתכן שקרא את האויב בשם שומרים ונוצרים, כמשל. להודיע, שכאשר בני
ישראל ממרים את ה', אינם ראויים להיות בבית ה', אדרבה הם נחשבים בו כגנבים, והשומרים מקיפים ומסלקים את
הגנבים מהמקום, ומריעים לגנבים.

אַרְאָה גַם אֲשַׁמְעָה קוֹל שׁוֹפֵר :

(כב) כִּי אֲוִיל עַמִּי אוֹתִי לֹא יִדְעוּ פָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הֵמָּה
חֲכָמִים הֵמָּה לְהִרְעוֹ וּלְהִיטִיב לֹא יִדְעוּ: (כג) רְאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֵהוֹ
וְכָהוּ וְאֵל הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם: (כד) רְאִיתִי הַהָרִים וְהִנֵּה רֹעִשִׁים וְכָל
הַגְּבָעוֹת הַתִּקְלָקְלוּ: (כה) רְאִיתִי וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם וְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדְדוּ:
(כו) רְאִיתִי וְהִנֵּה הַכְּרָמִל הַמְדַּבֵּר וְכָל עֶרְיוֹ נִתְּצוּ מִפְּנֵי יְהוָה מִפְּנֵי חֲרוֹן
אַפּוֹ :

יריעותי <ע"פ רש"י>, והוא כפל ענין במילות שונות: (כא) -עד מתי- רוצה לומר, (אחרי שצעק וקונן על הרעה העתידה, הנביא מתחנן לפני ה') עד מתי תעמוד הגזירה במקומה, ואראה במראה הנבואה כאילו האויב בא, ונושא הנס לפניהם. -אשמעה קול שופר- וקול שופר מתרועעת מלחמה, אשמע בנבואה. (כלומר הנביא מתפלל לבטל את הגזירה) <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ד כב - כו):

המשך לפרשה הקודמת, ה' משיב לנביא, מדוע אינו מתרצה לרחם עליהם.

הנביא רואה בחזונו, את גמר חורבן הארץ, לעיניו נגלה הכל חשוך חרב ושומם:

(כב) -כי אויל עמי- אמר במקום ה' כמשיב על דבריו, לומר, הלא זה הוא בעבור כי עמי הוא אויל (שוטה), -אוֹתִי לֹא יִדְעוּ- ואינם נותנים לב לדעת אותי. -בנים סכלים המה, ולא נבונים המה- כפל הדבר במילות שונות. -חכמים המה להרע- (כלומר, הטענה היא, על שהם קיבלו כוחות מה', ללמוד את התורה ולדעת אותה וללכת דרכי הטוב. והם משתמשים בחכמתם) להערים לעשות הרע. -ולְהִיטִיב לֹא יִדְעוּ- אינם נותנים לב להערים לעשות הטוב <ע"פ רד"ק>: (כג) -רִאִיתִי- זה מאמר הנביא, שאמר, לכן ראיתי במראה הנבואה -את הארץ, והנה- היא -תוהו ובהו- כי גלו אנשיה. -ואל השמים ואין אורם- האור שהיה בהם מאז, הלך לו. והוא משל על הצרה, כי מי שהוא בצרה העולם חשוך בעדו <ע"פ רד"ק>: (כד) -רִאִיתִי הָהָרִים וְהִנֵּה רֹעִשִׁים, וְכָל הַגְּבָעוֹת הַתִּקְלָקְלוּ- הוא משל על אבדון השרים והגבורים: (כה) -רִאִיתִי, וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם^{נב}- אין מי מבני האדם שהיו בה כי כולם גלו. -וְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדְדוּ- הלכו להם מן הארץ, לגודל השממון <ע"פ רד"ק>: (כו) -רִאִיתִי, וְהִנֵּה הַכְּרָמִל, הַמְדַּבֵּר- מקום הכרמל (הוא מקום בו יש הרבה אילנות וצמחים) נתהפך להיות מדבר <ע"פ רש"י>. -וְכָל עֶרְיוֹ- כל ערי הכרמל <עיין רד"ק> -נִתְּצוּ- ונהרסו -מִפְּנֵי ה'- וחוזר ומפרש -מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ- ולא במקרה תהיה כל זאת:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{נב} כה אין האדם. יתכן שמוסיף כאן על פסוק כג', שגם גויים לא יהיו בארץ

(כז) **כִּי כֹה אָמַר יְהוָה שְׁמָמָה תִּהְיֶה כָּל הָאָרֶץ וְכָלָה לֹא אַעֲשֶׂה:** (כח) על זאת תֵּאָבֵל הָאָרֶץ וְקִדְרוּ הַשָּׁמַיִם מִמָּעַל עַל כִּי דִבַּרְתִּי זְמַתִּי וְלֹא נִחַמְתִּי וְלֹא אָשׁוּב מִמְּנָה: (כט) **מִקּוֹל פָּרֶשׁ וְרִמָּה קָשֶׁת בּוֹרַחַת כָּל הָעִיר בָּאוּ בָּעֵבִים וּבַפָּפִים עָלוּ כָּל הָעִיר עֲזוּבָה וְאֵין יוֹשֵׁב בָּהֶן אִישׁ:** (ל) **וְאַתִּי [וְאַתָּה] שְׂדוּד מֶה תַּעֲשִׂי כִּי תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי תַעֲדִי עָדִי זֶהב כִּי תִקְרָעִי בַּפּוֹךְ עֵינֶיךָ לִשְׂוֹא תִתִּיפִי מֵאֲסוֹ כִּךְ עֲגָבִים נִפְשָׁךְ יִבְקָשׁוּ:** (לא) **כִּי קוֹל כְּחוּלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמִבְכִּיָּה קוֹל בַּת צִיּוֹן תִּתְּנִיפָה תִפְרָשׁ כַּפֶּיָּה אוֹי נָא לִי כִּי**

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ד כז - לא):

בנבואה זו ניבא פורענות על עם יהודה, וניבא שלא תהיה לכליון ממש (בפסוק כז). כלומר הרבה יהרגו, אבל לא כולם. אך כולם יהיו בורחים מפחד הרוצחים (עיין פסוקים כט - לא)^ט.

מדברי המצודות פסוק כח נראה, שפורענות פרשה זו, הוא מדה כנגד מדה, כנגד מה שנאמר בפרשה הבאה, הם חטאי ניאוף וזנות.

(כז) **כִּי כֹה אָמַר ה' שְׁמָמָה תִּהְיֶה כָּל הָאָרֶץ, וְכָלָה לֹא אַעֲשֶׂה** - אבל לא אעשה כלה ביושביה **<ע"פ רש"י>: (כח) **עַל זֹאת**** - על הדבר האמור למטה (להלן), **-תֵּאָבֵל ותשחת -הָאָרֶץ, וְקִדְרוּ הַשָּׁמַיִם מִמָּעַל** - חשכו השמים אשר ממעל. **-עַל כִּי דִבַּרְתִּי זְמַתִּי** - רוצה לומר, בעבור זה תאבל הארץ וקדרו השמים, על אשר דברתי מחשבותי, לעשות הארץ שממה, **-וְלֹא נִחַמְתִּי** - על הדבר ההוא, **-וְלֹא אָשׁוּב מִמְּנָה** - וכפל הדבר במילות שונות: (כט) **-מִקּוֹל פָּרֶשׁ וּמִרָמָה קָשֶׁת בּוֹרַחַת כָּל הָעִיר** - מקול קבוצת הפרשים והמורים חצים בקשת, יברחו כל אנשי העיר. **-בָּאוּ בָּעֵבִים** - יבואו להסתתר ביערים העבים והמסובכים באילנות. **-וּבִנְפִישֵׁי עֵלֶי** - יעלו בין הסלעים להסתתר שמה. **-כִּל הָעִיר עֲזוּבָה** - מיושבים, ולתוספת ביאור אמר **-וְאֵין יוֹשֵׁב בָּהֶן אִישׁ** - **<ע"פ רש"י>: (ל) **-וְאַתָּה שְׂדוּד**** - אתה יהודה שסופך להיות עשוק ביד האומות. **-מֶה תַּעֲשִׂי כִּי תִלְבְּשִׁי שָׁנִי, כִּי תַעֲדִי עָדִי זֶהב** - רוצה לומר, מה תועיל אשר תלבשי מלבושי תולעת שני, ואשר תקשטי עצמך בעדי זהב **-כִּי תִקְרָעִי בַּפּוֹךְ עֵינֶיךָ** - אשר תתמידי לצבוע עיניך בצבע הפוך, להיות נראית יפה להלהיב לבות הנואפים. **-לִשְׂוֹא תִתִּיפִי** - על חנם עשית עצמך יפה ומחודרת, **-מֵאֲסוֹ כִּךְ עֲגָבִים, נִפְשָׁךְ יִבְקָשׁוּ** - כי ולא יועיל כלום, רק בהיפך) החושקים מאסו כך מעתה, ומבקשים לקחת נפשך ממך **<ע"פ רד"ק>**. והוא ענין משל, לומר, מה תתירצי אל הבבלים בדורונות, הנה כל זה לא יועיל לך, כי נהפכו לך לאויבים **<ר"י אברבנאל>: (לא) **-כִּי קוֹל כְּחוּלָה שָׁמַעְתִּי**** - שמעתי קול כקול (אשה) חולה **<לתרגום הכוונה לקושי ההריון, מלשון חלה גם ילדה, ישעיה סו ח>**. **-צָרָה כְּמִבְכִּיָּה** - צעקת צרה שמעתי, כאשר שמבכרת (ויולדת את ילדה הראשון) שחבליה חזקים. **-קוֹל בַּת צִיּוֹן תִּתְּנִיפָה** - והוא הקול של עדת ציון אשר תרבה אמרים כדרך המקונן. **-תִּפְרָשׁ כַּפֶּיָּה** - משברת כפיה זה בזה, כדרך המצטער. **-אוֹי נָא לִי** - צועקת מר ואומרת, אוי עתה לי **-כִּי עֵיפָה נִפְשִׁי לְהוֹרִגִים** - כי נפשי עיפה (מלסבול את גודל הצער הנורא, שבא לנו) בעבור ההורגים אותנו **<ע"פ רד"ק>**:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^ט מאחר ובסוף הפרשה מדבר על בריחה מרוצחים, מסתבר שבתחלת הפרשה שאמר וכלה לא אעשה, הוא לרמוז שאמנם יהיו הריגות אך לא יכלונו לגמרי, ובזה שייך הפסוק הראשון לכלל הפרשה. וזה סיוע לדברינו למעלה.

עִיפָה נִפְשִׁי לְהִרְגִים:

פרק ה (א) שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם וּרְאוּ נָא וּדְעוּ וּבִקְשׁוּ בְּרַחוּבוֹתֶיהָ
אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבִּקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ: (ב) וְאִם
חַי יְהוָה יֹאמְרוּ לִכֵּן לְשֹׁקֵר יִשְׁבְּעוּ: (ג) יְהוָה עֵינֶיךָ הִלּוּא לְאֱמוּנָה
הַפִּתְיָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ כְּלִיתָם מֵאֲנוּ קַחַת מוֹסֵר חֲזָקוֹ פְּנִיָּהם מִסְּלַע מֵאֲנוּ
לְשׁוֹב: (ד) וְאֲנִי אֶמְרָתִי אֵךְ דְּלִים הֵם נוֹאָלוּ פִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ יְהוָה
מִשְׁפָּט אֱלֹהֵיהֶם: (ה) אֲלֹכָה לִי אֶל הַגְּדִלִים וְאֶדְבַּרְהָ אוֹתָם פִּי הִמָּה יָדְעוּ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ה א - ט):

מוכיח את בני ירושלים על חטאייהם. על רוע ביושר ובמשפט, שהקיף את כל בני ירושלים. וניבא על
שונשבעים בשם עבודה זרה (בפסוק ז), ומנאפים אשת איש, ללא בושה וללא חרטה (ראה בהערה פסוק ו).
לפי ההערה ההיא, יבואר שיש ענין אחד, הקשור ומאחד את כל האמור הפרשה).

פרק ה (א) - שׁוֹטְטוּ - לכו - בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם - אנה ואנה - וּרְאוּ נָא - ראו עתה בהם - וּדְעוּ - ותנו לב
לדעת מעשה האנשים - וּבִקְשׁוּ בְּרַחוּבוֹתֶיהָ אִם תִּמְצְאוּ - שם - אִישׁ - ישר - אִם יֵשׁ - (שם) מי - עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט
וּמִבִּקֵּשׁ אֱמוּנָה^א, וְאֶסְלַח לָהּ - אם תמצאו אף איש יחידי כזה, אז אסלח לכל העיר >מפורש כן במדרש רבה
בראשית מט' יג', שהיה די בצדיק אחד להגן על כל ירושלים. עיין גם תנחומא נצבים ב': (ב) -
וְאִם חַי ה' יֹאמְרוּ - ואם יאמרו בשבועתם חי ה', לא הוא בעבור שהם מאמינים בו (כפי שנראה לרואה
אותם), אלא - לִכֵּן לְשֹׁקֵר יִשְׁבְּעוּ - כשרוצים להשבע בשקר נשבעין בה' >ע"פ רד"ק: (ג) - ה' -
הוא מאמר הנביא אל מול ה' לומר, - עֵינֶיךָ הִלּוּא לְאֱמוּנָה - הנה השגחתך בהם הלא היא על דבר המתקיים,
ולא על דבר בטל שאין בו תועלת. - הַכִּיתָה אוֹתָם - בהשגחתך הכית אותם, למען יווסרו לטוב להם, - וְלֹא
חָלוּ - לא נעשו חולים מן ההכאה. רוצה לומר לא הרגישו שבא עליהם, לעורר לבם לתשובה. - כְּלִיתָם,
מֵאֲנוּ קַחַת מוֹסֵר^ב - הבאתם קרוב אל הכליון, ועם כל זה ממאנים לקחת מוסר. - חֲזָקוֹ פְּנִיָּהם מִסְּלַע - הקשו
פניהם יותר מן הסלע, רוצה לומר לא נכנעו, אבל (ועשו בהיפך ש)העיצו פניהם (במה שביזו את הנביאים)
>מדרש רבה שמות ל"א ט"ז, - מֵאֲנוּ לְשׁוֹב - וממאנים לשוב: (ד) - וְאֲנִי אֶמְרָתִי אֵךְ דְּלִים הֵם -
כשהוכחתים ולא קבלו מוסר, אמרתי בתחילה אין תבונה בהם, ואך דלים המה מחכמה. - נוֹאָלוּ - נשתטו
בדעתם - כִּי לֹא יָדְעוּ דֶּרֶךְ ה', מִשְׁפָּט אֱלֹהֵיהֶם - שמביא פורענות לגלות אוון למוסר (כלומר, אותם
מענין חיים - עֵינִיגִים וּמוֹסֵר

^א פלא, האם באמת לא היה אפילו צדיק אחד עיין רד"ק (ומה שהביא הרד"ק נתנו נבלת עבדיך בשר חסידיך, וכי חסידים
היו, אלא כיון שנהרגו על ידי האויבים נתכפר להם, הנה הוא מדרש תהילים עט', אך בכל זאת צריך ביאור מה שנראה
שאף צדיק אחד לא היה שם). אמנם יש לומר שלהגן על הדור צריך הצדיק להיות מושלם ממש. באופן שיתכן שהוא צדיק
כלפי עצמו, אך בשביל להגן על כולם לענין זה עדיין אינו מושלם.

^ב א אם תמצאו איש עשה משפט מבקש אמונה. על פסוק זה, אמר רבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה
אנשי אמונה (שבת קט). בחגיגה יד' הגירסא 'עד שפסקו ממנה).

ומבאר הגמרא, שהכוונה על אמונה שלמה בעניני משא ומתן. ואף על פי שנאמנו היו בעניני תורה והלכה לענין שמי שלא
היה יודע לא היה מתהדר בכתר רבנות, בכל זאת בממון לא היו די נאמנים (שבת קכ).

^ג מֵאֲנוּ קַחַת מוֹסֵר. צריך ביאור, האם ירמיהו מקטרס חס ושלום, הלא לקטרס על עם ה' עון הוא, כמבואר בישעיה פרק
ו. אמנם במדרש תהילים קט אות ז', מפרש, 'עֵינֶיךָ הִלּוּא לְאֱמוּנָה' זכור להם זכו אמונת אברהם אבינו, אף שלא הרגישו
במוסר. וצ"ב לפי הפסוק.

דָּרַךְ יְהוָה מִשְׁפָּט אֱלֹהֵיהֶם אֲךָ הֵמָּה יַחֲדוּ שָׁבְרוּ עַל נִתְקוּ מוֹסְרוֹת: (ו)
עַל כֵּן הִפָּס אֶרְיָה מִיַּעַר זָאב עֲרֻבוֹת יִשְׁדָּרֶם נִמְרָ שָׁקַד עַל עֲרִיָּהֶם כָּל
הַיּוֹצֵא מִהֶנָּה יִטְרֹף כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵיהֶם עֲצָמוּ מִשְׁבוּתֵיהֶם [מִשְׁבוּתֵיהֶם]:
(ז) אִי לְזֹאת אֶסְלֹחַ [אֶסְלַח] לָךְ בְּנִיךְ עֲזוּבוֹנִי נִישְׁבְּעוּ כֹּלָא אֱלֹהִים
וְאִשְׁבַּע אוֹתָם וַיִּנָּאֲפוּ וּבֵית זוֹנָה יִתְגַּדְּדוּ: (ח) סוֹסִים מוֹזְנִים [מִיּוֹזְנִים]
מִשְׁכִּים הָיוּ אִישׁ אֶל אִשָּׁת רַעְהוּ יִצְהָלוּ: (ט) הָעַל אֶלָּה לּוֹא אֶפְקֹד נָאִם

החושבים שאסור לחשוב רע על אדם, ולעולם לא יחשבו שצרתם הוא עבור חטא, טפשים הם) <ע"פ רד"ק>: (ה) -**אלכה לי אל הגדולים**- (אין הכוונה כאן, על גדולים מצד שיש להם עושר ושררה, אלא גדולים) בדבר החכמה <ע"פ רד"ק>, -**ואדברה אותם**- אדבר עמהם דברי תוכחתי. -**כי המה ידעו דרך ה' משפט אלוהיהם**- שהפורעניות בא לגלות אוון למוסר. -**אך המה יחדיו**- הדלים עם הגדולים. -**שברו עול**- רוצה לומר, אינם רוצים להיות נכנעים למקום (כי החכמים שיודעים, בוודאי שהתעלמותם הוא זדון ופריקת עול). -**נתקו מוסרות**- העתיקו מעליהם מוסרי העול, והוא כפל ענין במילות שונות <ע"פ רד"ק>:
(ו) -**על כן**- בעבור שאינם רוצים להיות נכנעים למקום, לכן מסרם ביד האומות. -**הכם אריה מיער**- זה משל על האומות <ע"פ רש"י>¹⁶. -**זאב ערבות ישדרם**- זאב היושב במדבר, יעשוק (את) נפשותם (ודחינו, יהרגם). -**נמר שוקד על עריהם**- ימהר לבוא על עריהם להשחיתם <ע"פ רש"י>¹⁷. -**כל היוצא מהנה**- מן העיריות ההנה <ע"פ רד"ק>. -**יטרף**- על ידי אחד מהחיות ההם. -**כי רבו פשעיהם, עצמו משבוותיהם**- חזקו בדבר המרידה (לא שהם חזקים, אלא המרידה שלהם חזקה) <להתרגום, פירוש עצמו משבוותיהם, שתשובתם קשה, מרוב ששקועים בחטא>: (ז) -**אי**- אנה הזכות, אשר -**לזאת אסלח לך**- הלא -**בניך עזבוני, וישבעו בלא אלוהים**- העבודה זרה שאין בו ממש, בו האמינו ונשבעו בו. -**ואשביע אותם וינאפו**- אני השבעתי אותם בכל טוב (עד שנחיו שבועים), ומרוב טובה ותאות הלב פנו אל הזנות. -**ובית זונה ויתגודדו**- לבית זונה הלכו גדודים יחד, ולא יתבוששו אלה מאלה <ע"פ רש"י ורד"ק>:
(ח) -**סוסים מיוזנים משכים היו**- הם היו כמו הסוסים שנתנו להם מזון הרבה בלילה, והמה שבעים לתאותם, שכאשר ישימו בבוקר יצאו ויצהלו. -**איש אל אשת רעהו**¹⁸ -**יצהלו**¹⁹. וכן המה ימלאו

מעין חיים – עיונים ומוסר

²⁰ ו על כן הכם. נראה כי הוא מדה כנגד מדה. היות שדימה את בגידתם כשבירת עול. העול הוא הניתן ביד הבהמה, ובעל חיים, אשר על ידי העול הבהמה מסורה לעבודת אדוניה. לכן נעשו בחיות יער שאינם מקבלות תרבות. ודרך שהם טורפות בחמות, וזהו מאכלם.

וגם בהמשך הנבואה, המשיך את חטאיהם בניאוף, לסוסים, שהם גם כן, חיות בית, והקשר בין פריקת עול וע"ז, לניאוף, הוא בכך שממשלים לבהמות לא טובות. וראה הקדמה לפסוק א'.

את הפורענות הבאה כנגד חטא הניאוף, ניבא בנבואה הקודמת, והוא שיהיה ריבוי של הריגות (כנ"ל ד לא), ויעויין בהקדמה לפסוק ד' פסוק כז.

²¹ ח איש אל אשת רעהו. מנין לשבט יהודה ובנימין שלא נחתם גזר דינם אלא על הניאוף, שכן ירמיה צווה לפני האלהים, בימי מנשה עשו ישראל רעות יותר מהם, לא החרבת אותם אלא בימי, הלא הוא דכתיב (בפרשה הקודמת, ד יט) 'מעני מעי אוחילה קירות לבי המה לי לבי לא אחרישי'. אמר לו הקב"ה בימי מנשה אף על פי שהכניסו אותי, היו הבנים בני אבותם, עכשיו בני זמה הם, הלא הוא דכתיב (ד כב) כי אויל עמי אותי לא ידעו בנים סכלים המה, מה כתיב בסוף הפרשה 'סוסים מיוזנים משכים היו איש אל אשת רעהו יצהלו', אף על פי שעברו על המצות כולם, וכפרו בהקב"ה, כמה דתימא (ה יב) כחשו בה', הוא מאריך אפ. על הניאוף נחתם עליהם גזר דין, שכן כתיב אחרי (ה ט), הוא אחרי פסוק סוסים מיוזנים, ולא אחרי פסוק כחשו) 'העל אלה לא אפקד בם נאם ה' ואם בגוי אשר כזה לא נתננס נפשי' אמר הקב"ה על הכל אני

יְהוָה וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזָה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי:

(י) **עָלוּ בְּשִׁרְוֹתֶיהָ וְשָׁחֲתוּ וְכָלָה אֶל תַּעֲשֹׂו הַסִּירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לֹא לִיהוָה הֶמָּה:** (יא) **כִּי בַגְדוֹ בְּגָדוֹ כִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה נָאִם יְהוָה:** (יב) **כִּפְחָשׁוּ בִּיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֹא הוּא וְלֹא תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחָרֵב וְרָעַב לֹא נִרְאָה:** (יג) **וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדְּבָר אֵין בָּהֶם פֶּה יַעֲשֶׂה לָהֶם:**

תאותם, וינאפו עם אשת ריעיהם כל הלילה, וכאשר ישכימו בבקר יצהלו איש אל אשת רעהו, מרוב שמחה והשגת תאות הלב <ע"פ רד"ק>: (ט) **-העל אלה לוא אפקוד, נאם ה'-** וכי על מעשים כאלה לא ישיגח להפרע מהם בתמיה. **-אם בגוי אשר כזה-** אשר עושה כדבר הזה <תרגום> **-לא תתנקם נפשי-**

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ה י - יג):

חטא כפירה בהשגחת ה', וכפירה בדבר ה' אשר ביד הנביאים.

(י) **-עלו בשירותיה ושחתו וכלה אל תעשו-** אתם משחיתו ארץ ישראל, עלו בין שורות כרמיה, ושחתו אותם, אבל לא תכלו את הכל <ע"פ רש"י>. ורוצה לומר שחתו בעם וְעַם יִשְׂרָאֵל הִנְמַשְׁל לָכֶרֶם ה', ואל תאבדו את כולם. **-הסירו נטישותיה-** הסירו מהם הענפים הגדולים <השרשים לרד"ק שורש נטש>, רוצה לומר הרגו הגדולים והשרים **-כי לא לה' המה-** כי אינם עם ה' כי פשעו בו: (יא) **-כי בגדו בגדו בי בית ישראל ובית יהודה נאם ה'-** כי בגדו בי אלה כאלה כמו שבגד ישראל כן בגד יהודה: (יב) **-כחשו בה'-** כחשו בהשגחת המקום. **-ויאמרו לוא הוא-** רוצה לומר אין הוא משגית. **-ולא תבוא עלינו רעה-** כי הואיל ואין משגית, אין שכר ועונש **-וחרב ורעב** ולפיכך הרעות, שמנבאים הנביאים עלינו **-לוא נראה-** <ע"פ רד"ק>: (יג) **-והנביאים יהיו לרוח-** רוצה לומר דברי הנביאים (האמיתיים) יהיו דומים לדברי רוח שאין בהם ממש. **-והדבר אין בהם-** לא ה' דבר במ. כי היו מכחישים דברי הנבואה. **-כה יעשה להם-** (עד כדי כך, ש)היו מקללים את הנביאים (בקללה חמורה קללה בשם ה'), לאמר להם, כה יעשה ה' להם, כפי הרעות אשר הם מתנבאים עלינו <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ה יד-טז):

מכיון שחטאו בביזוי הנבואה שבפה הנביא, מנבא עליהם פורענויות בלשון אכילה. א' מות באש אוכלת. ב' אכילה כפשוטו, שהגוי יאכל את הפירות והבשר שלכם (אכילה שלישית, ראה בהצעה לפסוק יז). ומסיים עונש השתעבדות ועבודה לאויב, כנגד שעבדו עבדות זרות.

מעין חיים - עיונים ומוסר

כובש, ועל הזימה אני כועס. הריני מוסרן למלכיות, הדא הוא דכתיב אחריו (ה י) עלו בשירותיה ... כי לא לה' המה (מדרש רבה במדבר ט ז).

⁷⁰ ה יצהלו, מאן, שיש להזהר זהירות מרמיזה לאשה זרה באופן של קירוב דעת (ספר החינוך קפח).

(יד) לִכְן פֶּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יַעַן דִּבַּרְכֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן דְּבָרִי בְּפִיךָ לֹאשׁ וְהָעַם הַזֶּה עֲצִים וְאֶכְלֹתֶם: (טו) הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחֶק בֵּית יִשְׂרָאֵל נָאִם יְהוָה גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מְעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא תִדַּע לְשׁוֹנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מֶה יִדְבֹּר: (טז) אֲשַׁפְּתוּ כִּקְבָר פְּתוּחִים כָּלֶם גְּבוּרִים: (יז) וְאֶכֶל קִצִּירְךָ וְלַחֲמֶךָ יֹאכְלוּ בְּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ יֹאכְלֻ צֶאֱנָךָ וּבְקֶרֶךָ יֹאכְלֻ גִפְנֶךָ וּתְאֲנֹתֶךָ יִרְשָׁשׁ עָרֵי מִבְצָרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בּוֹטֵחַ בַּהֲנָה בְּחֶרֶב: (יח) וְגַם בַּיָּמִים הָהֵמָּה נָאִם יְהוָה לֹא אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם כָּלָה: (יט) וְהָיָה כִּי תֵאמְרוּ תַחַת מָה עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָנוּ אֵת כָּל אֵלֶּה וְאִמְרַת

(י ד) -לכן כה אמר ה' אלוהי צבאות יען דברכם את הדבר הזה- בעון אשר דברתם הדבר הזה להכחיש ההשגחה והנבואה. -הנני נותן דברי בפוך לאש- דברי הנבואה אשר נתתי בפוך, תהיה כאש השורף. -והעם הזה עצים- יהיה נוח להשרף כעצים. -ואכלתם- דבר הנבואה תשרוף אותם רוצה לומר דבר הנבואה תבוא עליהם <ע"פ רד"ק>: (טו) -הנני מביא עליכם גוי ממרחק, בית ישראל- רוצה לומר אתם בית ישראל, הנני מביא עליכם גוי ממרחק (ושכן בבל רחוקה מארץ ישראל). -נאם ה', גוי איתן הוא- גוי חזק. -גוי מעולם הוא- רוצה לומר מזמן רב הוא בממשלה, ולכן יגבה לבו להשחית הכל. -גוי לא תדע לשונו- לא תבין לשונו, ולצרה תחשב כי לא יוכלו להתרצות אליהם בדברים, -ולא תשמע מה ידבר- לא תבין וכפל הדבר במילות שונות <ע"פ רד"ק>: (טז) -אשפתו- נרתק חציו, הוא -כקבר פתוח¹⁷- רוצה לומר כמו קבר פתוח, שהוא מוכן להביא בו את המת. כן חצי האשפה יביאו מתים רבים כי יצליחו במלחמה. -כולם- כל אנשי המלחמה המה -גבורים¹⁸- <ע"פ רד"ק>: (יז) -ואכל קצירך ולחמך, יאכלו בנך ובנותיך- הגוי ההוא יאכל קציר שדך, וכל מאכלך אשר היה (מיועד) למאכל לבניך ולבנותיך <ע"פ ר"י אברבנאל>. -יאכל צאנך ובקרך, יאכל גפנך ותאנתך, ירשש- יעני -ערי מבצריך אשר אתה בוטח בהנה- להשגב בהן מפני האויב. -בחרב- (כמו בשעת החרב). רוצה לומר, בעת יבוא עליך (אויבים) בחרב מלחמה <ע"פ רד"ק>: (יח) -וגם בימים ההמה נאם ה'- (אפילו) שיבוא עליך צרות מרובות, מכל מקום -לא אעשה אתכם כלה- לא אכלה הכל, (אשמור עליכם עד) כי ישאר ממך שארית (ולמען יתקיים בהם העונש שבפסוק הבא, הוא) ללכת גולה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יט) - והיה כי תאמרו- אתם ההולכים גולה. -תחת מה- בעבור מה -עשה ה' אלוהינו לנו את כל אלה- להיות מעין חיים - עיונים וזמור

¹⁷ טו 'אשפתו קבר פתוח'. אשפה היא המקום בו מונחים החיצים. קשה מאד, מה ענין האשפה הזו, להמשילה בקבר פתוח. כבר עמד בקושי זה המהרש"א בסוטה מב' ב', עיין שם.

ונראה (מיוסד על המצודות, עם תוספת הטעמה) כי מילת אשפה דומה היא למילת פה. לפיכך מדמה את מקום החיצים כאילו הוא פה האוכל (באמת כולל שני מילים אש פה, שני דברים אלו יש בהם לשון אכילה) ומיחס את מה שהחיצים ממיתים, כאילו שהאשפה ממיתה, כלומר החלל הפתוח שממנה יוצאים החיצים, כאילו היא בולעת את האנשים. וזה דמיונו לקבר, שהוא גם כן כמו בולע את המת, כאילו הוא אוכל אותו.

אבל יש הבדל בין אשפה לקבר. קבר, בדרך כלל, הוא נסגר ונסתם על המת, ואין נקבר בו אלא מת אחד. אך האשפה הזו, היא ורורת רבים על ידי כל החיצים היוצאים ממנה, לפיכך היא משולה לקבר פתוח, כלומר, היא אוכלת עוד ועוד.

¹⁸ טז. כולם גיבורים. יש להעיר הרי כינה את האויב בלשון יחיד, וזאת בין בפסוק הקודם, 'מעולם הוא, גוי לא תדע לשונו'. והן בפסוק שאחריו, 'ואכל', מה נשתנה כאן שמכנהו בלשון רבים.

ונראה לפרש, שהכוונה שהאשפה קבר פתוח, אוכלת אנשים. אפילו כאשר האנשים הנאכלים על ידיה, הם כולם גיבורים. כלומר, בני ישראל הם כולם גיבורים.

**אֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעֲבֹדוּ אֱלֹהֵי נֹכַר בְּאַרְצְכֶם כֵּן תַּעֲבֹדוּ זָרִים
בְּאַרְץ לֹא לָכֶם:**

**(כ) הַגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב וְהִשְׁמִיעוּהָ בִּיהוּדָה לֵאמֹר: (כא) שְׁמָעוּ נָא
זֹאת עִם סָכֶל וְאִין לֵב עֵינִים לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ אֲזִנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ:
(כב) הָאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נָאִם יְהוָה אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲלִילוּ אֲשֶׁר שְׁמָתִי חוֹל
גָּבוּל לִיִּם חָק עוֹלָם וְלֹא יַעֲבֹרְנָהוּ וַיִּתְּגַעְשׂוּ וְלֹא יוֹכְלוּ וְהֵמוּ גָלְיוֹ וְלֹא**

מקצתם נהרגים ומקצתם גולים. -**ואמרת אליהם**- אתה ירמיה תאמר להם -**כאשר עזבתם אותי, ותעבדו
אלוהי נכר בארצכם**- שבא מדה במדה, כפי אשר עזבתם את ה' ועבדתם אלהי נכר בארצכם -**כן תעבדו
זרים, בארץ לא לכם**- כן תהיו נעזבים מה', ותלכו בגולה לארץ אחרת, ותעבדו את גויי הארץ ההיא >ע"פ
רד"ק< יח.

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ה כ-כט):

אומר ראו כי הים החזק אינו ממרה חוקי ה', לקלקל את העולם. איך אתם מעזים להמרות חוקי מלכו של
עולם, הלא וודאי תענשו מיד ה' שהוא היכול להעניש, שהוא הדואג לסדרי עולם (ומדבר על העוונות
דלהלן).

ועוד, ה' עצמו, שומר חוק וסדר בעבורכם, ועבור תיקון העולם, בכך שנותן גשם בזמנו וקִיץ בזמנו. איך
אתם מעזים לעבור את פי ה', לקלקל סדרי עולם, משחיתים חומסים, ומפירים משפט^ט.

במדרש רבה (ויקרא לה ג) קאמר בחוקתי תלכו הקב"ה גזר גזרה הוא מקיימה תחילה, כי חוקות שמים
וארץ וחוקי התורה ענין אחד הם, עיין שם. וכן כתוב במדרש תנחומא (בראשית א) ומסיים הא למדת
שהעולם לא נתיסד אלא על התורה.

(כ) -הַגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב- את האמור למטה. -וְהִשְׁמִיעוּהָ בִּיהוּדָה לֵאמֹר- את הדבר הזאת:
(כא) -שְׁמָעוּ נָא זֹאת עִם סָכֶל וְאִין לֵב- עם טפש ואין להם לב משכיל. -עֵינִים לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ-
מפלאות המקום. -אֲזִנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ- פלאי מעשיו (כלהלן). ואיך לא תפחדו מלעבור את פי ה' הנורא
<אלשיך>: (כב) -הָאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נָאִם ה'- וכי לא תיראו ממני -אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲלִילוּ- וכי לא
תרעדו מפני. -אֲשֶׁר שְׁמָתִי חוֹל גָּבוּל לִיִּם- להיות גבול לים שעד החול יבוא. -חָק עוֹלָם- החק הזה הוא כל
ימות עולם. -וְלֹא יַעֲבֹרְנָהוּ- אין מי הים עוברים את הגבול. -וַיִּתְּגַעְשׂוּ וְלֹא יוֹכְלוּ- אף כי יגודו בתנועה

מעין חיים – עיונים ומוסר

^ח יט והיה כי תאמרו תחת מה עשה ה' אלהינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר
בארצכם כן תעבדו זרים בארץ לא לכם. אמר רבי יוחנן מדה במדה (מדרש רבה איכה פתיחה כא). פירוש שמפורש כאן
בפסוק שהעונש בא נגד החטא מדה כנגד מדה.

^ט לכאורה אין מובן הקשר בין המשל של הים, והגשם, לבין הטענה על החסם דווקא, יותר משאר עבירות כע"ז, גילוי
ערויות. אבל לדברינו, מובן היטיב קשר הדברים וכוונת המאמר.

^{יב} כי האות לא תיראו. דע, כי עבודת הבורא יתברך מיראה, איננה עבודת החסידים, אלא עבודת הרשעים או אומות
העולם, כמו שאמר לרשעים 'האותי לא תיראו'. ואומר על המצרים (שמות ט' כ') הירא את דבר ה', מפני שלא היו עושים
מצותו מאהבה, כי אם מיראה. אך לחסידים יאמר (דברים ו' ה') ואהבת את ה' אלקיך, (שם י"א י"ג) לאהבה את ה'
אלהיכם (ספר הישר לר"ת יח -קרוב לתחילת הסימן).

יַעֲבֹרְנָהוּ: (כג) וְלָעָם הַזֶּה הָיָה לֵב סוֹרֵר וּמִוֹרָה סָרוּ וַיִּלְכּוּ: (כד) וְלֹא אָמְרוּ בְּלִבָּבְכֶם נִירָא נָא אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הִנָּתַן גִּשְׁם וַיֹּרֶה [יִוְרָה] וּמִלְקוֹשׁ בָּעֵתוֹ שִׁבְעַת חֳקוֹת קָצִיר יִשְׁמֵר לָנוּ: (כה) עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלֶּה וַחֲטָאוֹתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם: (כו) כִּי נִמְצְאוּ בְּעַמִּי רָשָׁעִים יָשׁוּר כְּשֶׁךְ יִקוּשִׁים הָצִיבוּ מִשְׁחִית אֲנָשִׁים וְלִפְדּוֹ: (כז) כְּכֹלֹב מְלֹא עוֹף בֶּן בְּתִיָּהֶם מְרָמָה עַל כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׂירוּ: (כח) שְׁמָנוּ עָשְׂתוּ גַם עָבְרוּ דְבָרֵי רָע דִּין לֹא דָנוּ דִּין יְתוֹם וַיַּצְלִיחוּ וּמִשְׁפָּט אֲבִיוֹנִים לֹא שָׁפְטוּ: (כט) הֲעַל אֵלֶּה לֹא אֶפְקֹד נָאִם יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזָה לֹא תִתְּנָם נַפְשִׁי:

חזקה, עם כל זה לא יוכלו לעבור הגבול. -**החמו גליו ולא יעברוהו**- אף כי ירוצו גליו עד כי נשמע קול המייתם, עם כל זה לא יעברו הגבול, וכל זה הוא מפתח ה' ומהדר גאווה <ע"פ רש"י>: (כג) - **ולעם הזה היה לב סורר ומורה**- אבל לעם הזה היה לב מעוות וממרה. -**סרו וילכו**- סרו מה' והלכו להם <אלשיך. אמנם לפי התרגום, וילכו הוא גלות. כלומר הוא עונש והוא לא חטא>: (כד) - **ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלוקנו**- רוצה לומר (ואף) אם עד הנה לא היה פחד אלהים לנגד עינינו, הנה עתה נשים על לב לירא את ה' -**הנותן גשם**- וחזור ומפרש שנותן -**יורה ומלקוש בעיתו**- כל אחד בזמן הצורך. -**שבועות חקת קציר**- רוצה לומר, החוק של שבועות ימי הקציר -**ישמר לנו**- שלא היה מוריד גשמים בארץ ישראל כל ימי הקציר שהוא סימן קללה. וזה שאמר הכתוב הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר (שמואל א' י"ב) <ע"פ רד"ק>: (כה) -**עונותיכם הטו אלה**^מ- הטו מכם (את) הידיעה וההשכלה (להבין מכך שיש השגחה). -**וחטאותיכם מנעו הטוב מכם**- (טוב זו) היא תבונת הלב המביא טובה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כו) -**כי נמצאו בעמי רשעים**- ומעשיהם הם המטמטמים את הלב. -**ישור כשך יקושים**- יביט לארוב על אנשים, כאדם המניח פח יקושים ללכוד עופות. -**הציבו משחית, אנשים ילכודו**- כן הציבו הם פח משחית, וילכדו אנשים, לגזול הונם, ולהרגם <רד"ק כתב לגזול, ובתרגום כתוב להרוג>: (כז) -**ככלוב מלא עוף**- כמו הכלוב, הוא מלא מן העופות, -**כן בתיכם**- המה - **מלאים**- מן ה-**מרמה, על כן גדלו**- בהון רב, ולתוספת ביאור אמר -**ויעשירו**: (כח) -**שמנו עשתו**- נעשו שמנים, וצחו (עור בשרם) בבחירות רב (כדרך השמנים) <ע"פ רד"ק>. -**גם עברו דברי רע**- רוצה לומר, גם כל דברי רע הבא לידם, עברו עליהם <ע"פ רש"י>. -**דין לא דנו, דין יתום**- לא דנו דין אמת, ואפילו דין יתום, -**ויצליחו**- ואף על פי כן הצליחו, ולא נפרעתי עדיין מהם <ע"פ רד"ק>. -**ומשפט אביונים לא שפטו**- רוצה לומר בעבור כי הצליחו אחוז בדרכם, ולא שפטו משפט האביונים אשר יצעקו מפני נוגשיהם: (כט) -**העל אלה לא אפקוד נאם ה'**- וכי על מעשיהם כאלה לא אשגיח להפרע מהם בתמיה. -**אם בגוי אשר כזה**- אשר עושה כדבר הזה -**לא תתנקם נפשי**:

מעין חיים – עיונים ומוסר

^מ כה הטו אלה. בימי שמעון בן שטח ירדו גשמים בעתם בליל רביעיות ושבתי עד נעשו חטים ככליות וצורו מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנאמר עונותיכם הטו אלה (תענית כג). ועיין מהרש"א שמדבריו נראה, שכן הכוונה בפסוק לפי הפשט. וכן ראה במדרש רבה ויקרא פרשה ה פסקה ג).

(ל) שְׁמָה וְשַׁעֲרוֹרָה נְהִיְתָה בְּאַרְץ: (לא) הַנְּבִיאִים נִבְּאוּ בְּשֶׁקֶר וְהַפְּהָנִים יָרְדוּ עַל יְדֵיהֶם וְעַמִּי אָהָבוּ כֵּן וּמָה תַּעֲשׂוּ לְאַחֲרִיתָהּ: פֶּרֶק ו (א) הָעֶזְזוּ בְּנֵי בְנִימָן מִקֶּרֶב יְרוּשָׁלַם וּבִתְקוּעַ תִּקְעוּ שׁוֹפָר וְעַל בֵּית הַכֶּכֶם שָׂאוּ מִשְׁאֵת כִּי רָעָה נִשְׁקָפָה מִצָּפוֹן וְשֹׁכֵר גְּדוֹל: (ב) הַנְּנָה וְהַמְעַנְגָה דְּמִיתִי בֶּת צִיּוֹן: (ג) אֲלֵיהָ יָבֹאוּ רָעִים וְעִדְרֵיהֶם תִּקְעוּ עָלֶיהָ אֱהָלִים סָבִיב רָעוּ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ה ל - פרק ו ה):

בירושלים מסתמכים על נבואות שקר, ומתעלמים מאחריתם, מן הסכנה הקרובה הזו, שהנביא משקיף ורואה. וקורא אל שכיני יהודה, אולי הם ישמעו ויתרחקו מיהודה, ממקום הסכנה.

ממשיל, לאשה יפה שהאויבים או הנואפים המבקשים לתפוס אותה, חפצם ותשוקתם רב. ולפיכך גם אם לא יתפשוה ביום בדרכה, עד שנכנסה לביתה הסגור. הרי הם אומרים לעצמם גם בחשיכת הלילה לא נרפה, ונשחית את ביתה. כן הוא בנמשל, אין לבני ירושלים להתעלם מהרעה, בתקוה שהאויבים יתחרטו בהם, מן פחד בית המקדש הגדול (מצודת דוד).

אופן ב' ממשיך לאשה מעונגה (מפונקת ועצלה) אשר גם כאשר רודפיה התקרבו, היא ממשיכה לישון בביתה בצהרים ובערב כהרגלה, ללא זהירות ועירנות לאויב. באמרה ביתה יגין עליה, אך הם ישרו ביתה ויתפסוה. (כן האויב כבר עומד ליד ירושלים, ואף שעדיין יכולים לברוח, כי עדיין לא שומרים על כל המקומות, אלא האויבים 'איש על ידו', הם תולים שבית המקדש יגן בעדם, אך טועים הם כי רק אם יטיבו מעשיהם, ימלטו מהרעה. עיין מלבי"ם)²⁰.

(ל) -שמה ושעורורה- דבר תמהון ומגונה -נהיתה בארץ- <ע"פ רש"י>: (לא) - הנביאים- נביאי הבעל. -גיבאו בשקר- בשם הבעל שהוא דבר שקר. -והכהנים- כהני הבעל. -ירדו על ידיהם- ימשלו בכח הנביאים כי הם המשילום. -ועמי אהבו כן- להיות הם (כהני השקר) המושלים, ומה תעשו לאחריתה- הנביא אומר להם ומה תעשו בבוא אחרית הדבר, הוא (העונש) גמול התשלומין, וכי בידם להציל אתכם <ע"פ רד"ק>: פֶּרֶק ו (א) -העיוז בני בנימן- אתם בני בנימן, האספו ללכת (ולצאת) -מקרב ירושלם- כי האויב יכבשה ויהרג עמה. -ובתקוע- בעיר תקוע. -תקעו שופר- להזהיר את העם להיות נכונים למלחמה (ולפי שיש שם עיר תקוע, אמר תקעו שופר, לשון נופל על לשון). -ועל בית הכרם- דרך לבנות בית גבוה ומגדל בכרם אחד, לשמור בו כל הכרמים אשר סביבותיו. -שאו משאת- הרימו להבת אש להיות נראה למרחוק, להזהיר את העם (וגם שאו משאת הוא לשון נופל על לשון ראתה לבא מבבל העומדת בצפון. -ושבר גדול- הרעה ההיא תהיה שבר גדול <ע"פ רד"ק>: (ב) -הננה והמעונגה דמיתי בת ציון- אני דימיתי את בת ציון, לאשה נאה ומעונגה <ע"פ רד"ק>: (ג) - אליה יבואו- עתה יבואו אליה -רועים ועדריהם- רצעה לומר (המשיל את האויב לרועים, לומר שיהיו) אנשים שפלים ונבזים <ע"פ ר"י אברבנאל>. והם הכשדים אשר אינם יודעים לכבד המוכבדים. -תקעו עליה

מענין חיים – עינינו זמנך

²⁰ לפי הקדמה. לפי הדרך הראשון, הדמיון לאשה נוח, הוא בכך שהאויבים מאד חפצים לתפשה.

וקשה מה ענין זה, לתחילת הפרשה היינו לענין נביאי שקר.

אך לאופן ב' שהדמיון לאותה אשה, הוא בהתעלמותה ובעצלותה להנצל. מיושב הטיב כי דבר זה הוא ממש מהענין של תחילת הפרשה, שם טען מדוע נסמכים על נביאי שקר, ובכך מתעלמים מאחריתם. כן מסיים במשל על ההתעלמות.

אִישׁ אֶת יָדוֹ: (ד) קִדְּשׁוּ עֲלֶיהָ מִלְחָמָה קוֹמוּ וְנַעֲלָה בַצְּהָרִים אוֹי לָנוּ כִּי פָנָה הַיּוֹם כִּי יִנְטוּ צִלְלֵי עָרֶב: (ה) קוֹמוּ וְנַעֲלָה בַלַּיְלָה וְנִשְׁחִיתָה אֶרְמְנוֹתֶיהָ:

(ו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת פְּרִתּוֹ עֲצָה וְשִׁפְכוּ עַל יְרוּשָׁלַם סִלְלָה הִיא הָעִיר הַפֶּקֶד פֶּלָה עֲשֵׂק בְקָרְבָּה: (ז) פְּהָקִיר בּוֹר [פִּיר] מִיָּמֶיהָ בֵּן הַקֶּרֶה רָעָתָה חָמֵס וְשׂוֹד יִשְׁמַע בָּהּ עַל פָּנֵי תִמְדִּיד חָלִי וּמָפָה: (ח) הַנֹּסְרֵי יְרוּשָׁלַם בֵּן תַּקַּע נִפְשֵׁי מִמֶּנּוּ בֵּן אֲשִׁימֶנּוּ שְׁמָמָה אֶרֶץ לֹא נוֹשְׁבָה:

אהלים סביב - דרך לתקוע שפולי האהול (תחתית היריעה) בארץ על ידי יתדות. **רעו איש את ידו** - כל אחד מהם רעו את מקומו שעמד בו. רוצה לומר כל אחד מגדודי הכשדים החריבו את המקום, אשר חנו שמה **<ע"פ רש"י>**: (ד) **קדשו** - יורזו אלו ויאלו ויאמרו הזמינו **עליה מלחמה, קומו ונעלה** - עליה **בצהרים** - והיא העת המוכן ביותר למלחמה. **אוי לנו כי פנה היום** - וכאשר לא יכבשו העיר ביומו, ועל כי יהיה רב חפצם לשחת העיר יתאוננו לומר אוי כי פנה היום, ועדיין לא לכדנו העיר **<ע"פ ר"י אברבנאל>**. **כי ינטו צללי ערב** - הצל של ערב נטה, כי כאשר קרבה השמש לבית מערבו לשקוע ינטו הצללים למרחוק, ויתארכו ביותר. והוא כפל ענין במילות שונות: (ה) **קומו** - מרוב תאוותם להשחיתה, יאמרו, קומו **ונעלה בלילה ונשחיתה ארמנותיה** - ולא נמתין עד יאיר היום **<ע"פ ר"י אברבנאל>**:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ו ו - ח):

מפרש את הנמשל של הנבואה הקודמת. לעיל פרק ד חזו איך שבאו האויבים לעשות את המצור (עיין שם פסוק כ') על ירושלים. כאן קורא ה' לאויב לשפוך סוללה כדי ליכנס העירה (כמו המשל שבנבואה הקודמת, שהרוצים מתכוננים ליכנס לארמון).

ונראה כי לשון מאמר ה', מורה על 'חרון' אף ה' על העיר, שפכו עליה, על אותה העיר שכולה מלאה עושק.

וכן בהמשך, קורא לירושלים לשוב פן תקע נפשי, כלומר, פן יגדל ה' חרון' עליה. כי אז תהיה שממה.

(ו) **כי כה אמר ה' צבאות, כרתו עצה** - כרתו העץ אשר סביבות ירושלים, לתתם עם העפר בסוללה. **ושפכו על ירושלים סוללה** - דרך כובשי העיר לשפוך תל עפר מול העיר, ומשימים בה עצים, ועולים עליה להלחם על העיר. וכן וישפוך סוללה (דניאל יא) **היא העיר הפקד, כולה עושק בקרבה** - (הפקד כמו נבדק) רוצה לומר, המקום השגיח בכל העיר ומצא עושק בקרבה **<ע"פ ר"י אברבנאל>**:

(ז) **כהקיר ביר מימיה, כן הקרה רעתה** - כמו הבאר שמימיו נובעים והולכין, כן רעתה נובע ואינה פוסקת. **חמס ושוד** - זעקת חמס ושוד **ישמע בה על פני תמיד** - לכן אביא עליה **חלי ומכה** - **<ע"פ רש"י>**: (ח) **הנוסרי ירושלם פן תקע נפשי ממך** - קבלי מוסר פן תסור נפשי ממך. **פן אשימך שממה ארץ לא נושבה** - כאילו לא היתה מיושבת מעולם **<ע"פ רד"ק>**:

(ט) פה אָמר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹלָל יְעוֹלְלוּ כַּגֶּפֶן שְׁאֲרִית יִשְׂרָאֵל הָשֵׁב יָדְךָ כְּבוֹצֵר עַל סִלְסִלוֹת: (י) עַל מִי אֲדַבְּרָה וְאֶעֱיֶדָה וְיִשְׁמְעוּ הִנֵּה עֲרָלָה אֲזַנֵּם וְלֹא יוֹכְלוּ לְהִקְשִׁיב הִנֵּה דָבָר יְהוָה הִנֵּה לָהֶם לְחִרְפָּה לֹא יִחְפְּצוּ בּוֹ: (יא) וְאֵת חֲמַת יְהוָה מְלֹאֲתִי נִלְאִיתִי הִכִּיל שְׁפָךְ עַל עוֹלָל בַּחוּץ וְעַל סוֹד בַּחוּרִים יַחֲדוֹ כִּי גַם אִישׁ עִם אִשָּׁה יִלְכְּדוּ זֶקֶן עִם מְלֹא יָמִים: (יב) וְנִסְבּוּ בְּתֵיחֶם לְאַחֲרִים שָׂדוֹת וְנָשִׁים יַחֲדוֹ כִּי אֵטָה אֶת יָדִי עַל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נֶאֱמַר יְהוָה: (יג) כִּי מִקְטָנָם וְעַד גְּדוֹלָם כָּלֹּ בּוֹצֵעַ בָּצַע וּמִנְבִּיא וְעַד כֹּהֵן כָּלֹּ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ו ט-טו):

הנביא מקבל נבואה קשה מאד על הרוגים שיפלו במלחמה. הנביא מקונן ומבכה בנבואה, על החימה השפוכה והנבואה הקשה.

וניבא כי מלבד עון השקר והכחשת הנבואה, ומלבד מעשיהם החטאים, שכל אחד מהם (ההכחשה, והמעשים רעים) הוא עון בפני עצמו. [והם כבר הוזכרו בנבואות הקודמות]. אבל כששניהם באים יחד, כשמגיע להם עונש על תועבה, וגם אז אומרים יהיה שלום, הרי העון גדול מנשוא, השקר כפול כאומר לא אמר ה' עלי עונש, וגם לא מגיע לי עונש, ועוד שאומר זאת ב'קלות', הכל בידך הוא זלוזל רב בדבר ה'.

(ט) -**כה אמר ה' צבאות, עולל יעוללו כגפן שארית ישראל**- כמו הגפן אחר שבצרו אותם, ונשארו עוללות (שיירי אשכולות), חוזרים ללקט גם העוללות. כן יהיה שארית ישראל, כי יחזור האויב לגלות גם אותם. -**השב ידך כבוצר על סלסילות**- אתה האויב, השב שנית ידך לקחת בגולה את הנסתרים, כמו הבוצר המשיב שנית ידו, בעבור למשמש ולחפש אחר הענבים הנסתרים מעיניו <ע"פ רש"י>:

(י) -**על מי אדברה ואעידה וישמעו**- אל מי אדבר ואזהיר וישמעו אלי. -**הנה ערלה אונם**- כאילו אונם אטומה -**ולא יוכלו להקשיב**- אמרים. -**הנה דבר ה' היה להם לחרפה**- שמיעת דבר ה' יחשב להם לכלימה, לכן -**לא יחפצו בו**- <ע"פ רש"י>: (יא) -**ואת חמת ה' מלאתי**- החמה אשר אני רואה (שיש) עליכם, הנה מלאתי ממנה כי רבה היא. -**נלאיתי הכיל**- נעשיתי עיף ויגע לסבול הצער בראותי - **שפוך על עולל בחוץ**- שהחמה היא לשפוך על קבוצת העוללים היושבים בחוץ, מקום קבוצת העוללים. - **ועל סוד בחורים יחדיו**- על קבוצת בחורים על כולם יחדיו. -**כי גם איש עם אשה ילכדו**- ברשת החמה (הכוונה בכל זה הלכידה, והנפילה לרמוז על מיתה ראה הערה). -**זקן עם מלא ימים**- מי שנשלם ימיו והוא קרוב למות (הוא יותר מזקן) <ע"פ רד"ק>²²: (יב) -**ונסבו בתייהם לאחרים**- יצאו מאתם ויסובבו לאחרים. -**שדות ונשים יחדו**- בפעם אחת (הבתים שהזכיר, מתפרש בשדות ובנשים, שהם יוסבו לאחרים). - **כי אטה את ידי על יושבי הארץ**- להכות אותם בה. והוא ענין מליצי וכי הטית היד אינו שייך להאמר בה, מפני שאינו גוף) -**נאם ה'**- <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יג) -**כי מקטנם ועד גדולם, כלה בוצע בצע**- גוזלים הון מאחרים <ע"פ רש"י>. -**ומנביא ועד כהן**- מנביא הבעל עד כהני הבמות -**כלה עושה שקר**-

מעין חיים - עיונים ומוסר

²² יא. חז"ל אומרים שקיום פסוק זה, התקיים במה שנאמר מגילת איכה (פרק ב פסוק כא) שכבו לארץ חוצות נער זקן בתולתי ובחורי נפלו בחרב הרגת ביום אפך טבחת לא חמלת (מדרש רבה איכה ב כד).

עֲשֵׂה שָׁקָר: (יד) וַיִּרְפְּאוּ אֶת שֹׁבֵר עֲמִי עַל נִקְלָה לֵאמֹר שְׁלוֹם שְׁלוֹם וְאִין שְׁלוֹם: (טו) הִבִּישׁוּ כִּי תוֹעֵבָה עָשׂוּ גַם בּוֹשׁ לֹא יִבּוֹשׁוּ גַם הַכָּלִים לֹא יִדְעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַּנְּפָלִים בְּעֵת פְּקֻדָּתֵים יִפְּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה:

(טז) כֹּה אָמַר יְהוָה עֲמָדוֹ עַל דְּרָכִים וּרְאוּ וּשְׁאֲלוּ לַנְּתִיבוֹת עוֹלָם אִי זֶה דֶּרֶךְ הַטּוֹב וּלְכוּ בָּהּ וּמִצְאוּ מְרֻגָּע לְנַפְשְׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא נִלְךְ: (יז) וַהֲקִמְתִּי עֲלֵיכֶם צָפִים הַקְּשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפֵר וַיֹּאמְרוּ לֹא נִקְשִׁיב: (יח) לָכֵן

<ע"פ ר"י אברבנאל>: (יד) -**וירפאו את שובר עמי**- הם מרפאים את שובר עמי, ורעתם העתידה לבוא. רוצה לומר הם מוציאים מלבם (של העם, את) דאגת הרעה הבאה. -**על נקלה**- עם אמירה נקלה ומבוזה <ע"פ רד"ק>, -**לאמר שלום שלום**- אומרים שלום תהיה, ולא תבא הרעה. ובוה המה מרפאים שברם (מסירים את קושי שבפחד), אבל -**ואין שלום**- לא יהיה שלום, והמה מכחשים: (טו) - **הובישו כי תועבה עשו**- רוצה לומר, על כל פנים (לפחות) היה להם להנביאים והכהנים, להיות נכלמים כאשר עשו דבר תועבה, כדרך החשובים אשר יכלמו, אם באה לידם דבר תועבה במקרה, (אבל הם). -**גם בוש לא יבושו**- רוצה לומר עשו התועבה (והעבירה), וגם לא יבושו בעבורה. -**גם הכלים לא ידעו**- אינם יודעים מה היא כליתה. וכפל הדבר במילות שונות. -**לכן יפלו⁷⁰ בנופלים**- הנביאים והכהנים ההם יפלו, בעת יפלו כל הנופלים על ידי האויבים. -בעת פקדתיים יכשלו, אמר ה'- בעת שאזכור עליהם עונם להפרע מהם והוא בזמן החורבן, אז יכשלו גם המה <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ו טז - כ):

באמת ה' אינו חפץ להעניש, לפיכך רדף אחריהם שישובו, אך הם התעקשו. אי לכך העונש הוא פרי שלהם, הם אשמים.

לעיל רמז במשל שבפסוק ה', שהמקדש לא יגן עליהם. כאן מוסיף ומנבא שהקרבות ללא תשובה ומעשים טובים, אינם מכפרים ולא מצילים מהרעות העומדות לבא, יהיו יקרים וחשובים ככל שיהיו (וראה עוד בפרק ז').

(טז) - **כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו**- (אנשים) העוברים והשבים, -**ושאלו**- אותם על -**נתיבות**- ה-**עולם**, **אי זה**- ה-**דרך** ה-**יותר טוב**, **ולכו בה**, **ומצאו מרגוע לנפשכם**- ואז תמצאו מרגוע ומנוחה. והוא ענין מליצי לומר, שאלו לחכמים והם יורו לכם דרך הטוב. -**ויאמרו**- והם השיבו -**לא נלך**- לשאול, כי דרכם ישרה בעיניהם (אפילו צד וספק לא היה להם, אולי דרך התורה היא טובה). <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יז) - **והקימתי עליכם צפים**, **הקשיבו לקול שופר**- בזמן המלחמה הדרך להעמיד צופים, לראות

מעין חיים - עיונים ומוסר

⁷⁰ טו. לא יבושו. לכן יפלו. חשוב במידת הבושת אשר נתייחד בה האדם מה גדלה מעלתה ורבת תועלתה ותקנתה. ולולא היא לא היו מאכסנים אכסנאי ולא היו מקיימים דבר ולא ממלאים משאל ולא גומלים חסד ומתרחקים מן הרע בשום דבר עד כי דברים רבים מדברי התורה עושים בעבור הבושת. כי רוב בני אדם לא היו מכבדים את אבותם לולא הבושת כל שכן זולתם. ולא היו משיבים פיקדון ולא נמנעים מעבירה. כי כל אשר יעשה מכל אלה הדברים המוונים שזכרנו אינו עושה אותם אלא לאחר שיפשוט כסות הבושת מעליו. כמו שאמר הכתוב 'גם בוש לא יבושו גם הכלים לא ידעו' (חובות הלבבות שער ב פרק ה).

שָׁמְעוּ הַגּוֹיִם וַיִּדְעוּ עֵדָה אֶת אֲשֶׁר בָּם: (יט) שְׁמָעִי הָאָרֶץ הִנֵּה אֲנֹכִי מֵבִיא
רָעָה אֶל הָעָם הַזֶּה פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם כִּי עַל דְּבָרֵי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי
וַיִּמָּאֲסוּ בָּהּ: (כ) לָמָּה זֶה לִי לְבוֹנָה מִשְׁבָּא תְּבוּא וְקִנְיָה הַטּוֹב מֵאָרֶץ
מֶרְחָק עֲלוֹתֵיכֶם לֹא לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא עֲרָבוּ לִי:

(כא) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הַנְּנִי נָתַן אֶל הָעָם הַזֶּה מְכָשָׁלִים וְכָשְׁלוּ בָם
אֲבוֹת וּבְנִים יַחְדָּו שָׁכַן וְרָעוּ יָאֲבָדוּ וְיִאָבְדוּ:

אם השונא בא. וכשרואה שהם באים תוקע בשופר להזהיר את העם. ואמר (זאת) למשל, לומר, הנה
העמדותי נביאים להזהירם על התשובה, כי הצרה קרובה, ואם יתקנו דרכיהם ינצלו, ואם אינכם שואלים
לחכמים, לפחות שימו לב לנביאים). **ו-יאמרו לא נקשיב** - לא נשמע לאזהרת הנביא <ע"פ רש"י>:
(יח) **לכן שמעו הגוים** - אתם (שבטי ישראל הקרואים) עמי? (אולי צ"ל עמי), שמעו מה שאני
מתרה בכם (כלומר כיון שאינכם שומעים את דברי הנביאים, תצטרכו לשמוע את מוסרי על ידי שתשמעו
את ביאת הגוים שאביא עליכם). **ו-דעי עדה את אשר בם** - כל עדה (משבטי ישראל) דעי את הרעה אשר
בידם (של הגוים, אשר הם מביאים עליך) <ע"פ ר"י אברבנאל. בד' המאור תיקנו כך, אתם האומות שמעו
מה שאני מתרה בהם' ודעי עדה, כל עדה מעדת האומות, דעי את הרעה אשר בידם. כלומר מדבר עם
האומות נגד ישראל>: (יט) **שמעי הארץ** - אתם יושבי הארץ שמעו מה שאני מתרה בהם <ע"פ
ר"י אברבנאל>. **הנה אנוכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם** - גמול מחשבותם <ע"פ רש"י>. **כי
על דברי לא הקשיבו** - כי אל דברי אשר ביד הנביאים לא הקשיבו, **ו-תורתִי, וימאסו בה** - וגם אל תורתִי
שנתתי ביד משה לא הקשיבו (ולא הקשיבו' הולך גם על תורתִי), **וימאסו בה** <ע"פ רד"ק>:
(כ) **למה זה לי לבונה משבא תבוא** - מה נחת רוח יש לי בהקטרת הלבונה, אשר תבוא משבא
(העשירה), **ו-קנה הטוב מארץ מרחק** - ובהקטרת קנה הטוב (הקמנון), הבא מארץ מרחק. **עולותיכם לא
לרצון** - אינם לי לרצון. **ו-זבחיכם לא ערבו לי** - לא נעמו לי <ע"פ רש"י>:

פרשה (פרק ו כא):

(כא) **לכן כה אמר ה' הנני נותן אל העם הזה, מכשולים** - דברים המכשילים¹⁰. **וכשלו בם
אבות ובנים יחדיו, שכן ורעו** - חבירו הרגיל אצלו. **ו-אבדו** - כולם יאבדו יחד, כי בבוא המכשול אל הבית,

מעין חיים – עיונים וזמור

¹⁰ יט קשה על רש"י הא אין הקב"ה מצרף מחשבה כמעשה. הרד"ק מבאר שפרי הכוונה המעשה שהוא פרי מחשבותם,
אבל בפסוק הוא דוחק, כי נראה שהרעה והעונש הוא הפרי. אמנם הגמרא קידושין (דף מ) מקשה קושיא זו ממש, ונאמרו
שם שני יישובים. א' מחשבה שאין בה פרי אין הקב"ה מצרפה. עושה פרי הקב"ה מצרפה להעניש עליה. עולא אמר מה
שנענשים על המחשבה, מדובר בעבר ושנה על העבירה שהיא נדמית לו כחיתת, כי אז אין חזרתו לשם שמים אלא שלא
הוצרך לה. רש"י.

¹¹ כא הנני נותן .. מכשלים, וכשלו בם אבות ובנים. כתב הרד"ק זכר אבות ובנים להודיע כי האב לא יזהיר על הבן אם
ידע. ונראה שכוונת הכתובים כאן, שהרעה אינו מתיחס להקב"ה כאילו הקב"ה הורגם, אלא הקב"ה הוא רק נותן מכשול
בדרך הרע, והקב"ה גם מזהיר בפרשת הדרכים, כי זו הדרך רעה היא, והיו יכולים להסביר זה לזה, ולהוכיח זה את זה.
וממילא עכשיו מי שהולך בדרך הרעה, הוא בעצמו נופל ונכשל, הוא פשע וחזיק לעצמו. ולפי זה מובן היטיב כיצד הרי
פסוק זה הוא ממש סיום והמשך אל תחילת הפרשה לעיל פסוק ט"ז וי"ט. פשוט.

(כב) פה אָמר יְהוָה הִנֵּה עִם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְגוֹי גָדוֹל יַעֲזוֹר מִיַּרְכְּתִי אֶרֶץ: (כג) קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחְזִיקוּ אֶכְזָרִי הוּא וְלֹא יִרְחֲמוּ קוֹלָם פִּיָּם יִהְיֶה וְעַל סוּסִים יִרְכָּבוּ עָרוֹךְ פְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה עָלֶיךָ בַּת צִיּוֹן: (כד) שְׁמַעְנוּ אֶת שְׁמֵעוּ רָפוּ יְדֵינוּ צָרָה הִחְזִיקְתָּנוּ חֵיל כִּיּוֹלָדָה: (כה) אֵל תִּצְאֵי [תִּצְאוּ] הַשָּׂדֶה וּבִדְרֹךְ אֵל תִּלְכִּי [תִּלְכוּ] כִּי חָרֵב לְאִיִּב מְגוֹר מִסְבִּיב: (כו) בַּת עַמִּי חֲגִרִי שָׁק וְהִתְפַּלְשִׁי בְּאֶפֶר אֲבָל יַחֲדִיד עָשִׂי לָךְ מִסְפֹּד תִּמְרוּרִים כִּי

כולם יכשלו בו ויאבדו (והזכיר את כל בני הבית, להודיע שכאשר יפול הבית ביד האויב, אף אחד לא ינצל מהם):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ו כב ל-):

העון המוזכר בפרשה הוא הולך רכיל, נחושת וברזל.. כלומר. הרכילות נדמית כהכאה בברזל ונחושת, כדרך שחז"ל אומרים (ערכין טז) שהמדבר לשון הרע ורכילות הורג בפיו. וכתב הרמב"ם (סוף הלכות דעות) שלשון הרע גורמת להצר לו ולהפחידו.

לכן מדה כנגד מדה, ניבא שהשמועה על האויב העצום והאכזרי יטיל פחד גדול, וצער עצום (כלומר לא רק הצרות בפועל, באים כעונש מדה כנגד מדה, כפי שהתבאר בכל הנבואות דלעיל, אלא אף גם הפחד שלפני הצרות, גם הוא בא בחשבון, במדה, מדוד כנגד העונות). ומסיים, שהם דבוקים בחטאיהם, ואין להם תקנה.

ועוד, ממשיך את רעתם במתכות. וכנגד זה בפורענות, הוא מזכיר את הכידון שהוא ממתכת, וכן הקשת בעבור שחיציו ממתכת.

(כב) - כה אָמר ה' הִנֵּה עִם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן- הוא בבל. -וגוי גדול יַעֲזוֹר מִיַּרְכְּתִי אֶרֶץ- יהיה נעור לבוא מסוף הארץ, רוצה לומר ממרחק: (כג) -קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחְזִיקוּ- יאחזו בידם להלחם בהם. - אכזרי הוא ולא ירחמו- על הנופלים בידם. -קוֹלָם כִּים יִהְיֶה- כמו הים אשר הומה על ידי גליו המרעישים בקול. -וְעַל סוּסִים יִרְכָּבוּ- (ועל ידיהם) ימהרו לרדוף אחרי הנסים במלחמה. -עָרוֹךְ כְּאִישׁ- כל אחד מהם ערוך ומוכן, כאיש גבור חיל (כלומר לא יהיו רק מספר מזוינים וחמושים, אלא כל אחד יהיה מזויין כאילו הוא גבור, ההולך לפעמים ללחום יחידי, ללכת -לַמִּלְחָמָה, עָלֶיךָ בַת צִיּוֹן- <ע"פ רד"ק ותרגום: (כד) -שְׁמַעְנוּ אֶת שְׁמֵעוּ- רוצה לומר את שמועת גבורתו. -רָפוּ יְדֵינוּ- נעשו רפויים וחלשים, - צָרָה הִחְזִיקְתָּנוּ- אחז אותנו צרה (וידוע לפרש את הנאמר בחומש דברים, רעות וצרות, רעות הפורענות עצמה, צרות תחושת הפחד, המעוקה, וקושי הסבל של הרעה, וכהתרגום)) ו-חֵיל כִּיּוֹלָדָה: (כה) -אֵל תִּצְאוּ הַשָּׂדֶה וּבִדְרֹךְ אֵל תִּלְכִּי, כִּי חָרֵב לְאִיִּב מְגוֹר מִסְבִּיב- כי החרב אשר הוא להאויב, מביא פחד מסביב <ע"פ רד"ק>: (כו) -בַּת עַמִּי חֲגִרִי שָׁק- דרך צער ואבילות -וְהִתְפַּלְשִׁי

מעין חיים - עיונים ומוסר

והאלישיך כותב, שאחרי שאמר שואלים ומקשיבים לחכמים, לנביאים, ולדברי התורה. אשר אלו מסלקים מכשולות ועוונות. לכן בעבור זאת הי' יזמין להם מכשולות.

פְּתָאם יָבֵא הַשָּׂדֶד עָלֵינוּ: (כז) בְּחוֹן נִתְתִּיךָ כְּעַמִּי מִבְּצָר וְתִדַּע וּבְחִנָּת אֶת
 דְּרָכָם: (כח) כָּלֶם סִרֵּי סוֹרְרִים הִלְכִי רְכִיל נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל כָּלֶם מִשְׁחִיתִים
 הֵמָּה: (כט) נָחַר מִפֶּחַ מֵאֲשַׁתָּם [מֵאֲשֵׁתָם] עֲפָרָת לִשְׂוֹא צָרָף צֹרֶף
 וְרָעִים לֹא נִתְקוּ: (ל) כֶּסֶף נִמָּאס קָרָאוּ לָהֶם כִּי מָאס יְהִנָּה בָּהֶם:

באפר - התגלגלי באפר. - **אבל יחיד עשי לך** - ועשי לך אבל (גדול כהאדם המתאבל) על בן יחיד (שהיה לו) **ו-מספד תמוררים** - מספד מר <ע"פ רש"י>. - **כי פתאום יבא השודד עלינו** - זה בבל: (כז) - **בחון** - (לשון 'חזק', והוא) מאמר המקום לירמיה, הלא - **נתתיך בעמי** - מחזוק (מאד) כמגדל - **מבצר** - ולא תירא מהם להוכיח דרכם על פניהם. - **ותדע** - ואם כן ידעת **ובחנת את דרכם** - כי הרבית להוכיחם, ואין מי שומע <ע"פ רש"י>: (כח) - **כולם סרי סוררים** - רוצה לומר (סוררים מאד), סרים המיוחדים שבכל הסוררים, ודוגמתו שיר השירים (שיר השירים א), שרוצה לומר, השיר המיוחד שבכל השירים <ע"פ רש"י>, אבל התרגום והרד"ק מפרשים 'סרי', מלשון שרי בש'. - **הולכי רכיל** - מדברי לשון הרע. - **נחוש וברזל**¹⁰ - רוצה לומר נכונים לאבד אנשים (בלשונם, מבלי רחם), ככלי זיין העשוי מנחושת וברזל מעורבים זה בזה, שהוא חזק מאד. וכן נאמר ברזל מצפון ונחושת (לקמן טו), - **כלם משחיתים המה** - הורגים זה את זה <ע"פ אלשיך>: (כט) - **נחר מפוח מאש תם עופרת** - (מביא משל, לתאר את גודל דבקותם ורגילותם בעבירות). דרך צורף כסף (כשרוצה) להסיר הסיג (והחומר הגס המעורב בכסף, בכדי שיהיה כסף טהור, הוא) מניח (את) הכסף בכור, ועמו עופרת, ומעמיד על האש, ונופת במפוח עד יותך הכסף והעופרת. ונשרף העופרת (והסיג נדבק אל העופרת, ונשרף עמו) ונשאר הכסף נקי מבלי סיג. לזה אמר הנה המפוח נתייבש מן האש, וגם העופרת כבר תם ונשלם, כי נשרף הכל, אבל - **לשווא צרף צורף**, ורעים לא ניתקו - בחנם צרף את הכסף, כי הסיגים הרעים לא ניתקו (ולא נפרדו) מן הכסף, והנה מעורב בו כשהיה. והוא למשל, לומר, הנה הנביאים מתייגעים להוכיח את העם, ואינם מועילים, כי עדיין עומדים במרדם <ע"פ רש"י>: (ל) - **כסף נמאס**¹¹ קראו להם - קראו שם ישראל כסף נמאס, שאי אפשר להפריד מהם את הסיגים, הם המעשים המגונים <ע"פ רש"י>. - **כי מאס ה' בהם** - על אשר אינם עוזבים מעשיהם אשר לא טובים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ז א ב):

בפרק ב' פסוק ב' נאמר הלך וקראת באזני ירושלים. אבל בשאר הנבואות עד הנה, לא מפורש מקום אמירתם האם בירושלים נאמרו, או שמא נאמרו בעיר מגורי ירמיהו הנביא (עין ג יב). ירמיהו גר בעיר הכהנים ענתות, אשר בקרב נחלת בנימין, ענתות סמוכה לירושלים (יש לשים לב כי בתחילת פרק ו' מדבר במיוחד אל בני בנימין. ואולי הסיבה לכך היא כי שכניו היו, ושם היה מנבא).

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹⁰ כח הולכי רכיל נחוש וברזל. פעמים רבות יתן הרכיל חרב ביד חברו להרוג את רעהו כמו שכתוב (יחזקאל כב ט) "אנשי רכיל היו בך למען שפך דם" ונאמר וירמיה ו' כח "כלם סרי סוררים הולכי רכיל נחש וברזל כלם משחיתים המה" (שערי תשובה ג רכז).

¹¹ ל כסף נמאס. המכיר את בוראו, יודע כמה העובר על דבריו שח ושפל ונרע מערכו, כענין שנאמר ותהלים טו דז נבזה בעיניו נמאס.. (ירמיה ו' ל) "כסף נמאס קראו להם", על כן יכנע ויהי שפל בעיניו (שערי תשובה א כג).

פרק ז (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהנה לאמר: (ב) עמד בשער בית יהנה וקראת שם את הדבר הזה ואמרת שמעו דבר יהנה כל יהודה הבאים בשערים האלה להשתחות ליהנה:

(ג) פה אמר יהנה צבאות אלהי ישראל היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשפנה אתכם במקום הזה: (ד) אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל יהנה היכל יהנה היכל יהנה המה: (ה) כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו: (ו) גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה ואחרי אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם: (ז) ושפנתי אתכם במקום הזה בארץ אשר נתתי לאבותיכם למן עולם ועד עולם: (ח) הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל: (ט) הגנב רצח ונאף

פרק ז (א) - הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' לאמר: (ב) - עמד בשער בית ה' וקראת שם את הדבר הזה ואמרת שמעו דבר ה' כל יהודה הבאים בשערים האלה להשתחות לה':

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ז ג - ט):

בנבואה זו מבאר באר היטיב, את מה שרמז לעיל פרק ו' פסוק ה', ופסוק כ', שאין המקדש ועבודתו מגינים כאשר ממשיכים בדרכי רע, כאשר אין תשובה. ומבאר שעצם המחשבה שהיית יכולת יכפר על המחזיק בחטאו, זה עצמו חטא.

(ג) - **היטיבו דרכיכם ומעלליכם, ואשכנה - אשכין - אתכם במקום הזה** - ולא תגלו ממנו <ע"פ הרד"ק>: (ד) - **אל תבטחו לכם אל דברי השקר** - אל דבר שאין בו ממש, **לאמר** - שהם אומרים - **היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה** - רוצה לומר, הלא היכל ה' המה בתוכנו, ולא יחריב ה' את היכלו. ואמר שלשה פעמים היכל ה' על האולם, וההיכל, והדביר, שכולם נקראים בשם היכל <ע"פ הרד"ק בשם אביו>. ולזה אמר, המה בלשון רבים כי שלשה המה (מוכיח כפירוש הנ"ל, כי לפי הרד"ק עצמו, שמפרש שהכפל היכל ה', הוא כפלות גרידא לחיזוק הענין, כמנהג הלשון. עליו קשה תיבת 'המה', היה לו לכתוב 'הוא', כי הלא יש כאן רק דבר אחד) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ה) - **כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם, אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו**: (ו) - **גר יתום ואלמנה לא תעשקו, ודם נקי אל תשפכו במקום הזה, ואחרי אלהים אחרים לא תלכו, לרע לכם** - אשר מעבודת (עבודה זרה) תמשך לכם רעה ולא טובה <ע"פ הרד"ק>: (ז) - **ושפנתי אתכם במקום הזה בארץ אשר נתתי לאבותיכם** - כאשר כן תעשו אז אשכין אתכם במקום הזה, ולא בזולת זה (ולא תגלו). **למן עולם ועד עולם** - (ותהיו קבועים בה) מעת בואכם שמה, עד ימות עולם <ע"פ הרד"ק>: (ח) - **הנה אתם בוטחים לכם על דברי השקר** - הוא בטחון ההיכל <כאמור בפסוק ד'> - **לבלתי הועיל** - שאין תועלת בבטחון הזה:

וְהִשָּׁבַע לִשְׁקָר וְקָטַר לַבָּעַל וְהִלֵּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם:
 (י) וּבִאתֶם וְעַמְדַתֶם לִפְנֵי בַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו וְאָמַרְתֶּם
 נִצַּלְנוּ לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה: (יא) הַמַּעֲרַת פְּרִיצִים הִיא
 הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רָאִיתִי נְאֻם
 יְהוָה: (יב) כִּי לָכוּ נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹו אֲשֶׁר שָׁכַנְתִּי שְׁמִי שָׁם
 בְּרֹאשׁוֹנָה וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל: (יג) וְעַתָּה
 יֵצֵן עֲשׂוֹתְכֶם אֵת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נְאֻם יְהוָה וְאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם הַשָּׁמַיִם
 וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְאִקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא עָנִיתֶם: (יד) וְעָשִׂיתִי לַבַּיִת אֲשֶׁר
 נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אַתֶּם בֹּטְחִים בּוֹ וּלְמָקוֹם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם

(ט) - הַגִּנוּב רִצּוֹחַ וְנֹאף וְהִשָּׁבַע לִשְׁקָר וְקָטַר לַבָּעַל וְהִלֵּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם-
 (תמיהה היא), וכי תגנובו ותריצו (ותנאפו), ותשבועו לשקר, ותעבדו עבודה זרה {<ע"פ רש"י>:
 (י) -וּבִאתֶם וְעַמְדַתֶם לִפְנֵי בַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו וְאָמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ^ט- ואחר המעשים
 האלה, תבואו אל ההיכל להתפלל שמה, ותאמרו הנה בזה נצלנו מהעונש הראוי לבוא על מעשים כאלה. -
 לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת הָאֵלֶּה- למען תשובו לחטא ולעשות שוב המעשים האלה, ותהיה בית ה'
 סיבה, ועזר, לעשות התועבות בבטחכם בו <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יא) -הַמַּעֲרַת פְּרִיצִים- האם
 חשבתם ש-היה הבית הזה אשר נקרא שמי עלי, בעיניכם- כמערת הפריצים, שכאשר יעשו התועבות ילכו
 להחבא במערה, {כלומר זה שאתם חושבים שהבית יצילכם אינו רק טעות, ושקר כנגד אמיתת דברי
 הנביאים, אלא המחשבה הזו בעצמה הוא חטא ועון, להעלות על הדעת שהבית יגן על הולכים בדרך
 חטאים, הוא קרשי לב, והעזה ומרד}. -גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רָאִיתִי נְאֻם ה'- רוצה לומר כמו שיש הדבר הזה עם
 לבבכם, לעשות התועבות על בטחון ביאת הבית, גם כן אני רואה שכן הוא עם לבבכם, ולא נכחד ממני
 {והמחשבה הזו עון היא} <ע"פ רד"ק>: (יב) -כִּי לָכוּ נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹו- רוצה לומר,
 התבוננו עתה אל המשכן אשר עמד בשילו. -אֲשֶׁר שָׁכַנְתִּי שְׁמִי שָׁם בְּרֹאשׁוֹנָה- עד לא נבחר ירושלים. -
 וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ- שהחרבתי אותו -מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל- בימי עלי הכהן <רש"י>, ולא חששתי
 עליו {ועל כבודו של המקום שהיה שם שכניתי} <רד"ק>: (יג) -וְעַתָּה יֵצֵן עֲשׂוֹתְכֶם אֵת כָּל
 הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נְאֻם ה', וְאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם הַשָּׁמַיִם וְדַבֵּר- אני משכים ומדבר על ידי הנביאים. -וְלֹא שְׁמַעְתֶּם,
 וְאִקְרָא אֶתְכֶם- לשוב אלי בתשובה -וְלֹא עָנִיתֶם- <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יד) -וְעָשִׂיתִי- ולכן
 אעשה -לְבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו, אֲשֶׁר אַתֶּם בֹּטְחִים בּוֹ, וּלְמָקוֹם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וּלְאֹבוֹחֵיכֶם- הוא

מַעֲיֵן חַיִּים - עֵינִי וְזוֹסֵר

^ט י. ואמרתם ניצלנו. מי שיבטח על הבורא והוא ממרה אותו כמה הוא סכל וכמה דעתו חלושה והכרתו! כי הוא רואה כי
 מי שנתמנה לו מבני אדם על דבר כשהוא מצווה אותו להתעסק בצורך מצרכיו או מזהיר אותו מדבר ויעבור על מצוותיו
 ויגיע לממונה עברו על מצוותו - כי יהיה הסיבה החזקה להימנע ממנו להיעשות מה שבטח עליו בו. כל שכן מי שעבר על
 חוקי האלוהים ומצוותיו אשר יעד והויעד עליהם שתהיה תוחלת הבוטח עליו נכזבה כשימרתו ולא יהיה ראוי להיקרא
 בשם בוטח באלוהים. אך הוא כמו שאמר הכתוב (איוב כז) כי מה תקוות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו הצעקתו ישמע
 אל. ואמר "הגנוב רצוח ונאוף והשבוע לשקר. ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עלי. המערת פריצים היה
 הבית הזה אשר נקרא שמי עליו" (חובת הלבבות שער הבטחון פרק ג).

וְלֹאֲבוֹתֵיכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשָׁלוֹ: (טו) וְהִשְׁלַכְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל פְּנֵי כַּאֲשֶׁר
הִשְׁלַכְתִּי אֶת כָּל אֲחֵיכֶם אֶת כָּל זֶרַע אֲפָרִים:

(טז) וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בְּעַדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל
תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתְךָ: (יז) הַאֵינֶנְךָ רֹאֶה מָה הִמָּה עֹשִׂים בְּעָרֵי
יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם: (יח) הַבָּנִים מְלַקְטִים עֵצִים וְהָאֲבוֹת מְבַעְרִים
אֶת הָאֵשׁ וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת בָּצֵק לַעֲשׂוֹת פְּנִינִים לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ נְסָכִים
לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְּעִסְנִי: (יט) הַאֲתִי הֵם מְכַעֲסִים נָאִם יְהוָה הֲלוֹא
אַתֶּם לְמַעַן בָּשֵׁת פְּנִיָּהֶם:

ירושלים-, (אעשה)- **כאשר עשיתי לשל-** <ע"פ ר"י אברבנאל>: (טו) **-והשלכתי אתכם מעל פני-** לארץ אחרת. **כאשר השלכתי את כל אחיכם-** וחוזר ומפרש **-את כל זרע אפרים-** והם בני עשרת השבטים. וקראם על שם אפרים, כי ירבעם שמלך בהם ראשונה היה מזרע אפרים <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ז טז - יט):

בפרשה זו מוזכר חטא בהבערה, הבערת אש.

(טז) **-ואתה-** לירמיה ידבר **-אל תתפלל בעד העם הזה, ואל תשא בעדם רנה ותפלה, ואל תפגע בי-** כפל הדבר במילות שונות. **-כי אינני שמע אתך-** כי אין אני שומע אליך: (יז) **-האינך-** וכי אין אתה **-רואה מה המה עשים בערי יהודה ובחצות ירושלם:** (יח) **-הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש,** והנשים לשות בצק- רוצה לומר כל אחד מהם מסייע לעבירה. **-לעשות כוננים-** לעשות מיני מאכלים להגיש מנחה **-למלכת שמים-** רוצה לומר לכוכב גדול שבשמים, והוא השמש. וכאילו מולך על כולם <ע"פ רד"ק. אך הרד"ק אינו כותב שהוא השמש. ר"י אברבנאל שהוא ירח. בילקוט שמעוני נראה שהוא כוכב הנקרא כוכבת>. **-והסך-** ולהסך אז **-נסכים לאלוהים אחרים, למען הכעיסני-** רוצה לומר יודעים הם שאין תועלת בעבודתם, אבל כל מעשיהם להכעיסני: (יט) **-האותי הם מכעיסים נאם ה'-** רוצה לומר, וכי הכעס הוא בעבורי, כלומר וכי מעשיהם מזיקים לי **-הלא אותם למען בושת פניהם-** הכעס יזיק להם, כי יהיה להם לבושת ולכלימה <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ז כ):

עונש על החטא האמור בפרשה הקודמת.

מעין חיים - עיונים ומוסר

² טז עיין מדרש רבה איכה א נז, שם מוזכר שמפרשה זו למדנו שחטאו באש. ומביא שכנגד זה לקו באש כמובא מפסוק במקום אחר.

והנה כשנעניין הנה גם בפרשה עצמה, העונש מכוון ממש כנגד החטא. א' לשון הבערה, נאמר כאן בחטא, וגם בעונש יש לשון הבערת חימה (לעיל פרק ו' יא' כבר ניבא על חמת ה'). והנה כאן נוסף לשון הבערה על החימה). ב' החטא הוא עם עצים, ועם נסכים שהם יין ושמן היוצאים מהפירות. כמו כן העונש הנאמר בה, כולל את העצים, הפירות (נראה שהבהמה שהוזכרה בעונש, שייך לחטא המוזכר בפרשה הבאה).

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

(כ) לֵכֶן פֶּה אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה אֲפִי נִחַמְתִּי נִתְּכַת אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה וְעַל עֵץ הַשָּׂדֶה וְעַל פְּרִי הָאֲדָמָה וּבְעֶרְהָ וְלֹא תִכְפֹּה:
(כא) פֶּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹתֵיכֶם סָפוּ עַל זִבְחֵיכֶם וְאָכְלוּ בָשָׂר: (כב) כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיא [הוֹצִיאִי] אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל דְּבָרִי עוֹלָה וְזָבַח: (כג) כִּי אִם אֵת הַדִּבָּר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם וְהִלַּכְתֶּם בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֶצְוֶה אֶתְכֶם לַמַּעַן יִיטֵב לָכֶם:

(כ) -לכן כה אמר ה' אלוקים הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה- תהיה נשפכת אל המקום הזה (הוא ירושלים), וחורר ומפרש- על האדם ועל הבהמה ועל עץ השדה ועל פרי האדמה ובערה ולא תכבה⁸⁰. רוצה לומר לא תפסק החימה, עד תכלה הכל <עין ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ז כא - כח):

בזאת הפרשה מדבר על העדר השמיעה אל דבר ה'.

מתחיל בהעדר שמיעה לדרך הטוב, הוא דרך התורה. ממשיך בהעדר שמיעה בתוכחת הנביאים בעבר. ומסיים בהעדר שמיעה לתוכחה זו של פרשה זו עצמה, דבר זה לא היה עדיין בפועל בעת ששמע ירמיהו את הנבואה מו', רק כאשר ירמיהו אמר להם את הנבואה הזו. ולא קיבלו את מה שנאמר להם ברגע זה התקיים סירובם. והוא מה שמסיים אבדה האמונה, שאינם מקבלים ומאמינים, במה שה' מדבר עמם.

(כא) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל, עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר- העולות שאתם מביאים, שהמה כולם כליל {בקרבת עולה, הבהמה כולה נקרבת}, הוסיפו אותם על זבחי שלמיכם, ואכלו הבשר. רוצה לומר, הואיל ואין העולות לרצון לפני, למה תפסידו הבשר <ע"פ רש"י>: (כב) -כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח- ביום שהוצאתם ממצרים לא דברתי עמם אז, על דבר עולה וזבח. ואם היה עיקר ההוצאה בעבור הבאת הקרבנות, כי בזה הכל תלוי, אף בוולת שמוע בקול ה'. היה אם כן מהראוי להצטוות עליה, ביום שהוצאתם ממצרים {הכוונה במעמד הר סיני} <ע"פ רד"ק>: (כג) -כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי- רק הדבר הזה צויתים אז, שמעו בקולי, כמו שנאמר {בתחילת ביאתם למעמד הר סיני} ועתה אם שמעו תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה {שמות יט} <ע"פ רש"י>, אם כן זה העיקר, והבאת הקרבנות היא כאחד מכל המצות, שאין נחת בהם, בוולת שמוע בקול ה'. -והייתי לכם לאלהים- רוצה לומר אני בעצמי אשפיע לכם טובה בוולת אמצעי. -ואתם תהיו לי לעם, והלכתם בכל הדרך אשר אצוה אתכם, למען ייטב לכם- רוצה לומר, לא יבוא לי תועלת מזה, רק למען ייטב לכם:

מעין חיים - עיונים ומוסר

⁸⁰ כ לא תכבה. יתכן שהכוונה במה שאומר שאינו נכבה, שלא תתקבל תפילת הצדיקים. ולפי זה הרי הוא נתינת סיבה, למה שנאמר בתחילת הענין {פסוק ט"ז} אל תתפלל.. כי אינני שומע אותך.

(כד) וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הָטוּ אֶת אָזָנָם וַיִּלְכּוּ בְּמַעֲצוֹת בְּשָׁרֵיהֶם לִפְנֵי הָרֶעַ וַיִּהְיוּ לְאַחֹר וְלֹא לְפָנִים: (כה) לָמֵן הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֲשַׁלַּח אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עַבְדֵי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשָּׁפָם וְשַׁלַּח: (כו) וְלֹא שָׁמְעוּ אֲלֵי וְלֹא הָטוּ אֶת אָזָנָם וַיִּקְשׁוּ אֶת עֶרְפָם הֲרַעוּ מֵאֲבוֹתָם: (כז) וַדְּבַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֲלֵיךְ וְקִרְאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יִעֲנֹכָה: (כח) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיוּ וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר אֲבֹדָה הָאֲמוֹנָה וַנִּכְרַתָּה מִפְּיָהֶם:

(כט) גְּזִי נִזְרֶךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל שְׁפִים קִינָה כִּי מָאֵס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת

(כד) - וְלֹא שָׁמְעוּ- אף יוצאי מצרים לא שמעו -וְלֹא הָטוּ אֶת אָזָנָם, וַיִּלְכּוּ בְּמַעֲצוֹת- בעצתם - בְּשָׁרֵיהֶם לִבָּם הָרֶעַ- מה שהראה להם לבם הרע, רוצה לומר מה שחמדו והתאוו. -וַיִּהְיוּ לְאַחֹר- הלכו לאחור -וְלֹא לְפָנִים- רוצה לומר בכל יום היו פוחתים והולכים בעבודת ה', ולא היו מוסיפים והולכים >התרגום מפרש, ולא הניחו את יראת שם ה' לפניהם, אלא לאחוריהם, ראה להלן פסוק כו, ויקשו את ערפם: (כה) -לָמֵן הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה- מאז ועד הנה המה פוחתים והולכים <ע"פ ר"י אברבנאל>. -וְאֲשַׁלַּח אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עַבְדֵי הַנְּבִיאִים, יוֹם הַשָּׁפָם וְשַׁלַּח- בכל יום אני משכים ומשלח <ע"פ רש"י>: (כו) -וְלֹא שָׁמְעוּ אֲלֵי וְלֹא הָטוּ אֶת אָזָנָם- אנשי הדור הזה. - וַיִּקְשׁוּ אֶת עֶרְפָם- הוא ענין מליצי כאילו נתקשה ערפם עד שאי אפשר להם להחזיר הפנים מול המקום. ואחז במשל, מכן אדם לחבירו שאינו רוצה להחזיר הפנים מול חבירו לשמוע דבריו. -וְהֲרַעוּ- עשו רעות עוד יותר -מֵאֲבוֹתָם: (כז) -וַדְּבַרְתָּ- אמר ה' לירמיהו כאשר תדבר -אֲלֵיהֶם את כל הדברים האלה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֲלֵיךְ- ידעתי אשר לא ישמעו אליך ויברחו להם -וְקִרְאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יִעֲנֹכָה- ואם תקרא אליהם ידעתי אשר לא יענו לך <ע"פ אברבנאל>: (כח) -וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם- אז תאמר אליהם -זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיוּ וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר- רוצה לומר אין אלה {נראים} מבני ישראל אשר שמעו דבר ה' בסיני, אלא כאילו אשר לא שמעו בקול ה' וכאילו לא למדו מעולם מוסר. -אֲבֹדָה הָאֲמוֹנָה- אמונת האל אבדה מלבותם, וגם -נִכְרַתָּה מִפְּיָהֶם- ולא יזכרו בה {אפילו לא מן השפה ולחוץ} <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ז כט-לא):

לעיל אמר (פרק ו' פסוק כו') 'בת עמי חגרי שק', דהיינו שבני ישראל הם יתאבלו על (שם ל') כי מאס ה' אותם. אך כאן, הקריאה 'גזי נזרך' 'כי מאס ה' (בפרק ז' פסוק כט'). היא קריאה לירושלים או להר הבית, אשר שם אמר נבואות אלו, שתחילתם בפרק ז'. ומקונן על שה' מקום נעשה מקום טומאת עון ה' מולך'.

(כט) -גְּזִי נִזְרֶךְ וְהַשְׁלִיכִי- לכן תלוש שער ראשך והשלך אותם והוא דרך צער ואבלות. -וּשְׂאִי עַל שְׁפִים קִינָה- הרימי קול קינה על מקומות הגבוהות להיות נשמע למרחוק. -כִּי מָאֵס ה' וַיִּטֹּשׁ אֶת דָּוִד

דוד עֲבָרְתָּ: (ל) כִּי עָשׂוּ בְנֵי יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי נְאֻם יְהוָה שְׁמוֹ שְׁקוּצִיָּהֶם בְּפִת אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו לְטָמְאוֹ: (לא) וּבָנוּ בָמוֹת הַתֶּפֶת אֲשֶׁר בָּגִיא בֶן הַנֶּם לְשַׂרְף אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צוֹיְתִי וְלֹא עֲלֹתָהּ עַל לְבִי:

(לב) לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְלֹא יֵאמָר עוֹד הַתֶּפֶת וּבָגִיא בֶן הַנֶּם כִּי אִם גֵּיא הַהֲרָגָה וּקְבָרוֹ בְּתֶפֶת מֵאִין מְקוֹם: (לג) וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמֵאֶכֶל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאִין מַחְרִיד: (לד) וְהִשְׁבַּתִּי מִעָרֵי יְהוּדָה וּמִחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל

עברת - עזב את הדוד ששפך עליו עברתו <ע"פ רש"י>: (ל) **-כי עשו בני יהודה הרע בעיני נאם ה' שמו שקוציהם -** עבודה זרה המתועב, שמו - בבית אשר נקרא שמי עליו לטמא - בבית המקדש לטמא אותו: (לא) **-ובנו במות התפת -** במות של התופת -אשר- עמד -בגיא בן הנם, לשרוף- על הבמות - את בניהם ואת בנותיהם באש- (ולפי שהיו מקישיין בתופים לבל ישמע האב בנהימת הבן כשהוא נשרף, ויכמרו רחמיו, קראו בית הבמות תופת, על שם התופים. ולהגיא קראו בן הנם, על שם נהמת הבן). **-אשר לא צויתי -** אפילו לפני לא צויתי להקריב בנים ובנות. **-ולא עלתה על לבי -** לשאול דבר כזאת <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ז לב - פרק ח ג):

מדה כנגד מדה, נגד שעשוהו מקום שריפת הבנים למוֹלֵךְ המתועב בעיני ה'. יהפך למקום הריגת אנשים ללא קבורה, אשר דבר זה, הוא אופן מנובל ומתועב.

להלן פרק יט' חזר וניבא את נבואה זו עצמה, בתוספת מעשה. ידוע דברי הרמב"ן (בראשית יב ו) שמעשה ופעולה שעושה הנביא, הוא מחזק את קיום הנבואה.

(לב) **-לכן הנה ימים באים נאם ה', ולא יאמר עוד -** אז לא יקרא עוד בית הבמות בשם **-התופת וגיא בן הנם, כי אם -** יקרא **-גיא ההרגה -** כי שמה יפלו הרוגים רבים. **-וקברו -** (את) ההרוגים יקברו - **בתופת מאין מקום -** הרבה מאד (כל כך הרבה הרוגים יהיו) עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד (ולכן ישארו מונחים ללא קבורה) <ע"פ ר"י אברבנאל²²>: (לג) **-והיתה נבלת העם הזה -** הנשארים אשר לא יקברו יהיה **-למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ, ואין מחריד -** לא יהיה מי להחריד (את בעלי החיים) ללכת מן הנבלות (ולעזובם) <ע"פ רש"י>: (לד) **-והשבתי מערי יהודה ומחצות ירושלם -** רוצה לומר לא ישמעו עוד שמה **-קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, כי לחרבה תהיה הארץ -** ולא

מעין חיים - עיונים ומוסר

²² ז לב. הרב אברבנאל מבאר שמחמת שלא יהיה מקום קבורה בתופת, לפיכך לא יקברו. ובאמת כן נראה מסדר הכתובים, שמחמת 'מאין מקום' יהיה 'והיתה נבלת העם הזה'. אולם אינו מובן הרי בכל מקום אפשר לקבור, אם אין מקום כאן יקברו במקום אחר. אלא אם כן בימי מצור שלא יכלו לצאת מהעיר לקבור. ובתוך ירושלים אין קוברים כדתנא בתוספתא (סוף פרק קמא דבבא בתרא) מובא ברמב"ם בית הבחירה פי"ז הי"ד).

כָּלָה כִּי לַחֲרָבָה תִּהְיֶה הָאָרֶץ: פֶּרֶק ח (א) בָּעֵת הַהִיא נָאֵם יְהוָה וַיֵּצֵאוּ
 [וַיֵּצֵאוּ] אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת הַפְּהָנִים
 וְאֶת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם מִקְבְּרֵיהֶם: (ב)
 וַשְּׁטָחוּם לְשִׁמְשׁ וּלְיָרֵחַ וּלְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֶהְיוּ וְאֲשֶׁר עֲבָדוּם
 וְאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֲשֶׁר דִּרְשׁוּם וְאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא
 יִקָּבְרוּ לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יֵהְיוּ: (ג) וַנִּבְחַר מֹת מַחִיִּים לְכָל הַשְּׂאֲרִית
 הַנִּשְׁאָרִים מִן הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר
 הִדְחָתִים שָׁם נָאֵם יְהוָה צְבָאוֹת:

ישאר בה איש : פרק ח (א) -בעת ההיא נאם ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות
 שריו- האויבים הבאים יוציאו מקבריהם לבוותרם. -ואת עצמות הכהנים- כהני הבעל >המצודות למד כהנים
 מנביאים>. -ואת עצמות הנביאים- נביאי השקר >תרגום>. -ואת עצמות יושבי ירושלם- מיתר העם (אשר
 מירושלים) >מקבריהם>:²² (ב) -ושטחו לשמש- ויפרשו אותם אל מול השמש -ולירח ולכל צבא
 השמים- לבותרם. -אשר אהבו- לקבלם לאלהות. -ואשר עבדו, ואשר הלכו אחריהם, ואשר דרשו,
 ואשר השתחוו להם- כפל הדבר במילים שונות להתמדת הדבר. -לא יאספו- לא יכניסו אל הקבר. -ולא
 יקברו- כפל הדבר במילים שונות. -לדומן על פני האדמה יהיו- יהיו מונחים על פני האדמה דומה לדומן
 (לזבל המושלך) >ע"פ רש"י>: (ג) -ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים- הנשארים מן
 המיתה ההולכים בגולה, יהיו בצרה גדולה עד שיבחרו המיתה. -מן המשפחה הרעה הזאת- אשר עבדו
 לבעל (אולי צריך לומר, למולך). -בכל המקומות הנשארים- הוא הפוך כמו הנשארים בכל המקומות -אשר
 הדחתים שם- בגולה -נאם ה' צבאות- >ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ח ד-יב):

סוף נבואה זו, נכפלה, וכבר נאמרה בפרק ו'. לפי מה שהתבאר שם, הרי פורענות זו נאמרה, בעון שמלבד
 חטאותם עצמם, גם לא בושו ברעתם, וזה מורה על זלוול בדבר ה'.

גם כאן הטענה היא אותה טענה, על הזלוול בדבר ה'. אלא שכאן מוסיף בטענה עליהם, שהיה ראוי שישנו
 את דרכיהם (אולי יסוד הטענה, כי גם מי שיצרו תקפו, זהו בהתחלה, אך אחר כך נחלש היצר מעט,
 והאדם מתבונן וחוזר). טענה הא' אם לא היו יכולים לשוב, נחא. אבל כיון שיכולים לשוב, ובכל זאת
 אינם שבים. ועוד שכלל אינם חושבים לשוב, הרי הטענה מתחזקת. ב' כיון שיודעים הם את דברי התורה,
 למה אינם מתלמדים ממנה ללכת בדרכיה. כל זה מוכיח על זלוולם ומאסם בדבר ה'.

מעין חיים - עיונים ומוסר

²² ח א הרד"ק מעיר שאין בתנ"ך מפורש שעת התקיימות נבואה זו. אמנם בגמרא סנהדרין צ"ב איתא שכאשר אויבי
 ישראל הציגו לנבוכדנצר לבא ללחום בירושלים, אמרו לו קברות שלהם טובים מפלטרין שלך. כלומר שיוציא את
 העצמות החוצה, ובמקומם ילינו החיילים בזמן המצור. ראה גם ברש"י.

(ד) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה הִפְלֹו וְלֹא יָקוּמוּ אִם יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב: (ה) מִדּוֹעַ שׁוֹכְכָה הָעָם הַזֶּה יְרוּשָׁלַם מְשֻׁכָּה נִצְחַת הַחַיִּיקוּ בַּתְרֵמִית מֵאֲנוּ לָשׁוּב: (ו) הַקְשַׁכְתִּי וְאָשְׁמַע לוֹא כֵן יִדְבְּרוּ אֵין אִישׁ נָחֵם עַל רָעָתוֹ לֵאמֹר מָה עָשִׂיתִי כִּלְה שָׁב בְּמִרְצוֹתָם [בְּמִרְצוֹתָם] כְּסוּס שׁוֹטֵף בְּמִלְחָמָה: (ז) גַּם חֲסִידָה בְּשָׁמַיִם יִדְעָה מוֹעֲדֶיהָ וְתֵר וְסוּס [וְסִיס] וְעֶגּוֹר שָׁמְרוּ אֶת עֵת בְּאֲנָה וְעָמִי לֹא יִדְעוּ אֶת מְשַׁפֵּט יְהוָה: (ח) אֵיכָה תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְהוָה אֲתָנוּ אַכֵּן הִנֵּה לְשָׁקֵר עָשָׂה עֵט שָׁקֵר סִפְרִים:

(ד) -ואמרת אליהם כה אמר ה' היפלו ולא יקומו- וכי בעוונם יפלו ולא יוכלו לקום. רוצה לומר וכי אין תשובה מועלת לשיקומו מנפילתם. -אם ישוב- וכי אם מי מהם ישוב בתשובה, האם -לא ישוב- ה' מחרון אפו בתמיה **ע"פ רד"ק** (דרך המקרא כשאומר שני תמידות זה אחר זה נאמר בראשונה ה"א התימה (כגון כאן 'היפלו', ובשנייה מלת 'אם'. וכן נאמר (לקמן יד) המאוס מאסת את יהודה, אם בציון געלה נפשך): (ה) -**מדוע שוככה העם הזה ירושלם משכה נצחת**- למה מרדה העם הזה, מרידה מתמדת עד העולם. העם הזה ירושלים, חסר הנסמך, (כאילו אמר) העם הזה עם ירושלים, ורבים כמותו. -**החזיקו בתרמת מאנו לשוב**- אחוזים בערמת, וממאנים לשוב, כאילו אין תשובה מועלת **ע"פ רש"י** ורד"ק: (ו) -**הקשכתי ואשמע לוא כן ידברו**- אני מקשיב ושומע אשר לא ידברו כן, לומר (שבצעם היו רוצים לשוב, אלא) שממאנים לשוב, בעבור כי חושבים שאין תשובה מועלת. אבל (הם) בדרגא למטה מזה, כי גם -**אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי**¹⁷- אין איש מהם מתחרט על הרעה שעשה לאמר מה עשיתי, הלא פגמתי בנפשי. -**כלה שב במרוצתם**- רוצה לומר לא די שאין מי מתחרט אלא אפילו כולם כאיש אחד, שב לרוץ במרוצתם שרצו מאז, כמו שהיו רודפים מאז אחר הרעות כן הם רודפים גם עתה. -**כסוס שוטף במלחמה**- כמו הסוס הרודף במלחמה כנחל שוטף, ועם כי הוא (מסתכן) בנפשו, כן הם רודפים אחר הרעות, עם כי מאבדים נפשם בזה **ע"פ האלשיך ז"ל**: (ז) -**גם חסידה בשמים**- אפי' עוף החסידה השטה באויר השמים, אשר איננה ברשות אדם, (בכל זאת) -**ידעה מועדיה**- הלא תדע זמניה מתי תלך ומתי תשוב. כי דרכה לעוף בומן הקור לארצות החמים, ובומן הקיץ תשוב לארצות הקרים. -**ותר וסוס ועגור שמרו**- גם המה בלכתם לארצות החמים ממתינים -את עת באנה- את עת בואם, ולא יקדימו ולא יאחרו. -**ועמי לא ידעו את משפט ה'**- רוצה לומר העופות ההם יודעים דרך מנהג העולם, ועמי לא ידעו משפט והנהגת המקום ברוך הוא, שמשלם לאיש כמעשלו **ע"פ רד"ק**: (ח) -**איכה תאמרו חכמים אנחנו, ותורת ה' אחנו**- רוצה לומר יודעים אנו את התורה. -**אכן**- באמת -**הנה לשקר עשה עט, שקר ספרים**- לחנם עשה העושה את הקולמוס לכתוב ספר התורה, ולחנם היו הסופרים שכתבו את התורה, הואיל ואינכם מקיימים אותה **ע"פ רד"ק**: (ט) -**הובישו חכמים**-

מועין חיים - עיונים וזמור

¹⁷ ו נחם על רעתו לאמר מה עשיתי. יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה' וישיב אל לבו כי יש עונש ונקם ושלם על העון כענין שנאמר (דברים לב לה) "לי נקם ושלם" ונאמר (איוב יט כט) "גורו לכם מפני חרב כי חמה עונות חרב" ויתחרט על מעשיו הרעים ויאמר בלבבו מה עשיתי איך לא היה פחד אלקים לנגד עיני ולא יגורתי מתוכחות על עון ומן השפטים הרעים כי רבים מכאובים לרשע ... ורעה מזאת כי חייתי על הנפש היקרה אכזרי ונטמאת בגלולי יצרי ומה הועילה בכל קניניה אם רעה בעיני אדוניה, ואיך החלפתי בעולם חולף עולם עומד לעד לעולם ... והענין הזה אשר בארנו הוא אשר דבר ירמיה עליו השלום "אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי" (שערי תשובה א. ל.).

(ט) הבישו חכמים חתו וילכדו הנה בדבר יהנה מאסו וחכמת מה להם:
 (י) לכן אתן את נשיהם לאחרים שדותיהם ליורשים פי מקטן ועד גדול
 כלה בצע מצע מנביא ועד פהן כלה עשה שקר: (יא) ויכפו את שבר בת
 עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום: (יב) הבשו פי תועבה
 עשו גם בוש לא יבשו והפלים לא ידעו לכן יפלו בנפלים בעת פקדתם
 יכשלו אמר יהנה:

הם המחזיקים עצמם לחכמים (בחכמות אחרות), הלא יבשו בעת י-חחו וילכדו- ברעה, ולא יצילו נפשם
 בחכמתם. -הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם⁷²- רוצה לומר מה היא החכמה שבידם, הלא בחכמת התורה
 מאסו, ואף לא יוכלו להציל נפשם בחכמה (האחרת), אם כן במה יתפארו <ע"פ רד"ק>: (י) -לכן
 אתן את נשיהם לאחרים- לעם אחר. -שדותיהם ליורשים- כל מי שירצו לרשת. -כי מקטן ועד גדול כלה
 בצע בצע- כולם גוזלים הון. -מנביא- נביא השקר. -ועד כהן- כהן הבעל -כלה עשה שקר- <ע"פ
 אברבנאל>: (יא) -וידפו- הם מרפאים -את שבר בת עמי- ורעתם העתידה לבוא, רוצה לומר הם
 מוציאים מלבם דאגת הרעה הבאה. -על נקלה- עם אמירה נקלה ומבוזה -לאמר שלום שלום- תהיה, ולא
 תבוא הרעה ובוזה המה מרפאים שברים -ואין שלום- אבל לא יהיה שלום והמה מכחשים <ע"פ אברבנאל>:
 (יב) -הבשו כי תועבה עשו- רוצה לומר, על כל פנים היה להם להנביאים והכהנים להיות
 נכלמים כאשר עשו דבר תועבה, כדרך החשובים אשר יכלמו אם בא לידם דבר תועבה במקרה. -גם בוש
 לא יבשו- רוצה לומר עשו התועבה, וגם לא יבשו בעבורה. -והכלם לא ידעו- אינם יודעים מה היא
 כלימה וכפל הדבר במילים שונות. -לכן יפלו בנפלים- הנביאים והכהנים ההם יפלו בעת יפלו כל הנופלים
 על ידי האויבים. -בעת פקדתם יכשלו- בעת שאזכור עליהם עונם להפרע מהם, והוא בזמן החורבן, אז
 יכשלו גם המה -אמר ה'- <ע"פ אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ח יג - יז):

נראה כי בפרשה זו כולה, מנבא, כי יהיה להם תקוה, אך תתאכזב תקותם. א' האילנות מקיים לפירותיהם,
 ואחר כך מתברר שלא ישארו ענבים. ב' מקיים להנצל במבצרים. אך אחר כך מתברר כי נכרתו גם שם.
 ג' מקיים לשלום. למרפה. אחר כך מתברר שאין טוב. ד' כשהתקרבו האויבים מבבל לארץ, בצפון, רעשה,
 ואחר כן באמת הצליחו לכבוש. כלומר היה ראוי שהתפילות לה' והתחנונים לאויב יועילו, אך לא הועילו,
 כמו שמסיים 'אין להם לחש'.

מעין חיים – עיונים ומוסר

⁷² ט וחכמת מה להם. יש לחכמה אצלנו גבול ידוע ולא ייתכן לעבור אותו, והוא שכל מין ממיני החכמה שימשכנו לעבודת
 האלוהים ולשמור מצוותיו ולהראות חכמתו ויכולתו - מותר לנו וחייבים אנתנו לחקור עליו. כמו שאמר (איוב כח) הן
 יראת אדני היא חכמה. ואמר (משלי ט) יתחלת חכמה יראת ה' ודעת קדושים בינה' רוצה לומר ודעת האלוהים. ואמר
 (תהלים קיא) 'ראשית חכמה יראת ה' ואמר "הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם" (נראה שמפרש שמכיון שמאסו בדבר
 ה' ותורתו, אין צריכים חכמה, כי החכמה ניתן לאדם להבין את התורה והיראה). ו"כל מה שהוא מן החכמה על זולת
 הדרך אשר זכרנו, אסור לעיין בה ולחקור עליה" ועל כך אמר החכם (קהלת ז טז) 'ואל תתחכם יותר' (חובות הלבבות
 חשבון הנפש ג חשבון כח).

(יג) אֶסֶף אֲסִיפֶם נָאִם יְהוָה אֵין עֲנָבִים בְּגִפֶּן וְאֵין תְּאֵנִים בְּתֵאנָה וְהָעֵלָה נָבֵל וְאֶתֶן לָהֶם יַעֲבְרוּם: (יד) עַל מָה אֲנַחֲנוּ יוֹשְׁבֵי הָאֶסְפּוֹ וְנִבְּוֹא אֶל עַרְי הַמִּבְצָר וְנִדְמָה שָׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הִדְמָנוּ וַיִּשְׁקֶנוּ מִי רֹאשׁ כִּי חֲטֵאֵנוּ לִיהוָה: (טו) קָנָה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לָעֵת מִרְפָּה וְהִנֵּה בַעֲתָה: (טז) מִדֶּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוֹסִיוֹ מִקּוֹל מַצְהָלוֹת אֲבִירָיו רָעָשָׁה כָּל הָאָרֶץ וַיִּבְּוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוּאָה עִיר וַיִּשְׁבִּי בָּהּ: (יז) כִּי הִנְנִי מִשְׁלַח בְּכֶם נְחָשִׁים צַפְעָנִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם לַחֵשׁ וְנִשְׁכּוּ אֶתְכֶם נָאִם יְהוָה:

(יג) - אֶסֶף אֲסִיפֶם נָאִם ה' - אכלה¹² אותם מן העולם. - אֵין עֲנָבִים בְּגִפֶּן - באילני הגפן לא ישאר ענבים. רוצה לומר, לא יותר דבר. - וְאֵין תְּאֵנִים בְּתֵאנָה - באילני תאנה. - וְהָעֵלָה נָבֵל - גם העלים יכמשו. ורוצה לומר לא ישאר שארית מה. (מדוע אין באילנות ענבים ותאנים, כי נתתי את הפירות לאויב). - וְאֶתֶן לָהֶם יַעֲבְרוּם - אומין להם אויבים אשר יעברו אותם מן העולם (או מן הארץ לגלות. ראה עיונים) <ע"פ רד"ק>: (יד) - עַל מָה - כשיבוא האויב, יאמרו יושבי השדות על מה - אֲנַחֲנוּ יוֹשְׁבֵי - בשדות, להיות נמסרים ביד האויב הבא (הלא בין כה וכה כלו מאתנו כל הפירות). - הָאֶסְפּוֹ, וְנִבְּוֹא אֶל עַרְי הַמִּבְצָר, וְנִדְמָה שָׁם - כאומר, אבל (באמת) קרוב הדבר שגם בערי המבצר נהיה נכרתים ואבודים, - כִּי ה' אֱלֹהֵינוּ הִדְמָנוּ - כי ה' הכרית אותנו, ואין עצה נגד גזרת המקום. - וַיִּשְׁקֶנוּ מִי רֹאשׁ - הוא השקה אותנו מים הנסחטים מעשב מר. רוצה לומר, המקום הכין לנו פורעניות, ולא על חנם - כִּי חֲטֵאֵנוּ לָהּ - כי באמת חטאנו לה, ובגמול הוא <ע"פ אברבנאל>: (טו) - קָנָה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב - הם יקוו לשלום ולא יהיה טוב, כי לא יבוא השלום. - לָעֵת מִרְפָּה - יקוו לעת מרפא, - וְהִנֵּה - בא - בַּעֲתָה - ורעד <ע"פ רד"ק>: (טז) - מִדֶּן - בעוד יהיה האויב בדרך בקצה גבול ארץ ישראל יהיה - נִשְׁמַע נַחֲרַת סוֹסִיוֹ¹³. מִקּוֹל מַצְהָלוֹת - מהרמת קול - אֲבִירָיו - גבוריו - רָעָשָׁה כָּל הָאָרֶץ. וַיִּבְּוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוּאָה - (יאכלו את) הדברים שהארץ מלאה מהם. - עִיר וַיִּשְׁבִּי בָּהּ - יאבדו כל עיר והיושבים בה <ע"פ תרגום>: (יז) - כִּי הִנְנִי מִשְׁלַח בְּכֶם - אגרה בהם - נְחָשִׁים צַפְעָנִים - נחשים רעים - אֲשֶׁר אֵין לָהֶם לַחֵשׁ - אשר אין מועיל להם לחש, - וְנִשְׁכּוּ אֶתְכֶם נָאִם ה' - והם ינשכו אתכם. רוצה לומר, לא תוכלו לרצות את האויב בדברים רכים ותחנונים >בילקוט שמעוני כתוב כעין זה. שאין להם לחש, שלא אשמע תפילה שיתפללו עליהם:

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹² ח יג. אסף אסיפם. התרגום והמפרשים פירשו את מילת אסף, מענין כליה. אמנם במדרש חז"ל (תנחומא תזריע ט) נוסף כאן ב' פירושים. א' לשון אסיפת ענבים ותאנים, שזמן אסיפתם בקיץ. ב' לשון אסיפה כפשוטו, אסיפת העם להגלותם לגלות, לפי זה סיום הפסוק הוא, אתן לאויבים את הפירות, כדי שיעבירו אותם מהארץ (ודע כי פסוק י"ט בו מוזכר ארץ מרחקים, בוודאי מדבר על הגלות, מה שמתאים לפירוש האחרון כאן. וכן מפורש ברות רבה פתיחה ו', על פסוק י"ט).

¹³ ח טו. סוסיו. מה שמוכר דווקא סוסים, מבאר הגאון מלבי"ם, ששבת דן נמשלו לנחש שנאמר (בראשית), יהי דן נחש נחש.. הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור'. ראוי היה לפי זה, שדן ינצחו את אותם הבאים בכוח הסוס. אבל כאן ישולח בהם נחשים, ויבטלו את כוחו של דן, ולכן ינצחו הסוסים (והוא מענין הפרשה כפי המבואר בהקדמה, שהיתה תקוה, והיא מתאכזבת).

(יח) מבליגיתי עלי יגון עלי לפי דני: (יט) הנה קול שועת פת עמי מארץ מרחקים היהנה אין בציון אם מלכה אין בה מדוע הכעסוני בפסליהם בהבלי נכר: (כ) עבר קציר פלה קיץ נאנחנו לוא נושענו: (כא) על שבר פת עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני: (כב) הצרי אין בגלעד אם רפא אין שם פי מדוע לא עלתה ארכת פת עמי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ח יח -כב):

ה' מצטער בכאב עמו, ואומר כי דרך בני אדם, שגובר השבר, ומעמיק הכאב, כאשר הם חושבים שהיו יכולים באיזה שהוא השתדלות למנעו את האסון ולא מנעו, כאשר יכולים לרפאות ולא ריפאו. ובאמת כך הוא הדבר בעולם. כאשר חלילה נפטר אדם, ובני משפחתו חושבים שהיו יכולים לרפאותו, והתעצלו, צערם וכאב מצפונם עצום, ואין להם תנחומין. [למרות שבדרך כלל בדיעבד, יש להם לומר גם זו לטובה].

(יח) -מבליגיתי עלי יגון- רוצה לומר אם אמרתי אתחזק על היגון לבל אתמיד בה, אבל לא אוכל כי-עלי לבי דוי- <ע"פ רד"ק>: (יט) -הנה קול- רוצה לומר איך לא ידוע לבי הלא (אני רואה את) הגליות בעיני, כאילו כבר נעשה, וכאילו אני שומע קול -שועת- צעקת -בת עמי מארץ מרחקים- אשר הלכו שם בגלות בבל (היות ואני שומע שועתם איך אבליג. ועוד טעם, שכן הכאב גובר כאשר היה אפשר למנוע אותו), והלא בידם היה לתקן הדבר, כי -הה' אין בציון- האם אין ה' בציון -אם מלכה אין בה- ולמה אם כן לא התפללו אליו לבטל הגזירה¹¹, -מדוע הכעסוני בפסליהם בהבלי נכר- <ע"פ רש"י>: (כ) (ה' ממשיך לתאר את שועת בת עמו, אחרי שכבר גלו. הם כואבים על שאינם חוזרים מהגלות, על שאינם 'מתרפאים') -עבר קציר- מצפים אנו לתשועה, והיא מתאחרת לבוא, כי כבר עבר הקציר, וכבר -כלה- זמן ה-קיץ, ואנחנו לוא נושענו- ועדיין לא נושענו, רוצה לומר, זה זמן רב אנו בתוחלת ממושכה (בהמתנה ארוכה) <ע"פ רד"ק>: (כא) (כאן מתאר את כאב הנביא עצמו) -על שבר בת עמי- על הפורעניות העתידה לבוא -השברתי- גם אני (ירמיהו הנביא). -קדרתי- הושחר תארי -שמה החזקתני- והתמהון אחז אותי <ע"פ רד"ק>: (כב) (ומבאר שכאחותו כאב שכואב להם בגלותם, מדוע אינם נגאלים, כן לעומת זה, כואב מדוע אינם מתרפאים מעזונותם) -הצרי אין בגלעד- וכי אין בגלעד צרי לרפאות בו החלי, הלא שם הוא מקום הצרי -אם רפא אין שם- וכי אין שם רפא לדעת אופן הרפואה, (מדוע אני שואל כך) -כי מדוע לא עלתה ארכת בת עמי- מדוע לא נתרפאת בת עמי. רוצה לומר וכי אין בידם תורה ומצות, וכי אין להם חכמים להורותם הדרך, ומדוע אם כן לא החזירום למוטב לבטל את הגזרה <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ח כג- פרק ט ה):

על דרך הפרשה הקודמת, שם ה' כואב את כאב הגשמי של עמו, ועם זאת כואב על חליים הרוחני.

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹¹ ח יט עוד יש לומר. שהטענה כאן אינה על שאפשר לתקן. אלא שהם אשמים שעשו את כאבם, בכך שעזבו את ה' מלכם. ורק בפסוק כא' שם מדבר על השלב הבא, על הכאב שאחרי החטא, ובא בטענה שעדיין היו יכולים לרפאותו ולתקנו.

(כג) מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי: פרק ט (א) מי יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם פי כלם מנאפים עצרת בגדים: (ב) ויזכרו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ פי מרעה אל רעה יצאו ואתי לא ידעו נאם יהנה: (ג) איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו פי כל אח עקוב יעקב וכל רע רכיל יהלך: (ד) ואיש ברעהו

לעומת שלעיל דובר על ה'כאב'. כאן מדבר על ההמשך, על ה'בכי'. ה' כביכול מבכה את מותם של בני עמו, כפי שהוא רואה היום את העתיד שימותו. אך יחד עם זאת אומר ה', שכביכול אי אפשר גם כן להשאיר את המצב כך (או שאני אגלה, או שהם יגלו), אי אפשר לדור בחברתם עמם יחד. ומתאר את העוונות הגורמים שאי אפשר להיות בחברתם. והוא דרך מליצה, כי הלא אין הקב"ה דר עמנו כחבר עם חבריו.

(כ ג) -מי יתן- הלאי והיה -ראשי מים- מלא מי בכי -ועיני- היה -מקור- הנובע -דמעה, ואבכה יומם ולילה^ט והייתי אז בוכה יומם ולילה -את- על -חללי בת עמי- פרק ט (א) -מי יתנני במדבר^כ- מי יתן לי לצרכי להיות במדבר -מלון ארחים- מקום מלון להולכי אורח. -ואעזבה- אז הייתי עוזב -את עמי ואלכה מאתם- ללכת מאתם אל מלון המדבר. -כי כלם מנאפים עצרת- קבוצת אנשים -בוגדים- <ע"פ רש"י>: (ב) -ויזכרו- הזמינו -את לשונם קשתם שקר- שהיא להם לקשת להרוג אנשים ממרחק, כמו שהורגין בקשת. אותם הזמינו לדבר שקר ולפי שהמשילם לקשת, אמר לשון הדרכה הנופל בקשת. -ולא לאמונה גברו בארץ- מה שמקצתן מתגברים על קצתם, אין דעתם למען תחזק ידם לעשות אמונה (ומשפט אמת בין הבריות). -כי מרעה אל רעה יצאו, ואתי לא ידעו נאם ה'- כי יוצאים מעבירה אחת אל עבירה שנית, ואינם נותנים לב לדעת אותי, ולעשות אמונה (ולברר את אמינות המשפט) <ע"פ רד"ק>: (ג) -ואיש מרעהו השמרו- היו (הה' בחסך סגול) נשמרים זה מזה, לבל הגלות מסתרי לבבו. -ועל כל אח- על שום אח. -אל תבטחו. כי כל אח עקוב יעקב- יעקם ויעוות דרכו מול אחיו. -וכל רע רכיל יהלך- מדבר רכילות על רעה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ד) -ואיש ברעהו יחתלו- כל

מעין חיים – עיניים וזמור

^ט ח כג ואבכה יומם ולילה. חז"ל דנים האם דברי הנבואה מתייחסים אל הנביא, או אל ה'. וזה לשונם. כתיב 'מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה'. מי אמר הפסוק הזה? אם תאמר ירמיה, אפשר לו שלא לאכול? אפשר לו שלא לישן? אלא מי אמרו, מי שאין לפניו לא אכילה ולא שינה, דכתיב (תהלים קכ"א) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (מדרש רבה איכה א נב).

^כ א מי יתנני במדבר. צבור הנוטה לדרך רעה ומעשיהם מקולקלין, אין ראוי להתחבר עמם והפורש מהם הרי זה משובח, ועל זה אמר ירמיה הנביא עי"ה "מי יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים" (רבינו יונה אבות ב ג).

ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושווע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתרעב עמהם ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון ארחים (רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א).

יִהְיֶה לָאִם לֹא יִדְבְּרוּ לְמַדּוֹ לְשׁוֹנָם דְּבַר שֶׁקֶר הַעֲוָה נִלְאוּ: (ה) שְׂבַתְךָ
בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ דַעַת אוֹתִי נָאִם יְהוָה:

(ו) לֵכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנְּנִי צוֹרֶפֶם וּבַחֲנָתִים כִּי אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי
פֶת עַמִּי: (ז) חֵץ שְׁוֹחֵט [שְׁחוּט] לְשׁוֹנָם מִרְמָה דְּבַר בְּפִיו שְׁלוֹם אֶת
רַעְהוּ יִדְבֵּר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ: (ח) הֵעֵל אֱלֹהֵי לֹא אֶפְקֹד בָּם נָאִם יְהוָה

איש מהתל ומלעג ברעהו. -ואמת לא ידברו, למדו לשונם דבר שקר³⁰- הרגילו את לשונם לדבר שקר כי מתמידים בוה. -העוה נלא- כאילו נתייגעו לעוות דרכם, כי הרבה עוות עשו, והוא ענין מליצי (לתאר את רוב עויותם): (ה) -שבתך בתוך מרמה- רוצה לומר המרמה מקפת אותך מסביב, וכאילו אי אפשר לך להפרד ממנו, -במרמה מאנו דעת אותי נאם ה'- ובעבור עסקם במרמה, ממאנים לדעת אותי, כי המרמה נוה להם, מלדעת את ה' (האוסר זאת) <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט ו - ח):

בפרשה זו פותחת, בצירוף ובחינה. והמשיכה, הוא על ענין מרמה, ובפיו מדבר שלום, ובקרבו ישים ארבו. ניתן לפרש שכל הנבואה היא, על הצבועים. הם אנשים הנראים טובים, ורק בבחינה עמוקה מתברר שאינם כן.

(ו) -לכן כה אמר ה' צבאות הנני צורפם ובחנתים- כדרך הכסף שצורפים אותו בכור, להסיר (את) הסיג, (ועוד דבר יש בו, שהדרך) לבחון (את) הכסף, הטוב הוא אם רע. כן אביא עליהם פורעניות למרק ולהסיר מהם סיגי העון, (ולא רק את העוונות הגלויים, אלא גם את אותם עמוקים שאינם ניכרים אלא בבחינה מדוקדקת). -כי איך אעשה מפני בת עמי- רוצה לומר (איזה אפשרות יש), אם אניחם להיות משוקעים בעון, הלא המה עדת עמי, וראוים המה להיות עם קדוש, (כבוד שמים, שבניו יהיו שלמים בכל מדה נכונה). ואם אעשה עמהם כלייה (עבור עונותיהם), הלא המה עדת עמי, ורחמי עליהם. ולכן (בהכרח) אשמור אותם שלא יכלו, ואצרפם ביסורים למרק מהם (את) העון, למען ישארו מנוקים מעון >על פי תנא דבי אליהו רבה פרק יח: (ז) -חץ שחוט לשונם- נדמה לשונם לחץ הנמשך על יתר הקשת, כי בלשון הרע (המדברים אותו) הורגים למרחוק, כמו חצי הקשת >תנחומא מצורע ב. ועיין גמרא ערכין טו<. -מרמה דבר- כל אחד מדבר מרמה. כי -בפיו שלום את רעהו ידבר- בפיו ידבר שלום עם רעהו -ובקרבו ישים ארבו³⁰- ובקרבו לבו ישים מארב עליו: (ח) -העל אלה לא אפקד בם נאם ה'- וכי על מעשים כאלה לא אשגיח בם להפרע מהם. -אם בגוי- וכי בגוי -אשר כזה לא תתנקם נפשי-:

מעין חיים - עיונים ומוסר

³⁰ ד למדו לשונם דבר שקר. נאמר הלכת בדרכיו ואמרו חז"ל שאפילו ספור דברים בעלמא אין לו לאדם לשקר כההוא עובדא דבריה דרב וכו' אמר ליה מעלה אמך א"ל אנא הוא דהפיכנא לה א"ל היינו דאמרי אינשי דנפיק ממך טעמא ילפך ואת לא תעבד משום שנאמר למדו לשונם דבר שקר כי האדם המרגיל לשון לדבר שקר בדבר שאין בה לא הפסד ולא תועלת גם כי יבא לדבר דברים של עקר לא יוכל לומר האמת כי פיהו המדבר וההרגל שולט עליו (רבינו יונה אבות א יח, עיין עוד שערי תשובה ג קפ, וגמרא סוכה מו).

³⁰ ז ובקרבו ישים ארבו. (וש) משקר ואין בעצם השקר נזק והפסד לחברו אך יתכוון בו לעשותו סבה אל הנזק ואל הרע כמו המתענה את חברו שיאמין בו כי הוא אוהב ורוע נאמן עמו ומתכוין בזה כדי שיטבח בו ולא ישמר ממנו ויוכל להדיח

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

אם בגוי אשר קִנָּה לא תתְנַקֵּם נַפְשִׁי:

(ט) עַל הַהָרִים אֲשֶׁא בְּכִי וְנָהִי וְעַל נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצַּחְתִּי מִבְּלִי אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נִדְּדוּ הָלְכוּ: (י) וְנִתַּחְתִּי אֶת יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט ט, י):

אחרי שביכה את חללי צמו, מבכה את הארץ.

נבואה זו התקיימה משעה שהלכו שארית הנשואים בירושלים למצרים, עד שבאו לראשונה מבבל לייסד הבית.

שכן אחז'ל אמר רבי יהודה חמישים ושנים שנה לא עבר איש ביהודה, שנאמר נצחו מבלי איש עובר מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו. 'בהמה' בגימטריא נב' (כלומר גם מנין השנים המדוייק של התקיימות החזון, נרמז בנבואה). (שבת קמה יומא נד).

(ט) -על ההרים- על חורבן ההרים אשר לא צמחו -אשא בכי ונהי- ארים קול בכי ויללה. -ועל נאות מדבר- על חורבן אהלי הרוצים אשר במדבר ארים -קִינָה, כי נצחו מבלי איש עבר- כי נעשו שממה ואין איש עובר שם -ולא שמעו קול מקנה- ולא נשמע קול מקנה, כי האויב שללם עימו. -מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו- נדדו ממקומם, והלכו להם. כי רוב העופות ישכנו במקום אנשים, כי שם ימצאו פירות ופרחי אילנות ורועים למאכלם, וכאשר יהיה שממה ילכו להם, והבהמות יקחם האויב: (י) -ונתתי את ירושלם לגלים- כי ינתצו הבתים ויהיו גלי אבנים -מעון תנים- ויהיו מדור לתנים, כי דרכם לשכון בין גלי אבנים. -ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב- כי כולם ילכו בגלות³⁰:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט יא):

בפרשה זו כתובה שאלה, על מה אבדה הארץ. על מה נענשו.

אך נראה כי השאלה כוללת, עוד שאלה, אם מגיע להם יסורים, הרי אפשר שיענשו במקומם ובארצם, למה הורחקו מארצם. וזאת בשייכות לנבואות הקודמות בהם קונן על הארץ.

מעין חיים – עיונים ומוסר

עליו רעה כענין שנאמר "בפניו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו" ונאמר אחריו חל אלה לא אפקד בם נאם ה' אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי" .. ענשם על שני דברים על השקר ועל הנזק הצרור בכנפיו (שערי תשובה ג קעט).

³⁰ י ואת ערי יהודה אתן שממה. יש להעיר לכאורה הסדר בפרשה זו הוא הפוך, לכאורה קודם היה לו לומר שיתן את הארץ לשממה, ואחר כך לבכות את השממה. קודם לבכות את הערים, ורק אחר כך את ההרים והדרכים, וצ"ע.

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

(יא) מי האיש החכם ויבן את זאת נא אשר דבר פי יהנה אליו ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עבר:

(יב) ויאמר יהנה על עזבם את תורת אשור נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה: (יג) וילכו אחרי שררות לבם ואחרי הבועלים אשר למדום אבותם:

(יד) לכן פה אמר יהנה צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתם מי ראש: (טו) והפצותם בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם ושלחתי אחריהם את החרב עד פלותי אותם:

(יא) -מי האיש החכם ויבן את זאת¹⁰- האמור למטה 'על מה אבדה הארץ'. -ואשר דבר פי ה' אלי- רוצה לומר, ומי האיש אשר ה' דבר בו, הוא הנביא. -ויגדה- ויגיד מדעתו -על מה אבדה הארץ- בעבור מה אבדה הארץ -נצתה- ונעשה שממה -כמדבר מבלי מי עובר- שמה. רוצה לומר מהו הדבר העיקרי בדבר החורבן, וכאומר אין מי בהם יגיד זאת:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט יב-ג):

מעין חיים – עיונים וזמור

¹⁰ יב מי האיש החכם ויבן את זאת... על מה אבדה הארץ.

לא חרבה ארץ ישראל אלא מפני פשעה של תורה וכל הצרות הבאות על ישראל אינו אלא מפני פשעה של תורה משום שגדולה ורבה היא לפני הקב"ה פשעה של תורה שנאמר על מה אבדה הארץ, על עזבם את תורת אשור נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה (תנא דבי אליהו זוטא א).

אמרו חז"ל (בבלי נדרים פא) אמר רב יהודה אמר רב דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו, עד שפירשוהו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב 'ויאמר ה' על עזבם את תורת אשור נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה'. (וקשה) היינו 'לא שמעו בקולי' היינו 'לא הלכו בה' (מהי הכפלות)? אמר רב יהודה אמר רב לומר שאין מברכים תורה תחילה (כלומר, לא שמעו בקולי- עברו על המצוות. לא הלכו בה- שלא בירכו).

וכתב הר"ן (שם) מצאתי מגילת סתרים של הרבינו יונה ז"ל דקרא הכי דייק (הפסוק מדוייק כך) דעל שלא בירכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא (אם באמת) על עזבם את תורת אשור נתתי לפניהם, שעזבו את התורה ולא היו עוסקים בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו, והלא דבר גדול היה וקל לפרש, אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשה הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכין בתורה תחילה, כלומר (אין הכוונה שלא בירכו ממש, כי אם כן הרי זה שוב ביטול מצוה, וזהו לא שמעו בקולי, אלא - אומר רבינו יונה- הכוונה) שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך, עד שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה, והיינו 'לא הלכו בה', כלומר בכוונתה ולשמה. אלו דברי הרב החסיד זכרונם לברכה, והם נאים ראויים למי שאמרו. עד כאן לשון הר"ן ז"ל.

יש כאן קושי עצום, והרי כתוב 'לא שמעו בקולי'. וזה הכוונה עוון ממש, וכלהלן שהלכו אחרי הבעלים, אם כן מדוע לא השיבו החכמים שעל כך אבדה הארץ.

ונראה שאותם שעבדו ממש עבודה זרה מיעוט היו, אבל רובם לא עבדו. וראיה לכך שהרי יאשיהו אחד ממלכי יהודה הסמוכים לחורבן וירמיהו ניבא בימיו, הנה הוא ביטל את העבודה זרה מהארץ, כמבואר במלכים ב (כ"ג כ"ד) 'את התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם ביער יאשיהו' ושם בכל הפרק. ובעל כרחך עובדי עבודה זרה מעטים היו (ראה גם ביחזקאל פרק ח' שמבואר שרק בסתר עבדו ע"ז, וממי נסתתרו, כנראה שרובם לא עבדו). ועל כך השאלה הלא היו כאלו שכן שמעו בקול ה', ולמה אבדו כולם. אין השאלה מדוע נהרגו רבים, אלא מדוע התרוקנה ונאבדה הארץ 'לגמרי' 'נצתה מבלי עובר', מה עם הטובים, זאת היתה השאלה שנשאלה לחכמים ולנביאים.

על כך השיב ה' ונעה, כי גם אותם שכן שמעו בקולי, אך הם 'לא הלכו בה' בדרך התורה, לא 'הלכו בה' כמו שצריך. ללמדה לשמה, ובהערכה רבה כראוי לתורה הקדושה. ועל כן נענשו בגלות, שתהיה הארץ כמדבר 'מבלי עובר'.

כאן כתוב תשובה לשאלה של הפרשה הקודמת. והיא שסיבת עונשם, הוא על עזיבת התורה, והליכה אחרי עבודה זרה.

אמנם נרמז כאן תשובה לשאלה, מדוע היסורים באים מחוץ לארצם, ולא יבואו היסורים הראויים לחטאיהם במקומם (הענין נלמד מענין 'אבותם', הכתובה גם בפרשה זו, גם בפרשה הבאה). והתשובה על כך, כי אחת הסיבות שהם שקועים כל כך בעוון, הוא כי כך לימדום אבותם. ולכך יציאתם מהארץ תפעל את הסרתם מעונם. הביאור בדבר, יבואר בהקדמה לפסוק יד.

(יב) **ו-יאמר ה'** המקום בעצמו אמר שהעיקר הוא **על עזבם** - על אשר עזבו **את תורתי אשר נתתי לפניכם** - רוצה לומר שלא למדו את התורה **ולא שמעו בקולי** - ולכן לא שמעו בקולי בכל הדברים - **ולא הלכו בה** - ולא הלכו בדרך התורה לקיים מצוותיה, כי אם עסקו בתורה היה המאור שבה מחזיר אותם למוטב. אבל בעבור שלא עסקו בה, באו לכל אלה הפשעים, ואבדה הארץ בעונם: (יג) **ו-ילכו אחרי שררות לבם** - מה שלבם ראה וחמד. **ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם** - אשר הרגילום אבותם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט יד - טו):

ענין ההפצה למקום שלא ידעו המה ואבותם, מועיל לצרפם מעוונותיהם.

המציאות היא, כי כל עוד האנשים במקומם, הם ממשיכים במנהג אבותיהם. אך בשעה שקהילות שלמות מתפזרות ונעקרות למקום חדש, קל להנהיג הנהגות מחודשות, ולשכוח את המחשבות שהיו מקובלות בעבר.

כך שבמעבר למקום אחר, יכולים לעזוב לגמרי את אותם מנהגי אבותם הרעים.

והוא התשובה לשאלה (השניה), אשר בפסוק יא'. כי נמצא שעזיבת הארץ, מועילה שהיסורים יוכלו לפעול בהם, את פעולת הצירוף הנדרשת, האמור לעיל בפסוק ו' (ואנו רואים כיצד כל הפרשיות, בנויות בסדר מושלם).

(יד) **לכן כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתם מי ראש** - רוצה לומר אביא עליהם צרות שונות: (טו) **-והפצותם בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם** - אפור אותם במקומות אשר לא הכירו מעולם גם המה גם אבותם. **-ושלחתי אחריהם** - אל המקומות אשר ינוסו ויתפזרו הנה והנה, שמה אשלח **את החרב** - את חרב האויב **-עד כלותי אותם** - עד אכלה אותם^{טו}:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט טז - יח):

אחר שתיאר את כאב ה' ובכיו כביכול. אומר לאנשים שיקראו לנשים לקונן.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{טו} ט טו. כלותי אותם. קשה הרי כמה וכמה נבואות ברורות ומפורשות, שלא יכלו בני ישראל לעולם, וכאמור הלא זה הכוונה בפרק זה עצמו לעיל פסוק ו', 'כי איך אעשה' אותם כלת, הלא הם 'בת עמי'. הרד"ק מיישב שהכוונה כאן כלותי אותם, רובם. כפי שידוע שיש הלכה בכמה ענינים, 'רובו ככולו'. בכל זאת קשה, מה אמר לשון כזה. אכן לפי האמור בהקדמה, יש ליישב, שהכוונה, עד כלותי אותם, את דרכיהם הראשונות, את הדרכים הרעות, הם אותם סיגים שבסוף שעליהם מדובר בפסוק ו'.

(טז) פה אָמר יְהוָה צְבָאוֹת הַתְּבוֹנָנוּ וְקִרְאוּ לְמִקְוֵנוֹת וּתְבוֹאֵינָהּ וְאֵל הַחֲכָמוֹת שְׁלָחוּ וּתְבוֹאנָה: (יז) וּתְמַהֲרָנָה וּתְשַׁנָּה עָלֵינוּ נְהִי וּתְרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעָפֵינוּ יִזְלוּ מֵיָם: (יח) כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמָע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֶׁדָּדְנוּ בְּשָׁנוּ מָאֵד כִּי עֲזַבְנוּ אֶרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ:

(יט) כִּי שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר יְהוָה וְתִקַּח אֲזֻנְכֶם דְּבַר פִּיו וְלַמְדָּנָה בְּנוֹתֵיכֶם נְהִי וְאַשָּׁה רְעוּתָה קִינָה: (כ) כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ

מבואר במשנה, שבימים קדמוניות, חלק מסדר לוויית המת, היה שנשים היו מקוננות, בכמה אופנים, ובסדר קבוע¹⁰.

(ט ז) -**כה אמר ה' צבאות התבוננו**- תנו לב להבין בהרעה הזאת המעודדת לבוא, ומעתה - **וקראו למקוננות**- הם הנשים היודעות לספוד ולקונן על המתים. **ותבואנה**- אליכם לעורר קינות ויללות. - **ואל החכמות שלחו ותבואנה**- הן הבקיות למהר לסדר אמרי עצבון רוח, ויגון, להדאיב נפשות השומעים: (י ז) -**ותמהרנה ותשנה עלינו נהי**- הן תמהרנה להרים בעבורינו קול יללה, למען יתעוררו לבבינו **ותרדנה עינינו**- (ועינן ויעיני ה' >ע"פ מדרש רבה איכה פתיחה ב<)- **דמעה, ועפעפינו יזלו מים**- טיפו מי דמעת הבכי וכפל הדבר במילים שונות: (י ח) -**כי קול נהי נשמע מציין**- כי מציון נשמע קול יללה שאומרים -**איך שדדנו. בשנו מאד כי עזבנו ארץ**- ובושנו מאד כי חשבנו להשגב בציון, ועתה לא כן היה, כי עזבנו ארץ נחלתנו **כי השליכו משכנותינו**- את השוכנים בהם חוצה, וכענין שנאמר ולא תקיא הארץ אתכם וכו', כאשר קאה וכו':

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט יט - כא):

מדבר אל הנשים שיקוננו (בפרשה הקודמת אמר לאנשים שיקראו לנשים).

(י ט) -**כי שמענה נשים דבר ה'**- שאמר שהפורענות מעודדות לבוא. **ותקח אונכם דבר פיו**- כפל הדבר במילים שונות. **ולמדנה בנותיכם נהי**- דברי יללה. **ואשה רעותה**- ואשה תלמד את רעותה - **קינה**: (כ) -**כי עלה מות בחלונינו**- אף כי סגרנו שערי הארמון לבלי תת לבוא האויב הממית, הנה עלה דרך החלונות ודרך שם **בא בארמנותינו**- בא אל הארמונות. ורוצה לומר, לא הועלנו בכל התחבולות וההתחכמות למנוע האויב. **להכרית עולל מחוץ**- והיה בדעתו להכרית קבוצת העוללים מן החוץ שהוא מקום ששוחקים שם התינוקות כי הרג כולם ואין מי ישחק בחוצות. **בחוריים מרחבות**- וכן הכרית הבחורים מן הרחובות ששם מנהגם ללכת תמיד: (כא) -**דבר כה**- מאמר ה' אל הנביא כה דבר

מעין חיים - עיונים וזוסר

¹⁰ ט טז הקדמה. במשנה בסוף מסכת מועד קטן כתוב. איזה הוא עינוי - שכולן עונות כאחת, קינה - אחת אומרת וכולן עונות אחריה, שנאמר "ולמדנה בנותיכם נהי, ואישה רעותה קינה". עוד מבואר שם שהיו מטפחות, סופקות כף אל כף או כף אל ירך. מובא גם בהלכה, בשולחן ערוך אורח חיים סימן תקמ"ז ס"ב.

ראה בפרקי דר' אליעזר סוף פרק יז' שם משמע שענין זה שנשים מקוננות בהספד, חידש ירמיהו הנביא בעת שקונן על מות המלך יאשיהו (דברי הימים ב לה כה). ויתנוס לחוק על ישראל, שם תיקנו חכמים להספיד באופן זה את חכמיהם וגדולייהם.

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים מִרְחֻבוֹת: (כא) דָּבַר כֹּה נָאִם יְהוָה וְנִפְלָה נָבִלַת הָאָדָם כְּדָמֶן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקָּצֵר וְאֵין מְאֹסָף:
(כב) כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל יִתְהַלֵּל חָכֵם בְּחֻמָּתוֹ וְאֶל יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֶל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ: (כג) כִּי אִם בְּזָאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֹּׁכֵל וְיִדְעֵ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֹסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאָרֶץ כִּי בְּאֵלָה חֲפָצָתִי נָאִם יְהוָה:

אל ישראל -נאם ה'. ונפלה נבלת האדם כדמן על פני השדה- הרבה פגרי אדם יפלו על הארץ כמרביית הובל על פני השדה -וכעמיר מאחרי הקצר- וכמרביית עומרי התבואה המושלכים מאחרי הקוצר, אשר דרכו לעשות עומרים ומנחים על פני השדה והולך להלן לקצור עוד. -ואין מאסף- אין מי יכנס את ההרוגים אל הקבר כי הנשארים יתפחדו לצאת ממקום מחבואם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט כב-כג):

אומר במה ינצלו, לא במעלות חכמה ועושר וגבורה, כמו שהעם סבור. שינצחו בכוחם.

אלא אך ורק במעשים טובים כי באלה חפצתי (מפרשים).

(כב) -כה אמר ה' אל יתהלל חכם- כי לא יוכל להציל נפשו -בחכמתו, ואל יתהלל הגבור בגבורתו- והגבור לא יוכל להציל נפשו בגבורתו -אל יתהלל עשיר בעשרו^{טו}- והעשיר לא יפדה נפשו בעשרו ואם כן אין להם להתהלל באלו כי לא יבוא להם אז תועלת מאלה: (כג) -כי אם בזאת יתהלל המתהלל- המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת, וחזור ומפרש -השכל וידע אותי^{טז}- במה שהשכל וידע אותי -כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ- אשר אני ה' ואין עוד מלבדי ואני הוא העושה חסד לאוהבי ולשומרי מצותי ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים ואני הוא העושה צדקה לקבל את השבים ולהסיר מעליהם המשפט ולא שיש ח"ו פועל טוב ופועל רע -כי באלה חפצתי- כי בכל אלה חפצתי אני לתת לכ"א כגמולו והמשכיל את זאת ראוי להתהלל בעצמו כי בזה יבוא לו תועלת רב - נאם ה':

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ט כד-כה):

נראה כי ענין נבואה זו כולה, לומר שמושויים הם לגויים בענשם, כמו שנאמר בו 'מול בערלה', מולים עם הערלים. וכן ואת יהודה מזכיר בין מצרים לאדום, והטעם מפורש בסיום הנבואה. וזה תוכחה גדולה.

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{טו} כב אל יתהלל. מה יועיל קנין כספו ורוב עשרו וגו' מרומיו וחנוה אחרי כי נתעב ונאלח, גבהי תפארת גדולתו עמוקים משאול, ואל יתהלל חכם זולתי בעבודת השם יתברך וביראתו והבטחון בו ובאהבתו והדבקות בו שנאמר "אל יתהלל חכם בחכמתו... כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי" (שערי תשובה ג לד)

^{טז} כג השכל. אמר הו' מתונים בדין, כדי להזהיר יותר על הדין משאר הוראות, שהם עיקר גדול בידיעת יתברך וכמו שאמר ירמיה הנביא ע"ה השכל וידע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. ואין ישיכל אדם לדעת את ה' והוא דבר הנמנע, אך בזאת ידענו לעשות דין ומשפט כי ה' עשה את אלה וזהו שנאמר (ירמיה כ"ב ט"ז) דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אתי נאם ה'.. כי הדין הם שרש גדול לתורה ומהם נשתת העולם (רבינו יונה אבות א ב).

(כד) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם יְהוָה וּפְקַדְתִּי עַל כָּל מוֹל בְּעָרָהּ: (כה) עַל מִצְרַיִם וְעַל יְהוּדָה וְעַל אֲדוֹם וְעַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל מוֹאָב וְעַל כָּל קְצוּצֵי פָאָה הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר כִּי כָל הַגּוֹיִם עָרְלִים וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עָרְלֵי לֵב:

פרק י (א) שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אֵל תִּלְמָדוֹ וּמֵאֲתוֹת הַשָּׁמַיִם אֵל תַּחְתּוֹ כִּי יַחְתּוּ

(כד) -הנה ימים באים נאם ה' - זהו בעת התגברות נבוכדנצר. -ופקדתי על כל מול בערלה-
אשגיה לענוש ולהביא גמול: (כה) -על מצרים ועל יהודה ועל אדום ועל בני עמון ועל מואב-
עתה מפרש מי הם המקבלים העונש והגמול ליפול ביד נבוכדנצר. -ועל כל קצוצי פאה- הנפרדים ומפורזים
בהעבר ההיא הישבים במדבר -כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק י א- ה):

בפרשיות אלו אומר הנביא, ומלמד דעת, את עם ישראל, שאל להם לחוש לאותות שמים, ואל להם להכיר בהבלי עבודת כוכבים של הגויים.

בפרשיות שבסוף הפרק מנבא על פורענות חורבן ירושלים, (לפי דרכינו בתחילת הספר נראה שעד פרק יא' המתחיל 'הדבר', הוא קבוצה אחת של פרשיות, ואם כן מה השייכות בין הדברים). ובסימנם של הפרשיות שעל החורבן, אומר שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך.

ונראה כי בעבור סיום זה, נסמכו נבואות אלו, לנבואת מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה. כי שניהם עוסקים במעלת אמונת בני ישראל בה', על פני הגויים הכופרים בה'. ואף אם מאמינים הגויים במציאותו, אינם מאמינים בהשגחתו.

המדרש (רבה שמות טז ז) מחלק את פרשיות אלו לארבעה, ארבעה פעמים בהם ירמיהו הנביא מסביר את גנות ע'ז ושבח ה'. ובאמת לפי חילוק הפרשיות, הרי שכל אחד מהארבעה דברי גנות על הע'ז, כתוב בפרשה לחוד. אך שבחי ה' הם רק בב' פרשיות, בשניה ורביעית (ובכל אחד מהם, יש שבח בתחילתו ושבח בסופו).

טענה אחת אותה מזכיר הנביא גם בתחילת דבריו (פסוק ב), וגם בסוף (פסוק טז). הטענה היא שבני ישראל מושגחים ישר מאת ה', מבלי אמצעי (עיין לעיל ז כג) לכן 'מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה'. וכן הוא מסיים 'ישראל שבט נחלתו'.

חוץ מטענה זו הנביא נותן עוד ארבע טענות, להחביל את עבודת זרה, ומתוכה עם הגויים לפי שטותם, ואפילו אם נניח שמערכת השמים משפיע על האומות.

בראשונה מתאר חולשת גוף הפסל כי עץ מיער כרתו, לא יפיק, לא ידבר לא יצעד, אם כן הבל לחשוב שיהיה לו כח בעליונים:

פרק י (א) -שמעו את הדבר אשר דבר ה' עליכם בית ישראל:- (ב) -כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו- אל תלמדו ללכת אל דרך עכו"ם? לעבוד אל הפסילים הנעשים למזלות השמים. -

הגוים מהמה: (ג) כי חקות העמים הבל הוא פי עץ מיצר כרתו מעשה ידי חרש במעצד: (ד) בכסף ובזהב ייפהו במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יפיק: (ה) כתמר מקשה המה ולא ידברו נשוא ונשוא כי לא יצעדו אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם:

ומאתות השמים אל תחתו- רוצה לומר אל תחשבו שבעבור עבודתם תהיו נצולים מהרעות אשר יורו עליהם מחברות הכוכבים ולקייט המאורות, כי אין לכם לפחוד מאלה - כי יחתו הגוים מהמה- כי העכו"ם? יפחדו מהם [כי הם נתונים תחת מערכת השמים, ולא כן אתם, כי אתם מיוחדים להשגחת המקום ברוך הוא, כמו שנאמר (דברים ד יט) ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים וגדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה' אליהם אתם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' .. להיות לו לעם נחלה] <ע"פ רד"ק>: (ג) - כי חקות העמים הבל הוא- אשר חוקות העכו"ם הבל הוא גם למולם במה שעושים צורה לצבא השמים ואילו יעבדו. - כי עץ מיצר כרתו- רוצה לומר אף אם היה הכח ביד צבא השמים להפך הרעה לטובה על ידי העבודה להם מכל מקום הבל הוא לעבוד את הצורה, כי הלא הוא עץ בעלמא הנכרת מן היצר - מעשה ידי חרש במעצד- והוא מעשה ידי אומן בכלי המעצד <ע"פ רד"ק>: (ד) - בכסף ובהב ייפהו- מייפה את הצורה בחפוי כסף וזהב - במסמרות ובמקבות יחזקום- ומחזק עליו החפוי על ידי מסמרות ובהכאת המקבות. - ולוא יפיק- למען לא יהיה נכשל. רוצה לומר, שלא יתקלקל להפרד הצפוי ממנו <ע"פ רד"ק>: (ה) - כתומר מקשה המה ולא ידברו- רוצה לומר אין הפרש בין אלה הצורות ובין צורת אילן תמר הנעשה בהקשת הקורנס ממתכת כי גם המה כמוהו ולא יוכלו לדבר כמוהו. - נשוא ונשוא- מהצורך לשאתו על כתף - כי לא יצעדו- בעצמם א"כ הואיל וכן אין לך הבל גדול מזה <ע"פ רד"ק>. - אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם- רוצה לומר, ועתה ישראל אל תיראו אף מצבא השמים עצמם, כי אין בידם לעשות לכם רעה, וגם אין עמדם לעשות טובה למי מכם, כי הכל בא לכם בהשגחת המקום (כמו שנאמר בתורה, כנ"ל פסוק ב) <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק י ו-י):

הפרשה השניה היא על 'צורת' הפסל, אומר שאין סברא שהצורה של הפסל תועיל לפעולת עליונים, כי ניחא אילו היה בריאה בצורה זו, ניתן אולי להעלות על הדעת, שהבורא העמידה על צורה זו ומסר לה כוחות. אך הרי לא הפסל לא נברא בצורה זו, הכסף הובא ממקום אחד, הזהב ממקום אחר, אומנים צירפוהו וצרפוהו, חייטים הליבשוהו (היות ומדבר על הצורה לכן עיקר הענין כאן הוא בחיצוניות צורתו, לעומת הנבואה הקודמת), על מה ולמה יתיחסו אליו בעליונים.

פרשה זו בתחילה וסופה, אומר כי גם חכמי הגויים מודים ויודעים כי ה' אין כמוהו בגבורה, וביכולת לעשות, רק מטעים הם את עצמם, כאילו גם הפסל מועיל משהו. כך שלעומת שתיאר איך אין לפסל כוח בחומר שלו, ולא מעלה בצורה, כן לעומת זה, כוח אלוקים הוא מאין כמוהו.

(ו) מאין קמוך יהנה גדול אפה וגדול שמך בגבורה: (ז) מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה פי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין קמוך: (ח) ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא: (ט) כסף מרקע מתרשיש יובא וזהב מאופז מעשה חרש ידי צורף תכלת וארגמן לבושם מעשה חכמים כלם: (י) ויהנה אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם מקצפו תרעש הארץ ולא יכלו גוים זעמו:

בנבואה זו לועג על חכמי הגויים, אשר הם יודעים בקרבם את גבורת אלוהים אמת, ואת השגחתו על ברואיו. והם מכירים כמה הם מרמאים את עצמם, ומתאמצים לחזק את שטיותיהם.

(ו) - **מאין קמוך** - ממה שאנו רואים שאין קמוך **ה'** - לכן **גדול אתה** - על כל צבא השמים. - **וגדול שמך בגבורה** - במה שאתה מתגבר עליהם לבטל הוראתם (בעת שה' עושה נפלאות ליראיו, ניסים היוצאות מדרך הטבע, ומהמערות הקבועה) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ז) - **מי לא יראך** - מי לא יפחד ממך אתה **מלך הגוים** - מלך על כל העמים. **כי לך יאתה** - כי לך נתרצת דבר היראה (ראוי לפחד ממך). **כי בכל חכמי הגוים** - כי היראה ממך, תקועה בלב כל חכמי הגויים, **ובכל מלכותם מאין קמוך** - ממה שהם רואים שאין קמוך אף בצבא השמים (אבל יחשבו שגם להם (אל צבא השמים) מועיל העבודה) <ע"פ ר"י אברבנאל. הרד"ק מפרש לך יאתה, נאה לך המלוכה. וכדבריו נראה במדרש תהילים צג', עיין שם>: (ח) - **ובאחת יבערו ויכסלו** - בדבר אחת הם כולם בוערים וכסילים. **מוסר הבלים** - במה שהם מייסרים ומוכיחים את העם לעבוד להבלי עכו"ם כי הלא **עץ הוא**, ומה אם כן יעבדו. ורוצה לומר, אף לפי טעותם שמועיל עבודה לצבא השמים, הנה זהו בודאי כסילות לחשוב שגם יועיל העבודה לצורה מעץ <ע"פ רד"ק>: (ט) - **כסף מרקע** - כסף יובא מתרשיש לצפות בהם את הצורה - **וזהב מאופז** - וזהב יקחו מזהב אופז לייפות בו את הצורה. **מעשה חרש** - כל עבודת כוכבים נעשה ממעשה חרש **ידי צורף** - העץ עשה החרש, והצפוי עשה ידי צורף. **תכלת וארגמן לבושם** - בגדי הפסילים מתכלת וארגמן. **מעשה חכמים כולם** - כל הלוששים המה מעשה חכמים. וכאומר ואיך יעסקו חכמים בדבר שטות כזה: (י) - **וה'** - אבל ה' **אלהים אמת, הוא אלהים חיים** - רוצה לומר הוא חיי כל הברואים, ומלך עולם. והוא מלך מושל על כל העולם **מקצפו תרעש** - כל יושבי **הארץ, ולא יכלו גוים זעמו**, וכל העכו"ם? עמים לא יסבלו זעמו כי כל אשר יחפץ יעשה <ע"פ רד"ק>, ואין ערוך אליו בכל צבא השמים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק י א):

בשני הפרשיות הבאות, מתאר את כח ה' לעומת הפסל בפועל (כלומר בשנים ראשונות מדבר על היכולת, מי 'יכול' לעשות. כעת הולך לדבר מי 'עושה ופועל' למעשה).

פרשה זו השלישית. היא טענה נפלאה, מאחר שחכמי הגוים מודים כי ה' ברא את השמים, הלא הפסל שלא היה אתמול וודאי אינו יכול לברוא שמים שהיו כבר אתמול. והיות שהבורא אומר לא לעבוד ע"ז, והוא בוודאי האדון כאן, כי הוא הבורא. אם כן מי שחולק עליו (על מה שאומר לא לעבוד ע"ז) ואפילו אם

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

(יא) פִּדְנָה תִּאמְרוּן לְהוֹם אֲלֶהֱיָא דִּי שְׁמִיָּא נְאֲרָקָא לָא עֲבָדוּ יֵאבְדוּ
מֵאַרְעָא וּמִן תַּחֲתוֹ שְׁמִיָּא אֱלֹהִי:

(יב) עֲשֵׂה אֶרֶץ כְּלָחוּ מִכִּין תָּבֵל בְּחֻמָּתוֹ וּבְתִבּוּנָתוֹ נָטָה שְׁמַיִם: (יג)
לְקוֹל תְּתוֹ הַמּוֹן מִים בְּשָׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשָׁאִים מִקְצֶה אֶרֶץ [הָאֶרֶץ] בְּרָקִים
לְמִטָּר עֲשֵׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאַצְרִתָּיו: (יד) נִבְעֵר כָּל אָדָם מִדַּעַת הַבִּישׁ כָּל

חושב שהע"ז יועיל משהו, אבל יש כאן מלך בעל הבית האוסר זאת, ומי שבא לחפש דרכים שונים
מדרכיו, ילך מכאן וימצא לו עולם אחר (שמעתי).

(יא) -**כדנה תאמרן להום** - כן אמר הנביא לישראל, שיאמרו אל אומות העולם, העובדים לצבא
השמים. -**אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו** - אלהים האלהים אשר לא עשו את השמים ואת הארץ, -**יאבדו**
מארעא ומן תחת שמיא אלה - יהיו נאבדים מן הארץ, ומתחת השמים האלה שעשה המקום ברוך הוא.
רוצה לומר מהראוי שיהיה נאבד מהם שם אלהות בכל המקומות שברא אלהי האמת, כי מה להם
בהמקומות האלה (ולפי שכן צוה לומר להכשדים אמר בלשון ארמי לשון שמכירים בו הכשדים ולזה פתח
ואמר כדנה תאמרן להום גם כן בלשון ארמי):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק י יב-טז):

פרשה רביעית. טוען כי הפסל מעולם לא עשה כלום, הפסל מבייש את מאמיניו המבקשים ממנו ואינו זו
ולא פועל עבורם, אף רוח אין בו, ואף אינו מציל את עצמו, עד שאפשר לכולתו. אם כן הוא כלום.
וכאן מתאר את כוח ה' שמלבד שברא שמים וארץ, הוא הכין בכל מקום כל הנצרך אדם ולחי, והוא מכין
עדיין בכל זמן וזמן בהורידו גשמים. הוא יוצר הכל, וגם הוא ה' צבקות, כלומר מעל כל האמצעים, אם כן
בוודאי עלינו לעבוד רק לו.

(יב) -**עושה ארץ בכחו** - עתה בא לגמור דבריו שאמר ה' אלהים אמת וכו' ואמר הוא העושה
ארץ בכוחו. -**מכין תבל** - המקומות המיושבות מכין בהם -**בחכמתו** - כל הדברים הנצרכים שמה. -**ובתבונתו**
נטה שמים - אמר בלשון השאלה, מנטיית אוהל <ע"פ רד"ק>: (יג) -**לקול תתו המון מים בשמים** -
בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים -ויעלה נשאים- אז מעלה את העננים לרום השמים. -**מקצה**
הארץ - רוצה לומר כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ, אז מעלה אותם אל
מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה. -**ברקים למטר עשה** - ברקים לעת בא המטר מבריק ברקים ואין
המטר מכבה אותם. -**ויוצא רוח מאצרתיו** - הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו <ע"פ רד"ק>:
(יד) -**נבער כל אדם מדעת**^{טו} - העובד (את) הפסל, הוא נבער מהיות בו דעת -**הביש כל צורף**

מענין חיים - ענינים ומוסר

^{טו} יד נבער כל אדם מדעת. רצונו לומר, כי העבודה תהיה מכח החכמה, כאשר אמר (תהלים קי"א י') ראשית חכמה יראת
ה'. וזה לך האות, כי עבודת האל יתברך, תכלית השכל והחכמה. ועובדי האל יתברך, הם אוילים. ואם יאמר אומר, הנה
אנחנו רואים רשעים שיש מהם חכמים ומשכילים בכל חכמה, ואיך תאמר כי הם אוילים וחסרי לב. נאמר לו, כי כל חכם
אשר בעת תבוא עליו צרה, עושה דבר ממה שלא עשה קדם לכן, ויכיר כי בדבר ההוא תהיה לו עזרה וישועה, זה לאות על
סכלותו. ואנחנו רואים הרשעים בעת חלים או בהיותם בצער או בהיותם נוטים למות, ישובו בעל כרחם לבורא יתברך,
ויתחננו אליו, ויכירו כי לא יבואו להם רוח והצלה כי אם מאתו. ואחרי שלא עשו כן בהיותם בשלוה ולא הכירו כי

צורף מפסל פי שקר נסכו ולא רוח בם: (טו) הבל המה מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבדו: (טז) לא כאלה חלק יעקב פי יוצר הפל הוא וישראל שבט נחלתו יהנה צבאות שמו:

(יז) אספי מארץ כנעתך יושבתי [יושבת] במצור:

(יח) פי כה אמר יהנה הנני קולע את יושבי הארץ בפעם הזאת ונהצתי

מפסל כי שקר נסכו - וכל צורף העושה צורת כוכבים, יקבל בושה מן צורת כוכבים, בראותו כי שקר המסכה שנסך - **ולא רוח בם** - ואין במי מהם רוח החיני <ע"פ ר"י אברבנאל>: (טו) **-הבל המה מעשה תעתעים** - המה מעשה ידי התועים מדרך השכל <בשרשים לרד"ק שרש תעתע, כתב שתעתועים הוא לשון תועה>. **-בעת פקודתם** - בעת ישיגיה המקום להפרע מהם אז **-יאבדו** - מבלי תקומה <ע"פ רש"י>: (טז) **-לא כאלה חלק יעקב** - לא כצורת כוכבים האלה, הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו. **-כי יוצר הכל הוא** - לא כצורת כוכבים שהמה מעשה ידי אדם, כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל. **-וישראל** - ואת ישראל בחר להיות כל אחד משבטי ל-**שבט נחלתו**. **ה' צבאות שמו** - כי הוא מושל על צבאות מעלה ומטה <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק י יז):

העתידות שניבא מכאן עד סוף הפרק, כבר ניבא אותם לעיל ד ה, שם נאמר, האספו ונבואה על ערי המבצר.. כי רעה אנוכי מביא מצפון ושבר גדול.. לשום ארצך לשמה.. שדדו אחלי. וכן בתחילת פרק ו. אלא שכאן הנביא ראה אותם שנית, להודיע כי קרוב ה' מעם האלוקים וממהר האלוקים לעשותו (מלבי"ם בהקדמה לספר ירמיה).

אמנם לשון 'קליעה' חדש הוא. ועוד בסוף הענין, כתוב תפילה חדשה, וכפי האמור בהקדמה לפרק י פסוק א', התפלה שייך לנושא העבודה זרה שבפרשיות הקודמות, ללמד זכות על עם ישראל שהם שונים בזה מהאומות. כאן ניבא שיהיו במצור.

(יז) **-אספי מארץ כנעתך, יושבת במצור** - את היושבת בירושלים הבצורה², אספי סחורתך מן הארץ אל תוך העיר להשאר בה (ובכך לא יכלו מחמת האויבים שיפשטו בערי יהודה, אלא יהיה מוגנים בעיר כמו) שאתם (מוגנים) <ע"פ רש"י>:

פרשה (פרק י יח):

מעין חיים - עיונים ומוסר

המעשה ההוא טוב, אין ספק כי הם כסילים, וזה לאות על קצר דעתם, אשר לא יכירו הבורא יתברך, כי אם במבחן התלאות כפתאים וחסכלים, ואין יתרון להם משאר האוילים בדעת הבורא יתברך (ספר הישר סוף שער השני).

² יושבת במצור. צריך ביאור אם היא כבר במצור, הרי אינה יכולה לצאת מהעיר, ואי תאסוף סחורתה מארץ, אלא בוודאי יושבת במצור הוא על שם העתיד וכעת עדיין איננה במצור, ואומר לה להתכונן למצור ולאסוף לעיר את צרכיה.

לָהֶם לְמַעַן יִמָּצְאוּ:

(יט) אוֹי לִי עַל שִׁבְרִי נִחַלָּה מִכָּתִי וְאֲנִי אֲמַרְתִּי אַךְ זֶה חָלִי וְאֶשְׁאַנּוּ: (כ)
אָהֲלִי שֶׁדָּד וְכָל מִיתָרִי נִתְקוּ בְּנִי יִצְאָנִי וְאֵינָם אֵין נָטָה עוֹד אָהֲלִי וּמְקִים
יִרְעוּתִי: (כא) פִּי נִבְעָרוּ הָרָעִים וְאֵת יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ עַל כֵּן לֹא הִשְׁפִּילוּ
וְכָל מְרַעֲיָתָם נִפְוָצָה:

(כב) קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָּאָה וְרַעַשׁ גָּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן לָשׁוֹם אֶת עָרֵי

(יח) (אבל זה לא יועיל לכם) -כי כה אמר ה' הנני קולע את יושבי הארץ- רוצה לומר, גם אתם לא תשארו בה, כי -בפעם הזאת- אשליך להלאה מן העיר את יושביה כאדם המשליך אבן בקלע. וכאומר אל תחשבו שתתחזקו עתה במשגב העיר כמו מאז כשבא עליכם סנחריב, כי בפעם הזאת לא תתחזקו עוד. -והצרחתי להם- אביא עליהם צרות -למען ימצאו- הגמול הראוי >ע"פ רש"י:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק י"ט - כא):

הנביא מקונן על חורבן בית המקדש והעדר העובדים בבית המקדש, כאשר הוא רואה את כל זה בנבואה (עדיין לא נחרב) ומאשים בזה את הרועים (ראה גם פרק נ ז).

(יט) -אוי לי על שבירי- זהו מאמר הנביא המתאונן על צרות ישראל. -נחלה מכת- המכה הבאה אלי יש בה חולי רב. -ואני אמרתי אך זה חלי ואשאנו- מתחילה חשבתי שאף זה חלי בעלמא ואוכל לשאתו ולסובלו וכאומר אבל לא כן הוא וקצר בדבר המובן >ע"פ רד"ק: (כ) -אהלי שדד^ט וכל מיתרי נתקו- כל חבלי האוהל נעתקו ממקומם, והוא משל על חורבן ירושלים ובית המקדש. -בני יצאוני- בני יצאו ממני (העם הם כמו בנים לנביא, מפני שהוא צריך לחנכם) -אין נטה עוד אהלי ומקים יריעותי- ואין אם כן מי עוד לנטות אהלי ומקים יריעות האוהל >ע"פ רד"ק: (כא) -כי נבערו הרעים- שרי העם נשתטו. -ואת ה' לא דרשו, על כן לא השכילו- לא הצליחו, על כי המצליח נראה שעושה דבריו בהשכל. -וכל מרעיתם נפוצה- כל צאן מרעיתם נפוצו הנה והנה. רוצה לומר, בני העם הלכו בגולה >ע"פ רש"י ורד"ק, ואמר דבריו כאילו כבר נעשה, כי כן ראה במראה הנבואה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק י"כ - כה):

תפלת הנביא בשם עמו עם יהודה, שאף שנגזרה גזרה, בכל זאת שהעונש יהיה במדה, ולא בכל החומר וכל הכעס.

(כב) -קול שמועה הנה באה ורעש גדול מארץ צפון- היא בבל. -לשום את ערי יהודה שממה מעון תנים- להיות מדור לתנים השוכנים במקום שממון >ע"פ רד"ק: (כג) -ידעתי ה'- זהו מעין חיים - עיונים ומוסר

^ט כ. אהלי שדד. מי אומר פסוק זה. ברד"ק כתוב שהוא דברי הנביא. ברש"י כתוב שהוא דבר העיר ירושלים. בתנא דבי אליהו רבה פרק ל' נראה כי דבר ה' הוא, כי שם נאמר על פסוק זה, כביכול עשה עצמו כאילו אין בו כח להצליח חס ושלום, אמר הקבה באו שודדים ושדדו את עירי ואת ביתי והיכלי, ומי הם אלו השודדים, הוי אומר אלו שרי מלך בבל. ובאמת במדרש רבה איכה פתיחה ב' כתוב גם על פסוק יט, כיון שגלו יהודה ובנימין כביכול אמר הקב"ה אוי לי על שבירי.

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

יְהוּדָה שְׁמָמָה מְעוֹן תָּנִים: (כג) יִדְעָתִי יְהוָה כִּי לֹא לְאָדָם דִּרְכּוֹ לֹא לְאִישׁ הַלֵּךְ וְהָכִין אֶת צַעְדּוֹ: (כד) יִסְרֹנִי יְהוָה אֲךָ בְּמִשְׁפָּט אֶל בְּאֶפְסָךְ פֶּן תִּמְעַטְנִי: (כה) שְׁפֹךְ חֲמַתְךָ עַל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל מִשְׁפַּחֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ כִּי אֲכָלוּ אֶת יַעֲקֹב וְאֲכָלְהוּ וַיִּכְלְהוּ וְאֵת נִוְהוּ הַשָּׁמָיִם:

פרק יא (א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: (ב) שְׁמָעוּ אֶת

מאמר בני יהודה שיאמרו אתה ה' הן ידעתי - כי לא לאדם דרכו - כי לא היה לאדם מכל בני יהודה את הדרך הראוי לו להלך בו. - לא לאיש - לא ימצא בינינו איש -הלך והכין את צעדו- שהיה הולך ומכין את צעדו ללכת בדרך הישר אבל הלכו כפי ההוזמן והקרי <ע"פ ר"י אברנבאל>: (כד) -יסרני ה'- אבל עם כל זה, יסרני ה' -אך במשפט-. רוצה לומר שיהיו הייסורין בדרך משפט ייסורין לבד, הבאים לגלות אוון למוסר. -אל באפך פן תמעטני³²-. אבל אל תיירסני באפך, כדרך המתנקם, פן אהיה מתמעט והולך עד לא ישאר ממני מאומה <ע"פ רש"י>: (כה) -שפוך- על האומות -חמתך- לעשות בהם נקם. -על הגוים אשר לא ידעוך, ועל משפחות אשר בשמך לא קראו- שלא היו רוצים לדעת אותך ולקרות בשמך. -כי אכלו את יעקב ואכלוהו- רוצה לומר פעם אחר פעם, -ויכלוהו, ואת נוהו השמו- גם כלו אותו, גם השמו את נוהו, זהו בית המקדש <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא א-ה):

ברית, הוא הסכם מחוזק מאד בין שנים, שידוע שהכרח לקיימו. והוא הסכם של ב' צדדים, שכל אחד מתחייב לשני.

כאן ה' מעורר את עמו, לזכור את הברית, שביננו לבין ה' המפורשת בתורה.

לשון ברית מוזכר בפרשת יתרו (שמות יט ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ובמשפטים (שמות כד) הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם. ובקללות של פרשת בחוקתי (ויקרא כ ט) אם בחוקתי תלכו .. והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם. ונאמר (שם טו) ואם בחוקתי תמאסו, להפרכם את בריתי. ונאמר (שם כה) והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם בריתי. ובקללות של כי תבא (דברים כח טט) נאמר אלה דברי הברית. הכלל הקללות, הם חלק מהברית, וגם בנבואה הזו העוסקת בברית, נאמרה קללה.

נראה כי בנבואה הראשונה, הוא אמנם מזכיר לשון ארור, אך עיקר המדובר הוא החלק הטוב, היינו אם יקיימו את הברית, אז יקיים ה' את שובעתו בשמירתם בארץ זבת חלב ודבש.

מעין חיים - עיונים וזמור

³² כד "יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעטני" פירוש "אך במשפט" במדת רחמים וחק חסדיך מלשון (במדבר כט כא) "במשפסם כמשפט" כחוק, (תהלים קיב ה) "יכלכל דבריו במשפט" במדה, (שערי תשובה ד יג).

דְּבַרֵּי הַבְּרִית הַזֹּאת וְדִבְרֵתָם אֶל אִישׁ יְהוּדָה וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: (ג)
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע
אֶת דְּבַרֵּי הַבְּרִית הַזֹּאת: (ד) אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִכּוֹר הַבְּרִזָּל לֵאמֹר שְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְעַשִּׂיתֶם אוֹתָם כְּכֹל אֲשֶׁר
אֶצְוֶה אֶתְכֶם וְהִיִּיתֶם לִי לְעָם וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים: (ה) לְמַעַן
הִקִּים אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב
וּדְבַשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה וְאָעַן וְאָמַר אָמֵן יְהוָה:

פרק יא (א) - הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' לאמר- (ב) -שמעו- אתה, ושאר
הנביאים שמעו, רוצה לומר, תנו לב להבין -את דברי הברית הזאת- כלומר הברית הידוע המוזכר בתורה,
והם הברכות והקלות שבערבות מואב (בפרשת כי תבא) אשר כרת עליהם ברית כמו שנאמר שם אלה
דברי הברית וכו' (דברים כח). -ודברתם- אתם הנביאים תדברו דברי הברית -אל איש יהודה²³- אל אנשי
יהודה -ועל יושבי ירושלם- ואל יושבי ירושלים (וראים בפסוק, שלפני שמלמדים אחרים, צריך לדעת זאת
בעצמו יותר טוב) <ע"פ המפרשים המובאים בפ' ר"י אברבנאל>: (ג) -ואמרת אליהם כה אמר
ה' אלהי ישראל ארוּר האיש אשר לא ישמע- אשר לא ירצה לשמוע (ולקבל על עצמו) -את דברי הברית
הזאת: (ד) -אשר צויתי את אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים מכור הברזל- רוצה
לומר נצרפתם שם בצרוף הצרות כמו שצורפין זהב בכור ברזל. -לאמר שמעו בקולי ועשיתם אותם- רוצה
לומר אשר תכלית הברית ההוא כולו, לאמר שמעו בקולי ועשיתם את המצות -ככל אשר אצוה אתכם,
והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים- <ע"פ אברבנאל>: (ה) -למען הקים- רוצה לומר והו
לתועלתם למען הקים -את השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש- מתוך רבוי
חלב ודבש זב ויורד בארץ. -כיום הזה- שהנכם כיום בארץ זבת חלב ודבש <ע"פ ר"י אברבנאל>. -ואען
ואמר אמן ה'²⁴- אמר ירמיה עניתי ואמרתי, אתה ה', כן יאומן (שיתקיים באמת) הדבר שיהיה, (פסוק ג)
ארוּר האיש אשר לא ישמע אל דברי הברית <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא ו-ח):

כאן הנביא מזכיר לכאורה את אותה הברית שבפרשה הקודמת, מה הכפלות כאן (כך מקשה הר"י
אברבנאל).

האברבנאל ז"ל מתרץ, כי הראשונה תאמר בפני אנשי יהודה, ואומר שהכוונה לבאי בית ה'. והשניה יקרא
בחוצות, לאנשים נשים וטף.

מעין חיים - עיגונים ומוסר

²³ יא ב. אל איש יהודה, ועל יושבי ירושלים. מהבדל לשון אל על, נראה שהכוונה בזה, לומר עיקר הפורענות תהיה
בירושלים.

²⁴ יא ה ואען ואומר אמן, ה'. רש"י מבאר שהאמן בא לענות על הקללה. לולא דבריו היה מתפרש, שהיות, והנביא קיבל
ציורי מיוחד לעיני בכתוב בברית. הנביא עונה אמן, אני מקבל שאעשה כאשר צויתני.

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרֵא אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר שְׁמָעוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם: (ז) כִּי הָעֵד הָעֵדֹתִי בְּאֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הָעֲלוֹתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה הִשְׁכַּם וְהָעֵד לֵאמֹר שְׁמָעוּ בְּקוֹלִי: (ח) וְלֹא שְׁמָעוּ וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם וַיִּלְכּוּ אִישׁ בְּשִׁרְיוֹת לִבָּם הָרַע וְאָבִיָּא עֲלֵיהֶם אֶת כָּל דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת אֲשֶׁר צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשׂוּ:

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי נִמְצָא קֶשֶׁר בְּאִישׁ יְהוּדָה וּבִישָׁבִי יְרוּשָׁלַם: (י) שָׁבוּ עַל עֲוֹנֹת אֲבוֹתֶם הָרָשָׁעִים אֲשֶׁר מָאֲנּוּ לִשְׁמוֹעַ אֶת דְּבָרֵי וְהִמָּה הָלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם הִפְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתָם:

נראה עוד הבדל, כי בראשונה, נאמר לו' שילמדו ויענינו ויתנו לב לענין הברית. והזכיר את הצד הטוב שבברית, אם יקיימוהו, ה' הבטיח להגן על ארצם.

בשניה, דבריו נסובים על הצד הבלתי טוב. כלומר דעו שנחשב שאינכם מקיימים את הברית, ואשר לכן הגיעה שעת קיום הקללות.

אומר שכאשר לא שמעו לברית, אינם יכולים לאמר ששכחו, כי הנה התריתי והזכרתי להם.

(ו) -וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי קְרֵא אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה- אשר אני אומר אליך. -בערי יהודה ובחצות ירושלם לאמר, שמעו את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם- עשו המצות אשר בעבורם כרתי הברית: (ז) -כִּי הָעֵד הָעֵדֹתִי- מאז התרתי על זה -באבותיכם ביום העליתי אותם מארץ מצרים- ומשם והלאה -עד היום הזה. השכם והעד- אני משכים ומתרה על ידי הנביאים -לאמר, שמעו בקולי:- (ח) -וְלֹא שְׁמָעוּ- והם אינם שומעים. -וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם וַיִּלְכּוּ אִישׁ בְּשִׁרְיוֹת לִבָּם הָרַע- כל אחד הולך, במה שלבם הרע מראה אותם, ומתאוה לה <ע"פ רש"י דברים כט יח>. -וְאָבִיָּא- ולכן אביא -עליהם את כל דברי הברית הזאת- והם הקללות הנזכרות בברית. -אשר צויתי לעשות- יען אשר צויתי אותם לעשות מצותי ד-הם -לֹא עָשׂוּ- <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא ט-י): המשיכו והפרו את הברית.

(ט) -וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי נִמְצָא קֶשֶׁר- נמצא אגודת מרד -באיש יהודה- באנשי יהודה -ובישיבי ירושלם- <עיין תרגום>: (י) -שָׁבוּ- חזרו -על עוונות אבותם הראשונים אשר מיאנו לשמוע את דברי- כי אחזו בדרך הזה (בכך חזרו לדרכי אבותם). -וְהִמָּה הָלְכוּ- ועוד הוסיפו המה ללכת -אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם. הפרו בית ישראל ובית יהודה- אם כן כולם יחד הפרו את הברית, כמות בית ישראל כן בית יהודה -את בריתי אשר כרתי את אבותם-:

(יא) לִכְן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְבִיא אֱלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לְצַאת מִמִּנְהָ וְזָעְקוּ אֵלַי וְלֹא אֶשְׁמַע אֲלֵיהֶם: (יב) וְהָלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְזָעְקוּ אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם מְקַטְרִים לָהֶם וְהוֹשָׁע לֹא יוֹשִׁיעֵו לָהֶם בַּעַת רָעָתָם: (יג) כִּי מִסְפָּר עָרֶיךָ הֵיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפָּר חֲצוֹת יְרוּשָׁלַם שְׁמָתָם מְזֻבְחוֹת לַבָּשֶׁת מְזֻבְחוֹת לְקֶטֶר לְבַעַל:

(יד) וְאַתָּה אֵל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעַדָם רָנָה וּתְפִלָּה כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ בַּעַת קְרָאָם אֵלַי בְּעַד רָעָתָם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא יא-יג): לא אשמע אל זעקתם, והטעם, כי הם עובדים לאלהים אחרים.

(יא) -לכן כה אמר ה' הנני מביא אליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה- בכח הזרוע. -זעקו אלי- להושיע למו -ולא אשמע אליהם:- (יב) -והלכו ערי יהודה- אנשי ערי יהודה <ע"פ רש"י>. -יושבי ירושלם זעקו אל האלהים אשר הם מקטרים להם, והושע לא יושיעו להם בעת רעתם- אבל לא יוכלו להושיע להם בעת בוא עליהם הרעה: (יג) -כי מספר עריך היו אלהיך יהודה- כחשבון מספר הערים כן מספר אליליהם. -ומספר חצות ירושלם- כמספר שוקי ירושלים כמספר הזה -שמתם מזבחות- עשיתם מזבחות -לבשת- היא עבודת כוכבים, אשר היא לבושת לעובדיה, על כי צועקים אליה ואינם נענים -מזבחות לקטר לבעל:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא יד): גם אתה ירמיהו אל תתפלל (כי אם תתפלל אצטרך לשמוע אליך, רק להם כשהם קוראים אלי אינני שומע).

(יד) -ואתה אל תתפלל בעד העם הזה- לירמיה אמר שאל יתפלל בעדם. -ואל תשא בעדם רנה ותפלה, כי אינני שמע בעת קראם אלי בעד רעתם- רוצה לומר אף אם הם עצמם היו קוראים ומתפללים אלי, בעבור הרעה הבאה להסירם מעליהם, ומבלי תשובה וחרטה על העונות, אינני שומע להם. וכל שכן שהם אינם מתפללים לפני, ואיך אם כן אשמע לך מה שאתה מתפלל עליהם <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא טז-יז):

ירמיהו הכהן נביא האמת, הלך לבית המקדש להתפלל על עם ישראל. הוא למד כן ממושה רבינו, שנאמר (שמות לב י) ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, ויחל משה. פרש"י הניחה לי, עדיין לא שמענו שהתפלל משה והוא אומר הניחה לי, אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלו. אף ירמיהו למד ממה שנאמר לו ואתה אל תשא, ועמד והתפלל. וה' משיבו מה לידידי בביתי,

(טו) מָה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוּתָהּ הַמְזֻמָּתָה הָרָבִים וּבֶשֶׁר קָדֵשׁ יַעֲבְרוּ מֵעַלֶיךָ כִּי רַעַתְכִי אֶז תַּעֲלֶזִי: (טז) זִית רַעֲנָן יָפֵה פְּרִי תֹאֵר קָרָא יִהְיֶה שְׁמֶךָ לְקוֹל הַמּוֹלָה גְּדֹלָה הַצִּית אֲשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דְּלִיּוּתֶיהָ: (יז) נִיהָנָה צְבָאוֹת הַנוֹטֵעַ אוֹתָךְ דְּבַר עַלֶיךָ רָעָה בְּגִלָּל רַעַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יִהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם לְהַכְעִסְנִי לְקַטֵּר לְבַעַל:

(יח) נִיהָנָה הוֹדִיעַנִי נֶאֱדָעָה אֶז הִרְאִיתֵנִי מֵעַלְלֵיהֶם: (יט) נֶאֱנִי כְּכֶשֶׁשׁ

וכולי (על פי דליות יחזקאל להגר"י סרנא^{טו}). ובפרשה זו נאמר שביטול עבודת המקדש, הוא בעון עבודה לבעל.

(טו) -**מה לידידי בביתי**- ישראל שהיו מקדם עם סגולתי, מה להם לבוא בבית המקדש -**עשותה המזמנה הרבים**- לעשות שמה (בביתי, את) המזמות (והתכניות הרעות שלה) הרבים מאד. -**ובשר קדש**- רוצה לומר הקרבנות שאתה מקריב שמה -**יעברו מעליך**- יעברו ממך, כי אינני חפץ בהם >ע"פ ר"י אברבנאל. מלבד שלדבריו רבים, הכוונה הרבה מבני ישראל, ולא הרבה מזימות. >-**כי רעתכי**- בעת תעשי הרעות -**אז תעלזי**^{טז}- אז תשמחי ולא תדאג עליהם, ומה לי אם כן בהקרבנות, ולמה תבואו בבית המקדש >ע"פ רש"י: (טז) -**זית רענן**- אל מול המקדש אמר הנה מאז קרא ה' שמך זית רענן שהוא אילן מפואר. -**יפה פרי תאר קרא ה' שמך**- כך נמצא היופי של פרי בעל תואר מהודר. -**לקול המולה גדולה**- אבל עתה לעת בוא קול המייה גדולה של חיל הכשדים (הם אומת מלכות בבל) הבאים למלחמה -**הצית אש עליה**- אז המקום ברוך הוא בעצמו יהיה המצית והמבעיר אש עליה -**ורעו דליתני**- וישברו ענפיו. ולפי שהמשילו לזית, אמר בלשון הנופל באילן >ע"פ ר"י אברבנאל: (יז) -**וה צבאות הנוטע אותך**- הבונה הבית והשכינן בה שכינתו -**דבר עליך רעה**- הוא גזר הרעה ולא באה בכח הזרוע של הכשדים (ועל כי המשילו לזית אמר לשון נטיעה הנופל באילן). -**בגלל רעת בית ישראל ובית יהודה**- היא הבעל. -**אשר עשו להם**- עשו לעצמם -**להכעסני**- למען הכעיסני -**לקטר לבעל**- >ע"פ ר"י אברבנאל:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא יח, יט):

ירמיהו מתאונן לפני הקב"ה על בני עיר מולדתו, עיר ענתות, שהם רודפים אותו עד מות, בחנם, כי דבריו אינם נובעים משנאתו אותם.

(יח) -**וה' הודיעני ואדעה**- ה' הודיע לי הרעה הבאה, ולכן ידעתי (כלומר, אילו מכוב הייתי ואומר עתידות רעות שאין להם מקור בכדי לצערם. או הייתי פועל שיהיה עתידות רעות, נחא מה שאתם שונאים אותי. אבל הלא אני רק יודע את העתידות, מה אני אשם). -**אז הראיתני מעלליהם**- כשהודיע לי

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{טו} טו הקדמה. המפרשים לא פירושו כן את 'מה לידידי' שהכוונה על ירמיה, אלא כתבו שהכוונה על עם ישראל. אמנם מהלך הגאון שהכוונה אל ירמיה מתאים היטיב עם כל פרשיות אלו (פרקים יא-ג) שהם דברי ה' אל ירמיהו בעצמו, ותפילותיו אל ה'.

^{טז} יד רעתכי אז תעלזי. אנו לומדים שאחד מהעונות שבעבורם נגזר החורבן, הוא שאין בהם יגון אחרי חטא (לפי הרד"ק זה הכוונה גם להלן פרק יג כז, ומצחלותיך).

אלוף יובל לטבוח ולא ידעתי פי עלי חשבו מחשבות נשחיתה עץ
בלחמו ונכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד:

(כ) ויהנה צבאות שפט צדק בחן כליות ולב אראה נקמתך מהם פי
אליך גליתי את ריבי:

(כא) לכן פה אמר יהנה על אנשי ענתות המבקשים את נפשך לאמר לא
תנבא בשם יהנה ולא תמות בקדנו:

הרעה, אז גילה לי מעשיהם אשר לא טובים, ובגמול תבוא הרעה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יט) -
ואני- רוצה לומר לא מדעתי אני הולך לנבאות עליהם הרעה, כי יד ה' היתה חזקה עלי ללכת אליהם
ולנבאות, ואני -ככבש אלוף יובל לטבח- ככבש ואלוף, אשר כל אחד מהם יובא לטבח שלא מרצונו. כי
אין חפצי לנבאות עליהם רעה. -ולא ידעתי- ולא אדע מה פשעי בזה (עד שבעבור נבואתי) -כי עלי חשבו
מחשבות- אשר (בעבורה) המה חשבו עלי מחשבות רעות ואומרים -נשחיתה עץ בלחמו- נשחית מאכלו
בעץ הממית. רוצה לומר, נשים סם המות במאכלו, ובוה -ונכרתנו מארץ חיים- נכרית אותו מארץ חיים, כי
ימות ואין לו? -ושמו לא יזכר עוד- ולא יזכר עוד שמו <ע"פ רש"י>:

פרשה (פרק יא כ):

(כ) -וה' צבאות- אבל אתה ה' צבאות הלא אתה -שפט צדק, ובחן- לדעת מחשבות -כליות
ולב- ותדע שאין שמחה בלבי בהנבאות להם הרעה (וממילא שנאתם לי היא בחנם, לכן). -אראה נקמתך
מהם- לכן אראה הנקמה שתקח מידם. -כי אליך גליתי את ריבי^ט- לבד אליך אני מגלה את הריב שיש לי
עמם, (אבל) [ולא] הוכחתים על זה להודיעם שאני יודע מחשבתם <מיוסד על הביאור שמביא המצודות
בפסוק יח מהרב אברבנאל>:

באר החיים – ענין הפרשה (פרק יא כא):

ה' מקבל את בקשת ירמיהו, להענישם בעון שמונעים את ירמיהו מלהתנבאות, על ידי אימונים.
(כא) -לכן כה אמר ה' על אנשי ענתות^{טז} המבקשים- אשר הם מבקשים לקחת -את נפשך.
לאמר- אשר אומרים לך -לא תנבא בשם ה'- ואז -ולא תמות בידו- (ובזאת מאיימים עליו להרגו, באם

מעין חיים – עיונים ומוסר

^ט כ. אליך גליתי את ריבי. בפסוק נראה שלא גילה להם רק לה'. וגם כן כתוב בפ"י האברבנאל, ונראה כי משם מקור
פירוש זה של המצודות, לכן צריך להגיה כמו שתיקננו. יש להעיר, כי להרב אלשיך היה קשה איך מסר ירמיהו דין
לשמים, הלא אמרו חז"ל (בבא קמא צ"א) המוסר דין לשמים הוא נענש תחילה, ויעויין בדבריו מה שנדחק בפירוש
הפסוק. אבל בדברי הרד"ק כאן, נרמז תשובה לשאלה זו, והיא שלא היה לירמיה מישוה בארץ שיכול להצילו, וכמו
שכתבו רבותינו בעלי התוספות (גיטין ז' א') על פי הגמרא ב"ק שם, שבמקום שאין דין בארץ, ניתן לכתחילה למסור את
הדין לשמים.

^{טז} כא אנשי ענתות... הנני פקד עליהם הבחורים ימותו. תפלה עושה מחצה ותשובה עושה הכל, ממי את למד מאנשי ענתות
שנאמר כה אמר ה' וגו' הבחורים ימותו בחרב ושארית לא תהיה להם, וכיון שעשו תשובה זכו להתירם שנאמר (נחמיה ז)
אנשי ענתות מאה ועשרים ושמונה (מדרש רבה ויקרא י ה).

(כב) לִכְן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנְּנִי פֶקֶד עֲלֵיהֶם הַבְּחוּרִים יָמָתוּ בַּחֶרֶב בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יָמָתוּ בַּרְעָב: (כג) וּשְׂאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָּהֶם כִּי אָבִיא רָעָה אֶל אַנְשֵׁי עֲנֹתוֹת שְׁנַת פְּקֻדָּתָם:

פרק יב (א) צִדִּיק אֶתָּה יְהוָה כִּי אָרִיב אֶלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתְךָ

ינבא עליהם רע:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יא כב כג):

נבואת פורענות וכליון על כל אנשי ענתות. נבואה זו לא התקיימה, כדן נבואה לרעה, שאם חוזרים בתשובה, הגזרה מתבטלת.

כן אמרו חז"ל, ההוא אמר ולא יעשה, אומר להביא עליהן רעות, אם עשו תשובה הוא מבטלן. את מוצא כתוב בתורה... וכן באנשי ענתות נאמר ושארית לא תהיה להם כיון שעשו תשובה קיימן דכתיב (נחמיה ו) אנשי ענתות מאה עשרים ושמונה (מדרש רבה במדבר כ כ. תנחומא בלק יג. מובא ברד"ק פסוק כג).

(כב) -לִכְן כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הַנְּנִי פֶקֶד- אֶזְכֹּר -עֲלֵיהֶם- עוֹנֵם, לְהַשִּׁיב גְּמוּלָה. -הַבְּחוּרִים- הַהוּלָכִים בַּמִּלְחָמָה. -יָמָתוּ בַּחֶרֶב. בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם- הַקִּטְנִים (שנשארים בעיר בזמן המלחמה) -יָמָתוּ בַּרְעָב- <ע"פ רד"ק>: (כג) -וּשְׂאֵרִית לֹא תִהְיֶה לָּהֶם, כִּי אָבִיא רָעָה אֶל אַנְשֵׁי עֲנֹתוֹת, שְׁנַת פְּקֻדָּתָם- בשנה אשר אזכור עליהם עוֹנֵם, לְהַשִּׁיב גְּמוּלָה (אז יכלו לגמרי. וכאומר הנבואה לא התקיימה, כי שבו בתשובה, ועיין עוד בפרק טו יט שרמזו לו הקב"ה להשיבם בתשובה, ובפרק יח יח, מוסיף לבקש נגדם) <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יב א - ג):

ירמיהו מבקש מה' להבין מדוע נמצא רשע גדול, ומצליח, והיתה הכוונה על הצלחת נבוכדנצר^ט.

ונמצא שאלה זו בסגנון זה, נבואת חבקוק^פ.

פרק יב (א) -צִדִּיק אֶתָּה ה' כִּי אָרִיב אֶלֶיךָ- אמר הנביא ידעתי ה' שאתה צדיק בדבר, אשר אריב אליך -אך מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אֶתְךָ- אך אדבר עמך דברי ויכות. וכאומר, עם כל זה אתווכח, למען דעת את הטעם והסבה, לא על היותי מסופק אם צדיק אתה בדיןך. -מַדּוּעַ- וזהו דברי מדוע -דֶּרֶךְ רָשָׁעִים צִלָּה-

טעני חיים - עיונים ומוסר

^ט א הקדמה. על איזה רשעים נסובו הדברים. רש"י מפרש שהוא נבוכדנצר, וכן הוא בגמרא סנהדרין צו, ובתרגום יונתן בפסוק ה'. וכהמצודת דוד.

אך רש"י מביא דבר אחר, וכן הוא ברד"ק שהוא על אנשי ענתות.

לכאורה, הפסוק קרוב אתה בפייהם, משמע שפשוטו מדבר בבני ישראל.

גם מעצם דברי חז"ל בדבריהם בסנהדרין ובתרגום, יעויין שם. לכאורה אינו מיושב בפשט לפי סדר הכתובים.

מאידך, בתשובת ה' נראה שה' מוכיח לנביא את רעת עם ישראל, והרי זה גם ירמיהו אמר. אלא מכך משמע שירמיהו טען שאין ראוי לנבוכדנצר להתגבר על ישראל, ועל כך באה התשובה, כי בני ישראל חטאו יותר ממה שירמיהו סבור.

^פ מפסוק ה' נראה כי דברים אלו נאמרו בתחילת ימי נבואת ירמיה.

מדוע דרךך רשעים צלחה שְׁלוּ כָּל בְּגָדֵי כְּגָד: (ב) נְטַעְתֶּם גַּם שָׂרְשׁוֹ יִלְכוּ
גַּם עָשׂוּ פְּרִי קָרוֹב אֶתָּה בְּפִיָּהֶם וְרָחוֹק מִכְּלִיּוֹתֵיהֶם: (ג) וְאַתָּה יְהוָה
יִדְעָתָנִי תִרְאֵנִי וּבְחַנְתָּ לִּפְנֵי אֶתְךָ הַתֶּקֶם כְּצֹאן לְטִבְחָהּ וְהִקְדַּשְׁם לְיוֹם
הַהֶרֶגָה:

(ד) עַד מָתִי תֵאָכַל הָאָרֶץ וְעָשָׂב כָּל הַשָּׂדֶה יִיבֹשׁ מִרְעַת יֹשְׁבֵי בָּהּ סָפְתָהּ
בְּהֵמוֹת וְעוֹף פִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת אַחֲרִיתָנוּ: (ה) כִּי אֶת רִגְלִים רָצְתָה
וַיִּלְאוּךָ וְאִיךָ תִּתַּחֲרֶה אֶת הַסּוֹסִים וּבְאָרֶץ שָׁלוֹם אֶתָּה בּוֹטֵחַ וְאִיךָ תַעֲשֶׂה

מצלחת -שְׁלוּ כָּל בְּגָדֵי בְּגָד- וכל הבוגדים יושבים בשלוה. ואמר זה בראותו בנבואה (את) מרבית ממשלת
נבוכדנצר <ע"פ רש"י>: (ב) -**נטעתם גם שרשו-** מיד כשנטעתם, (התחזקה) בשורש גזעם. רוצה
לומר, פתאום בא להם הגדולה. -**ילכו גם עשו פרי-** והם הולכים ומתפשטים ועושים פירות מרובות. רוצה
לומר, בנים ובני בנים יורשים הגדולה. -**קרוב אתה בפיהם**^פ- גם כי בפיהם מראים עצמם יראים את האל,
זהו מן השפה ולחוץ, אבל -**רחוק אתה מ-מחשבות -כליותיהם-** ולא יאמינו בך באמת <ע"פ הר"י
אברבנאל>: (ג) -**ואתה ה' ידעתי-** הלא ידעת אותי -**תראני ובחנת לבי אתך-** ותראה לבי ובחנת
אותה אם הוא אתך להאמין בך. רוצה לומר, מכיר אני בעצמי שנגלה לך תעלומות לב, ואם כן יודע אתה
שרחוק אתה מכליותיהם, כי אין דבר נעלם ממך. -**התקם כצאן לטבחה-** לכן העתיקם מהצלחתם אל הטבחה
כצאן הזה -**והקדשם-** והזמינם -**ליום הרגה-** <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יב ד - ו):

תשובת ה', בו הוא מסביר, כיצד הכל אינו אלא לטובת בני ישראל, לתקנם.

וכן מעמיד אותו על גודל עוונם, ואם ירמיה עדיין אינו מכיר את גודל הרוע שקיים בבני ישראל, זאת
הוא, כי לא עמד על גודל קלקולם, ואומר לו ה' שילמד את רעתם בקל וחומר.

(ד) -**עד מתי-** זהו תשובת המקום, כאומר הלא הועמד (נבוכדנצר) להיות רצועת מרדות על
ישראל להיות שבת אפי, כי עד מתי -**תאכל הארץ, ועשב כל השדה ייבש, מרעת יושבי בה-** תהיה ארצי
נשחתה ועשבה יבשה בסבת רשעת יושבי בה -**ספתה בהמות ועוף-** וכלתה בהמות ועוף כי לא תרבינה
בארצם גמול פשעם -**כי אמרו לא יראה את אחרייתנו-** באומרם שאני איני רואה אחרייתם, לדעת מה יהיה
בסופם (כלומר חטאם הוא בעדר אמונה בהשגחת ה'). וכאומר, וכי כן תהיה ארצי נשחתה עד עולם (מחמת
עוון האמור), לכן יבא נבוכדנצר ויגלה אותם מארצם, וימורק עוונם, וישוּבו אל ארצם, ותהיה אז ארץ
חמדה כמאז <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ה) -**כי את רגלים רצתה-** לפי שירמיה לא היה עדיין מכיר
בפועל, מרבית רשעת בני יהודה וירושלים. לכן אמר לו במשל, הלא התחברת לרוץ יחד עם אנשים הולכי
רגל כמותך, -**וילאוך-** והנה (אפילו) הם הלאוך, כי נעשית עיף ויגע לרוץ בשוה להם. -**ואיך תתחרה-** איך

מענין חיים - עיונים ומוסר

^פ ב קרוב אתה בפיהם. יבהלך רעיוןך שלא אך על נבוכדנצר הרשע שואל הנביא מדוע דרך רשעים צלחה, כי אם גם על
אלה שקרובים דברי תורה בפיהם ורחוקה היראה מכליותיהם (ענין שערי תשובה ג טו) וגם עליהם מתפלל. (דליות
יחזקאל -ירמיה, להגרי"י סרטא).

בְּגֵאוֹן הִיָּדָן: (ו) פִּי גַם אֲחִיךָ וּבֵית אָבִיךָ גַּם הָמָּה בְּגָדוּ כִּךָ גַּם הָמָּה קָרָאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא אֶל תַּאֲמֹן בָּם פִּי יִדְבְּרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת:

(ז) עֲזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי נְטָשְׁתִּי אֶת נַחְלָתִי נָתַתִּי אֶת יְדֹדוֹת נַפְשִׁי בְּכַף אִיָּבִיָּה:
(ח) הִיתָה לִּי נַחְלָתִי כְּאִרְיָה בִיעֵר נִתְּנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שָׁנֵאתִיָּה: (ט)

תתערב להדמות לרוץ יחד - **את הסוסים** - עם רוכבי סוסים. ורוצה לומר הלא אנשי ענתות המה קרוביך, וכמה מהרעות עשו עמך, עד שתפחד מפניהם. ומה עוד תראה, אם תתחבר עם אנשי ירושלים ושריהם, כי אז תכיר ברשעתם כפלים מבני ענתות (ואם הקרובים והרעים מריעים לך, קל וחומר מי שאינו בן מולדתך). וכאומר, ועל כי גדלה רעתם (בעוונות שבין אדם לחבירו) מהצורך הוא להמשיך את נבוכדנצר לבוא עליהם, ולהשחיתם. - **ובארץ שלום** - עתה בא לפרש המשל ואמר בהיותך בארץ שלום בענתות עם קרוביך, וכי - **אתה בוטח** - בהם שלא יעשו עמך רעה. - **ואיך** - אם כן - **תעשה** - בטחון - **בגאון הירדן** - שהוא מעון אריות (כלהלן מט יט)²⁰. ורוצה לומר, איך תעמוד מול אנשי ירושלים ושרים <ע"פ רש"י>: (ו) - **כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך** - והמה לך לאויבים. - **גם המה קראו אחריך** - אספו קבוצת אנשים לרדוף אחריך <ע"פ רש"י>. - **אל תאמן בם כי ידברו אליך טובות** - שכמה (מאנשי מקומך, שעושים עצמם) אוהבים אותך, עם שמדברים עמך דברים טובים ורכים (גם מהם תחשוש). ומהם תקח ראיה, לרשעת כל העם הזה. ומוסב למעלה לומר בעבור כל זה נתתי הכח ביד נבוכדנצר, להיות מטה זעמי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יב ז - יג):

פרשה זו הוא המשך דבר ה' אל ירמיהו, בו מבאר טעמי החורבן על ידי נבוכדנצר, ואומר שבעצם בית המקדש הוא בית ה' ונחלתו, וישראל כרמו, וידידות אוהבת נפשו, אך היות והתנהגו ברוע כחיה, כאריה. לא היה ברירה, והכרח היה לעזוב אותם²¹.

וכאשר עזבם ה', ממילא נעזב גופם למאכל לחיות היער, את ארצם לרועים הבאים עם בהמותיהם, ואף את המקומות הגבוהים המוגנים מטבעם, הניח לשודדים בחרבותם. כי החטא בעצמו פועל זאת. ועוד, אין העון גורם השחתה רק בארץ ישראל, אלא אף בכל העולם מקצה הארץ. ואף הטבע נשחת מפני העון, כי התבואה תגדל קוצים.

והתשובה שיש בזה לשאלת ירמיה, הוא שאין החורבן נובע מהצלחת נבוכדנצר, אלא מעזיבת ה' את עמו.

(ז) - **עזבתי את ביתי** - לכן עזבתי את בית המקדש. - **נטשתי את נחלתי** - הם ישראל כמו שנאמר יעקב חבל נחלתו (דברים לב). - **נתתי את ידודות נפשי** - את ישראל שהיו אוהבים לפני מסרתם - **בכף איביה** - ביד האויב. וכפל הדבר במילים שונות <ע"פ רד"ק>: (ח) - **היתה לי נחלתי כאריה ביער** - עדת ישראל היו לפני כאריה ביער, הטורף כל בשר, כי כן המה טורפים ומאבדים זה את זה. - **נתנה עלי**

מעין חיים - עיניו וזוטר

²⁰ ה. גאון הירדן. בפסוק זה ממשיך את החוטאים שביהודה כאריות שהם הבעלי חיים שהיו מצויים בגאון הירדן. וכן בנבואה הבאה ממשיך וממשיך כאריות.

²¹ ז הקדמה. הלא תראה שבפרשה קודמת בפסוק ה' המשיל את החוטאים כאריה, וגם להלן ח' בפרשה זו ממשיך לאריה, מכך ניתן ללמוד שפרשה זו עוסקת באותו ענין והוא המשך של תשובת ה'. ועוד יש להתבונן, נבוכדנצר עצמו נמשל לאריה בספר דניאל (פרק ז), מכאן שתשובת ה' לדמות את הנהגתם כנהגת האריה, ללמד באה שנתנו מדה כנגד מדה.

הַעֵיט צְבוּעַ נִחֲלָתִי לִי הַעֵיט סָבִיב עָלָיָהּ לָכֵן אֶסְפוּ כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה הַתִּיּוֹ לֹאכְלָהּ:

(י) רָעִים רַבִּים שָׁחֲתוּ כְרָמִי בְּסִסּוֹ אֶת חֲלָקְתִי נָתַנּוּ אֶת חֲלָקַת חֲמֻדָּתִי לְמַדְבָּר שְׁמָמָה: (יא) שָׁמָּה לְשִׁמְמָה אָכְלָה עָלַי שְׁמָמָה נִשְׁמָה כָּל הָאָרֶץ כִּי אֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב: (יב) עַל כָּל שְׁפִים בְּמַדְבָּר בָּאוּ שְׂדֵדִים כִּי חָרַב לִיהֲוָה אָכְלָה מִקְצֶה אֶרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ אֵין שָׁלוֹם לְכָל בָּשָׂר: (יג)

בקולה⁷⁸ - מדברת למולי בקול רם וברמות רוח (כלומר מה שהם מבקשים מה' שאושיע אותם, ודורשים ממנו כן, ללא בושה ותשובה מעונותיהם, זהו עזות רוח) - **על כן שנאתיה** - <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ט) - **העֵיט צְבוּעַ**⁷⁹ **נחלתי** לי - וכי ישראל המה לפני כעֵיט הצבוע בעלת גוונים, השנואה לכל העופות. - **העֵיט סָבִיב עליה** - וקבוצת העופות הדורסים תחנה סביב עליה לאכלה. ועוד יוסיפו לזרז זה את זה לומר - **אספו כל חית השדה התיי לאכלה** - אספו החיות אשר יבואו גם המה לאכלם. כי כן אנשי נבוכדנצר שונאים את ישראל, ומזרזים אלה לאלה לכלותם <ע"פ רש"י>: (י) - **רָעִים רַבִּים** - עכשיו יפרש אמריו (הקודמים, דהיינו מה הנמשל של העֵיט והחיות)⁸⁰ ויאמר רועים - **שחתו כרמי** - רוצה לומר מלכי הכשדים משחיתים את (עם) ישראל <ע"פ רד"ק>. - **בססו את חלקתי** - רמסו חלקת שדי, רוצה לומר החריבו ארצי (ארץ ישראל). - **נתנו את חלקת חמדתי למדבר שממה** - את החלקה החמודה לי שמו להיות מדבר שממה <ע"פ רש"י>: (יא) - **שמה** - נבוכדנצר המחריב, שם את ארצי - **לשממה, אבלה עלי שממה** - והנה הארץ השוממה מתאבלת לפני. - **נשמה** - רוצה לומר, עם כל זה לא ארחם (עליה) ותהיה נשמה - **כל הארץ, כי אין** - בה - **איש שם על לב** - להתחרט מעוונתי לשוב אלי <כעין פירוש ר"מ אלשיך>: (יב) - **על כל שפים** - על כל המקומות הגבוהות ש-**במדבר באו שדדים**. **כי חרב לה** - חרב מלחמה ההוכן (המוכנה) מה', - **אוכלה** - היא תאכל ותאבד - **מקצה ארץ ועד קצה הארץ, אין שלום לכל**

מעין חיים - עיגונים וזוסר

⁷⁸ ח. נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. יש במדרשי חז"ל (מדרש רבה במדבר טז כ) שהכוונה על חטא המרגלים, בו דיבר לשון הרע על הארץ המובטחת מאת ה'. ובכך נחשב כלשון הרע על ה'. יתכן כי לפי הפשט, הטענה שבאותו זמן היה ביניהם עון זה של חטאי הלשון, ועל עון זה אומר בפרשה, שאין איש שם על לב לשוב ממנו.

⁷⁹ ט. העֵיט צְבוּעַ... העֵיט סָבִיב. נראה שהסיבה שהעֵיטים שונאים את העֵיט הצבוע, כי העֵיט הצבוע הוא בעצם עֵיט כמותם בדיוק, וכיון שאינו באמת יותר מעולה מהם, כוועסים הם למה מתגאה עליהם בצבע נאה, אם אין לו מעלה אמיתית. והוא התוכחה שבענין, כי כך העמים שונאים את ישראל, כאשר אין לישראל מעלה עליהם, כאשר עם ישראל חוטאים בעו"ז ושאר חטאים כמותם, זה מוליד את השנאה, כי יאמרו בלבם למה יתגאו ישראל עלינו כעם הנבחר לעבוד את ה' במקדשו. אם אינם מעולים ממנו, מדוע יהיו מכובדים מאתנו (אדם מסכים לכבד את החכם ממנו, את הגבור ממנו, גם אם קנאה מקנת בלב, אבל כאשר המכובד אומר שהוא חכם, ואינו כלום, זה מעורר שנאה. הצביעות מעוררת שנאה רבה).

באופן זה נמצא שהחטא עצמו פועל את שנאת האומות, והוא בעצמו גורם את החרבת בית המקדש.

⁸⁰ י. רועים. בעל המצודות מפרש דהוא נמשל על הפסוק הקודם. ולולא דבריו נראה שהוא משל אחר, הרי בפסוק ט' דיבר על ופאת וחיות אוכלי בשר. ואילו רועים אינם מוליכים חיות אלא בהמות, אוכלי מרעה הגדל בשדות. אלא נפרש משמל החיות, הוא על הרג האדם, ואילו משל הרועים על אבדן הארץ.

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

זָרְעוּ חֲטִיּוֹת וְקָצִיר קָצְרוּ נָחֳלוֹ לֹא יוֹעִלוּ וּבָשׁוּ מִתְּבוּאֹתֵיכֶם מִחֶרֶן אֶף יְהִנֶּה:

(יד) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל כָּל שְׂכְנֵי הָרָעִים הַנִּגְעִים בַּנְּחֻלָּה אֲשֶׁר הִנְחֵלְתִּי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּנִּי נְתָשָׁם מֵעַל אֲדָמָתָם וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֶתוֹשׁ מִתּוֹכָם: (טו) וְהָיָה אַחֲרֵי נְתָשִׁי אוֹתָם אָשׁוּב וְרַחֲמָתִים וְהִשְׁבַּתִּים אִישׁ לְנִחְלָתוֹ וְאִישׁ לְאֶרְצוֹ: (טז) וְהָיָה אִם לָמַד יִלְמְדוּ אֶת דְּרָכֵי עַמִּי לְהִשְׁבֹּעַ בְּשִׁמִּי חֵי יְהוָה כִּי אֲשֶׁר לְמַדּוֹ אֶת עַמִּי לְהִשְׁבֹּעַ בְּפָעַל וּנְכַנּוּ בְּתוֹךְ עַמִּי: (יז) וְאִם לֹא יִשְׁמְעוּ וְנִתְשָׁתִי אֶת הַגִּי הַהוּא נְתוֹשׁ וְאֶפְדֹּ נְאֻם יְהוָה:

בשר - ולכל בשר לא יהיה שלום, כי נבוכדנצר יעורר מלחמות על כל האומות ויכבוש את כולם >ע"פ רד"ק: (יג) - **זרעו חטים וקציר קצרו** - רוצה לומר עוד אשלח בהכשדים חצי רעב, וכאשר יורעו חטים יקצרו קוצים, כי תצמיח קוצים. - **נחלו לא יועלו** - מעקת רעבון נחלו, ולא ימצאו רפואה מועלת. - **ובשו** - אמר הנביא כנגדם, ראוי היה לכם שתבושו - **מתבואתיכם** - שהדבר נגלה שהם במארה - **מחרון אף** ה' - ולא במקרה >ע"פ ר"י אברבנאל:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יב יד - יז):

נבואה על גלות אדום עמון מואב, על שיבתם לארצם, ועל כליונם לגמרי אחרי כן, באם לא ילמדו מבני ישראל את אמונת ה', אמונה שבני נח מוזהרים עליה. - יש לעיין איך הענין שייך לכאן. יש להעיר שבפרק כז' יש נבואה מיוחדת על מספר עמים, ולכאורה כולם הם שכני ארץ ישראל, אלא שגם צור מוזכר שם, וצור היה אי בים.

(יד) - **כה אמר ה' על כל שכני הרעים** - שכני ארץ ישראל הרעים - **הנגעים** - לרעה - **בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל** - בנחלת ישראל. - **הנני נתשם מעל אדמתם** - אעקור אותם מאדמתם ללכת גולה. - **ואת בית יהודה אתווש מתוכם** - וגם בית יהודה אעקור מתוכם. ולפי שהעמים ההם שוכנים סביבות ארץ ישראל (ויחודה ביניהם ובאמצעם), לכן אמר אתווש מתוכם >ע"פ רש"י: (טו) - **והיה אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתיים** - את כל הכבושים אף (את הגולים) מן הגויים - **והשבתיים איש לנחלתו ואיש לארצו** - >ע"פ רש"י: (טז) - **והיה אם למד ילמדו** - אם אומות העולם ילמדו - **את דרכי עמי להשבוע בשמי חי ה'** - להאמין בה' ולהשבוע בי לומר בשבועתם חי ה' - **כאשר** - בתחלה - **למדו** - הם - **את עמי להשבוע בבעל ובנבו** - אז יהיו בנוים ומתקיימים - **בתוך עמי** - רוצה לומר דומים ושווים (בהצלחתם) לעמי >ע"פ ר"י אברבנאל: (יז) - **ואם לא ישמעו** - ללמוד מעמי, אמונת ה' - **ונתשתי את הגוי ההוא** - אז אעקור שוב אותם. - **נתוש ואבד** - יהיה נעקר, ואבוד עד עולם¹⁹ (לא נתישה זמנית כראשונה) - **נאם ה'** - >ע"פ ר"י אברבנאל:

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹⁹ יז. עיין מה שהבאנו להלן פרק מט ו.

פרק יג (א) פה אָמַר יְהוָה אֵלַי הָלוֹךְ וְקָנִיתָ לִּי אֶזְרוֹר פְּשָׁתִים וְשָׁמְתוּ עַל מִתְּנֶיךָ וּבְמִים לֹא תִבְאֶהוּ: (ב) וְאָקְנָה אֶת הָאֶזְרוֹר כְּדָבָר יְהוָה וְאָשֵׁם עַל מִתְּנֶיךָ:

(ג) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי שְׁנִית לְאָמֹר: (ד) קַח אֶת הָאֶזְרוֹר אֲשֶׁר קָנִיתָ אֲשֶׁר עַל מִתְּנֶיךָ וְקוּם לִי פָּרְתָהּ וְטָמְנָהּ שָׁם בְּנָקִיק הַסָּלַע: (ה) וְאֶלֶךְ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יג א, ב):

בפרשיות דלהלן, אמר ה' לנביא ירמיה לעשות מעשה על קיום הנבואה. הפסוק בעצמו בפסוק יא' מבאר מה הכוונה במשל של האזור, ובפסוק ט' מתבאר מהו הנמשל של השחתת האזור.

אולם - כתב הרד"ק - מה שאמר במים אל תביאהו לא אדע בו טעם עדיין. ואם רוצה לומר שלא יכבסוהו אחר שחגרו ימים רבים, אלא יחגרוהו עם הזיעה, למה לא אמר אל תכבסוהו. עד כאן לשונו. כלומר, מה הענין בדבר המים, מה הנמשל של ענין זה.

אמנם זכינו לביאור נפלא בפירוש הגאון מלבי"ם בפסוק יא', שם הוא כותב 'כמו שלא הבאת האזור במים, כן לא שמעו'. עד כאן. וידוע דברי חז"ל 'אין מים אלא תורה', נמצא שכאן הראה ה' לנביא, כי בהעדר לימוד התורה שהוא שמיעת דברי ה', הרי על אף שבני ישראל 'דבוקים' בה' כאותו האזור הדבוק באדם, אינו מספיק להועיל להם, כי סוף הדבר שיתפרק ולא יצלח לכל.

והמילים 'ולא שמעו', הוא הנמשל של 'במים לא תביאהו'. ולכך לא אמר אל תכבסוהו, כי יתכן כביסה בסבון או שאר משקין. אבל כאן אמר מים דווקא, כי בכך בא להודיע את הכוונה, שלא שמעו כפי שצריך, את התורה המשולה במים^ט.

מיד אחרי ענין זה, ממשיך להמשיל ואומר, שבני ישראל יהיו משולים לנבל, בו ממלאים יין, והכוונה לשכרות, הוא בלבול שיהיה בעת הפורענות.

ונראה מתוך היותם באותה פרשה (ראה פסוק יב), כי הוא המשך לענין משל אזור הפשתיים, והוא כאומר, אם אינכם מתמלאים 'מים', אזי תימלאו ב'יין'.

פרק יג (א) - כה אמר ה' אלי הלך וקנית לך אזור פשתיים - חגורה של פשתן. -ושמתו על מתניך - למען ימלא זיעה וימהר להרקיב. -ובמים לא תביאהו - לא תכבסו לנקותו מן הזיעה <ע"פ רש"י>:
(ב) -ואקנה את האזור כדבר ה' ואשם על מתני:

פרשה (פרק יג ג-ז):

מעין חיים - עיונים ומוסר

^ט סיוע לכך, שכן הפרשה הבאה אחריה, גם היא עוסקת בלימוד התורה, כמו שהבאנו שם. ובאמת גם בפי"מ אלשיך מפרש כן וז"ל, בא לבאר ההפרש בין האדם הבא בכל עניינו בתורה המשולה למים אל ההולך בתוך עפר חומרו ודבריו ארציים, כי כאשר המביא במים בגד, פשתנו יכובס וילובן וייתקיים, כך השם חלקו במימי התורה הלא תזככנו ותלבנו ותקיימנו לחיי עולם. וכאשר הטומן פשתנו תוך העפר הלא ירקב עד אשר לא יצלח לכל, כך ההולך אחר עפר גו ושרירות לבו החומרי, כי קו לקו, כלה גרש יגרשנו יצרו מאחרי ה' עדי אובד. עד כאן לשונו הטהור.

וְאֶטְמְנָהּ בַּפֶּתַח בְּאֶשֶׁר צָנָה יְהוָה אוֹתִי: (ו) וַיְהִי מִקֵּץ יָמַי רַבִּים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֶךְ פֶּתַח וְקַח מִשָּׁם אֶת הָאָזוּר אֲשֶׁר צוִיתִיךָ לְטַמְנוֹ שָׁם: (ז) וְאַלֶּךְ פֶּתַח וְאָחֳפֵר וְאָקַח אֶת הָאָזוּר מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר טַמְנִיתִי שָׁמָּה וְהִנֵּה נִשְׁחַת הָאָזוּר לֹא יִצְלַח לָפֶל: (ח) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ט) כֹּה אָמַר יְהוָה כִּכָּה אֲשַׁחִית אֶת גְּאוֹן יְהוּדָה וְאֶת גְּאוֹן יְרוּשָׁלַם הָרֵב: (י) הָעַם הַזֶּה הָרַע הַמְּאָנִים לְשִׁמוֹעַ אֶת דְּבָרֵי הַחֲלָמִים בְּשִׁרְרוֹת לָבָם וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם וּלְהַשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם וַיְהִי כְּאָזוּר הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא יִצְלַח לָפֶל: (יא) כִּי כִסְהוּ בַּעֲפֹר מִמֶּעַל וְאֶת הָאָזוּר אֶל מִתְּנֵי אִישׁ כֵּן הִדְבַּקְתִּי אֵלַי אֶת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה נָאֻם יְהוָה לִהְיוֹת לִי לְעַם וּלְשֵׁם וּלְתִהְיֶלָה וּלְתַפְאֶרֶת וְלֹא שְׁמָעוּ: (יב) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה כֹּה

(ג) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי שְׁנִית - בדבר האזור -לאמר: (ד) -קח את האזור אשר קנית אשר על מתניך וקום לך פרתה- לנהר פרת^ט. -וטמננהו שם- תצמינו שם -בנקיק הסלע- בשן הסלע: (ה) -ואלך ואתמננהו בפרת- אצל נהר פרתה -כאשר צוה ה' אותי: (ו) וַיְהִי מִקֵּץ יָמַי רַבִּים, ויאמר ה' אלי קום לך פרתה, וקח משם את האזור אשר צויתך לטמנו שם: (ז) -ואלך פרתה ואחפר- כי כסהו בעפר ממעל ואת האזור לא הניח בחפירה, אלא על הסלע, החפירה היתה למצוא עפר לכיסויו. -ואקח את האזור מן המקום אשר טמנתי שמה והנה נשחת- נתקלקל ונרקב. -לא יצלח לכל- לא היה ראוי לשום דבר:

פרשה (פרק יג ח - יד):

(ח) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (ט) -כה אמר ה' ככה- כמו השחתת האזור, כן -אשחית את גאון יהודה ואת גאון ירושלם הרב- (ההצלחה) המרובה מאד: (י) -העם הזה הרע- רוצה לומר לפי שהעם הזה הרע, הם -המאנים- הממאנים -לשמוע את דברי- דבר ה'. -בשיריות לבם- (מחמת שעושים וחפצים) במה שלבם מראה להם, ומתאוה לה. -וילכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחוות להם, ויהי- לכן יהיה העם -כאזור הזה אשר לא יצלח לכל- <ע"פ רד"ק>: (יא) -כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש- רוצה לומר לזה המשלמים לאזור, כי כמו האזור דבוק הוא למתני איש -כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל, ואת כל בית יהודה נאם ה' להיות לי לעם, ולשם- ולהיות להם הדבר הזה לשם טוב -ולתהלה ולתפארת, ולא שמעו- והם לא שמעו אל דברי, ולכן יהיו נשחתים כאזור

מעין חיים - עיונים וזמור

^ט יג ד. פרתה. הנה כיכוד נהר פרת נהר גדול הוא, ובכל מקום הוא נקרא בשם נהר פרת, או הנהר הגדול נהר פרת, ואילו כאן אין בכתוב כלל לשון נהר. ועוד, הנהר פרת הוא רחוק הרבה מנחלת בנימין, ששם היה מקום מגורי ירמיהו, ולכאורה יכול היה הקב"ה לצוותו לטמנו בנהרות יותר קרובים. וראיתי כתוב באיזה מקום שיש בנחלת בנימין נחל המהלך בין צוקים ונקיקי סלעים, ושמו נחל פרת, או ואדי קלט, ונחל זה הוא סמוך לענות, ואינו נהר ממש, אלא נחל, ולכן לא כינהו נהר, ואיני יודע מקורו. אמנם ברד"ק כאן כותב שהכוונה לנהר פרת הגדול, גם הלשון קום לך פרתה, משמע לכאורה שהוא הליכה למקום רחוק. וכן כתב הרמב"ם ז"ל במורה (ב מו), ואין רמז לדבר כזה בחז"ל.

אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל נָבֵל יִמְלֹא יֵינִי וְאָמְרוּ אֵלָיךְ הִידֵעַ
 לֹא נִדְעָ פִּי כָּל נָבֵל יִמְלֹא יֵינִי: (יג) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי
 מִמְּלֹא אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת הַמְּלָכִים הַיֹּשְׁבִים לְדָוִד עַל כִּסְאוֹ
 וְאֶת הַכֹּהֲנִים וְאֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת כָּל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם שְׁכָרוֹן: (יד) וְנִפְצְתִּים
 אִישׁ אֶל אָחִיו וְהָאֲבוֹת וְהַבָּנִים יַחְדָּו נָאֻם יְהוָה לֹא אֶחָמוּל וְלֹא אָחוּס
 וְלֹא אֶרְחָם מִהִשְׁחִיתָם:

(טו) שְׁמָעוּ וְהֶאֱזִינוּ אֶל תַּגְבְּהוּ פִּי יְהוָה דְּבַר: (טז) תָּנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם

הזה: (יב) -ואמרת אליהם את הדבר הזה- והוא כה אמר ה' אלהי ישראל כל נבל ימלא יין- כל נאד יהיה מלא יין <מכלול יופי כתב שנבל הוא נאד או כד, בתרגום נראה שנבל הוא נאד. ועיין בביאור המילות שבפי' מלבי"ם> -ואמרו אליך- וכשיאמרו אליך -הידע לא נדע, כי כל נבל ימלא יין- וכי לא נדע אשר כל נבל דרכו למלאותו יין: (יג) -ואמרת אליהם כה אמר ה' הנני ממלא- רוצה לומר דברי (על היין הממלא את הנבל) המה למשל, לומר כמו הנאד (מדוע הוא מלא ביין, זאת) על שהוא ראוי (ומתאים לקבל) יין, כן אמלא -את כל יושבי הארץ הזאת- (היא) ארץ יהודה -ואת המלכים הישבים לדוד על כסאו- רוצה לומר זרע דוד היושבים על כסא המלוכה. -ואת הכהנים- כהני הבעל. -ואת הנבאים- נביאי השקר -ואת כל יושבי ירושלם, שכרון-. ורוצה לומר, יהיו מבולבלים מהצרות כמו השכור המבולבל ביינו. (וזאת מפני) כי כן ראוי להם, (השכרון מתאים להם) וכן יהיו. (כלומר, כמו שהנבל מקבל יין, כי היין מתאים לו. כן הם אשמים בכך שהם מקבלים שכרון, כי הם מתאימים את עצמם, להיות ראויים לשכרון) <ע"פ רד"ק>: (יד) -ונפצתים איש אל אחיו, והאבות והבנים יחדו נאם ה'- אשבר אותם זה אחר זה בסמוך לו <ע"פ רש"י> לגבי אבות ובנים. אמנם על איש אל אחיו פרש"י זה על זה, ולא זה סמוך לזה- לא אחמול ולא אחוס ולא ארחם מהשחיתם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יג טו - יז):

בגמרא ובמדרשים רבים נראה על פרשה זו נראה כי נושא הפרשה הוא לימוד התורה.³

ונראה כי שלושה פסוקים אלו, הם דברי הנביא (כמובן, ברוח הקודש) (הרד"ק כותב כן בפסוק יז, שהאמור ותרד עיני דמעה לפי הפשט הוא מתיחס על עיני הנביא. ונראה לפי משמעות לשון הכתובים, שכן הוא מפסוק טו').

(טו) -שמעו והאזינו אל תגבהו- אל תהיו גבהי לב לבלי הכנע למקום. -כי ה' דבר- שאל תגבהו: (טז) -תנו לה' אלהיכם כבוד- הכבדו לה' והכניעו עצמכם לפניו -בטרם יחשיך- עד לא

מעין חיים – עיונים וזמור

³ הקדמה יג טו. במדרש רבה דברים (ד ב) נראה כי השמיעה המדובר בפסוק טו' הוא לימוד דברי תורה. ובתנא דבי אליהו רבה פ"ב מבואר שנתנית הכבוד שבפסוק ט"ז הוא לימוד התורה. ובמדרש רבה (איכה פתיחה כה) מבואר שבטרם יחשיך הכוונה מדברי תורה ונבואה. ובמדרש רבה במדבר ח ג נראה כי נתנית הכבוד, הוא קיום מצוות התורה. ובתניגה ה' ב' איתא דמע דתמע, דמעה אמר רבי אלעזר ג' דמעות הללו למה, אחת על חורבן מקדש ראשון, ואחת על חורבן מקדש שני, ואחת על ישראל שגלו ממקומם, ויש אומרים השלישית על ביטול תורה. ומקשה הגמרא אם כן מהו כי נשבע עדר ה', כיון שגלו ישראל ממקומם אין לך ביטול תורה גדול מזה.

כבוד בְּטָרֶם יִחַשְׁךָ וּבְטָרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הָרִי נִשְׁף וְקוֹיֹתֶם לְאוֹר
וְשָׁמָּה לְצִלְמֹת יִשִּׁית [וְנִשִּׁית] לְעֶרְפֶּל: (יז) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים
תִּבְכֶּה נִפְשִׁי מִפְּנֵי גֹה וְדָמַעַ תְּדַמַּע וְתִרְדַּע עֵינֵי דָמָעָה כִּי נִשְׁבָּה עֶדְר
יְהוָה:

(יח) אָמַר לְמֶלֶךְ וּלְגָבִירָה הַשְּׁפִילוּ שְׂבוּ כִּי יָרַד מֶרְאָשׁוֹתֵיכֶם עֲטָרַת
תַּפְאֲרֹתְכֶם: (יט) עָרֵי הַנֶּגֶב סָגְרוּ וְאֵין פֶּתַח הַגָּלִיל יְהוּדָה כָּלָה הַגָּלִיל
שְׁלֹמִים:

יחשיך עליכם מאור היום, בעבור מרבית הצרות. -**ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף**- יוכו רגליכם באבני
משול, כשתלכו גולה על הרי חושך. -**וקויתם לאור**- כאשר תקוו שיהיה לכם הרווחה מה -**ושמה לצלמות**-
אז ישים אותה המקום לצלמות, -**ושית לערפל**- ויהיה מושם לערפל <ע"פ רש"י>. וכפל הדבר במילים
שונות: (י ז) -**ואם לא תשמעוה**- אם לא תקבלו אמרי -**במסתרים תבכה נפשי**- הנה תבכה נפשי
במסתרים, במקום שהוא בחדרי הגוף (היא דאגת הנביא בלבד), כי רואה אני הרעה המוצאת אתכם. -**מפני**
גוה- מפני הגאות שיש בכם ולא תאבו להכניע אל המקום. -**ודמע תדמע**- מלבד בכיית הנפש עוד דמוע
תדמע, וחזר ופירש -**ותרד עיני דמעה, כי נשבה עדר ה'**- בעבור שנשבה עדר ה', הם ישראל עם מרעיתו
וצאן ידו <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יג יח, יט):

כיון שהזכיר 'עדר השם', ניבא אותו ה', על המלכות, שהעם הוא כ'עדר' שלה.

בפרשה זו מנבא על ביטול כבוד המלכות, וסגירת הערים (ריקנות הערים פתיחתם וסגירתם, הוא מתאים
להתיחסות המלוכה לעם. כאשר מדברים עם העם מתארים את הגלות כסיון לאנשים בלי התיחסות
ל'עיר'). והוא כהקדמה לפרשה הבאה.

(יח) -**אמר למלך ולגבירה**- ה' אמר אל הנביא, אמור ליהויכין ולמלכה אשתו -**השפילו שבו**-
רוצה לומר שבו במקום שפל מטה (עד) לארץ, ואל תשבו על כסאות <ע"פ ר"י אברבנאל>. -**כי ירד**
מראשותיכם- רוצה לומר (ירדה) גדולתכם, וחזר ופירש -**עטרת תפארתכם**- (נראה שהכוונה לעם, שהוא
תפארת המלכות. וכמו שבפסוק כ' קרא הנביא את העם כתפארת למלכות): (יט) -**ערי הנגב**- הם
ערי יהודה שהמה בדרום ארץ ישראל -**סגרו ואין פתח**- רוצה לומר הרי הם חרבים, ולכן סגרו ואין מי
פותח, כי הואיל ואין שם אדם מי יפתח שערי העיר. -**הגלת יהודה כלה**- כל יהודה גלה. -**הגלת שלומים**-
רוצה לומר, גלות שלימה. כי כשגלה יכניה נשארו רבים מהשרים, וכל עם הארץ, לכן אמר, עתה בגלות
צדקיה יהיה גלות שלימה, כי יגלו כולם <ע"פ ר"י אברבנאל>. לא כרד"ק ורש"י שמפרשים גם את פסוק
זה על גלות יכניה, ודבריהם קשים, מהו גלות שלמים, הלא רבים נשארו בארץ ישראל, אחרי גלות
יכניה>:

(כ) שְׁאִי [שְׁאִי] עֵינֶיכֶם וְרָאִי [וְרָאִי] הַבָּאִים מִצָּפוֹן אֵינִי הָעֵדֶר נִתֵּן לָךְ צֵאן תִּפְאַרְתֶּךָ: (כא) מִה תֹּאמְרִי כִּי יִפְקֹד עָלֶיךָ וְאַתָּה לְמִדָּתָה אַתָּם עָלֶיךָ אֲלָפִים לְרֹאשׁ הָלֹוא חֲבָלִים יִאֲחֲזוּךָ כִּמּוֹ אֲשֶׁת לְדָה: (כב) וְכִי תֹאמְרִי בְּלִבֶּכְךָ מִדּוֹעַ קָרָאֲנִי אֵלֶּה בְּרֹב עֲוֹנֶךָ נִגְלוּ שׁוּלֶיךָ נַחֲמָסוּ עֶקְבֶיךָ: (כג) הִיִּהְפֹךְ כּוֹשֵׁי עוֹרֹךְ וְנִמְרַח בְּחִבְרֹתָיו גַּם אַתָּם תּוּכְלוּ לְהִיטִיב לְמִדֵּי הָרֶעַ: (כד) וְאַפְיָצִם פֶּקֶשׁ עֹבֵר לְרוּחַ מְדַבֵּר: (כה) זֶה גּוֹרְלֶךָ מִנֵּת מִדֶּיךָ מֵאִתִּי נָאִם יְהוָה אֲשֶׁר שָׁכַחְתָּ אוֹתִי וַתִּבְטַחַי בְּשֶׁקֶר: (כו) וְגַם אֲנִי חֲשַׁפְתִּי שׁוּלֶיךָ עַל פָּנֶיךָ וְנִרְאָה קְלוּנֶךָ: (כז) נִאֲפִיךָ וּמִצֵּה לֹוֹתֶיךָ זִמַּת זְנוּתֶךָ עַל

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יג כ-כז):

נראה כי פרשה זו גם היא כקודמת, מדבר אל המלכות, וכן מוכח מהפסוק 'איה העדר נתן לך'. כאן בפרשה, מאשים את המלכות אשר בירושלים, לומר שחטאיה וטעויותיה גרמו את החורבן.

(כ) - **שאו עיניכם** - אתה המלך (ואשתך) הגבירה שאו עיניכם - **ורא** - (את) חיל כשדים - **הבאים מצפון. איה העדר** - איה עם יהודה ה- **ניתן לך** - להיות להם לרועה ומלך, ואיה **צאן תפארתך** - הלא ילכו גולה <ע"פ רד"ק>: (כא) - **מה תאמרי כי יפקד עליך** - במה תנצל כאשר האויב ישגיח בך לקחת אותך בשבי. **ואת למדת אתם** - אתה בעצמך הרגלת את הבבלים להיות - **עליך אלפים לראש** - להיות ראשים עליך כי על שהראה חזקיהו לשלוחי מרודך בלאדן מלך בבל את כל בית נכאתה הסית לבם אותם להלחם בישראל פעם בפעם לקחת האוצרות. **הלאו חבלים יאחוזו** - בבוא האויב יאחזו אותך חבלים ומכאובים - **כמו אשת לדה** - כמו אשה הכורעת ללדת <ע"פ רש"י>: (כב) - **וכי תאמרי בלבבך** - וכי תוכל להרהר בלבך - **מדוע קראני אלה** - מדוע קרה לי הצרות האלה, (התשובה) הלא - **ברב עונך** - בעבור רוב עונך - **נגלו שולך** - בא לך בזיון רב, כאשר זונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבתה כלפי מעלה. - **נחמסו עקביך** - עקבי רגליך נתגלו והוסרו מן הכסות שעליהם, רוצה לומר קבלת בזיון הרבה. ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמפשיטין חלוקה ומוליכים אותה ערומה ויחפה <ע"פ רד"ק>: (כג) - **היהפך** - האם יוכל הכושי להפוך עורו משחרות ללובן - **ונמר חברבורתי** - האם יוכל הנמר להפוך (את) הכתמים שבעורו, לבל יהיה בו הכתמים הלא הוא דבר שאי אפשר, כי המה דבר טבעי בהם. - **גם אתם** - כן גם אתם לא - **תוכלו להיטיב למדי הרע** - מפני ההרגל הרע שאתם מורגלים ונעשה אצלכם כדבר טבעי. ורוצה לומר כמו שאין הכושי והנמר יכול להשתנות, כן גם אתם <ע"פ רד"ק>. והוא ענין גוזמא והפלגה (כי באמת תמיד יש תשובה, אלא) לומר, בקושי רב תשתנו ממצעיהם: (כד) - **ואפיצם** - לכן אפזרם במצרים, במהירות רב - **כקש עובר לרוח מדבר** - כמו הקש העובר ממקומו בקלות, על ידי הרוח הבא מפאת המדבר, שאין שם דבר לעמוד בפני הרוח ולעכבו <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כה) - **זה גורלך** - זה הגמול יהיה חלקך - **מנת מדיך מאתי** נאם ה' - וזהו המנה הניתן לך מאתי, מדה במדה - **אשר שכחת אותי ותבטחי בשקר** - על אשר שכחת אותי ובטחת במצרים שהיא שקר, לכן אשכחך גם אני <ע"פ רד"ק>: (כו) - **וגם אני חשפתי שולך על פניך ונראה קלונך** - רוצה לומר על כי זנית אחרי עבודה זרה, לכן אביא עליך בזיון רב, כדרך

גְּבֻעוֹת בַּשָּׂדֶה רָאִיתִי שְׁקוּצִין אוֹי לִךְ יְרוּשָׁלַם לֹא תִטְהָרִי אַחֲרֵי מָתִי עַד:
 פרק יד (א) אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ עַל דְּבָרֵי הַבְּצֻרוֹת: (ב)
 אֲבֵלָה יְהוּדָה וְשַׁעְרֶיהָ אֲמָלְלוּ קְדָרוֹ לְאַרְצָן וְצִוְחַת יְרוּשָׁלַם עָלְתָה: (ג)
 וְאֲדָרִיהֶם שָׁלְחוּ צְעוּרֵיהֶם [צְעִירֵיהֶם] לָמִים בָּאוּ עַל גְּבִים לֹא מָצְאוּ מִים

שמבזין את הזונה. ולפי שהמשיל אותה לזונה אמר לשון בזיון הזונה שמפשיטין חלוקה, ומהפכין מלמטה למעלה, ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה על פניה. **ונראה קלונך** - בזיונך יהיה נראה לכל >ע"פ ר"י אברבנאל^א:< (כו) **נאופך** - מרבית הניאוף שבך **ומצאהלותך** - והרמת קול שמחה של קלות ראש >ע"פ רש"י, ולא כרד"ק< **זמת זנותך** - ומחשבות זנותך. רוצה לומר, הנה כל אלה עדיין הם עמך, ולא עזבתם. **על גבעות בשדה ראיתי שקוצין** - העבודה זרה המתועב כשקץ >ע"פ רד"ק<. **אוי לך ירושלם לא תטהרי** - רוצה לומר אינך רוצה לטהר אחר שנשמאת, כי קשה לך לפרוש מן הטומאה, ואם תאמרי שתטהרי עדיין (אחר כך), אמרי **אחרי מתי עוד** - תטהרי, וכי אחר שתלך בגולה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יד א-ט):

ירמיהו מנבא שעתיד לבא רעב^ב. ואחר כך הוא מתפלל עליה (מפסוק ז').

פרק יד (א) **אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות** - על ענין מניעת הגשמים >ע"פ רד"ק<: (ב) **אבלה יהודה** - עם יהודה תאכל. **ושעריה אמללו קדרו לארץ** - שערי ערי יהודה נכרתו ונשמדו (עד שניתנים) להתדמות לשחרות הארץ >ע"פ תרגום יונתן<. והוא ענין מליצה לומר, שהיה צער בעולם על מניעת הגשמים. **וצוחת ירושלים** - עם כי היא שרתי במדינות, נחסר לחמה ומימה, וצעקת אנשיה **עלתה** - למעלה >ע"פ ר"י אברבנאל<: (ג) **ואדריהם שלחו צעיריהם למים** - השרים שלחו נעריהם לבקש מים לשתות **באו על גבים לא מצאו מים** - והמה באו על הבורות ולא מצאו בהם

מעין חיים - עיונים ומסור

^א יג כו. צ"ב הא כבר נאמר ב'י, כבר, ונראה שהכוונה כך, על ידי שיהיה עונש מדה נגד מדה, על ידי יהיה ניכר ונגלה מהו. ^ב יד א. היה דבר ה'. הרד"ק כתב שפרשה זו נאמרה לפני בא הרעב, ומפסוק ב' עד ו' הוא הנבואה בו רעה את העתיד, ומפסוק ז' עד סוף הפרשה הוא תפילתו.

הרב ר"י אברבנאל חולק ואומר שנראה שהפסוקים הראשונים הם לשון עבר ואינם נבואת עתיד, אלא הוא סיפור הרעב שכבר הגיע. ומפסוק ב' עד ט' הוא דברי ירמיהו הנביא שהוא מתאר בתפילתו את מצב הרעב ואחר כך מתפלל עליה. לפי זה קשה מה שנאמר היה דבר ה', הרי כולו דברי ירמיהו, על כך משיב הר"י אברבנאל, שדבר ה' הוא הפרשה שבפסוק י', ועד שם באו דברי ירמיהו כהקדמה לדבר ה', עד כאן דבריו.

הגאון מלבי"ם פירש כהר"י אברבנאל. אבל יצויין שברש"י פסוק א' נראה כרד"ק, וכן נראה במצודות פסוק ז'. ועוד שהפרשיות הבאות בפרק זה, גם המה עוסקות בענין הרעב, כמפורש בפסוק כב'. ומחס נראה שהוא ברעב עתיד, שכן בפסוק יג' כתוב שנביאי השקר אמרו שלא יהיה רעב, ובפסוק טו' משיב ה' שתעיד להיות רעב, ובפסוקים אלו מדבר על רעב עתיד, ולא על עבר. לכאורה כל זה מסייע את הקדמונים שפירשו שכל הנבואה על הרעב היא עתידה, ובזמן אמירת הפרשה עדיין לא היה הרעב.

יש לדחות ולומר, שהפרק עוסק על שני רעבונות נפרדים שהיו בזמנים שונים, שהרי בתחילה מדבר על רעב בפני עצמו, ואילו בפרשה השנית, מפסוק יא' שם נראה שמדבר על רעב שיבא עם חרב, ואין ענין מזה על זה, ואין לטעון מזה לזה, ואין טענה על הר"י אברבנאל.

אך יש לחזור ולטעון, שפסוק ט' שנאמר בו כגבור לא יוכל להושיע, מלמד שגם החלק הראשון מדבר ברעב שיבא בזמן חרב, וחוזר וקמה הוכחתני, שכמו שבפסוק מדבר ברעב עתיד, כן הוא בתחילת הפרק.

שָׁבוּ כְּלִיָּהֶם רִיקָם בָּשׁוּ וְהִכְלָמוּ וְחָפוּ רֹאשָׁם: (ד) בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה חֲתָהּ
כִּי לֹא הָיָה גֶשֶׁם בְּאֶרֶץ בָּשׁוּ אֶפְרַיִם חָפוּ רֹאשָׁם: (ה) כִּי גַם אֵילַת בִּשְׁדָּה
יִלְדָּה וְעֶזְרָב כִּי לֹא הָיָה דָּשָׁא: (ו) וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל שְׁפִים שְׁאָפוּ רוּחַ
כַּתְנִים פָּלוּ עֵינֵיהֶם כִּי אֵין עֶשֶׂב: (ז) אִם עֲוִינֵנו עָנוּ בְנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן
שְׁמֶךָ כִּי רַבּוּ מְשׁוּבְתֵינוּ לֶךְ חֲטָאנוּ: (ח) מְקֹה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעַת צָרָה
לְמָה תִּהְיֶה כָּגַר בְּאֶרֶץ וּכְאֹרֶחַ נָטָה לָלוּךְ: (ט) לְמָה תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם
כְּגִבּוֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ וְאַתָּה בְּקִרְבָּנוּ יְהוָה וְשְׁמֶךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אֵל
תִּנְחֵנוּ:

מים, -שבו כליהם ריקם- והחזירו את כליהם כשהם ריקים מבלי מים. -בושו והכלמו- ולזה בושו הנערים
וגם נכלמו -וחפו ראשם- וכסו ראשם דרך צער ואבל על שלא מצאו מים להביא לאדוניהם <ע"פ רש"י>:
(ד) -בעבור האדמה חתה- על כי נשברה ונשחתה האדמה (כדרך האדמה היבשה) -כי לא היה
גשם בארץ- לכן -בשו אכרים- עובדי האדמה -חפו ראשם- (לאות אבל), כי לריק היה יגיעם
<ע"פ רד"ק>: (ה) -כי גם אילת בשדה- נקבת האיל (את ה' תקמוץ, ואת כל מה שבהסוגרים
תמחוק) אשר בשדה (שדרכה באופן מיוחד לאהוב את בניה), -ילדה ועזרב- כשילדה הולד עזבה אותו,
והלכה לה (ממקום הוולד) -כי לא היה דשא- למאכלה, ולזה הלכה מולידה לבקש מרעה בארץ אחרת
(להחיות את נפשה, אף שלא יכלה לשאת עמה את וולדה, שעדיין אינו הולך) <ע"פ רד"ק>:
(ו) -ופראים עמדו על שפים- (חמור בר) עמדו על מקומות הגבוהות, לראות משם אולי ימצאו
דשא <ע"פ רד"ק>. -שאפו רוח- על כי רדפו לבקש מרעה, שאפו את האויר, כי כן דרך הרצים מהרה. -
כתנים- טבע התנים היא לשאוף הרבה את האויר <כנ"ל פ"ב כד ברש"י ורד"ק>. -כלו עיניהם- המצפה
לדבר ואינו משיגו קרוי כליון עינים בלשון המקרא -כי אין עשב- <ע"פ רד"ק>: (ז) -אם עונינו
ענו בנו- ובעבור הצרה הזאת התפלל הנביא ואמר אם עונינו העידו בנו לקטרג עלינו. -ה' עשה למען
שמך- עשה עמנו צדקה למען שמך לבל יחולל בעמים, כי פן יאמרו זהו מבלתי יכולת ה' להושיע לעמו. -
כי רבו משובתינו לך חטאנו- כי באמת מרדנו הרבה וחטאנו לך ואין אנו ראויים לתשועה, לכן עשה למען
שמך <ע"פ רש"י>: (ח) -מקוה ישראל- אתה תקותם של ישראל כי לך יקוו -מושיעו בעת צרה-
ואתה הוא המושיע בעת בוא צרה -למה- עתה -תהיה כגר בארץ- (גר, הוא אדם שבא רק עתה לגור
בארץ) שאינו חושש בטובת הארץ, כי כמו כן אינך חושש על רעבון הארץ. -וכארח נטה ללון- הנוטה
ללון במלון, שאינו חושש בטובתה. וכפל הדבר במילים שונות <ע"פ מהר"י קרא>: (ט) -למה
תהיה כאיש נדהם- כאיש נבהל > נדהם הוא נבהל, רד"ק כאן וגם לעיל יג יב <ושבשעה זו> אינו חושש
בשום דבר, בעבור הבהלה אשר החזיקתהו (כמו שקורין הלם, אדיש). -כגבור לא יוכל להושיע- דרך
הגבור מאמדם ומשער כחו עד כמה הוא, וכאשר יבין כי הדבר אשר הדביקתהו הוא רב מכוחו, ולא יוכל
להושיע, אז מושך ידו ולא יעשה עוד גבורות, וכאומר וכי אחת מאלה הוא כך. -ואתה בקרבנו ה'- הלא
אתה שוכן בקרבנו (לא כגר ואורח. ואתה ה' ולא כאיש או גבור, שדעתו וכוחו מוגבלים) -ושמך עלינו
נקרא אל תנחנו- שמך נקרא עלינו, כי אנו נקראים עם ה', ולכן אל תעזבנו לבל יחולל שמך, כי יאמרו
העמים מבלי יכולת העלים עין מעמו <ע"פ רד"ק>:

(י) פה אָמר יְהוָה לָעַם הַזֶּה כֵּן אֶהְיֶה לָנוּעַ רִגְלֵיהֶם לֹא חָשְׁכוּ נִיהָגָה לֹא רָצָם עֲתָה יִזְכָּר עֲוֹנָם וַיִּפְקֹד חֲטָאתָם:

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה לְטוֹבָה: (יב) פִּי יִצְמוּ אֵינֹנִי שְׁמַע אֶל רִנָּתָם וְכִי יַעֲלוּ עָלָה וּמִנְחָה אֵינֹנִי רָצָם כִּי בַחֲרֵב וּבְרָעַב וּבִדְבָר אֲנֹכִי מְכַלָּה אוֹתָם: (יג) וַאֲמַר אֶהְיֶה אֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה הַנְּבִאִים אֹמְרִים לָהֶם לֹא תִרְאוּ חֶרֶב וְרָעַב לֹא יִהְיֶה לָכֶם פִּי שְׁלוֹם אָמַת אֶתֶּן לָכֶם

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יד י):

תשובת ה', שהרעב בה בעונש, מדה נגד מדה.

(י) כה אמר ה' לעם הזה - על העם הזה. כן אהבו לנוע - כמו שהם נעים עתה מפני הרעב לבקש מאכל בארצות אחרות (ארצות שלא היה בהם הרעב), כן אהבו מאז להיות נעים ו-רגליהם לא חשכו - לא חשכו רגליהם מללכת פעם למצרים פעם לאשור לבקש מהם עזרה (ולא בטחו בה). ובזה גם כן חיללו את שמו, כאילו אינו יכול להושיעם), וכאומר לכן ינועו גם עתה (מדה כנגד מדה). וה' לא רצם - אינו מרוצה להם, והנה - עתה יזכר - את - עוונם, ויפקוד חטאתם - וישלם הגמול <רד"ק פירש שבעבור האויבים שהגלו אותם, לא יכולים ללכת לנוע ולהביא אוכל. והר"י אברבנאל תמה עליו איך יהיה הגלות תשובה לענין הרעב. והוא מפרש שבעבור חטאם שאהבו לנוע, דהיינו מה שהלכו למצרים לקבל עזרה, לכן ה' לא רצם. והמצודות עצמו מוסיף, שבגלל עונש הרעב הוצרכו ללכת לארצות אחרות לבקש מחיה, ובכך הוא מדה במדה עבור חטא אהבו לנוע>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יד יא-יג):

מחילוק הפרשיות נראה כי פסוק יא' יב' הוא ענין חדש, ואינו שייך עם ענין הרעב, אלא עם תפילת הנביא שבפסוק יג'. בנבואה זו ניבא שמלבד הרעב שעתיד לבא כאמור לעיל, גם בחרב ובדבר ה' מכלה אותם. נבואה כה קשה וברורה, עוד לא היה מתחילת הספר ועד הנה. ובנבואות הבאות מוסיף חומר בגזרה זו. בפסוק יג' מבקש הנביא בתפילתו להקל את עונש עם ישראל, בטענה כי הנביאי שקר הם הטעו אותם, ואינם אשמים.

(יא) -ויאמר ה' אלי אל תתפלל בעד העם הזה לטובה - להיטיב עמם: (יב) -כי יצמו אינני שמע אל רנתם - אף כי עצמם יצמו לא ישמע אל תפלתם אשר יתפללו ביום הצום. וכי יעלו עלה ומנחה אינני רצם - ואף אם יעלו עולה ומנחה אינני מרוצה להם, כל עוד שאוחזים במעשיהם. -כי בחרב וברעב ובדבר אנכי מכלה אותם - אלא אכלה אותם בחרב וברעב ובדבר:

(יג) -ואמר אהה אדני אלוקים - אמרתי אוי לי, מדוע יכלו, הלא אין להם אשם, -הנה הנבאים - כי הנה נביאי השקר מטעים אותם ו-אומרים להם לא תראו חרב ורעב לא יחיה לכם - ולזה חושבים שמעשיהם מרוצים לה', ומהראוי להביא העונש על הנביאים ההם לבד, (ושהיו אומרים). -כי שלום אמת - שלום מתמיד ומתקיים. -אתן לכם במקום הזה - כי לא תגלו ממנה <ע"פ רד"ק>:

במקום הזה:

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שְׁקֵר הַנְּבִאִים נְבִאִים בְּשָׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְלֹא דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם חֲזוֹן שְׁקֵר וְקֶסֶם וְאֶלּוּל [וְאֶלּוּל] וְתַרְמוֹת [וְתַרְמִית] לָפֶם הִמָּה מִתְנַבְּאִים לָכֶם:

(טו) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה עַל הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים בְּשָׁמִי וְאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּים וְהִמָּה אֲמָרִים חָרָב וְרָעָב לֹא יִהְיֶה בְּאֶרֶץ הַזֹּאת בְּחָרָב וּבְרָעָב יִתְּמוּ הַנְּבִאִים הַהִמָּה: (טז) וְהָעַם אֲשֶׁר הִמָּה נְבִאִים לָהֶם יִהְיוּ מְשֻׁלָּכִים

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יד יד):

טענת ה', שהיו יכולים להרגיש שהנביאי השקר אינם נביאים באמת (הרד"ק בפסוק טז' כותב שהיה עליהם לדעת זאת, כי מכיון שאמרו לעשות עבירה, הדבר מוכיח בעצמו שאינו נביא אמת, כדכתיב בדברים יג. אולם במצודות נותן טעם אחר שבו ידעו שהם שקר), ואין הטענה מתקבלת.

(יד) - וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי שְׁקֵר הַנְּבִאִים נְבִאִים בְּשָׁמִי - רוצה לומר (קודם כל הנביאים עצמם) הלא יש להם לדעת אשר המה מתנבאים בשקר, כי מעולם -לא שלחתים ולא צויתים- צויתים אותם שום צוואה, אף -לא דברתי אליהם- דבר מבלי שליחות, ואם כן אין בידם לתת שום אות ומופת, ובמה מחזיקים אותם לנביאים. -חזון שקר- רוצה לומר אם כן היה לכם לדעת שהם מתנבאים או בחזון שקר, מה שראו בחלום הלילה בדמיונות כוזבות, -וקסם- או במעשה הקסם מה שראו בכוכבים, -ואליל- או מה ששמעו מן התרפים שהם דבר שאין בו ממש כלל, -ותרמית לכם המה מתנבאים לכם- או בערמת לבם יבדאו שקרים (הרי ארבעה מינים) <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יד טו-יח):

כאן מנבא חרב ורעב לנביאי השקר, וכן למקבלי דבריהם וכו"ל פסוק יב'. ועוד מוסיף כאן שלא יהיה להם קבורה.

בפרשה זו מזכיר גם את ענין פורענות הרעב, שהוא היה הצרה שכבר היה להם, וכאמור בתחילת הפרק, וזה ענין פסוק כב'.

(טו) - לָכֵן כֹּה אָמַר ה' עַל הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים בְּשָׁמִי וְאֲנִי לֹא שְׁלַחְתִּים - הואיל והנביאים מתנבאים מאחת מאלה. -והמה אמרים חרב ורעב לא יזיה בארץ הזאת- (כלומר חולקים על נביאי האמת, וסותרים את דבר ה') -בחרב וברעב יתמו- יכלו מן העולם -הנביאים ההמה-³²: (טז) -והעם אשר המה נבאים להם יהיו משלכים בחוצות ירושלם- אשר ימותו -מפני הרעב והחרב. ואין מקבר להמה- כי ירבו

מעין חיים - עיונים ומוסר

³² טו בחרב וברעב. בסנהדרין דף פט' מבואר מהמשנה והגמרא, שנביא שקר המתנבא מה שלא נאמר לו, מיתנו ביד אדם, והוא במיתת חנק על ידי בית דין. ויתכן שכאן שהם סותרים את דברי נביא האמת, דינם יותר חמור, וכדין מוות על דברי נביא, שמיתתו בידי שמים, ועליו נאמר (דברים יח) אנוכי אדרוש מעמו. אמנם כאן מה שנגזר עליהם חרב ורעב, הוא מדה נגד מדה, על מה שאמרו לא תראו חרב ורעב.

בַּחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי הָרָעָב וְהַחֲרָב וְאֵין מִקְבֵּר לְהִמָּה הִמָּה נְשִׁיָּהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנִיתֵיהֶם וְשִׁפְכָתִי עֲלֵיהֶם אֶת רָעָתָם: (יז) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת הַדִּבְרֵי הַזֶּה תִּרְדְּנָה עֵינִי דִמְעָה לַיְלָה וַיּוֹמֶם וְאֵל תִּדְמִינָה כִּי שָׁכַר גְּדוֹל נִשְׁפָּרָה בַּתּוֹלֵת בַּת עַמִּי מִכָּה נִחְלָה מָאֵד: (יח) אִם יֵצְאֹתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חֲלָלִי חָרָב וְאִם בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַחֲלוּאֵי רָעָב כִּי גַם נָבִיא גַם כֹּהֵן סָחֲרוּ אֶל אֶרֶץ וְלֹא יָדְעוּ:

(יט) הַמָּאֵס מֵאֲסַת אֶת יְהוּדָה אִם בְּצִיּוֹן גַּעֲלָה נַפְשִׁךָ מִדּוֹעַ הַפִּיתָנוּ וְאֵין

מָאֵד וְלֹא יִסְפִּיקוּ לְקַבְרָם. -המָה- הֵם יִהְיוּ מוֹשְׁלָכִים ו-נְשִׁיָּהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנִיתֵיהֶם וְשִׁפְכָתִי עֲלֵיהֶם אֶת רָעָתָם- אֲשֶׁלֶם לָהֶם גְּמוּל רָעָתָם^{טז}: (י ז) -וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת הַדִּבְרֵי הַזֶּה- וְהוּא הֵן -תִּרְדְּנָה עֵינִי דִמְעָה לַיְלָה וַיּוֹמֶם וְאֵל תִּדְמִינָה- מִבְּלִי הַפֶּסֶק (שֶׁלֹא יִחַשְׁבוּ שְׁאִינִי אוֹהֶבֶם). -כִּי- רֹאֵה אֲנִי בִנְבוּאָה כִּי -שָׁכַר גְּדוֹל נִשְׁפָּרָה בַּתּוֹלֵת בַּת עַמִּי- קִרְאָה בַּתּוֹלָה כִּי עוֹד לֹא כִבְשָׁה שׁוֹם מֶלֶךְ, כְּבַתּוּלָה שֶׁלֹא בָאָה בִּרְשׁוֹת הַבַּעַל. - מִכָּה נִחְלָה מָאֵד- כֹּאוּבָה בִּיּוֹתֵר <ע"פ רד"ק>: (י ח) -אִם יֵצְאֹתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה- מוֹשְׁלָכִים -חֲלָלִי חָרָב. וְאִם בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַחֲלוּאֵי רָעָב- שׁוֹכְבִים חוֹלִים מַעֲקָת (צָרָת) הָרַעֲבוֹן (בְּכָל מְקוֹם תִּהְיֶה פוֹרְעָנוּת). -כִּי גַם נָבִיא גַם כֹּהֵן- רֹצֵחַ לּוֹמֵר וּבֹדֵין הוּא, כִּי עָשׂוּ הָרַע, כִּי גַם נָבִיא הַשֶּׁקֶר (וּגֵם) כֹּהֵן הַבַּעַל -סָחֲרוּ אֶל אֶרֶץ- סִבְּבוּ מֵעִיר אֶל עִיר (בְּכָל הָאָרֶץ, וְגַם בְּדַרְכֵים שֶׁבִין עִיר לְעִיר) לִנְבֻאֹת לָהֶם -וְלֹא יָדְעוּ- מִה מְדַבֵּר ה', כִּי נָבִאוּ בַשֶּׁקֶר <ע"פ ר"י אַבְרַבְנָאֵל> (וְהִנֵּה גַם רָעָתָם הִיָּה בְּכָל מְקוֹם, לָכֵן גַּם עָנַשְׁם כָּלֵל אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יד יט-כב):

נראה כי תפלה זו היא התפלה שכבר התפלל בפסוק ז'. אלא ששם היא בשעה שהתנבא שעתיד להיות רעב, וכאן הוא כאשר הגיע הרעב בפועל^{טז}.

(י ט) -הַמָּאֵס- אָמַר הַנְּבִיא וְכִי -מֵאֲסַת אֶת יְהוּדָה אִם בְּצִיּוֹן גַּעֲלָה נַפְשִׁךָ- וְכִי תַעֲבֶה נַפְשִׁךָ בְּצִיּוֹן -מִדּוֹעַ הַכִּיתָנוּ וְאֵין לָנוּ מִרְפָּא- וְאֵין לְמִצּוֹא רְפוּאָה עַל מִכָּה. -קֹה לְשִׁלּוּם וְאֵין טוֹב- כֹּאשֶׁר נָקוּה לְשִׁלּוּם וְלֹא הוֹטֵב מִמָּה שֶׁהִיָּה -לַעֲת מִרְפָּא וְהִנֵּה כַּעֲתָה- וְכֹאשֶׁר נָקוּה לַעֲת רְפוּאָה וְהִנֵּה בֹא עוֹד חֲרָדָה (וְהִלֵּא אַחֲרֵי כָל כֵּךְ יִסּוּרִים, רֹאיוּ שִׁיבָא שְׁלֹמֹם) <ע"פ ר"י אַבְרַבְנָאֵל>: (כ) -יָדְעֵנוּ ה' רָשָׁעֵנוּ- מְכִירִים אֲנוּ שֶׁהִרְשָׁעֵנוּ אֲנַחְנוּ וְגַם מְכִירִים אֲנוּ ב-עוֹן אֲבוֹתֵינוּ, כִּי- כּוֹלְנוּ -חַטָּאֵנוּ לָךְ- כְּמוֹנוּ כְּמוֹהֶם <ע"פ רד"ק>:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{טז} טז. ואין מקבץ. אולי טעם העונש, כי כאשר ברור לשומעים שהנביא חשק אינם דבר ה' כנ"ל, ובכל זאת מאמינים להם, נגד האמונה לדבר ה' שאמר שיהיה חרב ורעב, הוא היפך הגמור לכבוד אל דבר ה'. ולכן מדה נגד מדה יתבזה גופם מחזקת קבורה, כמו שנאמר ובוזי יקלו.

^{טז} יט. יסודותיה. ויתכן שיש כאן תוספת. כי על תפלתו בפסוק ז' עשה למען שמך, מקוה ישראל, השיב ה' בפסוק י', שכן מגיע להם מדה כנגד מדה. וכאן חזר וטוען, אם היית מואס בעמך לגמרי מפני עוונותיהם, ניחא. אך עתה שלא מאס ה' אותנו, הרי נשאר חילול שם השם אם אינו מושיענו, אמנם כל זה כלול בתפלה הראשונה, והרי היא נדחתה. אך הוא חוזר ומעתיק, ומוסיף עוד ענין חדש לעורר רחמי הקל, באמרו שאין לנו אל אחר, ממילא אנחנו חייבים לפנות אליך.

לָנוּ מִרְפָּא קִנְה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב וּלְעַת מִרְפָּא וְהִנֵּה בְעֵתָהּ: (כ) יִדְעֻנוּ
יְהִיָּה רִשְׁעֵנוּ עֶוֹן אֲבוֹתֵינוּ פִּי חֲטָאנוּ לָךְ: (כא) אֵל תִּנָּאץ לְמַעַן שְׁמֶךָ אֵל
תִּנְבֵּל פֶּסֶא כְּבוֹדְךָ זָכַר אֵל תִּפְרֵךְ בְּרִיתְךָ אֲתָנוּ: (כב) הִישׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם
מִגְשָׁמִים וְאִם הַשְׁמִים יִתְּנוּ רִבְבִים הֲלֹא אֲתָה הוּא יְהִיָּה אֱלֹהֵינוּ וְנִקְנֶה
לָךְ כִּי אֲתָה עֲשִׂיתָ אֶת כָּל אֱלֹהִים:

(כא) -אל תנאץ- עם כל זה אל תבוזה אותנו -למען שמך- לבל יחולל בין העמים, באמרם
שמקוצר יד עזב עמו. -אל תנבל- אל תוריד -כסא כבודך- להיות מחולל בפי העמים (ולא ביקש עבורם, כי
נצטוו לא לבקש עליהם, אלא ביקש עבור כבוד שמים) וכפל הדבר במילים שונות. -זכור- הברית שכרת
עמנו להיות לך לעם, -אל תפר בריחתך אתנו- ואל תפר היום את הברית <ע"פ ר"י אברבנאל>:
(כב) -היש- כאומר אל מי נזעק בעבור הגשם, וכי יש מי -בהבלי הגוים- עבודת הכוכבים שהם
אלילים. -מגשמים¹³- מורידים גשמים. -ואם השמים יתנו רבבים- וכי מערכות השמים נותנים רביבים
מעצמם מבלי גזירות מקום. -הלא אתה הוא ה' אלהינו- מוריד את הגשם, ולכן -ונקוה לך- נקוה לך לבדך,
שאתה תורידו. -כי אתה עשית את כל אלה- הם מערכות השמים, ואם כן אל כל אשר תחפוץ תטה
(אותם), ולא ימרו את פִּיךָ <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טו א-ט):

בפרשה זו מוסיף על פרשיות הקודמות, את הפורענות של שבי. שעל כך אמרו בגמרא בבא בתרא ח'
שהוא הקשה מכל הארבעה המגויים בפסוק ב', כי כל הרעות ישנם בשבי, שהשבאי יכול לענות ברעב
וחרב.

מכאן אמרו חז"ל אין מוכרים ספר תורה כי אם למצוות פדיון שבויים בעבור גודל מצוותה.

בתחילת הפרשה מצייר ששולחו מארץ בית ה' כאילו הם אשה משולחת מבית הבעל, [כן משמע במדרש
רבה יט ט, ובכך מתאים הדבר ששולחם למשפחה אחרת, וכן לסוף הפרשה ששם מתאר את העם כמשפחה
עם אמא], ויגיעו אל ארבעה מקומות, ושם יקבלו אותם ארבעה משפחות של בעלי חיים. והנמשל בדבר
מפורש בפסוקים. ואומר את הסיבה, שהוא עבור חטאי מנשה, וכן הוא מדה במדה, היות ש'את נטשת
אותי' לכן אני שילחתיך והכאתיך.

בכך שאמר 'שכלתי' הוא ממשיך את העם שמתו, כאילו הם בני ה', כי פטירת הילד נקרא שכול. ואת מי
שנשאר בחיים הוא ממשיך כנשי הבנים, שהם נותרו אלמנות עם ילדים, ועל אלמנה זו הביא שדד פתאום
לתפסה בשבי, דהיינו 'על אם' שהיא 'יולדת השבעה', ובוה נעשתה אמללה, וחשוכה, ובושה.
במחצית השנייה של הפרשה, מספר על פורענויות, בלשון עבר, כאילו כבר נעשו הרעות ההם.

מעין חיים – עיונים וזוסר

¹³ כב היש בהבלי הגוים מגשמים. מן הגדול שבדברים שראוי לך לבחון בהם כלילת מתנות האלוהים לבעלי חיים וצמח
האדמה כגשמים בעת הצורך אליהם וירידתם בעתם. כמו שאמר הכתוב 'היש בהבלי הגוים מגשמים ואם השמים יתנו
רביבים הלא אתה הוא ה' אלוהינו ונקוה לך כי אתה עשית את כל אלה'. ואמר (ירמיה ה) ולא אמרו בלבבם נירא נא את
ה' אלוהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חוקות קציר ישמר לנו. (חובות הלבבות שער הבחינה פרק ה):

פרק טו (א) ויאמר יהנה אלי אם יעמד משה וישמואל לפני אין נפשי אל העם הזה שלח מעל פני ויצאו: (ב) והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרתי אליהם פה אמר יהנה אשר למנות למנות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי: (ג) ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יהנה את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית: (ד) ונתתים לזועה [לזועה] לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מלך יהודה על אשר עשה בירושלם: (ה) כי מי יחמל עליך ירושלם ומי יגוד לך ומי יסור לשאל

לפי דרך אחת הכוונה על עתידות, ומה שלשונו עבר, הוא מפני שהנביא ראה בחזונו את העתיד, וחש כאילו הוא אחרי החורבן, (לפי זה לשון הנקבה, ולשון אם, הוא על ירושלים, כפי שנראה מפסוק ה', ורש"י פסוק ח', ובפסוק ט' בפירוש השני) לפי זה שדד הוא נבוכדנצר, ששבה והגלה את בני ירושלים.

לפי דרך ב', מפסוק ז' הכוונה, שהיה להם ללמוד מה' שבטים שהוגלו, ולשוב בתשובה, כדי שלא יהיו כמותם, (רש"י פסוק ט' בפירוש א', וראה להלן מקורות מחז"ל לזה), ולפי זה שדד הוא סנחריב ששבה והגלה את השבטים.

פרק טו (א) ויאמר ה' אלי אם יעמד- רוצה לומר בתפלה ובקשה. -משה ושמואל לפני- משה או שמואל רוצה לומר אף שהיה תפלתם מקובלת לפני ובמשה נאמר, ויאמר ה' סלחתי כדברייך. בשמואל נאמר (ש"א ג יט) ולא הפל מדבריו ארצה, מכל מקום אם מי מהם יתפלל בעד העם הזה- אין נפשי אל העם הזה- אין רצוני עליהם להיות מרוצה להם <ע"פ רד"ק>. שלח מעל פני- אמור להם בנבואה, שאמרתי לגרשם מארצי, ויצאו- ממנה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ב) והיה כי יאמרו אליך אנה נצא- להיכן נלך ולתכלית מה. -ואמרתי אליהם כה אמר ה' אשר למות למות- מי שראוי למות בעונו במית דבר, יותן למיתה -ואשר לחרב ואשר לרעב ואשר לשבי- כל אחד יעונש בדבר הראוי לו <עיין ר"י אברבנאל>: (ג) ופקדתי- אמנה -עליהם ארבע משפחות נאם ה'- רוצה לומר ארבעה מיני עונשין. -את החרב להרג- (בידי אויבים), -ואת הכלבים לסחב- דרך הכלבים לגרר הנבלות ממקום למקום. -ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית- העוף לאכול הנבלות, והבהמות להשחית ברמיסת הרגל <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ד) ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ- כולם יחרדו וירעדו שלא יקרה להם כמקרה. -בגלל מנשה- רוצה לומר בעבור שאחזו במעשה מנשה -בן יחזקיהו מלך יהודה על אשר עשה בירושלם- בעבור אשר עשה מעשיו בירושלים בפרסום, לכך למדו ממנו ואחזו בהם ו, נמצא שהעונש של לזועה פרסום לכל הממלכות, הוא מכון נגד עונש החטא בפרסום. והנה יש כאן לימוד נורא, כל מה שמייחסים אל מנשה שחטא והחטיא את הרבים, הוא אף שלא היה מנשה כירבעם שהכריח את עמו לחטוא, רק בגלל שעשה בפרסום ולמדו ממנו. וזה לא יתכן לפרש כפשוטו שבגלל חטאי אדם אחד יענשו כולם, בפרט שמנשה עצמו עשה תשובה, אלא בוודאי הוא בעבור חטאי העם עצמם שלמדו ממנשה <ע"פ ר"י אברבנאל. וגמרא סנהדרין קג>: (ה) כי מי יחמל עליך ירושלם- רוצה לומר אין מי יחמול עליך -ומי יגוד לך- ואין מי יגוד בראש עליך כדרך המנחמים, לנחמך בבוא הצרה עליך <עיין רד"ק> -

לְשִׁלֵּם לָךְ: (ו) אֶת נִטְשֶׁת אֹתִי נָאִם יְהוָה אַחֲרֵי תִלְכִּי נָאֵט אֶת יָדִי עָלֶיךָ
 נֶאֱשַׁחֲתֶיךָ נִלְאִיתִי הִנָּחֵם: (ז) נֶאֱזָרֵם בְּמִזְרָה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ שְׂפִלְתִּי
 אֲבִדְתִּי אֶת עַמִּי מִדְּרָכֵיהֶם לֹא שָׁבוּ: (ח) עֲצֻמוּ לִי אֲלֻמְנוֹתוֹ [אֲלֻמְנוֹתָיו]
 מִחוּל נַמִּים הִבֵּאתִי לָהֶם עַל אִם בָּחוּר שָׁדַד בְּצִהְרִים הִפְלִיתִי עָלֶיהָ פֶּתֶאם
 עִיר וּבְהִלּוֹת: (ט) אֲמַלְלָה לִלְדֹת הַשִּׁבְעָה נִפְחָה נִפְשָׁה בָּאָה [בָּא] שְׁמָשָׁה
 בְּעֵד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחִפְרָה וְשָׁאֲרִיתָם לַחֲרֹב אֶתֶּן לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם נָאִם יְהוָה:

ומי יסור לשאל לשלם לך- ואין מי יסיר לנטות מדרכו לבוא אליך לשאול בשלומך <ע"פ רש"י>:
 (ו) -**את נטשת אתי נאם ה' אחורי תלכי**- על כי עזבת אותי ותלכי לאחורי לפרוש ממני -**ואט את ידי עליך ואשחיתך**- לכן אטא את ידי עליך להכות בך, ואשחיתך. -**נלאיתי הנחם**- הנה רבות פעמים גזרתי עליך השחתה, ואחרי זה נחמתי, ועתה נלאיתי להנחם על הרעה <ע"פ רש"י ורד"ק>: (ז) -**ואזרם במזרה בשערי הארץ**- אפזרם בכל ערי הארץ כהמפור תבואה במזרה, שאין כולם נופלים במקום אחד. -**שכלתי אבדתי את עמי**- אף כי שכלתי אותם והאבדתיים (את עשרת השבטים) עם כל זה -**מדרכיהם לוא שבו**- לא שבו מדרכיהם, ולא לקחו מוסר <ע"פ רד"ק>. גם במדרש תנחומא סוף במדבר, נראה שמתחסם כאן לגלות השבטים שהגלה סנחריב: (ח) -**עצמו לי אלמנותו**- האלמנות שבהם המה מרובות בעיני יותר -**מחול ימים**- רוצה לומר, אין אני עושה בהם כמתנקם, להיות הכל נחשב לפני למעט. כי אדרבה נחשב לפני להרבה, ואין בזה שמחה לפני. -**הבאתי להם**- הבאתי עליהם וחורר ומפרש -**על אם**- רצה לומר על ירושלים¹³ -**בחור שדד בצהרים**- הבאתי קבוצת בחורים, להיות שודד אותם בעת צהרים, למען יראו (היטיב) למצוא (את) כל גנזי המטמוניות. -**הפלתי**- השכנתי -**הפלתי עליה פתאם עיר ובהלות**- קבוצת שונאים ועדת עם המבהילות <ע"פ רש"י>: (ט) -**אמללה**- כבר גלתה שומרון ועשרת השבטים -**ילדת השבעה**- שגדלה ז' משפחות מלכים רשעים והם ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע בן אלה וביתו. -**נפחה נפשה**- היה לה דאבון נפש. -**בא שמשא בעד יומם**- שקעה שמשא כשהיה עוד היום גדול. רוצה לומר, הושפל גדולתה במהירות בלא זמנה. -**בושה וחפרה**- והיא יושבת בגולה בכושה וכלימה. -**ושארייתם לחרב אתן**- השארית הנשארה מעדת ישראל הם יהודה ובנימין אתן גם אותם לחרב -**לפני איביהם נאם ה'**- <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טו י-יד):

בפרשה זו נוסף פורענות על בית הממון (הרי גם אחרי גזירת הגלות והשבוי, שייך שהאויב אינו מגלה את האוצרות הטמונים, ואז כאשר יחזרו ימצאו את המטמונות).

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹³ ח. בעבר בימי ירבעם בן נבט, הרג אביה מלך יהודה מהשבטים, ולא נתן לראותם ג' ימים, ולא יכלו להתיר את האלמנות להנשא, והיה הדבר קשה בעיני כמו אם רבו מחולים (ירושלמי סוף יבמות). והנה פסוק ז' פירש הרד"ק שהוא על ה' שבטים, וסיעתו לכן ממדרש תנחומא. וכן את פסוק ט' פרש"י על ה' השבטים, והוא גמרא בגיטין פח. לכאורה לפי זה גם פסוק ח' מתפרש על ה' שבטים, ולפי זה לכאורה 'על אם' הכוונה מלכות אפרים, והדבר מתאים שכן בפסוק ט' מתאר אותם כאשה יולדת.

(י) אוי לי אמי כי ילדתני איש ריב ואיש מדון לכל הארץ לא נשיתי ולא נשו בי פלה מקללני: (יא) אמר יהוה אם לא שרותך [שריתך] לטוב אם לוא הפגעתני כך בעת רעה ובעת צרה את האלב: (יב) הירע ברזל ברזל מצפון ונחשת: (יג) חילך ואוצרותיך לבז אתן לא במחיר

ובעיקר הפרשה, ירמיה מקונן על רוע חייו, ומשיב לו ה' כי בסוף יהיה לו יותר טוב מאחרים^{נח}.

(י) -אוי לי אמי כי ילדתני- ירמיה היה מתאונן, והיבס הדבור מול אמו (כאילו מדבר עם אמו), ואמר אוי לי אמי אשר ילדתני להיות -איש ריב ואיש מדון לכל הארץ- לכולם כי יריבו עמדי על שאני מוכיחם. -לא נשיתי ולא נשו בי- לפעמים מריבים עם המלוה על שהוא נוגש כסף ההלוואה ולפעמים מריבים עם הלוה על שאינו משלם ההלוואה אבל אני לא הליתי להם ולא הם לוי ועם כל זה -כלה מקללני- כולם מקללים ומבזים אותי (נראה מכך לכאורה, שהמריבה אינה עבור סיבה מקרית, אלא שאני איש מדון בעצם. והוא דרך קינה, והאמת כמובן, שהם לא האמינו באמיתות נבואותיו) <ע"פ רש"י>: (יא) -אמר ה' אם לא שריתך לטוב- אמר הנביא, ה' אמר לי, מה אתה חושש על קללתם (ושמא משום כך תבא עליך רעה), הריני נשבע אם לא אשאיר אותך לטוב. כל המקללים אותך ימותו וילכו שבי ואתה תשאר לטובה. -אם לוא הפגעתני כך בעת רעה ובעת צרה את האויב- הריני נשבע אם לא בעת בוא הרעה והצרה, אעיר אז את לב האויב הוא נבזראדן להפגיע בך, ולחלות פניך לבוא עמו לבבל, ולא יקחך בשבי ביד חזקה. כמו שנאמר (לקמן מ) אם טוב בעיניך לבוא אתי בוא ואשים את עיני עליך <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יב) -הירע ברזל^ט- וכי אפשר שהברזל מהחרבות שלך, ישבור את -ברזל מצפון, ונחשת- (את) הברזל החרבות שבא מצפון, שהברזל (הצפוני) חזק מאוד (עיין רש"י ומלבי"ם), (ובנוסף גם) נחשת מעורב בו, המחזק עוד יותר. וכן נאמר (לעיל ו) הולכי רכיל נחושת וברזל (איך הברזל שלך ישבור כזה ברזל). ורוצה לומר, וכי תחשוב שאתה (עם ישראל) תתגבר במלחמה מול נבוכדנצר, הלא מאד יחזק ממך <ע"פ רש"י>: (יג) -חילך ואוצרותיך לבז אתן, לא במחיר- לו אתן - לשללו. ולא תקח בעדם מחיר. רוצה לומר, לא ישאיר אותך בארץ, במחיר האוצרות שיקח, כי יקחם דרך שלל <ביאור בעל המצודות>. -ובכל חטאותיך- כל זה יהיה בכל חטאותיך שחטאת לה' -ובכל גבוליך^פ- חטאת, מבלי מקום נעדר (מתחאים) <ע"פ רד"ק>: (יד) -העברתי^ק את איביך- אעביר אותך מארצך ללכת עם

מעין חיים – עיונים וזמסר

^{נח} את פסוקים יב - יד לא זכיתי להבין סודם, מה השייכות עם ענין הפרשה (הג' מלבי"ם כתב ששייך עם פסוק ט', וגם לשם אין הקשר מובן, בפרט ששם הוא בלשון נקבה. אמנם לפירוש האלשיך מובן היטיב עיין שם).

אחר העיון נראה בס"ד, שלפי הפשט הביאור כך, אתה הנביא טוען שמתנהגים עמך כאילו אתה בעל חוב, אף שאינך בעל חוב. נשבע אני כי בסוף אתה תשאר בטוב ובכבוד, ואדברת עם בני ישראל (וכאן פונה הנבואה, לדבר בלשון נוכח עם בני ישראל) אתנהג כאילו הם בעלי חוב אלי/

^ט בירוע ברזל. נראה שהיות ועומד לדבר על ממון הנמצא באוצרות, דיבר על שבירת ברזל, כי את הממון מניחים באוצרות ברזל חזק. ולענייני לפי זה יתכן בהיפך, נבוכדנצר שהוא כבדל, באמת אינו יכול בכוחו לשבור את כספות האוצרות שלכם, שהרי אתם משולים לברזל ונחושט כנ"ל ו כח. ובכל זאת על אף חוזקכם, הוא יקבל את האוצרות, כי ה' יתן לו אותם, וכלהן. אבל לפי פירוש המפרשים צריך ביאור, הלא בני ישראל אינם באים לשבור את נבוכדנצר, רק להיות מוגנים ממנו, אם כן מה הוא ענין ירוע.

^פ יג ובכל גבוליך. נראה הכוונה במה שמזכיר גבול, שהסיבה שאתן לבז את האוצרות, היא לא בעבור ממון שאתם לכם או שהם יתנו לכם בעבור כך. אלא בעבור החוב שלכם אלי, הנובע מהחטאים, וחוב נוסף הוא ממה שנתת לכם את הארץ, ואתם חייבים לי הכרת הטוב, ולא שילמתם לי בעבודת ה' כפי הצורך. בדרך זה מובן הו' של ובכל גבוליך, מה שאינו מובן

וּבְכָל חֲטָאוֹתֶיךָ וּבְכָל גְּבוּלֶיךָ: (יד) וְהֶעֱבַרְתִּי אֶת אֵיכֶיךָ בְּאֶרֶץ לֹא יָדַעְתָּ
כִּי אֲשֶׁר קָדַחְתָּ בְּאִפִּי עָלֶיכֶם תּוֹקֵד:

(טו) אַתָּה יָדַעְתָּ יְהוָה זָכְרָנִי וּפָקַדְנִי וְהִנֵּקֶם לִי מִדַּפִּי אֶל לְאֶרֶץ אֲפֹךְ
תִּקְחֵנִי דַע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חֲרָפָה: (טז) נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וְאָכַלְם וַיְהִי דְבָרֶיךָ
[דְּבָרֶיךָ] לִי לְשִׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחַת לִבִּי כִּי נִקְרָא שְׁמִי עָלֵי יְהוָה אֱלֹהֵי

אויביך - בארץ - אשר - לא ידעת - מאז. - כי אש קדחה באפי עליכם תוקד - אש החרון תבער באפי ועליכם תשרוף, רוצה לומר עליכם אשפוך את החרון <כעין הרד"ק. אלא שהרד"ק מפרש והעברתיך אל אויביך>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טו טו - יח):

ירמיהו מבקש מה' שלא יהיו לו מתנגדים, ומריבים.

יש להתבונן מה ענין ויהי דברך לששון, לענין הפרשה, הלא בתחילתו בפסוק טו, ובסופו בפסוק יח' בקשתו היא על אויבו, מה השייכות של הפסוקים שבינתיים המדברים בענין השמחה והבידודות שנעשה לו מהנבואות.

נראה, שכונתו לתאר את סבלו ולומר, שהנה לא רק שבעבור הנבואה אינני בחברת אנשים בנעימות, כי אם כאבל בין שמחים. הלא עוד האנשים מתנגדים ולוחמים בי (והוא מבאר דרך אגב, כי מה שהוא בודד ועצוב אינו מפני עצם קבלת נבואות, אדרבה הם לשמחה הם לו, אלא הנביא בודד מפני שהם נבואות וצם, ובעבור כך הוא בצער רב על הצרות שהוא חווה).

(טו) - **אתה ידעת ה'** את הרעה שעושים לי אנשי ענתות. - **זכרני ופקדני** - זכור בי והשיגח עלי, **והנקה לי מרדפי** - ועשה לי נקמה מרודפי. - **אל לארך אפך תקחני** - רוצה לומר אל תניחני לאריכות אפך בנקמתי, אבל מהרה חושה תנקם נקמתי מהם. - **דע שאתי עליך חרפה** - תן לב לדעת מה שאני נושא וסובל חרפה בעבורך במה שאני מתנבא בשמך <ע"פ רש"י>: (טז) - **נמצאו דבריך ואכלם** - כששרתה עלי רוח הנבואה, ונמצאו לי דבריך קבלתים בשמחה, כאוכל דבר מה לתאוה. וחזר ופירש - **ויהי דברך (דברך) לי לששון ולשמחת לבי**²⁶ - על - **כי נקרא שמך עלי** - אתה ה' **אלהי צבאות** - רוצה לומר שמחתי

מעין חיים - עיונים ומוסר

לפי המפרשים. ואף הפסוק הבא, לפי הגירסא והעברתי, מתאים לביאור זה, שהרי מי שמחוייב 'ממון' מעבידים אותו, כמו שנאמר (שמות כב ב) שלם ישלם, אם אין לו ונמכר בגניבתו.

²⁶ יד והעברתי. לכאורה יש בפסוקים אלו קושי בחסר ויתיר, בפסוק יג ה' של ובכל חטאתיך יתירא (מלבי"ם), ועיין לעיל בענין ובכל גבולך. בפסוק יד' והעברתי או הגירסא והעברתי, פירושו כאילו כתוב והעברתיך או והעברתיך. כי הרי המילים והעברתי את אויביך, משמעותו להעביר את האויב, הפוך מפירוש המפרשים והעברתי אותך לאויבך. ובוודאי שיש בענין זה כוונה. צא וראה שבפרק יז' ג, ד נכתב שוב כל מילים אלו, ושם הכל הוא ללא חיסור ויתיר.

ועיין באלשיך פירוש חדש, שפרשה זו כולה על ירמיהו ואמר היות ואש קדחה באפי אף שאין הכעס עליו, כיון שניתנה רשות למשחית, גם ממונך ישודד עם ממונך. ולדבריו יותר מיושב קשר הפרשה, ומיושב גם מדוע נכללה הפרשה, להלן יז ג, כי להלן מדבר כל העם, וכאן על ירמיה. וראה להלן טז יט, מה שכתבנו שגם לפי שאר הפירושים, אין כאן כפילות

²⁷ טז ולשמחת לבי. מי שאינו מקצר בחיובי התורה יהיה במדרגת החסידים הזכים, ויהיה ראוי לגמול ה"עולם הזה" והבא. ומי שעולה ממנה אל העבודה שהוא מדרג הערת השכל, יגיע אל מדרגת הנביאים ובחירי עליון החסידים ויהי

צָבָאוֹת: (יז) **לֹא יִשְׁבְּתִי בְּסוֹד מְשַׁחֲקִים וְאֶעֱלֶז מִפְּנֵי יָדְךָ בְּדָד יִשְׁבְּתִי כִּי זַעַם מִלְּאֲתָנִי:** (יח) **לָמָּה הָיָה כְּאֲבִי נֶצַח וּמִפְתִּי אֲנוּשָׁה מֵאַנְהָה הֲרָפָא הָיוּ תְהִיָּה לִי כְמוֹ אֶכְזָב מִיָּם לֹא נֶאֱמָנוּ:**

(יט) לָכֵן פֶּה אָמַר יְהוָה אִם תָּשׁוּב וְאֶשִׁיבְךָ לְפָנֵי תַעֲמֹד וְאִם תּוֹצִיא יָקָר

היה, על כי באה עלי שפע הנבואה, להיות נקרא נביא ה' <ע"פ רש"י>: (יז) **לֹא יִשְׁבְּתִי בְּסוֹד מְשַׁחֲקִים וְאֶעֱלֶז-** אחר שקבלתי הנבואה לא ישבתי בקבוצת משחקים לשמוח עמהם. **מִפְּנֵי יָדְךָ-** מפני הנבואה הבאה לי מידך, **בְּדָד יִשְׁבְּתִי-** ישבתי בדד ויחידי בדרך המצטער **כִּי זַעַם מִלְּאֲתָנִי-** כי מלאת אותי נבואות זעם, הם הייעודים הרעים מחורבן הבית, והגלות העם <ע"פ רש"י>: (יח) **לָמָּה הָיָה כְּאֲבִי נֶצַח-** רוצה לומר זה זמן רב אורבים עלי אנשי ענתות. **וּמִפְתִּי אֲנוּשָׁה-** המכה שעלי היא כאובה מאד, רוצה לומר, הם מכאיבים אותי ביותר. **מֵאַנְהָה הֲרָפָא-** ממאנת לקבל רפואה. רוצה לומר, אינם חוזרים מרעם (אלי). **הָיוּ תְהִיָּה לִי-** אתה תהיה למולי **כְּמוֹ אֶכְזָב**³⁹ - כמו מקור מים הנפסק, ועוזב הנבואה. ולתוספת ביאור אמר **מִיָּם לֹא נֶאֱמָנוּ** - שאין מתקיים ומתמיד (אדם הנמצא בדרך בוטח שיעזב למקום פלוני ימצא מים, וכאשר מגיע מתאכזב, כי נחל זה אינו קבוע, והיום הוא יבש), כי כמו כן חדלת ממני העזרה וההצלה מן הקמים עלי <ע"פ ר"י ארבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טו יט-כא):

מתוך דברי חז"ל (מובא בהערה⁴⁰) נראה ללמוד את תשובת ה' על בקשת הנביא. שהשיב לו ה', אתן לך טובה גדולה שאתה גוזר גזרה ומבטלה 'כפי תהיה'. וכן אשמרך שלא יוכלו להזיקך ברוחניות 'אתה לא תשוב אליהם', ולא להזיקך בגשמיות. אך לא אתן לך יותר ממה שיש לי, הלא גם לקב"ה יש מתנגדים ח"ו, וכן רומזו לו שעדיף לקב"ה שינסה ירמיהו להשיבם בתשובה.

(יט) **לִכֵּן כֹּה אָמַר ה'** - (כוונת הדברים היא) שלא יקופח שכרי. וכן אמר, -אם תשוב ואשיבך- אם אתה ישראל תשוב לה', ואני אשיבך. רוצה לומר (אם) תשובתך תהיה על ידי (אני ירמיהו, אז) בגמול זה הבטיחתי, לומר **לִפְנֵי תַעֲמֹד** - עד עולם ולא תפסוק הנבואה ממך. **וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מְזוּלָל** - ואם תוציא

מעין חיים – עיונים ומוסר

גמולו ב"עולם הזה" השמחה במתיקות עבודת ה'. כמו שכתב הנביא נמצאו דברים ואוכלם ויהי דברך לי לששון ולשמחת לבבי כי נקרא שמך עלי ה' אלוהי צבאות (חובות הלבבות שער עבודת האלוהים פרק ג):

³⁹ יח כמו אכזב. הרד"ק מקשה, מדוע סבר ירמיהו שה' הוא לו כמו אכזב, הלא בסוף פרק א' נאמר לו במפורש, ונלחמו אליך ולא יוכלו לך. הרי שלא הובטח שלא ילחמו בו, אדרבה נאמר לו שילחמו בו, והיכן האכזב. ומשיב, ירמיהו סבר שילחמו בו בדרך כל מלחמה, שכאשר הלוחם רואה שאינו יכול לו הוא מפסיק, וממילא מהבטחת ה' שלא יוכלו לו, היתה תקותו שלא יהיה במצב קבוע של צרה וצוקה. אבל כאשר הם ממשיכים לילחם כל הזמן, הרי המלחמה עצמה רעה גדולה היא, ומרעה וצרה זו לא ניצול, והתאכזב תקותו.

⁴⁰ כתוב במדרש, יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. משל למלך שיצא הוא וחיילותיו במדבר, וכלה אריסטון (צידה לדרך) שבידו אמר ולואי מי שיתן לי גלוסקין (עוגה) אחד. בא אחד ונתן לו גלוסקין אחד וקדממו במאכל ובמשתה. כשהגיע ליישוב שכח אותו. לימים בא אותו בעל אריסטון ועמד לפני המלך. אמר לו המלך מה טיבך. אמר לו אני הוא שנתתי לך גלוסקין במדבר. אמר לו הרי אתה עשוי שלטון. אמר לו ולכן נתתי לך ועבדתך (וכי זה מספיק). אמר לו הרי אתה עשוי אפרכוס (שליט על פלך שלם). חזר ואמר לו ולכן נתתי לך ועבדתך. הרי אתה עשוי כיוצא בי שמא יותר ממני אתה מבקש. כך אומר להם הקב"ה לצדיקים הרי אתם כיוצא בי שמא יותר ממני אתם מבקשים שנאמר 'אם תשוב ואשוב לפני תַעֲמֹד ואם תוציא יקר מְזוּלָל כפי תהיה', מה אני בורא עולמות ומחיה מתים אף אתם כן (מדרש תהילים קטז):

מזולל כפי תהיה יִשְׁבוּ הָמָּה אֵלֶיךָ וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֲלֵיהֶם: (כ) וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה לַחֹמַת נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וְנִלְחַמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא יוּכְלוּ לָךְ כִּי אַתָּה אֲנִי לְהוֹשִׁיעַךָ וְלְהַצִּילְךָ נָאִם יְהוָה (כא) וְהַצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים וּפְדֵתִיךָ מִכַּף עֲרָצִים:

פרק טז (א) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ב) לֹא תִקַּח לָךְ אִשָּׁה וְלֹא יִהְיוּ לָךְ בָּנִים וּבָנוֹת בְּמָקוֹם הַזֶּה:

את מי מן הזוללות, להיות אדם יקר, או **כפי תהיה** - תהיה כפי כי תתקיים גזרתך כמו גזרתי >עיין מדרש תהילים קטז<. **יִשְׁבוּ הָמָּה אֵלֶיךָ** - זהו דבר אפשרות שהמה ישובו אליך להיות כשרים כמותך, (אבל גם אם לא), אל תדאג לילך אליהם בשליחות, כי פן תלמוד ממעשיהם להיות כמוהם, כי תהיה בטוח בזה ש-**וְאַתָּה לֹא תָשׁוּב אֲלֵיהֶם** - (כזה אפשרות אין, כי אשמרך מהם^{ק"ו}) >ע"פ רש"י<: (כ) **-וּנְתַתִּיךָ לָעָם הַזֶּה** - אתן אותך מול העם הזה **-לחומת-** להיות חזק כחומת **-נחשת בצורה-** ועם כי ילחמו עליך **-ולא יוכלו לך כי אתך אני להושיעך ולהצילך נאם ה'** - (כלומר מה אתה טוען על ה' שהוא כמו אכזב, שהרי הם נלחמים בך. הלא אינך מובטח כלל שלא ילחמו לך, ההבטחה היא שאף שהם ילחמו בך, הם לא יוכלו לך) >ע"פ רד"ק<: (כא) **-וְהַצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים** - הם אנשי ענתות. **-וּפְדֵתִיךָ מִכַּף עֲרָצִים** - החזקים ממך בכח הזרוע. וכפל הדבר במילים שונות >עיין רש"י להלן יז יח, מדבריו נראה כי רק אנשי ענתות רודפיו בזמן זה (כנראה רק אחר כך היה נרדף מבני ירושלים)<:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טז א - ב):

הרד"ק מפרש את הפרשה על ענתות. לכאורה דבריו דחוקים, כי בהמשך נראה שמדבר על גלות כלל ישראל. וכן האריך הר"י אברנאל ז"ל, וביאר הר"י אברנאל ועימו האלשיך, שסיבת המצווה על ירמיה לא לישא אשה, ולא להספיד על שום אדם, הוא למען להיות לאות ומופת לבני ירושלים, ובשביל שיתמהו על כך, יאמר להם נבואה זו, כי מהמעשים ההתפעלות גדולה יותר מאשר בדברים (כפסוק ה') המצודות גם כן מפרש כך).

פרק טז (א) **-וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר:** (ב) **-לֹא תִקַּח לָךְ אִשָּׁה -למען -ולא יִהְיוּ לָךְ בָּנִים וּבָנוֹת בְּמָקוֹם הַזֶּה:**

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טז ג-ד):

נראה שהתוספת בפרשה זו על הקודמות, הוא עונש העדר ההספד.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{ק"ו} יט. ואתה לא תשוב עליהם. גם ירמיה הנביא הקדוש, הוזקק להבטחה מאת ה', כי לא יטעה אחרי בני דורו, עד כדי כך עלול האדם אף הגדול ביותר להכשל בטעות (דליות יחזקאל - ירמיה, להגר"י סרנא).

(ג) **פי כה אמר יהנה על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה ועל אמתם הילדות אותם ועל אבותם המולדים אותם בארץ הזאת: (ד) ממותי תחלאים ימתו לא יספדו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו ובחרב וברעב יכלו והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ:**

(ה) **פי כה אמר יהנה אל תבוא בית מרוח ואל תלך לספוד ואל תנד להם פי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם יהנה את החסד ואת הרחמים: (ו) ומתו גדלים וקטנים בארץ הזאת לא יקברו ולא יספדו להם ולא יתגדדו ולא יקרח להם: (ז) ולא יפרסו להם על אבל לנחמו**

(ג) -כי כה אמר ה' על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה, ועל אמתם הילדות אותם, ועל אבותם המולדים אותם- המעברות (את) אמותם -בארץ הזאת:- (ד) -ממותי תחלואים- ממותת תחלואי רעב -ימתו- כמו שנאמר (לעיל יד) ואם באתי העיר והנה תחלואי רעב. -לא יספדו- כי יהיו טרודים בצרתם. -ולא יקברו- כי ירבו מאד ולא יספיקו לקברם <ע"פ רד"ק> -לדמן על פני האדמה יהיו- ויהיו מושלכים על פני האדמה כזבל. - ובחרב וברעב יכלו והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים- הואיל ולא יקברו. -ולבהמת הארץ- רוצה לומר לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טז ה-ח):

בפרשה זו מפרש את סיבת העונש שהתחדש בפרשה הקודמת, ואמר שהוא מפני שאינם ראויים לחסד ורחמים. ומכאן שהחסד הוא חסד עם המת (גמרא סנהדרין מ' ב', ועיין שם). ומוסיף כאן עוד משפטי האבל.

(ה) -כי כה- רוצה לומר כי כן -אמר- לי -ה' אל תבוא- למען היות לאות. -בית מרוח- לבית אבל לנחמו. -ואל תלך לספוד ואל תנד להם- דרך המנחמים לנווד בראש. -כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים- רוצה לומר, זה להם לאות אשר כליתי מהם את שלומי, ולא אעשה עמהם חסד, ולא ארחם עליהם <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ו) (ועד כאן מעשה האות, ומכאן הנמשל שהוא הגזרה)-ומתו גדלים וקטנים בארץ הזאת לא יקברו- בעבור הרבוי. -ולא יספדו- בעבור טרדות הצרות. -ולא יתגדדו- לא ישרטו בשרם -ולא יקרח להם- ולא יתלשו שער ראשם כי יהיו מבולבלים בצרתם ולא יחושו על מתייהם (ועם כי אסרה התורה לשרוט שרשם ולעשות קרחה על מת, מכל מקום דרכם היה לעשות כן אשר לא כדת) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ז) -ולא יפרסו להם על אבל לנחמו על מת- לא יפרסו פרוסת המוציא עליהם, בעבור הבראת האבל לנחמו על מת (כי סעודה הראשונה אין האבל אוכל משלו ומברין אותו משל אחרים) <ע"פ רש"י>. -ולא ישקו אותם כוס תנחומים- כי הדרך הוא להשקות האבלים כוס תנחומין, אבל אז יהיו טרודים בצרתם ולא יעשו הדברים הראויים. -על אביו

על מַת וְלֹא יִשְׁקוּ אוֹתָם פֹּס תַּנְחוּמִּים עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ: (ח) וּבֵית מִשְׁתֶּה לֹא תִבּוֹא לְשִׁבַּת אוֹתָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת:

(ט) פִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִשְׁבִּית מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם קוֹל שֹׁשׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה: (י) וְהָיָה פִּי תִגִּיד לָעַם הַזֶּה אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל מָה דִּבֶּר יְהוָה עָלֵינוּ אֵת כָּל הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וּמָה עֲוֹנֵנוּ וּמָה חֲטָאתֵנוּ אֲשֶׁר חָטָאנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ: (יא) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֲבוֹתֵיכֶם אוֹתִי נֶאֱמַר יְהוָה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבֹדוּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וְאִתִּי עָזְבוּ וְאֵת תּוֹרָתִי לֹא שָׁמְרוּ: (יב) וְאַתָּם הִרְעַתֶּם לַעֲשׂוֹת מַאֲבֹתֵיכֶם וְהִנֵּכֶם הוֹלְכִים

ועל אמו - לכל אחד על אביו ועל אמו <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ח) (פסוק זה, הוא ציווי נוסף לירמיה לעשיית עוד אות. והוא הקדמה לפרשה הבאה. עד הנה דיבר על השבתת החסד עם המת. מכאן הוא מדבר על השבתת השמחה) **ובית משתה** - לבית משתה נשואין **לא תבוא לשבת אותם** - עמם **לאכל ולשתות** - וזה למען היות להם למופת ואות <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טז ט-יג):

פרשה זו מתיחסת להאמור בפסוק ח', ואומר שהמצווה שנצטווה ירמיהו לא לבא לשמחת משתה, הוא מעשה אות, לקיום הנבואה דלהלן.

גזרת הנבואה היא, שה' ישבית שמחה. ומבאר שסיבת העונש, הוא חטאי הליכה אחר עבודה זרה, ואי הליכה בדרכי התורה. וקיום גזרה זו של השבתת השמחה, יהיה בעבודת פרך, יומם ולילה. ובכך תושבת מהם שמחה. וראה בהערה לפסוק יח', מה שנתבאר מהפסוקים, לענין זמן קיום נבואה זו.

(ט) **כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל הנני משבית** - אבטל ואמנע - **מן המקום הזה לעיניכם ובימיכם** - היא היא, וכפל הדבר במילים שונות. **קול ששון וקול שמחה קול חתן** - קול שמחת חתן **וקול כלה**: (י) **והיה כי תגיד לעם הזה את כל הדברים האלה ואמרו אליך** - ואם יאמרו אליך. **על מה** - בעבור מה **דבר ה' עלינו את כל הרעה הגדולה הזאת, ומה עוננו ומה חטאתנו אשר חטאנו לה' אלהינו**: (יא) **ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי נאם ה' וילכו אחרי אלהים אחרים ויעבדום וישתחוו להם, ואיתי עזב^י** - לא האמינו בי בלבם, **ואת תורת לא שמר** - ולא שמרו תורתי (כלומר העדר מצוות): (יב) **ואתם הרעתם לעשות מאבותיכם** - עשיתם הרע עוד יותר מאבותיכם (שהם לא עשו טוב, ואתם עושים רע). **והנכם הלכים איש אחרי שררות לבו הרע** - והנה אתם הולכים כל

מעין חיים - עינים וזמור

^י יא. אותי עזבו ותורתי לא שמרו. ר' הונא ור' ירמיה אמרו משם ר' חייא בא אבא הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב. (מדרש רבה איכה פתיחה ב. ומבארים המפרשים שהדיוק בפסוק הוא, שיתורתי לא שמרו נראה מיותר, כי הוא בכלל יאותי עזבו).

אִישׁ אַחֲרֵי שְׁרֵרוֹת לְבֹהֶרֶץ לְבִלְתִּי שְׁמַע אֵלַי: (יג) וְהִטַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יִדְעַתֶּם אֹתָם וְאֲבוֹתֵיכֶם וְעַבְדְּכֶם שֵׁם אֶת אֱלֹהִים אַחֲרִים יוֹמָם וְלַיְלָה אֲשֶׁר לֹא אֶתֶן לָכֶם חֲנִינָה:

(יד) לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם יְהוָה וְלֹא יֵאמָר עוֹד חֵי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (טו) כִּי אִם חֵי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי

איש אחר מה שלבו הרע מראה לו ומתאוה לה (ורשע לתאבון). -לבלתי שמוע אלי- רוצה לומר כל עצם התאוה היא לבל שמוע אלי (להכעיס): (יג) -והטלתי אתכם- לכן אשליך אתכם -מעל הארץ הזאת על הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבותיכם- מאז (ומימים עברו) גם אתם גם אבותיכם. -ועבדתם שם את אלהים אחרים יומם ולילה^ק, אשר לא אתן לכם חנינה- על אשר לא אתן לכם חן בעיני האומות, לכן תעבדו אותם יומם ולילה ולא תמצאו מנוח:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טז יד טו):

כשתבונן בסדר הדברים, נראה כי לכאורה פרשה זו אינה שייכת לענין המדובר, הלא בפרשה שלאחריה ולפניה מדבר על ענין הפורענויות.

ובאמת פרשה זו כתובה להלן פרק כג פסוק ז'. ושם מקומה מתאים היטיב, לפי הענין המדובר שם.

ונראה כי כאן נכללה כתיבת הנבואה, לנחם ולרכך את הנבואה הנוראה, שהוא הפסוק 'אשר לא אתן לכם חנינה', ולכן נכתב כאן, לומר שבסוף בסוף יגאלנו ה' גאולה גדולה ורבה, וישיבנו לארצנו (כעין זה כתוב בפי' האלשיך, ור"י אברבנאל).

ונלמד זאת מהשינויים הקלים שבנבואה, כי לפיכך אמר כאן 'והשבותים על אדמתם' שה' בעצמו ישיבנו, ואילו בפרשה ההיא לא נכתבה במילים אלו. וגם כאן לא אמר לשון 'והדחתים' שהוא לשון קשה יותר. כי כאן בא לנחם, ולהקל את חומר התוכחה הנוראה, לומר שעדיין ה' אוהב ורוצה אותנו.

(יד) -לכן הנה ימים באים^ק נאם ה'- רוצה לומר הוואיל והצרות יהיו מרובות כל כך, לכן תהיה גאולת בבל חשובה עד מאד כי אז -לא יאמר עוד- מי בשבועתו -חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים-: (טו) -כי אם- כי אז יאמרו בשבועתם -אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל

מעין חיים - עיונים ומוסר

^ק יג. אותו הלשון אלהים אחרים, נאמר בסיבת העונש, ובעונש. בוודאי שהוא להודיע שיש בדבר, משום מדה כנגד מדה. יתכן עוד להעמיק ולדקדק בנבואה, ולומר שהלשון יומם ולילה האמור בעונש, הוא על החטא של עזיבת מצוות והגית בו יומם ולילה, דהיינו מצוות לימוד התורה. וכן מפרש האלשיך ז"ל על פי דברי חז"ל (מדרש רבה איכה פתיחה ב') על הפסוק תורתִי לא שמרו, שהוא על לימוד התורה, ומפרש, שזה הכוונה בפסוק לבלתי שמוע אלי, וכותב שבחטא זה של עזיבת לימוד התורה ושמיעתה, בזה החטא אבותיהם לא חטאו אלא הם הרעו מאבותיהם.

^ק יד הנה ימים באים. הרד"ק ושאר מפרשים פירשוהו על אחרית הימים, וכהגמרא ברכות יב' ב', וכדברינו בתחילת פסוק יד.

ובאמת הפירוש שהוא על בבל כמו שפירש בעל המצודות, הוא לכאורה דבר תמוה, כי הרי עדיין אנו מזכירים את יציאת מצרים יותר מאשר הזכרת גאולת בבל שבבנין בית שני. אמנם כדברי המצודות מפורש בפירוש רמב"ן על התורה (שמות יב ב), וכתב שעד גאולת בבל היה חודש ניסן נקרא חדש ראשון, על שם גאולת מצרים, ומן גאולת בבל נקרא החדשים כשמותם אצל הבבלים לזכור את גאולת בבל, עיין שם.

ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתים על אדמתם אשר נתתי לאבותם:

(טז) הנני שלח לדוגים [לדוגים] רבים נאם יהוה ודיגום ואחרי כן אשלח לרבים צידים וצדום מעל כל הר ומעל כל גבעה ומנזקי הסלעים: (יז) כי עיני על כל דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא נצפן עונם מנגד עיני: (יח) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי:

הארצות אשר הדיחם שמה - ומשאר ארצות אשר הדיחם שמה, כי הגאולה ההיא תהיה חשובה יותר ויזכירו יותר בזה הגאולה. **והשיבותים על אדמתם אשר נתתי לאבותם** - כן יאמרו בשבועתם, חי ה' אשר העלה וכו' ואשר השיבותי אותם. (וזהו מאמר המקום כמדבר בעדו ועל עצמו), אבל הם יאמרו והשיב אותם אשר נתן וכו' וכמדברים בעדם):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טז טז-יח):

מוסיף נבואת פורענות, שהגוי הכובש, ישיג גם את הבורחים והנמלטים, כדרך הציידים. וסיבת גזרה זו, יען עשו עבירות בסתר, כאילו אין ה' רואה עוונותיהם.

(טז) **הנני שולח** - חזר לדבריו לומר, הנה הצרות ירבו מאוד ובתחלה אשלח **לדוגים רבים נאם ה'** רוצה לומר צייד הדגים. **ודיגום** - יצוד הדגים. ורוצה לומר בתחלה יקחו האומות בשבי את הנמצאים בתוך העיר, כדייגום האלה הצדים (את) הדגים במקום גידולם, ומאסף (את) כולם ברשתו. **ואחרי כן** אשלח לרבים צידים - הם צייד החיות. **וצדום מעל כל הר** - רוצה לומר ילכדו גם הבורחים על ההרים, כדרך הצייד הרודף בהרים לצוד החיות. **ומעל כל גבעה ומנזקי הסלעים** - החיות הבורחים על שיני הסלעים **<ע"פ רש"י>**: (יז) **כי עיני על כל דרכיהם** - משגיח אני כל דרכיהם. **לא נסתרו מלפני** - כפל הדבר במילים שונות, וכפל עוד ואמר **ולא נצפן עונם מנגד עיני**. וזה לחזק הענין: (יח) - **ושלמתי ראשונה**^ט **משנה עונם וחטאתם** - טרם בוא הגאולה, אשלם להם בתחלה על מה ששנו בעון אבותם לכפלם שוב. **על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם** - במה שהעמידו בה עבודת כוכבים. **ותועבותיהם** - עם תועבותיהם **מלאו את נחלתי**. וכפל הדבר במילים שונות **<ע"פ רש"י>**:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^ט יח ושלמתי ראשונה. לפי פירוש רש"י והמצודות, נראה לבאר, שעונות שעשו כמו אבותיהם, עליהם אשלם ראשונה. דהיינו שאשלם עליהם מיד, לפני העונות שהם הוסיפו על אבותיהם, שהוא העונש שניבא בפסוק יב' יג'. ולכך התחיל בנבואה זו בתיבת הנני, לומר שנבואה זו המתחילה בפסוק טז, תתקיים לפני הנבואה הקודמת, שהיא עבודת פרך. ניתן להבין מכך, שגזרת עבודת פרך, שנגזרה בפסוק יג' לא התקיימה בבבל, אלא ימים רבים אחר כך (ראה להלן), וממילא גם האמור פסוק יד' וטו' כפי פירוש המצודות שם, מתיחס לסוף של אותה גזרה. ובאמת נבואה כמו זו שבפסוק יג', כתובה בתורה בחומש דברים (כח טז) שם נאמר, והפיצ' ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך עץ ואבן. ובתרגום אונקלוס, ותפלת תמן לעממיא פלחי טעותא. וזהו ממש כפשוטו על הנבואה כאן בפסוק יג'. ופרשה זו דברים, לפי דברי הרמב"ן (ויקרא כו טו) לא התקיימה בחורבן בית ראשון אלא בבית שני, על ידי הרומאים, שהם מכרו את בני ישראל לעבדים, וכן העבידים בעצמם, (או שהמכוון גם על עבודות פרך שהיו על הכלל, בדורות אחרונים ממש במחנות עבודה ברוסיה וגרמניה. וראה עוד להלן יז' ד').

(יט) **יְהִי עָזִי וּמַעֲזִי וּמְנוּסִי בַּיּוֹם צָרָה אֲלִיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אֶרֶץ וַיֹּאמְרוּ אַךְ שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הַכֹּל וְאֵין בָּם מוֹעִיל: (כ) הִיעֲשֶׂה לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים: (כא) לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעֵם בַּפֶּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדֵי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי יְהוָה:**

באר החיים - ענין הפרשה (פרק טז יט - כא):

סוף יהיה שהעכו"ם יכירו בהבל שבعبודה זרה^י.

(יט) **ה' עזי ומעזי ומנוסי** - אמר הנביא אתה ה' חזקי וכפל המלה לחזוק הענין. **-ביום צרה** - כשבא צרה אני נס אליך להמלט והוא ענין מליצה לומר אז אבטח בך. **-אליך גוים יבאו מאפסי ארץ** - הן ידעתי שסוף הדבר יהיה שהגוים מקצות הארץ יבואו אליך להאמין בך, **-ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו** - האלילים אשר נחלו אבותינו להיות להם לאלהים אך המה שקר **-הבל ואין בם מועיל** - והבל ואין בהם תועלת **<ע"פ רש"י>: (כ) -היעשה לו אדם אלהים** - (המשך דברי הגוים לעתיד^{ק"א}) וכי ראוי שאדם במעשה ידיו יעשה לעצמו אלהים **-והמה לא אלהים** - הלא בני אדם עצמם אינם אלהים ואיך יהיו מעשה ידיהם טובים מהם **<ע"פ ר"י אברבנאל>: (כא) -לכן** - אמר (במקום) ה' **-הנני מודיעם בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי** - אודיעם את כח ידי ואת גבורתי **-ידעו כי שמי ה'** - ואז ידעו אשר שמי ה' המורה על היכולת המוחלטת ולא יהיו עוד נבוכים בדבר, כמו שהיו לשעבר (בזמן יציאת מצרים, אף ששמעו עמים ירגוזו, לא נקבע הדבר בלבם ונשארו נבוכים, אבל על ידי גבורה העתידה, ידעו הגוים ויאמרו אך שקר, וכלעיל) **<ע"פ ר"י אברבנאל>:**

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יז א-ד):

מנבא כי הכובש ישלול מהם את כל ממונם, בעבור חטאי עבודה זרה. ונגד מה שעבודתם לאל אחר היה בשדה, יעזבו מעבודת ארצם, לעבוד את האויב בארץ אחרת (עונשם כולל הן עזיבת ארצם, וגם עבודה לאויב זר).

מעין חיים - עינים זמוסר

^י צריך מובן איך מתקשר הנבואה לפרשיות הסמוכות.

יתכן לבאר שהשייכות לפרשה זו, בין פרקים אלו יא-יח, הוא כי פרשיות אלו מיוחדים שיש בהם תפילות ירמיהו ודבריו, וכן נבואה זו מתחילה בדברי הנביא.

ויותר נראה, שאמנם תחילת הפרשה אינו שייך עם שלפניה, אלא היא שבחי ה' בפי ירמיהו, אולם ה' השיב לו ילכן הנני מודיעם, הכוונה לבני ישראל אני מודיע את שם ה', והוא על ידי שהאויב ימצא את המסתתרים, כמבואר בפרשה הקודמת במשל הציידיים, ואמר ה' יתברך כי יש בכך עוד סיבה מלבד העונש, שבכך ידעו בני ישראל ויכירו את השגתה ה'. פירוש זה מתישב לפי פרש"י שפסוק כ' מתיחס על בני ישראל.

אמנם המצודות בביאורו ושאר מפרשים פירשו את 'הנני מודיעם', שהכוונה שהעמים ידעו, ולדבריהם צריך ביאור הקשר עם הפרשיות הסמוכות.

^{קא} כ' היעשה לו אדם אלהים. לפי רש"י בפסוק יט', הוא דברי הנביא, והוא מקטרג בפסוק זה, על כלל ישראל איך עשו אלהים. וקשה על פ"י זה, הלא אין לקטרג על כלל ישראל, כמבואר בישיעה פרק ו'. וצריך עיון.

פרק יז (א) חטאת יהודה פתובה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה על לוח לבם ולקרנות מזבחותיהם: (ב) פזר פניהם מזבחותם ואשריהם על עץ רענן על גבעות הגבהות: (ג) הררי פשדה חילך כל אוצרותיך לבז אתן במתיך בחטאת בכל גבוליך: (ד) ושמטתה ויבך מנחלתך אשר נתתי לך והעבדתיך את איביך בארץ אשר לא ידעת כי אש קדחתם

לכאורה העונש האמור בפרשה זו נכפל ממש לעיל טז יג. אלא שנוסף כאן טענות בענין חטאיהם, על כך שהם שקועים עמוק בחטא (פסוק א ב). וכן מרמזו בו עון השמיטה, אבל בהערה יבואר שאין כאן כפילות ק"ב.

פרק יז (א) - חטאת יהודה- מוסב למעלה לומר הנה בסוף גם האומות יעזבו (את) הפסילים ויאמינו בה, והנה יהודה עדיין עתה חטאתם שמורה בלבם כאילו - **כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר**^{ק"ב} - כתובה שמה בקולמוס מברזל, ובצפורן משמיר (הוא ברזל יותר חזק) החוקק בחזקה ובעומק רב. - **חרושה** - חרותה בעומק כמו המחרישה. - **על לוח לבם** - הם דפנות הלב כי הוא עשוי כעץ דפנות וחללים ואמר בדרך השאלה. - **ולקרנות מזבחותיהם** - גם בקרנות מזבחותיהם חקוק וחרות חטאתם כי על הקרנות ההם יתמידו לזרוק דם לעכורים^{ק"ב} ע"פ רד"ק בפירוש א' - וכאומר בין במחשבת הלב בין במעשה שמור הדבר אצלכם: (ב) - **כזכור** - כמו שיתמידו לזכור - **בניהם** - כן זוכרים - **מזבחותם ואשריהם על עץ רענן** - סמוך לעץ רענן ומוסב על המזבחות (לומר) שהעמידום סמוך לעץ רענן - **ועל גבעות הגבהות** - ע"פ רש"י: (ג) - **הררי** - רוצה לומר, אתם יהודה העובדים לעבודת כוכבים העומדים על ההרים (מכנה אותם בשם 'הררי') הנה חילך יוציאו השוללים ויחלקו ביניהם - **בשדה** - במקום אשר יחנו עליך - **חילך כל אוצרותיך לבז אתן** - כל האוצרות הטמונות אתן להם לבזה. - **במתיך** - רוצה לומר בעבור במתיך העשויות - **בחטאת** - לעכורים^{ק"ב} העומדים - **בכל גבוליך** - מקום אחד לא נעדר - ע"פ ר"י אברבנאל: (ד) - **ושמטתה** - תעזוב את האדמה מלעבדה בחרישה וזריעה. - **ויבך** - רוצה לומר לא מרצונך תעזוב עבודתה, אלא כך תהיה העזיבה, כי תהיה נעזב - **מנחלתך אשר נתתי לך** - ולא תהיה שמה לעבדה וזה בגמול שלא שמטו בשביעית. - **והעבדתיך את איביך בארץ אשר לא ידעת**^{ק"ב} - רוצה לומר אבל אתה תעבוד אדמת האויב

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{ק"ב} יש לבאר את מה שאמר עד עולם תוקד, נראה שבא לומר שנבואה זו של עבודת פרך לאויב, תתקיים כעבור זמן רב. בכך יתישב מדוע נכפלה פרשה זו, הרי כבר נכתב נבואה דומה לה מאד, לעיל טו יג. אלא ההבדל הוא שכאן נאמר והעבדתיך, ולעיל והעברתי, כאן נאמר עד עולם תוקד, בכך הוא שונה מלעיל שם נאמר עליכם תוקד. וביאור הדברים, שנבואה הקודמת אינה מדברת על עבודה לאויב, אלא העברה לארצו, ואילו כאן מדבר על עבודה לעם אחר. ונבואה זו של עבודה לאויב שנאמרה כאן, היא תתקיים רק אחר שנים רבות, לכן נאמר בה עד עולם (ונבאמת בימי גלות בבל, לא מצינו שהאויב העביר אותם לעם אחר).

מעתה נשאל שאלה נוספת, הלא בפרק טז יג' כבר ניבא שיעבדו לעם זר. מה נוסף כאן. התשובה שנוסף כאן בית הממון, ואף שכיוצא בזה כבר נאמר בפרק טז יג' כמעט באותם מילים, אינו ענין לכאן, כי שם מדבר על מה שיחיה בזמן קרוב לנבואת ירמיה. ואילו כאן הוא ביהוה נוספת בזמן מאוחר, לכן אמר עד עולם. וטעם העונש הנוסף, הוא בעבור גודל דבקותם והתמדתם בחטאי העבודה זרה.

^{ק"ב} יז. א. בזוהר הק' (ח"א רכג) כתב שהכונה לתולעת השמיר אשר סגולתו לחרוט אבנים. לפי זה נראה שפירוש הפסוק הוא כך. העט ברזל חורט על לבם, והצפרן של תולעת השמיר, הוא חורט במזבחות. ובכך מיושב מה שנתקשה הרד"ק באריכות בפירוש צפורן שמיר. (ולמדנו שהשמיר חורט בצפרניו).

^{ק"ב} ד. והעבדתיך את איביך. בדברים (כח מח) נאמר ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך.

בְּאִפִּי עַד עוֹלָם תּוֹקֵד :

(ה) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱרֹר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בֶּשֶׂר זָרְעוּ וּמִן
יְהוָה יִסּוּר לְבוֹ: (ו) וְהָיָה כַּעֲרָעַר בְּעֲרֵבָה וְלֹא יִרְאֶה פִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכֵן
חֲרִירִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תֵשֵׁב:
(ז) בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהָיָה מְבֹטָחוֹ: (ח) וְהָיָה כַּעֲרָעַר

בארץ אשר לא ידעת מאז. - כי אש קדחתם באפי עד עולם תוקד. הבערתם חמתי ותשרוף עד עולם רוצה לומר אכעס עליכם זמן מרובה <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יז ה):

מכאן ניבא נבואות על אמונה ובטחון.

איסור הבטחון בלבו על בשר ודם.

(ה) - כֹּה אָמַר ה' - רוצה לומר ולא ימצאו עור מבשר ודם והדור שיענש בפורענות האמורה בפסוק הקודם, כי - אֲרֹר הַגִּבֹּר^{טו} אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם, וְשֵׁם בֶּשֶׂר זָרְעוּ - ומשים חזקו ובטחונו בבשר ודם - וּמִן ה' יִסּוּר לְבוֹ - ומסיר לבו מלבטוח בה' <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ו) - וְהָיָה - הבוטח באדם יהיה - כַּעֲרָעַר - הגדל - בַּעֲרֵבָה. וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב - אינו רואה כשבא טובה בעולם והם הגשמים. ורוצה לומר, לא עליו יהיו הגשמים. - וְשָׁכֵן חֲרִירִים - שוכן שם ביבשות מרוב החמימות ש-במדבר. אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תֵשֵׁב - והיא ארץ שעפרה מלוח ואינה מיושבת. והוא כפל ענין במילים שונות <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יז ז-י):

מעלת הבוטח. יש אדם שנראה כלפי חוץ שהוא בוטח בה', אבל לבו חולה, בלבו אינו בוטח בה', מנבא שה' יודע את עומק לב כל אדם.

(ז) - בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' וְהָיָה ה' מְבֹטָחוֹ - רוצה לומר כמו שיבטח בו (וכפי מדת בטחונו), כן יהיה (לו ה') אלוקיו) למבטח ולעזרה <ע"פ רד"ק ור"י אברבנאל>: (ח) - וְהָיָה כַּעֲרָעַר

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{טו} ה אשר יבטח באדם.. ומן ה' יסור לבו. כי אם לא יסור לבו מה', אינו רע אם יבטח באדם שיעזרהו, ותהיה כונתו כי בעזרת האל יוכל האדם לעזור לא זולתו (רד"ק):

ויש מי שתראהו בוטח בה' יתעלה מן השפה ולחוץ, ויאמר שה' הוא המפרנס והמרושש, המחיה והממית, המוחץ והמרפא, אבל ב"סתר לבו" תולה הוא את בטחונו ברכישת נכסים רק במאמציו ובסבותיו, ולעת מחלה רק בהזרכת הרופאים, ובענין התנגדותו לאויב רק בכוחו של בשר ודם, והם הם הרשעים שעליהם נאמר (תהילים י) אין אלקים בכל מזמותיו.. ועל הדבר הזה אמר הנביא בלשונו יתעלה ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו.

ואעתיק כאן דברי אבא מרי (הלל הוא הרמב"ם) זצ"ל "כי לולא המילים "יסור לבו" היו כלולים (בקללה) זו רוב בני האדם ואפילו כמעט כולם, כי הבן בוטח על אביו, והאשה על בעלה, והשתף על שתפו וכדומה, ואילו (אבל באמת) הקללה אך ורק למי שמצמצם בטחונו על בלעדי ה' יתעלה, ולא למי שבוטח בפנימיותו בה' יתעלה ורק נעזר בבני אדם או משתמש באמצעים רגילים", כמו שנבאר (שם) מבאר בארוכה שיעשה השתדלות, רק יידע וירגיש שההצלחה תלויה ברצון ה'. ספר המספיק לרבינו אברהם בן הרמב"ם, פרק הבטחון) והן דברי הרד"ק הנ"ל.

שְׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו וְלֹא יִרָא [יִרְאָה] פִּי יָבֹא חֵם וְהָיָה
עָלָהּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצָּרֶת לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשׂוֹת פָּרִי: (ט) עֶקֶב
הַלֵּב מִפֶּל וְאִנֶּשׁ הוּא מִי יִדְעֵנּוּ: (י) אֲנִי יְהִיָּה חֶקֶר לֵב פֶּחֶן פְּלִיּוֹת וְלִתֵּת
לְאִישׁ כְּדָרְכּוֹ [כְּדָרְכֵּי] כְּפָרִי מַעֲלָלִיו:

שתול^{טז} על מים - יהיה ממולא בטוב כאילן הנטוע אצל המים - **ועל יובל ישלח שרשיו** - ושרשיו מתפשטים אצל פלגי מים. - **ולא יראה כי יבא חם** - רוצה לומר לא ירגיש כשיבוא חום ושרב, הואיל והוא נטוע אצל המים המלחלחים אותו. - **והיה עלהו רענן** - העלים שבו יהיו רטובים. - **ובשנת בצורת** - בשנה שיהיה מגיעת גשמים, הוא - **לא ידאג**, רצה לומר לא יזיק לו. - **ולא ימיש מעשות פרי** - לא יסור מלגדל פירות. ורוצה לומר, וכן יהיה הבוטח בה' שלא יחסר לו שום דבר, ולא ידאג מהצרות המתרגשות בעולם <ע"פ רד"ק>: (ט) - **עקב הלב מכל** - עם כי לב האדם הוא מעוקם ומעוות יותר מכל איברי, - **ואנש הוא** - ויש לו מכאוב חזק ויכול אדם ליראות כלפי חוץ טוב ובריא, ויכול לחשוב. רוצה לומר דעה נפסדת לחשוב - **מי ידענו** - מי הוא היודע תעלומות לבי, אם הוא (כלומר אני) בוטח באמת או לא. (מדוע הוא טעות, כי אני ה', וכלהלן) <ע"פ רש"י>: (י) - **אני ה'** - רוצה לומר אולם אני ה' - **חוקר לב^{יז}** - האדם, - **ובוחן** - מחשבת ה- **כליות** - לדעת מה הוא, למען - **ולתת לאיש כדרכו** - לתת לכל איש כדרכי לבו, - **כפרי מעלליו** - (מעללים, או עלילות הכוונה מעשים, (שמואל א ב ג, ברש"י ורד"ק, ובשמואל א כה ג), ואם היה הכוונה כאן עלילות האדם, היה הכוונה פעולותיו, אך באמת הכונה כאן עלילות הלב) הם המחשבות, שהם מעשה הלב ודרכיו (שרצון לבו הרע, גורם לו לחשוב רע), וכפל הדבר במילים שונות <ע"פ מהר"י קרא שמפרש שמדובר בשכר על הבטחון, ולא על מעשים עצמם>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יז יא-יח):

מכאן הוא דברי הנביא ברוח הקודש (בלשון כאילו הוא לשון עצמו), המשך על דבר הבטחון. ואומר כי היות וה' משגיח על בניו וקרוב אליהם, מי שעוזב את ההישענות על ה' לבקש צרכיו, ובפרט אם עבור כך עושה מעשה השתדלות שיש בהם אסור כדי להשיג רצונו, סופו שינעש. אחר כך מתפלל הנביא על רשעים שהיו רודפים אותו, וכן בפרקים להלן בין נבואותיו, הוא מדבר על אויביו, (כנראה בכל נבואה שהיה מנבא, היה סובל מהם עוד).

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{טז} ח. כעץ שתול. רש"י כותב בבכורות נה' שפסוק זה מדבר על עץ החיים הנמצא בגן עדן, ויובל הוא נהר פרת שהוא משקה את גן עדן. וענין עוד תנחומא פנחס יב. במדבר רבה כא יח. שפסוק זה מדבר בלעתיך לבא. ובתנא דבי אליהו רבה פרק יח' נראה שמדבר על הצלחה גם בעולם הזה גם בעולם הבא.

^{יז} י. חוקר לב. כל המצוות הנראות על האברים (ש)אפשר שתהיה הכוונה בהם לזולת האל. ותהיה כוונת עושיהם להזדיין בהם אצל בני אדם, ולקוות כבודם, ושבהם על עשותם. אבל חובות הלבבות לא יתכן בהם חונף ולא כבוד ולא שבח למי שמקיים מהם דבר, מפני שאין בני אדם יודעים את לבבו אך הוא מכווין בהם לשם המשקיף והוא הבורא יתברך בלבד. כמו שאמר אני ה' חוקר לב בוחן כליות (חובות הלבבות שער יחוד המעשה פ"ג), והנה באמת פסוק זה מדבר על מצות הבטחון, כמבואר בפסוק שלפניו.

(יא) קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימו [ימיו] יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל: (יב) פסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: (יג) מקנה ישראל יהנה כל עזביך יבשו יסורי [נסורי] בארץ יפתבו פי עזבו מקור מים חיים את יהנה: (יד) רפאני יהנה וארפא הושיעני ואנשעה פי תהלתי אתה: (טו) הנה המה אמרים אלי איה דבר יהנה יבוא נא: (טז) ואני לא אצתי מרעה אחרך ויום אנוש לא התאיתי אתה ידעת מוצא שפתי נכח פניך הנה: (יז) אל תהיה לי למחפה מחסי אתה פיום רעה: (יח) יבשו רדפי ואל אבשה אני יחתו המה ואל אתה

(יא) -קרא דגר ולא ילד- כמו עוף הקורא, ממשיך אחריו אפרוחים בצפצוף הקול, והוא לא ילד, שהוא דבר שאין מתקיים, כי כשיגדלו יבינו שהוא לא ילד, ויעזבו אותו. כן הוא -עושה עושר- המקבץ עושר -ולא במשפט- יושר, כי אם בערמת הלב כי העושר הזה לא יתקיים בידו, -בחצי ימו יעזבנו- ובחצי ימיו יעזוב העושר ההוא, -ובאחריתו יהיה נבל- ובסוף יגולה לאנשים ערמת לבו ויהיה מוחזק לנבל <ע"פ רש"י> (כל זה נגד אנשים, החושבים שעשיית העושר בידי האדם היא, ושוכחים שתלוי בה, ואשר לכן אין לו קיום, אם הוא נגד רצונו): (יב) -כסא כבוד- כמו כסא הכבוד, והוא שמי (הלא הוא) -מרום- כמו שנאמר השמים כסאי (ישעיה סו). (והוא גם) -מראשון- ההוכן לך מקדם, כמו שנאמר נכון כסאך מאז (תהלים צג). (כמו שה' שוכן בכסא כבודו, כן ה' שוכן בקרב עמו ב) -מקום מקדשני- רוצה לומר, כן הוא מקום מקדשנו. כי כמו שהשכינה היא בשמים, כן היא בבית המקדש <ע"פ רד"ק>: (יג) -מקוה ישראל ה'- לכן מהראוי שתקוות ישראל אל ה', הואיל ונטעת שכינתך ביניהם. -כל עוזביך- כל העוזבים אותך ובוטחים באדם ראוי הוא ש-יבשו, וסורי- הסרים ממני. והוא מאמר הנביא בדבר האל. -בארץ יכתבו- בספר יכתבו לרדת בתחתיות הארץ בעמקי השאול על -כי עזבו מקור- הנובע מים חיים- וחזר ומפרש (את מי עזבו) -את ה'- שמשפיע הטובה בכל עת כמקור הנובע <ע"פ רד"ק>: (יד) -רפאני ה' וארפא- אמר הנביא (רק) כשאתה תרפא אותי אהיה נרפא, ולתוספות ביאור אמר -הושיעני- מן הקמים עלי ואז -ואנשעה- אהיה נושע. רוצה לומר אין ביד מי להושיע לי זולתך. -כי תהלתי אתה- כך אני מתהלל לומר שאתה אלהי ישעי <ע"פ רש"י>: (טו) -הנה המה- הקמים עלי -אומרים אלי- בלעג -איה דבר ה' יבוא נא- עתה, ונראה אם האמת אתך, כי יחשבו שמלבי אני בודאם לשנאתי אותם <ע"פ רד"ק>: (טז) -ואני לא אצתי מרעה אחרך- אבל אני לא מהרתי - להיות רועה - אחרך, לרעות צאן עמך ולנבאות להם. וכמו שנאמר בתחלת נבואתו שאמר הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי (לעיל א) <ע"פ רד"ק>. -ויום אנוש לא התאיתי- ואף אחר שהלכתי לנבאות שלא ברצוני, לא הייתי מתאווה לנבאות עליהם שיבוא יום אנוש <ע"פ תרגום>. -אתה ידעת- כי כן הוא. -מרצא שפתי נכח פניך היה- מה שהתפללתי עליהם הלא היה מול פניך <ע"פ רש"י>. וכאומר הלא לא רציתי לנבאות להם, ובבוא אלי נבואת פורעניות התפללתי עליהם (ובקשתי שלא תהיה הפורענות עליהם), והמה חושבים שמלבי אני בודאם משנאתי בם: (יז) -אל תהיה- לכן שאלתי אל תהיה -לי- הנבואה

אָנִי הָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה וּמִשְׁנָה שְׁבֵרוֹן שָׁבָהָם :

(יט) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הַלֵּךְ וְעַמְדַת בְּשַׁעַר בְּנֵי יָעֶם [הַעֵם] אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ מִלְכֵי יְהוּדָה וְאֲשֶׁר יֵצְאוּ בּוֹ וּבְכָל שְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם : (כ) וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם שְׁמָעוּ דְבַר יְהוָה מִלְכֵי יְהוּדָה וְכָל יְהוּדָה וְכָל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵים הָאֵלֶּה : (כא) כֹּה אָמַר יְהוָה הַשְׁמְרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל תִּשְׂאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבֵת וְהַבָּאתֶם בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם : (כב) וְלֹא תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבֵת וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וְקִדְשְׁתֶּם אֶת יוֹם הַשְּׁבֵת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם : (כג) וְלֹא שְׁמָעוּ וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם וַיִּקְשׂוּ אֶת עֲרֹפְכֶם לְבִלְתִּי שׁוֹמְעַ [שְׁמוֹעַ] וּלְבִלְתִּי קַחַת מוֹסֵר : (כד) וְהָיָה אִם שָׁמַעַ תִּשְׁמָעוּן אֲלֵי נָאִם יְהוָה לְבִלְתִּי הָבִיא מִשָּׂא בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת

למכשול ו-למחתה, מחסי אתה ביום רעה- הלא מעולם אתה מחסי בעת רעה, לזה הושיעני גם עתה >ע"פ רד"ק: (יח) -יבושו רודפי- בעת ילכו גולה. -ואל אבשה אני, יחתו המה- ישברו ביד האויב. - ואל אחתה אני, הביא עליהם יום רעה, ומשנה שברון- שבר כפול, רוצה לומר שבר על שבר -שברם- >ע"פ רד"ק:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יז יט-כו):

הנביא מבטיח כי בשכר שמירת השבת יכולים לינצל מגזרת החורבן. זאת מטעם שהשומרה נוטע בלב רוב חלקי האמונה, שה' בורא, שה' הוא המשגיח עלינו, כאשר הוציאנו ממצרים ונתן לנו את השבת. לא חרבה ירושלים אלא על שחיללו בה את השבת (שבת קיט).

(יט) -כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הַלֵּךְ וְעַמְדַת בְּשַׁעַר בְּנֵי הָעֵם- בְּשַׁעַר שְׁמֻצִּים שֶׁם בְּנֵי הָעֵם -אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ מִלְכֵי יְהוּדָה וְאֲשֶׁר יֵצְאוּ בּוֹ- וְהוּא הַשַּׁעַר אֲשֶׁר מִלְכֵי יְהוּדָה בָּאִים וְיוֹצֵאִים בּוֹ. -וּבְכָל- וְכֵן תֵּלֵךְ וְתַעֲמֹד בְּכָל -שַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם- >ע"פ רד"ק: (כ) -וְאִמְרַתְּ אֲלֵיהֶם שְׁמָעוּ דְבַר ה' מִלְכֵי יְהוּדָה וְכָל יְהוּדָה וְכָל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵים הָאֵלֶּה- : (כא) -כֹּה אָמַר ה' הַשְׁמְרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם- רוצה לומר הֵיוּ נִשְׁמָרִים בְּדַבַּר שִׁישׁ בּוֹ שְׁמִירַת נִפְשׁוֹתֵיכֶם (שכן נאמר בה, מחלליה מות יומת) -וְאַל תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בַיּוֹם הַשְּׁבֵת וְהַבָּאתֶם בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם- להביא אותה בשערי ירושלים מן החוץ (ירושלים עצמה היתה מגודרת בחומה והיו דלתות בפתחה, והיא כולה רשות אחת, לפיכך הזהיר רק על מה שהיו מוציאים ומכניסים בשבת מחוץ לירושלים. נראה שהיו עוסקים אז במסחר) >ע"פ רד"ק: (כב) -וְלֹא תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבֵת- אל החוץ. -וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ- ושום מלאכה. -וְקִדְשְׁתֶּם אֶת יוֹם הַשְּׁבֵת- מבלי לחלל בדבר הנאסר בשבת-כֹּאשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם- : (כג) -וְלֹא שְׁמָעוּ- אבל הם האבות לא שָׁמְעוּ לְמִצְוֹתַי. -וַיִּקְשׂוּ אֶת עֲרֹפְכֶם לְבִלְתִּי שְׁמוֹעַ- הוא ענין מליצה כאילו נתקשה ערפם עד שלא יוכלו לחזור פניהם ולשמוע. -וּלְבִלְתִּי קַחַת מוֹסֵר- לא החזירו פניהם למען לא יקבלו מוסר ותוכחה מן הנביאים: (כד) -אִם שְׁמוֹעַ- אִם אַתֶּם -תִּשְׁמָעוּן אֲלֵי נָאִם ה' לְבִלְתִּי- לבלי -הָבִיא מִשָּׂא בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת

בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וּלְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת בָּהּ [בו] כָּל מְלָאכָה:
 (כה) וּבָאוּ בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת מְלָכִים וְשָׂרִים יֹשְׁבִים עַל כִּסֵּא דָוִד
 לִכְבִּים בְּרֶכֶב וּבִסּוּסִים הֵמָּה וְשָׂרֵיהֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וַיֵּשְׁבָה
 הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם: (כו) וּבָאוּ מִצְרֵי יְהוּדָה וּמִסְכִּיבוֹת יְרוּשָׁלַם וּמֵאֶרֶץ
 בְּנִימִן וּמִן הַשְּׁפֵלָה וּמִן הָהָר וּמִן הַנֶּגֶב מְבָאִים עוֹלָה וְזֹבַח וּמִנְחָה
 וּלְבֹנָה וּמִבְּאֵי תוֹדָה בֵּית יְהוָה: (כז) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת
 יוֹם הַשַּׁבָּת וּלְבִלְתִּי שְׂאֵת מַשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי
 אֵשׁ בְּשַׁעְרֶיהָ וְאָכְלָה אֲרָמְנוֹת יְרוּשָׁלַם וְלֹא תִכְבֶּה:

ביום השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בה כל מלאכה- לבלתי עשות בו שום מלאכה:
 (כה) -ובאו- אז יבואו -בשערי העיר הזאת, מלכים ושרים יושבים על כסא דוד- רוצה לומר על
 כסא המלוכה ומוסב על מלכים. -רכבים ברכב- במרכבה העשוי לרכוב בה. -ובסוסים- המושכים המרכבה.
 -המה ושריהם- המלכים. -איש יהודה- אנשי יהודה מיתר העם. -יושבי ירושלם, וישבה העיר הזאת
 לעולם^{קכ}- תהיה מיושבת באנשים: (כו) -ובאו- יבואו אנשים -מצרי יהודה, ומסכיבות ירושלם,
 ומארץ בנימן, ומן השפלה- מן הערים היושבים בעמק (במזרח יהודה ובנימין). -ומן ההר, ומן הנגב-
 היושבים בפאת הדרום. -מביאים- והמה יהיו מביאים -עולה וזבח ומנחה ולבונה ומבאי תודה- ומהם יהיו
 מביאי קרבן תודה אל -בית ה'- (כפי הנראה מקומות אלו, הם נחלת בנימין ויהודה): (כז) -ואם
 לא תשמעו אלי- מה שצויתי -לקדש את יום השבת, ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ביום השבת-
 ולבוא עמה בשערי ירושלים. -והצתי- אז אבער -אש^{קט} בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם- ותשרוף
 הארמנות, -ולא תכבה- עד תשרוף הכל:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יח א-ד):

הפרשיות שבשלושה פרקים דלהלן (יח-כ), עוסקות בגזירות הקודמות, ודנות האם הגזירות ניתנות לשינוי.

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{קכ} כה. וישבה העיר הזאת לעולם. מעלת מצות שבת: לפי ששמירת שבת עיקר גדול באמונת האל בחידוש העולם, ובאמונה באותות ובמופתים, ובקיום כל התורה, וכל המשמר את השבת ב'אמונה ישרה' לא במהרה הוא חוטא בשאר המצוות (רד"ק בפסוק כד).

מלשוננו 'באמונה ישרה' יש ללמוד, שחלק מקיום מצוות השבת, היא להתבונן בשבת על האמונה. וענין עוד בספר המספיק לר' אברהם בן הרמב"ם בזה.

בעלי התוספות (יבמות ה' ב') ז"ל כתבו 'כבוד הקב"ה הוא יותר בשמירת שבת משאר מצות, כי מעיד על המקום שברא את העולם'.

^{קט} כז. ואם לא תשמעו לי לקדש את יום השבת.. ולבלתי שאת משא.. בשערי ירושלם. והצתי אש בשעריה.

בגמרא (שבת קיט) כתוב אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחיללו בה את השבת שנאמר (יחזקאל כב) ומשבתותי העלימו עיניהם. ומבאר המהרש"א שם שהיו עוד עבירות, אלא הכוונה לבאר מדוע חרבה ירושלים באש דווקא, ועל כך אמר אביי, שעונש זה בא עבור השבת.

והנה גם הפסוק כאן הולך בדרך דברי אביי. וצריך ביאור ענין השייכות בין שבת לאש.

ואולי שהרי המחלל את השבת הוא ככופר במעשה בראשית (תוספות יבמות ה' ב'). והנה פעולת האש הוא הפיכת 'יש' ל'אין', אם כן הרי זה מכוון להיפך מברית העולם בששת ימי בראשית, שהיה בריאה מ'אין' ל'יש'.

פרק יח (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהנה לאמר: (ב) קום וירדת בית היוצר ושמה אשמיצעך את דברי: (ג) וארד בית היוצר והנהו [והנה הוא] עשה מלאכה על האבנים: (ד) ונשחת הכלי אשר הוא עשה בחמר ביד היוצר ושם יעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות:

בנבואות אלו, בכל אחד נאמר לו מקום מסוים שם עליו לאמרם, ונכתב סמוך לכל נבואה, מה היתה תשובת העם, ומה עשו לירמיהו על נבואותיו אלו²⁷.

בשני הפרקים דלהלן, נאמרו שני משלים, באותו ענין. שניהם מדברים על עשיית כלי חרס בבית היוצר. במשל הראשון מדבר על כלי שנוצר צורתו, ועדיין לא התייבש בתנור, כלי כזה אפשר לשנותו, ולכן אם נשחת צורתו והתקלקל, אפשר לצורו שוב.

הנמשל הוא, לומר כי הגזרה לרעה, שהם הנבואות הקשות מתחילת הספר, אע"פ שכבר יש בה יצירה (כגון שמחמת הגזירה כבר חזק ה' את מלך בבל בכוח גדול, עד שבטבעו כיום, הוא יכול לגבור על ירושלים (צריך עיון במה שהתבאר בפרק כה' פסוק לב'), ולפי זה מדובר עם עליית נבוכדנצר למלכות), בכל זאת אם ישובו, הרי ברגע אחד הקב"ה ישנה את הגזירה לטובה. כי עדיין לא נחתם גור דין לגמרי.

המשל השני, מדבר על אותו הכלי, אחרי שכבר התיבש, כאשר כלי זה נשבר, היות והוא כלי חרס אין לו תקנה, כי לעולם אי אפשר לתקן כלי חרס שנשבר (כמבואר בגמרא שבת טז'). וכן יהיה בעת יחתם דינם²⁸.

פרק יח (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' לאמר: (ב) קום וירדת בית היוצר- לבית אומן חרס-שמה אשמיצעך את דברי: (ג) וארד בית היוצר והנה הוא עשה מלאכה- עושה מלאכתו (בונה כלי וצר צורות) בחומר אשר בידו -על האבנים- והוא הכלי המיוחד לכך (והר"ק בספר השרשים, מבאר שהוא כלי המורכב משני אבנים כעין ריחים לכן נקרא אבנים): (ד) ונשחת הכלי אשר הוא עשה בחמר ביד היוצר- (פעם אחת) נתקלקל הכלי אשר היה עושה מהחומר, כשהיה ביד היוצר כשעשה הכלי, (מה עשה היוצר). -ושם יעשהו כלי אחר- וחזר היוצר ועשה מהחומר ההוא כלי אחר, שונה מן הראשון -כאשר ישר בעיני היוצר- לעשות:

מעין חיים – עיונים וזמור

²⁷ כפי מה שמפורש בנבואות אלו, הנדון אם גזרות פורעניות ניתנות לשינוי או לא, תלוי במדת הקשבת העם אל הנבואות.

וכנראה לכן בפרשיות אלו, מתואר תגובת העם אל הנבואה. באמת על כל נבואה רעה שאמר, הצירו לו מאד, כפי שנאמר (פרק כ' ח') כי מדי אדבר, אזעק, על כל נבואה היו מציקים לו (עיון ר"י אברבנאל שם).

²⁸ בליל יום הכיפורים כאשר אנו במצב של בין כתיבת הדין שהוא בראש השנה, לבין חתימתה שהוא בסוף יום הכפורים, בשעה זו, אנו מזכירים בפינוט, את הפרשה הזו, ואנו אומרים 'הנה כחומר ביד היוצר, ברצותו .. וברצותו .. כן אנחנו בידך .. לברית הבט, ואל תפן ליצר.

כמה הדברים תואמים, לענין הפרשה, שגם היא מדברת אחר הגזרה לפני שנחתמה, ומלמד שלפני חתימתה, אנו ביד ה' כחומר הזה, לפני שהכלי נאפה והוסק, אשר בעת זו עדיין הגזרה ניתנת לשינוי.

(ה) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ו) הַכִּיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נָאִם יְהוָה הִנֵּה כַחֲמֹר בֶּיַד הַיּוֹצֵר כֵּן אַתֶּם בְּיַדִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ז) רָגַע אֲדָבָר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לְנָתוּשׁ וּלְנָתוּץ וּלְהֶאֱבִיד: (ח) וְשֶׁבֶת הַגּוֹי הַהוּא מִרְעָתוֹ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלָיו וְנַחֲמָתִי עַל הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁבְתִּי לַעֲשׂוֹת לוֹ: (ט) וְרָגַע אֲדָבָר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לְבָנוֹת וּלְנָטוּעַ: (י) וְעָשָׂה הָרָעָה [הָרַע] בְּעֵינַי לְבִלְתִּי שְׁמַע בְּקוֹלִי וְנַחֲמָתִי עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי לְהִיטִיב אוֹתוֹ:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יח ז-ו):

בני ישראל הם המשולים לחומר של היוצר.

(ה) -ויהי דבר ה' אלי לאמור: (ו) -הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם ה' וכי לא אוכל לעשות עמכם כדרך שעושה היוצר עם החומר, שעושה ממנו כלי אחר אחר שנשחת הראשון. -הנה כחומר- באמת כמו שהחומר הוא -ביד היוצר- לעשות בו מה שירצה -כן אתם בידי בית ישראל- (וכמו שמבאר להלן):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יח ז-ז):

כאן מפרש מהו הנמשל. ומבאר שעדיין הם יכולים לשנות את הגזירה. וכמו שאמר בנבואות שבסוף פרק הקודם (פרק יז' פסוק כד' כה').

(ז) -רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאבד- ברגע אחת אגזור על אומה מאומות העולם, כליון ואבדון בעבור רעתה: (ח) -ושב- כאשר שב -הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עלי- מהרעה אשר בעבורה גזרתי עליו האבדון. -ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו- אז בהרגע ההיא אני מתנחם על הרעה ולא אביא: (ט) -ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע: (י) -ועשה הרע בעיני לבלתי שמע בקולי, ונחמתי על הטובה^{קכ} אשר אמרתי להיטיב אותו-:

מעין חיים - עיונים וזמור

^{קכ} י ונחמתי על הטובה. נתקשו המפרשים ז"ל, הרי פסוק אומר להלן.. מבואר שגזרה לטובה אינה מתבטלת, כיצד מתישב הדבר אם פסוק זה, שמבואר שהגזרה מצבטלת. יעוין פירוש ר"י אברבנאל שמביא כמה יישובים, היישוב של הרמב"ם, שכאן מדבר על גזרה לטובה במחשבה, ולא נאמרה עדיין לנביא, לכן היא מתבטלת. וקצת קשה מהענין, הרי מדובר כאן בנבואות רעות שכבר נאמרו לנביא. יישוב הרד"ק, שכאן הכוונה שהגזרה לטובה תתקיים אבל לא לאורך זמן. והוא דוחק בלשון הפסוק, שמשמעה ונחמתי לגמרי מהטובה. ואענה חלקי ואומר שכאן מדבר על אומה שגזר עליה לרעה, ואחר כך שבו, וניחם ה' מרעתו, נבואה לטובה כזו, שכל טובתה היא ביטול של נבואה רעה, נבואה כזו אם חזרו וחסאו היא מתבטלת, ונשאת הגזרה הקודמת. ורק נבואה שתחילתה לטובה היא אינה מתבטלת.

ביאור זה מתאים לענין הפרשה, הלא היא מתיחסת אל הפרשה האחרונה בפרק יח' בא נאמר שנבואות לרעה יתבטלו אם ישמרו שבת. ועל זה אומר כי ברגע שישמרו שבת תיבטל הגזרות הרעות והוא הנבואה הטובה, ואם יחזרו ויריעו, תחזור הגזרה הרעה.

(יא) וַעֲתָה אֶמֶר נָא אֶל אִישׁ יְהוּדָה וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲנִי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה וְחֹשֶׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבָה שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הִרְעָה וְהִיטִיבוּ דְרָכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם: (יב) וְאָמְרוּ נוֹאֵשׁ כִּי אַחֲרֵי מַחֲשַׁבּוֹתֵינוּ נֵלֶךְ וְאִישׁ שְׁרָרוֹת לָבוֹ הִרְעָה נַעֲשֶׂה:

(יג) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה שְׂאֵלוּ נָא בְּגוֹיִם מִי שָׁמַע כָּאֵלֶּה שֶׁעָרַרְתָּ עֲשֶׂתָה מְאֹד בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל: (יד) הִנְעִיזָב מִצּוֹר שְׂדֵי שְׁלֵג לְכַנּוֹן אִם יִנְתָּשׁוּ מִיָּם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים: (טו) כִּי שְׂכַחְנִי עַמִּי לְשׁוֹא יִקְטְרוּ וַיִּכְשְׁלוּ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יח ט -יב):

כל סיפור משל היוצר, בא להסביר ולהוכיח, שהגזרה יכולה להשתנות, כמבואר בפסוקים ז - י. לכן אחרי דברים אלו, ה' קורא לעמו לשוב אליו, ואז תתבטל הגזרה.

(יא) -ועתה אמר נא אל איש יהודה- אנשי יהודה. -ועל יושבי- ואל יושבי ירושלם לאמר, כה אמר ה' הנה אנכי יוצר- בורא -עליכם רעה, וחשב עליכם מחשבה- וחושב להפרע בה ממכם, לכן -שובו נא- עתה כל -איש מדרכו הרעה והיטיבו דרכיכם ומעלליכם-: (יב) -ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו נלך- ידעתי שיאמרו אנו מתייאשים מדרכי המקום <ע"פ רש"י>, אלא נלך אחר מחשבותינו. - ואיש שררות לבו הרע נעשה- נעשה כל איש כפי מה שמראה לו לבו הרע ומתאוה לה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יח יג-יז):

נגד בחירתם בשבילי עולם, הוא דרכי אומות העולם, תהיה ארצם לשיריקות עולם.

ובעת שהאויב ירדוף אותם יסתיר ה' פניו מהם. זאת בעבור שהם פנו עורף לבקשת ה' האמורה לעיל (רד"ק).

(יג) -לכן כה אמר ה' שאלו נא בגוים מי שמע כאלה- מי מאנשים שמע כדברים האלה לומר נלך בשרירות הלב. -שעזרית- דבר מגונה -עשתה- הרבה -מאד, בתולת ישראל- המיוחדת לאל כבתולה בבית אביה, המיוחדת למי שישאנה <לעיל יד יז מפרש על פי הרד"ק שם, שלפני שנכבשה העיר או האומה ותהיה ברשות אחר נקראת בתולה>: (יד) -היעיזב מצור שדי- וכי מהראוי לעזוב מים היורדים מן הצור אשר בשדה -שלג לבנון- הבאים מהפשרת השלג אשר בלבנון, הלא המים ההם המה מנוקים וקרים וטובים לרוות הצמאון. -אם ינתשו מים זרים קרים^{קכ} נוזלים- וכי מהראוי לנטוש ולעזוב מים הזרים מאנשיהם, (כלומר) הבאים ממרחיק במלאכת צנורות, והמה קרים ומטפטים מעצמם (ודחינו שהם טובים ונוחים), ובקל יוקח המים ואיך מי יעזוב <ע"פ ר"י אברבנאל>. ורוצה לומר, וכי מהראוי לעזוב את המקום המשפיע בכל עת חכמה והשכל בלבנות הדורשים אותו: (טו) -כי שכחני עמי לשוא

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קכ} יד קרים. ממה שדבר ה' והאמונה נמשל למים קרים, יש לנו ללמוד כי יהודי גם כאשר הוא תש כח ורפה אונים מכל התפוכות החיים העוברות עליו, עדיין הוא יכול בכח האמונה, בכח לימוד התורה וקיום רצון ה', לנטוש לקרבו חיות מחודשת, טל של תחיה. כאותו נודד בהיותו בדרך, המחיה את נפשו עם המים המרעננים הזכים, המגיעים אליו מהרי השלג שבלבנון (מצאתי כתוב).

בְּדִרְכֵיהֶם שְׁבוּלִי [שְׁבִילִי] עוֹלָם לְלֶכֶת נְתִיבוֹת דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה: (טז)
 לְשׁוֹם אֶרֶצָם לְשִׁמָּה שְׁרוּקָת [שְׁרִיקוֹת] עוֹלָם פֶּלַע עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשֵּׁם וַיִּנָּד
 בְּרֹאשׁוֹ: (יז) כְּרוּחַ קָדִים אֶפְיָצָם לִפְנֵי אוֹיֵב עֲרָף וְלֹא פָנִים אֶרְאֵם בְּיוֹם
 אֵיכָם:

(יח) וַיֹּאמְרוּ לָכֵן וַנִּחַשְׁבָּה עַל יִרְמְיָהוּ מִחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא תֵאבֵד תּוֹרָה מִפְּהֶן

יקטרי - המה מקטירים לצבא השמים שאין תועלת בעבודתם - **ויכשלום בדרכיהם שבילי עולם** - רוצה לומר שבילי העולם הם המכשילים אותם בדרכיהם, כי בראותם דרכי הטבע בעולם השפל, שהכוכבים ממסלולם פועלים בדברים השפלים, אלה שבילי עולם הם יכשלום בדרכיהם, לחשוב שכל טובתם תלוי בצבא השמים. ולכן היו מקטירים להם, וזהו שאמר - **ללכת נתיבות דרך לא סלולה** - רוצה לומר ללכת בנתיב דרך אשר איננה סלולה, שלא משמשו בה להסיר המכשול, שלא חקרו בדבר לדעת שהכל ביד ה', אין מהראוי לעבדם עבודת אלהות <ע"פ ר"י אברבנאל>: (טז) - **לשום ארצם לשמה** - וזהו הוא סבה לשום ארצם לשממה. - **שריקות עולם** - זמן רב^{קכ} ישרקו על חורבנה ושממותה. - **כל עובר עליה ישם ויניד בראשו** - יתמה על השממון ויניד בראש כדרך המתמיה <ע"פ רד"ק>: (יז) - **כרוח קדים אפיצם לפני אויב** - כמו רוח קדים שהיא העזה שברוחות המפור דברים הנפזרים, כן אפורם בנוסם מפני האויב. - **ערף ולא פנים אראם ביום אידם** - ביום בא אידם אסתיר פני מהם, ואראה להם העורף. ואחז במשל מאדם המהפך פניו מאדם השנאוי לו, ורוצה לומר לא אשגיח עליהם להושיעם <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יח יח-כג):

לכאורה הפרשה הזו, עוסקת בבני ירושלים ויהודה, עמהם דבר עד הנה כמבואר בפסוק יא.
 אולם רש"י כאן בפסוק יח', ובגמרא בבא בתרא ט', ובבבא קמא טז' ב', וכן תוספות בבא קמא שם, מפרשים שמדובר באנשי ענתות (וכענין פרק יא יח-כג. ויתכן שיש שני גרסאות בגמרא ב"ק שם, אם מדובר באנשי ענתות או בשאר ישראל).

(יח) - **ויאמר** - כשאמרתי להם הנבואה ההיא אמרו אלו לאלו - **נחשבה על ירמיה מחשבות** - מה לעשות עמו לבל נשמע עוד כדברים האלה. - **כי לא תאבד תורה מכתך** - כאומרים מה נהיה חסרים במיתותו הלא לא תאבד התורה מיתר הכהנים (על הכהן ללמד תורה וכמו שנאמר כי שפתי כהן וכו' ותורה יבקשו

מעין חיים - עיונים וזמור

^{קכ} טז שיקות עולם. הלומד יתפלא, וכי חורבן ארץ ישראל יהיה לעולם ח"ו, הלא מובטחים אנו בגאולה העתידה, כמפורש בתורה בפרשת נציבים. אמנם קושיא זו בטעות יסודה, האמת מילת 'עולם', בלשון מקרא, אין הכוונה דווקא נצח, כי פעמים הרבה הכוונה זמן ארוך. בשמות (כא ו) על משפט עבד עברי הנרצע, נאמר ועבדו לעולם. וקיבלו חז"ל שפירושו עולמו של יובל. במלכים א (ב לא) נאמר, יחי אדני המלך דוד לעולם. ומבאר המלבי"ם שהכוונה הפשוטה שיאריך ימים.

ואכן בכך חלוקה פורענות ירושלים שבה נאמר עולם, מפורענות בבל שעליה נאמר בישעיה (ג) לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור ודור. וכן על אדום נאמר בישעיה (לד) על אדום, לילה ויומם לא תכבה, לעולם יעלה עשנה, מדור לדור תחרב, לנצח נצחים אין עבר. והו' ההבדל בין ירושלים שאחריתה טוב, לבין שני האומות בבל ואדום, מחריבי בית המקדש (בבל את בית ראשון, ואדום את השני), שעליהם נגזר פורענות נצחית, פורענות שאין לה סוף (ענין עוד בדברים כח מו, והיו בך לאות ולמופת ובורעך עד עולם).

וַעֲצָה מַחֲכֶם וְדָבַר מִנְּבִיא לָכוּ וְנִפְהוּ בְּלִשׁוֹן וְאַל נִקְשִׁיבָה אֶל כָּל דְּבָרָיו:
 (יט) הַקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלַי וְשָׁמַע לְקוֹל יְרִיבִי: (כ) הַיִּשְׁלֵם תַּחַת טוֹבָה
 רָעָה כִּי כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי זָכַר עֲמָדִי לִפְנֵיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה לְהַשִּׁיב
 אֶת חַמְתְּךָ מֵהֶם: (כא) לָכֵן תֵּן אֶת בְּנֵיהֶם לָרָעַב וְהִגְרָם עַל יְדֵי חָרֵב
 וְתַהַיֵּנָה נְשִׁיהֶם שְׁפָלוֹת וְאַלְמָנוֹת וְאִנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הֲרָגִי מִן בַּחֲוִירֵיהֶם מִפִּי
 חָרֵב בְּמִלְחָמָה: (כב) תִּשְׁמַע זַעֲקָה מִבְּתֵיהֶם כִּי תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פְּתָאֵם
 כִּי כָרוּ שׁוּחָה [שׁוּחָה] לְלַכְדָּנִי וּפְחִים טָמְנוּ לְרַגְלִי: (כג) וְאַתָּה יְהוָה
 יִדְעֵתָ אֶת כָּל עֲצָתְךָ עָלֵי לְמִנֹּת אֶל תִּכְפֹּר עַל עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם מִלִּפְנֵיךָ אֵל

מפיהו, מלאכי ב) - **וַעֲצָה מַחֲכֶם** - ולא תאבד העצה מחכמים אחרים אשר יש עצמו - **וְדָבַר מִנְּבִיא** - ודבר נבואה לא תהיה נאבדת מיתר הנביאים אשר לא יתנבאו רעה כמותו. **לָכוּ וְנִפְהוּ** - לכו נכהו נפש - בלשון - כי נדבר עליו בשקר. **וְאַל נִקְשִׁיבָה אֶל כָּל דְּבָרָיו** - או (כבר) לא נשמע (דברים) כמו כל הדברים שדבר הוא, כי אין מי בנביאים לדבר דברים כמותו <ע"פ רד"ק>: (יט) **הַקְשִׁיבָה ה' אֵלַי** - מה שאני מתפלל עליהם טובות **וְשָׁמַע לְקוֹל יְרִיבִי** - ולעומת זה שמע קול המריבים עמדי אשר יתייעצו עלי - כן מפרש אורים ותומים להר"מ ערמה ע"פ ההמשך: (כ) **הַיִּשְׁלֵם תַּחַת טוֹבָה רָעָה**^{קכ} - וכי מן הראוי שישולם רעה תחת טובה **כִּי כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי** - כי חפרו בור ללכדני, רוצה לומר חושבים עלי מחשבות רעות. **זָכַר** - תן דעתך לזכור עת **עֲמָדִי לִפְנֵיךָ** - בתפלה **לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם** - לבקש עליהם **טוֹבָה, לְהַשִּׁיב אֶת חַמְתְּךָ מֵהֶם** - להעביר את חמתך מהם: (כא) **לָכֵן** - הואיל ומשלמים רעה תחת טובה (ומבקשים להמיתני, אני מתפלל עליהם לרעה). **תֵּן אֶת בְּנֵיהֶם לָרָעַב וְהִגְרָם עַל יְדֵי חָרֵב** - שפוך דמיהם על ידי חרב האויב. **וְתַהַיֵּנָה נְשִׁיהֶם שְׁפָלוֹת וְאַלְמָנוֹת** - שכולות מבניהן ואלמנות מבעליהן. **וְאִנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הֲרָגִי מִן בַּחֲוִירֵיהֶם** - אנשי האלמנות יהיו מתים על ידי הרג ולא במיתת עצמן. **בַּחֲוִירֵיהֶם מִכִּי חָרֵב בְּמִלְחָמָה** - כי דרך הבחורים ללכת במלחמה <ע"פ רד"ק>: (כב) **תִּשְׁמַע זַעֲקָה מִבְּתֵיהֶם** - זעקת שבר. **כִּי תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פְּתָאֵם** - לבל ידעו להזהר מהם. **כִּי כָרוּ שׁוּחָה**^{קכ} - חפרו בור **לְלַכְדָּנִי** - רוצה לומר יעצו עלי רעות. **וּפְחִים טָמְנוּ לְרַגְלִי** - הצפינו רשתות ללכוד רגלי, וכפל הדבר במילים שונות: (כג) **וְאַתָּה ה' יִדְעֵתָ אֶת כָּל עֲצָתְךָ עָלֵי לְמִנֹּת** - אשר המה עלי להמיתני. **אֶל תִּכְפֹּר עַל עֲוֹנָם, וְחַטָּאתָם מִלִּפְנֵיךָ אֵל תִּמְחִי** - אל תמחוק חטאתם מלפניך, כי יהיו כתובים לזכרון למען יקבלו גמול. **וְיִהְיוּ מִכְשָׁלִים לִפְנֵיךָ** - אף בעת ילכו לפניך בדרך מצותיך, יבוא להם מכשול למען לא יוכלו לעשות כתקנה (וכגון אם יבאו לתת צדקה, הכשלים ברמאים שעושים עצמם עניים ואינם כן, למען לא יהיה להם שכר על כך) <בבא קמא טז>.

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{קכ} ה'ישלם רעה תחת טובה. ובפסוק כא לכן, דהיינו הואיל משלמים רעה תחת טובה. הרי ששילום רעה תחת טובה היא המקטרתג להפרע בלי רחם (דליות יחזקאל - ירמיה, להגר"י סרנא ז"ל).

^{קכ} כב כרו שוחה. בביאור פסוק זה נחלקו חכמי הגמרא, רבי שמואל בר נחמני אמר כי כרו שוחה ללכדני, שחשדוהו מאשת איש. ופחים טמנו לרגלי, שחפצו להעיד עליו בשקר, ולחייבו מיתה (ואולי זה הכוונה בפסוק יחי ונכהו בלשון). רב אלעזר אמר כי כרו שוחה ללכדני, חשדוהו מזונה האסורה לכהן, וירמיהו היה כהן. ופחים טמנו לרגלי, שהשליכוהו לבור טיט, ככתוב בפרק לח.

ונראה שמחמת שחשדוהו והעלילו עליו במכשול חטא, לכן כנגד זה, התפלל עליהם שיכשלו במצוותיהם, כלהלן.

תַּמְחִי נָ. הִיוּ [וַיְהִיו] מְכַשְׁלִים לַפְּנִיךָ בַּעַת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם :

פרק יט (א) כֹּה אָמַר יְהוָה הַלּוֹךְ וְקָנִיתָ בְּקֶפֶךָ יוֹצֵר חֹרֶשׁ וּמִזְקָנֵי הָעָם וּמִזְקָנֵי הַפְּהֲנִים: (ב) וַיֵּצֵאתָ אֶל גֵּיא בֶן הַנֶּחֱם אֲשֶׁר פָּתַח שַׁעַר הַחֲרוֹסוֹת [הַחֲרוֹסִית] וְקִרְאתָ שֵׁם אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ: (ג) וְאָמַרְתָּ שְׁמָעוּ דָּבָר יְהוָה מַלְכִי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל שְׁמָעָה תִּצְלָנָה אֲזֻנָּיו: (ד) יַעֲזֹן אֲשֶׁר עֲזָבְנִי וַיִּנָּפְרוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּקְטְרוּ בּוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יַדְעוּם הֵמָּה וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכִי יְהוּדָה וּמַלְאוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה

-**בעת אפך**- בזמן שאתה כעוס אז -**עשה בהם**- נקם, למען יהיה מרבה להכיל (כי העונש בזמן שאין כעס למעניש, הוא פחות):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יט א-ה):

עֵינֵינוּ מֵה שִׁכְתַּבְנוּ בַּתְּחִילַת פֶּרֶק יח'. הַמִּשְׁלָה הוּא כְּלִי חֶרֶס, שִׁכְבַּר נִגְמָר עֲשִׂיתוּ, בַּמִּצָּב זֶה כֹּאשֶׁר הִכְלִי נִשְׁבַּר, כִּבְרֵי אֵין לוֹ תִקְנָה. וְכֵן אוֹתָהּ הִרְעָה, שֶׁהֵם הַגִּזְיוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּכָל הַפְּרָקִים הַקּוֹדְמִים מִתְּחִילַת הַסֵּפֶר עַד הֵנָּה, מִעֵתָה יִחַתֵּם הַדִּין עֲלֵיהֶם, בַּאֲפֹן שִׁכְבַּר אִי אֲפֻשֶׁר לִשְׁנוֹת לִרְעָה.

(עֵינֵינוּ יִלְקוּט מִעַם לִוְעוֹ סוֹף פֶּסוּק א'. וַיֵּשׁ לַהֲעִיר שְׁלִכְאוּרָה בְּנִבּוּאָה שֶׁבִּפְרָק כה' שֶׁנֶּאֱמָרָה בַּשְּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לַמְּלוּךְ נִבְּכֻדְנֶצַּר, אִז נִחַתֵּם הַגּוֹרָה כִּפְרִשׁ"י שֵׁם. וְכֵן מְפֹרֵשׁ בַּחז"ל, בַּשְּׁנָה אַרְבַּע לִיהוֹיָקִים נִתְחַתֵּם גִּזְרֵי דִינָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַגְּלוּת וְעַל יְרוּשָׁלַם לִשְׁתוֹת אֶת כּוֹס יַיִן הַחֲמָה (סֵדֶר עוֹלָם פֶּרֶק כד). אֲלֵא מִכָּךְ נִרְאֶה שֶׁשְּׁנֵיהֶם נִאֲמָרוּ בְּאוֹתוֹ זְמָן).

וְהַנְּבִיא מְפָרֵשׁ אֶת סִיבַת הַגּוֹרָה, כִּי לֹא רַק שְׁלֹא שָׁבוּ בְּתִשְׁבּוּבָה מִחַתֵּם נִבּוּאוֹת הַפּוֹרְעָנוֹת, אֲלֵא אִף מִיֵּאֲנוּ לִשְׁמוֹעַ וּלְהִקְשִׁיב. עַד שֶׁבִקְשׁוּ לַהֲכֹת אֶת יִרְמְיָהוּ בַּלְשׁוֹן, בַּאֲפֹן שְׁלֹא יוֹכֵל לְדַבֵּר אֶת דְּבָרֵי ה', כַּמְבוּאָר בְּפִרְשָׁה הַקּוֹדֶמֶת.

פרק יט (א) -**כֹּה אָמַר ה' הַלּוֹךְ וְקָנִיתָ בְּקֶפֶךָ**- צְלוּחִית מִן -**יוֹצֵר חֹרֶשׁ, וּמִזְקָנֵי הָעָם וּמִזְקָנֵי הַכְּהֲנִים**- מוֹסֵב עַל הַלּוֹךְ וְרוֹצֵה לִּזְמֹר הַלּוֹךְ אֹתָהּ, וְגַם מִזְקָנֵי הָעָם מִזְקָנֵי הַכְּהֲנִים יִלְכוּ עִמָּךְ <ע"פ רש"י>:

(ב) -**וַיֵּצֵאתָ אֶל גֵּיא בֶן הַנֶּחֱם אֲשֶׁר פָּתַח**- אֲשֶׁר מוֹל פָּתַח. -**שַׁעַר הַחֲרוֹסִית**- הוּא שַׁעַר הָאֲשׁוּפֹת הַנּוֹזֵכַר בְּנִחְמִיָּה שֶׁשֵּׁם זִוְרָקִים חֲרוֹסִים הַנִּשְׁבָּרִים <ע"פ רש"י>.

-**וְקִרְאתָ שֵׁם אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ**- וְאָמַרְתָּ שְׁמָעוּ דְּבָר ה' מַלְכִי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל שְׁמָעָה תִּצְלָנָה אֲזֻנָּיו- כֹּל הַשְּׁמוֹעַ הִרְעָה הֵיאָה יִרְעֶשׁוּ אֲזֻנָּיו תִּנּוּעַת הָרֶעֶד <ע"פ רד"ק>: (ד) -**יַעֲזֹן אֲשֶׁר עֲזָבְנִי**- בַּעֲבוּר אֲשֶׁר עֲזָב אֹתִי. -

וַיִּנָּפְרוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה- עָשׂוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה נִכְרִי זֹר מִמֶּנִּי, רֹצֵה לִזְמֹר לֹא הִקְרִיבוּ שֵׁם לִפְנֵי כִּאִילוֹ לֹא הִיתָה אֲרִצִּי <ע"פ רש"י>.

-**וַיִּקְטְרוּ בּוֹ**- אֲבָל קִטְרוּ בּוֹ -**לֵאלֹהִים אֲחֵרִים, אֲשֶׁר לֹא יַדְעוּם הֵמָּה וַאֲבוֹתֵיהֶם**- מוֹסֵב עַל וַיִּקְטְרוּ בּוֹ, לִזְמֹר שֶׁגַם הֵמָּה קִטְרוּ גַם אֲבוֹתֵיהֶם -**וּמַלְכִי יְהוּדָה, וּמַלְאוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה דָם נָקִים**-

דָם נָקִים: (ה) וּבָנוּ אֶת פְּמוֹת הַבַּעַל לְשָׂרָף אֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ עֲלוֹת לַפֶּעַל
אֲשֶׁר לֹא צוֹיֵתִי וְלֹא דִבְרָתִי וְלֹא עֲלֹתָה עַל לְבִי:

(ו) לִכְן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם יְהוָה וְלֹא יִקְרָא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתַּפַּת
וְגִיא בֶן הַנֶּם כִּי אִם גִּיא הַהֲרָגָה: (ז) וּבִקְרָתִי אֶת עֶצֶת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהַפְּלֵתִים בַּחֲרֵב לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם וּבְכִיד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם וְנִתְּתִי אֶת
נִבְלָתָם לַמֶּאֱכָל לַעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמַת הָאָרֶץ: (ח) וְשִׁמְתִי אֶת הָעִיר
הַזֹּאת לְשִׁמָּה וּלְשָׂרָקָה כָּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וְיִשָּׂרָק עַל כָּל מִפְתָּהּ: (ט)
וְהֶאֱכַלְתִּים אֶת בָּשָׂר בְּנֵיהֶם וְאֶת בָּשָׂר בְּנִתֵיהֶם וְאִישׁ בָּשָׂר רֵעֵהוּ יֹאכְלוּ

דמי הילדים שהקריבו לפני העבודת כוכבים: (ה) -ובנו את פמוֹת הַבַּעַל לְשָׂרָף את בניהם באש-
להיות לעולות -לבעל. אשר לא צוֹיֵתִי- אפילו לפני לא צויתי להקריב בנים ובנות. -ולא דברתי^{קכ}- אפילו
דבור בעלמא מבלי צווי ואזהרה. -ולא עלתה על לבי- לשאול דבר כזאת:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יט ו-יג):

מדה כנגד מדה, כנגד שריפת בניהם לעבודה זרה, נגזר עליהם העונש של אכילת בשר בניהם. (ר"י
אברבנאל).

באמת נבואה זו ברובה, נכפלה ונכתבה כבר בפרק ז' בפסוקים לא-לב, אלא שכאן נוסף גזרת אכילת בשר
בניהם.

(ו) -לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יקרא- אז לא יקרא. -למקום הזה עוד התפת- בית הבמות
קראו תופת, לפי שהיו מקישים שם בתופים לבל ישמע האב בנהימת הבן (ובכיותיו) כשהוא נשרף, ויכמרו
רחמיו. -וגיא בן הנם- הגיא שעמד בו בית הבמות קראו בן הנם, על שם נהימת הבן הנשרף. -כי אם גיא
ההרגה- כי יפלו שם הרוגים רבים >ע"פ ר"י אברבנאל< (תפת הוא שם מקום, ואינו שם תאר למקום של
הריגות): (ז) -ובקתי את עצת יהודה וירושלם- ארוקן עצתם (וכמו בקבוק המתרוקן) >ע"פ
רש"י<, רוצה לומר לא ימצאו עצה להנצל. -במקום הזה והפלתים בחרב לפני איביהם וביד מבקשי נפשם
ונתתי את נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ- כי לא יקברו: (ח) -ושמתי את העיר
הזאת לשמה- לתמהון -ולשָׂרָקָה- ולהיות שורקין עליה (מרב השתוממות, מוציאים קול צעקה ושריקה) -כל
עבר עליה ישם וישרק על כל מכתה-: (ט) -והאכלתים את בשר בניהם ואת בשר בנותיהם^{קכ}

מעין חיים - עיונים וזמסר

^{קכ} ה ולא דברתי. עיין לעיל ז לא שנוצר רק לא צויתי ולא עלתה על לבי, וכאן נוסף לא דברתי. והנה בשחרית בברכת
ויציב ונכון, אנו אומרים ותורתך ודברך ישים על לבו. ומפרשים מגיד צדק, שיח יצחק ועוד, ודברך הם המוסרים
הנלמדים מסיפורי התורה והנביאים שאינם בלשון ציווי. ובאמת על פסוק זה לא דברתי ולא עלתה על לבי, אמרו חז"ל
במדרש רבה (בראשית נו ח) זה יצחק אבינו, אמר הקב"ה לא אמרתי לך שחטוהו אלא והעלחו, לשם חיבה, ועתה הורידהו,
והיינו ולא דברתי, לא עלתה על לבי.

^{קכ} ט. נבואה כזו כתובה בתורה (ויקרא כו כט) ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו. ובלשון יותר קרוב, בדברים
(כח ג) ואכלת פרי בטןך בשר בניך ובנותיך אשר נתן לך ה' אלהיך במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך. ושם בדברים נאמרו
עוד ארבעה פסוקים על פירוש נבואה זו, האיש הרך בך.. הרכה בך והענגה.. ושמעתי, כי באמת בשאר דורות, כאשר היו

בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יִצְיָקוּ לָהֶם אִיבֵיהֶם וּמִבְקָשֵׁי נַפְשָׁם: (י) וְשִׁבְרַת הַבִּקְבָּק לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים אוֹתָךְ: (יא) וְאִמְרַת אֱלֹהִים כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כֹּכָה אֲשֶׁבֶר אֶת הָעָם הַזֶּה וְאֶת הָעִיר הַזֹּאת כְּאֲשֶׁר יִשְׁבֵּר אֶת כָּלִי הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל לְהִרְפֶּה עוֹד וּבִתְפֹּת יִקְבְּרוּ מֵאִין מְקוֹם לְקַבּוֹר: (יב) כֵּן אֶעֱשֶׂה לְמָקוֹם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה וְלִישׁוּבָיו וְלִתְת אֶת הָעִיר הַזֹּאת כְּתִפֹּת: (יג) וְהָיוּ בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וּבְתֵי מַלְכֵי יְהוּדָה בְּמָקוֹם הַתְּפֹת הַטְּמָאִים לְכָל הַבְּתִים אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל גִּגְתֵיהֶם לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם וְהַסֶּךְ נֹסְכִים לְאַלֹהִים אֲחֵרִים:

(יד) וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ מִהַתְּפֹת אֲשֶׁר שָׁלְחוּ יְהוָה שֵׁם לְהִנָּבֵא וַיַּעֲמֵד בַּחֲצַר בֵּית יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל כָּל הָעָם:

ואיש בשר רעוה יאכלו במצור- בסבת המצור יהיו חסרים ממאכל ויאכלו בשר בניהם- ובמצוק אשר יציק להם איביהם ומבקשי נפשם: (י) -ושברת הבקבק לעיני האנשים ההלכים אותך:- (יא) -ואמרת אליהם כה אמר ה' צבאות ככה אשבר- כמו שנשבר הבקבק, כן אשבור -את העם הזה ואת העיר הזאת, כאשר ישבר את כלי היוצר, אשר לא יוכל להרפה עוד- רוצה לומר כשבירת כלי יוצר אשר ישבור מי שאין למצוא תקנה לעשותו שלם, כן ישבר העם והעיר מבלי תקנה. -ובתפת יקברו מאין מקום לקבור- (את) ההרוגים יקברו בתופת, הרבה מאד (ההרוגים יהיו) עד שלא ימצא שם מקום לקבור עוד: (יב) -כן אעשה- כמו שאמרתי כן אעשה -למקום הזה נאם ה' וליושביו ולתת את העיר הזאת כתפת- רוצה לומר מלאה הרוגים, כתופת שהיא מלאה מהרוגי הילדים המומתים לעבודה זרה <ע"פ רש"י>: (יג) -והיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה- רוצה לומר הם יהיו מקום קברות ההרוגים -כמקום התופת הטמאים- מוסב על הבתים, לומר הבתים הטמאים יהיו כתופת (ולענין שיקברו שם), וחזור ומפרש מי הם מהבתים, ואמר -לכל הבתים אשר קטרו על גגתיהם לכל צבא השמים והסך נסכים לאלהים אחרים- <ע"פ ר"י אברבנאל>:

פרשה (פרק יט יד):

(יד) -ויבא ירמיהו מהתפת אשר שלחו ה' שם להנבא- הנבואה האמורה למעלה -ויעמד בחצר בית ה' ויאמר אל כל העם:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק יט טו- פרק כ ג):

מעין חיים - עינינו וזוטר

מצבים קשים עד מות לבני ישראל, וכן לאומות אחרות במצבים המגיעים עד מות, טבע האדם כי ימות מרעב, ולא יעלה על דעתו לאכל בשר ילדיו. אלא שהיה זה גזרה מיוחדת מפי עליון, על אותו זמן שעליו חלה גזרה זו, שאף האיש הרך בד... תרע עינו באחיו, והרכה והענגה... תרע עינה באיש חיקה.

(טו) פה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִבִּי [מְבִיא] אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל כָּל עַרְיָהּ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ כִּי הִקְשׁוּ אֶת עֶרְפָם לִבְלֹתִי שְׂמוֹעַ אֶת דְּבָרִי: פֶּרֶק כ (א) וַיִּשְׁמַע פֶּשְׁחוֹר בֶּן אָמַר הַכֹּהֵן וְהוּא פֶקִיד נָגִיד בְּבֵית יְהוָה אֶת יִרְמְיָהוּ נָבִיא אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (ב) וַיִּנְכַּה פֶּשְׁחוֹר אֶת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל הַמֶּהֱפֶכֶת אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה: (ג) וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֵּצֵא פֶּשְׁחוֹר אֶת יִרְמְיָהוּ מִן הַמֶּהֱפֶכֶת וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִרְמְיָהוּ לֹא פֶּשְׁחוֹר קָרָא יְהוָה שְׁמֶךָ כִּי אִם מְגוֹר מְסָכִיב:

(ד) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵנְךָ לְמְגוֹר לְךָ וּלְכָל אֲהֲבֶיךָ וְנִפְּלוּ בַּחֲרֵב אִיְבֵיהֶם וְעֵינֶיךָ רְאוּת וְאֶת כָּל יְהוּדָה אֲתָן בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל וְהִגְלָם בְּבָלָהּ

נבואה של פסוק טו, היא הגזרה שנאמרה במקום התופת לעיל פסוק יא, כי שם נגזר שהנבואות הרעות אכן יתקיימו, ולא יתבטלו (ר"י אברבנאל).

פשחור הכהן, שהכה את הנביא הקדוש, ואסר אותו לכל הלילה, פשחור זה היה נביא שקר, כלהלן פסוק ר'.

(טו) - כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִבִּי אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל כָּל עַרְיָהּ הַסּוֹמְכִים לָהּ. -אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ, כִּי הִקְשׁוּ אֶת עֶרְפָם לִבְלֹתִי שְׂמוֹעַ אֶת דְּבָרִי- לִבֹּל וְיִכְלֹו לַהֲפֹךְ אֵלַי פְּנֵיהֶם, וְהוּא עֲנִין מְלִיצָה: פֶּרֶק כ (א) -וַיִּשְׁמַע פֶּשְׁחוֹר בֶּן אָמַר הַכֹּהֵן וְהוּא פֶקִיד נָגִיד בְּבֵית ה'- מִמּוֹנֶה וְשֶׁר הָיָה בְּבֵית ה'. -אֶת יִרְמְיָהוּ נָבִיא אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה- מוֹסֵב עַל וַיִּשְׁמַע, (כְּאוֹמֵר וַיִּשְׁמַע פֶּשְׁחוֹר אֶת יִרְמְיָהוּ): (ב) -וַיִּכֶּה פֶּשְׁחוֹר אֶת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא, וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל הַמֶּהֱפֶכֶת- הוּא שֵׁם שֶׁל בֵּית הַסּוּהָר. -אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן- כֵּן נִקְרָא שֵׁם הַשַּׁעַר. -הָעֶלְיוֹן- הַעוֹמֵד בְּגוֹבַה הָהָר -אֲשֶׁר בְּבֵית ה'-: (ג) -וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֵּצֵא פֶּשְׁחוֹר אֶת יִרְמְיָהוּ מִן הַמֶּהֱפֶכֶת וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִרְמְיָהוּ לֹא פֶּשְׁחוֹר קָרָא ה' שְׁמֶךָ, כִּי אִם מְגוֹר מְסָכִיב- (מְגוֹר הַכּוֹוֶנָה קְבוּצָה), רֹצֵחַ לוֹמֵר לֹא נִקְרָא שְׁמֶךָ פֶּשְׁחוֹר, כִּי אִם לְאוֹת שְׂאִסִּיפֹת גִּיּוֹסוֹת (חִיילִים) יִקְיֹפוּ אוֹתָךְ מְסָכִיב. כִּי 'פֶּשְׁחוֹר' הוּא כְּמוֹ 'פֶּשׁ סְחוֹר'. ו'פֶּשׁ', הוּא עֲנִין רְבוּי כְּמוֹ וּפְשׁוּ פֶרְשׁוֹ (חֲבֻקָק א). ו'סְחוֹר', הוּא תְּרַגּוּמוֹ שֶׁל סָבִיב <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כ ד - ו):

ניבא שבבל יגלו ישרדו ויהרגו את המאמינים לפשחור נביא השקר.

(ד) - כִּי כֹה אָמַר ה' הִנְנִי נֹתֵנְךָ לְמְגוֹר- לְאִסִּיפֹת הַגִּיּוֹסוֹת. -לְךָ- (הַכּוֹוֶנָה) אוֹתָךְ אֲתָן -וּלְכָל אוֹהֲבֶיךָ וְנִפְּלוּ בַּחֲרֵב אִיְבֵיהֶם, וְעֵינֶיךָ רְאוּת- כְּשִׁיפְלוּ בַּחֲרֵב. -וְאֶת כָּל יְהוּדָה אֲתָן בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל, וְהִגְלָם בְּבָלָהּ וְהִכָּם בַּחֲרֵב- (חֲלָק מֵהֶם יִגְלָה, וְחֲלָק) מֵהֶם יִכָּה בַּחֲרֵב <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ה) -וַנִּתְּנִי

וְהָכֵם בְּחֶרֶב: (ה) וְנָתַתִּי אֶת כָּל חֶסֶן הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת כָּל יָגִיעָהּ וְאֶת כָּל יִקְרָהּ וְאֶת כָּל אוֹצְרוֹת מַלְכִי יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְזֹזוֹם וּלְקַחוֹם וְהִבְיאוֹם בְּבִלָּה: (ו) וְאַתָּה פֶּשְׁחוֹר וְכָל יֹשְׁבֵי בֵיתְךָ תִּלְכוּ בַּשָּׂבִי וּבְבָל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקָּבֵר אֶתָּה וְכָל אֹהֲבֶיךָ אֲשֶׁר נָבֵאתָ לָהֶם בַּשָּׂקֶר:

(ז) פְּתִיתִנִי יְהוָה וְנָאֲפֶת חֲזֻקָתִנִּי וְתוֹכַל הֵייתִי לְשָׁחוֹק כָּל הַיּוֹם כֹּלָה לַעֲג לִי: (ח) כִּי מָדִי אֲדַבֵּר אֲזַעַק חֲמָס וְשָׁד אֶקְרָא כִּי הָיָה דְּבַר יְהוָה לִי לְחֶרֶף וּלְקֶלֶס כָּל הַיּוֹם: (ט) וְאַמְרָתִי לֹא אֲזַכְּרֶנּוּ וְלֹא אֲדַבֵּר עוֹד בַּשֵּׁמוֹ וְהָיָה בְּלִבִּי כָאֵשׁ בַּעֲרַת עֶצֶר בַּעֲצָמָתִי וְנִלְאִיתִי כֹלָל וְלֹא אוֹכַל: (י) כִּי שִׁמְעָתִי דִּבַּת רַבִּים מְגוֹר מִסָּבִיב הִגִּידוּ וְנִגִּידְנוּ כָּל אָנוּשׁ שְׁלוּמִי שְׁמָרִי

את כל חסן - עושר - העיר הזאת, ואת כל יגיעה, ואת כל יקרה - כל הדברים היקרים הנמצאים בה. ואת כל אוצרות מלכי יהודה אתן ביד איביהם - על כי האריך, והפסיק (במילים רבים ממילת ונתתי, לכן) חזר ואמר את, וכן דרך המקרא - ובזוזם ולקחום והביאום בבלה: (ו) - ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא ושם תמות ושם תקבר^{קכ} אתה וכל אהביך אשר נבאת להם בשקר - כי פשחור אמר שהוא נביא, וניבא בשקר:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כ ז-יב):

ירמיהו מתאר את קשייו באמירת הנבואות סבל של לעג ורדיפות

(ז) - פְּתִיתִנִי ה' - אתה ה' פתית אותי ללכת בשליחותך. - ונאפת - קבלתי הפתוי. - חזקתני ותוכל - חזקת אותי בדברים באמריך אל תירא מפניהם (לעיל א) והנה בזה יכולת לפתות אותי. - הייתי לשחוק כל היום - עתה הנה הייתי לשחוק - כלה לעג לי - וכולם מלעיגים עלי 'ע"פ ר"י אברבנאל: (ח) - כי מדי אדבר - מתי שאדבר דברי נבואה - אזעק חמס ושד אקרא - אני צועק על הרעה הנעשה לי, ואקרא בקול (ועל) החמס והשוד הבא לי בעבורה. - כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס כל היום - המה מחרפים אותי כל הימים בעבור דבר הנבואה 'ע"פ רד"ק: (ט) - ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו - פעמים רבות אמרתי בלבי, לא אזכור בפניהם שם ה' על פי, ולא אדבר עוד נבואה בשמו. - והיה בלבי - אבל הנבואה היה בלבי - כאש בערת^{קכ} עצר בעצמתי - וכנוס בעצמותי. - ונלאיתי כלכל ולא אוכל - נעשיתי נלאה ועיף לסבול בי הנבואה, ולא יכולתי להתאפק בלבי לאמרה 'ע"פ רש"י: (י) - כי שמעתי - אע"פ ששמעתי - דבת רבים מגור מסביב - דברי רבים אסיפת אויבים (מגור הכוונה קבוצה, קבוצה מאויבי ירמיהו) מסביב שאומרים אלו לאלו - הגידו - עליו עדות שקר - ונגידנו - ונגיד הדבר ההוא לפני המלך. - כל

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קכ} ו ושם תמות ושם תקבר. רבי חנניה אמר מי שמת בחוצה לארץ ונקבר שם שתי מיתות יש בידו, שכן כתיב 'וְאֶת פֶּשְׁחוֹר וְכָל אֲנָשִׁי בֵיתְךָ יִלְכוּ בַשָּׂבִי וּבְבָל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקָּבֵר' הרי יש בידו שתי מיתות (מדרש תנחומא ויח א). ובמקום אחר מביאים חז"ל את העונש שיש בדבר זה, כי קבורה שבארץ ישראל מכפרת על העוונות (ירושלמי כלאים ט ג, כתובות יב א).

^{קכ} ט כאש בוערת. עיין להלן כג כט, שמוזכר שנית ענין זה, שנבואת אמת משולה כאש בוערת בלב הנביא.

צִלְעֵי אוֹלֵי יִפְתָּה וְנוֹכְלָה לוֹ וְנִקְחָה נִקְמָתָנוּ מִמֶּנּוּ: (יא) וַיְהִי אֹתִי כַגְבוּר עָרִיץ עַל כֵּן רָדַפְּי יִפְשְׁלוּ וְלֹא יָכֻלוּ בִשּׁוּ מָאֵד כִּי לֹא הִשְׁפִּילוּ כְלִמָּת עוֹלָם לֹא תִשְׁכַּח: (יב) וַיְהִי צָבָאוֹת בְּחֵן צָדִיק רָאָה כְלִיּוֹת וְלֹב אָרָאָה נִקְמָתָךְ מֵהֶם כִּי אֵלֶיךָ גָּלִיתִי אֶת רִיבִי: (יג) שִׁירוּ לַיהוָה הִלְלוּ אֶת יְהוָה כִּי הִצִּיל אֶת נַפְשׁ אֲבִיּוֹן מִיַּד מְרַעִים:

אנוש שלמי - כל איש ואיש אשר חשבתים שהם אוהבי וחפצי שלומי, המה - **שמרי צלעי** - מצפים על תקלתי להיות צולע ופוסת, והוא ענין מליצה. - **אולי יפותה** - באמרם אולי יפותה לדברינו - **ונוכלה לו** - שידבר דבר שיהיה בעבורו חייב מיתה - **ונקחה נקמתנו ממנו** - ואז נקחה את נקמתנו ממנו <ע"פ ר"י אברבנאל>: (י א) **וה' אותי** - הנה עם כל זה היה ה' עמי לעזרה - **כגבור עריץ** - כגבור חזק (והעומד לצידי <ע"פ תרגום>). (טעות חמורה, טועה מי שמפרש את מילת עריץ, שהכוונה אכזר) - **על כן רדפי יכשלו ולא יכלו** - על כן כשלו רודפי ולא יוכלו לי לעשות עמי רעה. - **בשו מאד כי לא השכילו** - נתביישו מאד כי לא הצליחו בעצתם <ע"פ רש"י>, ו- **כלימת עולם** - תהיה זאת להם ו- **לא תשכח**: (י ב) **וה' צבאות בחן צדיק** - ואתה ה' צבאות הבוחן את הצדיק לדעת מעשיו - **ראה כליית ולב** - ורואה מחשבות כליות ולב, - **אראה נקמתך מהם** - בטוח אני, אשר בעיני אראה נקמתך מהם. - **כי אליך גליתי את ריבי**^{ק"א} - כי אליך לבד אליך אני מגלה הריב שיש להם עמדי, ולא גליתי למי לבקש ממנו עזר:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כ יג):

מודה להקב"ה שהצילו מיד רודפיו

(י ג) **-שירו לה' הללו את ה'** - ומעתה אתם אנשי הצדק, שירו לה' והללו אותו - **כי הציל את נפש אביון מיד מרעים** - אשר הציל מיד המרעים את נפש האביון, ועל נפש עצמו אמר <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כ יד):

ירמיהו מקונן על חיו המרים.

כבר לעיל יב י, ירמיהו מקונן ומצטער על לידתו, שם כאילו מדבר עם אמו, ואומר בכאב, אמי, אוי לי כי ילדתיני. אמנם אינו כפלות גרידא, כי כאן דבריו באו ביתר חריפות, הוא מקלל את אותו יום, כדרך הכואבים, כפי הנאמר באיוב פרק ג.

וגם מקלל מאד את המבשר לאביו שנולד ירמיהו. וקשה להבין מה חטא המבשר, עיין מש"כ בזה קול אליהו להגרא"א ז"ל, ויש מפרשים שהוא על כי שמע שהמבשר לאביו על לידתו, היה פשחור בן אמר בעצמו (רד"ק).

(יד) אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יִלְדָּתִי בּוֹ יוֹם אֲשֶׁר יִלְדָּתִי אִמִּי אֵל יְהִי בְרוּךְ:
 (טו) אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּשָׂר אֶת אָבִי לֵאמֹר יִלְד לְךָ בֶּן זָכָר שִׁמְחָה
 שִׁמְחָהּ: (טז) וְהָיָה הָאִישׁ הַהוּא כְּעָרִים אֲשֶׁר הִפֵּךְ יְהוָה וְלֹא נָחָם וְשָׁמַע
 זַעֲקָה בִּפְקֹד וּתְרוּעָה בְּעַת צָהָרִים: (יז) אֲשֶׁר לֹא מוֹתַנִּי מִרְחָם וְנָתַתִּי לִי
 אִמִּי קִבְרִי וְנִחְמָה הֵרַת עוֹלָם: (יח) לָמָּה זֶה מִרְחָם יִצְאָתִי לָרְאוֹת עֵמֶל
 וַיִּגְוֹן וַיִּכְלֹו בְּבִשְׁת יָמַי:

(יד) -**ארור היום**- ממרירות לב על כי רבים קמו עליו, קלל ירמיה (את יום) מולדתו, כפי המורגל בפי קשי המזל. **אשר ילדתי בו**- הוא יום ההריון המיוחס גם לאב, וכמו שנאמר לאביך זה ילדך (משלי כג). **יום אשר ילדתי אמי**- זה יום הלידה המיוחס לבד לאם **אל יחי ברוך**- <ע"פ ר"י אברבנאל>:
 (טו) -**ארור האיש אשר בשר את אבי לאמר ילד לך בן זכר**- הואיל ולמפרע לא היתה הבשורה טובה, בודאי לא היה המבשר איש טוב, כי דרך איש טוב לבשר טובה כמו שנאמר איש טוב זה ועל בשורה טובה יבוא (שמואל א' יח) . **שמח שמחה**- אמר בתמיה, וכי למפרע היתה שמחה ווכאילו מתלונן, למה ציערת את אבי בבשורה רעה כזו, ועוד עשית עצמך כאילו שזה שמחה) <ע"פ אורים ותומים לה"ר מאיר ערמה>:
 (טז) -**והיה האיש ההוא**- זה המבשר. **כערים אשר הפך ה'**- הם סדום וחברתיה. **ולא נחם**- משגזר עליהם הפיכה, לא חשב מחשבה אחרת לבטל הגזירה <ע"פ רש"י>. **ושמע זעקה בבקר ותרועה בעת צהרים**- המבשר הזה ישמע מאוהביו זעקת צרה, ותרועת יללה (דהיינו בכי): (יז) - **אשר לא מותנתי מרחם**- רוצה לומר לזה אני מקלל יום הלידה, (ואת האיש) המבשר, כי למה מי שבידו להמית, לא המית אותי עודי ברחם **ותחתי לי אמי קברי**- והיה לי אם כן אמי לקבר לפי שעה **ורחמתי הרת עולם**- ורחמתי היה לי הריון עד עולם עד המיתה <ע"פ רד"ק>: (יח) -**למה זה מרחם יצאתי**- רוצה לומר למה יצאתי מעצמי, כדרך הנולד חי. **לראות עמל ויגון**- התולדה הזאת היתה לרעתי, לראות עמל ויגון, **ויכלו בבשת ימי**- והנה ימי כלים בבושת, כי כל הימים, מביישים אותי הקמים עלי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כא א ב):

המלך צדקיהו, מבקש מירמיה להתפלל לה' בעד העם.

ארבעה פרקים שלפנינו (כא-כד) הם קבוצת נבואות, בהם הוא מנבא נבואות מיוחדות אל מנהיגי העם והמשפיעים עליו. הלא הם המלכים, והנביאים^{קכ}.

מעין חיים - עיונים וזמור

^{קכ} נראה שהנבואות האלו נאמרו בזמנים שונים, כל מלך בימיו, אלא שהתקבצו יחד, במקום אחד, כי הם מענין אחד. הלא תראה כי הנבואה שבפרק כא פסוק ט, היא עצמה הנבואה המוזכרת בפרק לח פסוק ב'. ותראה שכאן מוזכר שצדקיהו דרש את הנבואה ושלח שרים ביניהם השר פשחור בן מלכיה. והנה בפרק לח נאמר שמספר שרים שמעו את ירמיהו מדבר נבואה זו, ודרשו מצדקיהו להמית את ירמיהו, וגם שם נמצא אותו השר פשחור בן מלכיה.

אם כן, אם מדובר בשני מקומות על אותה נבואה, מדוע לא נכתב פרק לח' סמוך לפרשה זו שבפרק כא'. אלא מכאן שפרקים אלו מ'הדבר אשר היה' שבתחילת פרק כא, עד 'הדבר אשר היה' שבתחילת פרק כח', כולו נכתב כספר מיוחד, נבואות על המלכים והמנהיגים. והסיפור מה שאירע לירמיה נבואה זו, כתוב אחר כך, כפי סדר זמן הסיפור.

פרק כא (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור בן מלכיה ואת צפניה בן מעשיה הפהן לאמר: (ב) דרש נא בעדנו את יהוה כי נבוכדראצר מלך בבל נלחם עלינו אולי יעשה יהוה אותנו ככל נפלאותיו ויעלה מעלינו:

(ג) ויאמר ירמיהו אליהם פה תאמרו אל צדקיהו: (ד) פה אמר יהוה אלהי ישראל הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נלחמים בם את מלך בבל ואת הפשדים הצרים עליכם מחוץ לחומה ואספתי אותם אל תוך העיר הזאת: (ה) ונלחמתי אני אתכם ביד נטויה ובזרוע חזקה ובאף ובחמה ובקצף גדול: (ו) והפיתי את יושבי העיר

פרק כא (א) -הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור בן מלכיה ואת צפניה בן מעשיה הכהן לאמר:- (ב) -דרש נא בעדנו את ה'- עתה דרש בתפלה בעבורינו אל ה'. -כי נבוכדראצר מלך בבל נלחם עלינו אולי יעשה ה' אותנו ככל נפלאותיו- כמו כל הנפלאות הרגיל לעשות מאז. -ויעלה- ויסתלק -מעלינו- <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כא ג י):

ניבא על כשולון גמור לבני ישראל, במלחמה של מלך בבל על ירושלים. ועצה ליחידים לינצל, עם יכנע למלך בבל. ובאמת היו יהודים שעשו כך, להלן (לח יט). ולהלן (לט יד) נאמר שגדליה בן אחיקם אשר עליו מענים צום גדליה, הוא היה מופקד להגן על כל אותם שנכנעו לכשדים בימי המצור, כי שמעו לקול הנביא. ויהודים אלו לא הוגלו לבבל.

היו בעם שסברו שהעצה שנתן הנביא קרוב למרידה במלכות. ובאמת עבור נבואה זו חפצו שרי המלוכה להרוג את ירמיהו, כלהלן פרק לח. ושם בפרק נאמר כיצד ניצל מהם.

עוד נאמר בפרק לח' שאחר כך דיבר ירמיהו עם המלך צדקיהו בעצמו, וניבא עליו שגם הוא המלך, ינצל ויחיה, אם יכנע אל מלך בבל.

(ג) -ויאמר ירמיהו אליהם כה תאמרו אל צדקיהו:- (ד) -כה אמר ה' אלהי ישראל הנני מסב- אסבב מכם -את כלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נלחמים בם את מלך בבל- לתתם אל מלך בבל -ואת הכשדים הצרים עליכם מחוץ לחומה- רוצה לומר לא תצליחו עם כלי המלחמה כאילו הם לקוחים ממכם ונתונים בידם להלחם עמהם. -ואספתי אותם אל תוך העיר הזאת- אני אכניס את הכשדים אל העיר ולא תוכלו למנעם <ע"פ רד"ק>: (ה) -ונלחמתי אני אתכם- רוצה לומר אגביר הכשדים עליכם כאילו אני נלחם עמכם. -ביד נטויה- אחז במשל מגבור הנלחם ונוטה ידו מול האויב -ובזרוע חזקה, ובאף ובחמה ובקצף גדול:- (ו) -והכיתי את יושבי העיר הזאת- וחזור ומפרש -ואת האדם ואת הבהמה-. -בדבר גדול ימנו- רוצה לומר ההכאה תהיה שימותו בדבר גדול:- (ז) -ואחרי כן נאם

הזאת ואת האדם ואת הבהמה בדבר גדול ימתו: (ז) ואחרי כן נאם יהוה אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת עבדיו ואת העם ואת הנשואים בעיר הזאת מן הדבר מן החרב ומן הרעב ביד נבוכדנאצר מלך בבל וביד איביהם וביד מבקשי נפשם והם לפי חרב לא יחוס עליהם ולא יחמל ולא ירחם: (ח) ואל העם הזה תאמר כה אמר יהוה הנני נתן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות: (ט) הישב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא ונפל על הפשדים הצרים עליכם יחיה [והיתה] לו נפשו לשלל: (י) כי שמתי פני בעיר הזאת לרעה ולא לטובה נאם יהוה ביד מלך בבל תנתן ושרפה באש:

(יא) ולבית מלך יהודה שמעו דבר יהוה: (יב) בית דוד כה אמר יהוה

ה' אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת עבדיו ואת העם ואת הנשואים בעיר הזאת מן הדבר מן החרב ומן הרעב ביד נבוכדנאצר מלך בבל וביד איביהם וביד מבקשי נפשם והם לפי חרב לא יחוס עליהם ולא יחמל ולא ירחם: (ח) -ואל העם הזה תאמר כה אמר ה' הנני נתן לפניכם- רוצה לומר מפרש אני לפניכם -את דרך החיים ואת דרך המות- באיזה ענין תמצאו חיים, ובאיזה ענין תשיג אתכם המיתה: (ט) -הישב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר- רוצה לומר באחד מאלה. -והיוצא ונפל על הכשדים- ישכון אל הכשדים להיות סר למשמעתם. -הצרים עליכם וחיה- ישאר חי -והיתה לו נפשו לשלל- וירייה נפשו כאלו שללה לעצמו מיד ההורגים <ע"פ רש"י>: (י) -כי שמתי פני בעיר הזאת לרעה- שמתי מחשבותי בעיר הזאת להרע לה -ולא לטובה נאם ה' ביד מלך בבל תנתן ושרפה באש- וה' ישפוך חמתו על העיר, ולכן היוצאים מהעיר אף שהיו ראויים לעונש, יחיו, כי חמת ה' פגעה בעיר, ולכן לא היה בעם כליה גמורה <ע"פ אלשיך>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כא יא - יד):

נבואה על בית המלכות. שאם יפעלו שיהיה דין וצדקה, ינצלו מהחרוב.

(יא) -ולבית מלך יהודה- מוסב על מלת תאמר, האמור בתחילת הענין, וכאומר ולבית מלך יהודה תאמר -שמעו דבר ה'- <ע"פ רד"ק>: (יב) -בית דוד כה אמר ה' דינו^{קל} לבקר משפט-

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קל} יב דינו. בטור בחושן משפט סימן א' כותב לא חרבה ירושלים אלא על שביטלו המשפט דכתיב בישעיה (א כא) מלאתי משפט צדק יליו בה ועתה מרצחים. ובגמרא שבת קלט, תניא כל פורענות שבאה לעולם לא באה על בשביל דייני ישראל, שנאמר במיכה (ג) שמעו נא בית יעק המתעבים משפט.. ראשיה בשוד ישפוט.. לכן בגללכם ציון שדה תחרב וירושלים עיני תהיה.

הנה שני נביאים אלו ישעיה ובמיכה, ניבאו יותר ממאה שנה לפני החורבן, ובישעיה בפרקים הראשונים, יש אריכות על עוון הדיינים, וכן בהמשך ספר ישעיה ניבא על כך ששמירת המשפט תועיל לקירוב הגאולה.

וכאן אנו מוצאים ענין המשפט, גם בימי ירמיהו, ולמרות שהיו בהם עוד עוונות, ניבא הנביא שאם היו נוהרים בקיום המשפט והצדקה היו ניצלים.

דינו לפקר משפט והצילו גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעלליהם [מעלליכם]: (יג) הנני אליך ישבת העמק צור המישר נאם יהוה האמרים מי יחת עלינו ומי יבוא במעונותינו: (יד) ופקדתי עליכם כפרי מעלליכם נאם יהוה והצתי אש ביערה ואכלה כל סביביה:

הוא ענין דרך זירו. -הצילו גזול- הנגזל. -מיד עושק^{קלד}- הגזול העושק את הזולת. -פן תצא כאש חמתי- רוצה לומר כמו האש כשיוצאת הולכת ושורפת מעצמה כן תבער בהם חמתי -ובערה ואין מכבה- ולא ימצא מי שיכבה, רוצה לומר אין מי ימחה בדי. -מפני רע מעלליכם- מוסב על ובערה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יג) -הנני אליך- הנה אני אליך להצר לך אתה ירושלים -ישבת העמק^{קלה}- היושבת בתוך העמק כי סביב ירושלים בסמוך לה היה עמק והיא על ההר ממזל. -צור המישור נאם ה'- היושבת על הצור אשר במישור <ע"פ רש"י ורד"ק>. -האמרים מי יחת עלינו- מי ירד עלינו למלחמה, -ומי יבוא במעונותינו- כאומר הלא העיר בצורה וחזקה ומי יערב לבו לגשת אלינו למלחמה ומי יכבוש אותה: (יד) -ופקדתי עליכם כפרי מעלליכם נאם ה'- אשגיה עליכם להשיב כגמול מעשיכם. -הצתי אש ביערה- הם ערי יהודה <ע"פ ר"י אברבנאל>. -ואכלה כל סביביה- תשרף הכל:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב א ה):
עד הנה דיבר עם השלוחים, כאן דבר שנית עם המלך עצמו.
והוסיף על הנבואה הקודמת, הבטחה שבעשותו משפט וצדקה, לא רק שלא יהיה החורבן הגדול, אלא ימשיך ימי שלותו. וכן נוסף כאן, שבועה על החורבן.
לשון הנבואה עשו תעשו, מלמד שאין די שהמלך לבדו יהיה מטיב, הדבר תלוי גם בעבדיו וכל באי בית המלוכה. ידוע דברי חז"ל בסנהדרין שצדקתו עצמו צדיק היה, אלא שעמו ועבדיו היו רעים, וכפי שנראה להלן בפרק לח.

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{קלי} יב מיד עושק. המלך מפני שידו לשפוט, הוא נענש אם אינו מציל את העשוק (רש"י שבת נה' א')

^{קלה} יג יושבת העמק. לכאורה לפי ענין הפרשה, מובן יותר דברי המלבי"ם שיושבת העמק מדבר על בית המלוכה, וגם הפסוק הבא יוכיח שם נאמר 'רד' בית מלך יהודה, מכך יש ללמוד שאכן בית המלוכה היה בעמק. ואולי היה ביתו במעמקי האדמה, בין הסלעים.

ואילו לומר שירושלים נמצאת בעמק הוא קצת קשה מכמה כתובים, ואף לומר שהוא מוקף בעמק כמו שכתבו חלק מהפרשים הוא קשה מהכתוב ירושלים הרים סביב לה. ובמיוחד הדבר קשה למי שהיה במקום.

ולפי דברינו ניתן לפרש את האמור, הצתי אש ביערה, שהוא ממשיך את בית המלוכה, כיער עצים, שמתבער מתרבה בו האש. כאומר ההצתה של האש האמור בפסוק י' תהיה בבית המלך, וסביבות בית המלך ישרפו מהאש שהתחילה בבית המלכות.

והכוונה לומר שהטענה החזקה ביותר, היא על בית המלוכה ומקום המשפט, עד ששכניו ישרפו בגינו. ומה שכינה אותו יער, והבטיח עליה אש, זה כפי שיבואר בפרק כב, שהמלך יהויקים שקדם לצדקיהו, בנה לבית המלוכה בנינים מיוחדים מאד ליופי, מעצי ארזים החזקים, וכנראה בית המלוכה היו סומכים להיות מוגנים בהם מהאויב.

פרק כב (א) פה אָמר יְהוָה רַד בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדַבַּרְתָּ שֵׁם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה: (ב) וְאָמַרְתָּ שְׁמַע דָּבָר יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד אֶתָּה וְעַבְדֶּיךָ וְעַמְּךָ הַבָּאִים בְּשָׁעָרִים הָאֵלֶּה: (ג) פה אָמר יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה וְהַצִּילוּ גְזוּל מִיַּד עָשׂוֹק וְגַר יְתוֹם וְאַלְמָנָה אֶל תָּנוּ אֶל תַּחֲמוֹסוֹ וְדָם נָקִי אַל תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה: (ד) כִּי אִם עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְּשַׁעְרֵי הַבַּיִת הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל כִּסְאוֹ וְכָבִים בְּרֶכֶב וּבִסּוּסִים הוּא וְעַבְדּוֹ [וְעַבְדֵּיו] וְעַמּוֹ: (ה) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁפָּעֵתִי נְאֻם יְהוָה כִּי לַחֲרָפָה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה:

פרק כב (א) -כה אָמר ה' רַד בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדַבַּרְתָּ שֵׁם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה: (ב) - ואמרת שמע דבר ה' מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד אֶתָּה וְעַבְדֶּיךָ- גם אתה שמע גם עבדיך-ועמך- ישמעו. אותם- הבאים בשערים האלה: (ג) -כה אָמר ה' עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה וְהַצִּילוּ גְזוּל- הנגזל. -מִיַּד עָשׂוֹק- הגזול. -וְגַר יְתוֹם וְאַלְמָנָה אֶל תָּנוּ- זהו אונאת דברים של עגמת נפש <ע"פ רש"י>. -אֶל תַּחֲמוֹס- אל תעשו להם חמס וזהו עושק הממון -ודם נָקִי אַל תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה: (ד) -כִּי אִם עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ- אז יבואו- בשערי הבית הזה, מְלָכִים יֹשְׁבִים לָהּ- רוצה לומר מי מזרע דוד ישב -עַל כִּסְאוֹ- למלוך על ישראל. -רְכִבִּים בְּרֶכֶב- במרכבה הראוי למלך. -וּבִסּוּסִים- המושכים את הרכב. -הוּא וְעַבְדּוֹ וְעַמּוֹ- גם הוא יבוא בשערי הבית הזה גם עבדיו ועמו יבואו עמו: (ה) -וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁפָּעֵתִי נְאֻם ה' כִּי לַחֲרָפָה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה- ואין מי יבוא בשערי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב ו - ט):

נבואה זו היא אמנם על העיר ירושלים, אבל מדבר עליה מצד שהיא עיר מלוכה. ומוכיר בה חטא עבודה זרה (בשני הפרשיות הקודמות, זכר את עוון המשפט).

(ו) -כִּי כֹה אָמַר ה' עַל בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה, גִּלְעָד אֶתָּה לִי- אם אמנם אתה בעיני כגלעד, אשר כל ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היו נקראים על שמם, כמו שנאמר ויבואו וכו' אל ארץ הגלעד (יהושע כב) כי כן הוא ציון וירושלים מקום בית המלך כי היא העיר החשובה שבכל ארץ ישראל, ולתוספת ביאור אמר - ראש הלבנון^{ק"ו} - רוצה לומר ראש לכל ארץ ישראל הנקראת בשם לבנון כמו שנאמר הנה השוב הזה

מעין חיים - עינינו וזוטר

^{ק"ו} ו גלעד.. הלבנון. בענין משל גלעד והלבנון. מה שכותב המצודות על פי הרד"ק, שעבר הירדן נקרא על שם גלעד, קשה קצת, הרי מה שירושלים הוא ראש לארץ ישראל, זה דבר מפורסם יותר מגלעד, ואין יהיה משל פחות ידוע מהנמשל. ועיין רש"י.

טרם ביאור הפסוק, נלמד מהו גלעד. כשבעים קילומטר מים הכנרת מזרחה, מתנשאים קבוצה של הרים, הנקראים היום הר הדרוזים, וזהו הר הגלעד המוזכר בחומש דברים, שחציו ניתן למנשה וחציו לגד. "ההרים האלה מלבד הרי הלבנון הם הגבוהים שבהרי ארץ ישראל", שם כנראה נפגשו יעקב אבינו ע"ה ולבן. הנהר האמצעי שבהם הוא הגבוה שביניהם ומגיע ליותר מאלף שמונה מאות מטר מן פני הים (לשם דוגמא, ירושלים גובהו כשבע מאות מטר. גובה הר מירון מהגבוהים שבהרי הגליל, וכמוהו גובה הר הנגב מגיעים לכאלף מטר). מעיינות רבים יוצאים מהרים אלה, ויושבו זורעים על מים

(ו) **פִּי כֹה אָמַר יְהוָה עַל בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה גִּלְעָד אֶתָּה לִי רֹאשׁ הַלְבָנוֹן**
אִם לֹא אֲשִׁיתֶךָ מִדְּבַר עָרִים לֹא נוֹשְׁבָה [נוֹשְׁבוֹ]: (ז) **וְקִדְשָׁתִי עֲלֶיךָ**
מִשְׁחָתִים אִישׁ וְכָלֹו וְכָרְתוּ מִבְּחַר אֲרֻזֶּיךָ וְהִפִּילוּ עַל הָאֵשׁ: (ח) **וְעִבְרוּ**
גֹּיִם רַבִּים עַל הָעִיר הַזֹּאת וְאָמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ עַל מָה עָשָׂה יְהוָה פֶּכֶה
לָעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת: (ט) **וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם**
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבֹדוּ:

והלבנון (דברים ד). - **אם לא אשיתך** - הוא ענין לשון שבועה, כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת, וגזם ולא אמר. וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה) ורוצה לומר עם כל החשיבות, הריני נשבע שאשים אותך - **מדבר ערים לא נושבו** - כמדבר וכערים אשר לא נתיישבו מעולם <ע"פ רד"ק>:
 (ז) **-וקדשתי עליך משחתים איש וכליו** - אזמין עליה אנשים משחתים כל איש יהיה עם כלי מלחמתו. - **וכרתו מבחר ארזיך והפילו על האש** - רוצה לומר יהרגו השרים והגבורים. ולפי שאמר ראש הלבנון, אמר לשון הנופל בעצי היער <ע"פ תרגום>: (ח) **-ועברו גוים רבים על העיר הזאת** - סמוך להעיר. - **ואמרו איש אל רעהו על מה** - בעבור מה - **עשה ה' ככה לעיר הגדולה הזאת** -:
 (ט) **-ואמרו^{קל} רעיהם ישיבום לומר -על אשר עזבו את ברית ה' אלהיהם וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדו** -:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב י'): בכו על אותו שימות בגלות

מעין חיים - עיונים וזמור

רבים, עדרי צאן ימצאו שם מרעה רב וטוב, שדי תבואות מכסים את מדרוני ההרים, וכי בקץ האויר צח ממוזג ונעים, יחד עם המים הנוזלים מהמעונות הרבים, יעשו את המחוז הזה לארץ מגדלת גיבורים, ומחלות מתדבקות לא תעבורנה בה. (הדברים שאובים מספר אדמת קודש פרק הרי עבר הירדן המזרחי). ועל כך נאמר (במדבר לב א) ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ הגלעד והנה המקום מקום מקנה.

ה"ציר" הוא שמן האפרסמון היקר, שתיקנו על ריחו ברכה מיוחדת 'בורא שמן ערב' (שולחן ערוך אורח חיים רטז' ד'), ואסור לחדליק ממנו נר שבת, שמה מרוב ריחו הטוב לא יתאפק מלאכול ממנו ונמצא מכבה בשבת (שם סימן רסג). מקום גידולו הוא בגלעד, שנאמר (להלן מו יא) עלי גלעד קחי צרי. ונאמר (בראשית לו כה) והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי. זהו הגלעד.

הרי הלבנון הם צפונה לארץ ישראל המערבית, מה שנקרא היום מדינת לבנון. גובה הריה מגיעים לגובה יותר מאלפיים מטר, וכידוע, שם מקום עצי הארזים החזקים והגדולים, כפי שנאמר (תהילים צ) כארז בלבנון ישגה, ונאמר (שם ל) וישבר ה' את ארזי הלבנון.

מעתה קרוב הדבר שהמילים 'אשיתך מדבר ערים לא נושבו, הם ההיפך מתכונת הגלעד, והפסוק 'וכרתו מבחר ארזיך' נאמר לעומת תכונת הלבנון. וכן נראה שהרי כבר בפרק כא' יד' החל להמשיל את ירושלים כיער עצים.

לפי זה נראה לעניותי שכוונת הנבואה לומר, שכידוע הר גבוה נראה חזק ועצום, ואומר אף אם כעת מלכות יהודה נחשבת חזקה מאד, והיא מוצלחת כגלעד, וחיליה גיבורים כארזי הלבנון, בכל זאת אעשה אותך מדבר, וכרתו ארזיך. (כעין פירוש הגאון מלבי"ם כא).

^{קל} ט ואמרו... נבואה זו התקיימה כפי שנאמר (להלן פרק מ ב) ויקח רב טבחים לירמיהו ויאמר אליו ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה. ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה.

משה רבינו ע"ה כבר כתב נבואה זו בפרשת נצבים, שנאמר (דברים כט) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה. ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבתם אשר כרת עמם בהוציא אתם מארץ מצרים. וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם וכי'. אלא שירמיהו ניבא שעשכו בא זמן נבואה זו.

(י) אַל תִּבְכּוּ לְמַת נָאֵל תִּגְדּוּ לוֹ בְּכּוּ בְּכּוּ לְהֵלֶךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ:

(יא) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵל שְׁלֹם בֶּן יִאֲשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֶּלֶךְ תַּחַת יִאֲשִׁיָּהוּ אָבִיו אֲשֶׁר יָצָא מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה לֹא יָשׁוּב שָׁם עוֹד: (יב) כִּי בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הִגְלוּ אֹתוֹ שָׁם יָמוּת וְאֵת הָאֶרֶץ הַזֹּאת לֹא יִרְאָה עוֹד:

(יג) הוּא בָּנָה בֵּיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרִיעָהּ יַעֲבֹד הָנֶם

(י) - **אל תבכו למת** - אין ראוי לבכות על מי שמת בארצו ונקבר בקברי אבותיו. **ואל תגדו לו** - כן דרך המקונן להניע בראשו דרך אבל וצער. **בכו בכו להולך** - אבל בכו על ההולך מארצו בשבי, ובמקרא שלאחריו יפרש מי הוא <ע'פ ר"י אברבנאל>. **כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו** - על כי לא ישוב עוד לארצו ולא יראה ארץ מולדתו כי שם בגולה ימות ויקבר:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב יא-יב): המלך צדקיהו עליו נאמר הפרשה הקודמת

(יא) - **כי כה** - כי כן **אמר ה' אל שלום בן יאשיהו מלך יהודה** - והוא צדקיהו <ע'פ רש"י>, וכן נקרא בדברי הימים (א ג טו ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום) כדברי רז"ל (הוריות יא' אמר רב יוחנן הוא שלום הוא צדקיהו, הוא יוחנן הוא יהואחז, ומהו הרביעי שלום, הלא שלישי לבנים היה, אלא שהיה רביעי למלכות, כי בתחילה מלך יהואחז הוא יוחנן, שני יהויקים, שלישי יכניה בן יהויקים, והרביעי צדקיהו הוא שלום בן יאשיהו). **המלך תחת יאשיהו אביו** - לפי שלא בא לו המלוכה מפאת יכניה שמלך לפניו, כי אם מפאת יאשיהו אביו, לכן אמר המולך תחת יאשיהו אביו. **אשר יצא מן המקום הזה** - בשבי לבבל **לא ישוב שם עוד**: (יב) - **כי במקום אשר הגלו אותו שם ימות ואת הארץ הזאת לא יראה עוד**:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב יג-יד):

עד הנה ניבא על צדקיהו. מכאן מדבר על יהויקים, ומאשימו ברדיפת ממון ותענוגות, מחמת שלא השתדל דיו בעשיית משפט וצדקה^{קל"ה}.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קל"ח} לכאורה אם הטענה היא על חסם ורצח כפשוטו, אם כן מה מאריך הנביא להאשימו בדברים קלים כמו תענוגות, כאשר עליו חטאים חמורים ונוראים כל כך, האם שייך להאשים רוצח, על שאינו 'פורש' מתענוגות העולם?

אלא מוכרח מכך שטענת החמס אינה כפשוטו, אלא מחמת שלא השתדל כל צורכו בהצלת עניים מפני רודפיהם, ואומר הנביא שהתעצלות זו זה נבעה מחמת אהבת המנוחה והתענוגות, נמצא שהם סבלו בזמן שיכול היה להצילם, ועל כך נתבע כאילו חסם ושפך דם נקי.

סדר המלכים, הוא יאשיהו, יהואחז בן יאשיהו מלך ג' חדשים, מלך מצרים הגלה למצרים את יהואחז והוא מת שם, והמלך את יהויקים מלך יא' שנה. ועלה עליו נבוכדנצר והגלה את יהויקים, ומת יהויקים בידו, והשליך את נבלתו ליד ירושלים. תחתיו מלך יכניה בן יהויקים ג' חדשים, וגלה לבבל. אחריו מלך צדקיהו בן יאשיהו (אחי יהואחז ויהויקים מצד האב. ואחי יהואחז מאם, יהויקים היה מאם אחרת. עיין סוף מלכים).

וּפְעָלוּ לֹא יִתֵּן לוֹ: (יד) הָאָמֵר אֶבְנֶה לִּי בַּיִת מִדֹּת וְעֲלִיּוֹת מִרְנָחִים וְקָרַע לוֹ חֲלוּנֵי וְסָפוֹן בְּאָרְזוֹ וּמִשֹּׁחַ בְּשֹׁשֶׁר: (טו) הִתְמַלֵּךְ כִּי אָתָּה מִתְחַרָּה בְּאָרְזוֹ אֲבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אֲזִי טוֹב לוֹ: (טז) דָּן דִּין עָנִי וְאֶבְיּוֹן אֲזִי טוֹב הֲלוֹא הִיא הַדַּעַת אֹתִי נָאֻם יְהוָה: (יז) כִּי אֵין עֵינֶיךָ וְלִבְךָ כִּי אִם עַל בָּצֻעַךְ וְעַל דָּם הַנָּקִי לְשֹׁפוֹךְ וְעַל הָעֹשֶׂק וְעַל הַמְרוּצָה לַעֲשׂוֹת:

(יח) לָכֵן פֶּה אָמַר יְהוָה אֶל יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִסְפְּדוּ

(יג) -הוֹי בִּנְיָה- יש להתאונן על זה שבנה -ביתו בלא צדק, ועלייתו- ועליות הבית בנה -בלא משפט, ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן לו- כי עבד ברעהו חנם, כי לא הקדים לו שכרו, ואף אחר העבודה לא נתן לו שכר פעולתו. ועל יהויקים הוא אומר כמפורש בסוף הענין <ע"פ רד"ק>: (יד) -האמר אבנה לי בית מדות- רוצה לומר מדות גדולות וכן אנשי מדות (במדבר יג). -ועליות מרוחים- להיות ריוח גדול בין חדרי העליה שיכנס שם הרוח בימי הקיץ. -וקרע לו חלונ- כדי להתענג ברוח היום בזמן החום פתח לעצמו חלונות רבות בביתו. -וספון בארז- והיה מכסה הבתים בלוחות ארז. -ומשוח בשש- ועל הלוחות היה מושח בטיח ששר והוא מין צבע <ע"פ רד"ק>: (טו) -התמלך- וכי סבור אתה שתמלך לזמן מרובה -כי אתה מתחרה בארז- אשר אתה מתערב ונאחז בעצי ארזים לשבת בהם, על שהם מתקיימים לזמן מרובה. ורוצה לומר למה לך בית חזק כל כך וכי תשב בו לאורך ימים. -אבך- הוא יאשיהו. -הלא אכל ושתה- יתכן שהיה יהויקים מסגף עצמו במאכל ומשתה, ועשה הרע בחישובו שהסגוף יכפר על רעתו. ולזה אמר הלא אבך התענג במאכל ומשתה, -ועשה משפט וצדקה אז טוב לו- ובעבור זה היה טוב לו כי לא עשה הרע, ולא היה לו צורך אל הסגוף <ע"פ רד"ק>: (טז) -דן- היה דן -דין עני ואביון אז טוב- ובעבור זה היה טוב לו כי -הלוא היא הדעת אתי נאם ה'- הלא זהו הדעת אותי, כי בזה מדבק במעשי, לרחם על העניים, כמוני: (יז) -כי אין עיניך- רוצה לומר אבל בסגוף שלך אין נחת, כי - אין עיניך ולבך כי אם על בצעך- כי אין מחשבתך כי אם על חמדת הממון ולסגף עצמך למען יכופר העבר ולעשותה שוב. -ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק ועל המרוצה לעשות- רוצה לומר לרוצץ דלים ואביונים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב יח יט):

גיבא עונש ליהויקים שלא יבא לקבורה, בעבור החטא שבפרשה הקודמת. ועיין עוד בפרק לו' ל' נבואה נוספת שלא יבא לקבורה, בעבור חטא נוסף.

(יח) -לכן כה אמר ה' אל יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לא יספדו לו- כאשר ימות לא יספדו עליו קרוביו לומר -הוי- כי -אחי- היה, וקרובותיו לא תספדנה לומר -הוי- כי הייתי לו ל-אחות-, עבדיו - לא יספדו לו- לומר -הוי- כי -אדון- היה לנו -והוי הדה- הוי על הודו והדרו, רוצה לומר על מלכותו שאבדה ממנו במותו <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יט) -קבורת חמור יקבר- רוצה לומר שכמו שלא

לו הוי אָחי נְהוּי אָחות לא יִסְפְּדוּ לוֹ הוי אָדוֹן נְהוּי הָלָה: (יט) קְבוּרַת
חֲמוּר יִקְבֵּר סָחוּב וְהִשְׁלַךְ מִהָלָא לְשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם:

יקבר החמור כשימות בדרך, אבל יעזבוהו שם, כן יהיה ענין יהויקים, כי יוליכוהו בגולה וימות בדרך ויהיה לו קבורה, כמו שיש אל החמור. רוצה לומר כמו שאין לחמור כן לא יהיה לו. -סָחוּב והשלך^{קלט} מהלאה לשערי ירושלם- יהיה מגורר ומושלך להלן לשערי ירושלים מחוץ להם, ולא יקבר כלל <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב כז):

עד כאן ניבא על יהויקים, מכאן מדבר על יהויכין, הוא יכניה בן יהויקים.

כאשר נכיר מעט את תקופת יכניה, יהיה מובן יותר דברי הנבואה. נחזור על סדר המלכים, חזקיהו, מנשה, אמון בן מנשה, יאשיהו בן אמון, יהואחז בן יאשיהו מלך ג' חדשים, ומלך מצרים הכניעו, והמליך את אחיז יהויקים בן יאשיהו שהוא המולך בזמן עליית נבוכדנצר לשלטון בכיפה, ונבוכדנצר הגלה אותו מירושלים ומת בדרך בידו. והשליך נבלתו בבזון כנ"ל בנבואה הקודמת.

יכניה הוא יהויכין בן יהויקים מלך יא' שנה לפני החורבן, והיה רק בן שמונה עשרה שנה. וימות מלכותו אינם אלא שלשה חדשים. באותם ימים הגיע נבוכדנצר מלך בבל לירושלים ושם עליה מצור, וכאשר יצא יכניה עם אמו ונכנע לנבוכדנצר, הגלה אותו לבבל, יחד עם רבים מעם ישראל, ושם היה יכניה בבית האסורים שלשים ושבע עד מות נבוכדנצר, ואז הוציאו אויל מרודך מכלאו, וכבדו.

מעתה נבין שדברי הנביא על המלך יכניה, נאמר בתקופה שהיה פחד גדול ממלך בבל האדיר שבא על ירושלים, כאשר (מלך בבל היה מושל בכיפה עם צבא ענק מעמים רבים, והיה נבוכדנצר בן יותר ממאה שנה (תוס' חגיגה י"ג ד"ה שבעים) והיה מלך אדיר מאד, הלא הוא נמשל בדניאל פרק ז' לאריה. וכל העולם יראו מאד מאד מפניו (ישעיה יד), ומלך יהודה לא היה אלא בן שמונה עשרה שנה), שבאותו זמן ממש הוא כבש את אבי יכניה, וביזה אותו מאד.

מעין חיים – עיגונים ומוסר

^{קלט} יט והשלך. כיצד התקיימה נבואה זו, אומרים חז"ל בגמרא, ר' חייא בר אבוי מצא גלגולת זרוקה בשערי ירושלים, וכתוב עליה 'זאת ועוד אחרתי', קברה והנה היא חוזרת ומבצבצת מקבורתה, קברה שנית ושוב בצבצה, אמר ר' חיא לעצמו, וודאי זהו גלגולתו של יהויקים שנאמר עליו סָחוּב והשלך מהלאה לשערי ירושלים. אמר ר' חייא יהויקים מלך הוא, ואין דרך ארץ לבזותו. כרך אותו שיראין והניחו בביתו בארגז. באה אשתו פתחה וראתה, יצאה ואמרה לשכנותיה, תראו הנה אשתו ראשונה של בעלי, שאינו מסירה מלבו. הסיקה את התנור, ושרפה את הגולגולת, כאשר בא רבי חיא וראה את אשר נעשה, אמר ר' חיא, עתה אני מבין את כוונת המילים 'זאת ועוד אחרתי' שהיו כתובים על הגולגולת (סנהדרין פב) כלומר ששני גזרות נגזרו עליו, א' שלא יקבר. ב' שריפה.

לכאורה שני הגזרות עליהם נאמר 'זאת ועוד אחרתי' הם שני הפרשיות, א' פרשה זו שנאמר עליו קבורת חמור יקבר סָחוּב והשלך מהלאה לשערי ירושלים, בעון שלא דן דין עני, ולא עשה משפט וצדקה, בעיר המלוכה ירושלים. ב' בפרק לו פסוק ל' נאמר עליו שבעון שריפת מגילת איכה, 'נבלתו תהיה מושלכת לחרב ביום ולקרח בלילה'. ומובן היטיב שבעבור עון השריפה נענש בשריפת הגולגולת.

(אבל עדיין צריך ביאור הרי בכתוב שבפרק ל' לא מוזכר שריפה, אלא השלכת הנבלה. גם לשון הנבואה לחרוב ביום ולקרח בלילה, צריך ביאור, הכי עצמות המת סובלים מחוס וקור, עיקר הסבל הוא הבזיון בהשלכה. אויל משל הוא, והכוונה שלא יהיה רק בזיון של 'אי קבורה' היינו חוסר כבוד, אלא יהיה לו אף בזיון בפועל. כמו שאדם חי, ניזוק מחוס וקור, כן עצמותיו ניזוק מדבר המזיק את העצמות, ומהו שריפה. וכמו שאמרנו. ועיין מהרש"א סנהדרין קח, ביאור אחר בטעם שני הגזרות).

וחז"ל אומרים, שעונש הבזיון הזה כיפר לו על עבירותיו (שם קד).

(במדרש רבה (ויקרא יט ו), ובגמרא (סנהדרין קד' ב') מובא עוד עוונות של יהויקים, הנלמדות ממקום אחר).

(כ) עלי תלבנון וצעקי ובפשן תני קולך וצעקי מעברים כי נשברו כל מאהביך: (כא) דברתי אליך בשלותיך אמרת לא אשמע זה דרכך מנעוריך כי לא שמעת בקולי: (כב) כל רעיך תרעה רוח ומאהביך בשבי ילכו כי אז תבשי ונכלמת מכל רעתך: (כג) ישבתי [ישבת] בלבנון מקוננתי [מקוננת] בארזים מה נחנת בבא לך חבלים חיל פילדה: (כד) חי אני נאם יהוה כי אם יהיה פניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך: (כה) ונתתיך ביד מבקשי נפשך וביד אשר

ניבא על יכניה שילך בשביה הוא ואמו, ולא ישוב לעולם לביתו. ונראה מהנבואה, כי הוא בעוון שהיה בוטח באומות האחרות שיעזרוהו ממלך בבל, וכן סמך לבו על הבנינים החזקים שבנה אביו יהויקים מעצי ארזים (כאמור בפרשה הקודמת), כלומר טענה שהיה לו לבטוח בלבו אך ורק בה', ולא לסמוך על כל דבר אחר כלל.

(כ) -עלי הלבנון- עלי על הר הלבנון וצעקי- למען יהיה נשמע הקול למרחוק. -ובבשן תני קולך- על הר בשן הרימי את קולך וצעקי מעברים- בכל עבר ובכל צד. -כי נשברו כל מאהביך- אומות העולם שהיו לך לעזרה והם אשור ומצרים, גם המה נשברו על ידי נבוכדנצר, ומעתה לא תמצא עוזרים >ע"פ ר"י אברבנאל<: (כא) -דברתי אליך בשלותיך- עוד היית יושבת בשלווה דברתי אליך לשוב אלי, ואתה -אמרת לא אשמע. זה דרכך מנעוריך- כן דרכך מאז בחרתיך לי לעם -כי- מעולם -לא שמעת בקולי- >ע"פ ר"י אברבנאל<: (כב) -כל רעיך תרעה רוח- אשור ומצרים שהיו רועים ומנהיגים אותך, ישבר אותם הרוח. ועל נבוכדנצר יאמר, כי הוא ישברם. -ומאהביך בשבי ילכו- הם אשור ומצרים וכפל הדבר במילים שונות. -כי אז- כאשר ילכו המה בשבי -תבשי ונכלמת מכל רעתך- אשר עזבת את ה' ובטחת עליהם >ע"פ רד"ק<: (כג) -יושבת בלבנון- אתה ישראל היושבת בלבנון, וחזר ופירש (לא שאת נמצאת בהר לבנון, אלא) -מקוננת בארזים- רוצה לומר יושבת בבתי עצי ארזי לבנון. -מה נחנת- מהו החן אשר תמצא בזה -בבא לך חבלים- מכאובים ו-חיל כילדה- רוצה לומר וכי בעבור זה תמצא חן בעיני האויב >ע"פ רש"י<: (כד) -חי אני נאם ה' כי אם יהיה כניתי בן יהויקים מלך יהודה חותם^מ טבעת כמו שחותמין בו אגרות הנתון תמיד -על יד ימיני- הימין ואין מזוזה ממנה, ואחז במשל בדרך הנהוג בבן אדם. -כי משם אתקנך- עם כל זה אסיר אותך מן היד. ולפי שהמשילו לטבעת שחותמין בו, אמר לשון הנופל בטבעת >ע"פ רד"ק<. ורוצה לומר אף שאתה מורע דוד מכל מקום אעזובך: (כה) -ונתתיך ביד מבקשי נפשך וביד אשר אתה יגור מפניהם וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד הכשדים- כפל הדבר פעמים רבות במילים שונות להגדיל הענין ולהפחידו: (כו) -

מעין חיים – עיונים ומוסר

^מ כד חותם. חז"ל למדו מכאן שחותם הוא משל וכינוי על המלכות (מדרש רבה בראשית פה ט). ואולי דווקא כאשר המלך עושה את רצון ה' כדוד המלך ע"ה, ואז הרי הוא כשלוח הקב"ה בהנהגה, ולפיכך הוא משול כחותמו של ה'. ולפי זה הכוונה שגם אם יהיה יכניה כנייה בהגנת מלכותו, נאמן לכל דברי ה' בתורתו, בכל זאת יפסיד את המלכות, בעבור עוון זה שלא בטח לבו באלוקיו, כראוי

אֶתָּה יְגֹר מִפְּנֵיהֶם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבְיַד הַכַּשְׂדִּים: (כו)
וְהִטְלֵתִי אֶתְךָ וְאֶת אֹמֶךְ אֲשֶׁר יִלְדָתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֶרֶת אֲשֶׁר לֹא יִלְדָתָם
שָׁם וְשָׁם תָּמוּתוּ: (כז) וְעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הֵם מְנַשְׂאִים אֶת נַפְשָׁם לָשׁוּב
שָׁם שְׁמָה לֹא יָשׁוּבוּ:

(כח) הַעֲצֹב נִבְּזָה נָפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה פְּנִיָּהוּ אִם פְּלִי אֵין חֶפֶץ בּוֹ מְדוּעַ
הוּטְלוֹ הוּא וְזָרְעוֹ וְהִשְׁלָכּוֹ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ: (כט) אָרֶץ אָרֶץ
אָרֶץ שְׁמָעִי דָּבָר יְהוָה: (ל) כֹּה אָמַר יְהוָה פְּתֹבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי
גִּבֹּר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מְזָרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל כֶּסֶּא דָּוִד וּמִשְׁלַל
עוֹד בִּיהוּדָה:

והטלתי אותך - אשליך אותך. - ואת אומך^{קמא} אשר ילדתך - אשר גדלה אותך ללכת בדרך הרעה ובספר
מלכים מזכיר בכל מלך את שם אמו, וכנראה הטעם כי לב המלך אם טוב או רע, תלוי הרבה באמו - על
הארץ אחרת אשר לא ילדתם שם ושם תמותו - <ע"פ רד"ק>: (כו) - ועל הארץ - ואל הארץ. -
אשר הם מנשאים את נפשם - מצפים ומרוממים ומבטיחים את נפשם. - לשוב שם. שמה לא ישובו - רוצה
לומר לא כן יהיה, כי לא ישובו שמה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כב כח-ל): בני המלך יכניה לא ימלכו אחריו

(כח) -העצב נבזה נפוץ האיש הזה כניהו - וכי זה כניהו דומה הוא לצורה נבזה ומפוצץ -אם כלי
אין חפץ בו - וכי הוא ככלי שאין בו צורך (והלא מלך ישראל הוא), ו-מדוע - אם כן -הוטל - מארצם -הוא
חורעו, והשלכו על הארץ, אשר לא ידע - עד הנה <ע"פ רש"י> (שאלת הנבואה מדוע, אינו מה סיבת
העונש. אלא כמתפלא איך אירע כזאת, והתשובה על שאלה זו היא, שכך נכתבה ונגזרה גזרה. ומה הסיבה
שנענש, יעויין בפרשה הבאה): (כט) -ארץ ארץ ארץ - רוצה לומר ארץ שהיתה ארץ מיוחדת
בכל הארצות, ועולה על כולן -שמעי דבר ה' - <ע"פ רש"י>: (ל) -כה אמר ה' כתבו את האיש
הזה - הוא כניהו. -עירי - שיהיה עירי, רוצה לומר נשחת ונחרב. ולתוספת ביאור אמר שיהיה -גבר - אשר
לא יצלח בימיו - בכל ימיו -כי - בימיו -לא יצלח מזרעו איש ישב על כסא דוד ומשל^{קמב} עוד ביהודה - לא

מעין חיים - עיונים וזוסר

^{קמא} כו ואת אומך - בשים לב שהמלך הזה היה עומד בראשית מלכותו, כאשר רק עתה נתינתם מאביו המלך יהויקים, והוא
אינו יותר מנער בן יח' שנה, הרי מסתבר שהיה נועץ, ותלוי הרבה באמו.

^{קמב} ל לא יצלח מזרעו... מושל. יש כאן קושיא הרי זרובבל היה מושל, וכי תאמר זרובבל לא היה מלך ממש (וכמו שבאמת
משיב ר"י אברבנאל), הלא בזכירה (פרק ד) יש נבואה שנראה שהכוונה בה, שאם היו זוכים בימי עזרא, היה זרובבל למלך
המשיח, ראה מה שכתבנו שם. לכך משיב המצודות שכל הגזרה לא היה אלא בימיו. כי נוהג שבעולם אם מגלים את
המלך, ממליכים את בנו תחתיו, אך כאן היתה הנבואה שלא ימלך בנו. ובאמת צדקיה אחי אביו מלך אחריו, על פי
נבוכדנצר ככתוב (מלכים ב כד יז) וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו. אולם ברד"ק מביא יישוב
אחר על קושיא זו, שבאמת נגזר עליו שיוסר המלכות מזרעו לעולם, אלא שגלות ותשובה הפכה את דינו. ומקורו בגמרא
(סנהדרין לז).

שוב ראיתי מדרש, שם נחלקו חז"ל (מדרש רבה ויקרא י ה) בשאלה זו, האם הגזרה שלא יהיה מלך מזרעו, היתה רק על
ימיו, או הגזרה היתה לעולם אלא שנתבטלה בעבור הגלות והתשובה. אמנם לענין הנבואה שיהיה עירי, בוודאי שצריך

פרק כג (א) הוֹי רַעִים מַאֲבָדִים וּמַפְצִים אֶת צֶאֱן מִרְעִיתִי נָאִם יְהוָה: (ב) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל הָרָעִים הָרַעִים אֶת עַמִּי אַתֶּם הַפְצַתֶם אֶת צֶאֱנִי וַתַּדְחִינִי וְלֹא פָקַדְתֶּם אֶתֶם הַנְּנִי פָקַד עָלֵיכֶם אֶת רַע מַעַלְלֵיכֶם נָאִם יְהוָה: (ג) וְנָאִנִּי אֶקְבֹּץ אֶת שְׁאֵרֵי צֶאֱנִי מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחַתִּי אֶתֶם שָׁם וְהִשְׁבַּתִּי אֶתְּהֶן עַל נִוְהֶן וּפְרוֹ וְרֹבּוֹ: (ד) וְהִקְמַתִּי עָלֵיהֶם רַעִים וְרָעוּם וְלֹא יִירָאוּ עוֹד וְלֹא יִחַתּוּ וְלֹא יִפְקְדוּ נָאִם יְהוָה:

יצליח איש מזרעו לשבת על כסא המלוכה, ולמשול ביהודה. כי כשגלה הוא, לא נתנה המלוכה לזרעו כי אם לצדקיהו דודו, ולא היה לזרעו ממשלת מה בימיו, אבל לאחר מותו היה ממשלה לזרובבל שהיה מזרעו <ע"פ ר"מ אלשיך. ומדרש רבה ויקרא י ה>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג א-ד):

כאן מבאר מה הטענה על המלכים [כנראה בעיקר על יהויכין מדובר. ואולי לשון מפצים, הוא לעומת לשון נפוץ]. הטענה היא מדוע לא הוכיחו את העם, ולא השגיחו שילכו העם בדרך הישרה.

פרק כג (א) - **הוֹי רַעִים** - יש להתאונן אשר במעשיהם - **מַאֲבָדִים וּמַפְצִים אֶת** - ומפזרים את העם ללכת גולה בארצות אויביהם. - **צֶאֱן מִרְעִיתִי** - הם ישראל שאני להם לרועה - **נָאִם ה'** - <ע"פ רד"ק>: (ב) - **לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל הָרָעִים הָרַעִים אֶת עַמִּי אַתֶּם הַפְצַתֶם אֶת צֶאֱנִי** - רוצה לומר בעוונותם נפזרו בין האומות - **וַתַּדְחִינִי** - ונדחו בארצות האויב <ע"פ ר"י אברבנאל>. - **וְלֹא פָקַדְתֶּם אוֹתָם** - (טענה שניה למה) לא השגחתם עליהם להיישרים בדרך הישרה (להוכיח את בני ישראל להצילם מחטאיהם). - **הַנְּנִי פָקַד עָלֵיכֶם אֶת רַע מַעַלְלֵיכֶם** - אזכור עליהם רוע מעשיכם להשיב עליהם גמול - **נָאִם ה'** - <ע"פ רד"ק>: (ג) - **וְנָאִנִּי אֶקְבֹּץ** - ובחסדי אקבץ (לימות המשיח) <ע"פ רד"ק> - **אֶת שְׁאֵרֵי צֶאֱנִי מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחַתִּי אֶתֶם שָׁם** - כי רובם יכלו ומעט ישארו. - **וְהִשְׁבַּתִּי אֶתְּהֶן עַל נִוְהֶן וּפְרוֹ וְרֹבּוֹ** - אשיב אותם אל מדורם ושמה ירבו: (ד) - **וְהִקְמַתִּי עָלֵיהֶם רַעִים וְרָעוּם** - אני אקים להם רועים כשרים, והם ירעו אותם להנהיגם בדרך הישר. - **וְלֹא יִירָאוּ עוֹד** - ולכן לא ייראו עוד מן האומות - **וְלֹא יִחַתּוּ** - ולא ישברו - **וְלֹא יִפְקְדוּ** - ולא יהיו נחסרים <ע"פ רש"י> - **נָאִם ה'**:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג ה-ו):

מעין חיים - עיונים ומוסר

לומר שעשה תשובה וחוסרה ממנו הגזרה הזאת, וראה במדרש רבה סוף חומש ויקרא, שחכמי ישראל בקשו מאשת נבוכדנצר לאפשר ליכניה להנשא לאשה בעודו בבור כלאו.

(ה) הנה ימים באים נאם יהנה והקמתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשפיל ועשה משפט וצדקה בארץ: (ו) בימיו תנשע יהודה וישראל ישפן לבטח וזה שמו אשר יקראו יהנה צדקנו:

(ז) לכן הנה ימים באים נאם יהנה ולא יאמרו עוד חי יהנה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: (ח) כי אם חי יהנה אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם:

מעלת המלך המשיח, שיעשה משפט וצדקה, ולא כהמלכים של עכשיו שהיה עליהם טענה בדבר כנ"ל פרק כא יב, כב ג. וגם כל כך ידאג לצדקנו, כלומר שיהיו העם צדיקים ורצוים לה, עד שזה יהיה חלק משמו. וכל זה הוא לעומת המלכים של עכשיו, שהיתה הטענה עליהם, שלא דאגו להסיר מהעם את טעויותיהם וחטאיהם, כאמור בפרשה הקודמת.

(ה) -הנה ימים באים נאם ה' והקמתי לדוד- אקים לדוד מזרעו- צמח צדיק- זהו מלך המשיח <ע"פ רד"ק>. -ומלך מלך- מלך ימלוך על ישראל -הושכיל- והצליח <ע"פ רש"י> -ועשה- ויעשה -משפט^{קמב} וצדקה בארץ: (ו) - בימיו- בימי המשיח -תושע- גם -יהודה- גם -וישראל^{קמד} ישכון- בארצם -לבטח- לא כמו בבית שני שלא חזר כי אם יהודה. -וזהו שמו- של המשיח -אשר יקראו- אותו ישראל. -ה' צדקנו- ה' יצדיק אותנו בימיו של זה <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג ז ח):

הצלחת המשיח, לא תתיחס בפי העם לכחו של המשיח, אלא תתיחס לה' כפי האמת [זאת נאמר לעומת האמור לעיל כא יג, כב כ ואילך, שם היתה הטענה על המלכים, שסמכו גם בכח הבנינים החזקים שבנו, כלומר, טענה על חוסר הבטחון רק בה']:

(ז) -לכן הנה ימים באים^{קמב} נאם ה'- הואיל והגאולה ההיא תהיה חשובה כל כך, לכן -ולא יאמרו עוד- בשבועתם -חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: (ח) -כי אם- כי אז יאמרו בשבועתם -חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל- שאר -הארצות- כי הגאולה ההיא יזכר יותר בפי האנשים לפי מרבית החשיבות. -אשר הדחתים שם- הדחתי אותם (וזהו מאמר המקום כמדבר בעדו [על עצמו] אבל הם יאמרו הדיח אותם שם וכמדברים בעדם). -וישבו על אדמתם- כן יאמרו בשבועתם חי ה' אשר העלה וכו', והמה יושבים על אדמתם^{קמב}:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קמב} ה משפט. וכן ניבא עליו ישעיה (יא ד) ושפט בצדק דלים וכו'. שיהיה מלך המשיח עושה משפט וצדקה.

^{קמד} ו יהודה וישראל. וכן ניבא ישעיה (יא) על המשיח, ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ (ר"י אברבנאל).

^{קמב} ז לכן הנה ימים באים. לא שתעקר מצוות הזכרת יציאת מצרים (מצוות זכרון יציאת מצרים תשאר), אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל לו (ברכות יב).

^{קמב} ח אדמתם. לעיל טז טו, נכפלה לכאורה פרשה זו כולה, יעויין שם מה שנתבאר בזה. כאשר נשים לב נמצא שינוי, כאן לא אמר והשיבותים אל אדמתם, כמו שאמר שם. וטעם החלוקה ברורה, כי עצם ההבטחה שה' ישיבנו, כבר אמר כאן

(ט) לַנְּבִיאִים נִשְׁבַּר לְבִי בְּקֶרְבִי רָחֳפוּ כָּל עֲצָמוֹתַי הָיִיתִי כְּאִישׁ שָׁפוּר וּכְגֹבֵר עֲבָרוּ יַיִן מִפְּנֵי יְהוָה וּמִפְּנֵי דְבָרֵי קִדְשׁוֹ: (י) כִּי מְנַאֲפִים מְלֹאָה הָאָרֶץ כִּי מִפְּנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹלָה הָאָרֶץ יִבְשׁוּ נְאוֹת מִדְבָּר וְתִהְיֶי מְרוֹצָתָם רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא כֵן: (יא) כִּי גַם נָבִיא גַם פֶּהֶן חֲנָפוּ גַם בְּבִיתִי מִצָּאֵתִי רָעָתָם נָאֻם יְהוָה: (יב) לָכֵן יִהְיֶה דְרָכָם לָהֶם כַּחֲלָקְלוֹת בְּאֶפְלָה יִדְחוּ וְנִפְלוּ כֹה כִּי אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה שְׁנֵת פִּקְדֹתָם נָאֻם יְהוָה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג ט-יג):

הנביא או המנבא מזדעזע, על המצב שנביאי השקר שעשו עצמם טובים ומחנכים, היו כל כך רעים, עד שהם עצמם היו מנאפים. וכן עברו על שבועת שקר.

חז"ל אומרים במדרש נביאי ישראל הם התחילו בעבירה תחלה שנאמר (כג טו) כי מאת נביאי ירושלים יצאת חנופה לכל הארץ, (כלומר מהם התחילה). אף הם לקו תחלה, ושאר לא פלשו, שנאמר (להלן כט כב) ולקח מהם קללה (מדרש רבה במדבר ט יח). ממדרש זה יתכן ללמוד, שיש קשר בין הנביאים כאן, לנביאים האמורים בפרק כט, ואותם נביאים הם, והלא שם נאשמו שחטאו בעצמם בניאוף (לא שבעבורם אחרים ניאפו), אם כן גם כאן זה הכוונה.

בגמרא (סנהדרין צג) נראה שנביאים אלו גלו לבבל עם יכניה, ושם נבוכדצר שרף אותם (בפרק כט כב ולוקח מהם קללה, מבואר שנענשו לפני החורבן והגלות שיה אחרי החורבן, וכיון שנענשו בבבל, נמצא שגלו עם יכניה).

(ט) -לנביאים- בעבור נביאי השקר -**נשבר לבי בקרבי רחפו כל עצמותי**- וכל עצמותי נעים ונודים, -**הייתי כאיש שבור**- ואני מבולבל בצער כאיש שבור, -וכגבר עברו יין- וכגבר אשר היין עבר עלי לשתוק ממנו ולבלבל מוחו. -**מפני ה'**- רוצה לומר כל הצער הזה הוא עלי מפני ה' שהיה מחולל על ידי הנביאים האלה -**ומפני דברי קדשו**- שהמה מחוללים על פיהם <ע"פ רד"ק>: (י) -**כי מנאפים**- כי על ידיהם -**מלאה הארץ**- ניאוף וזנות. -**כי מפני אלה אכלה הארץ**- בעבור שבועת שוא הבאה בסבתם תשחת הארץ ו-**יבשו נאות מדבר**- יבשו מדורי המדבר, מקום מרעה הצאן. -**ותהי מרוצתם רעה**- מה שהם רצים לעשות בזריות הוא רק לרעה ולא לטובה. -**וגבורתם לא כן**- תגבורת הלב שבהם איננה על דבר נכון ואמת <ר"י אברבנאל מפרש כך, שהנביאים עצמם חטאו בחטאים אלו, וכמו שאמרנו>: (יא) -**כי גם נביא**- זה נביא השקר. -**גם כהן**- זה כהן הבעל. -**חנפו**- מחניפים לבני אדם ואינם אומרים האמת. -**גם בביתי**- בבית המקדש -**מצאתי רעתם**- כי היו מזבחים שם לאלהים אחרים -נאם ה'> -**ע"פ רד"ק**>: (יב) -**לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות באפלה**- רוצה לומר יוכשלו בדרכם כמו ההולך באפלה, במקום חלק שהוא נוח שימצאו רגליו (כלומר שני סיבות יהיה לנפילתם, ההחלקה והאפילה, ומחמתם) -**ידחו ונפלו בה**- יהיו נדחים ממקומם ויפלו בדרך -**כי אביא עליהם רעה**- בזה יפרש

מעין חיים - עיונים ומוסר

בפסוק ג'. לכן כאן הוזכרה השבת ה', במילים 'אשר הביא', דהיינו במילים שיאמרו הנשבעים, מה שאין כן לעיל, שם כל מה שבא לומר, הוא שה' ירצה בנו וישיבנו לאדמתנו, לכן נאמר שם והשיבותים. ועיין מה שכתבנו שם, שכל הפרשה נכתבה שם, רק כדי להבטיח שבסוף ה' ישיבנו לארצו.

(יג) ובנביאי שמרון ראיתי תפלה הנבאו בפעל ניתעו את עמי את ישראל: (יד) ובנבאי ירושלם ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר וחזקו ידי מרעים לבלתי שבו איש מרעתו היו לי כלם כסדם וישביה פעמרה: (טו) לכן פה אמר יהוה צבאות על הנבאים הנני מאכיל אותם לענה והשקתים מי ראש פי מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה לכל הארץ:

(את הכוונה והמשל של) ראשית המקרא, לומר המכשול יהיה, כי אביא הרעה. -שנת פקדתם- זכרון עונותיהם לשלם עליהם גמול -נאם ה'- <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יג) -ובנביאי שמרון ראיתי תפלה- רוצה לומר כמו שמאז ראיתי בנביאי שומרון, דבר גרוע מבלי טעם, -הנבאו בבעל ויתעו את עמי את ישראל- וזהו מה שנבאו בשם הבעל, והתעו את עמו ללכת בדרך רעה וכן גם היום אף שחטא זה של הבעל אינו מצוי בירושלים, בכל זאת חטאם דומה לחטאי נביאי שומרון <ע"פ ר"י אברבנאל>: הפרשה (פרק כג יד):

(יד) -ובנביאי ירושלם- רוצה לומר כן אני רואה בנביאי ירושלים -ראיתי שערורה- דבר מגונה וזהו -נאוף והלך בשקר- שהמה שטופים בניאוף והולכים בדרך שקר - וחזקו ידי מרעים^{קמ} לבלתי שבו איש מרעתו- ומחזיקים ידי רשעים לבל ישובו מרעתם, כי מנבאים להם לשלום. -היו לי כלם כסדם- כל בני יהודה. -יושביה- יושבי ירושלים -כעמרה- <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג טו):

עד הנה נאשמו בעון ניאוף ושקר, והחזקת יד רשעים. כאן מוסיף שהם פתחו בעבירת החנופה תחילה (מדרש רבה במדבר ט יח), ואולי הלשון הנני מאכיל, מלמד שיענשו מהרה, וכפי שמבואר במדרש שם, שעונשם יהיה שיענשו תחילה.

(טו) -לכן כה אמר ה' צבאות על הנבאים הנני מאכיל אותם לענה והשקתים מי ראש- רוצה לומר אביא עליהם צרות מרובות וגדולות. -כי מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה לכל הארץ- על ידיהם יצאה חנופה לכל הארץ. רצה לומר כולם מחניפים ליצרם למלאות תאוותו <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג טז-יח):

הוכחה שאינם נביאי אמת, כי אינם מקיימים בעצמם את דברי ה', אם כן למה יהיה ה' קרוב אליהם.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קמ} יד וחזקו ידי מרעים. החנף אשר הכיר או ראה או ידע כי יש עול בכך חברו וכי החזיק בתרמית או כי יחטא איש בלשון הרע או באונאת דברים וחיליק לו לשון הרע לאמר לא פעלת און המעט ממנו עון הנמנע מן התוכחה שנאמר (ויקרא יט יז) "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", ויוסיף לחטוא על אמרו לא חטאת כענין שנאמר "וחזקו ידי מרעים". והנה זה ביד החנף האויל עון פלילי לא כי יקנא לאמת אבל יעזור אחרי השקר ויאמר לרע טוב וישם חשך לאור גם נתן מכשול לפני החוטא משני פנים האחד כי איננו נחם על רעתו והשני כי ישנה באולתו ביום מחר כי הלל רשע החנף אותו על תאות נפשו (שערי תשובה ג קפז).

(טז) פה אָמר יְהוָה צְבָאוֹת אֶל תִּשְׁמְעוּ עַל דְּבָרֵי הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים לָכֶם מִהַבְּלִים הַמָּה אֶתְכֶם חֲזוֹן לָכֶם יִדְבְּרוּ לֹא מִפִּי יְהוָה: (יז) אֲמָרִים אָמַר לְמִנְאֲצֵי דְבַר יְהוָה שְׁלוֹם יְהוָה לָכֶם וְכָל הַלֵּךְ בְּשִׁרְרוֹת לְבֹא אָמְרוּ לֹא תָבוֹא עָלֵיכֶם רָעָה: (יח) כִּי מִי עֹמֵד בְּסוּד יְהוָה וַיֵּרָא וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבָרוֹ מִי הַקָּשִׁיב דְּבָרֵי [דְּבָרוֹ] וַיִּשְׁמַע:

(יט) הִנֵּה סַעֲרַת יְהוָה חֲמָה יֵצֵאָה וְסַעַר מִתְחַלֵּל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יַחּוּל: (כ) לֹא יָשׁוּב אִף יְהוָה עַד עֲשֵׂתוֹ וְעַד הִקְיָמוֹ מִזְמוֹת לְבֹא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְּבוֹנְנוּ בָּהּ בִּינָה: (כא) לֹא שָׁלַחְתִּי אֶת הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לֹא דִבְרַתִּי

(טז) -כה אמר ה' צבאות אל תשמעו על דברי הנבאים- אל דברי הנבאים. -הנבאים לכם מהבלים המה אתכם- אומרים לכם דברי הבל. -חזון לבם ידברו לא מפי ה'- מראיית לבם ידברו, כי לא ראו בנבואה רק בודים מלבם <ע"פ רד"ק>: (יז) -אמרים אמור למנאצי- רגילים הם לומר להרשעים המנאצים אותי -דבר ה' שלום יהיה לכם- ה' דבר, שלום יהיה לכם. -וכל הולך- ולכל החולך - בשררות לבו אמר, לא תבוא עליכם רעה: (יח) -כי מי עמד- נתן טעם למה לא ישמעו אליהם, באמרו כי מי מאלה עמד -בסוד ה'- לקבל נבואה -וירא- ומי ראה מראות הנבואה -וישמע- ומי מהם שמע -את דברו- (כלומר הראו לי מאלו הנביאים אחד ההגון לשמוע דברי נבואה), כי בהיותם רשעים אינם ראויים לנבואה. -מי הקשיב- אמנם מי שהקשיב -דברו- כירמיה שהקשיב בקול ה' ועשה מצותיו (ומקיים את התורה) <ע"פ רש"י>, -וישמע- הוא השומע הנבואה (וודאי רק הוא הגון להיות קרוב אל סוד ה') ולא הרשעים האלה <עיין ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג יט-כב):

עוד פורענויות יבואו על הנביאי השקר, בעתיד. מוסיף עוד הוכחה שאינם דוברי אמת, והוא שאינם מקרבים את העם לתורת ה'.

(יט) -הנה סערת ה' חמה יצאה^{קמח}- תצא בחמה עבר במקום עתיד. -וסער מתחולל- הסער הזה הוא מלא מחלחלה ורעד -על ראש רשעים יחול- והוא יהיה חל ושוכן על ראש הרשעים האלה הם נביאי השקר <כעין תרגום. התרגום על מתחולל מתרגם משתגש, וענינו מהומה ובלבול, כמו התרגום של והמם מהומה גדולה>: (כ) -לא ישוב אף ה' עד עשתו ועד הקימו מזמות לבו- לא ישוב מהם חרון אפי עד יעשה ויקיים מחשבות לבו. -באחרית הימים- רוצה לומר אם יתמהמה, הנה בסוף הימים כשתתקיים -תתבוננו בה בינה- (או תראו) שלא שב ה' מחרון אפו, עם כי נתארך הזמן <ע"פ רד"ק>: (כא) -לא שלחתי את הנבאים והם רצו- במהירות רב, כאילו היו שלוחים בדבר. -לא דברתי אליהם והם נבאו- מלבם ולא שמעו ממני: (כב) -ואם עמדו בסודי- רוצה לומר אם הוא כדבריהם שעמדו בסודו,

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קמח} יט חמה. עיין חגיגה יג' משם נראה, שפסוק זה מדבר על עונש גיהנם (פסוק הבא הוא על עתיד לבא, כמבואר בו).

אֲלֵיהֶם וְהֵם נָבְאוּ: (כב) וְאֵם עָמְדוּ בְּסוּדֵי וַיִּשְׁמְעוּ דְּבָרֵי אֶת עַמִּי וַיִּשְׁבוּם מִדְּרָכָם הָרַע וּמָרַע מַעֲלָלֵיהֶם:

(כג) הָאֱלֹהִי מִקְרֹב אֲנִי נָאִם יְהוָה וְלֹא אֱלֹהִי מֵרָחֵק: (כד) אִם יִסְתֵּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נָאִם יְהוָה הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נָאִם יְהוָה: (כה) שְׁמַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָמְרוּ הַנְּבָאִים הַנְּבָאִים בְּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חָלַמְתִּי חָלַמְתִּי: (כו) עַד מָתִי הִישׁ בְּלִב הַנְּבָאִים נְבִאֵי הַשֶּׁקֶר

לקבל נבואה, -ישמעו דברי את עמי- היה ראוי שישמעו לעמי את דברי אשר דברתי בתורתי -וישבו מדרך הרע ומרע מעלליהם- להשיבם מדרך הרע ולא להכשילם עוד בעבירה <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כג כג-מ):

נגד מחשבת הנביא שקר, שסובר שיכול לשקר ולומר שקיבל נבואה, הרי אף אחד מהעם אינו יודע שהוא משקר ובאמת לא קיבל. על כך משיב שמה' אין להסתיר דבר, והוא יבא על עונשו.

ונגד הטענה אולי הנביא שקר עצמו אינו אשם הוא פשוט טועה, באמת הם חלמו חלום, והם חושבים שהחלום הזה נבואה הוא, מה הם אשמים. על כך משיב, כי נבואה הוא דבר שהנביא מרגיש אותו באופן חזק ונורא מאד, בכל חושי ועתנותיו, כך שאין בו כל ספק, ואין כל שייכות בין הנבואה לחלום.

ומענין לענין באותו ענין, הנבואה מדבר על כך, שהעם לועגים על הנבואה, ומשתמשים בלעגם, בעובדא הנ"ל שנבואת אמת הבאה אל הנביא, היא קשה מאד על חושי והרגשתו קשה ונוראה, ועל כך הם מדברים כאילו גם לשומעים זה כבד וקשה לשמוע. והאמת אינו כך, לשומעים אין כל קושי, ואינו 'משא' עזובם.

(כג) -האלהי מקרוב אני- רוצה לומר, וכי אינני רואה ושופט אלא בסמוך לי, -נאם ה', ולא אלהי מרחק- ולא את התחתונים שהמה רחוקים ממכון שבתי, בתמיה <ע"פ רש"י>: (כד) -אם יסתר איש במסתרים- הלא אף אם יסתר איש במקום נסתר -ואני לא אראנו נאם ה'- וכי אני לא אראה אותו. -הלא את השמים ואת הארץ אני מלא^{קמט} נאם ה'- אם כן במקום שנסתר (ומתחבא האדם, גם) שם אני (נמצא): (כה) -שמעתי- רוצה לומר הואיל ואין נסתר ממני לכן שמעתי -את אשר אמרו הנבאים הנבאים בשמי שקר לאמר- מה שמנבאים בשמי שקר שאומרים כל היום -חלמתי חלמתי- ומחזיקים חלומותם הפשוט הדמיוני כחלום נבואי: (כו) -עד מתי- יהיה השטות והטעות הזה. -היש בלב הנבאים נבאי השקר- וכי (אתם חושבים שהנביאי שקר) יש בלבם מה שאומרים תדיר, שחלום הדמיוני הוא

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קמט} כד את השמים ואת הארץ אני מלא. להיות ירא וחרד מזה מלעבור ח"ו על אחת ממצותיו יתברך כי מלא כל הארץ כבודו כמו שנאמר 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', הלא את השמים ואת הארץ אני מלא'. והוא ענין חילול ה' הנאמר בכל מקום כעין שפירש בזהר פסוק מחלליה מות יומת, שהוא לשון חלל ופניית מקום, כן הענין כאן שמראה ח"ו כאילו המקום שעומד בו הוא חלול פנוי ממנו יתברך ואינו חושש מלעבור על מצותיו יתברך וכענין זה מאמרם ז"ל (ספ"ק דקדושין) כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה (נפש החיים) שער ג פרק ח).

וּנְבִיאֵי תְרִמַּת לָבָם: (כז) הַחֲשָׁבִים לְהִשְׁפִּיחַ אֶת עַמִּי שְׁמִי בַּחֲלוּמָתָם
 אֲשֶׁר יִסְפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ פֶּאֶשֶׁר שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת שְׁמִי בַּפֶּעַל: (כח)
 הַנְּבִיא אֲשֶׁר אָתּוֹ חֲלוֹם יִסְפֹּר חֲלוֹם וְאֲשֶׁר דִּבְרִי אָתּוֹ יְדַבֵּר דִּבְרֵי אָמֶת מֵהַ
 לְתִכְּן אֶת הַבֵּר נֶאֱמַר יְהוָה: (כט) הֲלוֹא כֹה דִּבְרִי פֶּאֶשׁ נֶאֱמַר יְהוָה וּכְפִטִישׁ
 יִפְעֹץ סֵלַע: (ל) לָכֵן הִנֵּנִי עַל הַנְּבִיאִים נֶאֱמַר יְהוָה מְגַנְבִי דִּבְרֵי אִישׁ מֵאֵת
 רֵעֵהוּ: (לא) הִנֵּנִי עַל הַנְּבִיאִים נֶאֱמַר יְהוָה הַלִּקְחִים לְשׁוֹנָם וַיִּנְאַמוּ נֶאֱמַר:

כחלום הנבואי. -**ונביאי תרמת לבם**- ולא, גם הם יודעים היטיב שהחלום שלהם אינו נבואה, אבל הם
 נביאי ערמות לבם, כי יודעים המה שאין ערך לחלום הדמיוני, עם חלום הנבואי. ובערמת הלב ידברו
 בפיהם, שדומים הם <ע"פ אברבנאל>: (כז) -**החשבים להשפיע את עמי שמי**- אשר יחשבו לסבב
 לעמי שישכחו שמי (כלומר בכך יפסיקו לקבל את דברי נביאי האמת), -**בחלומתם אשר יספרו איש**
לרעהו- על ידי חלומותם אשר יתמידו לספר זה לזה להיות כל עסקם בזה. -**כאשר שכחו אבותם את שמי**
בבעל- בהתמדת עבודת הבעל <ע"פ רד"ק>: (כח) -**הנביא**- רוצה לומר מהראוי שהנביא -**אשר**
אתו חלום- פשוט ודמיוני יספרנו בדרך ספור חלום בעלמא (אין חטא בסיפור חלום, אבל אסור לומר זאת
 בתורת נבואה). -**ואשר דברי אתו**- ומי אשר בחלום אדבר בו, הוא -**ידבר דברי אמת**- ידבר דבר ויאמת
 אותו. רוצה לומר חלום כזה יוכל לספר בדרך ספור נבואה. -**מה לתבן את הבר נאם ה'**- מה ענין תבן
 להדמות עם הבר, רוצה לומר מה ענין חלום דמיוני להדמותו עם חלום נבואי <ע"פ רש"י>:
 (כט) -**הלא כה דברי**- הלא החלום אשר הוא דברי, באה בחזק רב ובהרגשה יתירה -**כאש**³⁷-
 הבערת -**נאם ה'**, ו**כפטיש יפצץ סלע**- וכפטיש המפוצץ את הסלע שהוא דבר המורגש מאד כן הוא חלום
 הנבואי, ולא כן חלום הדמיוני, כי הרגשתם קלה מאד <ע"פ רש"י>: (ל) -**הנני על הנביאים נאם**
ה'- רוצה לומר הואיל ויש הפרש רב בין חלום נבואי לחלום דמיוני ובודן לבם יאמתו חלום דמיוני כחלום
 נבואי, לכן כמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים -**מגנבי**- אשר גונבים -**דברי איש מאת רעהו**-
 רוצה לומר שהיו שומעים דברי נביאי האמת, והיו מגידים אותם מעצמם, ואמרו שאליהם נאמרו. וכאילו
 יגנובו דברי הנביאים מן הנביא האמיתי <ע"פ ר"י אברבנאל>: (לא) -**הנני על הנביאים נאם ה'**
הלקחים לשונם- וכמו שהנני מוכן להביא פורעניות על הנביאים המלמדים לשונם למחר לדבר צחות. -
וינאמו נאם- רוצה לומר שבודים שקרים מלבם וימתיקו אמריהם וידברום במקום נבואה, ובלשון הנביאים,

מעין חיים – עיונים וזמור

³⁷ כ"ט חלא כה דבר כאש. על כן נמשלה התורה באש, כמו שכתוב 'חלא כה דברי כאש' מפני שמאירה העיניים באורה. כמו
 שאמר (תהלים יט) מצוות ה' ברה מאירת עינים. ואמר (שם קיט) נר לרגלי דברך. ושורפת ביקודה מי שנוטה מנתיבתה,
 כמו שנאמר.. ואמרת לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו (שהוא עבירה על דבר ה', והיה לירמיה הנביא נסיון על זה) והיה
 בלבי כאש בוערת (חובת הלבבות יחוד מעשה פ"ה). העוסק בתורה לשמה אף אם נתלכלך תחלה בעוונות וחטאים עצומים
 ונטבע מאד ברפש וטיט מצולות הרע ח"ו עכ"ז ע"י עסק התורה יהא נכון לבו בטוח שודאי המאור שבה יחזירו למוטב
 והטוב מתגבר והולך על הרע שבו מעט מעט עד שלסוף בהכרח יתגבר הטוב ויתפשט בכלו לגמרי והוא מתקדש מטומאתו
 ופרחה טהרה בכלו וכן אמר שם ומכשרתו להיות צדיק חסיד כו' לשון הכשר והעגלה וליבון מפניגול גיעולי הרע שהיה בו
 תחלה וכמו שנאמר "חלא כה דברי כאש" כו' שהיא מלבנתו ומכשרתו כו' וכן איתא בתנחומא (ויקהל) שהתורה מטהרת
 לבן וכליותן של ת"ח (נפש החיים שער ג פרק לא).

(לב) הנני על נבאי חלמות שקר נאם יהנה ניספרום ניתעו את עמי
בשקריהם ובפחזותם ואנכי לא שלחתיים ולא צויתים והועיל לא יועילו
לעם הזה נאם יהנה: (לג) וכי ישאלך העם הזה או הנביא או כהן
לאמר מה משא יהנה ואמרתי אליהם את מה משא ונטשתי אתכם נאם
יהנה: (לד) ותנביא והפכה והעם אשר לאמר משא יהנה ופקדתי על
האיש ההוא ועל ביתו: (לה) כה תאמרו איש על רעהו ואיש אל אחיו
מה ענה יהנה ומה דבר יהנה: (לו) ומשא יהנה לא תזכרו עוד כי
המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את דברי אלהים חיים יהנה צבאות
אלהינו: (לז) כה תאמר אל הנביא מה ענך יהנה ומה דבר יהנה: (לח)

כאילו היה דבר ה' ולמען יאמינו בהם) <ע"פ רש"י>: (לב) -הנני על נבאי- רוצה לומר כמו כן
הנני מוכן להביא פורעניות על המנבאים -חלומות שקר נאם ה'- כלומר שאומרים חלום דמיוני כאילו הוא
חלום נבואי כי בודון ידברו ואינם מוטעים. -ויספרום- מתמידים לספרם כאילו היה דבר ממש. -ויתעו-
והמה מתעים את עמי בחלום הדמיוני שהוא דבר שקר. -ובפחזותם- בקלות דעתם יפתו את העם להאמין
בחלומותם הדמיוני. -ואנכי לא שלחתיים ולא צויתים והועיל- אמר כמתרעם על הנפתים להם ואמר הלא
אנכי מעולם לא שלחתיים ולא צויתי אותם שום צוואה, ומעולם לא הועילו לעם הזה בשום דבר. ואם כן אין
בידם לתת שום אות ומופת, וגם היטב אין עמהם, ובמה אם כן מחזיקים אותם לנביאים <ע"פ ר"י
אברבנאל>: (לג) -וכי ישאלך- אמר המקום לירמיהו אם ישאלך -העם הזה או הנביא- השקר -
או כזה- הבעל -לאמר, מה משא ה'- רוצה לומר מה דבר ה', ובדרך לעג אמרו לשון משא, לפי שהיה
להם למשא ולעול כבד. -ואמרת- אז תאמר -אליהם את מה משא- רוצה לומר את מה שיאות ויצטרך
במשא, כלומר מה שיאות לעשות במשא אעשה לכם. וחזר ופירש -ונטשתי אתכם נאם ה'- כאדם העוזב
ומשליך את המשא הכבדה עליו <ע"פ רש"י>: (לד) -והנביא והכהן והעם אשר יאמר משא ה'
ופקדתי- במקרא שלפניו אמר שהנביא ישיב להם דרך אונאת דברים, שהמקום יעזוב את ישראל בעוונם
וישליכם, כאדם המשליך משא כבדה. (ובפסוק) זה אומר, העון הזה אזכור (למעשה) להשיב גמול ביחוד -
על האיש ההוא- המדבר -ועל ביתו-: (לה) -כה תאמרו בלשון הזה תאמרו- איש על רעהו ואיש
אל אחיו מה ענה ה' ומה דבר ה'- רוצה לומר אם תשאלו על המענה תאמרו מה ענה ה', ואם תשאלו על
מה שמדבר מבלי שאלה תאמרו מה דבר ה' <ע"פ ר"י אברבנאל>: (לו) -ומשא ה'- לשון משא
לא תזכרו עוד. כי המשא יהיה לאיש דברו- רוצה לומר דברי הנבואה המה כאילו למשא על הנביא שה'
דבר בו, על כי לא יוכל לכבוש הנבואה לבלי להגידה כאילו היתה למשא עליו. וכמו שנאמר ואמרתי וכו'
ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש וכו' ונלאיתי כלכל (לעיל כ) ובעבור גם זה יתכן לקרוא בשם
משא, מלבד מה שנקראה כן על כי נשאת בפי הנביא. -והפכתם- אבל אתם מהפכים -את דברי אלהים
חיים ה' צבאות אלהינו- היא מלת המשא, לומר שהיא למשא על השומעים ולא כן הוא <ע"פ רד"ק>:
(לז) -כה תאמר אל הנביא- רוצה לומר ואף אם תשאלו את הנביא עצמו, עם כי למולו (והוא
באמת) כאילו למשא על כי לא יוכל להסתירה, עם כל זה לא תזכרו שם משא, רק בלשון הזה תאמרו -מה

וְאִם מִשָּׂא יְהוָה תֹּאמְרוּ לָכֵן פֶּה אָמַר יְהוָה יַעַן אֲמַרְכֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה
מִשָּׂא יְהוָה וְאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם לֹאמֹר לֹא תֹאמְרוּ מִשָּׂא יְהוָה: (לט) לָכֵן הִנְנִי
וְנִשְׁתִּי אֶתְכֶם נֶשֶׂא וְנִטְשִׁיתִי אֶתְכֶם וְאֶת הָעִיר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם
וְלְאַבְוֹתֵיכֶם מֵעַל פָּנָי: (מ) וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם חֲרַפַּת עוֹלָם וּכְלָמוֹת עוֹלָם אֲשֶׁר
לֹא תִשְׁכַּח:

פרק כד (א) הִרְאֵנִי יְהוָה וְהִנֵּה שְׁנֵי דֹדָאִי תֹאנִים מוֹעֲדִים לִפְנֵי הַיֵּכָל
יְהוָה אַחֲרֵי הַגְּלוּת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת יְכַנְיָהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ

ענך ה' - מה ענה לך ה' אם יהיה השאלה על המענה, או **מה דבר ה'** - אם יהיה על דבר מבלי שאלה
קדומה **ע"פ ר"י אברבנאל**: (לח) **-ואם משא ה' תאמרו** - ואם אחר כל האזהרות תאמרו שוב
לשון משא ה'. **-לכן** - בעבור זה **-כה אמר ה' יען אמרכם את הדבר הזה משא ה'**, ואשלח אליכם לאמר לא
תאמרו **משא ה'** - רוצה לומר, ואף כי שלחתי אליכם אשר לא תאמרו לשון משא ה', עם כל זה לא
שמעתם: (לט) **-לכן הנני ונשיתי אתכם נשא** - בעבור זה הנני מוכן לשלם גמול, ועל העוון הזה
בלבד, אסיר אתכם בהסרה מלפני **ע"פ רש"י**, **-ונטשתי אתכם** - ואעזוב אתכם כאדם העוזב משא הכבידה
עליו, רוצה לומר העוון הזה לבד כדאי הוא לזה העונש מדה במדה, על שאמרו לשון משא, יעזוב אותם
כמשא. **-ואת העיר** - גם את העיר **-אשר נתתי לכם ולאבותיכם** - אעזוב ואשליך **-מעל פני** - ותהיה מסורה
ביד הכשדים: (מ) **-ונתתי עליכם חרפת עולם** - זמן מרובה תהיו בחרפה גולים (ביד הכשדים). -
ו**כלימות עולם** - זמן מרובה יזכר הכלימה שיהיה לכם בעת תלכו שבי לפני צר **-אשר לא תשכח** - הכלימה
ההיא על כי תהיה מרובה וגדולה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כד א-ב):

בפרקים הבאים יש נבואות רבות שנאמרו לפני נבואה זו דלהלן, הרבה מהם נבואות שנאמרו בשנת עליית
נבוכדנצר למלכות היא רביעית ליהויקים. נראה שהסיבה שנכתבה פרשה זו כאן, כי עיקר דבריו הוא
להודיע על חילוק בין הגולים עם המלך יכניה, לבין הנשארים עם המלך צדקיהו. ובפרשיות אלו הוא עוסק
בעניני המנהיגים דהיינו המלכים והנביאים.

חז"ל אומרים עם יכניה גלו אלף תלמידי חכמים, שכיון שפותחין בדברי תורה הכל נעשין כחרשין, שאין
משיבים עליהם (גיטין פח). ורוב חכמי התורה גלו עמו והם לימדו התורה לגולין אחריהם (רש"י שם),
ומאז לא פסקה תורה בבבל (רש"י גיטין ו') וכמו שמביא רש"י כאן את הדרש על הפסוק החרש והמסגר.
לפי המבואר בתחילת דניאל, ביחזקאל, ובאסתר, נמצא שיחזקאל ודניאל חנניה מישאל ועזריה, מרדכי היו
מהעולים עם יכניה. וכן יהושע הכהן הגדול.

פרק כד (א) **-הראני ה'** - במראה הנבואה. **-והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה'** - כלים
מלאים תאנים היו מזומנים לפני ההיכל. **-אחרי הגלות** - חזר לתחילת המקרא לומר שזה ראה אחר שגלה -
נבוכדנצר מלך בבל את יכניהו בן יהויקים מלך יהודה ואת שרי יהודה. ואת החרש - הם אומנים, ואת

יְהוֹדָה וְאֵת שְׂרֵי יְהוֹדָה וְאֵת הַחֶרֶשׁ וְאֵת הַמִּסְגֵּר מִירוּשָׁלַם וַיָּבֵאֵם בָּבֶל:
(ב) הַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים טָבוֹת מְאֹד כְּתָאֲנִי הַכְּפָרוֹת וְהַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים
רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאכְלָנָה מֵרַע:

(ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וְאָמַר תְּאֲנִים הַתְּאֲנִים הַטָּבוֹת
טָבוֹת מְאֹד וְהַרְעוֹת רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאכְלָנָה מֵרַע:

(ד) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ה) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּתָאֲנִים
הַטָּבוֹת הָאֵלֶּה בֶּן אֶפְרַיִם אֵת גְּלוֹת יְהוֹדָה אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה

הַמִּסְגֵּר- וְשׁוֹמְרֵי הַשְּׂעָרִים אֲשֶׁר סָגְרוּ אוֹתָם בַּעֲתָם, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן -מִירוּשָׁלַם, וַיָּבֵאֵם בָּבֶל:-
(ב) -הַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים- מְלֵאָה תְּאֲנִים -טָבוֹת מְאֹד כְּתָאֲנִי הַכְּפָרוֹת- כְּתָאֲנִים הַמְבוּשָׁלִין כָּל צָרְכָן
<ע"פ רש"י> -וְהַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאכְלָנָה מֵרַע- בַּעֲבוּר רַעְתָן לֹא הָיָה אֲפֻשֶׁר לֹאכְלוֹ;

פֶּרֶשָׁה (פֶּרֶק כד ג):

(ג) -וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וְאָמַר תְּאֲנִים הַתְּאֲנִים הַטָּבוֹת טָבוֹת מְאֹד- הֵמָּה טוֹבוֹת
מְאֹד. -וְהַרְעוֹת רְעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאכְלָנָה מֵרַע- הֵמָּה רְעוֹת מְאֹד:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כד ד-ז):

מבטיח שיטיב לגולי יכניה. אמרו חז"ל (עירובין כא) התאנים הטובות היו צדיקים גמורים, והתאנים הרעות
היו רשעים גמורים. וכן מובן ממשמעות המשל, וכן נראה מדברי רש"י מלכים ב כד ט"ז.

(ד) -וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (ה) -כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּתָאֲנִים הַטָּבוֹת הָאֵלֶּה-
שֶׁהֵמָּה חַיִּיבִים וּבְנֵי אָדָם מִתְקַרְבִּים אֲלֵיהֶן -כֵּן אֶכִּיר אֵת גְּלוֹת יְהוֹדָה, אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲרִץ
כַּשְׂדִּים- רוצה לומר עם כי נעשו זרים ממני (בחסאיכם), כי הרחקתים מעל גבולי, הנה עתה אכיר אותם

מעין חיים - עינינו זמורס

^{קס} ר"י אברבנאל כותב, שירמיהו סבר לפרש את המראה שהתאנים עצמם טובות, היינו צדיקים. והשיב לו ה', לא, הם
חטאו, הכוונה רק שמה שיארע להם הוא טוב, מהסיבה שיכבר נענשו בגלות ודי להם בזה, ולא שהם צדיקים, וכן פירש
המצודות. אולם כנראה אישטמית לפי שעה מהאדון רבינו האברנאל וצ"ל גמרא עירובין שהבאנו.

ועוד אמרו בגמרא (סנהדרין יז) כתיב (להלן כו א) בראשית ממלכות יהויקים, וכתיב (להלן כח א) בראשית ממלכת
צדקיה, מהו לשון 'בראשית', אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי, בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו
ובוהו [כיום שנאמר בו בראשית] בשביל יהויקים [ברוב רשעו, שנאמר עליו (דברי הימים ב לו ח) כל תועבותיו אשר
עשה], נסתכל בדורו ונתקרה דעתו [דורו של יהויקים שהיו צדיקים, שעדיין לא גלו החרש והמסגר. רש"י]. בקש הקב"ה
להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיהו [היו רשעים, שכל הצדיקים הגלו כבר עם יהויכין. רש"י],
נסתכל בצדקיה ונתקרה דעתו. [וכן איתא בחוריות יא למה נקרא צדקיהו שלום, שהיה משולם במעשיו. ופרש"י צדיק
גמור היה בעל מעשים טובים].

מקשה הגמרא וחרו בצדקיה גם נאמר (מלכים ב כד) ויעש הרע בעיני ה', ומתוך הגמרא, לפיכך נאמר בו ויעש הרע, שהיה
בידו למחות ולא מיחה. עד כאן הגמרא.

נראה כי הטעם שצדקיהו לא מיחה, כי היה ירא מפני דורו, כלהלן פרק לח, כנראה סבר שלא תועיל תוכחתו. אבל מדת
הדין תובעת שהיה בידו למחות.

מדברי רש"י שהבאנו מתבאר, שאין הפירוש בדברי רשב"י, שהעם של ימי יהויקים היו צדיקים ואחרי שנים ספורות
נהפכו פתאום לרשעים, אלא שבימי יהויקים היה יותר צדיקים בכמות, ואף שהיו ביניהם רשעים, הם היו מועטים, ולא
נחשבו. ובימי צדקיהו היה הרשעים רבים ביחס לכלל. והכל נבע מגלות יכניה כי אז גלו הצדיקים.

אָרץ פֿשָׁדִים לְטוֹבָה: (ו) וְשָׁמְתִי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה וְהִשְׁבַּתִּים עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִים וְלֹא אֶהְרֵס וְנִטְעָתִים וְלֹא אֶתּוֹשׁ: (ז) וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לְדַעַת אֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים כִּי יֵשְׁבוּ אֵלַי בְּכָל לֶפֶס:

(ח) וּכְתָאנִים הִרְעוּת אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלֶנָּה מֵרַע כִּי כֹה אָמַר יְהוָה בֵּן אֶתֶּן אֶת צִדְקִיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שָׂרָיו וְאֶת שְׂאֵרֵי יְרוּשָׁלַם הַנְּשֹׂאֲרִים בְּאָרֶץ הַזֹּאת וְהִישָׁבִים בְּאָרֶץ מִצְרַיִם: (ט) וְנָתַתִּים לְזֹנְעָה [לְזֹנְעָה] לְרַעְיָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ לְחֶרְפָּה וּלְמָשָׁל לְשֹׁנִינָה וּלְקַלְלָה בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר

ואתקרב אליהם. -**לטובה**- חוזר למעלה לומר 'כן אכיר לטובה' (ואת גלות יהודה, אותם שגלו לפני החורבן עם יכניה) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ו) -**ושמתי עיני**- אשגיח -**עליהם לטובה**- לשמרם בגולה. -**והשבתים על הארץ הזאת**- בזמן בית שני. -**ובניתיה ולא אהרס**- רוצה לומר הואיל וכבר עבר עליהם הצרה לא יקוו עוד מעתה הריסה כי אם בנין, בשובם לירושלים בבית השני לא כמו הנשואים בירושלים אשר יקוו על הריסה, הואיל ועדיין לא עבר עליהם הצרה, ולא קבלו הגמול. -**ונטעתיים ולא אתוש**- כפל הדבר במילים שונות <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ז) -**ונתתי להם לב לדעת אתי כי אני ה'**- אתן להם לב מבין לדעת אותי אשר אני ה'. -**והיו לי לעם**- להאמין בי ולקבל עול מוראי. -**ואנכי אהיה להם לאלהים**- להיות בעזרתם -**כי ישבו אלי בכל לבם**:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כד ח-י):

האברבנאל ז"ל, מפרש טעם (נוסף על המובא בהערה הנ"ל) על ההבדל בין יכניה לצדקיהו. שיכניה ושריו יצאו אל נבוכדנצר ונכנעו אליו כדבר ה', לכן לא נענשו. ואילו צדקיהו לא נכנעו אליו לכן נענשו יותר. ויש לעיין האם באמת הנבואה שנאמרה ליכנע לנבוכדנצר נאמרה גם בימי יכניה, או שמא רק בימי צדקיהו נאמרה נבואה הזו. שאלה זו תלויה בפתרון שאלת התאריך של פרק כז. יש להעיר עוד על הדברים, שאמנם לגולי יכניה לא היה רע בבבל. אבל המלך יכניה עצמו, היה מיוסר באופן איום ביותר, כי היה בצינוק צר מאד, מהיותו בגיל יח' שנה ועד היותו בן נה' שנה.

(ח) -**וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה מרע**- כאילו אמרו הנשואים בם יהיו כתאנים הרעות, אשר אין לאכול בעבור רעתן השנואים ומרוחקים מבני אדם. -**כי כה אמר ה' כן אתן**- להיות שנוא ומרוחק. -**את צדקיהו מלך יהודה ואת שריו ואת שארית ירושלם הנשואים בארץ הזאת והישיבים בארץ מצרים**- שהלכו עם יוחנן בן קרח למצרים ונתיישבו שמה אשר לא כמצות ה': (ט) -**ונתתיים לזעוה לרעה**- רוצה לומר אמסרם -**לכל ממלכות הארץ**- להיותם לזעוה ולרעה, כי כולם יחידים וירעו להם. -**לחרפה**- רוצה לומר בכל המקומות אשר אדיח אותם שם יהיו לחרפה כי כולם יחרפו אותם. -**ולמשל^{קכב}**- יביאו משל מהפורעניות הבא עליהם. -**לשנינה**- יתמידו לספר מהצרות הבאות עליהם. -**ולקללה**-

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קכב} למשל. בדברים כו לו נאמר והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך ה' שמה.

אֲדִיחֶם שָׁם: (י) וְשִׁלַּחְתִּי בָם אֶת הַחֶרֶב אֶת הָרָעָב וְאֶת הַדָּבָר עַד תִּמָּם
מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וּלְאֲבוֹתֵיהֶם:

פרק כה (א) הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה עַל יִרְמְיָהוּ עַל כָּל עַם יְהוּדָה בַּשָּׁנָה
הָרַבְעִית לִיהוִיָּקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשֹׁנִית
לְנִבְכַדְרָאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל: (ב) אֲשֶׁר דָּבַר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל כָּל עַם יְהוּדָה
וְאָל כָּל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר: (ג) מִן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לִיֹּאשִׁיָּהוּ בֶן
אֲמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה שְׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה דָּבַר יְהוָה
אֵלַי וְאָדַבְרָ אֲלֵיכֶם אֲשֶׁפִים וְדָבַר וְלֹא שָׁמַעְתֶּם: (ד) וְשִׁלַּח יְהוָה אֲלֵיכֶם
אֶת כָּל עֲבָדָיו הַנָּבִיאִים הַשֹּׁפֵם וְשִׁלַּח וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְלֹא הִטִּיתֶם אֶת אָזְנוֹכֶם

המקלל יתלה הקללה בהם לומר תהיה כהיהודים האומללים -בכל המקומות אשר אדיחם שם:-
(י) -ושלחתי בם את החרב את הרעב ואת הדבר עד תמם- עד יכלו -מעל האדמה אשר נתתי
להם ולאבותיהם:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כה א-ז):

עד כאן הנבואות היו קבוצות פרשיות, בכל קבוצה ענין אחד של נבואות. וכמו שביארנו. מכאן נכתב
בתוך הנבואה באיזה שנה נאמרה. אולי הסיבה לכך, כי מכאן ולהלן, הרי חלק מהנבואה, הוא סיפור
המאורעות שאירעו סביבה (חלק גדול מהנבואות הם בשנה הרביעית ליהויקים, בשנה בה מלך נבוכדנצר.
רוב הנבואות מסודרות לפי סדר זמנם, אולם כמה מהם אינם לפי הסדר, והם פרקים כה' לא' לב' לה' לו'
מה', כי עיקר הסדר בנבואת ירמיה הוא סדר עניני. וראה בפרקים לה' לו' מה' שם מבואר מדוע נסדרו
במקומות אלו).

בשנת ארבע ליהויקים נתחתם גזר דינן של ישראל לגלות, ועל ירושלים לשתות את כוס יין החמה (סדר
עולם פרק כד).

פרק כה (א) -הדבר אשר היה על ירמיהו- אל ירמיהו <ע"פ רד"ק>. -על כל עם יהודה, בשנה
הרבעית ליהויקים- למלכות יהויקים -בן יאשיהו מלך יהודה, היא השנה הראשנית לנבוכדנצר מלך בבל-
: (ב) -אשר דבר ירמיהו הנביא על כל עם- אל כל עם -יהודה ואל כל יושבי ירושלם לאמר-
<ע"פ רד"ק>: (ג) -מן שלש עשרה שנה ליאשיהו- למלכות יאשיהו. -בן אמון מלך יהודה ועד
היום הזה זה שלש ועשרים שנה- י"ט שנה בימי יאשיהו כי מלך ל"א שנים וד' בימי יהויקים בנו הרי
כ"ג. -היה דבר ה' אלי- דבר בי הנבואה. -ואדבר- ואני דברתי -אליכם- הנבואה -אשכים ודבר ולא
שמעתם- והייתי משכים ומדבר, רוצה לומר אני הייתי זורין לומר הנבואה, אבל אתם לא שמעתם <ע"פ
רש"י>: (ד) -ושלח ה' אליכם את כל עבדיו הנבאים השכם ושלח ולא שמעתם- ועוד שלח ה'
שאר נביאים והיה משכים ומשלח בוריוות רב ואתם לא שמעתם. -ולא הטייתם את אזנכם לשמע- כפל

לְשֹׁמֵעַ: (ה) לֹא־אָמַר שׁוֹבֵי נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הִרְעָה וּמָרַע מֵעַלְלֵיכֶם וְשָׁבוּ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם וּלְאֲבוֹתֵיכֶם לְמַן עוֹלָם וְעַד עוֹלָם: (ו) וְאַל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם וְלֹא תִכְעִסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְלֹא אָרַע לָכֶם: (ז) וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלַי נְאֻם יְהוָה לְמַעַן הִכְעִסֹּנִי [הִכְעִסֹּנִי] בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם לְרַע לָכֶם:

(ח) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן אֲשֶׁר לֹא שְׁמַעְתֶּם אֶת דְּבָרֵי: (ט) הִנְנִי שֹׁלַח וְלִקְחָתִי אֶת כָּל מְשֻׁפְּחוֹת צִפּוֹן נְאֻם יְהוָה וְאַל נִבְּוִכְדְּרָאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדֵי וְהִבְאֵתִים עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל יֹשְׁבֶיהָ וְעַל כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה סָבִיב וְהִחְרַמְתִּים וְשִׁמְתִּים לְשָׂמָה וּלְשִׁרְקָה וּלְחִרְבוֹת עוֹלָם: (י) וְהִאֲבֹדְתִי מֵהֶם קוֹל שָׁשׂוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה קוֹל רִחִים וְאוֹר נֵר: (יא) וְהִיָּתָה כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְחִרְבָּה לְשָׂמָה וְעֲבָדֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל שְׁבָעִים שָׁנָה: (יב) וְהָיָה כְּמִלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקָד עַל מֶלֶךְ בָּבֶל

הדבר במילים שונות: (ה) -לאמר שובו נא- רוצה לומר הלא כל הנבואות היו לטובתכם לאמר, שובו עתה כל -איש מדרכו הרעה ומרע מעלליכם, ושוב- ובעבור זה תשובו -על האדמה אשר נתן ה' לכם ולאבותיכם. למן עולם ועד עולם- רוצה לומר מעת הנתינה עד עולם <ע"פ רד"ק>: (ו) -ואל תלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחוות להם, ולא תכעסו אותי במעשה ידיכם- באלילים העשויים במעשה ידיכם. -ולא ארע לכם- לא אעשה עמכם רעה: (ז) -ולא שמעתם- עם כי הדבר היה לטובתכם לא שמעתם -אלי נאם ה', למען הכעיסני- לא היה זה אלא למען הכעיסני -במעשה ידיכם- וההכעסה תהיה באמת -לרע לכם-:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כה ח יד): גלות בבל תהיה שבעים שנה

(ח) -לכן כה אמר ה' צבאות יען אשר לא שמעתם את דברי: (ט) -הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם ה'- רוצה לומר אעיר לבות אומות שונות מפאת צפון. -ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי- רוצה לומר עושה שליחותי בדבר זה <ע"פ רש"י ורד"ק להלן פס"ו>. -והבאתים על הארץ הזאת ועל ישיביה ועל כל הגוים האלה סביב- היושבים סביבות ארץ ישראל. -והחרמתיים- את כולם אחרים -ושמתיים לשמה ולשירקה ולחירבות עולם- ואשימם לתמהון ולהיות שורקין עליהם, ועד זמן רב יהיו חרבים: (י) -והאבדתי מהם- רוצה לומר לא ישמע עוד -קול ששון וקול שמחה, קול חתן- קול שמחת חתן. -וקול כלה קול רחים- מגודל הרעה לא ימצאו תבואה לטחון ברחים. -ואור נר- מחסרון השמן ישבו באפלה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יא) -והייתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה ועבדו הגוים האלה- היושבים סביבות ארץ ישראל -את מלך בבל שבעים שנה: (יב) -והיה כמלאות- כאשר יהיה נשלם -שבעים שנה. אפקד על מלך בבל- אזכור עליהם עונם. -ועל הגוי ההוא- זה בבל -נאם ה' את

וְעַל הַגּוֹי הַהוּא נָאֵם יְהוָה אֶת עֲוֹנָם וְעַל אֶרֶץ פְּשָׁדִים וְשָׁמְתִי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם: (יג) וְהִבְאוֹתִי [וְהִבְאֵתִי] עַל הָאֶרֶץ הַהִיא אֶת כָּל דְּבָרֵי אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ אֶת כָּל הַפֶּתוּחַ בַּסֶּפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר נָבֵא יְרֵמְיָהוּ עַל כָּל הַגּוֹיִם: (יד) כִּי עָבְדוּ בָם גַּם הָמָּה גוֹיִם רַבִּים וּמַלְכִּים גְּדוֹלִים וְשָׁלַמְתִּי לָהֶם כַּפְּעָלָם וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם:

(טו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֵי קַח אֶת כּוֹס הַיַּיִן הַחֲמָה הַזֹּאת מִיָּדִי וְהִשְׁקִיתָהּ אֹתוֹ אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲנֹכִי שֹׁלַח אוֹתָךְ אֲלֵיהֶם: (טז) וְשָׁתוּ וְהִתְגַּעְשׂוּ וְהִתְהַלְּלוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֲנֹכִי שֹׁלַח בֵּינָתָם: (יז) וְאָקַח אֶת הַכּוֹס מִיַּד יְהוָה וְאָשָׁקָה אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שֹׁלַחְנִי יְהוָה אֲלֵיהֶם: (יח) אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה וְאֶת מְלָכֶיהָ אֶת שָׂרֶיהָ לְתֵת אֹתָם לַחֶרֶב לְשָׂמָה לְשָׂרָקָה וּלְקַלְלָהּ כִּיּוֹם הַזֶּה: (יט) אֶת פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאֶת עַבְדּוֹ וְאֶת שָׂרָיו וְאֶת כָּל עַמּוֹ: (כ) וְאֶת כָּל הָעָרֵב וְאֶת כָּל

עוֹנָם, וְעַל אֶרֶץ כְּשָׁדִים וְשָׁמְתִי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם: (י ג) -וְהִבְאֵתִי עַל הָאֶרֶץ הַהִיא אֶת כָּל דְּבָרֵי אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ, אֶת כָּל הַכְּתוּב בַּסֶּפֶר הַזֶּה- בַּסּוּף הַסֶּפֶר (פֶּרֶק ג', וּפֶרֶק נ"א). -אֲשֶׁר נָבֵא יְרֵמְיָהוּ עַל כָּל הַגּוֹיִם- שֶׁהֵם יִבְאוּ וְיַחְרִיבוּ אֶת בָּבֶל עַד הִסּוּד בָּהּ: (י ד) -כִּי עָבְדוּ בָם- עֶבֶר בַּמָּקוֹם עֲתִיד רִצְהָ לֹמֵר יַעֲבֹדוּ בִּבְבֶל. -גַּם הָמָּה- רִצְהָ לֹמֵר כְּמוֹ שֶׁעָבַד בִּבְבֶל אַחֲרֵיהֶם, כֵּן גַּם הָמָּה יַעֲבֹדוּ בָם, וְחֹזֵר וּמִפְּרֵשׁ - גּוֹיִם רַבִּים וּמַלְכִּים גְּדוֹלִים- הֵם יַעֲבֹדוּ בִּבְבֶל. -וְשָׁלַמְתִּי לָהֶם- לְבָנֵי בָבֶל -כַּפְּעָלָם וְכַמַּעֲשֵׂה יְדֵיהֶם- <ע"פ רש"י>:

פֶּרֶשׁ (פֶּרֶק כה טו - לא):

(טו) -כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֵי קַח אֶת כּוֹס הַיַּיִן הַחֲמָה הַזֹּאת מִיָּדִי- הַמְשִׁיל חֲמַת ה' וּגְזֵרַת הַפּוֹרְעָנוּת לַיָּיִן הַמְּבַלְבֵּל אֶת הַמוֹת. -וְהִשְׁקִיתָהּ אֹתוֹ אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲנֹכִי שֹׁלַח אוֹתָךְ אֲלֵיהֶם- רִצְהָ לֹמֵר הַתִּנְבָּא עֲלֵיהֶם <ע"פ רש"י>. לְדַבְּרֵי רַד"ק רָאָה בְּמִרְאָה הַנְּבוּאָה כִּאִילוֹ מִשְׁקָה אוֹתָם כּוֹס. לְפִי רִש"י גַּם מִרְאָה לֹא רָאָה. אֵלָּא קִבַּלְתָּ הַנְּבוּאָה וּגְזֵרַת הַפּוֹרְעָנוּת שֶׁהִיא פּוֹעֶלֶת שְׁתַּתְּקִיִּים, מְשׁוּלָּה לְהִשְׁקָא כּוֹס: (טז) -וְשָׁתוּ וְהִתְגַּעְשׂוּ וְהִתְהַלְּלוּ- יִנִּיעוּ בְּתַנּוּעָה חֻזָּקָה וְיִשְׁתַּטּוּ -מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֲנֹכִי שֹׁלַח בֵּינָתָם- מֵאִמַּת הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֲשַׁלַּח בֵּינֵיהֶם: (יז) -וְאָקַח אֶת הַכּוֹס מִיַּד ה' וְאָשָׁקָה אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שֹׁלַחְנִי ה' אֲלֵיהֶם- רִצְהָ לֹמֵר קִבַּלְתִּי הַנְּבוּאָה וְנִבְאֵתִי לָהֶם <ע"פ רש"י פֶּסוּק טו>: (יח) - אֶת יְרוּשָׁלַם- חֹזֵר לְמַעֲלָה שֶׁאִמַּר וְהִשְׁקִיתָהּ אוֹתוֹ אֶת כָּל הַגּוֹיִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי שֹׁלַח אוֹתָךְ, אֶת יְרוּשָׁלַם - וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה וְאֶת מְלָכֶיהָ- עִם כִּי לֹא הָיָה אֵלָּא מֶלֶךְ אֶחָד, אִמַּר מְלָכִיָּה כִּי גַם בְּנֵי הַמֶּלֶךְ נִקְרְאוּ בְּשֵׁם מְלָכִים <ר"י אַבְרָהָם בַּפֶּסוּק כב>. -אֶת שָׂרֵיהָ לְתֵת אֹתָם לַחֶרֶב לְשָׂמָה לְשָׂרָקָה וּלְקַלְלָהּ כִּיּוֹם הַזֶּה- כִּי יְרֵמְיָה כָּתַב סִפְרוֹ אַחֵר הַחֹזֶרֶן לִזֶּה אִמַּר כִּיּוֹם הַזֶּה שֶׁהִמָּה חֶרְבִּים <ע"פ רש"י>: (יט) -אֶת פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאֶת עַבְדּוֹ וְאֶת שָׂרָיו וְאֶת כָּל עַמּוֹ: (כ) -וְאֶת כָּל הָעָרֵב- עִם הַמְּקוּבָץ מִזְעִמִּים רַבִּים

מַלְכִי אֶרֶץ הָעוֹץ וְאֵת כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְאֵת אֲשַׁקְלוֹן וְאֵת עֵזָה
וְאֵת עֶקְרוֹן וְאֵת שְׁאֲרִית אֲשֶׁדּוֹד: (כא) אֵת אֲדוֹם וְאֵת מוֹאָב וְאֵת בְּנֵי
עַמּוֹן: (כב) וְאֵת כָּל מַלְכֵי צֹר וְאֵת כָּל מַלְכֵי צִידוֹן וְאֵת מַלְכֵי הָאֵי אֲשֶׁר
בְּעֶבֶר הַיָּם: (כג) וְאֵת דָּדָן וְאֵת תִּימָא וְאֵת בּוֹז וְאֵת כָּל קְצוֹצֵי פָּאָה:
(כד) וְאֵת כָּל מַלְכֵי עָרֶב וְאֵת כָּל מַלְכֵי הָעֶרֶב הַשְּׂכָנִים בַּמִּדְבָּר: (כה)
וְאֵת כָּל מַלְכֵי זְמֶרִי וְאֵת כָּל מַלְכֵי עֵילָם וְאֵת כָּל מַלְכֵי מְדִי: (כו) וְאֵת
כָּל מַלְכֵי הַצִּפּוֹן הַקְּרִבִּים וְהַרְחָקִים אִישׁ אֶל אָחִיו וְאֵת כָּל הַמַּמְלָכוֹת
הָאֶרֶץ אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמֶלֶךְ שֹׁשָׁן יִשְׁתָּה אַחֲרֵיהֶם: (כז) וְאֶמְרַת
אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁתּוּ וּשְׁכְרוּ וּקְיוּ וּנְפְלוּ וְלֹא
תִקְוֶמוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֲנֹכִי שֹׁלַח בֵּינֵיכֶם: (כח) וְהָיָה כִּי יִמָּאֲנוּ לִקְחַת
הַפּוֹס מִיַּדְךָ לְשִׁתּוֹת וְאֶמְרַת אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁתּוּ תִשְׁתּוּ:
(כט) כִּי הִנֵּה בָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלֶיהָ אֲנֹכִי מַחֵל לְהִרְעוֹת וְאַתֶּם הַנִּזְקָה

כמו וגם ערב רב (שמות יב). -ואת כל מלכי ארץ העוץ ואת כל מלכי ארץ פלשתים ואת אשקלון ואת עזה
ואת עקרון- הם ערי פלשתים. -ואת שארית אשדוד- יתכן שנחרבה עד לא בא בנבוכדנצר ונשאר בה (רק)
שארית <ע"פ רד"ק>: (כא) -את אדום ואת מואב ואת בני עמון: (כב) -ואת כל מלכי
צר ואת כל מלכי צידון ואת מלכי האי- קבוצת האיים ואין הכוונה אי אחד אלא איים, ואמר אי על שם
המין) -אשר בעבר הים- אשר בפאת הים <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כג) -ואת דדן ואת תימא ואת
בוז ואת כל קצוצי פאה- השוכנים בקצוות (היינו בסוף) פאת עולם <ע"פ רד"ק>: (כד) -ואת כל
מלכי ערב- שם אומה מה. -ואת כל מלכי הערב- הם הערביים (ואינם אותם שבפסוק כ') -השכנים במדבר-
<ע"פ תרגום ורד"ק. וצ"ע גירסת רש"י בתרגום>: (כה) -ואת כל מלכי זמרי ואת כל מלכי
עילם ואת כל מלכי מדי: (כו) -ואת כל מלכי הצפון הקרבים והרחקים איש אל אחיו- כוס
החמה ישתו זה אחר זה בסמוך לו רוצה לומר כולם ילקו זה אחר זה. -ואת כל הממלכות הארץ אשר על
פני האדמה. ומלך ששך- הוא בבל בא"ת ב"ש (מחליפים את האות א' עם ת' ות' בא', וכן את ב' בש'
ג"ר ד"ק עד כ"ל) וכן נקרא בסוף הספר (נא' מא', נלכדה ששך) <ע"פ רש"י>. -ישתה אחריהם- רוצה
לומר הוא ילקה אחר כולם בסוף: (כז) -ואמרת אליהם כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל שתו
ושכרו- שתו יין החמה ותהיו שכורים -וקיו ונפלו- ותקאו ותפלו לארץ -ולא תקומו- כדרך השותה יין
הרבה, ורוצה לומר קבלו עליכם עול השעבוד והצער -מפני החרב- מפני חרב האויב -אשר אנכי שלח
ביניכם: (כח) -והיה כי ימאנו לקחת הכוס מידך לשתות- רצה לומר אם יתעצמו להנצל מן
הפורעניות. -ואמרת אליהם כה אמר ה' צבאות שתו תשתו- רוצה לומר בעל כרחם תשתו:
(כט) -כי הנה בעיר אשר נקרא שמי עליה- להיות נקראה עיר ה'. -אנכי מחל להרע- אני
מתחיל להביא הרעה -ואתם הנקה תנקו- תהיו נקיים מהרעה בתמיה, הנה -לא תנקו, כי חרב אני קרא על

תִּנְקוּ לֹא תִנְקוּ פִּי חֶרֶב אֲנִי קָרָא עַל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת:
(ל) וְאַתָּה תִּנְבֵּא אֲלֵיהֶם אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאַמְרָתָּ אֲלֵיהֶם יְהוָה
מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמַּעוֹן קִדְּשׁוּ יִתֵּן קוֹלוֹ שְׁאֵג יִשְׁאָג עַל נְהוּי הַיָּדָד כְּדֹרְכִים
יַעֲנֶה אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: (לא) בָּא שְׁאוֹן עַד קֶצֶה הָאָרֶץ כִּי רִיב לִיְהוָה
בְּגוֹיִם נִשְׁפָּט הוּא לְכָל בֶּשֶׂר הַרְשָׁעִים נִתְּנָם לַחֶרֶב נָאִם יְהוָה:

כל יושבי הארץ נאם ה' צבאות - במדרש תהילים מט' מבאר את הפסוק, בזה הלשון, לעירו עשה כן, לעמים לא כל שכן. והוא כהמצודות: (ל) -ואתה תנבא אליהם את כל הדברים האלה ואמרת אליהם ה' ממרום ישאג, וכפל הדבר ואמר -וממעון קדשו יתן קולו- וחזר ופירש -שאג ישאג על נוה- שהוא ישאג על נוה, ורצה לומר הוא קרא גזירת חורבן על ירושלים. -הידד כדרכים יענה- כדרך דורכי היין המרימים קול הידד לזרו זה את זה כן ירים קול -ואל כל- על כל -יושבי הארץ- לגזור עליהם חורבן ואבדון 'ע"פ ר"י אברבנאל: (לא) -בא שאון- קול שאון המקום בא -עד קצה הארץ- רצה לומר הגזירה היא על כולם. -כי ריב לה' בגוים נשפט הוא לכל בשר- הוא יתווכח עם כל בשר, והויכוח יהיה - הרשעים נתנם לחרב נאם ה'- אשר יתן את הרשעים לחרב כי בזה מודיע להם פשעם, (לפיכך העונש) תחשב לויכוח, וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה סו 'ע"פ רד"ק):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כה לב-לח):

צריך ביאור מה הכוונה הכוללת בפרשה, ומה מוסיף כאן.

נראה שאומר שבעצם בני ישראל היו ראויים בכח גבורתם לגבור על האויב, לכן קורא להם במילים אדירי הצאן, נאות השלום, ככפיר. כלומר הם היו גיבורים בכוחם יותר מעם כשדים, וכן איתא בילקוט שמעוני איכה (א' רמז תתרט) גבור אחד היה שמו אביקא בן גבתרי, שהיה עומד על החומה ובכוחו היה תופס את האבנים שהשליכו הבבלים, ומשליכם עליהם והורג בהם. או הכוונה שהם צדיקים בידי שמים יותר מכשדים.

אלא הסיבה שבבל יגבור עליהם, כי יבא כרוח סערה, שכידוע כוחה רב מאד והיא עושה הרס ו'שמה', בכל מקומות הילוכה. ואומר שזהו רוח ה' (ראה גם בפסוק האחרון), כי כשם שהכועס יצא רוח מאפו, והוא הנקרא חרון אפו. כן רוח סערה זו, רוח אף ה' היא. והחללים חללי ה' הם. כלומר כוחו בבל עצמו, לא היו בבל מנצחים, לולא הרוח סערה המלווה את בבל, שהיא רוח ה'.

ואשר לזאת, מתאר את קינת הרועים והגבורים, כצער מי שבטוח בכוחו, והנה רואה שלא הועיל כוחו, ואף מנוס אבד מהם. ולא כצער המיואש מההתחלה (כלומר, בעצם הכאב על האבידות, שווים הגיבורים לחלשים. המיוחד ביוגן הגיבורים, הוא כאשר היו בטוחים שיוכלו להגן, והתאכזבו)²¹.

מעין חיים - עיונים וזמסר

²¹ כתב הרד"ק אפשר שפרשה זו היא על חורבן בית ראשון. ואפשר שהוא נכון שהוא על חורבן בית שני. אולם רבותינו האחרונים החליטו שהוא על בית ראשון. האברבנאל אומר שהאדומיים שהחריבו את בית שני לא החריבו עוד ארצות בדרכם, וכאן מבואר שהחריב את כל גוי ואומה שפגש בדרכו, וזה נכון רק בנבוכדנצר. וגם אז התקיים שהיו חללים בלי

(לב) פה אמר יהנה צבאות הנה רעה יצאת מגוי אל גוי וסער גדול יעור מירכתי ארץ: (לג) והיו חללי יהנה ביום ההוא מקצה הארץ ועד קצה הארץ לא יספדו ולא יאספו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו: (לד) הילילו הרעים ונעקו והתפלשו אדירי הצאן כי מלאו ימיהם לטבות ותפוצותיהם ונפלתם בכלי חמדה: (לה) ואבד מנוס מן הרעים ופליטה מאדירי הצאן: (לו) קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן כי שדד יהנה את מרעיתם: (לז) ונדמו נאות השלום מפני חרון אף יהנה: (לח) עזב ככפיר סכו כי היתה ארצם לשמה מפני חרון היותה ומפני חרון אפו:

(לב) -כה אמר ה' צבאות הנה רעה יצאת מגוי אל גוי- הרג ואבדון תצא מעם בבל אל כל עם ועם. וסער גדול- המיית מלחמה -יעור מירכתי ארץ- יתעורר מסוף הארץ והוא בבל <לפירוש א' ברד"ק מדבר בבבל>: (לג) -והיו חללי ה' ביום ההוא מקצה הארץ ועד קצה הארץ- הנהרגים בגזירת המקום. - לא יספדו ולא יאספו ולא יקברו- על כי יהיו רבים לא יספיקו להספידם ולהכניסם במקום מיוחד או לקברם -לדמן על פני האדמה יהיו- אבל יהיו מונחים על פני האדמה כמו הזבל: (לד) - הילילו הרעים- למלכי יהודה ושריו, יאמר הילילו -והעקו והתפלשו אדירי הצאן- אתם מנהיגי העם ואתם אדירי הצאן. רעה לומר אתם הגבורים שבעם (המגינים על הצאן, היינו על העם), התפלשו בעפר דרך צער ואבלות, -כי מלאו ימיהם לטבות ותפוצותיהם- להביא מקצתכם לטביחה (היות ודימה אותם לצאן, אומר לשון טבח שנאמר בצאן), ובא זמן תפוצותיהם להיות מקצתכם נפוצים בגולה. -ונפלתם ככלי חמדה- רעה לומר לא תהיה נפילתכם ככלי בזוי הנופל בארץ, שאין היוק בנפילתו, אלא היוק רב וקלון מתמיד יהיה לכם בהנפילה ההיא, ככלי חמדה הנופל לארץ שההיוק רב במה שנפחת בנפילה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (לה) -ואבד מנוס מן הרעים- לא יוכלו לברוח מיד האויב. -ופליטה- מלת ואבד משמשת בשתים, לומר שיאבד פליטה ושאריה -מאדירי הצאן- המה הגבורים: (לו) -קול צעקת- רעה לומר הנה נשמע קול צעקת -רעים ויללת אדירי הצאן, כי שדד ה'- רעה לומר מה באה השדירה בגזירה - את מרעיתם- מקום שהרעים רעו את הצאן, והוא למשל על ירושלים: (לז) -ונדמו נאות השלום- המדורות היושבות בשלום, יהיו חרבים -מפני חרון אף ה'- שיחרה בהם <ע"פ רש"י>: (לח) -עזב ככפיר סכו- כל מדור יהיה נעזב מבעליו ולא יזכר בו, כמו כפיר אריות שאינו זוכר בסוכתו אחר שעזבה <ע"פ ר"י אברבנאל>. -כי היתה ארצם לשמה מפני חרון היותה- חרון האויב המאנה ואונס אותם לקחת ההון -ומפני חרון אפו- וזה בא מפני חרון אף ה' שחרה במ ואל במקרה <ע"פ רד"ק>:

מעין חיים – עיונים ומוסר

קבורה. המלבי"ם מביא שסמל מלכות אשור ובבל היה יונה, לפיכך לפי דבריו דברי הנבואה יותר מתאימים על נבוכדנצר מלך בבל.

רש"י מפרש מגוי אל גוי יסכסכן זה בזה, צריך לדעת על איזה זמן מדובר. נדמה שבימי החורבנות לא היה מצב של מלחמת עם בעם. אמנם המצודות לא מירש שמסכן זה בזה.

פרק כו (א) בְּרֹאשִׁית מַמְלָכוֹת יְהוּדִיקִים בֶּן יֵאֻשִׁהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה
הַדְּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה עֹמֵד בַּחֲצַר בֵּית יְהוָה
וְדִבַּרְתָּ עַל כָּל עַרְי יְהוּדָה הַבָּאִים לְהַשְׁתַּחֲוֹת בֵּית יְהוָה אֵת כָּל הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶל תִּגְרַע דְּבָר: (ג) אוֹלִי יִשְׁמְעוּ וַיָּשֻׁבוּ אִישׁ
מִדְּרָכּוֹ הִרְעָה וְנִחַמְתִּי אֶל הִרְעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי חָשַׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי רָע
מַעַלְלֵיהֶם: (ד) וְאִמַּרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לָלֶכֶת

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כו א-ו):

נראה שנבואה זו היא הנבואה שבפרק ז א-יד, עיין שם היטיב ותראה שכל הענין שווה (הרב
אברבנאל בפסוק ט"ז).

ויתכן לבאר את הטעם שנכללה, כי שם היא כתובה ביחד עם כל קבוצת הנבואות השייכות לאותו ענין,
שכן באותם פרשיות, כל נבואה היא המשך לקודמותיה ומבאר את הגזרות פרט פרט, כמו שנתבאר שם.
ואילו כאן נכתב שנית בכדי לומר את זמן הנבואה, ולספר את אשר נעשה עוד סביב לדברי נבואה זו.

פרק כו (א) - בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה מאת ה' לאמר:-
(ב) - כה אמר ה' עמד בחצר בית ה' ודברת על כל ערי יהודה - אל כל יושבי ערי יהודה. -
הבאים להשתחוות בית ה' את כל הדברים אשר צויתך לדבר אליהם אל תגרע דבר - אל תפחת מלדבר
דבר אחד מכל הדברים (אף שהיה מקום לפחד מהעם) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ג) - אוֹלִי יִשְׁמְעוּ -
אוֹלִי יִקְבְּלוּ הַדְּבָרִים - וַיָּשֻׁבוּ - כל - אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הִרְעָה. וְנִחַמְתִּי אֶל הִרְעָה - אוֹנָחָם עַל הִרְעָה - אֲשֶׁר אָנֹכִי
חָשַׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי רָע מַעַלְלֵיהֶם: (ד) - וְאִמַּרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי

מעין חיים - עיונים וזמסר

^{קד} מה שאמרנו שהיא אותה הנבואה, אף שיש שינוי בלשון, ולכאורה תתמה איך יתכן הרי הנבואה באה אל הנביא
במילים ואותיות מסוימות, ואיך אותה נבואה נכתבת פעם כך ופעם כך.

אמנם אבאר כאן דבר אחד ברור, באמת תחילת הנבואה בשעה שניתן הנבואה לנביא על מנת ש"יאמרנה", ניתנה לו
לפעמים ללא חיתוך במילים מסוימות, אלא בדך 'מראות', והבנת הענין, המובן לו באופן ברור. והיה הנביא מבאר
במילותיו ובסגנונו כפי אשר הבין בנבואה המושכלת אשר קיבל (מורה נבוכים ב סוף פרק מה). אלא שעוד היה אחר כך
נבואה של 'דיבור' מוגבלת במילים מסוימות כיצד לכתוב במילים ואותיות מסוימות (עיין דרשות הר"ן, ורמח"ל,
והקדמת המלבי"ם לירמיה ועוד מרבותינו, מובאים בהערות וציונים בתחילת ספר יהושע. וראה עוד בדברי הנביא ירמיה
עצמו פרק לו), ופעמים עם הבדל בין קרי וכתבי, וחסידי ויתיר. והקדושה הרבה שבכתבי הקודש, תלוי בדיוק כתיבת
האותיות, שהיה הלכה ברורה בשי"ס, שחשפך פסול בחסירות ויתרות, כי יש סודות טמונים בסדר האותיות (כיום יש
שמצאו ענינים בשיטת דילוגי אותיות, כידוע, וידוע שכל העתידות רמוזות בתורה. אבל דיוק האותיות אינו בא רק לענין
זה, ובאופן זה, כי אם לעוד אופנים של רמזים וכוונות ידועות ושאינם ידועות).

לכן יתכן שאותה נבואה עצמה ניתנה לכתב כאן במילים אלו וכאן באלו, ובזמנו כשאמר, הוא כלל את הכל כלומר כל
משמעות הפשט שבדבר, ובכתיבה טמונים עוד ענינים של פרד"ס.

ודבר זה נראה גם בתורת משה, שכמה פעמים אותה נבואה עצמה, כתובה בשני אופנים, כגון בדברים א ל' וישבע לאמר
אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לאבותיכם זולתי כלב וכו'. ובמדבר יד
(כא), ואולם חי אני וגוי' אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה, ועבדי כלב עקב היתה וכו'. ויש
עוד כהנה גם בעשרת הדברות, ורק זכור ושמור שגם במשמעות הפשט הם שני דברים, כאן התחדש המאמר זכור ושמור
לדיבור אחד. אך בשאר הבדלים בכתיבה אין צורך לזה, אלא היתה נבואה נפרדת על כתיבת הנבואה הראשונה שניתנה
ליאמר, וכאן נאמר לכתוב כך וכאן כך. (מלבד שהדבר מוכח, שמעתה כן בשם מרן הגר"י הלוי מבריסק זצ"ל. ועיין בלשון
מרן החזון איש זצ"ל באורח חיים קכה ס"ק ג'. ובספר נביאי אמת עמוד קצ"ג מביא בשם החזון איש, ש'כתיבת הנביאים,
הוא המשך של כתיבת התורה שהיה על ידי משה רבינו).

בְּתוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיכֶם: (ה) לִשְׁמָעַ עַל דְּבָרֵי עֲבָדֵי הַנְּבָאִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי שָׁלַח אֵלֵיכֶם וְהִשְׁכַּם וְשָׁלַח וְלֹא שָׁמַעְתֶּם: (ו) וְנָתַתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלְהָ נְאֻם הָעִיר הַזֹּאת [הַזֹּאת] אֲתָן לְקַלְלָהּ לְכָל גּוֹי הָאָרֶץ:

(ז) וַיִּשְׁמָעוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבָאִים וְכָל הָעָם אֶת יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּבֵית יְהוָה: (ח) וַיְהִי כַּכֹּלֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם וַיִּתְּפָשׂוּ אֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבָאִים וְכָל הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת: (ט) מְדוּעַ נִבִּית בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר כְּשִׁלְהָ יְהִי הַבַּיִת הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת תִּחָרֵב מֵאִין יוֹשֵׁב וַיִּקְהַל כָּל הָעָם אֶל יִרְמְיָהוּ בְּבֵית יְהוָה: (י) וַיִּשְׁמָעוּ שְׂרֵי יְהוּדָה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲלוּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ בִּפְתַח שַׁעַר יְהוָה הַחֹדֶשׁ: (יא) וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבָאִים אֶל הַשָּׂרִים וְאֶל כָּל הָעָם לֵאמֹר מִשְׁפַּט מָוֶת לְאִישׁ הַזֶּה כִּי נָבָא אֶל הָעִיר

ללכת בתורתִי אשר נתתי לפניכם: (ה) - לשמוע - על דברי מוסב על המקרא שלפניו, והוא כמו ולשמוע - על דברי - אל דברי - עבדי הנבאים אשר אנכי שלח אליכם והשכם ושלח - ואני הייתי משכים ומשלח, ועם כל זה - ולא שמעתם - ורצה לומר אם כן תעשו כמו שעשיתם עד כה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ו) - ונתתי - אז אתן - את הבית הזה כשלח - להיות חרבה כמו שחרבה משכן שילה בימי עלי. - ואת העיר הזאת אתן לקללה לכל גוי הארץ - שיהיו מקללים בה לומר בקללתם שתהיה כירושלים: פרשה (פרק כו ז-טו):

(ז) - וישמעו הכהנים - כהני הבעל - והנביאים קני - נביאי השקר - וכל העם את ירמיהו מדבר את הדברים האלה בבית ה': - (ח) - ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר צוה ה' לדבר אל כל העם ויתפשו אותו - אחוז בו בחזקה - הכהנים והנביאים וכל העם לאמר מות תמות - ואמרו הנה נמית אותך: (ט) - מדוע נבית בשם ה' לאמר כשלח יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב מאין יושב, ויקהל כל העם אל ירמיהו - אל המקום שעמד שם ירמיה - בבית ה': - (י) - וישמעו שרי יהודה - בעבור רגשת המון העם שמעו - את הדברים האלה. ויעלו מבית המלך בית ה' - אל בית ה'. - וישבו בפתח שער ה' - רצה לומר בחלל השער. - החדש - יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין <רש"י רד"ק> (ואולי זהו שבנה יותם כמו שנאמר הוא בנה את שער בית ה' העליון, מלכים ב' טו): - (יא) - ויאמרו הכהנים והנביאים אל השרים ואל כל העם לאמר משפט מות - כי חשדוהו שמלבו נבא הדבר, ולכן אמרו שיש לו דין חיוב מיתה וכדין מתנבא מה שלא שמע דינו בחנק (בסנהדרין פט). - לאיש הזה כי נבא אל העיר הזאת - על העיר. - כאשר שמעתם באזניכם - העם שמעו מפי ירמיה והשרים מפי המספרים <ע"פ ר"י אברבנאל>:

מעין חיים - עיונים ומוסר

קני^ז הכהנים והנביאים. להלן פסוק ט"ז ואילך מתבאר שהכהנים והנביאים היו הרשעים, והזקנים היו צדיקים, והשרים והעם הושפעו רגע לצד הרשעים ורגע לצד הצדיקים. ותמוה איך אירע כדבר הזה שהכהנים והנביאים היו יותר גרועים מכל העם, הרי בדרך כלל הוא בהיפך, משום כך חידש הרב המצודות שמדובר בכתי הבעל, ונביאי שקר.

הזאת באשר שמעתם באזניכם: (יב) ויאמר ירמיהו אל כל השרים ואל כל העם לאמר יהנה שלחני להנבא אל הבית הזה ואל העיר הזאת את כל הדברים אשר שמעתם: (יג) ועתה היטיבו דרכיכם ומעלליכם ושמעו בקול יהנה אלהיכם וינחם יהנה אל הרעה אשר דבר עליכם: (יד) ואני הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם: (טו) אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם אתי כי דם נקי אתם נתנים עליכם ואל העיר הזאת ואל ישביה כי באמת שלחני יהנה עליכם לדבר באזניכם את כל הדברים האלה:

(טז) ויאמרו השרים וכל העם אל הכהנים ואל הנביאים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם יהנה אלהינו דבר אלינו: (יז) ויקמו אנשים מזקני

(י ב) - ויאמר ירמיהו אל כל השרים ואל כל העם לאמר ה' שלחני להנבא אל הבית הזה ואל העיר הזאת את כל הדברים אשר שמעתם- ולא מלבי אמרתי הדברים: (י ג) - ועתה- הואיל ומה' המה- היטיבו- ותקנו- דרכיכם ומעלליכם ושמעו בקול ה' אלהיכם- ואז- וינחם ה' אל הרעה אשר דבר עליכם-: (י ד) - ואני הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם- רצה לומר כפי הנראה לכם: (ט ו) - אך ידעו תדעו כי אם ממתים אתם אתי כי דם נקי- עון דם נקי- אתם נתנים עליכם ואל העיר הזאת ואל ישביה, כי באמת שלחני ה' עליכם לדבר באזניכם את כל הדברים האלה-:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כו טז - כד):

חז"ל מפרשים שדברי הפרשה זו הם דברי שני צדדים, הצדיקים הזקנים אמרו כמו שחזקיה לא הרג את מיכה כן אין להרוג את מיכה, והרשעים השיבו כשם שיהויקים הרג את אוריה כן יש להרוג את ירמיהו, ושתקו זקנים, עד שבא אחיקם בן שפן והושיעו (ספרי פרשת בהעלותך על פסוק בלתי אל המן עיננו. מדרש שמואל פרק י').

(ט ז) - ויאמרו השרים וכל העם- עם כי מתחלה היתה ידם {של העם} עם הכהנים והנביאים, עתה בשמעם דברי ירמיה שדבר בשליחות ה' חזרו בהם. -אל הכהנים ואל הנביאים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם ה' אלהינו דבר אלינו- ולא אמר מלבו: (י ז) - ויקמו אנשים מזקני הארץ ויאמרו אל כל קהל העם לאמר- הביאו ראיה לפטור את ירמיה מן המיתה: (י ח) - מיכה המורשת^{קני} היה

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קני} יח. במיכה פרק ג יב. בימי חזקיהו היה גם ישעיה הנביא, וגם הוא ניבא את חורבן ירושלים, ככתוב בישעיה י לד והלבנון באדיר יפול. ובפרק כ"ב פרשת גיא חזיון, ובפרק ס"ד חזה ישעיהו הנביא את המצב כאשר המקדש היה לשרפת אש. נבואות אלו הם הנבואות הראשונות על חורבן המקדש, בימי חזקיהו אשר היה למעלה ממאה שנה טרם החורבן.

הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל קָהָל הָעָם לֵאמֹר: (יח) מִיָּכָה [מִיָּכָה] הַמּוֹרֶשֶׁתִּי הִיָּה נָבָא בִּימֵי חֲזָקָתוֹ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֶל כָּל עַם יְהוּדָה לֵאמֹר פֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צִוִּן שְׂדֵה תַּחֲרֹשׁ וִירוּשָׁלַיִם עַיִים תִּהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר: (יט) הִהָמַת הִמָּתְהוּ חֲזָקָתוֹ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְכָל יְהוּדָה הָלֹא יֵרָא אֶת יְהוָה נִיחַל אֶת פָּנָיו יְהוָה וַיִּנָּחֶם יְהוָה אֶל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיהֶם וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ: (כ) וְגַם אִישׁ הִיָּה מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם יְהוָה אֹרִיָּהּ בֶּן שְׁמַעְיָהוּ מִקְרִיַת הַיִּזְעָרִים וַיִּנָּבֵא עַל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת כָּל דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ: (כא) וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וְכָל גְּבוּרָיו וְכָל הַשָּׂרִים אֶת דִּבְרָיו וַיִּבְקֹשׁ הַמֶּלֶךְ הַמִּיתוֹ וַיִּשְׁמַע אֹרִיָּהּ וַיֵּרָא וַיִּבְרַח וַיָּבֵא מְצָרִים: (כב) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים אֲנָשִׁים מְצָרִים אֶת אֶלְנָתָן בֶּן עַכְבּוֹר וְאֲנָשִׁים אֹתוֹ אֶל מְצָרִים: (כג) וַיּוֹצִיאוּ אֶת אֹרִיָּהּ מִמְּצָרִים וַיָּבֵאוּהָ אֶל הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וַיַּפְּהוּ בַּחֲרֹב וַיִּשְׁלַח אֶת נַבְלָתוֹ אֶל

נבא בימי חזקיהו מלך יהודה ויאמר אל כל עם יהודה לאמר כה אמר ה' צבאות ציון שדה תחרש- רצה לומר תחרש להיות שדה לזרוע בת. -ירושלים עיים תהיה- תהיה מלאה גלים כדרך הבתים החרבים מנפילת הקירות. -והר הבית לבמות יער- יהיה מלא מגלי אבנים, דומה לבמות המצויים ביער: (יט) -ההמת המתו- וכי המית אותו חזקיהו מלך יהודה וכל יהודה בעבור שנבא כזאת. -הלא ירא את ה'- הלא המלך חזקיהו היה ירא את ה' -ויחל את פני ה'- והתפלל לפניו לבטל הגזירה ואז -וינחם ה' אל הרעה אשר דבר עליהם, ואנחנו עשים- כשנמית אותו נעשה עוד -רעה גדולה על נפשותינו- ולא די שלא ינחם על הרעה אלא שיוסיף עוד על הרעה: (כ) -וגם איש היה מתנבא- (מכאן) אלה דברי הכהנים והנביאים שאמרו (והשיבו על דברי חזקיהו האמור, ואמרו) מה זו עדות וראיה, הנה גם (עוד) איש היה מתנבא -בשם ה'- רצה לומר שהיה מוחזק לנביא ה'. -אוריהו בן שמעיהו מקרית היזערים וינבא- רצה לומר שהיה מתנבא כדרכו בשם ה' -על העיר הזאת ועל הארץ הזאת ככל דברי ירמיה- >ע"פ חז"ל, מובא לפני פסוק ט"ז: (כא) -וישמע המלך יהויקים וכל גבוריו וכל השרים את דבריו ויבקש המלך המיתו- כי לא האמין לו שהוא דבר ה'. -וישמע אוריהו וירא ויברח ויבא מצרים- אשר המלך חפץ להמיתו: (כב) -וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את אלנתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים: (כג) -ויוציאו את אוריהו ממצרים ויבאו אל המלך יהויקים ויכתו בחרב וישלח את נבלתו- דרך בזיון השליך את נבלתו -אל קברי בני העם- ולא קברו בקבורת הנביאים כי חשבו למדבר סרה אשר לא צוה ה'. וכאילו יאמרו הנה גם ירמיה כמוהו, וראוי להמיתו כמוהו >ע"פ רד"ק:

קִבְּרִי בְּנֵי הָעָם: (כד) אַךְ יָד אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן הֵיטָה אֶת יִרְמְיָהוּ לְבִלְתִּי תֵּת אֹתוֹ בְּיַד הָעָם לְהַמִּיתוֹ:

פרק כז (א) בְּרֹאשִׁית מַמְלַכַת יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדְּבָר הַזֶּה אֶל יִרְמְיָה מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: (ב) פֹּה אָמַר יְהוָה אֵלֵי עֲשֵׂה לְךָ מוֹסְרוֹת וּמִטּוֹת וּנְתַתָּם עַל צִנּוֹאֲרְךָ: (ג) וְשַׁלַּחְתָּם אֶל מֶלֶךְ אֲדוֹם וְאֶל

(כד) - אַךְ יָד אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן^{קכ} הֵיטָה אֶת יִרְמְיָהוּ - כשמעם דברי הכהנים והנביאים לא אמרו עוד השרים דבר, והעם חזרו להיות נמשכים אחר דעת הכהנים והנביאים, ואך יד אחיקם היתה עם ירמיה - לבלתי תת אתו ביד העם להמיתו - לבלי למסרו ביד העם להמית אותו. ובכח ידו גבר על כולם והצילו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כז א - יח):

פרק כז' וכו' ענין אחד הם. בהם מזדובר על נבואה על הצלחת מלכות בבל. עוד ניבא שמי שיכנע לבבל, יהיה לו יותר טוב מאשר מי שלא יכנע אליו.

בנבואה זו יש דבר הטעון ביאור. בתחילה נאמר בראשית ממלכת יהויקים, ואחר כך נאמר (בפסוק ג' ובפסוק יב') צדקיה מלך יהודה, והרי צדקיה לא היה מלך בימי יהויקים.

רש"י מפרש שירמיהו נתן את המוטות על צוארו, מיד בתחילת ימי יהויקים טרם מלוך נבוכנצר, ואז ניבא על נבוכדנצר אף שעדיין לא מלך. ואילו את שליחת המוטות עצמם לא הוצרך לעשות עד ד' למלכות צדקיה כ"י שנים אחרי מלוך נבוכדנצר.

לדעת הרד"ק והר"י אברבנאל גם את המוטות לא הוצרך לעשות עד ימי צדקיה^{קכ}. ודעת המלבי"ם בהיפך שהכל היה בימי יהויקים, וכבר בימי מלכות יהויקים היה צדקיה שר ומשנה למלך.

פרק כז (א) - בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיה מאת ה' לאמר: (ב) - כה אמר ה' אלי עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על צוארך: (ג) -

מענין חיים - עיונים ומוסר

^{קכ} כד. אחיקם בן שפן, הוא אביו של גדליה בן אחיקם, שהיה צדיק, והנהיג את פליטת העם אחרי החורבן, עד שנהרג, ועליו אנו צמים בג' בתשרי את צום גדליה.

^{קכ} משמע שלשני הדעות הפרשה כולה נאמרה מיד ולא רק עד פסוק יא'. ומה שנאמר בפסוק יב' ואל צדקיה מלך יהודה דברתי. באמת בשעת שקיבל הנבואה עדיין לא דיבר לצדקיה, כי לא היה כזה מלך, ואף לצדקיה עצמו עדיין לא היה שם זה (הרי שמו היה מתניה), אלא נאמר לו עכשיו שיגיד לאותם מלכים כמילים האלו כפרש"י בפסוק יב'.

ונראה כי מכיון שבשעת קבלת הנבואה עדיין לא היה קיים כזה מלך ביהודה, מובן מכך, שלא יגיד זאת למלכים מיד, אלא לאחר שימלוך צדקיה, כדי שיוכל לומר להם אל מלך צדקיה דברתי כאמור בפסוק יב'. גם ביאת שלוחי המלכים שבאו לצדקיה המלך כאמור פסוק ג' יכול להתקיים רק כשימלוך צדקיה. מכאן למד הנביא שיעשה את השליחות רק לאחר זמן. ובאמת עשה את השליחות הזה בראשית מלכות צדקיה, בזמן המדובר בתחילת פרק כח, שהוא המשך לכאן. לפי זה יש קושי למה נאמר לו כל זה בימי יהויקים. ברד"ק משיב, שהוא לחודע ליהויקים שנבוכנצר מלוך.

המלבי"ם מפרש שגם בימים שהיה יהויקים מלך, מינה נבוכדנצר את צדקיה למשנה למלך יהויקים. לפי זה הכל היה בימי יהויקים, וזה קשה מאד, הרי יכניה מלך אחר יהויקים ולא צדקיה, ואמרו חז"ל במדרש רבה סוף ויקרא שהיה על פי נבוכדנצר, ואיך נאמר שהיה צדקיהו משנה למלך. ועוד שלא נקרא צדקיהו בשם צדקיה עד שמלך כפי שנאמר במלכים כד יז.

בפסוק יח' יש קושי נוסף (גם לפי דרך המלבי"ם), כי שם נראה לכאורה, שהנבואה נאמרת אחרי הגלות הראשונה לבבל, עם חלק מהמלכים. והלא זה התקיים רק אחרי גלות יכניה שמלך אחרי יהויקים. וצריך לידחוק.

מֶלֶךְ מוֹאֵב וְאֶל מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל מֶלֶךְ צֹר וְאֶל מֶלֶךְ צִידוֹן בֵּיד
מְלָאכִים הַבָּאִים יְרוּשָׁלַם אֶל צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה: (ד) וְצוֹיֹת אַתֶּם אֶל
אֲדֹנֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ אֶל
אֲדֹנֵיכֶם: (ה) אֲנֹכִי עָשִׂיתִי אֶת הָאָרֶץ אֶת הָאָדָם וְאֶת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל
פְּנֵי הָאָרֶץ בְּכַחַי הַגָּדוֹל וּבְזִרְעֵי הַנְּטוּיָה וּנְתַתִּיהָ לְאִשֶּׁר יִשָּׂר בְּעֵינָי: (ו)
וְעַתָּה אֲנֹכִי נֹתְתִי אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עַבְדִּי
וְגַם אֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה נֹתְתִי לוֹ לְעַבְדּוֹ: (ז) וְעַבְדּוֹ אֹתוֹ כָּל הַגּוֹיִם וְאֶת בָּנוֹ
וְאֶת בְּנֵי בָנוֹ עַד פֶּאֶעַת אֶרְצוֹ גַּם הוּא וְעַבְדּוֹ כּוֹ גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים
גְּדֹלִים: (ח) וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמְּמָלְכָה אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹדוּ אֹתוֹ אֶת נְבוּכַדְנֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן אֶת צִוְּאוֹרָו בְּעַל מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֲרִב וּבִרְעֵב
וּבְדִבְרֵי אַפְקָד עַל הַגּוֹי הַהוּא נָאֻם יְהוָה עַד תָּמִי אַתֶּם בְּיָדוֹ: (ט) וְאַתֶּם

ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים
הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה- בימי יהויקים אמר לו, כשימלוך צדקיהו ישלח המוסרות והמוטות
אל המלכים האלה על ידי המלאכים הבאים אל צדקיהו <ע"פ רש"י>: (ד) -וצוית אתם אל
אדניהם לאמר- את המלאכים תצוה להגיד אל אדוניהם- כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל, כה תאמרו אל
אדניהם^{קנט}: (ה) -אנכי עשיתי את הארץ את האדם ואת הבהמה אשר על פני הארץ בכחי הגדול
ובזרועי הנטויה- ואם כן הכל שלי המה. -ונתתיה לאשר ישר בעיני- לכן בידי לתתה לאשר ישר בעיני:
(ו) -ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה- של המלכים אדוניכם. -ביד נבוכדנאצר מלך בבל
עבדי- רצה לומר עושה שליחותי בדבר זה. -וגם את חית השדה^ס נתתי לו לעבדו- ארז"ל (שבת קנ)
שרכב על ארי וקשר תנין בראשו <ע"פ רד"ק>: (ז) -ועבדו אותו כל הגוים ואת בנו- זה אויל
מרודך. -ואת בן בנו- זה בלשאצר. -עד בא עת ארצו- זמן חורבן ארצו בימי דריוש המדי- גם הוא- (כוונת
המילה גם), כמו שבא עת חורבן ארצות המלכים שהחריב נבוכדנצר -ועבדו בו גוים רבים ומלכים גדלים-
(את העבודה של רצון ה' לכבוש את בבל ולהרוג את מלכם) <ע"פ רש"י>: (ח) -והיה הגוי
והממלכה אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנאצר מלך בבל- אשר לא ירצה לעבדו ברצונו. -ואת אשר לא
יתן את צוארו בעל מלך בבל- אשר לא יקבל עליו מעצמו עול שעבוד וכפל הדבר במילים שונות. -בחרב
וברעב ובדבר אפקד על הגוי ההוא נאם ה'- אשגיח עליהם בהבאת חרב רעב ודבר. -עד תמי אתם בידו-

מעין ח"ים – עיונים ומוסר

^{קנט} ד. האמירה אל אדוניהם כתוב פעמים בפסוק, בראשונה ה' אומר לירמיה לומר לשלוחים שיאמר לאדוניהם. בשני,
שיאמרו השלוחים לאדוניהם את כל המילים האלו, כה אמר ה' כה תאמרו אל אדוניהם. לא די שישמעו המלכים מפי
השלוחים את ענין הנבואה, אלא על המלכים לשמוע גם כן במפורש שהנבואה מיועדת אליהם.

^ס ו חית השדה. בגמרא בשבת שם מובא מעשה זה על הפסוק (דניאל ד) ורבו יתירה חוספת לי. ופרש"י לאחר שהיה ז'
שנים בהמה וחזר למלכותו היה משתבח כן, ומוחו התוספת, שקשר תנין גדול נחש גדול בראשו של ארי, כמין אפסר עד
כאן לשון רש"י. לכאורה מעשה זה שהיה ז' שנים כבהמה היה רק אחרי החורבן, כי משנת מלכותו עד החורבן לא נראה
שהיה הפסקה שבע שנים במלכותו.

אֶל תִּשְׁמְעוּ אֶל נְבִיאֵיכֶם וְאֶל קְסָמֵיכֶם וְאֶל חֲלֹמְתֵיכֶם וְאֶל עֲנֻנֵיכֶם וְאֶל פְּשִׁפֵּיכֶם אֲשֶׁר הֵם אֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעֲבֹדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל: (י) כִּי שָׁקֵר הֵם נְבָאִים לָכֵם לְמַעַן הִרְחִיק אֶתְכֶם מֵעַל אֲדֹמְתְכֶם וְהִדְחִיתִי אֶתְכֶם וְאֶבְדֶּתֶם: (יא) וְהִגִּיז אֲשֶׁר יָבִיא אֶת צִנְאוֹרוֹ בְּעַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְעַבְדּוֹ וְהִנְחִיתִי עַל אֲדֹמְתוֹ נָאֵם יְהוָה וְעַבְדָּהּ וַיֵּשֶׁב בָּהּ: (יב) וְאֶל צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה דִּבַּרְתִּי כָּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר הִבִּיאוּ אֶת צִנְאוֹרֵיכֶם בְּעַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְעַבְדּוֹ אֹתוֹ וְעִמּוֹ וְחִיו: (יג) לָמָּה תִּמְוֹתוּ אֶתָּה וְעַמְּךָ בַּחֲרֹב בְּרָעַב וּבִדְבַר פֶּאֶשֶׁר דִּבַּר יְהוָה אֶל הַגִּיז אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל: (יד) וְאֶל תִּשְׁמְעוּ אֶל דְּבָרֵי הַנְּבָאִים הָאֹמְרִים אֲלֵיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעֲבֹדוּ אֶת מֶלֶךְ

עד כלותי אותם ביד נבוכדנצר. (ובזאת בא להודיעם שלא יעשו מעשים למרוד במלך בבל) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ט) -ואתם אל תשמעו אל נביאיכם- הנביאים שלכם המנבאים לכם בשקר. -ואל קסמים- השואלים בקסם, והוא מין כשוף. -ואל חלמתיכם- המגידים עתידות על ידי שאלת חלום. -ואל ענניכם- גם הוא ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים יח). -ואל כשפיעם- העוסקים בשאר מיני כשוף. - אשר הם אמרים אליכם לאמר לא תעבדו את מלך בבל- רצה לומר לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים: (י) -כי שקר הם נבאים לכם- רצה לומר הם יועילו -למען הרחיק אתכם מעל אדמכם- כי (וה' גזר שכאשר) תקבלו עליכם השעבוד תשבו בארצכם ותעלו המס, אבל כשתלחמו עמו ויגבר עליכם, יוליך אתכם בשבי אל ארץ מרחוק. -והדחתי אתכם ואבדתם- רצה לומר אני אחיה בעזרתו ואדיח אתכם ממקומכם ותהיו אבודים: (יא) -והגוי אשר יביא את צוארו בעל מלך בבל ועבדו והנחתי- ישכון במנוחה -על אדמתו נאם ה', ועבדה- יעשה עבודת האדמה בחרישה וזריעה -וישב בה- ויאכל מלחמה וכלומר, במה שנאמר בפסוק י' שקר הם נבאים למען הרחיק אתכם, אין רצונו לומר שהנביאים מכוונים למען כך, אלא אומר שלעם נראה כאילו הנביאים ההם מטיבים עם העם, במה שהם מניחים את לבם ומרגיעים את פחדם, אך באמת נפעל מדבריהם בהיפך, כי דבריהם מסוגלים לגרום את הרעה, אם יאמינו להם. נמצא שיש כאן שקר גם בתוצאה והתועלת של הדברים. ולא רק שקר בעצם הדבר, שהם אומרים שה' אמר כך וכך, והוא לא אמר, שעל השקר הזה, מדבר בתחילת פסוק טו': (יב) -ואל צדקיה מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה לאמר הביאו את צואריכם^{ספ} בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחייו- תשארו חיים.: (יג) -למה תמותו אתה ועמך בחרב ברעב ובדבר כאשר דבר ה' אל הגוי- על הגוי <תרגום יונתן>. -אשר לא יעבד את מלך בבל- אשר לא יקבל עליו מעצמו עול השעבוד: (יד) -ואל תשמעו אל דברי הנבאים האמרים אליכם לאמר לא תעבדו^{ספ} את מלך בבל- רצה

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{ספ} יב. הביאו את צואריכם. לשון רבים מתיחס אל שרי המלכות, אשר במלך ובהם תלוי אם ליכנע למלך בבל או לא. אך לכל העם אין זה נוגע כי ענין המלחמות אינו תלוי בהם. ורק מפסוק טו' מדבר אל כל העם (מהר"י אברבנאל בפסוק יז).

^{ספ} יד לא תעבדו. בביאור המצודות ניתן לשים לב להבדל בין עבודת מלך בבל האמורה בפסוק יד' בשם המשקרים, שמלך בבל לא יצליח להעביד את העם. לבין פסוק יג' שהוא דבר ה', שהכוונה בו אל העם שלא יקבל מעצמו את עבודת מלך בבל, אבל באמת דבר ה' אומר שמלך בבל יגבר עליהם. שהרי עצם מה שמלך בבל יהרגם בחרב זה נחשב שהוא מתגבר עליהם.

בָּבֶל כִּי שָׁקֵר הֵם נְבִאִים לָכֵם: (טו) כִּי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם יְהוָה וְהֵם נְבִאִים בְּשֵׁמִי לְשָׁקֵר לְמַעַן הִדִּיחִי אֶתְכֶם וְאֶבְדֶּתֶם אֶתֶם וְהַנְּבִאִים הַנְּבִאִים לָכֵם: (טז) וְאֵל הַכְּהֻנִּים וְאֵל כָּל הָעָם הִזָּה דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל תִּשְׁמְעוּ אֶל דִּבְרֵי נְבִיאֵיכֶם הַנְּבִאִים לָכֵם לֵאמֹר הִנֵּה כָּלִי בֵּית יְהוָה מוֹשְׁבִים מִבְּבֵלָה עָתָה מִהֲרָה כִּי שָׁקֵר הֵמָּה נְבִאִים לָכֵם: (יז) אֵל תִּשְׁמְעוּ אֲלֵיהֶם עֲבֹדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל וְחַיּוּ לָמָּה תִּהְיֶה הָעִיר הַזֹּאת חֲרָפָה: (יח) וְאִם נְבִאִים הֵם וְאִם יֵשׁ דִּבַּר יְהוָה אֶתֶם יִפְגְּעוּ נָא בִּיהוָה צְבָאוֹת לְבִלְתִּי כֹאֵו הַכֹּלִים הַנּוֹתָרִים בְּבֵית יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם בְּבֵלָה:

לומר לא יתחזק עליכם להיות לו לעבדים - כי שקר הם נבאים לכם: (טו) - כי לא שלחתים נאם ה' והם נבאים בשמי לשקר, למען הדיחי אתכם - הם יועילו למען הדיחי אתכם בשבי - ואבדתם אתם והנבאים הנבאים לכם - ושם תאבדו אתם והנביאים, אבל כשתקבלו עליכם עול שעבוד תשבו בארצכם ותעלו המס: (טז) - ואל הכתנים ואל כל העם הזה דברתי לאמר כה אמר ה' אל תשמעו אל דברי נביאיכם הנבאים לכם לאמר הנה כלי בית ה' - אשר הובאו לבבל עם גלות יכניה. - מושבים מבבל עתה מזהה - יהיו מושבים מזהה מבבל לירושלים - כי שקר המה נבאים לכם: (יז) - אל תשמעו אליהם עבדו את מלך בבל וחיו למה תהיה העיר הזאת חרבה - כי כשלא תקבלו^{טז} עול שעבוד, יכבוש את העיר ויחריבה: (יח) - ואם נבאים הם ואם יש דבר ה' אתם יפגעו נא בה צבאות - יתפללו עתה לה' לא על השבת הכלים אלא - לבלתי באו הכלים הנותרים בבית ה' ובית מלך יהודה ובירושלם בבבל - לבל יבואו לבבל הכלים הנותרים מה שלא לקח כשגלה את יכניה וכי גזרה זו שנודעה לנביאי האמת כפי שנאמר בפסוקים דלהלן. עדיין יכול להבטל בתפלה, וראוי למי שידוע אותה להתפלל <עיין מלבי"ם>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כז יט - כ):

מדבר על גלות כלי המקדש לבבל בגלות הראשונה גלות יכניה^{טז}.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{טז} יז. לפי מה שהבאנו בהערה לפסוק יב, צריך ביאור מדוע כאן פונה אל העם בדבר השייך למלכות. ואמנם היחידים שנכנעו למלך בבל נשארו בחיים (עיין להלן נב ט), אולם לא הועיל הדבר להציל את העיר מחורבן. ונראה שכתוב כאן שאם רוב העם היו נכנעים למלך בבל, גם אם המלך ושריו לא היו נכנעים, לא היתה העיר נחרבת.

^{טז} יח. אחרי המלך יהויקים, מלך המלך יהויכין הוא יכניה, ונבוכדנצר הגלה את יכניה עם החרש והמסגר הם תלמידי חכמים כמו מרדכי יחזקאל דניאל ועוד, ולאחריו מלך צדקיהו י"א שנה ואז היה חורבן והמשך הגלות. אם נבואה זו גם כן נאמרה לירמיהו בימי יהויקים, (כן כתוב במלבי"ם בפרק כח א'), ולא ברור בשאר מפרשים בהיפך), נמצא שגם גלות הכלים הראשונה שהיתה בימי יכניה, גם הוא אינו סיפור החווה, אלא נבואה עתידה היא.

ואם כן הרי שבזה יהא מתישב הטיב, מדוע בפסוק כא' נאמר כי כה אמר ה', והוא קשה הלא הוא ממש המשך מאמר פסוק כ' ועד פסוק כא' אינו רק הצעת הקדמה לפסוק כא' ואיך מסתיים בו הפרשה, ועיין במצודות מה שנדחק.

אבל לדברינו מובן, שבפסוק יט' וכ' יש נבואה שנבוכדנצר יקח כלים בימי יכניה, וישאיר את הכלים האמורים בפסוק יט'. ובפסוק כא' ניבא על לקיחת הכלים השניה, ואף שסגנון המאמר מאוחד, אך הנבואות נפרדות הם, ולכן הם מחולקים בכי כה אמר, ונפרדים בפרשיותיהם.

(יט) כי כה אמר יהוה צבאות אל העמדים ועל הים ועל המכנות ועל יתר הכלים הנותרים בעיר הזאת: (כ) אשר לא לקחם נבוכדנאצר מלך בבל בגלותו את יכניה [יכניה] בן יהויקים מלך יהודה מירושלם בבבל ואת כל חרי יהודה וירושלם:

(כא) כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים בית יהודה ובית מלך יהודה וירושלם: (כב) בבבל יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם יהוה והעליתים והשיבתים אל המקום הזה:

(י ט) - כי כה אמר ה' צבאות אל העמדים- על עמודי הנחושת ועל הים- ועל ים הנחושת ועל המכנות ועל יתר הכלים הנותרים בעיר הזאת: (כ) -אשר לא לקחם נבוכדנאצר מלך בבל בגלותו את יכניה^{ספ} בן יהויקים מלך יהודה מירושלם בבבל - בעת שהגלה לבבל (את הכלים יחד) עם יכניה ואת כל חרי- ואת כל שרי יהודה וירושלם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כז כא כב):

גלות שניה של יתר כלי בית המקדש, בזמן גלות שהיה עם חורבן בית המקדש. והבטחה שישוּבו.
(כא) - כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל- בעבור שארכו הדברים באמרו אשר לא לקחם וכו' אמר שנית כי כה אמר ה' צבאות, וכן דרך המקרא - על הכלים הנותרים בית ה' ובית מלך יהודה וירושלם- <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כב) - בבבל יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם ה' - עד הזמן שאזכור אני בהם, והוא בימי כורש -העליתים והשיבתים- ואז אעלה אותם משם, ואשיב אותם -אל המקום הזה- <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כח א-יא):

רבי יהושע בן לוי אמר, חנניה זה נביא אמת היה בתחילתו (ירושלמי סנהדרין פ"א ה'), רק אחר כך 'נתנבא מה שלא שמע', בכך שאמר שביתי עול מלך בבל. והוא למד כן מקל וחומר ששמע את ירמיה מתנבא (להלן מט) הנני שובר את קשת עילם, אמר קל וחומר בבל תשבר שהחריבה את הבית. והגם שאמת הוא הקל וחומר, ונחשב נאמר לחבירו מחמת כן. בכל זאת הרי 'מתנבא מה שלא נאמר לו', והדין שהמתנבא מה שלא נאמר לו חייב מיתת בית דין בחנק, כדין נביא שקר.
המהרש"א כותב, שהמשך דברי חנניה, היה דרגא יותר חמורה, שמה שאמר עוד שנתים ימים הנני משיב את הכלים, זה היה שקר ממש. וכמפורש בכתובים בהמשך הפרשה, שאמר לו ירמיה שדבריו שקר. וכדברי מהרש"א מדוקדק במדרש המובא בהקדמה לפסוק יב', שה'שקר', מתיחס אל נבואת הכלים.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{ספ} כ את יכניה. התרגום מתרגם את יכניה ית יכניה, ולא כהמצודות שמפרש עם יכניה, (את מתפרש גם עם, כמו וילך אותו לוט).

פרק כח (א) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַהִיא בְּרֹאשִׁית מַמְלַכְתָּ צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה בַּשָּׁנָה [בַּשָּׁנָה] הָרִבְעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלֵי חֲנַנְיָה בֶן עֲזוּר הַנָּבִיא אֲשֶׁר מַגְבִּיעוֹן בְּבֵית יְהוָה לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל הָעָם לֵאמֹר: (ב) פֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שְׁבַרְתִּי אֶת עַל מֶלֶךְ בָּבֶל: (ג) בְּעוֹד שְׁנָתִים יָמִים אָנִי מָשִׁיב אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת כָּל כְּלֵי בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר לָקַח נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּבִיאוּם בָּבֶל: (ד) וְאֵת יְכַנְיָה בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֵת כָּל גְּלוּת יְהוּדָה הַבָּאִים בָּבֶלָה אָנִי מָשִׁיב אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה נָאִם יְהוָה כִּי אֲשַׁבֵּר אֶת עַל מֶלֶךְ בָּבֶל: (ה) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל חֲנַנְיָה הַנָּבִיא לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וּלְעֵינֵי כָל הָעָם הָעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה: (ו) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֲמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְהוָה יְקָם יְהוָה אֶת דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵּית יְהוָה וְכָל הַגּוּלָה מִבָּבֶל אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה: (ז) אַךְ שְׁמַע נָא הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֶיךָ וּבְאָזְנֵי כָל הָעָם: (ח)

פרק כח (א) -וַיְהִי בַשָּׁנָה הַהִיא בְּרֹאשִׁית מַמְלַכְתָּ צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה- שנה הראשונה למלוכו. -
בשנה הרביעית^{ספ} - רצה לומר לשנות השמטה ואם כן היתה שנת השמטה בד' למלוכו והוא מלך י"א שנים
 ואם כן כלו בשנת השמטה וכן ארז"ל (ערכין יב' א') שנחרב הבית במוצאי שביעית -בחדש החמישי אמר
 אלי חנניה בן עזור הנביא אשר מגבעון בבית ה' לעיני הכהנים וכל העם לאמר- <ע"פ רד"ק>:
 (ב) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר שברתי את על מלך בבל- רצה לומר לא ימשול
 ולא יעבוד עוד באחרים: (ג) -בעוד שנתיים ימים- בסוף שתי שנים- אני משיב אל המקום הזה
 את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל- (וזוהו הוא היפך הנבואה
 שבסוף פרק כז): (ד) -ואת יכניה בן יהויקים מלך יהודה ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני
 משיב אל המקום הזה נאם ה' כי אשבר את על מלך בבל- ויצאו אם כן חפשי לארצם באין מוחה:
 (ה) -ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל העם העומדים בבית ה':
 (ו) -ויאמר ירמיה הנביא- בעבור שארכו הדברים באמרו לעיני הכהנים וכו', אמר שנית ויאמר
 ירמיה הנביא. -אמן- יאומן דברך. -כן יעשה ה'^{ספ}, יקם ה'- מי יתן ויקם ה' -את דברך- וכפל הדבר
 במילים שונות. -אשר נבאת- אמר לפי דבריו (של חנניה) שאמר שבנבואה דבר^{ספ}, אבל האמת היה שבדא
 מלכו. -להשיב כלי בית ה' וכל הגולה מבבל אל המקום הזה-: (ז) -אך שמע נא הדבר הזה
 אשר אנכי דבר- רוצה לומר מה שאמרתי אמן כן יעשה ה', הוא בעבור כי גם אני מתאוה שכן יהיה, כי

מעין חיים – עיונים וזוסר

^{ספ} כח א בשנה הרביעית. לפי מהר"י קרא, ור"י אברבנאל, מתפרש הפסוק כך, בשנה הראשונה לצדקיה, עשה ירמיהו את השליחות האמורה בפרק כז, ובשנה הרביעית לצדקיהו אמר אלי חנניה.

^{ספ} ו אמן כן יעשה ה', היה כאן רגע אחד של חנופה לרשע, ונענש ירמיה על כך בכלא, כלהלן פרק לז יג (גמרא סוטה מא).

^{ספ} ו. עיין מהר"י אברבנאל (פרק ז') בשם הרמב"ם ז"ל, כי כל המגיד עתידות נעלמות יקרא נביא בהרחבת הלשון מגזרת ניב שפתים, אף אם אינו אמת, ואף אם אין מקור לאומרו.

הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם וינבאו אֶל אַרְצוֹת רְבוֹת וְעַל מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבָר: (ט) הַנְּבִיא אֲשֶׁר־אֶפְרָיִם תִּקְחֶנּוּם בְּכֹא דִבַּר הַנְּבִיא יִנְדַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה בְּאַמָּת: (י) וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת הַמוֹטָה מֵעַל צִנָּאר יִרְמְיָה הַנְּבִיא וַיִּשְׁבְּרֶהוּ: (יא) וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינַי כָּל הָעָם לֹאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה כִּכָּה אֲשַׁפֵּר אֶת עַל נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּעוֹד שְׁנָתִים יָמִים מֵעַל צִנָּאר כָּל הַגּוֹיִם וַיִּלָּךְ יִרְמְיָה הַנְּבִיא לְדַרְכּוֹ:

טוב הוא, אך עתה שמע דברי, שאין מקום להאמין לך יותר ממני, על שאתה מתנבא לטובה ואני לרעה >ע"פ ר"י אברבנאל<. -באזניך ובאזני כל העם- כאומר לא בסתר אדבר, כי אם בפניך ובפני כולם: (ח) -הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם- רצה לומר וזהו דברי, הנה הנביאים אשר נבאו מעולם לרעה כמוני היום. -וינבאו אל ארצות- על ארצות -רבות, ועל ממלכות גדולות למלחמה ולרעה ולדבר-: (ט) -הנביא אשר יבא לשלום- רוצה לומר הנה הנביא אשר סתר דבריהם ונבא לשלום כמוך היום. -בבא דבר הנביא- בעת בוא דבר הנביא המתנבא לשלום -יודע הנביא- אז היה נודע הנביא ההוא -אשר שלחו ה' באמת- אבל לא האמינו לו מיד על כי ניבא לטובה^{טס}, וכן אין מקום להאמין לך יותר ממני -אשר שלחו ה' באמת- >ע"פ ר"י אברבנאל<: (י) -ויקח חנניה הנביא את המוטה- מן המוטות -מעל צואר ירמיה הנביא- שנתן על צוארו בדבר ה' כמו שנאמר למעלה, ויתכן שעדיין לא שלחם אל המלכים רוצה לומר האמורים למעלה או שנשארו אחת על צוארו כנגד מלך יהודה ואותה לקח חנניה. -וישברו- שבר הקשר שהיה במוטה. ולכן אמר בלשון זכר וישברהו (אף שהמוטה הוא לשון נקבה, אבל קשר הוא לשון זכר) >ע"פ ר"י אברבנאל<: (יא) -ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבר את על נבוכדנאצר מלך בבל בעוד שנתים ימים מעל צואר כל הגוים, וילך ירמיה הנביא לדרכו- כי פחד ממנו, להשיב לו דבר מעצמו >ע"פ ר"י אברבנאל<:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כח יב-יז):

כתוב בגמרא, אמר אלי חנניה בן עוזר הנביא אשר מגבעון בית ה' לעיני הכהנים וכל העם לאמר כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל לאמר שברת את עול מלך בבל בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן העיר הזאת ויביאם בבל. אמר לו ירמיה את אומר בעוד שנתים ימים אני משיב וגו' ואני אומר שנבוכדנאצר בא ונטול את השאר (כו כב) בבלה יובאו ושמה יהיו וגו'. אמר לו תן סימן לדברך. אמר לו אני מתנבא לרעה ואני יכול ליתן סימן לדברי,

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{טס} ט. לפי המצודות, לא נאמר בזה הבדל בין נבואה לטובה או לרעה, אלא אומר שאף שהנביא ניבא נבואה טובה (ולכן הלב אוהב להאמין), אין זה סיבה להאמין לו, עד שרואים שדבריו מתקיימים. אבל חז"ל (תנחומא וירא יג) דרשו מכאן שנבואה לרעה, אינה מתקיימת בהכרח, כי אם ישובו בתשובה הקב"ה מתנחם, והגזירה מתבטלת. ורק בנבואה לטובה יבחנו דברי נביא כי היא אינה מתבטלת וכפרש"י. מובא גם ברמב"ם הלכות יסודי התורה (פרק י' הלכה ד'). ועיין בפ"י ר"י אברבנאל.

(יב) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָה אַחֲרֵי שְׁבוֹר חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת הַמוּטָה מֵעַל צִנּוּר יִרְמְיָה הַנְּבִיא לֵאמֹר: (יג) הֲלוֹךְ וְאִמְרָתְךָ אֶל חֲנַנְיָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מוֹטֹת עֵץ שִׁבְרָתְךָ וְעֲשִׂיתָ תַּחְתֵּיהֶן מוֹטוֹת בְּרֹזֶל: (יד) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל בְּרֹזֶל נָתַתִּי עַל צִנּוּר כֹּה הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לַעֲבֹד אֶת נִבְכַּדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְעַבְדָּהוּ וְגַם אֶת חֵית הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנְּבִיא אֶל חֲנַנְיָה הַנְּבִיא שְׁמַע נָא חֲנַנְיָה לֹא שָׁלַחְךָ יְהוָה וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת הָעָם הַזֶּה עַל שֶׁקֶר: (טז) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הַנְּבִיא מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשְּׂנֵה אֶתָּה מֵת כִּי סָרָה דְּבַרְתָּ אֶל יְהוָה: (יז) וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנְּבִיא בַּשָּׂנֵה הַהִיא בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי:

שהקב"ה אומר להביא רעה ומתנחם. ואתה מתנבא לטובה אתה הוא שאתה ליתן סימן לדבר. אמר לו לאו אתה הוא שאתה צריך ליתן סימן לדבר. אמר לו הן, הרי אני נתון אות ומופת, באותו האיש השנה ההיא הוא מת כי סרה דבר על ה', והות ליה כן, וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי. וקשה לחז"ל הלא חודש שביעי הוא תשרי, ושנה אחרת היא מהו בשנה ההיא? אלא מלמד שמת בערב ראש השנה וצוה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר שיוציאוהו אחר ראש השנה בשביל לעשות נבואתו של ירמיה שקר (תלמוד ירושלמי סנהדרין יא ה).

(י ב) -וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָה אַחֲרֵי שְׁבוֹר חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת הַמוּטָה מֵעַל צִנּוּר יִרְמְיָה הַנְּבִיא לֵאמֹר: (י ג) -הֲלוֹךְ וְאִמְרָתְךָ אֶל חֲנַנְיָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' מוֹטֹת עֵץ שִׁבְרָתְךָ - כִּי בָאֵמְרוּ כֹה אֲשֶׁבוּר וְכוּ' מֵעַל צִנּוּר כֹּה הַגּוֹיִם, הָרִי הוּא כָּאֵלּוּ שֶׁבֶר כָּל הַמוּטוֹת. -וְעֲשִׂיתָ תַּחְתֵּיהֶן מוֹטוֹת בְּרֹזֶל- אֶתָּה תַעֲשֶׂה בַמְּקוֹמָן מוֹטוֹת בְּרֹזֶל הַחֲזָקִים מִן הָעֵץ רֹצֵה לומר על ידי השבירה והכחשת דבר ה' יוגדל הקצף ויחזיק עולו עוד יותר: (י ד) -כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל בְּרֹזֶל נָתַתִּי עַל צִנּוּר כֹּה הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לַעֲבֹד אֶת נִבְכַּדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְעַבְדָּהוּ וְגַם אֶת חֵית הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ: (ט ו) -וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנְּבִיא אֶל חֲנַנְיָה הַנְּבִיא שְׁמַע נָא חֲנַנְיָה לֹא שָׁלַחְךָ ה' וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת הָעָם הַזֶּה עַל שֶׁקֶר- עַל הִבְטַחְתָּ שֶׁקֶר: (ט ז) -לָכֵן כֹּה אָמַר ה' הַנְּבִיא מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשְּׂנֵה אֶתָּה מֵת- הוֹאִיל וּנְבִיאָתְךָ בְּשֶׁקֶר לָכֵן אֶגְרֹשְׁךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשְּׂנֵה הַהִיא תָמוּת. -כִּי סָרָה דְּבַרְתָּ אֶל ה' כֹּמוֹ עַל ה', רֹצֵה לומר דברת בעבור ה' דבר המוסר ממנו, מה שלא אמרה: (י ז) -וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנְּבִיא בַּשָּׂנֵה הַהִיא בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי- אָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ וְזָכְרוֹנָם לְבִרְכָּה שְׁמַת עָרַב רֹאשׁ הַשָּׂנֵה וְצוּה לְבָנָיו שִׁיקְבְּרוּהוּ אַחֲרֵי רֹאשׁ הַשָּׂנֵה וְהָיָה בַּשָּׂנֵה הָאֲחֵרֶת וְהַעֲלִימוּ יוֹם מִיתָתוֹ כְּדִי לַעֲשׂוֹת נְבוּאָת יִרְמְיָה שֶׁקֶר^ק.

מעין חיים – עיונים ומוסר

^ק יז בשנה ההיא. צוה את בניו שיעלימו מיתתו, שייסברו שלא מת בשנה ההיא, לעשות נבואת ירמיה שקר. חנניה זה נביא אמת היה בתחילתו כמבואר בסנהדרין (צ). ונביא אמת צריך להיות בדרגה גבוהה ונעלה בחסידות וצידקות, כמו שכתב הרמב"ם יסודי התורה פרק ז', ובכל זאת ירד ממעלתו עד לשפלות של עון נביא שקר. ולא זו בלבד, אלא כשהולך למות, כשהוא עומד לבא לדין של מעלה, במקום לשוב בתשובה, הוא פועל להעליל על ירמיה הנביא הקדוש. והדבר מבחיל מאד, כיצד ניתן ניתן ח"ו ליפול ממדרגה גדולה כזו, עד לדיכוי תחתונה ונוראה כזו (בשם הגאון רבי דוב לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקה).

פרק כט (א) וְאֵלֶּה דְּבָרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׁלַח יְרֵמְיָה הַנָּבִיא מִירוּשָׁלַם אֶל יֵתֶר זַקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֶל הַכֹּהֲנִים וְאֶל הַנְּבִיאִים וְאֶל כָּל הָעָם אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַם בְּכֶלֶה: (ב) אַחֲרֵי צֵאת יִכְנִיָּה הַמֶּלֶךְ וְהַגְבִּירָה וְהַסֵּרִיסִים שָׂרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וְהַחֲרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלַם: (ג) בֶּיַד אֶלְעָשָׂה בֶן שָׁפָן וּגְמַרְיָה בֶן חֶלְקִיָּה אֲשֶׁר שָׁלַח צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶל נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּכֶלֶה לֵאמֹר: (ד) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹל הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלִיתִי מִירוּשָׁלַם בְּכֶלֶה: (ה) בָּנוּ בָתִּים וְשָׁבוּ וְנָטְעוּ גִּטּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָן: (ו) קָחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֵת בָּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאִנָּשִׁים וְתִלְדֶּנָּה בָנִים וּבָנוֹת וְרַבּוּ שָׁם

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט א-ז):

ניבא אל אותם שגלו בראשונה עם יכניה יא' שנה לפני החורבן, שידעו שהם יהיו שם זמן רב, ולא יתנהגו כמי שנמצא בדרך, מחמת התקוה שכל רגע הם עלולים לשוב.

דעת המצודות (להלן פסוקים כד' כח' כט') שכל הפרשיות שבפרק זה, כולם הם ספר אחד שנשלח לבבל. אמנם נתקשה בעצמו בדבר, שהרי פסוקים כה-כח הם העתק תשובת נביא שקר המתחיש אל נבואת תחילת הפרק. אם כן איך שייך לומר שכל הפרק עד סופו נשלח יחד. ועיין בדבריו מה שיישב על כך.

פרק כט (א) - ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלם אל יתר - על אותן שבירושלם - זקני הגולה ואל הכהנים ואל הנביאים ואל כל העם אשר הגלה נבוכדנאצר מירושלם בבלה:

(ב) - אחרי צאת יכניה המלך - שהגלה אחר שיצא יכניהו (עם שאר בית המלוכה) להיות נמסרים ביד נבוכדנאצר כמו שנאמר במלכים (ב כד יב). - והגבירה - המלכה והיא אם המלך כי היא יצאה עמו כמו שנאמר במלכים שם. - והסריסים - וחזר ופירש (שסריסים הם) - שרי יהודה וירושלם. והחרש והמסגר - הם האומנים ושומרי השערים^{קכ} אשר סגרו אותם בעתם. כן תרגם יונתן - מירושלם: (ג) - ביד אלעשה בן שפן - רוצה לומר הספר שהוא שלח (ירמיהו) ביד אלעשה - וגמריה בן חלקיה - (הם הלכו עבור שליחות אחרת) - אשר שלח צדקיה מלך יהודה אל נבוכדנאצר מלך בבל - לבבל. - לאמר - דברי הספר היו לאמר את האמור למטה: (ד) - כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לכל הגולה אשר הגלית מירושלם בבלה: (ה) - בנו בתים ושובו - וחשבו בהם כי לא תצאו מבבל בזמן קרוב - ונטעו גנות ואכלו את פריין: (ו) - קחו נשים והולידו בנים ובנות - עד לא תצאו משם. - וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים^{קכב} ותלדנה בנים ובנות ורבו שם - רוצה לומר קחו נשים למען תרבו שם וכפל הדבר במילים שונות. - ואל תמצטו - רוצה לומר אל תמנעו לקחת נשים, לבל תמצטו. כי כשימותו הם

מענין חיים - עינינו וזוטר

קכא ב. בגמרא ומדרשים מפרשים בכל מקום, שהחרש והמסגר אלף, הם גדולי החכמים והצדיקים שהם גלו לבבל. עיין לעיל פרק כד

קכב ו בנותיכם תנו לאנשים, מכאן שעל האב מוטל לקשט בנותיו בזמן הגיעתם לגיל הנשואין, ולתת נדוניא כיכלתו (כתובות נב, קידושין ל). ובסנהדרין ע"י ב' אמרו חז"ל בשם רבי עקיבא, איזהו עני רשע ערום, זה המשהה את בתו בוגרת.

וְאֵל תִּמְעָטוּ: (ז) וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָה אֵל יְהוָה כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שְׁלוֹם:

(ח) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵל יִשְׂרָאֵל לָכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְקִסְמֵיכֶם וְאֵל תִּשְׁמְעוּ אֵל חֲלֹמְתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מְחַלְמִים: (ט) כִּי בִשְׁקָר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בְּשֵׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים נָאִם יְהוָה:

(י) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה כִּי לִפִּי מְלֹאֵת לִבְבָּל שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם

(הגולים עצמם) ולא יאשרו בנים במקומם, ימעטו אם כן במספר: (ז) - ודרשו את שלום העיר- בקשו את שלום העיר - אשר הגלית אתכם שמה, והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום- כשיהיה בה שלום יהיה גם לכם שלום, כמאמר חכמינו ז"ל (אבות ג ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט ח-ט): הקדמה לפרשה הבאה, ואומר שלא ישמעו אל נביאי השקר שאומרים אחרת, ומבטיחים שישובו במהרה.

(ח) - כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵל יִשְׂרָאֵל לָכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְקִסְמֵיכֶם- נביאי השקר והקוסמים אשר בקרבכם אל יפתו אתכם במה שאומרים שמהר תשובו לירושלים, בהפך מדברי. וקצר בדבר המובן מעצמו. -ואל תשמעו אל חלמתיכם- האומרים לכם מה שראו בחלום. -אשר אתם מחלמים- רצה לומר שאתם שואלים מהם שהם ישאלו שאלת חלום: (ט) - כִּי בִשְׁקָר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בְּשֵׁמִי- מה שאומרים בשמי הוא שקר כי -לא שלחתים נאם ה'- (גם בבבל היו נביאי שקר, וכמו כן היו בעמון ומואב ושכניהם כלעיל כו ט, וכן ביהודה כלעיל כו יד):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט י-טו):

המלך כורש התיר שיעלו בני הגולה לארץ ישראל לבנות את בית המקדש, אבל לא עלה בידם עד יח' שנה אחר כן (יד' שנות מלכות אחשורוש היה באמצע יח' אלו). מה שהיה בימי כורש נקרא 'פקידה' אך לא נגמר הגלות, עד שעלו בשניה ובנו את המקדש רק אז היה ה'גאולה'. מחורבן בית המקדש הראשון ועד בנין השני היה ע' שנה שהוא גלות בבל.

כאן מדבר על הפקידה, מה ענינה. ואומר שהוא ע' שנה מיום שגבר נבוכדנצר על יהויקים מלך יהודה ושעבד אותו אליו, וזה היה יח' שנה לפני החורבן, ע' שנה אחר כך נפלה מלכות בבל, כפי שנאמר לעיל פרק כה יב' ויהיה כמלאות שבעים שנה אפקוד על מלך בבל'. ואז קרא כורש לבנות את המקדש.

והיה מחשבת ה' בזה, שבשנים אלו אותם שיעלו לירושלים למקום המקדש יתעלו בקדושת המקדש, ובזכות תפילתם במקום המקדש, ומעשיהם הטובים אחר שנכנעו בגלות בבל, יהיו ראויים לגאולה הגמורה והאחרונה, וכענין המבואר בתורה בפרשת נצבים שהפסוקים שם דומים לכאן (מצודות לפי ר"י אברבנאל).

(י) - כִּי כֹה אָמַר ה' כִּי לִפִּי מְלֹאֵת לִבְבָּל שְׁבָעִים שָׁנָה- כאשר יושלם לבבל ע' שנה מהתחלת התפשטותה על ישראל מעת שכבש נבוכדנצר את יהויקים בראשונה והיא היתה בשניה למלכות נבוכדנצר

וְהִקְמַתִי עֲלֵיכֶם אֶת דְּבָרֵי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה: (יא) כִּי אֲנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת הַמַּחְשְׁבֹת אֲשֶׁר אֲנֹכִי חָשַׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם יְהוָה מִחֲשָׁבוֹת שְׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרֵית וְתִקְנָה: (יב) וַיִּקְרָאתֶם אֹתִי וְהִלַּכְתֶּם וְהִתְפַּלַּלְתֶּם אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם: (יג) וַיִּבְקֹשׁוּ אֹתִי וַיִּמְצְאוּ אֹתִי כִּי תִדְרָשְׁנִי בְּכָל לַבְבְּכֶם: (יד) וַנִּמְצָא אֹתִי לָכֶם נְאֻם יְהוָה וְשָׁכַתִּי אֶת שְׁבִיתְכֶם [שְׁבוּתְכֶם] וַקְּבָצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל הַגּוֹיִם וּמִכָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדְחֵיתִי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם יְהוָה וְהִשְׁכַּחְתִּי אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִגְלִיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם: (טו) כִּי אֲמַרְתֶּם הַקִּים לָנוּ יְהוָה נִבְאִים בְּבָלָה:

והוא מלך מ"ה שנים אם כן נשארו עוד משנותיו מ"ד שנים וימי אויל מרודך בנו כ"ג שנים אלא שנבלעה שנה אחת בימי מלכות אביו כי עלתה לזה ולזה הרי אם כן ס"ו שנים וימי בלשאצר בנו ג' שנים הרי שבעים שנה חסר אחת אם כן בשנת אחת לדריוש מלאו שבעים שנה ומיד כשמת דריוש ומלך כורש בשנה הראשונה היתה הפקידה ושבּו לארצם וכמו שנאמר בדניאל. -אפקד אתכם- אז אזכור בכם -והקמתי עליכם- ואז אקיים עליכם -את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה- אבל לא קודם הזמן הזה כדברי הנביאים המשקרים: (יא) -כי אנכי ידעתי- אשר אנכי ידעתי -את המחשבת אשר אנכי חשב עליכם נאם ה' מחשבות שלום- שהמה לשלום ו-לא לרעה- רוצה לומר מה שתתעכבו בגולה שבעים שנה לכם לטובה, כי אז יכנע לבבכם הערל, וזהו יהיה סבה -לתת לכם אחריית- טוב -ותקוה- טובה אחר שתשובו הנה: (יב) -ויקראתם אותי- רוצה לומר אחר שיכנע לבבכם תשובו ותהיו במקום המקודש מקום המוכן ביותר לעבוד את ה' אז כאשר תקראו אלי -והלכתם- ותלכו בדרכי -והתפללתם אלי- תתפללו אלי להשיב את כל בני הגולה מכל המקומות. -ושמעתי אליכם- אז אשמע אליכם: (יג) -ובקשתי אותי- וכאשר תבקשו אותי -ומצאתם- אז תמצאו -כי תדרשוני- אם תדרשו אותי -בכל לבבכם-: (יד) -ונמצאתי לכם נאם ה'- אז אהיה נמצא לכם למלאות משאלותיכם -ושבתי את שבותכם- ואשיב את שבותכם רוצה לומר את הדבר הראוי להשיב לכם והוא הממשלה הראשונה. - וקבצתי אתכם- רוצה לומר את כל הגולה אקבץ -מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי אתכם שם נאם ה' והשבתי אתכם אל המקום אשר הגלית אתכם משם- ואת כולם אשיב אל המקום הזה, וכאומר מה שתשובו מבבל אין עצם הכוונה על הגאולה ההיא לשיהא נחשב מהירת ההשבה לטובה, כי עצם הכוונה היא למען תהיו במקום המקודש, מקום מיכן ביותר לעבוד את ה' להתפלל לפניו על גאולה כללית ושלמה גאולת עולם אם כן לטובה תחשב מה שתתעכבו שמה למען יכנע לבבכם לשוב לה' ויקובל תפלתכם (אבל הם לא כן עשו והוסיפו עוד לחטוא לכן גלו שוב ממנה): (טו) -כי אמרתם הקים לנו ה' נבאים בבלה- אם תאמרו הנה ה' העמיד לנו נביאים בבבל והמה מתנבאים שמהר נשוב, וקצר בדבר המובן מעצמו וכלומר כדי שלא יפקדו, ויחשבו, אולי נאמין לנביאי השקר, לכן מספר להם לגולים, את מה שיהיה עם הנשארים בארץ ישראל, מחמת אמונת בכזבי נביאי השקר):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט טז): מדבר עם גולי בבל, על אחיהם שלא גלו.

(טז) פי כה אמר יהוה אל המלך היושב אל פסא דוד ואל כל העם היושב בעיר הזאת אחיכם אשר לא יצאו אתכם בגולה:

(יז) פה אמר יהוה צבאות הנני משלח בם את החרב את הרעב ואת הדבר ונתתי אותם כתאנים השערים אשר לא תאכלנה מרע: (יח) וירדפתי אחריהם בחרב ברעב ובדבר ונתתים לזועה [לזענה] לכל ממלכות הארץ לאלה ולשמה ולשרקה ולחרפה בכל הגוים אשר הדחתים שם: (יט) תחת אשר לא שמעו אל דברי נאם יהוה אשר שלחתי אליהם את עבדי הנבאים השפם ושלח ולא שמעתם נאם יהוה: (כ) ואתם שמעו דבר יהוה כל הגולה אשר שלחתי מירושלם בבלה:

(טז) - כי כה אמר ה' - רצה לומר לא אמת ידברו כי כה אמר ה' - אל המלך היושב אל כסא דוד - על המלך היושב על כסא המלוכה -ואל כל העם- ועל כל העם -היושב בעיר הזאת, אחיכם, אשר לא יצאו אתכם בגולה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט יז - כ): מה יהיה סוף הנשמעים לנביאי השקר שבירושלם.
(יז) - כה אמר ה' צבאות - בעבור שארכו הדברים באמרו אחיכם וכו' אמר שנית כה אמר ה' - הנני משלח - בהם אגרה -בם את החרב את הרעב ואת הדבר- חרב האויב והרעב והדבר, וכאומר ואיך אם כן תשובו אתם מהרה, אם אמסור ביד האויב גם את היושבים פה. ונתתי אותם כתאנים השערים אשר לא תאכלנה מרע- כתאנים המגונים אשר אין לאכל בעבור רעתן, השנואים ומרוחקים מבני אדם. וכמו שנאמר וכתאנים הרעות וכו' כן אתן את צדקיהו וכו' (לעיל כד): (יח) -וירדפתי אחריהם- אפרע מהם - בחרב- האויב -וברעב ובדבר. ונתתים לזועה- רצה לומר אמסרם -לכל ממלכות הארץ- להיותם לזועה, כי כולם יחרידום. -לאלה- ישבעו לומר בשבועתם אהיה כהיוודים האומללים. -ולשמה- כולם יתמהו על גודל חורבנה. -ולשרקה- ישרקו על גודל האבדון. -ולחרפה- יחרפו אותם. -בכל הגוים אשר הדחתים שם- כמו אדיתם עבר במקום עתיד: (יט) -תחת- בעבור -תחת אשר לא שמעו אל דברי נאם ה' אשר שלחתי אליהם את עבדי הנבאים השפם ושלח- עם כי הייתי משלח בוריות רב עכ"ז -לא שמעתם- וכאילו ידבר אל מול יושבי ירושלים -נאם ה':- (כ) -ואתם שמעו דבר ה' כל הגולה אשר שלחתי מירושלם בבלה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט כא-כג):

מנבא פורענות לאחאב וצדקיהו נביאי שקר שהיו בבבל. וכן ניבא עליהם וגילה מסתריהם, שהיו מנאפים אשת איש^{קכג}.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קכג} בגמרא סנהדרין צ"ג מובא המעשה כולו, וכך היה מעשה, אלו השנים הלכו ובקשו לזנות עם בתו של נבוכדנצר, ואמרו לה כי כן אמר ה', אמרה לאביה, אמר לה אלקיהם של אלו שונא זמה כשיבואו אליך שלחי אותם אלי, כאשר באו אליה שלחה אותם לאביה, אמר להם מי אמר לכם לעשות כן אמרו לו הקב"ה, אמר להם והלא שאלתי את חנניה מישאל ועזריה ואמרו לי אסור, אמרו לו אנחנו נביאים כמותם, להם לא אמר ולנו אמר, אמר להם חפץ אני לבדוק אתכם כמו

(כא) פה אמר יהנה צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואֵל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר הנני נתן אתם ביד נבוכדנאצר מלך בבל והפם לעיניכם: (כב) ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישמך יהנה צדקיהו וכאחב אשר קלם מלך בבל באש: (כג) יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וידברו דבר בשמי שקר אשר לוא צויתם ואנכי הוידע [היודע] ועד נאם יהנה:

(כד) ואֵל שמעיהו הנחלמי תאמר לאמר: (כה) פה אמר יהנה צבאות אלהי ישראל לאמר יען אשר אתה שלחת בשמכה ספרים אל כל העם אשר בירושלם ואֵל צפניה בן מעשיה הפהן ואֵל כל הפהנים לאמר:

(כא) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה- על אחאב ועל צדקיהו. -הנבאים לכם בשמי שקר דבר אשר לא צויתי. הנני נתן אתם ביד נבוכדנאצר מלך בבל והכם- רוצה לומר ימיתם -לעיניכם: (כב) -ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה- לכל בני הגולה. -אשר בבבל לאמר- שיאמרו בקללתם -ישמך ה' כצדקיהו וכאחב אשר קלם מלך בבל: (כג) - יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם- בעבור שעשו נבלה וזנו עם נשי רעיהם, ועוד שנית וידברו דבר בשמי שקר אשר לוא צויתם- שדברו בשמי שקר. -הידוע- אשר דברו שקר כי לא צויתם. - ועד- כי ראיתי את אשר נאפו -נאם ה'- <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט כד-כט):

המעשה, מה שאמר שמעיה הנחלמי שהיה בבבל, כנגד ירמיה הנביא.

(כד) -ואל שמעיהו הנחלמי תדבר לאמר- גם זה מדברי הספר ששלח לבבל, ואמר שה' אמר לו שיאמר כזאת על שמעיהו הנחלמי: (כה) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר יען אשר אתה שלחת בשמכה ספרים אל כל העם אשר בירושלם ואֵל צפניה בן מעשיה הכהן ואל כל הכהנים- בעבור ששלחת הנה {לירושלם} אגרות משמך לבד, לא בשם כל בני הגולה, וכאילו הכל תלוי בכ לבד. - לאמר- וכה דברת בהאגרות: (כו) -ה' נתנך- כן כתב לצפניה הנה ה' העמיד אותך להיות -כהן- רצה לומר להיות שר הכהנים -תחת- במקום -יהוידע הכהן. להיות פקידים- להשגיח להיות ממונים ב-בית

מעין חיים - עיונים ומוסר

שבדקתי את חנניה מישאל ועזריה (שנסכו לכבשן האש ויצאו) אמרו לו הם היו שלשה ואנו שנים, אמר להם בחרו לכם שלישי מי שתצו, אמרו יהיה יהושע כהן גדול, סברו יבא יהושע שזכותו מרובה ויגן עלינו, הכניסם לאש והם השנים נקלו, היינו נשרפו ונעשו קקליות, ויהושע כהן גדול ניצל, אלא שבגדיו נחרכו. אמר לו נבוכדנצר ליהושע יודע אני בך שצדיק אתה, אבל מדוע שלט האש בך מעט, ובחנניה מישאל ועזריה לא שלטה, אמר לו יהושע שהיה בעוון שני החטאים. והטעם האמיתי היה כי היו בניו נושאות נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן.

(כו) **יְהוָה נִתְּנָךְ כִּהֵן פֶּחַת יְהוֹדָע הִפְּחֵן לַהֲיֹת פְּקָדִים בֵּית יְהוָה לְכָל אִישׁ מִשְׁגָּע וּמִתְנַבֵּא וְנִתְּתָה אֹתוֹ אֶל הַמַּהֲפֹכֶת וְאֶל הַצִּיֵּנֶק:** (כז) **וַעֲתָה לָמָּה לֹא גָעַרְתָּ בִּירְמְיָהוּ הָעֲנֹתָתִי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם:** (כח) **כִּי עַל כֵּן שָׁלַח אֲלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר אֲרָכָה הִיא בָּנוּ בְּתִים וְשָׁבוּ וְנִטְעוּ גִּזְוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶן:** (כט) **וַיִּקְרָא צַפְנִיָּה הַכֹּהֵן אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּאָזְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא:**

(ל) **וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר:** (לא) **שָׁלַח עַל כָּל הַגּוֹלָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל שְׁמַעְיָה הַנְּחֻלְמִי יַעַן אֲשֶׁר נָבֵא לָכֶם שְׁמַעְיָה וְאָנֹכִי לֹא שָׁלַחְתִּיו וַיִּבְטַח אֶתְכֶם עַל שְׁקָר:** (לב) **לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הַנְּבִיא פֶקֶד עַל שְׁמַעְיָה הַנְּחֻלְמִי וְעַל זִרְעוֹ לֹא יִהְיֶה לוֹ אִישׁ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הָעָם הַזֶּה וְלֹא יִרְאֶה בְּטוֹב אֲשֶׁר אָנֹכִי עוֹשֶׂה לְעַמִּי נָאִם יְהוָה כִּי סָרָה דְבַר עַל יְהוָה:**

ה', לכל- על כל -**איש משוגע ומתנבא**- דברי שגעון מלבו. -**ונתתה אותו**- רוצה לומר על פי דברך יתנהו הממונים -**אל המהפכת ואל הצינעק**- להיות כלוא שם: (כז) **-ועתה**- הואיל וכן -**למה**- אפילו -**לא גערת**- גערת נזיפה -**בירמיהו הענותתי המתנבא לכם**- דברי שגעון מלבו וקצר בדבר המובן: (כח) **-כי על כן**- רוצה לומר כי נראה בו שמדבר שגעון מלבו על אשר -**שלח וכו'**- **ארוכה היא**- הגלות הזה שאתם בה תהיה לזמן ארוך לכן -**בנו**- שם -**בתים ושוב**- ותשבו בהם -**ונטעו גנות ואכלו את פריהן**- כי לא תצאו משם בזמן קרוב. וכאומר הלא הדברים האלה לשגעון יחשבו, כי לא כן דבר ה' עמדי (ויתכן שעד לא שלח ירמיה הספר ביד אלעשה שלח ירמיה מקודם הדברים האלה בע"פ או במכתב): (כט) **-ויקרא צפניה הכהן את הספר הזה באזני ירמיהו הנביא**- גם זה מדברי הספר שכתב אליהם שצפניה קרא הספר לפניו, וראה כי כן כתב (ואף שירמיה עצמו כתב הדבר לא אמר באזני כמדבר בעדו, כי אם כאחר המדבר, וכן דרך המקרא כמו שנאמר וישלח ה' וכו' ואת שמואל (שמואל א' יב) ולא אמר ואותי עם כי שמואל עצמו היה המדבר):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק כט ל-לב): פורענות על שמעיה נביא השקר.

(ל) **-ויהי דבר ה'**- בעבור שארכו הדברים באמרו הסבה ושצפניה קרא הספר באזניו לכן אמר שוב ויהי דבר ה' -**אל ירמיהו לאמר**:- (לא) **-שלח על כל הגולה**- אל כל הגולה. -**לאמר כה אמר ה' אל שמעיה הנחלמי**- על שמעיה. **-יען אשר נבא לכם שמעיה ואני לא שלחתי ויבטח אתכם על שקר**- על הבטחת שקר: (לב) **-לכן כה אמר ה' הנני פקד**- העון הזה אזכור להשיב גמול -**על שמעיה הנחלמי ועל זרעו לא יהיה לו איש יושב בתוך העם הזה**- רוצה לומר לא יהיה מזרעו איש יושב במושב השרים והזקנים. -**ולא יראה בטוב אשר אני עשה לעמי נאם ה'**- הוא ההשבה מן הגולה. -**כי סרה דבר על ה'**- בעבור ה' דבר דבר המוסר ממנו מה שלא אמרה:

פרק ל (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהנה לאמר: (ב) פה אמר יהנה אלהי ישראל לאמר כתב לך את כל הדברים אשר דברתי אליך אל ספר: (ג) פי הנה ימים באים נאם יהנה ושכתי את שבות עמי ישראל ויהודה אמר יהנה נהשבתים אל הארץ אשר נתתי לאבותם וירשוה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ל א - ג):

מכאן ניבא קבוצת פרשיות של נחמה, על הגאולה העתידה לבא באחרית הימים. בכל פרשיות אלו, יש הדגשה מיוחדת, על כך שיאהבת ה' לעמו אינה פוסקת לנצח, על אף הפורענויות, על אף החטאים.

פרק ל (א) - הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' לאמר: (ב) כה אמר ה' אלהי ישראל לאמר, כתב לך את כל הדברים אשר דברתי אליך - הם הדברים האמורים במקראות שלאחריו, וכמו שנאמר (פסוק ד) ואלה הדברים, ולפי שיכתבם אחר שידבר אליו, לכן אמר אשר דברתי ולשון עבר, אף שעדיין לא דיבר אליו. - אל ספר - על ספר. וקראו ספר על שם סופו שאחר שיכתב יהיה ספר, וכן וטחני קמח (ישעיה מז ב) (והרי את החיטים טוחנים, ואז נעשה קמח, אלא על שם סופו) <ע"פ אבן עזרא ישעיה מז ב>: (ג) כי הנה ימים באים נאם ה' ושכתי את שבות - אשיב בהשקט ובמנוחה את בני השבי של - עמי ישראל ויהודה, אמר ה', והשבתים אל הארץ אשר נתתי לאבותם, וירשוה - והיא הגאולה האחרונה בימי המשית (מה שאינו כן בגאולת בית שני לא שבו אלא מעט יהודה) <ע"פ רד"ק>. רוצה לומר לכן כתוב הדברים בספר, למען יקראו בו, ויקוו אליה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ל ד - ט):

בגמרא סנהדרין צח אמרו על פרשה זו. בשעה שאומר הקב"ה לפמליא של מעלה איך אאבד אומות העולם מפני ישראל, נהפכו כל פנים לירקון. כלומר פני מלאכי השרת נצטערו מחוסר האהבה לישראל, שנראה לכאורה מתשובת האלוקים.

ובירושלמי תחילת מסכת תענית מובא מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע, לר' אליעזר אין ישראל נגאלין אלא בתשובה, ור' יהושע חולק. אמר לו רבי יהושע וכי אם יעמדו ישראל ולא יעשו תשובה אינן נגאלין לעולם (כלומר, והרי הבטיחה תורה את הגאולה בפרשת נצבים) אמר לו ר' אליעזר הקב"ה מעמיד עליהן מלך קשה כהמן, ומיד הן עושין תשובה והן נגאלין. מאי טעמא (מה המקור לכך) שנאמר (בפרשה שלנו) ועת צרה היא ליעקב וממנה ישע.

למדנו שהנבואה מדברת באחרית הימים. להודיע שבאותו זמן יהיה צרה גדולה לישראל, [וכן לכל באי עולם. ירושלמי תגיגה ב' א'].

סופה של אותה צרה, היא הגאולה השלמה לישראל, אשר תחת שעבוד מלכויות אומות העולם, נהיה תחת מלך המשית. ויאבדו האומות שונאי ישראל.

(ד) וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל יִשְׂרָאֵל וְאֶל יְהוּדָה: (ה) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה קוֹל חֲרָדָה שָׁמְעֵנוּ פֶּחַד וְאֵין שְׁלוֹם: (ו) שְׁאֲלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֵלֵד זָכָר מִדּוֹעַ רְאִיתִי כָל גֹּבֵר יָדָיו עַל חֲלָצָיו פִּיּוּלְדָה וְנִהְפְּכוּ כָל פָּנִים לִירְקוֹן: (ז) הוּא כִּי גָדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאֵין כְּמֹהוּ וְעַתָּה צָרָה הִיא לִיעֶקֶב וּמִמָּנָה יִשָּׁע: (ח) וְהִיָּה בַיּוֹם הַהוּא נָאִם יְהוָה צָבָאוֹת אֲשֶׁבֶר עָלוּ מֵעַל צוּאֲרֵיךְ וּמוֹסְרוֹתֶיךָ אֲנַתְּקָ וְלֹא יַעֲבֹדוּ בּוֹ עוֹד זָרִים: (ט) וְעִבְדוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מֶלֶכָם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם:

(י) וְאַתָּה אַל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב נָאִם יְהוָה וְאַל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֶיךָ מִמַּחְלֹק וְאֵת זֶרְעֶךָ מֵאֶרֶץ שָׁבִים וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֵן וְאֵין

(ד) -ואלה הדברים אשר דבר ה' אל ישראל ואל יהודה על ישראל ועל יהודה:-
(ה) -כי כה- אשר כה -אמר ה' הנה קול חרדה שמענו- והיא בעת בוא גוג ומגוג. -פחד ואין שלום- כפל הדבר במילים שונות לגודל הפחד שיהיה אז: (ו) -שאלו נא וראו- אמר בדרך מליצה, שאלו עתה לאנשים וראו מה הנעשה בעולם, -אם ילד זכר- אם דרך הזכר ללדת בנים להיות לו חבלי יולדה, וכאומר הלא זה לא יהיה מעולם, -מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיוולדה- ומדוע אם כן ראיתי כל גבר תומך ידיו על חלציו כדרך היולדה, בעת יבואו לה חבלים. -ונהפכו כל פנים לירקון- וכל פני האנשים נהפכו למראה ירוק, כדרך האשה הכורעת ללדת: (ז) -הוי כי גדול היום ההוא- יש להתאונן כי היום ההוא יהיה גדול מאד, רצה לומר צרות גדולות ומרובות יהיו אז. -מאין כמחוד- רוצה לומר כמה שאנו רואים בו שאין כמוהו, לכן יקרא גדול, ודוגמתו מאין כמוך ה' (לעיל י). -ועת צרה היא ליעקב- אז יהיה עת צרה לישראל, -וממנה יושע- אבל מן הצרה ההיא תצא לו עוד תשועה: (ח) -והיה ביום ההוא נאם ה' צבאות אשבר עלו מעל צואריך- עול הכשדים אשבור מעל צואריך, -ומוסרותיך אנתק - וקשורי רצועות העול אנתק ואסיר ממך -ולא יעבדו בו עוד זרים:- (ט) -ועבדו את ה' אלהיהם- רק את ה' יעבדו. -ואת דוד מלכם- זהו מלך המשיח הבא מזרע דוד >ע"פ רד"ק פ"ה הב'. -אשר אקים להם- אשר אעמיד עליהם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ל י יא):

הבטחה לכלל ישראל, שלא יכלו. 'כי אתך אני' - ה' קרוב אלינו גם בזמן הצרות, ותמיד מוכן להושיענו.

(י) -ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה'- לכן מעתה אל תירא שלא תשתקע בגולה. -ואל תחת ישראל- כפל הדבר במילים שונות. -כי הנני מושיעך מרחוק- כי אני הוא המוכן להושיעך ולגאלך מארץ מרחק ממקום שאתה שם. -ואת זרעך- רוצה לומר לא אותך אגאל כי אם זרעך הנולדים לך, אותם אגאול -מארץ שבים. ושב יעקב ושקט- ומאז והלאה ישב יעקב בשובה ונחת והשקט -ושאן ואין מחריד- ולא

מִחְרִיד: (יא) פִּי אֶתְךָ אֲנִי נָאִם יִהְיֶה לְהוֹשִׁיעֶךָ כִּי אֶעֱשֶׂה כָּלָה כָּלָה בְּכָל הַגּוֹלִים אֲשֶׁר הִפְצֹתִיךָ שָׁם אַךְ אֶתְךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָּלָה וַיִּסְרֹתִיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנָקָה לֹא אֶנְקֶךָ:

(יב) פִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֲנוֹשׁ לְשִׁבְרֶךָ נִחְלָה מִפְּתֶךָ: (יג) אֵין דָּן דִּינֶךָ לְמִזּוֹר רַפָּאוֹת תַּעֲלֶה אֵין לָךְ: (יד) כָּל מְאֹהֲבֶיךָ שִׁכְחוּךָ אוֹתְךָ לֹא יִדְרְשׁוּ כִּי מִפֶּת אוֹיֵב הִפִּיתִיךָ מוֹסֵר אֲכָזְרִי עַל רֹב עֲוֹנֶךָ עֲצָמוּ חֲטָאתֶיךָ: (טו) מִה תִּזְעַק עַל שִׁבְרֶךָ אֲנוֹשׁ מִכָּאֲבֶךָ עַל רֹב עֲוֹנֶךָ עֲצָמוּ חֲטָאתֶיךָ עֲשִׂיתִי אֵלָה לָךְ: (טז) לָכֵן כָּל אֲכָלֶיךָ יֵאָכְלוּ וְכָל צָרֶיךָ כָּלָם בְּשִׁבִּי יִלְכוּ וְהָיוּ שְׂאִסִּיךָ לַמִּשְׁפָּה וְכָל בְּזוּיֶךָ אֶתֶּן לְבָז: (יז) כִּי אֶעֱלֶה אֲרֻכָּה לָךְ וּמִמְכּוֹתֶיךָ

ימצא עוד מי יחירדו: (יא) -כי אתך אני נאם ה' להושיעך כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפצותיך שם אך אתך לא אעשה כלה ויסרתך למשפט ונקה לא אנקך:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ל יב-יז):

נראה שעיקר כונת הפרשה, לומר שהעונש והרעות אינו מוכיח שה' הפסיק לאהוב אותנו (כמו שהגויים חושבים), אלא הם דבר זמני, עבור העונות. ולכן אין הצרות הגדולות סיבה להתייאש מהישועה. וגם עומק החלאים של הצרות, אינו מונע מה' לרפאתינו.

(יב) -כִּי כֹה אָמַר ה' אֲנוֹשׁ לְשִׁבְרֶךָ- הן אמת את השבר שהיה לך, היה כאוב ביותר. -**נחלה מכתך-** המכות שבאו עליך היו מחליאים מאד: **(יג) -אֵין דָּן דִּינֶךָ לְמִזּוֹר-** לא היה מי מהרופאים שופט משפט מכתך לקבל רפואה, ולכן להיותו חולי נואש -**רפאות תעלה אין לך-** לא עשו לך רפואה כלל, כי כן הדרך כשהרופאים מתייאשים לרפאות החולי לא יעשו עוד רפואה כלל <ע"פ רד"ק>: **(יד) -כל מאהביך שכחוך אותך לא ידרשו-** כל האוהבים אותך שכחו בך, ולא ידרשו אותך לבקרך בעת החולי. -**כִּי מַכַּת אוֹיֵב הִכִּיתִיךָ מוֹסֵר אֲכָזְרִי-** הכיתי אותך כאויב המכה בייסורי אכזרי, ולכן חשבו כולם שמאסתי בך. -**עַל רֹב עֲוֹנֶיךָ-** רוצה לומר אולם לא על חנם הכיתך, כי אם על רוב עוונך - **עֲצָמוּ חֲטָאתֶיךָ-** כי רבו חטאתיך: **(טו) -מִה תִּזְעַק-** לכן מה תצעק להתרעם -**עַל שִׁבְרֶךָ-** באמרך - **אֲנוֹשׁ מִכָּאֲבֶךָ-** שאנושה מכתך, הואיל ו-**עַל רֹב עֲוֹנֶיךָ עֲצָמוּ חֲטָאתֶיךָ-** ומרבית חטאתיך -**עֲשִׂיתִי אֵלָה לָךְ-** לשלם גמול. ולא באו בחנם וכאילו שה' שונא אותנו ח"ו, או מפסיק לשמור עלינו. לא, ה' אוהב אותנו, והצרות הם לפי חשבון <ע"פ רד"ק>: **(טז) -לָכֵן-** הואיל ואני (רק) משלם גמול המפעל (ובאמת אני אוהב אתכם), לכן -כל אוכליך יאכלו- רצה לומר המשחיתים אותך ישחתו גם המה בגמולם. -**וְכָל צָרֶיךָ כָּלָם בְּשִׁבִּי יִלְכוּ-** כל הצרים אותך ילכו בשבי. -**וְהָיוּ שְׂאִסִּיךָ לַמִּשְׁפָּה-** הרומסים אותך יהיו לרמיסה, -**וְכָל בְּזוּיֶךָ אֶתֶּן לְבָז-** וכל השוללים אותך אתן לשלל ביד האויב כי גמול אני משלם <ע"פ ר"י אברבנאל>: **(יז) -כִּי אֶעֱלֶה אֲרֻכָּה לָךְ-** רצה לומר אלא לך לבד אעשה חסד ואעלה רפואה -**וּמִמְכּוֹתֶיךָ**

אֶרְפָּאךְ נָאִם יְהוָה כִּי נִדְחָה קְרָאוּ לְךָ צִיּוֹן הִיא דִּרְשׁ אֵין לָהּ:

(יח) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי שָׁב שְׁבוֹת אֶהְיֶה יַעֲקֹב וּמִשְׁפָּנָתוֹ אֶרְחֹם וּנְבִנְתָה עִיר עַל תֵּלָה וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ יָשֹׁב: (יט) וַיֵּצֵא מֵהֶם תּוֹדָה וְקוֹל מְשַׁחֲקִים וְהִרְבֵּיתִים וְלֹא יִמָּעֻטוּ וְהִכְפִּדְתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ: (כ) וְהָיוּ בָנָיו כְּקֶדֶם נַעֲדָתוֹ לִפְנֵי תַפּוֹן וּפְקֻדָּתִי עַל כָּל לַחֲצִיו: (כא) וְהָיָה אֲדִירוֹ מִמֶּנּוּ וּמִשְׁלֹ מִקְרָבוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלַי כִּי מִי הוּא זֶה עָרַב אֶת לְבֹו לְגִשְׁתִּי אֵלַי נָאִם יְהוָה: (כב) וְהִיָּתָם לִי לְעָם וְאֶנְכִי אֶהְיֶה לָכֶם

ארפאך נאם ה' - וארפאך ממכתך לשוב להיות כמאז. **כי נדחה קראו לך** - רצה לומר עם כי יקראו לך נדחה, ואמרו - ציון היא - עיר אשר - דרש אין לה - אין לה דורש, לא כן היא כי אני אקבצם ואדרוש אותם <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ל יח-כב):

התקוה העתידה, במעלות גשמיות ורוחניות. בנין בית המקדש, מלך המשיח.

(יח) **כה אמר ה' הנני שב שבות** - אושיב בהשקט את שבי **אהלי יעקב** - שגלו מהם. - **ומשכנותיו ארחם** - לבל יהיו שוממים. **ונבנתה עיר** - זה ירושלים. **על תלה** - רצה לומר על גבהה וחזקתה שהיתה לה מאז. **וארמון** - זה בית המקדש. **על משפטו ישב** - רצה לומר בדרך ובענין שהיה מאז: (יט) **ויצא מהם תודה** - מאהלי יעקב יצא השמעת הודאה למקום **וקול משחקים** - ושמחים על רוב הטובה. **והרבייתם** - בבנים ובבנות - ולא ימעטו - כדרך שהיו מתמעטים והולכים בהיותם בכבל. - **והכבדתם ולא יצערו** - יהיו עם כבד (בריבוי) וכפל הדבר במילים שונות <ע"פ רד"ק>: (כ) **והיו בניו כקדם** - חביבים עלי כבימי קדם. **ועדתו לפני תכון** - יהיו נכונים לפני, רצה לומר אשגיה במ להכין אותם ברוב טובה. **ופקדתי** - אשגיה להשיב גמול **על כל לחציו** - הלוחצים אותו: (כא) **והיה אדירו ממנו** - רצה לומר מלכו <גיטין נו> יהיה מִישראל. **ומשלו מקרבו יצא** - כפל הדבר במילים שונות. - **והקרבתיו** - אני אקרב אותו והוא יהיה **נגש אלי** - להתקרב, רצה לומר אטע בלבו יראה ה' והוא יהיה מוסיף והולך. **כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם ה'** - בא ליתן טעם למה בתחלה אקרב, ואחרי זה יגש אלי, ואמר כי מי הוא זה האיש אשר התחייב את לבו לגשת אלי להתקרב אם לא אסייעו לקרבה ולהתדבק בי <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כב) **והייתם לי לעם** - רצה לומר כולכם תאמינו בי ותהיו עמי **ואנכי** - ואני **אהיה לכם לאלים** - להשגיח בכם ולהיטיב אתכם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ל כג-כה):

נקמה בגויים. לעיל כג יט כתובה פרשה במילים דומות לכאן. אולם הנושא שונה לגמרי. שם דיבר על רשעי ישראל, וכאן על הנכרים.

לאלהים:

(כג) הנה סערת יהנה חמה יצאה סער מתגורר על ראש רשעים יחול:
(כד) לא ישוב חרון אף יהנה עד עשתו ועד הקימו מזמות לבו באחרית
הימים תתבוננו בה: (כה) בעת ההיא נאם יהנה אהיה לאלהים לכל
משפחות ישראל והמה יהיו לי לעם:

פרק לא (א) פה אמר יהנה מצא חן במדבר עם שרידי חרב הלוח
להרגיעו ישראל: (ב) מכחוק יהנה נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על

(כג) -הנה סערת ה' חמה יצאה- תצא בחמה עבר במקום עתיד. -סער מתגורר- הסער הזה הוא
מלא מכריה וחתוך <מכלל יופי בשם ... שורש גרר> -על ראש רשעים יחול^{קע}- והוא יהיה חל ושוכן על
ראש הרשעים, הם האומות שהרעו לישראל <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כד) -לא ישיב מהם חרון
אפו עד יעשה ויקים מחשבות לבו. באחרית הימים- רצה לומר אם יתמהמה הנה בסוף הימים כשתתקיים -
תתבוננו בה- שלא שב ה' מחרון אפו, עם כי נתארך הזמן (וזה מלמד על אהבתו אלינו): (כה) -
בעת ההיא נאם ה'- בזמן הגאולה -אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל-, רצה לומר אשגיח בהם ואטיב
עמהם. -והמה יהיו לי לעם^{קפ}- כולם יאמינו בי ויהיו עמי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא א-ה):

מנבא שאהבת ה' לעמו, אהבת עולם היא. ותמיד האהבה גדולה, כמו בראשונה. ומנבא על קיום מצוות
אכילת מעשר שני בטהרה בירושלים.

פרק לא (א) -כה אמר ה' מצא חן במדבר עם שרידי חרב- עם ישראל הנשארים מחרב מצרים
המתנכלים אותם להמיתם, העם הוא מצא חן בעיני בעת שהלכו אחרי במדבר ארץ לא זרועה. -הלוח
להרגיעו ישראל- לכן הלך ישראל למקום מרגועם לרשת את הארץ לשבת בה בהשקט: (ב) -
מרחוק- אמר הנביא מומן רחוק עוד היינו במצרים -ה' נראה לי- רצה לומר ה' נגלה אז לנביאי ישראל הם
משה ואהרן. -ואהבת עולם- רצה לומר וכן יאמר (להם) תמיד וגם בעבר גם היום, הנה אהבת עולם -

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קע} יט על ראש רשעים. ארכו של עולם במקום הזה (של חמי טבריא וכיוצא בו), שבעה מקומות זה למטה מזה, וחו גיהנם,
ושערי צלמות, שערי מות, טיט הין, בור שחת, שאול, ואבדון. ולמטה מכולן ארקא. ומלאכי חבלה מעמידין רשעים
בארקא תחת נהר דינור שהוא יוצא תחת כסא הכבוד, שנאמר "הנה סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים
יחול". והיודר לארקא משם שוב אינו עולה, והם נדונים לדורי דורות (פרקי דר' אליעזר פ"ד).

^{קפ} כה. הסדר בחלקי הפסוק הוא הפוך מפסוק כב'. וכבר עמד על כך הגאון מלבי"ם בפירושו.
ואולי הביאור בדבר, בפרשה הקודמת אומר שבזכות התעוררות שלנו, יהיה ה' קרוב אלינו. אולם בפרשה זו עוסק בענין
רשעים, והפורענות המוזכרת כאן היא על רשעי אומות העולם (לא כמו בפרק כג יט). ועל כך מסיים ואומר, שגם אם יהיו
בין בני ישראל, אנשים ואף קבוצות, שדרגתם פחותה, ואולי גם נכשלו באיזה חטאים. ה' יקרבם ויעלם, יהיה להם
לאלוקים, עד שיהיו לו לעם. וכן מדויק בפסוק, שאמר "לכל משפחות", לרבות הנחשלים (וגם להלן מדבר על ענין זה.
עיינן על הפסוק בס עור ופסח). ואם זכינו לפירוש האמת, הרי פסוק זה נחמה גדולה הוא.

בן מִשְׁכֶּתֶיךָ חֶסֶד: (ג) עוד אֶבְנֶךָ וְנִבְנִיתָ בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל עוד תַּעֲדִי תַּפִּיךָ
וְיִצְאָתָּ בְּמַחֹל מִשְׁחָקִים: (ד) עוד תִּטְעִי כֶּרְמִים בְּהָרֵי שְׁמֶרֶן וְנָטְעוּ
נָטְעִים וְחָלְלוּ: (ה) כִּי יֵשׁ יוֹם קָרָאוּ נֹצְרִים בְּהָר אֶפְרַיִם קוֹמוּ וְנַעֲלֵה צִיּוֹן
אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

אהבתך, על כן משכתיך חסד - על כן אמשיך לך חסד <ע"פ תרגום>: (ג) **-עוד אבנך ונבנית-**
רצה לומר הנה הבית הראשון והשני בנו בני אדם ונחרבו, ועוד אבנך אני את השלישי ותשאר בנויה עד
עולם <ע"פ רש"י>. **-בתולת ישראל-** את עדת ישראל החביבה עלי כבתולה אשר לא ידעה איש, שהיא
חביבה לבעלה קט"ו. **-עוד תעדי תפיך-** תקשטי תופיך לייפותם, כדרך המתענגים שמייפים כלי הנגון בכל מיני
פאר. **-ויצאת במחול משחקים-** ותצא ברקוד של שמחה. ולפי שהמשיל את ישראל לבתולה אמר ענין
שמחת הבתולה ותענוגיה, ורצה לומר הרבה טובה יבוא לך: (ד) **-עוד תטעי כרמים- בהרי**
שמרון- עם כי עתה המה שוממים. **-נטעו נוצעים** קט"ז **והללו-** עבר במקום עתיד, ורצה לומר הנוטעים ינטעו
הכרמים והם יחללוה בשנה ה' (אחר שבג') השנים הראשונות של האילן פירותיו ערלה) כמו שנאמר
ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה' (ויקרא יט), שצריך להביא הפירות לירושלים ולאוכלן
שם או לפדותן ולחללן על כסף ויוציא הכסף בירושלים. ואמר שהנוטעים יחללום, ולא יקחם האויב כמאז,
ומגודל הרבוי לא יוכלו להביאם לירושלים ויחללום על כסף: (ה) **-כי יש יום קראו נוצרים** קט"ח
בהר אפרים- הנה יום מוכן אשר הצופים העומדים בהרים יקראו בקול **-קומו ונעלה ציון אל ה' אלהינו-** כי
באה הגאולה וחזרה השכינה למקומה לציון <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא ו-ח):

אומר ליעקב לשמוח ולהלל את ה' על קיבוץ נדחי ישראל (עיין דברים ל ג, ושם ה' את שבותך, ושם
וקבצך מכל העמים אשר הפיצך. אם יהיה נדחך משם יקבצך. כלומר מלבד שיבת ישראל, יהיה עוד קיבוץ
מעין חיים - עינינו וזוטר

קט"ו ג. בתולת ישראל. מתאר שאהבת ה' לעמו אינה כמו מחזיר גרושתו, שאינו שמחה כל כך. אלא כבתולה, ולכך הזכיר גם
את האהבה הראשונה של ימצא חן במדבר, ואומר שה'אהבת עולם' הוא באותו דרגא כמו בתחילה.

קט"ז ד. מהר"י אברבנאל התקשה מאד, מדוע פתח בלשון נקבה עוד תטעי, ומסיים בלשון זכר נוצעים ולא נטעות. ולעניותי
לא קשה כלום (ופלא מה עלה על דעת האברבנאל להקשות). כי הלא ברור שדברי הפרשה בתחילתם הם דברי ה' המדבר
עם עמו באהבה כדבר אל כלה (וכמו בכל שיר השירים). ואילו הפסוק קראו נוצרים בהר אפרים, אינו המשך דבר ה'
באופן הראשון, כי אם מה שהנביא חווה את העתיד.

אשר לפי זה ביאור הפסוק הוא כך, עוד תטעי כרמים. הוא דבר ה', וכאן מסתיים דבר ה' לנוכח ישראל. ומכאן הנביא
מסביר מהו נטיעה זו, ומכנה את ישראל בלשון נסתר (נטעו), הוא במשקל קראו שבפסוק (הא) אומר שהנוטעים נטעו
אותם בעבור יניעו למצוות חילול מעשר שני, אשר במצוה זו נאמר (דברים יד כג) למען תלמד ליראה, והנוטעים מצפים
ונוצרים ליום בו יעלו ברנה, לשמוח בעבודת ה' ולהודות לו, מתוך שמחה וטוב לבב.

קט"ח ה. נוצרים. לפי התרגום הוא הצדיקים השומרים ומצפים לגאולה. עיין שם. לפרש"י הוא צופים הרואים למרחוק.
ומהר"י קרא מביא פירוש ר' מנחם בר חלבו, כי יש יום יקהלו שומרי פירות, ויאמרו נקחה ביקורים ונעלה ציון. ולע"ז
הנוטע אינו אוכל פירות רק אחרי כמה שנים, בינתיים הוא שומר ומצפה, וזה נקרא נוצר.

לפי כל הפירושים אנו למדים שהשמחה אינה להכרמים עצמם, כי אם שמחה היא עם המצוות ועבודת ה'. כאשר נזכה
גם לעלות אל ציון, בעליה אל בית ה' אלוקינו בבית המקדש השלישי המוזכר בפסוק ג', ויהיה גם שפע ואפשרות לקיים
את מצוות אכילת מעות מעשר שני בטהרה בירושלים.

וכמו שאנו מתפללים בברכת מעין שלש, והעלינו לתוכה ושמחנו בה, ונאכל מפריה ונשבע מטובה, ונברך עליה בקדשה
ובטהרה. והכוונה בטהרה לפירות מעשר שני הנאכלים בירושלים בטהרה.

(ו) **כִּי כֹה אָמַר יְהוָה רְנֹו לַיַּעֲקֹב שְׁמָחָה וַצְהֵלֹו בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעֻו הִלְלוּ וְאָמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת עַמָּךְ אֶת שְׂאֵרֵית יִשְׂרָאֵל:** (ז) **הֲנִנִי מִבֵּיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבְּצָתִים מִיַּרְכָּתִי אֶרֶץ בָּם עוֹר וּפֶסֶחַ הָרָה וּלְדַת יַחְדָּו קָהֵל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הִנֵּה:** (ח) **בְּכִכִּי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילִם אֶל נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֹא יִכְשְׁלוּ כֹה כִּי הֵייתִי לַיִּשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכִכְרֵי הוּא:**

(ט) **שָׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאֵיִם מִמֶּרְחֶק וְאָמְרוּ מִזֶּרֶה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ וְשָׁמְרוּ כְּלָעָה עֲדָרוּ:** (י) **כִּי פָדָה יְהוָה אֶת יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חֲזָק**

הנדחים הרחוקים. ועליהם מדבר כאן) להלל ולהודיע שהוא מאת ה'. ואומר שיהיה באהבה ורחמים על כל אחד.

(ו) - **כִּי כֹה אָמַר ה' רְנֹו לַיַּעֲקֹב שְׁמָחָה** - הוא הפוך, ה' אמר ליעקב, רנו בקול שמחה. - **וַצְהֵלֹו** - השמיעו קול גדול. - **בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם** - רצה לומר במקומות הגבוהות שבארצות הגוים, להיות הקול נשמע למרחוק. - **הַשְׁמִיעֻו** - קול ו-הללו - את ה' - **וְאָמְרוּ הוֹשַׁע ה'** - אתה ה' הנה הושעת - **אֶת עַמָּךְ אֶת שְׂאֵרֵית יִשְׂרָאֵל** - <ע"פ תרגום>: (ז) - **כִּי הֲנִנִי מִבֵּיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן** - הם שגלו לבבל <ע"פ אלשיך>. - **וְקִבְּצָתִים מִיַּרְכָּתִי אֶרֶץ** - הם בני עשרת השבטים שגלו למרחוק לקצות הארץ. - **בָּם** - בהבאים יהיה - **עוֹר וּפֶסֶחַ הָרָה וּלְדַת יַחְדָּו** - רצה לומר כולם ישובו, איש לא נעדר. - **קָהֵל גָּדוֹל** - קבוץ גדול - **יָשׁוּבוּ הִנֵּה:** (ח) - **בְּכִכִּי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילִם** - רצה לומר על ידי תשובה ותפלה אגאלם <ע"פ רש"י>. - **אוֹלִיכֶם אֶל נַחֲלֵי מַיִם** - אצל נחלי מים למען ימצאו לרוות הצמאון. - **בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֹא יִכְשְׁלוּ כֹה** - בדרך שוה מבלי עקמימות למען לא יכשלו בם. - **כִּי הֵייתִי לַיִּשְׂרָאֵל לְאָב** - לחשוש בתקנתם כאב החושש בתקנת בנו. - **וְאֶפְרַיִם בְּכִכְרֵי הוּא** - חביב עלי כבן בכור לאביו <ע"פ תרגום>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא ט-יג):

בפרשה הקודמת דיבר עם בני ישראל. כאן מדבר עם האומות על ישראל (כפי שנראה מהלשונות שמעו גויים, ועמי את טובי) וקורא להם, שיתבוננו יראו וידעו, כי הגלות וקיצוץ הגלויות, הוא על ידי השגחת ה', שהרי הגויים הם יודעים, שבאמת הם חזקים מיעקב (רד"ק פסוק ט').

מתאר את השמחה שתהיה. ושנוכח להקריב מנחות וזבחים בבית המקדש.

(ט) - **שָׁמְעוּ דְּבַר ה' גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאֵיִם מִמֶּרְחֶק** - מה שתשמעו הגידו באיים הרחוקים. - **וְאָמְרוּ מִזֶּרֶה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ** - כה תאמרו הנה המפורז המקום יקבץ אותו - **וְשָׁמְרוּ כְּלָעָה** - השומר - **עֲדָרוּ:** (י) - **כִּי פָדָה ה' אֶת יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חֲזָק מִמֶּנּוּ:** (יא) - **וּבֹאוּ וּרְנֵנוּ^{קעט} בְּמִרוֹם צִיּוֹן** -

מעין חיים - עינינו וזמור

^{קעט} יא. ורנו במרום ציון אל טוב ה'. לא אמר שירננו בשדה, או בבית עם המשפחה, אלא בהר הבית, כלומר במקום המקדש, במקום עבודת ה'. ובאמת כל הפרטים שהזכיר הם הדברים שמקריבים עמם מנחות וזבחים. וכן מבואר ממה שמסיים ורויתי נפש הכהנים.

מִמֶּנּוּ: (יא) וּבָאוּ וַיִּנָּנוּ בְּמָרוֹם צִיּוֹן וַיִּנְהָרוּ אֶל טוֹב יְהוָה עַל דָּגָן וְעַל תִּירֵשׁ וְעַל יֵצֶהָר וְעַל בְּנֵי צֶאֱן וּבָקָר וְהִיָּתָה נִפְשָׁם כַּגֶּן רֶנָּה וְלֹא יוֹסִיפוּ לְדָאֲבָה עוֹד: (יב) אַז תִּשְׂמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל וּבַחֲרִים וַיִּזְקְנוּם יַחְדָּו וְהִפְכַּתִּי אֲבָלָם לְשִׂשׁוֹן וַיִּנְחַמְתִּים וַיִּשְׂמַחְתִּים מִיָּגוֹנָם: (יג) וְרוֹיִתִי נִפְשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשָׁן וְעַמִּי אֶת טוֹבִי יִשְׁפְּעוּ נָאִם יְהוָה:

(יד) כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהַנְחֵם עַל בְּנֵיהָ פִי אֵינָנוּ:

(טו) כֹּה אָמַר יְהוָה מְנַעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינֶיךָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר

בהר ציון שהוא רם וגשש. ו-נהרו- ימשכו לבוא. אל טוב ה'- רצה לומר לקבל טובה מרובה, וחזור ומפרש על דגן ועל תירש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר, והיתה נפשם כגן רוה- יהיו שבעים בטובה כגן הירק, השביעה בכל עת, כי הדרך להשקותה ברגל (ואין מסתפקים במי הגשמים). ו-לא יוסיפו לדאבה עוד- לא יוסיפו להיות בעצבון ודאגה כמאז <ע"פ תרגום>: (י ב) -אז תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו- לרוב השמחה יהיו הזקנים נמשכים אחר הבחורים, לעשות כמעשיהם לשמוח במחול (בדרך כלל הצעירים מרקדים והזקנים שמחים מהצד) <ע"פ ר"י אברבנאל>. ו-הפכתי אבלם- האבל שהיה להם מאז, אהפוך ל-ששון ונחמתים- ובוה יהיו מנוחמים על האבל שמואז. ו-שמחתים מיגונם- רצה לומר ערך השמחה יהיה יותר מערך היגון שהיה להם מאז: (י ג) -ורויתי נפש הכהנים דשן- לפי שבעת החורבן היה נעדר מהכהנים מיתר אשי ה', לכן אמר הנה אז אשביע נפש הכהנים דשן, כי יאכלו בשר הקדשים (הם הקרבנות) <ע"פ ר"ד>. ו-עמי את טובי ישבעו נאם ה'- את הטוב הבא להם מאתי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא יד): תפלת רחל אמנו ע"ה על כלל ישראל

(י ד) -כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים- הנה בשמי מרום נשמע קול והוא יללת בכי מר. -רחל מבכה- הקול ההוא של רחל אמנו אשר מבכה -על בניה. מאנה להנחם על בניה כי איננו ממאנת לקבל תנוחמין כי אין מי נשאר בארצם כי כולם גלו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא טו-יט): קבלת ה' את תפלת רחל אמנו (בפרשה מוזכר אהבת ה' ורחמיו לאפרים, שהרי אפרים הוא זרעה של רחל).

(ט ו) -כה אמר ה' מנעי קולך מבכי, ועיניך- מנעי עיניך -מדמעה. כי יש שכר לפעולתך נאם ה'- (מהו פעולתך) אמרו רז"ל בשעה שהעמיד מנשה דמות בהיכל^ט נכנסה רחל לפני המקום ואמרה הלוא

מעין חיים - עיונים ומוסר

הרי מפורש שהטובה הגשמית אינה מתוארת כתכלית בפני עצמו, אלא כאמצעי שעל ידו תהיה הרינון וחשירה בבית המקדש, גדולה ושלמה יותר. וכנאמר לעיל פסוק ד'.

^ט טו. המצודות כותב שענין פיוס רחל היה בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל. אולם במקור הדברים, במדרש רבה (איכה פתיחה כד), ובתנא דבי אליהו (פרק ל') כתוב שהענין לא היה בשעה זו, אלא בשעת החורבן כאשר גלו לבבל. אולם באמת מבואר שם שרחל היתה מפייסת לכפר על חטא צלם בהיכל.

לפֿעֿלְתֶּךָ נָאִם יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: (טז) וְגַם תִּקְנֶה לְאַחֲרִיתֶךָ נָאִם יְהוָה וְשָׁבוּ בָּנִים לְגִבּוֹלָם: (יז) שְׁמוֹעַ שְׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוּדָד יִסְרַתְנִי וְאֶסָּר כַּעֲגָל לֹא לִמָּד הַשִּׁיבִנִי וְאֶשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי: (יח) כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נַחֲמַתִּי וְאַחֲרֵי הִדְדָּעִי סִפְקַתִּי עַל יָרֵךְ כַּשְׂתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי כִּי נִשְׁאַתִּי חֲרַפַּת נְעוּרָי: (יט) הֵבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יִלְד שְׁעִשְׁעִים כִּי מָדִי

רחמיך מרובים מרחמי בשר ודם ואני הלא הכנסתי צרתי בתוך ביתי כי בעצמי מסרתי הסימנים ביד לאה אחותי ואף אתה אם בניך הכניסו צרתך בביתך מחול להם ואמר לה המקום הנה עתה תקבל שכר על פעולתך שמסרת הסימנים ובגמול זה -**ושבו מארץ אויב**- ישובו בניך מארץ אויב <ע"פ רד"ק>, או רצה לומר לפעולת בניך שעם קושי גלות בכל לא כחשו בה' ועשו מצותיו ובגמול זה ישובו מארץ אויב: (ט ז) **ויש תקוה לאחריתך נאם ה'** - יש לך מקום לצפות לאחרית טוב לבניך, -**ושבו בנים לגבולם**^{אפ} - כי בגמול זה ישובו בניך לגבולם, וכפל הדבר במלות שונות: (י ז) -**שמע שמעתי** - הוא מאמר המקום, שמעתי אשר מלכות עשרת השבטים הנקראים על שם **אפרים** - הנה הוא -**מתנודד** - בראש כדרך המצטער, ומקונן ואומר, הנה **יִסְרַתְנִי** - ביסורין גלות אנוני למוסר -**ואוסר** - והנה קבלתי המוסר -**כעגל לא למד** - הוזה אשר לא הורגל למשון בעול וכאשר ירגילוהו יחזור וימשך כן אני כמזהו. - **השיבני**^{אפ} - אתה תעורר לבי לשוב אליך -**ואשובה** - וכן אעשה ואשוב אליך. **כי אתה ה' אלהי** - אם כן מהראוי לשוב אליך <ע"פ אלשיך>: (י ח) **כי אחרי שובי** - אחרי ששבתי מדרכי הרעים - **נחמתי**^{אפ} - אני תוהא ומתחרט על העונות שעשיתי. **ואחרי הדדעי** - אחרי שהתבוננתי בעצמי שלא עשיתי הטוב **ספקתי** - ביד **על** - הירך - כדרך אדם המתחרט. **בשתי וגם נכלמתי**^{אפ} **כי נשאתי חרפת נעורי** - רצה לומר כאשר חטאתי עתה, היו נזכרים עלי חרפת העונות שעשיתי מאז. כי כן הדרך כשיתמיד האדם ללכת בדרך רשע, כשאדם רואהו עובר עבירה יאמר עליו הנה זה רשע מנערותו (כלומר מתאונן על הבושה מה') <ע"פ אלשיך>: (י ט) **הבן יקר לי אפרים** - זהו מאמר המקום שאמר וכי אפרים הוא לי לבן יקר, **אם ילד שעשעיים** - וכי הוא לי לילד נחמד שאביו משעשע עמו, **כי מדי דברי בו** - אשר מתי שאני מדבר בו לא אפסוק מיד, כי אם **זכר אזכרנו עוד** - זמן רב, כדרך האב המדבר בבנו החביב לו שלא יפסוק מלזכרו עד זמן רב, כי יתענג בזכרון שמו. **על כן** - הואיל ואני זוכר בו זמן מרובה, לכן **המו מעי לו** -

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{אפ} טז. מוסרים בשם מור רבינו חיים הלוי מברסק זצ"ל, לפרש את הכפילות, על פי דברי חז"ל הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל. אם כן בזמן עולי בבל התקיים רק ושוב מארץ אויב, אך לא הגיעו לכל גבולות הראשון, אם כן ושוב בנים לגבולם, לא התקיים. זה יתקיים רק באחריתך, היינו באחרית הימים.

^{אפ} יז. השיבני. יתפלל בעל התשובה אל ה' תמיד שיעזרהו אל התשובה, כמו שנאמר השיבני ואשובה כי אתה ה' אלקי (שערי תשובה א מג)

^{אפ} יח. והיה כי יבואו יסורים ומכאובים על הרשע אשר תמיד כל זממיו להתהלך באשמו יווסר בתחלה (העזיבה תהיה לפני החרטה) וישוב מחשבתו הרעה אשר חשב ויכרית מעבדיו מידיהו והמשל בזה לעגל אשר יכוה במלמד הבקר לכוון תלמינו כן המתניב על דרך לא טובה יקח המוסר תחלה לעזוב דרכי מות ללכת דרך ישר כמו שנאמר וירמיה לא יז' "שמעו שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא למד" עוד נאמר אחריו וירמיה לא יח' "כי אחרי שובי נחמתי" רוצה לומר כי אחרי אשר יסרתני ואוסר ושבתי מדרכי הרעה נחמתי אחרי כן ואתחרט על מה שעבר מדברי עונותי והנה נתבאר לך מזה כל הענין אשר בארנו (שערי תשובה א יא)

^{אפ} יח וגם נכלמתי. המדרגה העליונה בזה (בבושה, הנצרכת לתשובה) שייכלם האדם על עונותיו מלפני השם יתברך. וענין ההכלמה ההרגשה בבושה והשתנות זיו פניו, כענין שנאמר (תהלים סט ח) "כסתה כלמה פני", ובכל מקום תראה הכלימה נזכרת אחר הבושה, כי היא יתרה מן הבושה (כמו שנאמר) בשתי וגם נכלמתי (שערי תשובה א כב)

דַּבְּרִי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֶרְחַמֶּנּוּ נָאִם יְהוָה :

(כ) הַצִּיבִי לָךְ צִיּוֹנִים שְׁמִי לָךְ תִּמְרוּרִים שְׁתִּי לִבְךָ לְמַסְלָה דֶּרֶךְ הַלְכָתִי (הַלְכָתָּ) שׁוּבִי בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל שְׁבִי אֶל עֲרִיךְ אֱלֹהִים: (כא) עַד מָתִי תִתְחַמְּקִין הַפֶּת הַשׁוֹבֶבֶה כִּי בָרָא יְהוָה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ נִקְבָּה תְּסוּבֹב גִּבֹּר :

וארחם עליו -רחם ארחמנו נאם ה' - (כלומר, תשובת ה' לשאלת אפרים היא, אל תבוש (ואל תירא מלהתקרב אלי), כי אני אוהב אותך תמיד מאד מאד. ועל הבקשה לסייעו בתשובה, משיב בפסוקים הבאים) <ע"פ אלשיך>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא כ-כא):

לפירוש המצודות, הפסוק הציבי ציונים הוא הדרכה על הגלות, ועד מתי תתחמקין הוא בקשה שישוב בתשובה ולא יצטרכו לגלות, אך לשאר מפרשים יש בפרשה זו תשובה לבקשה שבפרשה הקודמת ראה בהערה קפה.

(כ) -הַצִּיבִי- אתה ישראל בעת תלכי בגולה, הציבי -לך ציונים- על הדרך למען תכיר את הדרך לשוב דרך בה, והוא ענין מליצה והפלגה (על הנחמה). -שְׁמִי לך תִּמְרוּרִים- נטעי לך הרבה אילני תומר, להכיר הדרך. וכפל הדבר במלות שונות. -שְׁתִּי לִבְךָ לְמַסְלָה דֶּרֶךְ הַלְכָתָּ- תן לִבְךָ על המסילה שהלכת דרך בה לזכור אותה. -שׁוּבִי- ובדרך הזה תשובי -בתולת ישראל-, רצה לומר החביבה עלי ככתולה על (האיש) הנושאה. -שְׁבִי אֶל עֲרִיךְ אֱלֹהִים- כפל הדבר במילים שונות <ע"פ רד"ק>: (כא) -עַד מָתִי תִתְחַמְּקִין- את -הבַּת הַשׁוֹבֶבֶה- עד מתי תהיה עוד מסובבת מארצך להיות בעוונך. -כִּי בָרָא ה' חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ- כי אז יברא ה' דבר חדש שעם היות שעתה נמשלת לנִקְבָּה שִׁמְשׁוּל בַּהּ בַּעֲלָהּ, לפי שבעלון. הנה אז -נִקְבָּה תְּסוּבֹב גִּבֹּר- תסובב להיות גבר למשול עוד על הכשדים כגבר על אשה (לכן כדאי לך לשוב אל ה') <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא כב-כה):

לפי המצודות, צריך עיון מה ענין הנבואה. האם בגלות לא היו רועים ביהודה. האם על העדר אויב, והעדר צמא בלבד, שמח הנביא הקדוש.

אלא כנראה בא לומר שארץ יהודה כולה תהיה ראויה ליקרא נוח צדק. וזה בזכות מה שיהודה היא נוח הר הבית הקדוש. והשם נוח צדק יכול לומר גם את הפשוטים, גם פשוטי העם יהיו ראויים לשם זה. והדרך שגם

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{פס} אמנם לפי פירושים אחרים יש בפרשה תשובה על בקשת השיבני ואשובה. בקשת השיבני, היא באה מכך שקשה לנו לשוב בתשובה, בפסוק כ' ניתן עצה לכך (לפי חלק מהפירושים). לפירוש רש"י הוא דרך עשיית סימנים והליכה בדרכי אבות. ולפי התרגום תמרורים, הוא תפלה אל ה', בבקשה אליו, ושימי לבך. הוא התוודות על העוונות. ובזה יהיו ראויים ובכך מיושב ומוכן שאכן הפרשה הזו, היא תשובה על הבקשה המוזכרת לעיל, השיבני (ועיין באלשיך): ולפי רש"י ורד"ק גם בפסוק כא' יש התייחסות אל בקשת השיבני, והוא מצד אחר, עד מתי תתחמקין הכוונה שרצון ה' הוא שישראל הם ישובו אל ה'. ואם כן על בקשת אפרים 'השיבני ואשובה' דהיינו הושיענו לשוב אליך, התשובה היא, לא. אין זו הדרך שה' ישיב בתשובה, ואז תשובו. אלא אתם צריכים להקדים ומעצמכם לשוב (רק שיש עצות לדרכים המועילות והוא האמור בפסוק כ').

(כב) פה אָמר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יֹאמְרוּ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה בְּאַרְץ יְהוּדָה וּבְעָרָיו בְּשׁוּבֵי אֶת שְׁבוּתָם יִבְרַכֶּךָ יְהוָה נְהַי צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ: (כג) וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ יְהוּדָה וְכָל עָרָיו יַחְדּוֹ אֲפָרַיִם וְנִסְעוֹ בַּעְדָּר: (כד) כִּי הִרְוִיתִי נֶפֶשׁ עֵיפָה וְכָל נֶפֶשׁ דָּאָבָה מְלֹאֲתִי: (כה) עַל זֹאת הִקְיִצְתִּי וְאָרָאָה וּשְׁנַתִּי עָרְבָה לִי:

(כו) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם יְהוָה וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה

פשוטי האנשים יגיעו לחיי צדק ואמת, תהא רוב הטובה, רוויה ומילוי, עד אין שום מחסור (וכן הוא במלבי"ם).

במדרש רבה (בראשית פב ב) הביאו פסוק זה, עם הפסוק (תהילים כד) ישא ברכה מאת ה'... נקי כפים. ועם הפסוק (משלי כח) איש אמונות רב ברכות. כלומר יברכה ה' בגלל האמינות והצדק.

(כב) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עוד יאמרו- עוד יבוא זמן אשר הכל יאמרו -את הדבר הזה בארץ יהודה ובעריה בשווי את שבותם- בעת אשר בני השבי למקומם יאמרו -יברכה ה'- אתה -נוה- ה-צדק- והוא ירושלים. -הר הקדש- זהו בית המקדש >בתחומא לך לך טו, מפרש כן, שה' יברך את ציון>: (כג) -וישבו בה- בירושלים הנקראת נוה הצדק. -יהודה, וכל עריה- ובכל ערי יהודה. בכלם - יחדיו- ישבו -אכרים- שם יהיו עובדי האדמה בחרישה -ונסעו בעדר- ורועי העדר יסעו שם ממקום למקום עם עדריהם לבקש מרעה ולא יפחדו מן האויב <ע"פ רד"ק>: (כד) -כי הרויתי נפש עיפה- כי אז אשביע נפש העיפה וצמאה למים -וכל נפש דאבה מלאתי- וכל נפש עצבה אמלא טובה <ע"פ רד"ק>: (כה) -על זאת- בעבור הנבואה הטובה הזאת -הקיצותי- מן השינה, כי בחלום ראה הנבואה ההיא, ומרוב התעוררות השמחה הקיץ מן השינה. הקיצותי -ואראה-, רצה לומר הנה הקיצותי מן השינה, וההקצה היתה בעבור כי ראיתי הנבואה ההיא בחלום, <נתעוררתי מפני הראיה>. ודוגמתן הן אתה קצפת ונחטא <ישעיה סד> ורצה לומר הקצה היה על כי חטאנו. -ושנתי ערבה לי- משכב השינה <אחר כך> היתה מתוקה עלי, כי נבואה טובה ראיתי בחלום <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא כו-כט):

לכאורה אין עניניה של הפרשה מתקשרים זה עם זה לפי המצודות והרד"ק. כי הוא פותח בברכת הריבוי 'זורעתי.. זרע אדם', ומסיים בהחלשה בכח היצר, מה ענין זה לזה באותו פרשה.

אולם לפרש"י הוריעה והבנין המדוברים בתחילת הפרשה, הם בבנין הרוחני של בני ישראל, אשר בזריעה זו יוכלו לינצל מחטאים ועונשים. והוא הוא ענין המשך הפרשה עד תומה.

(כו) -הנה ימים באים נאם ה' וזרעתי^{קפ} את בית ישראל- כמו הזורע תבואה הנה תצמח יותר ממה שזרע כן יתרבו בכל עת. -ואת בית יהודה זרע אדם זרע בהמה^{קפב}- גם בני אדם יתרבו גם בהמות

מעין חיים - עיונים וזמור

^{קפ} כו זורעתי.. זרע אדם. נראה כי הרד"ק והמצודות גרסו בתרגום אסגיון כאנשא. לפי זה מדבר על הריבוי. אבל רש"י גרס אקינון כבני אנשא. והכוונה שיהיו נעלים יותר כאיש, ולמרות זאת ינצלו מעונש כבהמה <ותחילת דברי רש"י הם פירוש אחר מהתרגום, אך באותו ענין. הענין הרוחני>.

זָרַע אָדָם וְזָרַע בְּהֶמָּה: (כז) וְהָיָה פֶּאֶשֶׁר שֶׁקֵּדְתִּי עֲלֵיהֶם לְנִתּוֹשׁ וּלְנִתּוֹץ
וּלְהָרֵס וּלְהַאֲבִיד וּלְהָרֵעַ בֵּן אֶשְׁקֵד עֲלֵיהֶם לִבְנוֹת וּלְנִטּוֹעַ נָאֵם יְהוָה:
(כח) בְּיָמִים הָהֵם לֹא יֵאמְרוּ עוֹד אָבוֹת אֲכָלוּ בֶסֶר וּשְׂנֵי בָנִים תִּקְהִינָה:
(כט) כִּי אִם אִישׁ בְּעֹנּוֹ יָמוֹת כָּל הָאָדָם הָאֵכֵל הַבֶּסֶר תִּקְהִינָה שְׂנָיו:

ולא תהיה בהם משכלה ועקרה <ע"פ רד"ק בפירושו ראשון>: (כז) -והיה כאשר שקדתי עליהם לנשוש ולנתוץ ולהרס ולהאבד ולהרע כן אשקד עליהם לבנות ולנטוע נאם ה' כמו שהייתי ממחר ומשתדל להרע להם כן אמחר ואשתדל להטיב להם <ע"פ רד"ק>: (כח) -בימים ההם לא יאמרו עוד- לא יתרעמו עוד לומר, הנה -אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה- {לשון תמיהה}, והלא הנכון מי שאכל הבוסר יקדו שיניו. רצה לומר האבות חטאו והנה הבנים מקבלים העונש, הלא הנכון שהחוטא יקבל בעצמו העונש. וכן נאמר ביחזקאל (יח) שאמרו {בני ישראל} כמתרעמים, אבות יאכלו בוסר ושני הבנים תקהינה. {ובאמת יחזקאל וירמיה ניבאו באותו זמן}: (כט) -כי אם איש בעונו ימות- כי אז לא כן תהיה, כי כל אחד ימות בעונו ולא יענשו בניו אחריו. -כל האדם האכל הבוסר תקהינה שניו- וכמו האוכל הבוסר אשר תקהינה שיניו לבדם ולא שיני בניו, כן יהיה בדבר העונש {וזהו לפי שלעתיד לא יתגבר עליהם היצר הרע כל כך לעשות עבירות חמורות, ושיאחזו הבנים גם המה בהם עד שיענשו גם בעון אביהם} <ע"פ רד"ק^{קפח}>:

מעין חיים – עיונים וזמור

^{קפז} כו. זרע בהמה. פרש"י הסכלים שבהם, אזרעם כולם להיות שלי. וכן אמרו חז"ל על זרע בהמה, שהם בני אדם ריקנים שאפילו מקרא ומשנה לא למדו (סוטה כב, עיין עוד חולין ח).

^{קפח} כט. הפרשה צריכה ביאור מה ענין עונש בעון אבות להבדל בין זמן הגלות לזמן העתיד, ואולי על כי כאשר החושך יכסה ארץ, מצוי שכאשר הוא רואה את אביו עושה מעשה מסוים, הוא מחפש רק להצדיק את המעשה, ולכן הוא ממשיך בדרכי אביו. וכאשר יתברר שהוא עוון, הוא אומר מה אני אשם, הלא כך חונכתי מאבי, ועליו האשם לא עלי.

על עון כזה נאמר (סנהדרין כ' ב') שבהולך בדרכי אביו, הוא נענש בשביל עון האב. והטעם שבאמת אינו נפטר בטענת אוס, כי כל מי שקיבל מבוראו דעת, עליו להשתמש בו, ולהתבונן ולחקור את מה שרוצה בורא, ולא לטעות {ונראה שמטעם זה אין אדם חייב במצוות עד גיל יג', והלא לכאורה נראה לנו שיש לילד דעת הרבה קודם. אמנם הדעת השלמה לברר ענין בעצמו, ולא להיות כמי ש'קוראין לו והוא בא', מסבירים לו והוא מבין, אלא בעצמו מבין, יתכן שיכולת זו מגיע רק בגיל יג'}, ואם לא התגבר לברר אם אינו בדרכי חטא, בעון אביו ימות.

אמנם כאשר תאיר הארץ מאור האמת הברורה. אזי אם אי מי יצרו תקפו וחטא, לא יהיה זה מ'טעות', רק מכשול שכשל ונפל. אבל תמיד הוא יודע בדיק מה הוא מתבקש מאת בוראו. וממילא המצב שהבן נענש בעון האב, לא יהיה שייך.

בספר 'עירות דבש להגר"י אייבשיץ' ז"ל כתב ביאור אחר, והוא ענין נפלא בפשט פרשה זו, וזה לשונו: יש להבין מה ענין בוסר דנקט קרא ולמה לעתיד לבא לא יענשו בנים בגין אבות. אבל כי בלאו הכי יש להבין מהיכן יבא החטא לעתיד לבא, כיון שרוח הטומאה לא יהיה ולא יהיה יצר הרע..

דעו כי החטא בשני אופנים א' החטא המורגל כוונתי לחמדה ולתאוה להבלי עולם וכדומה שהוא הכל מיצר הרע. ב' אמנם יש אופן אחר והוא להיות כל חשק ותכלית שלמותם להשיג ולראות מראות האלהים ומקום כבודו ויש להם מדרגה מזמין לזמן ואם הם ממהירים לרוב עוצם תשוקת העלול להעילה שלו להביט ולעלות מהר יותר כפי המדרגה הראויה להם בזמן ולאט לאט זהו אצלם עון ובוז מקבלים עונשם וזהו חטא נדב ואביהוא שהרבו לעלות אל ה' יותר מהראוי ובקרבתם לפני ה' וימותו.

ולעתיד לבא הבטיח ה' לבער רוח הטומאה מכל וכל, ואלילים כליל יחלופו, ולא יהא מקום לחטוא כמין ראשון חטא תאוה, אבל מין שני לחטא יהיה לעתיד לבא גם כן, כי בהשיגם חכמה ומלאה הארץ דעה, יוסיפו לעלות וימהרו ללכת לרוב חשק ואם הם ממהירים לרוב עוצם תשוקת חלול להעילה שלו להביט ולעלות מהר יותר כפי המדרגה הראויה להם בזמן ולאט לאט זהו אצלם עון ובוז מקבלים עונשם וזהו חטא נדב ואביהוא שהרבו לעלות אל ה' יותר מהראוי ובקרבתם לפני ה' וימותו.

וזהו 'אכילת בוסר' שלא ימתינו עד גמר פרי אבל ... לא יהיה זה עון לגרום רעה לבניו כי הוא רק רוב חשק לחכמה, ושיניו יהיו קהות כאוכל בוסר קודם זמנו אבל לבניו לא יקרה דבר {כלומר, בחטא ממין הראשון יש בו שורש טומאה, המשפיע לבניו, משא"כ במין השני}

(ל) הנה ימים באים נאם יהנה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: (לא) לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יהנה: (לב) כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם יהנה נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם: (לג) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יהנה כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם יהנה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא ל-לג): הבטחה שיתן ה' את תורתו בקרבנו, ויסלח לעוונותינו.
 (ל) -הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה^{קסב} - רצה לומר ענין (אופן) הברית יהיה חדש, מה שלא היה מאז (בפסוקים הבאים מבאר הנביא, באיזה נקודה בדיוק יהיה חידושה) >ענין ברד"ק: (לא) -לא כברית- לא יהיה כמו הברית -אשר כרתי את אבותם- עם אבותם. -ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים, אשר המה הפרו את בריתי- הברית ההוא הפרו הם. -ואנכי בעלתי בם נאם ה'- אבל אנכי לא הפרתי, כי הייתי להם לאדון להושיעם מכף האויב, (אף על פי כן הם הפרו את הברית. ברית הוא הסכם זה לזה, של שני צדדים) >ע"פ רד"ק: (לב) -כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה'- אחר שישוּבו מן הגולה. -נתתי- עבר במקום עתיד רצה לומר אתן -את תורתך בקרבם- כלומר אטה לבם לקיים את התורה >ע"פ אברבנאל. - ועל לבם אכתבנה- רצה לומר לא תשכח מלבם כאלו היתה חקוקה שמה >מדרש רבה שיר השירים א טו. -והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם- רצה לומר כמוני כמוהם לא תופר הברית ההיא (משני הצדדים), כי אני אהיה להם לאלהים להושיעם ולהצילם, והמה יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי >ע"פ אלשיך: (לג) -ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו- לא יצטרכו עוד ללמד איש את רעהו ולזרזו -לאמר דעו את ה', כי כולם- מעצמם -ידעו אותי^{קסג} למקטנם ועד גדולם נאם ה'- מן הקטנים עד הגדולים. -כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד- והכל יהיו אם כן טהורים ומנוקים מעון, ולכן כולם ישיגו ההשגה ההיא שה' הוא האלהים. (כלומר, מבואר בפסוק שמחילת העוונות ונקיונם גורמת קורבת ה', ומכך נפעל שמחזקים ביראת ה') >ע"פ אלשיך:

מעין חיים - עיונים וזמור

וזהו מאמר ירמיה שלא יאמרו עוד לעתיד לבא אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקחינה .. כי הטומאה תבוער, ואם כן מי שאכל בוסר (זהו חטא השני, שאין בו כח טומאה) הוא לבדו יהיו שיניו קהות.

^{קסד} ל ברית חדשה. הברית החדשה הזו היא התורה עצמה, כאמרו: כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה', נתתי את 'תורתי בקרבם', ונעשה אמנם שלא כברית הראשון בעניין שלא יופר בימים ההם, כמו שהופר בימים הראשונים, כאמרו: אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם (אמונות ודעות לרבינו סעדיה גאון מאמר ג' פרק ח').

^{קסו} לד ידעו אותי. במשנה כתוב לידע, להודיע, ו'להיוודע' שהוא היוצר והוא הבורא. להוודע, הוא בעולם הבא, (שיוודע השגה בהקב"ה לכל אחד) מעצמו, בלא מלמד, כמו שנאמר ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש אל אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם (רבינו יונה אבות פ"ד משנה כ"א)

(לד) פה אָמַר יְהוָה נָתַן שְׁמִשׁ לְאֹר יוֹמָם חֶקֶת יָרַח וְכוֹכְבִּים לְאֹר לַיְלָה רָגַע הָיָם וַיִּהְיֶה גִלְיוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: (לה) אִם יִמְשׁוּ הַחֲקִים הָאֵלָה מִלְּפָנַי נֶאֱמָר יְהוָה גַּם זָרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִהֵיכָל גּוֹי לְפָנַי כָּל הַיָּמִים:
 (לו) פה אָמַר יְהוָה אִם יִמְדּוּ שְׁמִים מִלְּמַעְלָה וַיַּחְקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמַטָּה גַּם אֲנִי אֶמָּאֵס בְּכָל זָרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נֶאֱמָר יְהוָה:
 (לז) הִנֵּה יָמִים [בָּאִים] נֶאֱמָר יְהוָה וְנִבְנְתָה הָעִיר לִיהוָה מִמִּגְדַּל חֲנָנְאֵל

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא לד-לה): נצחיות ישראל

(לד) -כה אָמַר ה' נָתַן שְׁמִשׁ לְאֹר יוֹמָם- הנותן את השמש להאיר בכל יום -חֶקֶת יָרַח וְכוֹכְבִּים לְאֹר לַיְלָה- ונותן חוקות ירח וכוכבים להאיר בכל לילה. -רֹגַע הַיָּם- הבוקע הים לפני בני ישראל בצאתם ממצרים. -וַיִּהְיֶה גִלְיוֹ- רצה לומר עם כי גליו היו הומים בקול גדול, והיו שואפים וחולכים, עם כל זה בקעו ולא הלכו הגלים כדרכם -ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ- <ע"פ רד"ק>: (לה) -אִם יִמְשׁוּ הַחֲקִים הָאֵלָה מִלְּפָנַי נֶאֱמָר ה'- אם חוקות השמש והירח יסורו מלפני לבל יאיר, כי אם בזמנו הקבוע לו אז -גַּם זָרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ- ורצה לומר כמו שהחוקים האלה לא ימושו כן זרע ישראל לא ישבתו. -מִהֵיכָל גּוֹי לְפָנַי- לבל יהיו לפני גוי רצה לומר עם מיוחד. -כָּל הַיָּמִים- רצה לומר כל הימים ישבתו וכו' כמו החוקים האלה כלומר כמו שהם לא ימושו, זרע ישראל לא ימושו מלפני <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא לו): נצחיות אהבת ה' לעמו ישראל.

(לו) -כה אָמַר ה' אִם יִמְדּוּ^{אפ"ק} שְׁמִים מִלְּמַעְלָה וַיַּחְקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמַטָּה- אם יהיה נמדד גובה השמים אשר הוא ממעל ואם יהיה נחקר במדידה עומק יסוד הארץ אשר היא מלמטה, אז -גַּם אֲנִי אֶמָּאֵס בְּכָל זָרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נֶאֱמָר ה'- בעבור כל הפשעים אשר עשו. ורצה לומר כמו שאי אפשר למדוד גובה השמים ולחקור במדידה עומק יסוד הארץ, כן לא אמאס בישראל בעבור פשעם <ע"פ רש"י> (ואולי הדמיון הוא מצד המחקר, שלא יחקרו עוונותיהם):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לא לז-לט):

אחר שדיבר על מעלת ארץ יהודה, ניבא שמא שיורחבו גבולות הר הבית למדה והגבולות האלו, דהיינו לעתיד לבא, מאז ועד עולם לא ייהרסו.

(לז) -הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֶאֱמָר ה' וְנִבְנְתָה הָעִיר לְה'- רצה לומר ירושלים תתרחב ממה שהיתה, ותהיה בנויה להיות קודש לה' -מִמִּגְדַּל חֲנָנְאֵל- עד -שַׁעַר הַפְּנֵה- וזהו הרוחב מצפון לדרום:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{אפ"ק} לו. במדרש תנחומא (תחילת פרשת האינו) אמרו חז"ל על פסוק זה כשם שהם קיימים לעולם, כך ישראל קיימים לעולם, וצריך ביאור מה ענין זה למדידה. וצריך לומר, שאדם אינו יכול למדוד את השמים והארץ כל עוד הם קיימים, וכשם שהם קיימים לעולם כך ישראל קיימים לעולם. ועדיין צריך ביאור, מה מוסיף כאן על הנבואה הקודמת, שם כבר המשיל את נצחיותם לחוקות ירח וכוכבים.

שַׁעַר הַפִּנֵּה: (לח) וַיֵּצֵא עוֹד קוֹה [קו] הַמֶּדָּה נִגְדוֹ עַל גְּבַעַת גֶּרֶב וְנִסְבּ גִּזְעָתָה: (לט) וְכָל הָעֵמֶק הַפְּגָרִים וְהַדְּשָׁן וְכָל הַשְּׂדֵמוֹת [הַשְּׂדֵמוֹת] עַד נָחַל קִדְרוֹן עַד פֶּנֶת שַׁעַר הַסּוּסִים מְזֻרְחָה קִדְשׁ לַיהוָה לֹא יִנְתֵּשׁ וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְעוֹלָם:

פרק לב (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּשָּׁנָה [בַּשָּׁנָה]

(לח) **-ויצא עוד קו המדה נגדו על גבעת גרב- רצה לומר נגד כל הרוחב ההוא יצא עוד קו המדה למדוד ארכו עד גבעת גרב -ונסב געתה- ויסבב גועתה והם שמות מקומות: (לט) -וכל העמק הפגרים- גם יסבב העמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב. -והדשן- מקים שפך הדשן שהיה מחוץ לעיר. -וכל השדמות- מקום השדות. -עד נחל קדרון- העומד מהעבר מזה. -עד פנת שער הסוסים מזרחת^{קצב}- עד זווית שער אשר הסוסים באים בו, העומד מהעבר מזה ברוחב ההוספה כלפי המזרח. -קדש לה- כל הרוחב והאורך הזה יהיה קדש לה' קדוש בקדושת העיר. -לא ינתש- מאז והלאה לא יעקר -ולא יהרס עוד לעולם- כי לא יכבשה עוד האויב:**

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לב א-ה):

בסוף הפרק מתבאר בדברי הנביא, שתכלית הפרשיות האלו, הוא המשך ההבטחה, שעתידין ישראל להיות כולם צדיקים, בסייעתא מן שמיא.

וכבר התחיל לנבאות בענין זה. שכן לעיל (פרק לא לב) נאמר נתתי תורתי בקרבם. וכן נאמר (לג) וכולם ידעו אותי. ובפרק זה מוסיף ומנבא (לב מ) 'זאת יראתי אתן בלבבם'.

וכן כולל הבטחה שיחזרו מהרה ליהודה, אם לא בגאולה השלימה, לפחות בבנין בית שני.

פרק לב (א) -הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' בשנת (בשנה) העשרית לצדקיהו מלך יהודה היא השנה שמנה עשרה שנה לנבוכדראצר- כי נבוכדנצר מלך בבל יבניע ליהויקים, והוא (יהויקים) מלך י"א

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קצב} לו עד פנת שער הסוסים מזרחת. דע, כי את נבואה זו על הרחבת גבולי קדושת העיר, ניבא גם הנביא זכריה, שנאמר (י ד) יסוב כל הארץ כערבה מגובע לרפון נגב ירושלים וישבה תחתיה למשער בנימן עד מקום שער הראשון עד שער הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך. וכפירוש הרד"ק שם.

בהצטרפות שני הפסוקים ופירושם, נוכל לידע את הכיוון של כל המקומות הללו.

לפי דברי המצודות כיווני המקומות הם כך. יקבי המלך והסוסים הם במזרח. חננאל והפנים הם הפניות במערב. שער בנימן והראשון הם הגבול הקדום במערב. וחננאל והפנים הם הפניות אחרי ההוספה מערבה.

מהכתוב בזכריה נראה ששער בנימן הוא בדרום. ויחד עם האמור לעיל, נמצא שהוא בדרומית מזרחית.

באמת בזבחים נד נאמר, שלמזבח החיצון לא היה יסוד ברוב רוח דרום וברוב רוח מזרח, מפני שרצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימן.

נחלת יהודה הוא בדרום והגיע הרצועה עד המזבח.

והנה נחלת בנימן כולה היא צפונית ליהודה, יהודה הוא הנחלה הדרומית, על פני כל רוחב הארץ ממזרח למערב, לפי זה היה יותר מובן אם שער בנימן היה בצפון, ולא בדרום. וצ"ע.

יש מדרש (עין מהרש"א בבא בתרא עה') שחר הבית לעתיד יהיה על פני כל ירושלים, וירושלים תהיה על כל ארץ ישראל.

היה ניתן לפרש נבואת ירמיהו הזו, לומר שהעיר שהיא כעת ירושלים, תהיה קודש לה'. והכוונה לקדושת המקדש, קדושת הר הבית.

אולם את הנבואה הנ"ל בזכריה, קצת קשה לפרש כן, כי אחר הפסוק עד יקבי המלך, נאמר שם (יא) וישבו בה, וחרס לא יהיה עוד, וישבה ירושלים לבטח'. המילים וישבו בה, מוכיחים לכאורה שעל ירושלים מדבר, ולא על הר הקודש. ויש לעיין בכל הפרשה שם.

הַעֲשִׂיתָ לְצִדְקָהּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה שְׁמֹנֶה עָשָׂרָה שָׁנָה
לְנִבְכַּדְרָאצַּר: (ב) וְאִזְּ חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל צָרִים עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּרְמְיָהוּ הַנְּבִיא
הַזֶּה כָּלִיָּא בַּחֲצַר הַמִּטְרָה אֲשֶׁר בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה: (ג) אֲשֶׁר כָּלִאֻ צִדְקָהּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר מִדּוּעַ אַתָּה נָבִיא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הַנְּנִי נִתֵּן אֶת
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל וּלְכָדָה: (ד) וְצִדְקָהּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִמְלֹט
מִיַּד הַפְּשָׁדִים כִּי הֵנָּתֵן וְנִתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל וְדַבֵּר פִּי עִם פִּי וְעֵינָיו אֶת
עֵינָו [עֵינָיו] תִּרְאֶינָה: (ה) וּבָבֶל יוֹלֵךְ אֶת צִדְקָהּ וְשֵׁם יְהוָה עַד פְּקֻדֵּי
אֹתוֹ נֶאֱמַר יְהוָה כִּי תִלְחֲמוּ אֶת הַפְּשָׁדִים לֹא תִצְלִיחוּ:

שנים הרי ח' שנים (כולל השנה הרביעית). ויכניה בנו מלך ג' חדשים וי' ימים. ואחריו מלך צדקיה, אם כן (שנה) עשירית לצדקיה, היא י"ח לנבוכדנצר: (ב) -ואז חיל מלך בבל צרים- היו צרים -על ירושלים- כי בתשיעית לצדקיה צרו עליה, וכבשוה ב"א לצדקיה כמו שנאמר במלכים ב (כה). -ירמיהו הנביא היה כלא- היה אסור -בחצר המטרה- בית האסורים (מטרה הוא מילה מיוחדת, מילה בצורת מילות לשון הקודש, אך שרשה בארמית. ויניחוה במשמר, תרגומו בבבית מטרתיה) <ע"פ רד"ק>. -אשר בית מלך יהודה- אשר בבית המלך: (ג) -אשר כלאו צדקיה^{צ"ב} מלך יהודה לאמר- כי אמר לו -מדוע אתה נבא לאמר, כה אמר ה' הנני נתן את העיר הזאת ביד מלך בבל ולכדה- ובעבור זה כלאו: (ד) -וצדקיהו מלך יהודה לא ימלט מיד הכשדים כי הנתן ינתן ביד מלך בבל ודבר פיו עם פיו- זה היה כשדבר אתו משפטים, כמו שנאמר (לקמן ל"ט) וידבר אתו משפטים -יענינו את עינו תראינה-: (ה) -ובבל יולך את צדקיהו ושם יהיה עד פקדי אותו^{צ"ב} נאם ה'- זהו המיתה, שהיא פקודת כל חי <ע"פ רש"י>. -כי תלחמו את הכשדים לא תצליחו- אם תלחמו לא תצליחו. וכאילו אמר לכן קבלו עליכם שעבוד עול בבל, ואל תלחמו:

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{צ"ב} ג אשר כלאו צדקיהו. ראה להלן בסוף פרק לח' שירמיהו היה בחצר המטרה עד החורבן. ובפרק לז' נאמר שהשרים הניחו אותו בבית הכלא, בבית יהונתן, והוא היה מקום יותר גרוע מחצר המטרה. ולאחר שהיה שם ימים רבים, הוציא אותו המלך צדקיהו משם, וקראוהו לבית המלך. ושם שאל אותו צדקיהו אותו לדבר ה', והשיב לו הנביא ביד מלך בבל תינתן.

ירמיהו בקש מהמלך צדקיהו שלא ישיבהו לבית יהונתן, ואז הניחו צדקיהו בחצר המטרה. לכאורה מהפרשה שלנו נלמד, שמה שנאמר בפרק לז' שאמר ירמיהו לצדקיהו 'ביד מלך בבל תינתן', הכוונה לנבואה שכתובה כאן בפרק לב', שהרי בשניהם מדובר על נבואה שאחריה הונה ירמיהו בחצר המטרה על ידי צדקיהו, אלא שבפרק לז' כתובה הנבואה בקיצור, ובאמת אמר לו את כל הכתוב כאן. ונראה עוד שנבואה זו בעצמה כתובה בשלישית, במלואה ויותר בארוכה להלן פרק לז' א', עיין שם.

לכאורה, כאשר נתבונן בפרק לז', נראה שהסיבה שצדקיהו לא הוציא לחפשי, היה גם מיראתו את השרים (כמבואר שם ובפרק לח' שהתירא מהם), ואדרבה צדקיהו הקל מעליו, והניחו במקום פחות קשה מהיכן שהיה מקודם. ובכל זאת דבר ה' תובע את צדקיהו, ומייחס אליו את העון של כליאת ירמיהו בחצר המטרה, אחרי נבואה זו.

מכאן נלמד כמה עמוק דין ה', שהוא נתבע מחמת שטעה, ובאמת היה יכול לגבור על שריו, ולהוציא את ירמיהו לחפשי. ואם היה חפץ מאד להוציא חפשי - אילו לא היה כועס על ירמיהו בעבור הנבואה הקשה הזו - היה מוצא בעצמו כח להוציא.

^{צ"ב} ה עד פקדי אותו. לפרש"י עד פקדי אותו, הכוונה עד יום מותו, וניבא שלא יחרג. לפי זה הוא קיצור מהנבואה שבתחילת פרק לז'. התרגום מפרש עד פקדי אותו, עד שיעלה זכרונו לטובה. ומתי עלה זכרונו נבואה שבפרק לז'. לפי זה הנבואה שבפרק לז' היא נבואה נוספת, שם ניבא עליו שימות בכבוד.

המצנה והחקים נאָת הגלוי: (יב) נאָתן אַת הספר המקנה אַל ברוך בן נריה בן מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני העדים הפתבים בספר המקנה לעיני כל היהודים הישבים בחצר המטרה: (יג) נאָצנה אַת ברוך לעיניהם לאמר: (יד) כה אָמר יהוה צבאות אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹחַ אֶת הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֶת הַחֲתוּם וְאֶת סֵפֶר הַגְּלוֹי הַזֶּה וְנָתַתֶּם בְּכָלִי חֶרֶשׁ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים רַבִּים:

(טו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּבְכֶרֶם בָּאָרֶץ הַזֹּאת:

(טז) נֶאֱתַפֵּל אֶל יְהוָה אַחֲרֵי תָתִי אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נַרְיָה

ובפרסום, ולא היה מי מערער על המכירה ההיא, וכאשר נוהגין לכתוב גם עתה (ובהלכות חושן משפט, הוא נקרא שטר ראייה): (י ב) -ואתן את הספר המקנה- והוא הדין ספר הגלוי ולקצר זכר העיקר לבד. -אל ברוך בן נריה בן מחסיה לעיני חנמאל דדי- יתכן שלא זהו בעל השדה, כי הוא היה בן דודו <עיין רש"י>. -ולעיני העדים הכתבים בספר המקנה- הם כותבי דבר המכירה בספר בדבר ירמיה. -לעיני כל היהודים הישבים בחצר המטרה- כמו ולעיני והחסר הוי"ו: (י ג) -ואצוה את ברוך לעיניהם לאמר: (י ד) -כה אָמר ה' צבאות אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹחַ אֶת הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֶת הַחֲתוּם- ועם החתימה שבו. -ואת ספר הגלוי הזה, ונתתם בכלי חרש- את הספרים האלה. -למען יעמדו ימים רבים- כי כלי חרס משמר דבר הנתון בו מן הרקבון:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לב טז): נבואה שעתידין לחזור ולהשתקע בארץ ישראל.

(ט ו) -כִּי כֹה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל- כאומר אל תחשוב שקניית השדה ונתינת הספרים בכלי חרס המה הבל הואיל והכשדים יירשו את הארץ, כי כה אָמר ה', רצה לומר דעתי נוטה במה שאמר לי ה' הנה חנמאל וכו' והוא למען אקנה השדה. באמת הכוונה היא להיות לאות ולרמז ש-עוד- יבוא זמן שבני ישראל -יִקְנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּבְכֶרֶם בָּאָרֶץ הַזֹּאת- ולא תהיה הארץ נחלטת ביד הכשדים, כי יחזרו וישוּבוּ הנה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לב טז-כה):

התפלל וביקש לה', לדעת על מה נצטוה להוציא מעות ולקנות שדה. שדה שאינו יכול להשתמש בה, מפני המלחמה, והרי אחר כך עומדים הם ללכת מהארץ לגלות:

(ט ז) -ואתפלל אל ה' אחרי תתי את ספר המקנה- והוא הדין ספר הגלוי ולקצר זכר העיקר לבד -אל ברוך בן נריה לאמר: (י ז) -אזה- הוא ענין צעקת יללה שהיה מיצר ודואג על שהיה נבוכ-

לֵאמֹר: (יז) אֶהְיֶה אֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה אֶתָּה עֹשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
 בְּכַחַךְ הַגָּדוֹל וּבְזִרְעֶךָ הַנְּטוּיָה לֹא יִפְלֹא מִמֶּךָ כָּל דָּבָר: (יח) עֲשֵׂה חֹסֶד
 לְאֲלָפִים וּמִשְׁלָם עֹון אָבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם אֲחִרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר
 יְהוָה צָבָאוֹת שְׁמוֹ: (יט) גָּדֹל הַעֲצָה וְכֹב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פָקְחוֹת
 עַל כָּל דֶּרֶכִי בְּנֵי אָדָם לְתֵת לְאִישׁ כְּדִרְכּוֹ וּכְפָרִי מַעַלְלָיו: (כ) אֲשֶׁר שָׁמַתָּ
 אֹתוֹת וּמוֹפְתִים בָּאָרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּבִיִּשְׂרָאֵל וּבְאֶדָם וַתַּעֲשֶׂה לָךְ
 שֵׁם כִּיּוֹם הַזֶּה: (כא) וַתַּצֵּא אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאָרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת
 וּבְמוֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֲזִרוּעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָדוֹל: (כב) וַתִּתֵּן לָהֶם
 אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתָם לְתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וּדְבַשׁ:
 (כג) וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלְךָ וּבְתִרְוֹתֶיךָ [וּבְתִרְוֹתֶיךָ] לֹא הִלְכוּ

מלדעת אמינות פתרון קניית השדה. -אדני ה' הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרעך
 הנטויה לא יפלא ממך כל דבר- רצה לומר הואיל והכל מעשה ידיך המה, אם כן בודאי אין נסתר ממך
 שום דבר (ונגלה לעיניך שהכשדים עומדים להחריב את העיר, ולמה לי שדה) <ע"פ ר"י אברבנאל>:
 (י ח) -עשה חסד לאלפים- בעבור צדקת הצדיק עושה חסד לזרעו עד אלפים דורות. -ומשלם עון
 אבות אל חיק בניהם- משלם גמול העון אל קרב בניהם. -אחריהם- רצה לומר כשהולכים אחריהם לאחוז
 במעשיהם -האל הגדול הגבור ה' צבאות שמו- (כלומר, אין לפרש שאקנה השדה, שב חרון אפך מהעם
 הזה, ולא יחריבוהו הכשדים, הלא אתה משלם עון אבות לבנים ההולכים בדרכם) <ע"פ ר"י אברבנאל>:
 (י ט) -גדל העצה- עצתו גדולה וחשובה. -ורב העלילה- מעשיו מרובים כי כל אשר יחפוץ
 יעשה. -אשר עיניך פקחות- להשגיח -על כל דרכי בני אדם- למען -לתת לאיש כדרכיו- לכל איש כפי
 דרכיו. -וכפרי מעלליו- רצה לומר הדבר הנמשך ממעשיו מה שלא היתה כוונתו עליו, כי גם על זה יבוא
 במשפטי וולכך אין לפרש בטעם קנית השדה, ששב אפך מהעם החוטא, מטעם שאינך מעניש את החוטאים
 על אף חטאם, כי אתה נותן לאיש כדרכיו) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כ) -אשר שמת אותם ומופתים
 בארץ מצרים עד היום הזה- רצה לומר (ניסים) הנזכרים עד היום הזה. -ובישראל ובאדם- מוסב על אשר
 שמת אותות ומופתים. לומר, שמת אותות בישראל, ובשאר בני אדם הם המצרים. רצה לומר בפעם אחת
 עשית מופת טוב לזה ורע לזה. כענין שנאמר ויהי הענן והחושך ויאר את הלילה (שמות יד) שהיה החושך
 למצרים ואורה לישראל. -ותעשה לך שם- פרסום לשבת. -כיום הזה- שהנך נודע ומפורסם לשבח (וממילא
 אין הכרח לעשות דווקא עכשיו ניסים ומופתים להגדיל את שם ה', ולכן ימנע את עונש בני יהודה. שהרי
 שם ה' מפורסם כבר לשבח על ידי ניסי העבר) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כא) -ותצא את עמך את
 ישראל מארץ מצרים באותות ומופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה- אחז במשל מגבור הנוטה בידו על מי
 שנלחם בו. -ובמורא גדול- שהיית מאיים על מצרים: (כב) -ותתן להם את הארץ הזאת אשר
 נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש- והיא ארץ אשר החלב נוסף מדדי הבהמות, כי ירעו
 מרעה שמן (ולכן) חלבם רב (ואף שהחלב אינו בא מן הארץ אלא מן הבהמות, הענין מיוחס לארץ, מטעם

את כל אשר צויתיה להם לעשות לא עשו ונתקרא אתם את כל הרעה הזאת: (כד) הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הפשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה: (כה) ואתה אמרת אלי אדני יהוה קנה לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הפשדים:

(כו) ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר: (כז) הנה אני יהוה אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר: (כח) לכן פה אמר יהוה הנני נתן את העיר

שכמות החלב וטיבו, תלוי במאכל הבהמה), (וגם) התמרים נוטפים הדבש: (כג) -ויבאו וירשו אתה ולא שמעו בקולך ובתורתך - בדברי תורתך -לא הלכו. את כל אשר צויתיה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם- ולכן הבאת עליהם מקרה -את כל הרעה הזאת- המפורש במקרא שלאחריו: (כד) - הנה הסללות- כי הנה אנשי המלחמה העומדים על הסללות ללחום ממנה, הנה כבר -באו על העיר ללכדה, והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה- וכאילו כבר ניתנה בידם, כי אין כח ביד אנשי העיר לעכב על ידם, כי ספו תמו (כוחם) -מפני החרב והרעב והדבר. ואשר דברת- מאז שתלכד העיר, הנה כן - היה, והנך רואה- שכן הוא: (כה) -ואתה אמרת אלי אדני ה' קנה לך השדה בכסף והעד עדים- רצה לומר ומה זה אשר הודעתני מביאת חנמאל, וכאילו אמרת לי בזה שאקנה ממנו השדה, ולהזמין עדים כדרך הקונים. -העיר נתנה ביד הכשדים- והלא העיר נתנה ביד הכשדים ומה אם כן תועלת בקניית השדה הלא הכשדים יקוהו (ועם כי הוא אמר בעצמו לברוך בן נריה שהדבר בא לרמוז ואות, הנה זה אמר ממחשבות לבו ולא באתה הנבואה על זה כמו שנתבאר^{קצה}):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לב כו - לה):

תשובת ה' על שאלת ירמיהו למה יקנה שדה לפני הגלות, והתשובה בוודאי יודע ה' שיהיה גלות, והסיבה שיקנה שדה, זאת מבאר בשני הפרשיות שלאחר פרשה זו, והוא, להודיע שאין הגלות עזיבה נצחית, כי אם זמנית למען לחנך את עם ישראל, וה' ישמש להזירם כמה שיותר מהר.

(כו) -ויהי דבר ה' אל ירמיהו לאמר: (כז) -הנה אני ה' אלהי כל בשר- כל הבריות. -הממני יפלא כל דבר- רצה לומר ואם אמנם אני אלהי העולם, וכי ושייך שיהיה שום דבר שיהיה מכוסה ממני, לבל אוכל עשוהו. וכאומר אף שהארץ ניתנה ביד הכשדים, מכל מקום בידי להחזירה לישראל. ולזה צויתי לך לקנות השדה, שיהיה לאות ולרמז שכן אעשה, (עבור אות על הנחמה הזו), וכאשר יאמר בענין (בהמשך הדברים): (כח) -לכן כה אמר ה'- הואיל והכל שלי. -הנני נתן- אני הוא הנותן -את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדנאצר מלך בבל ולכדה- ולא יקוהו בכח זרועם: (כט) -ובאו מעץ חיים - עינינו זמורס

^{קצה} כה. המצודות כותב, שלפני תפלה ובקשה זו סבר ירמיהו, שהיה הקנין הזה עבור אות, אך לא ידע כן בנבואה ממש, הוא רק חשב וחבין כך מסברתו. לכאורה הדבר ציני, הלא מפורש בפסוק טו' כי כה אמר ה'... עוד יקנו בתים, אם כן הדבר מפורש מפי ה'. אמנם ראה מה שפירש שם המצודות, ולפי זה מיושב.

הזאת פִּנֵּד הפְּשָׁדִים וּבְנֵד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּלְכַדָּה: (כט) וּבָאוּ
הַפְּשָׁדִים הַנִּלְחָמִים עַל הָעִיר הַזֹּאת וְהָצִיתוּ אֶת הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ
וּשְׂרָפוּהָ וְאֵת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל גִּגּוֹתֶיהֶם לַבָּעַל וְהִסְכּוּ נִסְכִּים
לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְּעִסְנִי: (ל) כִּי הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אַךְ
עֲשִׂים הָרַע בְּעֵינֵי מְנַעֲרָתֵיהֶם כִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אַךְ מַכְעִסִּים אֹתִי בְּמַעֲשֵׂה
יָדֵיהֶם נָאֻם יְהוָה: (לא) כִּי עַל אִפִּי וְעַל חֲמָתִי הֵיטָה לִּי הָעִיר הַזֹּאת לְמָן
הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לְהִסְרָהּ מֵעַל פָּנָי: (לב) עַל כָּל
רָעַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְעִסְנִי הִמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם
כֹּהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְאִישׁ יְהוּדָה וְיִשְׂכָּבִי יְרוּשָׁלַם: (לג) וַיִּפְּנוּ אֵלַי עֶרְף
וְלֹא פָנִים וּלְמַד אֹתָם הַשֵּׁכֶם וּלְמַד וְאִינָם שֹׁמְעִים לְקַחַת מוֹסֵר: (לד)

הכשדים הנלחמים על העיר הזאת- אל תוך העיר. -ההציתו את העיר הזאת באש ושרפוה ואת הבתים- אף
אותם יציתו באש. -אשר קטרו על גגותיהם לבעל והסכו נסכים לאלהים אחרים- שם על הגגות. -למען
הכעיסני- רצה לומר יודעים היו שאין בהם ממש, אבל עשו למען הכעיסני: (ל) -כי היו בני
ישראל ובני יהודה אך עשים הרע בעיני מנערתייהם- רצה לומר מעת שלקחתיו לי לעם לא עשו הטוב
בעיני, כי עשו אך את הרע. -כי בני ישראל אך מכעסים אתי במעשה ידיהם נאם ה'- לא יתרצו אלו
במעשה ידיהם, אך מכעסים אותי בהם: (לא) -כי על אפי- כאומר הנה בעבור מעשיהם היו
ראויים מזמן רב להסיר את העיר מעל פני השגחתי, אלא היה על אפי -ועל חמתי- להסירה (כלומר ה'
אינו חפץ להסירה, והסרתה היא עצב וכעס לפניו), על כי -היתה לי העיר הזאת- העיר הזאת היתה לי -
למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה להסירה מעל פני- והוא מקרא מסורס <על פי הרב אברבנאל¹³⁹>:
(לב) -על כל רעת- מוסב למקרא של מעלה לומר שהיה על אפי להסירה, בעבור כל רעת -בני
ישראל ובני יהודה אשר עשו להכעסני- ולכן לא הסרתיה מזמן רב, כי ההסרה היה על אפי. -המה מלכיהם
שריהם כהניהם ונביאיהם- הם נביאי השקר. -ואיש יהודה- כל גדול וחשוב ביהודה -וישבי ירושלם- <ע"פ
ר"י אברבנאל>: (לג) -ויפנו אלי ערף ולא פנים- אחז במשל מבן אדם לרעהו כשאינו רוצה
לשמוע דברו, מהפך ערפו למולו. -ולמד אתם- ועם כי אני מלמד אותם ע"י הנביאים -השכם ולמד- ואני
משכים ומלמד אותם בזריות רב, -ואינם שמעים לקחת מוסר- ועם כל זה אינם שומעים לקבל מוסר

מעין חיים – עיונים ומוסר

¹³⁹ כז ועל חמתי להסירה. הרב אברבנאל מפרש כן [חיפך הפשוטות] שהכוונה שעד הנה לא רצה ה' להסירה, והיה לו עצב
אם תוסר מפניו, כי הוקשה בעיניו שה' חפץ להחריבה מהיום הראשון, הרי כתוב כי בחר ה' בציון.

אבל לכאורה אישתמיט מהרב, גמרא בסוף תלמוד בבלי (נדה ע), שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנניה כתוב
אחד אומר (תהילים קלב) כי בחר ה' בציון וכתוב אחד אומר (ירמיהו לב) כי על אפי ועל חמתי היתה העיר הזאת למן
היום אשר בנו אותה עד היום הזה כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה. הרי שכיון
הרב לקושיא המוזכרת בגמרא, והתירוץ הוא כפי המדרש המשוב ברש"י. ומעתה אין צורך למה שנדחק הרב אברבנאל
ז"ל ואחריו המצודות, שהכונה שאפי וחמתי, היה על הצד להסיר את הבית. אלא אדרבה הדברים כפשוטם, שהיה אף ה'
וכעסו מהיום הראשון כמו שאמרו חז"ל, אמר רבי חוניא פ' מיני ריקודין רקדה בת פרעה באותה הלילה, והיה שלמה ישן
עד ד' שעות ביום, ומפתחות של בית המקדש נתונות תחת ראשו, הדא הוא דתנן על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות,
נכנסה אמו והוכיחתו (מדרש רבה ויקרא יב ה).

וַיְשִׁימוּ שְׁקוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו לְטָמְאוֹ: (לה) וַיִּבְנוּ אֶת בָּמוֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן הַנֹּם לְהַעֲבִיר אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בָּנוֹתֵיהֶם לַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא צוֹיִתִּים וְלֹא עֲלֹתָה עַל לְבִי לַעֲשׂוֹת הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת לְמַעַן הַחֲטִי [הַחֲטִיָּא] אֶת יְהוּדָה:

(לו) וַעֲתָה לָכֵן פֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִתְּנָה בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֲרֹב וּבִרְעָב וּבִדְבָר: (לז) הֲנִי מְקַבֵּץ מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם בְּאֶפְרַי וּבְחֻמָּתֵי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַהֲשִׁבְתִּים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲשִׁבְתִּים לְבִטָּח: (לח) וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים: (לט) וְנִתַּתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדַרְךְ אֶחָד לִירְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וּלְבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם: (מ) וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא

ליישר דרכם: (לד) -וישימו שקוציהם- שמו הפסילים- בבית אשר נקרא שמי עלי- להקרא בית ה'. -לטמאו- למען טמא את הבית: (לה) -ויבנו את במות הבעל- במות עשויות לעבודת הבעל - אשר- עמדו -בגיא בן הנום. להעביר- רצה לומר להעביר שם באש. -את בניהם ואת בנותיהם למלך- כן שם העבודות כוכבים. -אשר לא צויתים- אפילו לפני לא צויתים להקריב בנים ובנות. -ולא עלתה על לבי- לשאול דבר כזאת. -לעשות- מוסב על להעביר, לומר להעביר את בניהם לעשות -התועבה הזאת, למען החטיא את יהודה- להכעיס אותי ולא בעבור שחשבו שיש תועלת בזה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לב לו-מא):

ניבא על קיבוץ גליות. עוד ניבא שיהיה אז דרך אחד לכל העם (רק דרך טובה), ושהיראת שמים תהיה דבוקה בלבם. וכל זה מדבר על העתיד לבא (ר"י אברבנאל).

(לו) -ועתה לכן כה אמר ה' אלהי ישראל- רצה לומר אף כי על שגברה חטאתם למעלה, יגלו מן העיר ואסירם מעל פני. אולם הואיל והעיר היא שלי מעולם, לכן כה אמר ה' -אל העיר הזאת- על העיר הזאת -אשר אחם אמרים נתנה ביד מלך בבל בחרב וברעב ובדבר- אשר תחשבו שבעבור החרב והרעב והדבר נתנה ביד מלך בבל להיות שלו לחלוטין עד עולם <ע"פ ר"י אברבנאל>: (לז) - הֲנִי מְקַבֵּץ- רצה לומר לא כן יהיה, כי הנני מקבץ את ישראל -מכל הארצות אשר הדחתים שם באפי ובחמתי ובקצף גדול, והשבתים- ואשיב אותם -אל המקום הזה, והשבתים לבטח- וישבו בה לבטח כמאז: (לח) -והיו לי לעם- המה יאמינו בי וישמרו מצותי -ואני אהיה להם לאלהים- ואני אשגיח עליהם ועל העיר הזאת כמאז: (לט) -ונתתי להם- רצה לומר אטה לבם להיות להם -לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים- ולא יהיו עוד מסופקים ופוסחים על שתי הסעיפים, ולא יפנו מללכת בדרך אחד ליראה את ה' כל הימים. -לטוב להם- רצה לומר לא למען יבוא לי תועלת מה, כי אם למען יהיה טוב להם -ולבניהם- אשר יהיה -אחריהם- (כמו שנאמר (דברים ד מ) ושמרת את חוקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך

אָשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהִיטִיבִי אוֹתָם וְאֵת יִרְאָתִי אֶתֵּן בְּלִבְכֶּם לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלַי: (מא) וְשִׁשְׁתִּי עֲלֵיהֶם לְהִטִּיב אוֹתָם וְנִטְעָתִים בְּאַרְץ הַזֹּאת בְּאֶמֶת בְּכָל לְבִי וּבְכָל נַפְשִׁי:

(מב) פִּי כֹה אָמַר יְהוָה פֶּאֶשֶׁר הִבֵּאתִי אֶל הָעָם הַזֶּה אֵת כָּל הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כִּן אֲנֹכִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵת כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי דֹבֵר עֲלֵיהֶם: (מג) וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בְּאַרְץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים שְׁמָמָה הִיא מֵאִין אָדָם וּבִהְמָה נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים: (מד) שְׂדוֹת בְּפֶסֶף יִקְנוּ וְכָתוּב בְּסֵפֶר וְחֶתוּם וְהָעֵד עֲדִים בְּאַרְץ בְּנִימָן וּבִסְבִּיבֵי יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הַהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב כִּי אָשִׁיב אֵת שְׁבוֹתָם נָאִם יְהוָה:

כל הימים, וכן בדברים יב כח): (מ) -וכרתי להם ברית עולם- ברית המתקיים עד עולם. -אשר לא אשוב מאחריהם להיטיבי אותם- לא אפנה מהם מלהיטיב עמהם. -ואת יראתי אתן בלבכם לבלתי סור- לבל יסורו-מעלי-: (מא) -וששתי עליהם להטיב אותם- יהיה שמחה לפני במה שאיטיב עמהם. -ונטעים בארץ הזאת באמת- רצה לומר בנטיעה המתקיימת. -בכל לבי ובכל נפשי- באהבה רבה^{קפז}:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לב מב-מד):

סיום תשובת ה' על שאלת ירמיהו בדבר קניית השדה, כי הוא לאות שבעתיד ישובו לארץ ישראל ויקנו שדות ובתים.

ועל איזה עתיד מדבר, עיין הטיב ברד"ק פסוק לו', שנראה שמפרשו על גאולת בבל. אולם ר"י אברבנאל נוטה להעמידה על אחרית הימים, וכנראה לזו נוטה גם בעל המצודות.

(מב) -כי כה אמר ה' כאשר הבאתי אל העם- על העם. -הזה, את כל הרעה הגדולה הזאת- אשר הם עתה בה -כן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דבר עליהם-: (מג) -ונקנה השדה- אז יהיה נקנה שדות -בארץ הזאת אשר אתם אומרים שממה היא מאין אדם ובהמה- רצה לומר עד עולם תהיה שממה -נתנה ביד הכשדים- וכבר נמסרה ביד הכשדים לחלוטין: (מד) -שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום^{קפח} והעד עדים- לא כן יהיה כי עוד יבוא זמן אשר יקנו שדות בכסף, ויכתבו הקנין בספר, ובעל השדה יחתום שמו בו, ויזמינו עדים, וכדרך הנהוג. -בארץ בנימין- השדות יקנו בארץ בנימין -ובסביבי ירושלם ובערי יהודה ובערי החר ובערי השפלה ובערי הנגב- הערים העומדים בהר ובעמק ובפאת הדרום. -כי אשיב את שבותם נאם ה'- אשיב לארצם את הנשבים ללכת בבבל. וכל זה חוזר

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קפז} מא. לכאורה יש כאן כפלות בענין שיהיה בהם יראה שמים ועבור כך יטב להם, ראה פסוק לט, מ מא. ומבאר האלשיך כך. בתחילה אמר ונתתי להם ליראה אותי.. לטוב להם. זהו יראה חיצונית יראה לשם השכר, ועל כך נאמר שיכרות להם ברית להטיבם. אבל אחר כך ואת יראתי אתן בלבכם לבלתי סור מעלי, היינו יראה הפנימית, כאוהב שמתנהג תמיד כרצון אוהבו, כי ירא פן תופרע ותופגם גדר אהבתם. ובעבור מעלה זו, נאמר וששתי עליהם.. בכל לבי. עיין שם עוד.

^{קפח} יב וכתוב בספר וחתום, הלכה גדולה בדיני ממונות נסמכה ללמוד מפסוק זה, שעדות עדים הכתוב על גבי שטר הרי הוא עדות מן התורה (חינוך קכב, רמב"ן בסי' המצוות), כמו כן ישנם עוד הלכות בדיני ממונות שנלמדו מכתובים אלו.

פרק לג (א) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ שְׁנִית וְהוּא עֹדְנֹו עֲצוּר בַּחֲצַר הַמִּטְרָה לֵאמֹר: (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשֵׂה יְהוָה יוֹצֵר אוֹתָהּ לְהַכְינָהּ יְהוָה שְׁמוֹ: (ג) קָרָא אֵלַי וְאָעֲנֶנְךָ וְאֶגִּידָה לְךָ גְּדֻלוֹת וּבְצֻרוֹת לֹא יִדְעֶתָם:

(ד) פִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל פְּתֵי הָעִיר הַזֹּאת וְעַל פְּתֵי מַלְכִי יְהוּדָה הַנִּתְצִים אֶל הַסְּלָלוֹת וְאֶל הַחֲרֵב: (ה) בָּאִים לְהִלָּחֵם אֶת הַפְּשָׁדִים

למעלה לומר הלא הכל בידי, ואשיב ישראל לארצם, ולכן צויתי לך לקנות השדה מחנמאל להיות לאות ולרמוז שכן יקנו עוד שדות, כי ישובו מבבל וישבו בארצם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג א-ג):

הקדמה לנבואות הבאות. אומר שכבר עכשיו טרם חורבן ירושלים, ה' כבר יוצר ומכין את בניניה המחודש. נראה כי נבואות פרק זה, נאמרו כבר בקצרה בפרק ל' יז-כא, שם ניבא את 'רפואת ירושלים', השבת הגולים, בנינה, השמחה וההודאה שירבה בה. ויהיה מלכם בראשם. כל ענינים אלו נאמרו לעיל בקצרה, וכאן נכתבו שנית יותר בארוכה, ובתוספות ענין.

פרק לג (א) - ויהי דבר ה' אל ירמיהו שנית - פעם שנית בדבר ענין הגאולה העתידה. והוא עודנו עצור - כשבא לו הנבואה ההיא היה עדיין כלוא - **בחצר המטרה. לאמר -** מוסב על ראשית המקרא, (כאילו נאמר) ויהי דבר ה' אל ירמיהו.. לאמר: (ב) **כֹּה אָמַר ה' עֲשֵׂה -** המגדלה והמרוממה. ועל ירושלים יאמר שזכר למעלה, וקצר בדבר המובן. **-יוצר אותה -** המחדש אותה **-להכינה -** עד עולם >ע"פ רד"ק>. **ה' שמו -** רצה לומר והוא מורה שהכל בידו: (ג) **-קרא אלי ואענך -** להודיע לך הגאולה העתידה ואשיב לך. **-ואגידה לך גדלות ובצרות -** נחמות גדולות וחזקות ש-**לא ידעתם -** >ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג ד-ט):

מספר שבימים אלו ימי המצור, העיר ירושלים הולכת וחריבה עוד ועוד, בתיה מתמלאים במתים (כידוע בית שנמצא בו מת, לפי הלכות טהרות, הוא מלא בטומאה), מתים אלו הוכו מאת ה' בעוונם. לעומת צרות אלו, הוא מנבא טובות ואומר, שבעתיד תרפא העיר, וישוּבו אנשיה אליה, ותיבנה. וגם אנשיה יטהרו מעוונם. ומרוב גודל הטובה שיהיה, תהיה הצלחתם מפורסמת מאד בכל העולם.

(ד) **כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל בְּתֵי הָעִיר הַזֹּאת -** רצה לומר בתי השרים ויתר העם. **-ועל בתי מלכי יהודה הנתצים אל הסללות -** אשר המה עתה נתוצים (על ידי בני ישראל בעצמם), בעבור (שיוכלו) לעשות מאבניהם סוללות^{קט} מבפנים, לעלות עליהם להלחם מול הכשדים >ע"פ רש"י>. **-ואל החרב -** רצה לומר וינתצו אותם (את הבתים הללו) בחרב. והוא שם כלי עשוי לשבר בו (בנינים), וכן ומגדלתיך יתוץ בחרבותם (יחזקאל כו) >ע"פ רד"ק> (באמת יש מדרגות לעלות למרפסת בראש החומה.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{קט} אל הסללות. בתרגום מפרש, שהסללות הם לחזק את החומה כנגד הבאים להרוג בחרב (ולא לעלות עליהם). ועיין ישעיה (פרק כב) נבואה על חורבן ירושלים, ושם נאמר, (י) ותתצו הבתים לבצר החומה.

וּלְמַלְאֵם אֶת פִּגְרֵי הָאָדָם אֲשֶׁר הִכִּיתִי בְּאִפִּי וּבְחִמָּתִי וְאֲשֶׁר הִסְתַּתֵּרְתִּי פָנָי מִהָעִיר הַזֹּאת עַל כָּל רָעָתָם: (ו) הִנְנִי מַעֲלָה לָהּ אֲרֻכָּה וּמִרְפָּא וּרְפָאִים וְגַלִּיתִי לָהֶם עֵתֶרֶת שְׁלוֹם וְנֶאֱמַת: (ז) וְהִשְׁבַּתִּי אֶת שְׁבוּת יְהוּדָה וְאֶת שְׁבוּת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵתִים כְּבָרָאשְׁנָה: (ח) וְטִהַרְתִּים מִכָּל עֲוֹנָם אֲשֶׁר חָטְאוּ לִי וְסִלַּחְתִּי לָכוֹל [לְכָל] עֲוֹנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ לִי וְאֲשֶׁר פָּשְׁעוּ בִּי: (ט) וְהִיֵּתָה לִי לְשֵׁם שְׁשׁוֹן לְתַהֲלָה וּלְתַפְאֶרֶת לְכָל גִּוְיֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ אֶת כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אֹתָם וּפְחָדוֹ וְרִגְזוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה וְעַל כָּל הַשְּׁלוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה לָהּ:

(י) כֹּה אָמַר יְהוָה עוֹד יִשְׁמַע בְּמָקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר אֹתָם אֲמָרִים חָרֵב הוּא

אבל המדרגות הם רק בכמה פינות בכל העיר. אבל בזמן מלחמה יש צורך להעלות במהירות בהרבה מקומות, עם משאות כבדות של כלי מלחמה. ולכן הוצרכו להרבה כבשים להגיע עד סוף החומה: (ה) -באים להלחם את הכשדים- רצה לומר כי לא יאבו לקבל עליהם עול שעבוד, והמה באים להלחם עם הכשדים, -ולמלאם- והיא סבה למלאות הבתים ההם (הנתוצים) -את פגרי האדם, אשר הכיתי באפי ובחמתי. ואשר הסתתרי פני מהעיר הזאת על כל רעתם- ועל אשר הסתתרי פני מן העיר בעבור רעתם. ולכן ימלא הבתים מפגרי המתים <ע"פ רד"ק>: (ו) -הנני מעלה לה ארוכה ומרפא- הנה אעלה רפואה להעיר הזאת. ולה לשון נקבה יחידה הוא, ומתיחס לעיר, -ורפאתים- וירפאו גם אנשיה ושכן מילה זו, היא לשון רבים). רצה לומר העיר תבנה ואנשיה ישוּבוּ לה. -וגליתי- אגלה -להם, עתרת שלום- שלום רב <ע"פ רד"ק> -ואמת- ומתקים: (ז) -והשבתי- אשיב לארצם -את שבות יהודה ואת שבות ישראל- את שבי יהודה ואת שבי ישראל. -ובנותים כבראשנה- רצה לומר יהיו מושפעים מטובה והצלחה כמאז: (ח) -וטהרתים מכל עונם אשר חטאו לי- רצה לומר אמחול עונם, ויהיו מטוהרים מטומאת העון. -וסלחתי לכל עונותיהם אשר חטאו לי- כפל הדבר במילים שונות. -ואשר פשעו בי- מרדו בי <ע"פ תרגום>: (ט) -והייתה לי לשם ששון- הדבר הזה תהיה לי לפרסום ששון -לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ אשר ישמעו את כל הטובה אשר אנכי עשה אותם- לכל הגוים השומעים הטובה אשר אעשה לישראל, כי כולם ישמחו בתשועת ישראל, ויהללו ויפארו את ה' על כי אז יכירו האמת שה' הוא האלהים. -ופחדו ורגזו- ישראל יפחדו וירעדו מחטאו עוד, -על- בעבור -כל הטובה ועל כל השלום- רצה לומר יפחדו לחטוא שלא יאבדו הטובה המרובה. -אשר אנכי עשה לה- רצה לומר לירושלים <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג י-יא): רוב השמחה, וההודאה לעתיד.

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹ ו. הנני מעלה ארוכה ומרפא, הנני משמע מיד עכשיו. מכאן אמר רבא בשם ר' שמעון בשר ודם אין מקדים רטייה עד שרואה המכה, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא מקדים הרטייה ואחר כך הוא מכה, הדא הוא דכתיב הנני מעלה לה ארוכה ומרפא ורפאתים (מדרש רבה שיר השירים ד יג). כלומר מעלה ארוכה ומרפא, עכשיו לפני החורבן, ואחר כך ורפאתים.

מֵאִין אָדָם וּמֵאִין בְּהֵמָה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם הַנִּשְׁמוֹת מֵאִין אָדָם וּמֵאִין יוֹשֵׁב וּמֵאִין בְּהֵמָה: (יא) קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׁמִמָּה קוֹל חֲתָן וְקוֹל פֶּלֶה קוֹל אֲמָרִים הוֹדוּ אֶת יְהוָה צְבָאוֹת כִּי טוֹב יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ מְבִיאִים תוֹדָה בֵּית יְהוָה כִּי אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת הָאָרֶץ כְּבָרָאשְׁנָה אָמַר יְהוָה:

(יב) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד יִהְיֶה בְּמָקוֹם הַזֶּה הַחֶרֶב מֵאִין אָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל עֶרְוֵי נְוֶה רָעִים מְרַבְּצִים צֶאֱן: (יג) בְּעָרֵי הָהָר בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בְּנִימָן וּבְסִבְיָהּ יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה עַד תַּעֲבֹרְנָהּ

(י) - כה אמר ה' עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אמרים חרב הוא- רצה לומר, עד עולם יהיה חרב ושםם -מאין אדם ומאין בהמה- מבלי ימצא שם אדם ובהמה. -בערי יהודה- לתוספת ביאור יפרש עתה מה הוא המקום, ואמר בערי יהודה -ובחצות ירושלם הנשמות, מאין אדם ומאין יושב²⁰ ומאין בהמה- אשר הם שוממות מבלי אדם עובר שם, ומבלי אדם יושב בהם: (יא) -קול ששון- מוסב על המקרא שלפניו לומר, עוד ישמע במקום הזה, קול ששון -וקול שמחה, קול חתן- קול שמחת חתן -וקול כלה. קול אמרים הודו את ה' צבאות כי טוב ה', כי לעולם חסדו- כי עד עולם יעשה חסד. -מביאים- והמה יהיו מביאים קרבן -תודה- ב-בית ה'- (ותודה הוא הקרבן) הבא על הנס. -כי אשיב את שבות הארץ כבראשנה- אל ארצם אשיב את שבותם, להיות בטובה כמאז -אמר ה':

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג יב-ג):

ברכה על ריבוי הצאן.

נראה כי אין ענין בריבוי צאן דווקא, הלא כבר הובטחנו על ידי ישעיה ויכל גבולך לאבני חפץ והכל בכלל. אלא הדבר נאמר, לעומת המצב החרב שהיה בימי גלות בבל, וגם אחרי בית שני, עש שגם הבהמות התמעטו ממנה (פרק לב מג, לג י). כאילו שנעשתה ארץ מקוללת בעצמה, בנוסף למה אנשיה גלו ממנה. על כך ניבא שלעתידי תתהפך הארץ, ויהיה מקום מבורך בעצם, עד שגם הבהמות ימצאו מרעה רב.

(יב) -כה אמר ה' צבאות עוד יהיה במקום הזה- הוא ירושלים. -החרב מאין אדם ועד בהמה ובכל עריו- בכל ערי ישראל. -נוה רועים- בכל המקומות יהיו מדורי רועים ה-מרבצים צאן-, כי יתרבו צאנם מאד <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יג) -בערי ההר- בערים העומדים על ההר -בערי השפלה- בעמק -ובערי הנגב- בפאת הדרום. -ובארץ בנימן ובסביבי ירושלם ובערי יהודה²¹, עוד תעברנה הצאן על

מעין חיים - עיונים ומוסר

²⁰ י מאין אדם ומאין יושב. בישעיה י יא כתוב אם שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם. ושם הכפלות מובן היטיב, שהרי יתכן שלא יהיה שם אדם 'יושב' שם קבע אבל יהיה שם מי שגר דרך עראי, לכן מוסיף מאין אדם. אך כאן כתוב בהיפך, קודם אדם ואחר כך יושב, וזה צריך ביאור, הלא אחר שאמר מאין אדם, אם כן וודאי שאין שם יושב. ועיין במצודות. ואולי יש לפרש על פי המאמר אתם קרואים אדם, לפי זה 'יושב' הכוונה נכרי.

²¹ ג. בערי. ההר. השפלה. נגב. בנימן. ירושלים. יהודה. ששה מקומות אלו הוזכרו גם בפרק לב כד. בהבדל אחד, השלושה הראשונים התחלפו עם האחרונים. ניתן ללמוד מכך שיש כאן שני קבוצות. הר שפלה ונגב, כולל את כל הארץ בכל מיני המקומות. ואילו שלושת האחרים, הם המקומות שנגזר עליהם הגזרה בימים של זמן הנבואה. ומצאנו בהרבה

הצאן על ידי מונה אמר יהנה:

(יד) הנה ימים באים נאם יהנה והקמתי את הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ועל בית יהודה: (טו) בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לך צמח צדקה ועשה משפט וצדקה בארץ: (טז) בימים ההם תושע יהודה וירושלם תשכון לבטח וזה אשר יקרא לה יהנה צדקנו: (יז) כי כה אמר יהנה לא יפרת לך איש ישב על כסא בית ישראל:

ידי מונה¹² רצה לומר כל כך יתרבו הצאן, עד שלא יספיקו בעליהם למנותם בעצמו, ויעמיד (אדם מיוחד שיהיה) מונה במקומו, להעביר (את) הצאן לפניו למנותם - אמר ה' - <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג יד-טז): יקום מלך המצליח לעשות צדקה ומשפט.

(י ד) -הנה ימים באים נאם ה' והקמתי את הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ועל בית יהודה: (ט ו) -בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לך צמח צדקה - זהו מלך המשיח, -ועשה משפט וצדקה בארץ- והוא יעשה משפט וצדקה: (ט ז) -בימים ההם תושע יהודה וירושלם תשכון לבטח וזה אשר יקרא לה- וזה השם אמר אשר יקרא המקום לירושלים. -ה' צדקנו¹³ - ה' יצדיק אותנו בזמן קיומה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג יז-יח): הבטחת המלוכה לזרע דוד, והכהונה לזרע הכהנים (י ז) -כה אמר ה' לא יכרת לדוד איש ישב על כסא- רצה לומר, (תמיד יהיה) איש מזרעו יושב על כסא המלוכה ולא רק על שבט יהודה, אלא על כל -בית ישראל- <ע"פ ר"י אברבנאל>:

מעין חיים – עיונים ומוסר

מקומות שה' מנבא באופן מיוחד נחמות על המקומות שעתה הוא עוסק בחורבן. להודיע כי גם בעת זעם, לא פסקה אהבת ה' לנו, ואין הזעם מוחלט.

¹² יג. עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה, מפרש רש"י, יצאו ויבאו ישראל על ידי מנהיג הולך בראשם. במדרשי חז"ל (במדבר רבה ב יא תנחומא תשא ט) מצאנו שצאן ב האמור בפרשה, מכיון על בני ישראל עצמם, שיהיה מפקד למנות את כל בני ישראל לעתיד לבא, וצריך ביאור מה הענין במנין. והנה יעוין רמב"ן (במדבר א מה), שכתב בטעם המנין כי כן דרך המלכים למנות העם, וחזר ותמה ו'לא הבינותי טעם המצוה'. וכתב אולי 'כי הבא לפני אב הנביאים ואחיו קדוש ה' והוא נודע אליהם בשמו, יהיה לו דבר הזה זכות וחיים, כי בא בסוד העם ובכתב בני ישראל וזכות הרבים במספרם, וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן כי ישימו עליהם עינים לטובה, יבקשו עליהם רחמים, ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ולא ימעיט מספרכם, והשקלים כופר על נפשותיכם'. ויעוד שיחלק להם הארץ למספרם, וידע כמה חבלים יפלו להם מן הארץ הנכבשת להם'. ויעוין עוד טעמים שם. ויתכן שמטעמים אלו גם לעתיד לבא, תהיה לבני ישראל מעלה ליפקד לפני המלך המשיח (ובזה יתאים לשון רש"י כאן, עם דברי חז"ל על המנין העתידי), או יהיה המנין בעבור שאר טעמים.

¹³ טז ה' צדקנו (ועשנו צדיקים). הנה עיקר גדול בנבואות האלו, הוא המעלה שה' יסייענו בלבלת לחטא. ונראה מהנבואה הזו, כי ענין מלכות בית דוד יסייע לענין הצלה מהחטאים.

פרשה דומה מאד לפרשה זו, נכתבה כבר לעיל פרק כג ה. וכתב כאן הרד"ק שיש הבדל קטן ביניהם, לעיל קורא למלך המשיח בשם ה' צדקנו. וכאן קורא לעיר בשם זה. שכן כאן אמר 'יקרא לה' לשון נקבה. ולעיל אמר 'יקראו' לשון זכר. ובאמת הפרשיות הקודמות לנבואה זו שכאן, עוסקות בעיר ירושלים. ואילו הנבואות שבפרק כג, עוסקים במנהיגי העם.

ומכאן אנו למידים, שגם מעלה הרוחנית הסגולה של העיר ירושלים בזמן בנין המקדש בה, שאז יהיה בה את עבודת הקברנות, המשפיעים שפע נעלה על הנפש. וגם המעלה הסגולית, והרוחנית של המלך המשיח במעלותיו הנכבדות, ובסגולת היותו גם זרע דוד, כל זה יועיל להצדיק אותו ולרומם אותו, ובכך להנצל מכל חטא ועון. והנביא ממשיך לינבא על שני סגולות אלו.

(יח) וּלְפָנֶיךָ הַלֹּוִים לֹא יָכֹרֶת אִישׁ מִלִּפְנֵי מַעֲלָה עוֹלָה וּמִקְטִיר מִנְחָה וְעֹשֶׂה זֶבַח כָּל הַיָּמִים:

(יט) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: (כ) כֹּה אָמַר יְהוָה אִם תִּפְרוּ אֶת בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתִי הַלֵּילָה וּלְבִלְתִּי הָיִיתׁ יוֹמָם וּלְלֵילָה בַּעֲתָם: (כא) גַּם בְּרִיתִי תִפֹּר אֶת דָּוִד עַבְדִּי מֵהָיִיתׁ לוֹ בֶּן מֶלֶךְ עַל פֶּסְאוֹ וְאֶת הַלֹּוִים הַפְּהֻנִים מִשְׁרָתִי: (כב) אֲשֶׁר לֹא יִסְפֹּר צָבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמְד חוֹל הַיָּם כִּן אֲרַבָּה אֶת זֶרַע דָּוִד עַבְדִּי וְאֶת הַלֹּוִים מִשְׁרָתִי אֲתִי:

(י ח) -ולכהנים הלויים- הכהנים בני לוי. -לא יכרת- לא יהיה נכרת מהם -איש מלפני- מלהיות - מעלה עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים- רצה לומר כל הימים לא יהיו נכרתים, כי עד עולם תהיה העבודה בהם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג יט - כב):

ענין שבועה, לחזק את ההבטחה שבפרשה הקודמת. על זרע דוד וזרע הכהנים, הבטחה שתשאר שררתם בידם לעולם. ומוסיף הבטחה שירבו בכמות¹⁷.

(כ) -כה אמר ה' אם תפרו- (אתם בני ישראל המיואשים) אם תוכלו להפר -את בריתי- אשר העמדתי אל -היום, ואת בריתי הלילה¹⁸, ולבלתי היות יומם ולילה בעתם- ולכל יהיו יומם ולילה בעת שקבעתי להם. והוא כפל ענין במלות שונות <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כא) -גם בריתי- או גם בריתי -תפר את דוד- עם דוד -עבדי מהיות- לבל היות -לו בן מלך על כסאו, ואת הלויים הכהנים משרתי- וגם תופר הברית עם הכהנים בני לוי המשרתים אותי לבל ישרתו עוד. ורצה לומר כמו שאין בידכם (בני ישראל) להפר הברית שעם היום והלילה, כן אי אפשר שיופר הברית שעם דוד, ושעם הכהנים <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כב) -אשר לא יספר צבא השמים- רצה לומר, כמו אשר לא יספר כוכבי השמים - ולא ימד חול הים- ולא יומד חול הים, בעבור רוב הכמות, -כן ארבה- בכמות -את זרע דוד עבדי, ואת הלויים משרתי אתי- והכהנים מבני לוי <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג כג כד): דברי ייאוש של העם מהמלוכה והכהונה.

מעין חיים – עיונים ומוסר

¹⁷ יט. לעיל נכתבה נבואה הדומה לנבואה זו. שני המשלים האלו בעצמם מוזכרים גם שם. אבל ההבדל ברור, לעיל מדובר על הבטחת נצחיות עם ישראל. וכאן על הבטחת נצחיות מלכות זרע בית דוד, ונצחיות הכהונה.

ומפני הבדל זה יש גם שינויים במילות הנבואה, כאשר המילות מדויקות, כל מקום כענינו. דוגמא, גבי נצחיות ישראל נאמר שלא 'ישבתו' מהיות גוי לפני. אבל כאן לא נאמר כן, שהרי יהיה זמן שיהיה הפסקה במלכות וכהונה, יהיה 'שביתו', אלא שבסוף יחזרו למעלתם, ולא תופר הבטחתם.

¹⁸ כ את בריתי היום. עמלי תורה שבעל פה ביום ובלילה (ש)זכותן העולם עומד שנאמר (ירמיה נ"ג) כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי אי זה הוא ברית שנוהג ביום ובלילה זו תלמוד וכן הוא אומר (שם) כה אמר ה' אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה (תנחומא נח ג)

(כג) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: (כד) הֲלוֹא רָאִיתָ מָה הָעָם הַזֶּה דְּבָרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה בָּהֶם וַיִּמָּאֲסוּ וְאֵת עַמִּי יִנָּאֲצוּן מִהֵיכָל עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם:

(כה) כֹּה אָמַר יְהוָה אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא

(כג) -וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר:- (כד) -הֲלוֹא רָאִיתָ מָה הָעָם הַזֶּה דְּבָרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר ה' בָּהֶם- מִשְׁפַּחַת דָּוִד וּמִשְׁפַּחַת אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. -וַיִּמָּאֲסוּ- הֵנָּה עֲתָה מֵאֵס בָּהֶם. -וְאֵת עַמִּי יִנָּאֲצוּן¹⁷ מִהֵיכָל עוֹד גּוֹי- וְגַם יִמָּאֲסוּן אֶת עַמִּי, רָצָה לִוְמֹר אוֹמְרִים שְׂמֵאֲסֵנִי בָהֶם, לְבַל הִיּוֹת עוֹד גּוֹי - לִפְנֵיהֶם- לִפְנֵי שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת הָאֵלֶּה כִּי מֵאֵס בְּכֻלָּם, וְעוֹד (וְיִוְתָר) לֹא יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם מִי (וְשׁוּם אֶחָד) מִמִּשְׁפַּחַת דָּוִד, וְלֹא יִכְהֲנֶה בָהֶם מִשְׁפַּחַת אַהֲרֹן. (וְגַם) הֵם לֹא יִהְיוּ עוֹד נִקְרָאִים בְּנֵי עַמָּם, כִּי תִתְפַּרֵּד הַחֲבִילָה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לג כה-כו):

ענין שבועה, לזרע דוד וזרע הכהנים, שתשאר 'שררתם' בידם לעולם¹⁸.

(כה) -כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה- אִם לֹא יִתְקִים הַבְּרִית שְׁעֵם הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה, -חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שְׂמִתִּי¹⁹- אִם יִהְיוּ חֻקֹּת וְהִנְהֻגוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ כֵּאֵילוֹ לֹא שְׂמִתִּי, לִהְיוֹת בְּטִלִּים מִחוּץ

מענין חיים - עיונים ומוסר

¹⁷ כד. העם הזה דברו לאמר. צריך ביאור, הלא נבואה זו נאמרה בימי המצור, טרם החורבן. באותה שעה עדיין היו העבודה ומלכות בית דוד שניהם על מקומם ומכונם. למה אמרו העם שה' מאס במשפחות אלו, לכאורה הוא ייאוש מוקדם מדי. נראה כי נבואה זו נאמרה אחרי החורבן ואין מוקדם ומאוחר בתורה (כמו שמפורש במדרש על ענין רחל מבכה שם נאמר שהיא הנבואה האחרונה אף שאינה כתובה לבסוף) וכך נראה מדברי הרד"ק. או שראה בנבואה כיצד עתידים לדבר כך.

¹⁸ ואת עמי ינאצון. צריך ביאור, היינו העם הזה היינו עמי, האם שני דברים המה? היה לו לומר מנאצים את עצמם, והאם באמת מנאצים את עצמם. ושמה העם הזה הכוונה רשעי וחוטאי ישראל שיצאו מכלל ישראל. הכוונה למה שעתידיים לומר שני הדתות המתחדשות, אשר כלפיהם אנו אומרים בשבת, ראה לגברת אמת, שפחה נואמת, לא כי בנך המת, ובני החי. הם מנאצים את עם ה'.

¹⁹ כה הקדמה. לכאורה יש כאן שלושה פרשיות באותו ענין ממש. א' מתחיל בפסוק יז, ב' מתחיל בפסוק יט'. והג' בפסוק כה.

באמת כבר אמרנו שבנבואה השנייה, מוסיף ה' שבעה על ההבטחה ראשונה. וכן מוסיף בה את ברכת הריבוי. אך צריך להתבונן מה מוסיף בפרשה השלישית על השנייה.

יש לשים לב שבפסוק כא' אמר 'מולך', ובפסוק כו' אומר 'משלים'. ההפרש בין מילים אלו ידוע, מלוכה הוא מרצון העם, ממשלה היא בעל כרחם.

והדברים מתאימים היטב. בפסוק כא' מדבר אל כלל ישראל, החפצים להמליך את הקב"ה עליהם. אבל הנבואה המתחילה בפסוק כה, הלא מתחיל אל פסוק כד', על 'העם' המנאצים את עמי. מדובר על הפחותים שבעם, ועליהם מדבר באופן אחר לגמרי, ואומר שם אם תחשבו למנוע את מלך בית דוד מלמלך עליכם, על כרחכם ימשול בכם. מעתה מובן שאין כאן דברים כפולים, אלא לפנינו שני מאמרים נפרדים, כאשר המילים מדויקים ומתאימים בכל פרשה כענינה. נראה כי הפירוש הזה מכוון לאמתו.

ולפי מה שרמזנו בפסוק כד', ש'העם הזה' הנאמר שם, מדבר באלו שהוציאו את עצמם מכלל האומה, מובן מדוע כינה את הכהונה בשם 'זרע יעקוב'. כי העבודת המקדש כולה אף שהיא נעשית בידי הכהנים, היא מיוחסת לכל זרע יעקב, והוא בשליחותם. אבל לזרים אין בזה חלק.

¹⁹ כה. גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו שנאמר (ירמיהו לג) כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת' (משנה נדרים לא).

ר' אליעזר חולק ודורש, גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת' וגו' (גמרא נדרים לב).

שְׁמָתִי: (כו) גַּם זָרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עֲבָדֵי אִמָּאס מִקַּחַת מִזְרָעוֹ מְשָׁלִים אֶל זָרַע אֲבֹרָהֶם יִשְׁחָק וַיַּעֲלֵב בִּי אֲשׁוּב [אָשִׁיב] אֶת שְׁבוּתָם וְרַחֲמָתִים:

הנהגתם. (חצי הפסוק השני, הוא כמו הראשון במילים אחרות): (כו) -**גם זרע יעקב- אז אמאס** גם זרע יעקב **ידוד עבדי^א אמאס מקחת- לבלי קחת- מזרעו משלים אל זרע-** על זרע **אברהם ישחק ויעקב-** ורצה לומר כמו שלא יטל זמן היום והלילה, וחוקות השמים והארץ, כן לא אמאס זרע יעקב ודוד, והוא הדין לזרע אחר, ולקצר לא זכרו, ומאליו יובן. **-כי אשיב את שבותם ורחמתי-** רצה לומר וזהו יהיה כאשר אשיב לארצם את בני השבי, וארחם עליהם, אז תשוב המלוכה לזרע דוד:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לד א-ה):

למען נדע על מה הולכים הנבואות. הנה **סדר המלכים:** נבוכדנצר מלך בשנה הרביעית ליהויקים (ככתוב לעיל כה א). כל ימי מלכות **יהויקים** היו יא' שנה, שמונה מהם בימי נבוכדנצר. אחריו מלך **יכניה בן יהויקים** ג' חדשים, אז בא נבוכדנצר והגלה אותו יחד עם החכמים והצדיקים. והמליך תחתיו את **צדקיהו** (אחיו של יהויקים מאב ולא מאם, כמבואר בסוף מלכים), הוא היה המלך האחרון לפני החורבן. והוא מלך יא' שנה, כפי שנאמר בסוף ספר מלכים, עד החורבן, נמצא שהחורבן היה ב'י"ט לנבוכדנצר.

ואלו הם דברי ימי צדקיהו וכיבוש נבוכדנצר את ירושלים, על פי ברייתא דסדר עולם, ועוד מדרשים: **ב'שנה הרביעית'** לצדקיהו ירד (צדקיהו) להקביל פני נבוכדנצר מלך בבל בבבל, ושרים עמו, וחזר ובא לו למלכותו לירושלים (סדר עולם פרק כה). **וב'שנה השביעית'** (לצדקיהו) בחמישי בד' לחודש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני (נבואה שבספר יחזקאל פרק כ'), על הפסוק הזה אומרים חז"ל (סדר עולם בפרק כו) באותה שעה כרת צדקיהו ברית את כל העם .. לשלח איש את עבדו.. וישבו אחרי כן וישבו .. ואומר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמיה ל"ד) למרוד במקום שתמצא אומר אלו ואלו מתוך מרד. באותה שעה מרד צדקיהו במלך בבל, והלך וסמך על מלכי מצרים. **וב'שנה השמינית'** לצדקיהו בא חיל מלך בבל על ירושלים וגו' וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' וחיל פרעה שטף (כבש את) עזה, וחזר למצרים (סדר עולם שם). **ב'שנה התשיעית'** לצדקיהו ב'י' טבת בא נבוכדנצר וצר על ירושלים כלהן פרק לט, עד יא' לצדקיהו בט' אב. **ב'שנה העשירית'** היה המעשה עם שדה חננאל, ונאמרו נבואות של נחמות (לעיל פרק לא לב). **ב'שנה אחד עשר'** לצדקיהו, כבה אורו של עולם, בחורבן בית המקדש הראשון.

מעין חיים – עיונים ומוסר

יש בדברי חז"ל הללו שני אופנים לדרוש את הפסוק. אופן אחד שלולא הברית המתקיימת ביום ובלילה, לא היה העולם נברא ביעברו בתחילת הבריאה. אופן שני על קיום העולם והעמדתו ב'הווה', אילו הברית שצריכה להיות מקוימת ביום ובלילה לא תתקיים, אין העולם עומד.

ומתבאר בה"ל שהאופן א' הוא על מצוות מילה, ואופן ב' על מצוות לימוד התורה.

אולם יש לעיין בלשון ר"ת בספר הישר (כו) שכתב וזה לשונו: העבודה חובה עלינו לעשות מן הכתוב ומן השכל. מן הכתוב, כי הבורא יתברך לא ברא העולם אלא בשביל התורה, כמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת יעד כאן. נראה כי ר"ת למד את הפסוק על התורה, ובכל זאת פירשו כפי האופן הא' ולא כאופן ב', וצריך עיון.

^אכו. זרע יעקב ודוד עבדי. קשה א' מהו זרע יעקב, הלא זרע דוד בלבד הם מושלים, ולא שאר זרע יעקב. ב' מדוע בפרשה זו הושמט הכהונה. ג' רש"י ורד"ק מבארים בפסוק כד' ש'משפחות' שנאמר שם, הכוונה לכהונה ומלכות. וכיון שעוסק בכהונה, קשה יותר, מדוע הושמטו הכהונה בסוף הפרשה.

כל הקושיות הללו מלמדות כדברי הרד"ק בשם רבינו יונה המדקדק, שזרע יעקב הכוונה כאן לכהונה (ענין בהערה לדעיל. ועיין ספר באר החיים על הלכות המקדש וקדשיו, חלק קרבנות, עמוד רפג', ביאור נכון על ענין זה).

פרק לד (א) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהנה ונבוכדנאצר מלך בבל וכל חילו וכל ממלכות ארץ ממשלת ידו וכל העמים נלחמים על ירושלם ועל כל עריה לאמר: (ב) פה אמר יהנה אלהי ישכאל הלך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו פה אמר יהנה הנני נתן את העיר הזאת ביד מלך בבל ושרפה באש: (ג) ואתה לא תמלט מידו כי

זמני נבואות ירמיהו: פרקים כו-כח שייכים לתחילת ימי יהויקים. פרק כט' נאמר מיד אחרי גלות יכניה בתחילת ימי צדקיהו (ונראה שגם פרקים ל' לא', נאמרו בשעה ההיא. ופרקים לב' לג' אמנם נאמרו ב" לצדקיהו, ואין מקומם כאן לפי סדר הזמן, אך נסמכו לפרקים ל לא, כי הם אותו ענין).

פרק זה (פרק לד) מדבר בשמיני לצדקיהו, בזמן שעלה נבוכדנצר מירושלים למצרים (כמבואר בפסוק כא'). ומזכיר את הברית על מצות שילוח העבדים, שהיה שנה קודם לכן.

פרקים לה לו, חוזר למעשים משנים יותר מוקדמות, בתחילת ימי יהויקים, וברבעית ליהויקים. (והם באותו זמן עם פרק כה', שהוא ברביעי ליהויקים. ופרקים כו' כז' שהם בתחילת ימי יהויקים.)

בפרק לו' ממשיך הנביא בנבואה שנאמרה בזמן זה שעלה נבוכדנצר מירושלים למצרים, בשמיני לצדקיהו. ומשם ואילך בפרקים לו-מד מספר את הענינים לפי סדר המאורעות, על חורבן בית המקדש, ומה שהיה עם ירמיהו לפני החורבן ואחריו.

ענין נבואה זו: הנביא מנבא את סוף המלחמה באופן מדויק. מלבד נבואתו על נצחון האויב, הוא גם מפרש את מה שיהיה לפרטיו. אומר, כיצד יחריבו את העיר -אש. האם יתפשו את המלך - יתפסו. מה יעשו בו, והאם יהרגו את המלך - יגלוהו ולא יהרגוהו.

בעבור נבואה קשה זו, הניחו את ירמיהו במקום האסירים - הוא חצר המטרה (תחילת פרק לב')²³.

פרק לד (א) - הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' ונבוכדנאצר מלך בבל וכל חילו וכל ממלכות ארץ ממשלת ידו - שהוא מושל עליהם. -נלחמים על ירושלם- כי גם מעמים אחרים באו לעזרתו. - ועל כל עריה- (ירושלים עיר אחת היא, מהו עריה, אלא) רצה לומר הסמוכים לה 'ולהלך פסוק ז' מבוארים שמות הערים, והם ערי יהודה. -לאמר- מוסב על הדבר וכו' מאת ה' לאמר: (ב) -כה אמר ה' אלהי ישראל הלך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה, ואמרת אליו- רצה לומר אליו לבד, ולא יהיה עוד מי בדברך אליו 'ע"פ ר"י אברבנאל- כה אמר ה' הנני נתן את העיר הזאת ביד מלך בבל ושרפה באש:-

מעין חיים - עיונים וזמור

²³ א הקדמה. נבואה זו כפולה לכאורה, הלא כבר נאמרה בתחילת פרק לב', מדוע צריכה לכתב פעמיים. התשובה, לעיל בפרק לב' לא היה מקום הנבואה הזו. שם הוא המקום של נבואות הנחמות של ירמיהו, כל מה שהזכירה שם היא אך לומר על מה הונח ירמיהו הנביא בחצר המטרה. וכאן כתובה שוב בפירוש ואריכות יותר (ר"י אברבנאל סוף פסוק ה', בפ"י השני). עוד כתב הר"י אברבנאל ליישב, שבפרק לב' דיבר ירמיהו את הנבואה לעם. וכאן נאמר לו 'ואמרת אליו' לאמרו אל המלך בהיותו לבדו.

אולם יישוב זה קשה, שהרי לפי זה הסיבה שהניח צדקיהו את ירמיה בחצר המטרה, אינו עבור מה שאמר לצדקיה בפני עצמו, אלא עבור מה שאמר את הנבואה לעם, שהרי על הנבואה בפרק לב' נאמר, שבעבורה הונח במטרה. וקשה שבפרק לו' משמע שכאשר אמר את הנבואה הזו אל 'המלך בפני עצמו', מיד לאחר מכן הניחו המלך בחצר המטרה. וא"כ לכאורה נראה שגם את אותה של פרק לב' אמר למלך בעצמו. לכן נראה שהעיקר שהכל נבואה אחת הוא, וסיפורה ירמיהו כמה פעמים.

תִּפְּשׁ תִּתְּפֹשׁ וּבְכִדּוֹ תִּתְּנֶנּוּ וְעֵינֶיךָ אֶת עֵינֵי מֶלֶךְ כָּבֵל תִּרְאֶינָה וּפִיָּהּ אֶת
פִּיךָ יִדְבֹּר וּבְכָל תְּבוּאָה: (ד) אַךְ שְׁמַע דְּבַר יְהוָה צִדְקָיָהּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כֹּה
אָמַר יְהוָה עָלֶיךָ לֹא תָמוּת בְּחֶרֶב: (ה) בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּכְמִשְׁרָפוֹת אֲבוֹתֶיךָ
הַמְּלָכִים הָרָאשִׁנִּים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ בֶּן יִשְׁרָפּוּ לָךְ וְהָיוּ אֲדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ
כִּי דְבַר אֲנִי דִּבַּרְתִּי נֶאֱמַר יְהוָה:

(ו) וַיִּדְבֹּר יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶל צִדְקָיָהּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
בִּירוּשָׁלַם: (ז) וַחֲוִיל מֶלֶךְ כָּבֵל נִלְחָמִים עַל יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה

(ג) - ואתה לא תמלט מידו כי תפש ותתפש ובידו תנתן - ולא ימיתו אותך התופשים. - ועיניך את
עיני מלך בבל תראינה, ופיהו - של מלך בבל - את פיך ידבר, ובכל תבוא: - (ד) - אך שמע דבר
ה' צדקיהו מלך יהודה כה אמר ה' עליך לא תמות בחרב - כי גם נבוכדנצר לא ימיתך: - (ה) -
בשלוש תמות^י - ארז"ל לאחר שמת נבוכדנצר הוציאו לצדקיהו מן המאסר ומת על מטתו. - וכמשרפות - כמו
ששרפו על - אבותיך^י המלכים הראשנים אשר היו לפניך - (את) מטתו וכלי תשמישו, - כן ישרפו לך -
עלך, כי כן היה הדרך לשרוף על המלכים, כמו שנאמר ישרפו לו וכו' (דברי הימים ב טז) >ע"פ רש"י -
והיו אדון יספדו לך - בעת יספדו אותך יאמרו הוי הוי על מיתת האדון. - כי דבר אני דברתי^י נאם ה' -
ובודאי תקום >ע"פ ר"ד ק:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק ד ו ז):

ירמיהו אומר את הנבואה הקשה הנ"ל (פסוקים א-ה), ונבוכדנצר כבר כבש כמה ערים.

(ו) - וידבר ירמיהו הנביא אל צדקיהו מלך יהודה את כל הדברים האלה בירושלם:
(ז) - וחיל מלך בבל נלחמים על ירושלם ועל כל ערי יהודה הנתרות - מה שלא כבשם עדיין. -

מעין חיים - עיונים ומוסר

^י ה בשלום תמות וכמשרפות אבותיך המלכים הראשונים כן ישרפו לך, והיו אדון וכו'. הטעם שהובטח בכל זה, הוא
בשכר שהעלה את ירמיהו מן הטיט, בענין האמור להלן פרק ל"ח (מועד קטן כח).

^י ה. וכמשרפות אבותיך. שורפין על המלכים, את מטתו, שריטו, כתרו, ושאר תשמישיו (ירושלמי סנהדרין ב ו), ואין בו
משום דרכי האמורי. ומשמת רבן גמליאל קרע עליו אונקלוס הגר בשוויי שבעים מנה צורי (עז יא). והשריפה הזו הוא
לכבודו של מלך שהוא כבודו של כל ישראל (תוס' ד"ה עוקרין).

^י ה. כי דבר אני דברתי. כיצד התקיימה נבואה זו. לצדקיהו היה מערה מירושלים עד ערבות יריחו, ודעתו היה לברוח
משם כאשר יפרצו הכשדים לעיר, וכן עשה. אולם הקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר, ורדפו כשדים אחריו
הצבי, וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו (רש"י מלכים ב כה ד). וכן נאמר (מלכים שם) ויתפשו את
המלך ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה וידברו אתו משפט. ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו, ואת עיני צדקיהו עור, ויאסרוהו
בנחשתים ויבאחו בבל. כל זה כתוב גם בירמיה נב, ושם (פסוק יא) מסיים הנביא, ויתנחו בבית הפקדת עד יום מותו.

וכאן מביא רש"י מדברי חז"ל, שכאשר מת נבוכדנצר יצא צדקיהו מבית האסורים ולמחר מת בכבוד. הרי שכל דברי
הנביא התקיימו במלואם.

דע שנבוכדנצר היה דרכו לכבוש את מלכי המדינות ולבזותו ולהשפילם לפניו, כמו שאמרו בגמרא שבת קמט' על הפסוק
בישעיה יד מלכי גוים כולם. ושם אמרו שעשה במלכים מעשה תועבה, וכשבא לעשות כן לצדקיהו הצדיק, נעשה נס שהיה
בו בזיון גדול לנבוכדנצר ולא היה יכול לעשות רצונו. באופן שהיו כל המלכים יראים מאד מנבוכדנצר שהיה משפילם
מאד. מעתה כאשר ירמיהו הביטיה לצדקיהו שימות בכבוד, היה בזה נבואה ותבטחה חשובה, לפי הזמן ההוא.

הנותרות אל לכיש ואל עזקה כי הנה נשארו בערי יהודה ערי מבצר:

(ח) הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהנה אחרי כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור: (ט) לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש: (י) וישמעו כל השרים וכל העם אשר באו בברית לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו חפשים לבלתי עבד בם עוד וישמעו וישלחו: (יא) וישבו אחרי כן וישבו את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשום [ויכבשום] לעבדים ולשפחות:

אל לכיש ואל עזקה - על לכיש ועל עזקה <ע"פ רד"ק> - כי הנה נשארו בערי יהודה ערי מבצר - (אבל את כל שאר ערי יהודה) כולם (כבר) כבשם, ושיחת מבצרם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לד ח-יא):

מצב קיום מצוות שילוח העבדים העברים, בימי ירמיהו.

ענין שהחזירו את העבדים היה בשנה השביעית לצדקיהו, כפרש"י בשם סדר עולם. אמנם יתכן שהנבואה הזו לא נאמרה עד התשיעית או העשירית לצדקיהו, שאז באו הכשדים במצור על ירושלים, ובאמצע המצור יצאו הבבלים מלד ירושלים ופנו למצרים, כמבואר בפרק לו' פסוק ה', בשעה זו נאמרה נבואה זו, כמבואר בפסוק כא 'העלים מעליכם'. ונמצא שנבואה זו שהיתה בזמן שעלו הכשדים למצרים, נאמרה ימים רבים לפני הנבואה הקודמת, כמבואר בפרק לו' (עיין בפ' ר"י אברבנאל).

(ח) - הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה', אחרי כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם, לקרא להם דרור - רצה לומר לקרא לעבדים ולשפחות דרור, וכאשר יפרש במקרא שלאחריו: (ט) - לשלח - עכשיו יפרש למי יהיה הדרור, ומה היא. ואמר לשלח כל - איש את עבדו, ואיש את שפחתו, העברי והעבריה, חפשים - ולתוספת ביאור אמר - לבלתי עבד בם, ביהודי אחיהו איש - והוא מקרא מסורס וכאילו אמר איש באחיו היהודי. ורצה לומר שום איש לא יעבוד עוד ביהודי אחיו, אחר שעבדו שש שנים וכמשפט התורה <ע"פ רד"ק>: (י) - וישמעו^{רש"י} - רצה לומר קבלו על עצמן - כל השרים וכל העם אשר באו בברית, לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו חפשים, לבלתי עבד בם עוד, וישמעו וישלח - קבלו על עצמן לשלוח, וכן (בפרעל) שלחום. ולפי שארכו הדברים במה שאמר (באמצע פסוק זה) לשלח וכו', לכן חזר ואמר וישמעו, וכן דרך המקרא: (יא) - וישבו אחרי כן - אחרי זה נתחרטו - וישבו - והחזירו - את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשום - ותפשו בהם בחזקה להיות להם - לעבדים ולשפחות:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{רש"י} י. וישמעו. יש לפרש שהשמיעה הראשונה היא שמיעת הדבר באוזן. והשמיעה השנייה היא הקבלה. [בלשון עתיד יש ביניהם הבדל בניקוד. ישמעו, שמיעת האוזן השי' בשוא. קבלה השי' של ישמעו בקמץ] (ר"מ אלשיך. וכן הוא בתרגום).

באר החיים על מצודת דוד. ירמיה

(יב) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: (יג) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי כָרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה וְאַתֶּם מֵאָרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֵאמֹר: (יד) מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלְחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעֶבְרִי אֲשֶׁר יִמְכֹּר לָךְ וַעֲבַדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ וְלֹא שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם: (טו) וַתָּשָׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתַּכְרֹתוּ בְרִית לִפְנֵי בֵּית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: (טז) וַתָּשָׁבוּ וַתַּחֲלִלוּ אֶת שְׁמִי וַתָּשָׁבוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר שִׁלַּחְתֶּם חֲפָשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׂוּ אֶתֶם לִהְיוֹת

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לד יב - טז):

מבאר שעונם בזה הוחרם, בעבור שנחשב חלול השם. מאחר ועשו על כך ברית בבית המקדש, וביטלו את התחייבותם. ואומר שבאמת גם אבותיהם שהיו לפני הברית אשר בבית המקדש, והם ביטלו מצות שילוח עבדים, גם בעונם יש משום ביטול ברית, כי על כך יצאו ממצרים.

(יב) - **וַיְהִי דְבַר ה'** - זה הוא (דבר ה') האמור (בפסוק ח') בתחילת הענין, הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה'. ולפי שארכו הדברים (המבארים על איזה ענין נסוב הנבואה), חזר לומר, ויהי דבר ה' - **אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת ה' לֵאמֹר:** (יג) - **כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי כָרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה וְאַתֶּם מֵאָרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֵאמֹר:** - ועל מעמד הר סיני יאמר^י שאז כרת ברית על כל המצות בכללן <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יד) - **מִקֵּץ - רָצָה לומר מתחילה כי הראש יקרא קצה כמו הסוף. - שְׁבַע שָׁנִים^י תִּשְׁלְחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעֶבְרִי אֲשֶׁר יִמְכֹּר לָךְ - שְׁבַע שָׁנִים (מתחילת) ימי עבדותו, וכאשר יפרש אחריו -עַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים - ואחר כך -וְשִׁלַּחְתּוּ - תשלחו - חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ. וְלֹא שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי - אל המצוה ההיא, וחללוה -וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם:** (טו) - **וַתָּשָׁבוּ אַתֶּם -** ואתם שבתם בתשובה -**הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ -** לעבדו העברי. -**וַתַּכְרֹתוּ בְרִית לִפְנֵי^י בְּבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו -** כי נקרא בית ה': (טז) -**וַתַּחֲלִלוּ אֶת שְׁמִי -** בעברכם על שבועת הברית. -**וַתָּשָׁבוּ -** והחזרתם לקחת -**אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ, אֲשֶׁר שִׁלַּחְתֶּם חֲפָשִׁים לְנַפְשָׁם -** ללכת לרצונם. -**וַתִּכְבְּשׂוּ אֶתֶם לִהְיוֹת לָכֶם לְעַבְדִּים וּלְשִׁפְחוֹת -** ותפשתם בהם בחזקה;

מעין חיים - עיונים ומוסר

^י יג ביום הוציא אותם. לולא דבריו הייתי אומר שביום הוא דווקא, והכוונה לדם מילה ודם פסח, כמו שנאמר (יחזקאל טז ו) ואומר לך בדמך חיי. ואשבע לך ואבוא בברית אתך נאם אדני.

שוב מצאתי בירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה אמר רב שמואל בר רב יצחק וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל (שמות ו) על מה ציום על פרשת שילוח עבדים. ואתאי כהיא דא"ר הילא לא נעשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים הדא הוא דכתיב (ירמיהו לג) מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי וגו' עד כאן. מעתה יש לומר שהברית של יום יציאת מצרים, מתיחס למצוות שכבר נצטוו.

^י י. מקץ שבע שנים, משמע שמשלחים בסוף שבע שנים. ועבדך שש שנים משמע שמשלחים סוף שש שנים ותחילת שבע, הרי שיש כאן סתירה בפסוק.

מבארים חז"ל (ערכין לג) שמדובר כגון שנעשה עבד בשנה ראשונה של מנין שנות שמיטה קרוב ליוכל. עבד עברי יוצא בסוף שש. עבד נרצע יוצא בסוף שבע, שהוא היוכל.

^י טו. בפסוק יח' ורש"י שם, מבואר שחתכו עגל לשנים, ועברו בין הבתרים, לאמר כה יבתר העובר על הברית הזאת. ונראה מהפסוקים שרק שרי יהודה, שרי ירושלים, וקצת גדולים מקרב העם, עברו בין הבתרים (ר"מ אלשיך).

לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת:

(יז) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה אֱתֶם לֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לְקֹרֵא דְרֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרֹר נָאִם יְהוָה אֶל הַחֹרֵב אֶל הַדָּבָר וְאֶל הָרָעֵב וְנָתַתִּי אֲתֶכֶם לְזֹנֶה [לְזֹנֶה] לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ: (יח) וְנָתַתִּי אֶת הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת בְּרָתִי אֲשֶׁר לֹא הִקִּימוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר פָּרְטוּ לִפְנֵי הָעֶגְלָא אֲשֶׁר פָּרְטוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו: (יט) שְׂרֵי יְהוּדָה וְשְׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסֹּרְסִים וְהַפְּהָנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בְּתָרִי הָעֶגְלָא: (כ) וְנָתַתִּי אוֹתָם בֵּיד אִיבִיָּהֶם וּבִיד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם וְהִיָּתָה נִבְלָתָם לְמֵאֲכָל לַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמֶת הָאָרֶץ: (כא) וְאֶת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶת שְׂרָיו אֶתֵּן בִּיד אִיבִיָּהֶם וּבִיד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם וּבִיד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֲלִים

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לד יז - כב):

יבואו על ענשם, בעת פקודה, בשעת חורבן בית המקדש.

(יז) - **לכן כה אמר ה' אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור- רצה לומר להתקיים קריאת הדרור,** (לומר דרור בפה, ולא לקיים, אינו כלום). **-הנני קרא לכם דרור איש לאחיו ואיש לרעהו נאם ה'- רצה לומר אתן אתכם חפשים ממני, להיות מופקרים -אל הדבר ואל הרעב- ולא אהיה עוד אדון עליכם, למנוע אתכם מידיהם >ע"פ רד"ק> .-ונתתי אתכם לזונה לכל ממלכות הארץ- רצה לומר כולם יחידו אתכם:**
(יח) - **ונתתי את האנשים העברים את ברחי, אשר לא הקימו את דברי הברית- כפל הדבר במילים שונות. -אשר כרתו לפני-, וחזור ומפרש -העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו- שכרתו העגל לשני חלקים ועברו בין החלקים, כי כן היה דרך כורתי ברית. וכמו שנאמר בברית בין הבתרים ויבחר אותם בתוך וכו' והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה (בראשית ט) והוא היה שלוחו של מקום: (יט) (העוברים) הם -שרי יהודה ושרי ירושלם הסרסים והכתנים וכל עם הארץ, העוברים- אשר עברו -בין בתרי העגל-⁷: (כ) -ונתתי- וכבר בתחילה כבר אמר ונתתי, אלא) לפי שארכו הדברים חזר לומר ונתתי -אותם ביד איביהם וביד מבקשי נפשם, והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים- כי לא יקברום, על כי ירבו מאד. -ולבהמת הארץ- לחית הארץ כי חיה בכלל בהמה:**
(כא) -**ואת צדקיהו מלך יהודה ואת שריו אתן ביד איביהם וביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך בבל- הם האויבים (הם בעצמם) מבקשי נפשם, והוא כפל ענין במילים שונות. -העלים מעליכם- אשר נסתלקו מעליכם בשמעם שבאו מצרים לעזור לכם כמו שנאמר וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים וכו' ויעלו מעל ירושלים (לקמן לו): (כב) -הנני מצוה נאם ה'- רצה לומר אעיר לכם. -**

מעין חיים - עיונים וזמור

⁷ יט העוברים בין הבתרים. ר"מ אלשיך מבאר כך. העוברים בין הבתרים הולך על כל הפסוק. שהשרים ועם הארץ שעברו בין הבתרים, הם בלבד יענשו בעונש הכפול לינתן ביד האויב למיתה, וגם לא ליקבר, אלא להיות למאכל. אבל צדקיהו ושריו אותם שלא עברו, הם ינתנו ליד האויבים ואף יגלו לבבל, אבל לא יהיה להם עונש זה.

מַעֲלִיכֶם: (כב) הַנְּנִי מִצְנָה נָאִם יְהוָה וְהַשְׁבַּתִּים אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחַמּוּ עָלֶיהָ וּלְכַדּוּהָ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ וְאֵת עָרֵי יְהוּדָה אֲתָן שְׂמָמָה מֵאִין יֵשֵׁב:

פרק לה (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּיָּמִי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר: (ב) הָלוֹךְ אֶל בֵּית הָרִכָּבִים וְדִבַּרְתָּ אוֹתָם וְהִבְאֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל אַחַת הַלְשָׁכוֹת וְהִשְׁקִית אוֹתָם יַיִן: (ג) וְאָקַח אֶת יֶאֱזַנְיָה בֶּן יִרְמְיָהוּ בֶּן חֲבַצְנִיָּה וְאֵת אָחִיו וְאֵת כָּל בָּנָיו וְאֵת כָּל בֵּית הָרִכָּבִים: (ד) וְאָבָא אֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל לִשְׁפַת בְּנֵי חֲנָן בֶּן יִגְדָּלְיָהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אָצֵל לִשְׁכַּת הַשָּׁרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לִלְשַׁפַּת מַעֲשִׂיהוּ בֶּן שְׁלֹם שֹׁמֵר הַסֵּף: (ה) וְאֲתָן לִפְנֵי בְנֵי בֵית הָרִכָּבִים גִּבְעִים מְלֵאִים יַיִן וְכִסּוֹת

והשבתים- אשיב לפה את חיל מלך בבל -אל העיר הזאת, ונלחמו עליה ולכדוה ושרפה באש, ואת ערי יהודה אתן שממה מאין יושב:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לה א - יב):

הנביא מלמד את העם, שיקחו מוסר, וילמדו מדרכי משפחת רכב, כיצד שומרים על מצוות.

י"א שיוגדב בן רכב היה קרוב לג' מאות שנה לפני מעשה זה (רד"ק פסוק ו'). וטעם מה שציווה אותם לימנע מיין היה בעבור מעלת הפרישות מהתאוות ומגורמי רע (רד"ק, וכו"כ גם החובות הלבבות), וגם הימנעות מדירה בבית, היה לתועלת בעבורם. כמו שכתב המצודות להלן פסוק ז' (וכן רד"ק בפסוק ז'). נמצא שמה שמסופר בפרשה הזו, שבניו שמרו את מצוותו, הדבר נמשך זמן רב מאד.

אמנם חז"ל אמרו במדרש תנחומא (שמיני ה) מה ראה לומר, אל תשתו יין אתם ובניכם. אלא ששמע לירמיה שהיה מתנבא על חרבן בית המקדש, התחיל מצוה את בניו, מעכשיו אל תשתו יין ובית לא תבנו וזרע לא תורעו וכרם לא תטעו כי באהלים תשבו כל ימיכם והיו מתאבלים מעכשיו. עד כאן. מבואר א' שיוגדב זה היה בימי ירמיהו. ב' טעם מצוותיו היה, בעבור אבל על בית המקדש, וכן איתא בספרי (בהעלותך עז לפי גירסת הגר"א): אמר הואיל ובית זה עתיד ליחרב, תראו אותו כאילו הוא חרב עכשיו.

פרק לה (א) -הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' בימי יחזקיה בן יאשיהו מלך יהודה לאמר:-

(ב) -הלך אל בית הרכבים- הם בני יוגדב בן רכב, ומזרע יתרו היו <רש"י. ספר בהעלותך עז>.

ודברת אותם והבאותם בית ה'- אל בית ה'. -אל אחת הלשכות- אל אחת מן הלשכות. -ההשקית אותם

יין- השתדל להשקותם יין: (ג) -ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה, ואת אחיו ואת כל בניו

ואת כל בית הרכבים:- (ד) - ואבא אתם בית ה' אל לשכת בני חנן בן יגדליהו איש האלהים-

נביא ה' <תרגום>.- אשר אצל לשכת השרים, אשר ממעל ללשכת מעשיו בן שלם שמר הסף- הלשכה

ההיא היתה (סמוכה) אצל הלשכה אשר השרים נאספים שמה, וממעל ללשכת מעשיו: (ה) -

נֹאמַר אֲלֵיהֶם שְׁתּוּ יִין: (ו) וַיֹּאמְרוּ לֹא נִשְׁתָּה יִין כִּי יוֹנֵדֵב בֶּן רֶכֶב אָבִינוּ צָהָה עָלֵינוּ לֹאמֹר לֹא תִשְׁתּוּ יִין אַתֶּם וּבְנֵיכֶם עַד עוֹלָם: (ז) וּבֵית לֹא תִבְנוּ וְזָרַע לֹא תִזְרְעוּ וְכֶרֶם לֹא תִטְעוּ וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם כִּי בָאֲהָלִים תִּשְׁבּוּ כָּל יְמֵיכֶם לְמַעַן תַּחֲיוּ יָמִים רַבִּים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם גָּרִים שָׁם: (ח) וְנִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב בֶּן רֶכֶב אָבִינוּ לְכָל אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְבַלְתִּי שְׁתּוֹת יִין כָּל יְמֵינוּ אֲנַחְנוּ נִשְׁיֵנוּ בְּנֵינוּ וּבְנֹתֵינוּ: (ט) וּלְבַלְתִּי בָנוֹת בָּתִּים לְשִׁבְתָּנוּ וְכֶרֶם וְשָׂדֶה וְזָרַע לֹא יִהְיֶה לָנוּ: (י) וְנִשָּׁב בָּאֲהָלִים וְנִשְׁמַע וְנַעֲשֶׂה כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּנוּ יוֹנָדָב אָבִינוּ: (יא) וַיְהִי בַעֲלֹת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל הָאָרֶץ וַנֹּאמֶר בָּאוּ וְנִבְּאוּ יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי חֵיל הַפְּשָׁדִים וּמִפְּנֵי חֵיל אָרֶם וְנִשָּׁב בִּירוּשָׁלַם: :

(יב) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ לֹאמֹר: (יג) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי

ואתן לפני בני בית הרכבים גביעים^{רסא} מלאים יין וכסות- לשפוך בהם יין מהגביעים לשותות מהם -ואמר אליהם שתו יין:- (ו) -ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן רכב אבינו- רצה לומר ראש המשפחה. צוה עלינו לאמר לא תשתו יין אתם ובניכם עד עולם- עד סוף כל הדורות: (ז) -ובית לא תבנו חרע לא תזרעו וכרם לא תטעו ולא יהיה לכם- אף בקנין או במתנה לא יהיה לכם בית בנוי, ושדה זרוע, וכרם נטוע. -כי באהלים תשבו כל ימיכם- העשויים על פני השדה שאפשר להעתיקם ממקום למקום. - למען תחיו ימים רבים על פני האדמה- כי בית ושדה וכרם יש בהם סבה המעכבת את האדם במקום שהם, ולפעמים יאבד עם אנשי המקום ההוא, אבל היושב באהלים ואין לו שדה וכרם בקל יוכל להעתיק ממקום למקום (וטעם מניעת שתיית היין לא הוצרך לפרש כי ידוע הוא שמביא למעשים מגונים) -אשר אתם גרים שם- במקום נטיית האהלים <ע"פ רד"ק>: (ח) -ונשמע בקול- רצה לומר, קבלנו מאמריו <ע"פ תרגום> (של). -יהונדב בן רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי שתות יין כל ימינו אנחנו נשינו בנינו ובנותינו- רצה לומר אף הקטנים והקטנות: (ט) -ולבלתי בנות בתים לשבתנו- לשבת אנחנו בהם. -וכרם ושדה חרע לא יהיה לנו- רצה לומר כל מין זרע, אף גן זרוע: (י) -ונשב- עד הנה ישבנו באהלים. ונשמע ונעש- רצה לומר כמו שקבלנו על עצמינו, כן עשינו -ככל אשר צונו יונדב אבינו:- (יא) -ויהי בעלות- רצה לומר, ומה שנשב עתה בבתי העיר {אינו מזלזול בהנהגתינו, אלא}

הסבה היא כי בעלות נבוכדראצר מלך בבל אל הארץ- (וזהו מה שעלה בימי יהויקים, כמו שנאמר במלכים ב) -ונאמר- אז אמרנו אלו לאלו -באו ונבוא- ל-ירושלם מפני חיל הכשדים ומפני חיל ארם- מפחד הכשדים ואנשי ארם אשר עמם, לבל ישללו אותנו. ולכן -ונשב בירושלם:-

מעין חיים – עיניים וזמור

^{רסא} ה גביעים. מבואר שגביע אינו כוס, אלא כעין כד או בקבוק. וצ"ע בבראשית מד ב, שם מפרש אבן עזרא שגביע הוא כוס, ורש"י שם כתב שהוא כוס ארוך, ועיין ברמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ג' הלכה ט'.

יִשְׂרָאֵל הִלֵּךְ וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִישָׁבֵי יְרוּשָׁלַם הֲלוֹא תִקְחוּ מוֹסֵר
לְשִׁמְעַע אֶל דְּבָרֵי נָאִם יְהוָה: (יד) הוֹקֵם אֶת דְּבָרֵי יְהוֹנָדָב בֶּן רֶכֶב אֲשֶׁר
צָנָה אֶת בָּנָיו לְבִלְתִּי שְׁתוֹת יַיִן וְלֹא שְׁתוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי שָׁמְעוּ אֶת
מִצְוֹת אֲבִיהֶם וְאָנֹכִי דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם הַשָּׁפֵם וְדִבַּר וְלֹא שָׁמַעְתֶּם אֵלַי: (טו)
וְאֲשַׁלַּח אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲבָדֵי הַנְּבָאִים הַשָּׁפֵם וְשַׁלַּח לֵאמֹר שָׁבוּ נָא אִישׁ
מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה וְהִיטִיבוּ מַעַלְלֵיכֶם וְאֵל תִּלְכּוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעַבְדָּם
וּשְׁבוּ אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלֹאֲבֹתֵיכֶם וְלֹא הִטִּיתֶם אֶת אַזְנוֹכֶם וְלֹא
שָׁמַעְתֶּם אֵלַי: (טז) כִּי הִקִּימוּ בְנֵי יְהוֹנָדָב בֶּן רֶכֶב אֶת מִצְוֹת אֲבִיהֶם אֲשֶׁר
צָוָם וְהָעָם הַזֶּה לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לה יב-טז):

קחו מוסר, אם שמעו בני רכב מצות אביהם, כל שכן שעליכם לשמוע דברי אליהם.

(יב) -ויהי דבר ה' אל ירמיהו לאמר: (יג) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל הלך
ואמרת לאיש יהודה- לאנשי יהודה- וליושבי ירושלם, הלא תקחו מוסר^{כב}- רצה לומר באמת מהדובר הזה
יש לכם ללמוד -לשמע אל דברי נאם ה': (יד) -הוקם- הנה נתקיים -את דברי יחונדב בן רכב
אשר צוה את בניו לבלתי שתות יין, ולא שתו עד היום הזה- והנה הם לא שתו (ולא אמר מה שמנעו
לקחת בית ושדה וזכרם כי מניעת שתיית היין ראו בעיניהם ולא כן אלו). -כי שמעו- רצה לומר לא מנעו
מרבצון נפשם, כי אם לשמוע -את מצות אביהם. ואנכי דברתי אליכם השכם ודבר- רצה לומר בזריזות רב
בהשכמה, אני מדבר אליכם על ידי הנביאים, -ולא שמעתם אלי- ועם כל זה לא שמעתם: (טו) -
ואשלח אליכם את כל עבדי הנבאים השכם ושלח- רצה לומר ואחר שעברתם על דברי, שלחתי אליכם
הנביאים בהשכמה ובזריזות -לאמר, שבו נא- עתה כל -איש מדרכו הרעה- ומעתה -והיטיבו מעלליכם ואל
תלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם, ושבו- ואז תשבו -אל האדמה אשר נתתי לכם ולאבתיכם ולא הטייתם
את אזנכם ולא שמעתם אלי: (טז) -כי הקימו- רצה לומר, ובעבור כי -בני יחונדב בן רכב-
הקימו -את מצות אביהם אשר צוה והעם הזה לא שמעו אלי- ולא למדו מהם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לה יז-יט):

שכר לבני רכב. ונראה מלשון הפסוקים (יד, טז, יח) שסיבת השכר הוא כי קיימו מצוות אביהם (כלומר על
אף שטעם יונדב היה משום צער החורבן, כנ"ל לפני פסוק א') לא קיבלו שכר מטעם שהצטערו על
החורבן, אלא מטעם ששמעו לאביהם, ומכאן נלמד כמה עצומה מצוה זו שישמע האדם לציווי אביו).

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{כב} יג הלא תקחו מוסר. מפני זה נצטוו ירמיה מפי ה' להביא את בני יונדב בן רכב בית ה' ולהשתדל להשקותם יין והם
לא ישתו וישמרו את מצות אביהם, הכל כדי שיראו ישראל ויקחו מוסר. ואם כדאי היה לשלוח נביא שיעשה את כל
המעשה הזה על כל פרטיו ופרטי פרטיו, כמה מחוייב הוא האדם להשתדל לבקש עצות בנפשו כדי להתבונן אל כל
המעשים שאפשר לקחת מוסר וללמוד מהם לקחת מוסר (דליות יחזקאל - ירמיה, להגר"י סרנא)

(יז) לָכֵן פֶּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צָבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא אֶל יְהוּדָה וְאֶל כָּל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עֲלֵיהֶם יַעַן דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ וְאֶקְרָא לָהֶם וְלֹא עָנוּ: (יח) וּלְבֵית הָרֹכָבִים אָמַר יְרֻמָּהוּ פֶה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעַן אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּם עַל מִצְוֹת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם וְתִשְׁמְרוּ אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְתַעֲשׂוּ כֹכֵל אֲשֶׁר צִוֵּה אֶתְכֶם: (יט) לָכֵן פֶּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן רֹכָב עֹמֵד לִפְנֵי כָל הַיָּמִים:

פרק לו (א) וַיְהִי בַשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַיהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדֹּבֵר הַזֶּה אֶל יְרֻמָּהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: (ב) קֹחַ לְךָ מִגִּלְתִּי סֵפֶר וְכַתְּבָתָּ

(י ז) -לכן- הואיל ולא שמעו ולא למדו מהם, לכן -כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל הנני מביא אל יהודה ואל כל יושבי ירושלם את כל הרעה אשר דברתי עליהם- הפורעניות שיעדתי על ידי הנביאים. -יען- בעבור ש-דברתי עליהם- דברי -ולא שמעו. ואקרא להם- לשוב אלי -ולא ענו:- (יח) -ולבית הרכבים אמר ירמיהו כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל יען אשר שמעתם- לקבל מאמריו. -על מצות- אל מצות. -יהונדב אביכם, ותשמרו את כל מצותיו- רצה לומר שמרתם בלב ולא שכחתם בהם. -ותעשו- וגם עשיתם -ככל אשר צוה אתכם- עם כי רבים המה: (יט) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לא יכרת- רצה לומר לא יהיה נפסק מזרע יונדב, מלחיות -איש ליונדב בן רכב- מהם -עומד לפני כל הימים- כלומר, עד עולם (בכל דור, תמיד) יהיו מהם יושבים בסנהדרין, ומורים בדברי תורה. כן ארז"ל <ספרי בהעלותך עח>, או שיהיו יראי ה' וחושבי שמו ונכנעים לעבודתו <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו א-ג):

פרק זה מדבר על המלך יהויקים (אחרי יהויקים מלך יכניה בנו שלוש חודשים, ואחריו מלך צדקיהו דוד יכניה ואחי יהויקים, עד החורבן. לעיל בפרק לה' היה מדובר במלך צדקיהו). בשנה שנאמרה נבואה זו, מלך נבוכדנצר על בבל (גם הנבואה על החורבן שבפרק כה' נאמרה בשנה זו). ה' ציוה לירמיה לכתוב את מגילת איכה, ולהשמיעה.

פרק לו (א) -ויהי בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיהו מאת ה' לאמר:- (ב) -קח לך מגילת ספר- הקלף קרוי מגלה, וכשהיא כתובה קרויה מגילת ספר. וקראה על שם סופה כי כשלקחה, עדיין לא כתב בה (ועדיין אינה ספר) וכן וטחני קמח (ישעיה מז ב <ע"פ אבן עזרא שם>). -וכתבת אליה- כמו עליה. -את כל הדברים- ארז"ל שזאת היתה מגילת איכה <מובא ברד"ק>. ומה שאמר את 'כל' הדברים, רצה לומר שיוכר בה את כל המאורעות רעות אשר ייעד מאז (בעבר) על ישראל ועל יהודה, אשר כן באו (היינו שהתקיימו כמו שניבא), וגם היעודים העתידיים לבוא. -

אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה: (ג) אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרכו הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם:

(ד) ויקרא ירמיהו את ברוך בן נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל דברי יהוה אשר דבר אליו על מגלת ספר: (ה) ויצוה ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא בית יהוה: (ו) ובאת אתה וקראת במגלה אשר כתבת מפי את דברי יהוה באזני העם בית יהוה ביום צום

אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים^{רב} מיום דברתי- רצה לומר כל היעודים אשר דברתי אליך, מיום שהתחלתי לדבר -אליך- והוא -מימי יאשיהו, ועד היום הזה- את כולם תזכור בה"כ: (ג) -אולי ישמעו- רצה לומר כשתזכור במגלה ההיא כאילו כבר נעשו היעודים ההם אולי יתבוננו -בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם-, ויהיה תועלת בדבר -למען ישובו- כל - איש מדרכו הרעה, וסלחתי לעונם ולחטאתם- ואז אסלח לעונם ולא תבוא אם כן הרעה ההיא:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו ד-ז):

ירמיהו מקיים את דבר ה' על ידי שליח, הוא תלמידו ברוך בן נריה (עיין פרק מה' על מעלותיו של ברוך). ירמיהו עצמו לא היה יכול ללכת אל העם, כי היה כלוא (פסוק ה). וכתב הרב אברבנאל (בפרק לו) שכנראה יהויקים כלאו על מה שניבא עליו נבואה קשה, כפי שנאמר בפרק כב פסוק יח^כ.

(ד) -ויקרא ירמיהו את ברוך בן נריה, ויכתב ברוך מפי ירמיהו- רצה לומר ירמיהו אמר הדברים מפיו, וברוך היה כותב בספר. -את כל דברי ה' אשר דבר אלי- רצה לומר, כפי כל הענין אשר צוה לו ה'. -על מגלת ספר- מוסב על ויכתוב לומר שברוך כתבם על מגלת ספר: (ה) -ויצוה ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור- אני כלוא במאסר ו-לא אוכל לבוא- בעצמי ב-בית ה'- (כי גם יהויקים כלאו במאסר עם כי לא נזכר): (ו) -ובאת אתה וקראת במגלה אשר כתבת מפי את דברי ה'-

מעין חיים - עיונים וזמור

^{רב} ב. ועל כל הגוים. קשה הלא במגילת איכה מוזכר צרות ישראל ולא צרות הגוים. משיב ר"י אברבנאל, שהכוונה לפסוקי התפלה על הנקמה, תבא כל רעתם לפניך ועולל למו. גם זה נכתב ברוח הקודש

^{רב} ב. את כל הדברים, משמע שכל נבואות ירמיה עד שנה זו, מרומזות גם במגילת איכה.

^{רב} בתחילת מלכות יהויקים, רצה יהויקים להמית את ירמיה, כמבואר בכל פרק כו'. ואחיקם בן שפן אבי גדליה בן אחיקם (שעליו מתענים בצום גדליה) הציל את ירמיהו.

מהשנה הרביעית לצדקיה כבר היה ירמיהו כלוא כמבואר בפסוק כאן. וכה היה כלוא שנים רבות עד מלוד צדקיהו, והוא הוציאו מהכלא, כפי שנראה מהפסוק בפרק לו פסוק ד' (ר"י אברבנאל שם).

בימי צדקיהו כלאו השרים את ירמיהו בבית יהונתן, למשך ימים רבים. ואחר כך העביר אותו צדקיה המלך אל חצר המטרה (מפורש בפסוקים בפרק זה). ונראה שעל כך נאמר בפרק לבי' שצדקיהו כלא את ירמיהו (ר"י אברבנאל כתב שהם שני דברים נפרדים, ועיינו).

ובהיותו בחצר המטרה, פעם אחת רצו השרים להמיתו (להלן פרק לח'). בחצר הזו היה גם כן מעשה קניית השדה מאת חנמאל כמבואר בפרק לבי'. ובחצר הזו היה ירמיהו עד יום החורבן, כלהלן סוף פרק לח'.

וְגַם בְּאֶזְנֵי כָל יְהוּדָה הַבָּאִים מֵעֲרִיָּהֶם תִּקְרָאֻם: (ז) אוֹלֵי תִּפְּל תַּחֲנֹתֶם לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הִרְעָה כִּי גָדוֹל הָאָף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל הָעָם הַזֶּה: (ח) וַיַּעַשׂ בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה כָּלֹל אֲשֶׁר צָנְהוּ יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא לִקְרֹא בִּסְפָר דְּבָרֵי יְהוָה בֵּית יְהוָה:

(ט) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית לַיהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בַּחֹדֶשׁ הַתְּשָׁעִי קָרְאוּ צוּם לִפְנֵי יְהוָה כָּל הָעָם בִּירוּשָׁלַם וְכָל הָעָם הַבָּאִים מֵעֲרֵי יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם: (י) וַיִּקְרָא בְרוּךְ בִּסְפָר אֶת דְּבָרֵי יִרְמְיָהוּ בֵּית יְהוָה בְּלִשְׁכַּת גְּמְרִיהוּ בֶּן שָׁפָן הַסֹּפֵר בַּחֲצַר הָעֲלִיּוֹן פֶּתַח שַׁעַר בֵּית יְהוָה הַחֹדֶשׁ בְּאֶזְנֵי כָל הָעָם: (יא) וַיִּשְׁמַע מִכִּיהוּ בֶּן גְּמַרְיָהוּ בֶּן שָׁפָן אֶת כָּל דְּבָרֵי יְהוָה מֵעַל הַסֹּפֵר: (יב) וַיֵּרֶד בֵּית הַמֶּלֶךְ עַל לִשְׁכַּת הַסֹּפֵר וַהֲנֶה שָׁם כָּל הַשָּׂרִים יוֹשְׁבִים אֲלִישְׁמַע הַסֹּפֵר וַדָּלְיָהוּ בֶּן שְׁמַעְיָהוּ וְאַלְנָתָן בֶּן

רצה לומר הענין אשר צוה לו ה', וגם לפי שירמיה אמרם ברוח הקודש יקראו דברי ה', עם כי לא אמרם בנבואה ממש (שהרי מגילת איכה היא מספרי כתובים, והם חלוקים מספרי הנביאים). -באזני העם בית ה' ביום צום- כי אז יתקבצו שמה עם רב מירושלים ומערי יהודה -וגם באזני כל יהודה הבאים מעריהם תקראם: (ז) -אולי- כשישמעו הדברים האלה אולי יכנע לבם ו-תפל תחננתם לפני ה' וישבו איש מדרכו הרעה, כי גדול האף והחמה אשר דבר ה' אל העם- על העם -הזה:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו ח-יח):

ברוך בן נריה משמיע את המגילה בבית המקדש, באזני העם. ואחר כך באזני השרים, והם התבוננו ועיינו בענין.

(ח) -ויעש ברוך בן נריה ככל אשר צוהו ירמיהו הנביא, לקרא בספר דברי ה', בית ה'-: (ט) -ויהי בשנה החמישית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה בחדש התשעי קרא צום לפני ה'- גזרו תענית והכריזו ברבים. -כל העם בירושלם וכל העם הבאים מערי יהודה בירושלם- רצה לומר אנשי ירושלים ואנשי ערי יהודה אשר באו אז והיו בירושלים: (י) -ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיהו- מה שדבר ברוח הקודש. -בית ה' בלשכת גמריהו בן שפן הספר בחצר העליון- היא עזרת כהנים שעמדה במעלה ההר מול עזרת ישראל. -פתח שער בית ה'- רצה לומר הלשכה ההיא עמדה בחלל השער החדש-, יתכן שנפל וחדשו אותו בבנין -באזני כל העם-: (יא) -וישמע מכיהו בן גמריהו בן שפן את כל דברי ה'- האמורים ברוח הקודש. -מעל הספר- הנקראים מעל הספר: (יב) -וירד בית המלך על לשכת הספר- אל לשכת -והנה שם כל השרים יושבים, אלישמע הספר, ודליהו בן שמעיהו,

עֲכָבֹור וּגְמִרְיָהוּ בֶן שָׁפָן וְצִדְקִיָּהוּ בֶן חֲנַנְיָהוּ וְכָל הַשְּׂרָרִים: (יג) וַיִּגְדּוּ לָהֶם מִכִּיָּהוּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע בְּקֶרֶא בְּרוּךְ בַּסֵּפֶר בְּאָזְנֵי הָעַם: (יד) וַיִּשְׁלַחוּ כָל הַשְּׂרָרִים אֶל בְּרוּךְ אֶת יְהוּדִי בֶן נְתַנְיָהוּ בֶן שְׁלֵמְיָהוּ בֶן כּוֹשִׁי לֵאמֹר הַמְּגִלָּה אֲשֶׁר קָרַאתָ בָּהּ בְּאָזְנֵי הָעַם קָחָנָה בְּיָדְךָ וְלֵךְ וַיִּקַּח בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּהוּ אֶת הַמְּגִלָּה בְּיָדוֹ וַיָּבֵא אֶלֵיהֶם: (טו) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו שֶׁב נָא וּקְרָאנָהּ בְּאָזְנֵינוּ וַיִּקְרָא בְּרוּךְ בְּאָזְנֵיהֶם: (טז) וַיְהִי כִשְׁמַעָם אֶת כָּל הַדְּבָרִים פָּתְחוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ אֶל בְּרוּךְ הַגִּיד הַגִּיד לְמַלְכְּךָ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (יז) וְאֵת בְּרוּךְ שֶׁאָלוּ לֵאמֹר הַגִּיד נָא לָנוּ אֵיךְ פְּתַכְתָּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי: (יח) וַיֹּאמֶר לָהֶם בְּרוּךְ מִפִּי יִקְרָא אֵלֵי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כָתֵב עַל הַסֵּפֶר בְּדִי: (יח)

ואלתנן בן עכבור^{יב}, וגמיריהו בן שפן, וצדקיהו בן חנניהו, וכל השרים: (י ג) -ויגדו להם מכיהו את כל הדברים אשר שמע, בקרא ברוך בספר באזני העם: (י ד) -וישלחו כל השרים אל ברוך את יהודי בן נתניהו בן שלמיהו בן כושי, לאמר, המגלה אשר קראת בה באזני העם קחנה בידך, ולך- רצה לומר לך ממקומך, ובוא אלינו <ע"פ תרגום> -ויקח ברוך בן נריהו את המגלה בידו ויבא אליהם: (ט ו) -ויאמרו אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם: (ט ז) -ויהי כשמעם את כל הדברים פתחו איש אל רעהו- פתחו להעלים הדבר מלפני המלך כי כל אחד פתח מרעהו שלא יגלה הוא, ויאשם המעלים על בלי הגיד לו <ע"פ ר"מ אלשיך>. -ויאמרו אל ברוך הגיד נגיד למלך את כל הדברים האלה- דע לך שנגיד הדברים לפני המלך <ע"פ ר"י אברבנאל>: (י ז) -ואת ברוך שאלו לאמר הגד נא לנו איך כתבת את כל הדברים האלה מפיו- רצה לומר איך היה הכתיבה מפיו. וכאומר אם ירמיה אמר מפיו גם פרטי הדברים כמו שהם ואם כן יש לחשוש הרבה גם על הפרטים. או שאמר רק כללות הענין, ואתה סדרת הפרטים ואין לחשוש עליהן כל כך <ע"פ ר"י אברבנאל>. וכעין זה באלשיך: (י ח) -ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב- רצה לומר כל פרטי הדברים קרא אלי מפיו, ובעת שקרא כתבתי על הספר בדיו, וכאומר לא המתנתי עד שיגמר כל דבריו אלא מיד כשאמר דבר כתבתי, למען לא אשנה דבר ממה שסדר הוא, ולא שמתי דבר במגילה ההיא אלא הדיו והכתיבה בלבד <ע"פ ר"י אברבנאל>. -על הספר- קראו ספר על שם סופו שאחר הכתיבה נעשה ספר <ע"פ רד"ק> -בדיו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו יט-כו):

בפרשה זו ניכרת רצת המלך יהויקים, זאת לעומת שריו, שהיו בהם צדיקים. שכן נאמר בפרשה שהמלך קרע את המגילה הקדושה, ואף היה חפץ להרוג את נביא האלוקים ותלמידו הגדול. ואילו השרים בקשו מעין חיים - עיונים ומוסר

^{יב} יב. אלתנן בן עכבור. מוזכר לעיל בפרק כו כב, שם עמד בראש עבדי המלך יהויקים, להביא את הנביא אוריהו על מנת להרוג.

(יט) וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל בְּרוּךְ לַךְ הַסֵּתֶר אֲתָה וַיִּרְמְיָהוּ וְאִישׁ אֶל יָדָע אִיפֹה אַתָּם: (כ) וַיָּבֹאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ חֲצֵרָה וְאֵת הַמְּגִלָּה הַפְּקֻדוֹ בְּלִשְׁכַּת אֲלִישַׁמֶּע הַסֹּפֵר וַיִּגִּדוּ בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל הַדְּבָרִים: (כא) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת יְהוּדִי לִקְחַת אֶת הַמְּגִלָּה וַיִּקְחָהּ מִלִּשְׁכַּת אֲלִישַׁמֶּע הַסֹּפֵר וַיִּקְרָאָהּ יְהוּדִי בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאָזְנֵי כָּל הַשָּׂרִים הָעֹמְדִים מִעַל הַמֶּלֶךְ: (כב) וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַחֶרֶף בַּחֲדָשׁ הַתְּשִׁיעִי וְאֵת הָאֵחַ לִפְנָיו מִבְּעֶרֶת: (כג) וַיְהִי כִּקְרֹא יְהוּדִי שְׁלֹשׁ דָּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה יִקְרָעָהּ בְּתַעַר הַסֹּפֵר וַהֲשִׁלָּךְ אֶל הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֵל הָאֵחַ עַד תָּם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאֵחַ: (כד) וְלֹא פָחַדּוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו הַשְּׂמָעִים אֶת כָּל

לבל ישרוף את המגילה, וסייעו לנביא להמלט מהמלך.

וכן אמרו חז"ל (סנהדרין קג) יהויקים היה רשע ודורו היו צדיקים. ולהיפך בצדקיהו שהוא היה צדיק, ודורו רשעים.

באמת יפלא הדבר הלא לכאורה דורו של יהויקים, הוא דורו של צדקיהו, שהרי מלכו זה אחר זה. אלא שרש"י (שם) בלשונו הזהב, מיישב וכותב, שבין מלכות יהויקים לצדקיהו, הגלה נבוכדנצר לבבל את המלך יכניה עם שריו הצדיקים, ועם שאר גדולי התורה, ונותר צדקיהו רק עם הרעים (כנראה שהרעים האלו היו גם בימי יהויקים, אך הרוב או העיקר היו צדיקים).

(יט) -וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל בְּרוּךְ לַךְ הַסֵּתֶר אֲתָה וַיִּרְמְיָהוּ- כי פן יבקש המלך להרוג אתכם. - ואיש אל ידע איפה אתם- כי פן יגלה למלך: (כ) -וַיָּבֹאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ חֲצֵרָה- אל חצר המלך <ע"פ רש"י> -וְאֵת הַמְּגִלָּה הַפְּקֻדוֹ בְּלִשְׁכַּת אֲלִישַׁמֶּע הַסֹּפֵר וַיִּגִּדוּ בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל הַדְּבָרִים: (כא) - וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת יְהוּדִי לִקְחַת אֶת הַמְּגִלָּה וַיִּקְחָהּ מִלִּשְׁכַּת אֲלִישַׁמֶּע הַסֹּפֵר וַיִּקְרָאָהּ יְהוּדִי בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאָזְנֵי כָּל הַשָּׂרִים הָעֹמְדִים מִעַל הַמֶּלֶךְ- סמוכים אל המלך: (כב) -וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַחֶרֶף- בבית העשוי לשבת בו בחורף, כי הדבר היה -בַּחֲדָשׁ הַתְּשִׁיעִי- והוא כסליו, ואז הזמן קר. -וְאֵת הָאֵחַ- הכלי העשויה להדליק בה האש היתה -לִפְנָיו מִבְּעֶרֶת- להתחמם נגדה <ע"פ ר"ד ק"ק>: (כג) -וַיְהִי כִּקְרֹא יְהוּדִי שְׁלֹשׁ דָּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה- רצה לומר כשקרא שלשה פסוקים וגמר לקרות הרביעי. -יִקְרָעָהּ- היה קורע וחותר אותם -בְּתַעַר הַסֹּפֵר וַהֲשִׁלָּךְ אֶל הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֵל הָאֵחַ- והיה משליך על האש אשר על האח. וארו"ל (מועד קטן כו) כשקרא לפניו איכה ייבשה וכו' בכה תבכה וכו' גלתה יהודה וכו' דרכי ציון וכו' עדיין לא חש, כי אמר אף על פי כן אני מלך על הנשואים, וכשקרא לפניו פסוק היו צריה לראש, אמר אם כן מעתה איני מלך מיד קרעה ושרפה. -עַד תָּם- היה קורע ומשליך עד שהשליך את -עַד תָּם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאֵחַ: (כד) -וְלֹא פָחַדּוּ- מהדברים הנאמרים במגילה -וְלֹא קָרְעוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם^{כ"ב}- דרך צער

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{כ"ב} כג. ולא קרעו את בגדיהם. חז"ל בגמרא (מועד קטן כו), לומדים מכאן חיוב קריעת הבגדים למי שרואה ספר תורה שנשרף. הקשה רב פפא, שמא הקריעה היא עבור אבל על השמועות הרעות של הצרות שנשמעו במגילה, השיב לו אב"י, הרי באותה שעה עדיין לא היו הרעות האלו, שכן כל הצרות אירעו אחר כך בזמן החורבן, והנביא ניבא זאת לפני בוא הצרות.

הדברים האלה: (כה) וגם אלנתן ודלִיָּהוּ וגמריהוּ הפגעו במלך לבלתי שרף את המגלה ולא שמע אליהם: (כו) ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך ואת שריהו בן עזריאל ואת שלמיהו בן עבדאל לקחת את ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא ויסתרים יהנה:

(כז) ויהי דבר יהנה אל ירמיהו אחרי שרף המלך את המגלה ואת הדברים אשר כתב ברוך מפי ירמיהו לאמר: (כח) שוב קח לך מגלה אחרת וכתב עליה את כל הדברים הראשנים אשר היו על המגלה הראשנה אשר שרף יהויקים מלך יהודה: (כט) ועל יהויקים מלך יהודה תאמר פה אמר יהנה אתה שרפת את המגלה הזאת לאמר מדוע כתבת עליה לאמר בא יבוא מלך בכל והשחית את הארץ הזאת והשבית ממנה אדם ובהמה:

ואבל, כאשר היה מהראוי. -המלך וכל עבדיו- רצה לומר לא המלך ולא כל עבדיו -השמעים את כל הדברים האלה- (העבדים לא פחדו, אבל השרים יראו את ה' כהפסוק הבא): (כה) וגם- רצה לומר ועם כי -אלנתן ודלִיָּהוּ וגמריהוּ הפגעו במלך לבלתי שרף את המגלה- התחננו לפניו לבל ישרוף עם כל זה -ולא שמע אליהם-: (כו) -ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך ואת שריהו בן עזריאל ואת שלמיהו בן עבדאל לקחת את ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא- כי רצה להרגם על דבר המגלה. -ויסתרם ה'- דרך נס היו נסתרים מעיניהם, (לכן נאמר ויסתירם ה') <ע"פ רד"ק ור"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו כז-כט): תשובת ה' על מעשה יהויקים.

(כו) -ויהי דבר ה' אל ירמיהו אחרי שרף המלך את המגלה ואת הדברים^{כח}- רצה לומר גליון הכתב והכתב עצמו <ע"פ רד"ק>. -אשר כתב ברוך מפי ירמיהו, לאמר- מוסב על תחלת המקרא: (כה) -שוב קח לך מגלה אחרת וכתב עליה את כל הדברים הראשנים אשר היו על המגלה הראשנה אשר שרף יהויקים מלך יהודה:- (כט) -ועל יהויקים- ואל יהויקים. -מלך יהודה תאמר כה אמר ה' אתה שרפת את המגלה הזאת לאמר, מדוע כתבת עליה, לאמר בא יבוא מלך בכל והשחית- רצה לומר כי אמרת, מדוע כתבת על המגלה דברים המורים, שמלך בכל ישחית -את הארץ הזאת והשבית ממנה אדם ובהמה:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו ל-לא): עונש ליהויקים על מה שקרע את המגילה.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{כח} כז. אמר רבי חלבו אמר רב הונא הווא ספר תורה שנקרע חייב לקרוע שתי קריעות, אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר (ירמיהו לו) אחרי שרף המלך את המגלה ואת הדברים (מועד קטן כו).

(ל) לָכֵן פֶּה אָמַר יְהוָה עַל יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא יִהְיֶה לוֹ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד וְנִבְלָתוֹ תִּהְיֶה מִשְׁלָכֶת לַחֲרֹב פִּיּוֹם וְלִקְרַח פְּלִילָה: (לא) וּפִקְדָתִי עָלָיו וְעַל זֶרְעוֹ וְעַל עַבְדָּיו אֶת עֲוֹנָם וְהִבֵּאתִי עֲלֵיהֶם וְעַל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְאֵל אִישׁ יְהוּדָה אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֵיהֶם וְלֹא שָׁמְעוּ:

(לב) וַיִּרְמְיָהוּ לָקַח מַגְלָה אַחֲרַת וַיִּתֶּנָּה אֶל פְּרוּךְ בֶּן נִרְיָהוּ הַסֹּפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֶת כָּל דְּבָרֵי הַסֹּפֵר אֲשֶׁר שָׁרָף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה בָּאֵשׁ וַעֲזָר נֹסֵף עָלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כִּהְמָה:

יש להתבונן שבתוכחתו את יהויקים, משווה את יהויקים אל העם. ונראה שהוא ללמדנו שיש דמיון במעשיהם למעשה הנורא של יהויקים, כי בכך שהם לא שמו לב לשוב בתשובה, מפני תוכחת המגילה, גם הם כמבזים דבר ה'.

(ל) -לכן כה אמר ה' על יהויקים מלך יהודה לא יהיה לו- רצה לומר לא יהיה לו בן -יושב על כסא דוד- אשר יתמיד לשבת על כסא המלוכה, כי יכניה בנו לא מלך כי אם שלשה חדשים ועשרה ימים. ונבלתו תהיה משלכת- כי (יהויקים עצמו) לא יקבר אחר מותו, כי בדרך ימות כשיוליכוהו בגולה. -לחורב ביום- יתבזה בשכבו ביום, מול חום השמש -ולקרח בלילה- ובליילה לקרח בעת יגלדו המים מתוקף הקור (עיינו מה שנתבאר בזה, לעיל פרק כב יח): (לא) -ופקדתי^{יכט} -אזכור -עליו ועל זרעו ועל עבדיו את עונם- את עון שריפת המגלה. -הבאתי עליהם ועל יושבי ירושלם ואל איש יהודה את כל הרעה- רצה לומר הרעה האמורה בהמגלה הזאת. -אשר דברתי- רצה לומר (יענשו) על אשר דברתי אליהם דברי, והמה -לא שמעו- לי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו לב): כתיבת מגילת איכה פעם שנית, בתוספת דברים.

(לב) -וירמיהו לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו הספר ויכתב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש, ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה- מפי ירמיהו היה עוד נוסף עליהם מדעתו^ל דברים רבים, כשעזר שהיה בראשונה. כי מתחלה אמר שלשה אלפ"א בית"א איכה ישבה בדד (איכה פרק א), איכה יעיב באפו (איכה פרק ב), איכה יועם זהב (איכה פרק ד') (ובכל אחד יש כב' פסוקים פסוק לכל אות מהא' ב'). והוסיף עוד אני הגבר ראה עני (איכה פרק ג) שהוא מתלתא תלתא (ג') פסוקים המתחילים בא', ג' בב', וכן כל האותיות. במדרש רבה איכה פרק ג' מפרש כן, ושם נאמר 'כהמה' זה אני הגבר. 'רבים' זה זכור ה' (איכה פרק ה) >ע"פ דברי חז"ל מובא בפי' ר"י אברבנאל:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{יכט} לא. ופקדתי... והבאתי. לכאורה נראה שמכוין לומר, שזרע המלך והעבדים האלו, שלא פחדו מדבר ה', יענשו באופן מיוחד וחמור, יותר משאר העם.

^ל לב. מה שכתב המצודות שירמיהו הוסיף דברים מדעתו, אין חוונה לגמרי כרצונו, שהרי כל מגילת איכה הוא מכדי כתבי הקודש. אלא כוונתו שלא היה נבואה גמורה, אלא רוח הקודש, שהוא מדרגה יותר נמוכה, ולכן מגילת איכה לא נכתבה בספר ירמיהו, ולא בנביאים, אלא בכתובים שהוא דרגא פחות (כל זה על פי דברי ר"י אברבנאל כאן).

פרק לו (א) וַיִּמְלֶךְ מֶלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ פָּתַח פְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָקִים אֲשֶׁר הִמְלִיךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאַרְץ יְהוּדָה: (ב) וְלֹא שָׁמַע הוּא וַעֲבָדָיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל דְּבָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא: (ג) וַיִּשְׁלַח הִמְלֶךְ צִדְקִיָּהוּ אֶת יְהוֹכָד בִּן שַׁלְמִיָּה וְאֶת צְפַנְיָהוּ בֶן מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן אֶל יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר הֲתִפְּלֹל נָא בְּעֵדְנוּ אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: (ד) וַיְרַמְּיָהוּ כָּא וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעָם וְלֹא נָתַנוּ אֹתוֹ בֵּית הַכְּלִיא [הַכְּלִיא]: (ה) וַחִיל פְּרָעָה יֵצֵא מִמִּצְרַיִם וַיִּשְׁמָעוּ הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עַל יְרוּשָׁלַם אֶת שְׁמָעָם וַיַּעֲלוּ מֵעַל יְרוּשָׁלַם:

(ו) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר: (ז) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה תֹאמְרוּ אֶל מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ אֶתְכֶם אֵלַי לְדִרְשָׁנִי הִנֵּה חֵיל

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו א-ה):

צדקיהו מבקש מאת ירמיהו להתפלל בעד העם, ומבואר בפסוק ה' ובפסוק ז', שהדבר היה בשעה שהכשדים התחילו כבר במצור על ירושלים, ועזבו את המצור ופנו אל מצרים.

באיזה זמן היה מעשה זה, תניא בסדר עולם (פרק כו) בשנה ה' לצדקיהו בא חיל מלך בבל על ירושלים וגו' וחיל פרעה יצא ממצרים וגו' וחיל פרעה שטף עזה וחזר למצרים. עכ"ל. ובשנה תשיעית חזר נבוכדנצר ועשה מצור על ירושלים.

פרק לו (ג) - וישלח המלך צדקיהו את יהוה בן שלמיה ואת צפניהו בן מעשיה הכהן אל ירמיהו הנביא לאמר התפלל נא בעדנו^{ריא} אל ה' אלקינו: (ד) - וירמיהו בא ויצא בתוך העם ולא נתנו אותו בית הכלוא - כי כשמלך צדקיהו צוה להוציאו מבית הכלא שכלאו יהויקים (כנ"ל לו' ה'), ולא עזבו אותו בבית הכלא <ע"פ רש"י>: (ה) - וחיל פרעה יצא ממצרים - לעזרת יהודה <ע"פ רש"י>. - וישמעו הכשדים הצרים על ירושלים את שמעם - את פרסום גבורתם. - ויעלו מעל ירושלים - הלכו מירושלים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו ו - ח):

תשובת ה', שהכשדים הם הבבלים ישובו לירושלים וישרפוה, והמצרים לא יעזרו.

(ז) - כה אמר ה' אלהי ישראל כה תאמרו אל מלך יהודה השלח אתכם אלי לדרשני - לדרוש אותי בתפלה. - הנה חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים - ולא יבא לעזרה: (ח) - ושב הכשדים - ישובו להלחם בכם - ונלחמו על העיר הזאת ולכדה ושרפה באש -

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{ריא} ג התפלל נא בעדינו. כמו כאן, גם לעיל פרק כא' נאמר ששלח צדקיהו לבקש מאת ירמיהו להתפלל בעד העם, בשעה שהיו הכשדים צרים על ירושלים.

צפניה בן מעשיה הכהן שמוכר כאן כשליח מצדקיהו המלך אל ירמיהו, הוא מוזכר גם שם בפרק כא', כשליח מאת צדקיהו המלך אל ירמיהו. כהן זה מוזכר גם בפרק כט' בפסוקים כה-כט ככהן בימים שכבר גלו לבבל הגולים הראשונים שעם יכניה. כלומר בימי המלך צדקיהו.

פְּרָעָה הֵיכָא לָכֶם לְעִזְזָהָ שָׁב לְאַרְצוֹ מִצְרַיִם: (ח) וְשָׁבוּ הַכַּשְׂדִּים וְנִלְחָמוּ
עַל הָעִיר הַזֹּאת וּלְכַדָּהּ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ:

(ט) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי תַשָּׂאוּ נַפְשֵׁיכֶם לֵאמֹר הֲלֹךְ יִלְכוּ מַעְלֵינוּ
הַכַּשְׂדִּים כִּי לֹא יִלְכוּ: (י) כִּי אִם הִפִּיתֶם כָּל חֵיל כַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים
אִתְּכֶם וְנִשְׂאָרוֹ בָּם אֲנָשִׁים מְדַקְרִים אִישׁ בְּאֵהָלוֹ יִקְוּמוּ וְשָׂרְפוּ אֶת הָעִיר
הַזֹּאת בָּאֵשׁ: (יא) וְהָיָה בְּהַעֲלוֹת חֵיל הַכַּשְׂדִּים מֵעַל יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי חֵיל
פְּרָעָה:

(יב) וַיֵּצֵא יְרֵמְיָהוּ מִירוּשָׁלַם לְלֶכֶת אֶרֶץ בְּנִימִן לְחַלֵּק מִשָּׁם בְּתוֹךְ הָעָם:
(יג) וַיְהִי הוּא בִשְׁעַר בְּנִימִן וְשָׁם בָּעַל פְּקֻדָּתוֹ וְשָׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶן שַׁלְמִיָּה בֶן
חֲנַנְיָה וַיִּתְּפֹשׂ אֶת יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר אֵל הַכַּשְׂדִּים אֶתָּה נָפַל: (יד)
וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ שֹׁקֵר אֲנִי נָפַל עַל הַכַּשְׂדִּים וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי וַיִּתְּפֹשׂ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו ז ט-יא):

מוסיף ואומר, שהכשדים הבבלים יחזרו, וגבורת חיילי מלכות יהודה, לא יועילו להם לינצל מהכשדים.
(ט) - כה אמר ה' אל תשאו נפשותיכם לאמר הלך ילכו מעלינו הכשדים- אל תהיו נפתים
בעצמיכם לאמר שהכשדים ילכו להם מכל וכל. - כי לא ילכו- (אין הכוונה שלא ילכו לזמן מועט, הרי הלכו
למצרים, אלא) רצה לומר, לא ילכו מכל וכל, כי ישובו: (י) - כי אם הכיתם כל חיל כשדים
הנלחמים אתכם ונשארו בם אנשים מדקרים- אף אם תכו את כל הכשדים ורק ישארו בה אנשים מדוקרי
חרב. -איש באהלו- אותם המדוקרים אשר ישכבו איש באהלו הם -יקומו ושרפו את העיר הזאת באש-
וישרפו את העיר הזאת. והוא ענין הפלגה וגזומא. וכאומר, לא יועיל שום תחבולה נגד גזירת:
(יא) - והיה בהעלות חיל הכשדים- בעת שנסתלקו הכשדים -מעל ירושלם מפני חיל פרעה- על
כי שמעו שבאים חיל פרעה לעזור ליהודה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לו יב - לח ב. ג-יג):

פעמיים הכניסו את ירמיהו הנביא לבור, באופן של סכנת נפשות.

(יב) -ויצא- אז יצא -ירמיהו מירושלם, ללכת ארץ בנימין לחלק משם- להשמיט עצמו משם -
בתוך העם- היוצאים. רצה לומר שהיה יוצא בין העם היוצאים להיות נשטם מהם, לבל ירגישו בו שומרי
השער >ע"פ רד"ק:< (יג) - ויהי הוא- כאשר בא -בשער- הנקרא שער -בנימין ושם- היה -בעל
פקדת- שהיה ממונה לשמור פתח השער ההוא. -ושמו יראייה בן שלמיה בן חנניה^{רב} ויתפש- אחוז בחזקה -

מעין חיים - עיונים וזמור

^{רב} יג אמר רבי אלעזר כל המחנף לחבירו סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו, ואם אינו נופל ביד בניו נופל
ביד בן בנו, שנאמר (לעיל כח) ויאמר ירמיה לחנניה אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דברך (וחנניה בן עזור ניבא בשקור).
וכתיב ויהי הוא בשער בנימין ושם בעל פקידות ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל

יְרֵמְיָה בִּירְמְיָהוּ וַיִּבְאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים: (טו) וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל יְרֵמְיָהוּ וַהֲפֹ אֹתוֹ וַנִּתְּנוּ אוֹתוֹ בֵּית הָאֲסוּר בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר כִּי אֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית הַפֶּלֶא: (טז) כִּי בָא יְרֵמְיָהוּ אֶל בֵּית הַבּוֹר וְאֶל הַחֲנִיּוֹת וַיֵּשֶׁב שָׁם יְרֵמְיָהוּ יָמִים רַבִּים: (יז) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁאֲלֵהוּ הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ בַּסֹּתֵר וַיֹּאמֶר הֲיֵשׁ דָּבָר מֵאֵת יְהוָה וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ יֵשׁ וַיֹּאמֶר בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן: (יח) וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ אֶל הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ מָה חֲטָאתִי לָךְ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלָעָם הַזֶּה כִּי נִתְּתָם אוֹתִי אֶל בֵּית הַפֶּלֶא: (יט) וַאֲזִי [וְאִיָּה] נִבְיֵאִיכֶם אֲשֶׁר נִבְּאוּ לָכֶם לֵאמֹר לֹא יָבֹא מֶלֶךְ בָּבֶל עֲלֵיכֶם וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת: (כ) וְעַתָּה שְׁמַע נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ תִּפְּלֵנָּה תַּחֲנִנִתִּי לִפְנֵיךָ וְאֵל תִּשְׁכַּנֵּנִי בֵּית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר וְלֹא אָמוֹת שָׁם: (כא) וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּפְקְדוּ אֶת יְרֵמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמִּטְרָה וַנִּתֵּן לוֹ כֶּכֶר לֶחֶם לְיוֹם מִחוּץ הָאֲפִים עַד תָּם כָּל הַלֶּחֶם מִן הָעִיר וַיֵּשֶׁב יְרֵמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמִּטְרָה: פֶּרֶק לֹח (א) וַיִּשְׁמַע

את ירמיהו הנביא לאמר- באמרו- אל הכשדים אתה נפל- הנה אתה נופל אל הכשדים להיות עמם: (י ד) -ויאמר ירמיהו שקר- הדבר הזה הוא שקר. -אינני נפל על הכשדים, ולא שמע אליו- לא קבל דבריו ולא האמין לו -ויתפש יראיה בירמיהו ויבאהו אל השרים: (ט ו) -ויקצפו השרים על ירמיהו והכו אותו ונתנו אותו בית האסור, בית יחזקאל- בבית יחזקאל- הסופר, כי אתו עשו לבית הכלא- כי את הבית ההוא הכינו להיות בית הכלא: (ט ז) -כי בא ירמיהו- אשר משם בא ירמיהו- אל בית הבור- אשר שם בור בית האסורים, והוא המקום היותר רע שבמאסר. -ואל החנניות- רצה לומר אשר בתוך החנניות -וישב שם ירמיהו ימים רבים: (י ז) -וישלח המלך צדקיהו ויקחהו וישאלהו המלך בביתו בסתר ויאמר, היש דבר מאת ה'- רצה לומר (היה שואל) אם זה מקרוב (האם לאחרונה) בא לו נבואה מה. -ויאמר ירמיהו יש- באה לי נבואה מקרוב. -ויאמר- וחזר ואמר, וזהו הנבואה הבאה, -ביד מלך בבל תנתן- אשר תנתן ביד מלך בבל: (י ט) -ואיה נביאיכם- רצה לומר איה הבטחת נביאיכם - אשר נבאו לכם לאמר לא יבא מלך בבל עליכם ועל הארץ הזאת- וכאומר הלא הנה בא ועושה מצור על העיר: (כ) -ועתה- הואיל ונביאיכם כחשו והאמת אתי -שמע נא אדני המלך- שמע אתה אלי - תפל נא- עתה -תחנתי לפניך ואל תשבני בית יחזקאל הספר, ולא אמות שם- למען לא אמות שם מעקת (ממצוקת) המאסר: (כ א) -ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את ירמיהו- והניחו -בחצר המטרה- שאין שם מאסר קשה כל כך. -ונתן לו ככר לחם ליום מחוץ האפים- גם צוה לתת לו משוק האופים בכל יום - עד תם כל הלחם מן העיר- עד אשר יהיה נשלם כל הלחם מן העיר. -וישב ירמיהו- רצה לומר שם ישב מרצונו, ולא שאל להוציאו גם משם -בחצר המטרה- (חצר המשמר, מקום האסירים): פֶּרֶק לֹח

מעין חיים – עיונים ומוסר

הכשדים אתה נופל ויאמר לו ירמיהו שקר אינני נופל אל [על] הכשדים וגו' וכתוב ויתפש ירמיהו [ירמיהו] ויבאהו אל השרים (סוטה מב).

שְׁפֹטֶיהָ בֶּן מִתָּן וַיִּגְדְּלֶיהוּ בֶּן פֶּשְׁחור וַיּוֹכֵל בֶּן שְׁלֹמֹהוּ וּפֶשְׁחור בֶּן מִלְכָּה אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם לֵאמֹר: (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב בָּרֶעִב וּבַדְּבָר וְהִיצֵא אֶל הַפְּשָׁדִים יַחֲיָה [וְחִיָּה] וְהִיתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל וְחִי:

(ג) כֹּה אָמַר יְהוָה הַנֶּתָן תִּנְתָּן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּכָל וּלְכָדָה: (ד) וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל הַמֶּלֶךְ יוֹמֵת נָא אֶת הָאִישׁ הַזֶּה כִּי עַל בֶּן הוּא מִרְפָּא אֶת יָדֵי אֲנָשֵׁי הַמְּלַחְמָה הַנִּשְׁאָרִים בְּעִיר הַזֹּאת וְאֵת יָדֵי כָל הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי הָאִישׁ הַזֶּה אֵינָנו דֹּרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעַם הַזֶּה כִּי אִם לָרָעָה: (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ הִנֵּה הוּא בִּידְכֶם כִּי אֵין הַמֶּלֶךְ יוֹכֵל אֶתְכֶם דָּבָר: (ו) וַיִּקְחוּ אֶת יִרְמְיָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר מִלְכָּהוּ בֶּן הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בַּחֲצַר הַמִּטְרָה וַיִּשְׁלְחוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וּבַבּוֹר אֵין

(א) - וישמע שפטיה בן מתן וגדליהו בן פשחור ויוכל בן שלמיהו ופשחור בן מלכיה^{רלג} את הדברים אשר ירמיהו מדבר אל כל העם לאמר- בהיותו בחצר המטרה היה מדבר בן אל העם הבאים שמה: (ב) - כה אמר ה' הישב בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר והיצא אל הכשדים- למסור עצמו בידם. -והיה- ישאר חי. -והיתה לו נפשו לשלל- כאילו שלל נפשו, להחזיקה לעצמו (כמו השולל שלל מרויח ביוה, כן הוא הרויח שנות חיים) -וחי-:

באר החיים – ענין הפרשה (פרק לח ג-יג):

שרי צדקיהו משליכים את ירמיהו לבור טיט, המלך צדקיהו מפחד להתנגד, וברגע אחרון בא עבד מלך הכושי ומסר עצמו להציל את הנביא.

(ד) - ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה- לפי שצדקיהו צוה להוציאו מן המאסר הקשה למען לא ימות (וכנ"ל בסוף פרק הקודם, שצדקיהו הוציאו, ומינה אנשים שידאגו למזוננו, על אף הרעב), לזה אמרו לו עתה יומת, ומה בכך. -כי על כן- רצה לומר כי ראוי הוא למיתו על אשר -הוא מרפא- ומחליש ידי -את ידי אנשי המלחמה הנשארים בעיר הזאת- לבל ילחמו באומץ הלב, כי המה מתייאשים מן הנצחון. -ואת ידי כל העם- שאינם מאנשי המלחמה. -לדבר- במה שמדבר -אליהם כדברים האלה. כי האיש הזה איננו דרש לשלום לעם הזה- איננו מבקש להיות להם שלום -כי אם לרעה- מבקש להיות להם רע ולזה ידבר כדברים האלה למען ירפו ידיהם, ויפלו ביד הכשדים: (ה) - ויאמר המלך צדקיהו הנה הוא בידכם כי אין המלך יוכל אתכם דבר- כאומר אתם ממרים במלך, ואין לו עמכם יכולת מה למחות בידכם. (ולא הסכים עמכם, ולא מנע מהם): (ו) - ויקחו את ירמיהו, וישלכו אותו אל הבור מלכיהו- אל הבור של מלכיהו -בן המלך, אשר- היה -בחצר המטרה. וישלחו את ירמיהו

מעין חיים – ענינים ומוסר

^{רלג} א. פשחור בן מלכיה. הוא מוזכר גם בפרק כא', שם היה שליח מצדקיהו אל ירמיהו.

מִים כִּי אִם טִיט נִיטְפֵע יִרְמְיָהוּ בְּטִיט: (ז) וַיִּשְׁמַע עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס וְהוּא בְּבֵית הַמֶּלֶךְ כִּי נָתַנוּ אֶת יִרְמְיָהוּ אֶל הַבּוֹר וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר בְּנִימָן: (ח) וַיֵּצֵא עֶבֶד מֶלֶךְ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְדַבֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: (ט) אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הִרְעוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ לְיִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶת אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אֶל הַבּוֹר וַיָּקֶם תַּחֲתָיו מִפְּנֵי הָרָעָב כִּי אֵין הֶלֶחֶם עוֹד בְּעִיר: (י) וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ אֶת עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר קֹחַ בְּיָדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אָנָּשִׁים וְהַעֲלִיתָ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא מִן הַבּוֹר בְּטָרֶם יָמוּת: (יא) וַיִּקַּח עֶבֶד מֶלֶךְ אֶת הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֵא בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל תַּחַת הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם בָּלוּי הַסַּחְבֹּת [סַחְבֹּת] וּבָלוּי מְלָחִים וַיִּשְׁלַחֵם אֶל יִרְמְיָהוּ אֶל

בחבלים - לפי שהיה הבור עמוק לזה הורידהו על ידי חבלים. - **ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו** - מקצת גופו נטבע - **בטיט** - כי היה רך ולח: (ז) - **וישמע עבד מלך** - כן שמו העצמי 'רד"ק. - **הכושִׁי**^{יד} - שהיה ככושי בעורו. - **איש סריס** - איש שר. - **והוא בבית המלך** - כששמע היה בבית המלך. - **כי נתנו את ירמיהו אל הבור** - מוסב על וישמע. - **והמלך** - ואז היה המלך - **יושב בשער** - הנקרא שער - **בנימן**: (ח) - **ויצא עבד מלך מבית המלך** - לבוא לשער בנימן אל המלך - **וידבר אל המלך לאמר**: (ט) - **אדוני המלך הרעו האנשים האלה את כל אשר עשו לירמיהו הנביא** - רצה לומר כל מה שעשו את ירמיהו עשו רע, ואף כי (כל שכן) - **את אשר השליכו-הו** - **אל הבור**. וימת תחתיו - רצה לומר, ואם כוונתם שימות ולא יתנבא עוד להיות מרפא את ידי אנשי המלחמה, עם כל זה יניחו לו, והוא מעצמו ימות במקומו - **מפני הרעב, כי אין הלחם עוד בעיר** - אין עוד לחם בעיר, (כלומר גם אם ראוי הוא למות, למה נעשה העון הגדול הזה להמיתו בידים, הלא ימות גם ללא עון זה) - **ע"פ רש"י**: (י) - **ויצא המלך את עבד מלך הכושי לאמר קח בידך מזה** - מן המקום הזה קח עמך - **שלשים אנשים והעלית את ירמיהו הנביא מן הבור בטרם ימות** - ועל ידם תוצא את ירמיה מן הבור, עד לא ימות (ולפי שהיו תשושי כח מעקת (צער) הרעבון הוצרכו שלשים - **ע"פ רש"י**): (יא) - **ויקח עבד מלך את האנשים בידו** - רצה לומר עמו וברשותו. - **ויבא בית המלך אל תחת האוצר** - מקום ימצא שם בגדים שחקים ובלוים. - **ויקח משם בלוי סחכות** - בגדים בלויים, הראויים לגררם להשליכם אל החוץ. - **ובלוי מלחים** - בגדים בלויים הנשחתים (שהתקלקלו כבר). - **וישלחם** - הורידם - **אל ירמיהו אל הבור**^{יד}, **בחבלים** - הורידם על ידי חבלים,

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{יד} ז' עבד מלך. חז"ל אומרים, ויאמר עבד המלך הכושי וכי עבד כושי היה והלא ברוך בן נריה היה אלא מה כושי זה גופו משונה מן הבריות כך ברוך בן נריה משונה בדרכיו ובמעשיו הטובים לפי נקרא כושי (פרקי דרבי אליעזר נג. ספרי בהעלותך צט). במקום אחר אמרו, וישמע עבד מלך הכושי וכי כושי שמו והלא צדקיה שמו אלא מה כושי משונה בעורו אף צדקיה משונה במעשיו (מ"ק טו). ונראה שאין מאמר זה סותר את דבריהם, אלא לדברי הכל העבד הוא ברוך, המאמרים נחלקו רק מי נקרא כושי, האם מתניס למלך, והיינו צדקיהו, או לעבד, ואם כן הוא ברוך, אך יתכן שלדברי הכל העבד הוא ברוך. ולומר שהעבד הוא צדקיהו בעצמו, לא יתכן כלל כמבואר בכל המעשה, ועוד שהרי צדקיהו נמסר ביד הבבלים, והעבד מלך לא נמסר בידם כמבואר בסוף פרק לט.

^{יב} יא. כאשר הגיע עבד מלך אל שפת הבור, היה קורא ואומר, אדוני ירמיה, אדוני ירמיה, אין קול ואין עונה. נתן ידיו בלבשויו וקרעם והיה בוכה והולך. וירמיהו היה שומע אלא שהיה מתירא שמא יונתן הסופר הרשע היה. כיון ששמע קולו

הַפּוֹר בַּחֲבָלִים : (יב) וַיֹּאמֶר עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוֹשִׁי אֶל יִרְמְיָהוּ שִׁים נָא בְּלוֹאֵי הַסִּחְבוֹת וְהַמִּלְחִים תַּחַת אֲצִלּוֹת יָדֶיךָ מִתַּחַת לַחֲבָלִים וַיַּעַשׂ יִרְמְיָהוּ כֵן : (יג) וַיִּמְשְׁכוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ מִן הַפּוֹר וַיָּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמָּטְרָה :

(יד) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ וַיִּקַּח אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֲלָיו אֶל מְבוֹא הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל יִרְמְיָהוּ שְׂאֵל אֲנִי אֶתְּךָ דְּבַר

ולא זרקם למטה, למען לא יטבעו בטיט גם המה: (יב) -ויאמר עבד מלך הכושי אל ירמיהו, שים נא בלואי הסחבות והמלחים תחת אצלות ידיך, מתחת לחבלים- כי שם החבלים תחת בית השחי להעלותו בזה, ולכן צוה לו להשים שמה הבגדים הבלוים מתחת לחבלים (בין החבלים לבשרו) למען לא יזיקו לו החבלים -ויעש ירמיהו כן- (ועבד מלך לא דאג רק להוציאו מהבור, אלא דאג גם כן שלא יכאב ולא ישרט בשר הנביא הקדוש, וראה להלן פרק (לט טז) על השכר שקיבל עבד מלך) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יג) -וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור וישב ירמיהו בחצר המטרה:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לח יד- טז) :

צדקיהו שואל את ירמיהו מה אמר ה'. צדקיהו נשבע לשמור עליו שלא יומת, ובאמת הוא שומר עליו. דבר ה' היה שצדקיהו בעצמו יצא ליכנע אל הכשדים. צדקיהו לפי דבריו היה קשה לו לקיים, ובאמת לא קיים את מצוות ה', (וגם מלכתחילה לא נשבע שיקיים את דבר ה' רק שישמור על ירמיהו). ועל כך נאמר עליו (דברי הימים ב לו יב) ויעש הרע בעיני ה' אלהיו, לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי ה'. לעיל לז' ב' נאמר ולא שמע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי ה', אשר דבר, ביד ירמיהו הנביא. היינו שהיה על העם לצאת וליכנע אל הכשדים, כי באמת כל יחיד ויחיד נצטוו בכך, כמו שנאמר (כא ח) ואל העם הזה תאמר הנני נתן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות. היושב בעיר הזאת ימות. והיוצא ונפל על הכשדים הצרים עליכם, וחיה. וכן נאמר לעיל (לח ב).

אך עד הנה לא נצטוו אלא העם (אמנם צדקיהו נצטוו לעיל פרק כה' לא למרוד במלך בבל, והוא מרד בו, עיין להלן לט ה, ואינו נוגע לכאן). ובפרשה זו נצטוו המלך צדקיהו בעצמו, לצאת וליכנע לבבלים, בשעת המצור. ואף הובטח שאם יצא, לא תשרף ירושלים באש. וממילא אם לא יצא ויכנע, תתיחס שריפת העיר את צדקיהו (פסוק כג) כי היה בידו למנוע זאת. אבל צדקיהו לא עמד בנסיון.

(יד) -וישלח המלך צדקיהו ויקח את ירמיהו הנביא אליו אל מבוא השלישי אשר בבית ה'- תחת עזרת ישראל, שהחיל ועזרת נשים לפניו (כלומר מהר הבית אל ההיכל, נכנסים לחיל, משם לעזרת נשים, ומשם לעזרה בחלק עזרת ישראל, לכן נקרא מבוא השלישי) <ע"פ רש"י>. -ויאמר המלך אל ירמיהו שאל אני אתך- רצה לומר מה דבר ה' ונבואתו אשר ראית, -אל תכחז ממני דבר- ואל תמנע מלהגיד לי

מעין חיים - עיונים ומוסר

בוכה, אמר מי הוא זה ששומע קולי ובוכה. אמר לו הוא עבד מלך הכושי, חי אתה, הייתי סבור שאתה מת. הרי החבל תניחו תחת אצילי ידיך, ותחת המלחים (שלא תשרט) ויעלו את ירמיהו מן הבור (פסיקתא). פסיקא דברי ירמיהו ה'.

אל תבחד ממני דבר: (טו) ויאמר ירמיהו אל צדקיהו פי אגיד לך הלווא
המת תמיתני וכי איעצך לא תשמע אלי: (טז) וישבע המלך צדקיהו אל
ירמיהו בסתר לאמר חי יהנה את אשר עשה לנו את הנפש הזאת אם
אמיתך ואם אתנך ביד האנשים האלה אשר מבקשים את נפשך:

(יז) ויאמר ירמיהו אל צדקיהו פה אמר יהוה אלהי צבאות אלהי
ישראל אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך והעיר הזאת לא
תשרף באש וחיתה אתה וביתך: (יח) ואם לא תצא אל שרי מלך בבל
ונתנה העיר הזאת ביד הפשדים ושרפוה באש ואתה לא תמלט מידם:

(יט) ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו אני דאג את היהודים אשר נפלו
אל הפשדים פן יתנו אתי בידם והתעללו בי:

דבר ה': (טו) -ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך הלווא המת תמיתני- אם אגיד, וכאומר למה
אגיד לך הלא לי יש סכנה בדבר, -וכי איעצך לא תשמע אלי- וגם לך אין תועלת כי אם איעצך בדבר ה',
הנה לא תשמע לי: (טז) -וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו בסתר לאמר חי ה' אשר עשה לנו
את הנפש הזאת- הנתונה בגוף כל אחד מאתנו -אם אמיתך ואם אתנך ביד האנשים האלה אשר מבקשים
את נפשך-, אבל לא נשבע לקיים את הדבר שיגיד בשם ה'. <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לח יז יח): דבר ה' אל המלך צדקיהו

(יז) -ויאמר ירמיהו אל צדקיהו ס כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא אל
שרי מלך בבל וחיתה נפשך והעיר הזאת לא תשרף באש וחיתה אתה וביתך:- (יח) -ואם לא
תצא אל שרי מלך בבל ונתנה העיר הזאת ביד הכשדים ושרפוה באש ואתה לא תמלט מידם:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לח יט):

צדקיהו אינו נשמע לנבואה, הוא טוען שזה סכנה (עיין קידושין לט' ב' שאין חיוב לשמוע לנבואה
כשהזיק ודאי')

(יט) -ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו אני דאג את היהודים אשר נפלו אל הכשדים- מן
היהודים אשר נטו מאז אל הכשדים. -פן יתנו- פן הכשדים ימסרו -אתי בידם- על שהקדימו להשלים עמהם
והתעללו בי- והיהודים ההם יתעללו בי (מטעם שאני מנעתי מהם להשלים, נמצא שאני סיכנתי אותם
למיתתם):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לח כ-כג):

הנביא מבטיחו שלא יסתכן בזה, אדרבה אם לא ישמע לנביא מלבד הסכנה לעצמו, הוא גורם סכנה
לנשותיו ובניו שמחמתו אינם יכולים להכנע ולהנצל.

(כ) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לֹא יִתְּנֻי שְׁמַע נָא בְּקוֹל יְהוָה לֵאשֶׁר אָנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ וַיִּיטֵב לְךָ וַתְּחִי נִפְשְׁךָ: (כא) וְאִם מָאֵן אַתָּה לָצֵאת זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הִרְאֵנִי יְהוָה: (כב) וַהֲנֵה כָּל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ בְּבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה מוֹצְאוֹת אֶל שְׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וַהֲנֵה אִמְרוֹת הַסִּיתוֹךְ וַיְכַלּוּ לְךָ אֲנָשֵׁי שְׁלֹמֶךָ הַטְּבָעוּ בְּכַף רַגְלֶךָ נִסְגּוּ אַחֹר: (כג) וְאֵת כָּל נְשִׁיךָ וְאֵת בְּנֶיךָ מוֹצְאִים אֶל הַכַּשְׂדִּים וְאַתָּה לֹא תִמְלֹט מִיָּדָם כִּי בִיד מֶלֶךְ בָּבֶל תִּתְּפֹשׁ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ:

(כד) וַיֹּאמֶר צִדְקִיָּהוּ אֶל יִרְמְיָהוּ אִישׁ אֵל יֵדַע בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא תָמוּת: (כה) וְכִי יִשְׁמְעוּ הַשָּׂרִים כִּי דִבַּרְתִּי אִתְּךָ וּבָאוּ אֵלֶיךָ וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הִגִּידָה נָא לָנוּ מָה דִּבַּרְתָּ אֶל הַמֶּלֶךְ אֵל תִּכְחַד מִמֶּנּוּ וְלֹא נִמְיֶתְךָ וּמָה דִּבַּר אֵלֶיךָ

(כ) -וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ לֹא יִתְּנוּ- לא ימסרוך הכשדים בידי היהודים. -שמע נא בקול ה' לאשר אני דבר אליך, וייטב לך ותחי נפשך:- (כא) -ואם מאן אתה לצאת זה הדבר אשר הראני ה'- רצה לומר, אגיד לך דבר ה', וזה הדבר אשר הראני ה': (כב) -והנה כל הנשים אשר נשארו בבית מלך יהודה- נשי המלך יהויכין אשר נשארו פה, ולא יצאו להמסר ביד מלך בבל בעת שיצא יהויכין. - מוצאות- תהיינה מוצאות -אל שרי מלך בבל, והנה אמרת- הנשים ההנה תאמרנה עליך, הנה -הסיתוך- הסיתו אותך -ויכלו לך אנשי שלמך- הם נביאי השקר שהיה לך שלום עמם, הם הסיתו אותך לבל הכנע למלך בבל כי נבאו לך בשקר והנה יכלו לך כי נמשכת אחריהם. -הטבעו בכף רגלך- הם הטבעו רגליך בבבון. רצה לומר הם גרמו לך הצער הזה, והמה (והנביאים השקריים) -נסגו אחור- חזרו אחור לעמוד מנגד כי אין בידם להושיעך <ע"פ רד"ק>: (כג) -ואת כל נשיך ואת בניך מוצאים- יהיו מוציאים. -אל הכשדים ואתה לא תמלט מידם, כי ביד מלך בבל תתפש, ואת העיר הזאת תשרף באש- כאילו אתה תשרוף, כי אתה הוא הגורם על שאינך יוצא להשלים עם הכשדים <רש"י, רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לח כד-כו):

צדקיהו מִפְחַד מַעֲמֹ, ואומר לנביא להסתיר את כל הדברים הנ"ל מהעם.

(כד) -וַיֹּאמֶר צִדְקִיָּהוּ אֶל יִרְמְיָהוּ אִישׁ אֵל יֵדַע בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה- מה שדברתי עמך. -ולא תמות- ואז לא תמות ביד השרים כי כשידעו מהדברים ההם ימיתוך. (צדקיהו הזהיר את ירמיהו מה יעשה, משום שרחם על ירמיהו, ושמר את שלומו, על אף שהתנבא על צדקיהו קשות <ע"פ ר"י אברנבאל>. או התירא שמא יהרגו השרים את צדקיהו בעצמו): (כה) -וכי ישמעו השרים כי דברתי אתך- ואם ישמעו אשר דברתי מה עמך, -ובאו אליך ואמרו אליך הגידה נא לנו מה דברת אל המלך אל תכחד ממנו- וישאלוך לומר הגד לנו מה המה (והדיבורים שדברת עם המלך), -ולא נמיתך- בעבור זה. -ומה דבר אליך המלך- אמור לנו מה דבר לך המלך -ולא נמיתך:- (כו) -ואמרת אליהם מפיל אני תחנתי- מבקש

המֶלֶךְ: (כו) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם מִפִּיל אֲנִי תַחֲנַנְתִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לְבַלְתִּי הַשִּׁיבֵנִי
בֵּית יְהוֹנָתָן לָמוֹת שָׁם:

(כז) וַיָּבֹאוּ כָל הַשָּׂרִים אֶל יִרְמְיָהוּ וַיִּשְׁאַלּוּ אוֹתוֹ וַיַּגֵּד לָהֶם כָּכָל הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיַּחֲרָשׁוּ מִמֶּנּוּ כִּי לֹא נִשְׁמַע הַדָּבָר:

(כח) וַיָּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמִּטְרָה עַד יוֹם אֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַם וַהֲיָה
כַּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַם: (א) פֶּרֶק לט (א) בַּשָּׁנָה הַתְּשָׁעִית
לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בַּחֹדֶשׁ הָעֲשָׂרִי בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְכָל חֵילוֹ
אֶל יְרוּשָׁלַם וַיַּצְרוּ עָלָיָהּ: (ב) בַּעֲשֵׂתִי עֲשָׂרָה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בַּחֹדֶשׁ
הָרִבְעִי בַּתְּשָׁעָה לַחֹדֶשׁ הַבִּקְעָה הָעִיר: (ג) וַיָּבֹאוּ כָּל שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל
וַיֵּשְׁבוּ בַּשָּׂעַר הַתּוֹךְ גִּרְגָּל שַׁרְאָצַר סִמְגָר נָבו שָׂרְסָכִים רַב סָרִיס גִּרְגָּל

הייתי -לפני המלך, לבלתי השיבני- שלא ישיב אותי אל -בית יהונתן- שהייתי אסור שמה בראשונה -למות
שם- מגודל עקת {צער} המאסר:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לח כז): ירמיהו מקיים את בקשת המלך.

(כו) -ויבאו כל השרים אל ירמיהו וישאלו אותו ויגד להם ככל הדברים האלה אשר צוה המלך
ויחראשו ממנו- שתקו ממנו ולא עשו לו מאומה רע כי האמינו לו. -כי לא נשמע הדבר- הדברים שהיה
מדבר עם המלך, לא היה נשמע לשום אדם, לזה האמינו לו כי לא היה מי יוכל לכחש:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לח כח. פרק לח כח – פרק לט יד):

חורבן בית המקדש הראשון, וגלות עם ישראל לבבל, וקיום הנבואות.

(כח) -וישב ירמיהו בחצר המטרה עד יום אשר נלכדה ירושלם- (א) והיה כאשר נלכדה
ירושלם- רצה לומר גם בעת כאשר נלכדה ירושלים היה שם, ולא זו מעצמו משם (זה הכוונה במילת והיה
שבפסוק): פרק לט (א) -בשנה התשעית לצדקיהו מלך יהודה בחדש העשירי בא נבוכדנאצר
מלך בבל וכל חילו אל ירושלם ויצרו עליה: (ב) -בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי
בתשעה לחודש^{רל} הבקעה העיר- חיל נבוכדנצר בקעו חומתה כאילו נעשית מעצמה (ושהרי לא נאמר
הבקיעו אלא הבקעה. והסיבה) כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב, ולא עמדו למולם לעכב על ידם >ע"פ
ר"י אברבנאל: (ג) -ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך^{רל}- הוא השער שהיה בחומה

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{רל} א. הבקעה העיר. כן הוא בגמרא (ראש השנה יח' א') שבטי' תמוז הבקעה העיר בראשונה, ורק בחורבן שני הובקעה
העיר ביז' בתמוז. ועיין שם, תוס' ד"ה זה תשעה, בענין שיטת תלמוד ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. ועיין בפ"י אברבנאל,
ודבריו בזה צריכים ביאור.

^{רל} ג וישבו בשער התוך. ירמיהו ניבא על כך בתחילת נבואותיו, כאמור בפרק א' טו כי הנני קורא לכל משפחות ממלכות
צפונה נאם ה', ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים, ועל כל חומותיה סביב ועל כל ערי יהודה.

שְׂרָאצֶר רַב מִגּוֹ וְכָל שְׂאֵרֵי שְׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל: (ד) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָם צִדְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה וְכָל אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה וַיִּבְרָחוּ וַיֵּצְאוּ לַיְלָה מִן הָעִיר דֶּרֶךְ גֵּן
הַמֶּלֶךְ בִּשְׁעַר בֵּין הַחֲמָתִים וַיֵּצֵא דֶּרֶךְ הָעֶרְבָה: (ה) וַיִּרְדְּפוּ חֵיל בְּשָׂדִים
אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁגּוּ אֶת צִדְקִיָּהוּ בְּעֶרְבוֹת יְרֵחוֹ וַיִּקְחוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֶל
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל רַב־לָתָה בְּאֶרֶץ חֲמַת וַיַּדְבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים: (ו)
וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת פְּנֵי צִדְקִיָּהוּ בְּרַב־לָתָה לְעֵינָיו וְאֵת כָּל חָרֵי יְהוּדָה

האמצעית, כי שלש חומות היו בירושלים >פירוש ב' ברד"ק> - נרגל שראצ'ר סמגר נבו שר סכים רב סריס
נרגל שראצ'ר רב מג וכל שארית שרי מלך בבל: (ד) - ויהי כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה וכל
אנשי המלחמה, ויברחו ויצאו לילה מן העיר דרך גן המלך - בשער בין החממים -
העומד בין שתי החומות. - ויצא דרך הערבה - בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ה) - וירדפו חיל
כשדים אחריהם וישגו את צדקיהו בערבות ירחו - אמרו רז"ל ברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו,
ונזדמן צבי הולך ממעל על המערה, ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך
יוצא, ותפשוהו (אף שיש דוחק בדבר במילות המקרא, כן קיבלו חז"ל). - ויקחו אותו - לבד, כי כל חילו
נפוצו מעליו, כמו שנאמר בסוף הספר (נב ח) ובמלכים ב (כה ה) - ויעלו אל נבוכדנאצר מלך בבל
רב־לָתָה - כי בהאריך ימי המצור הלך נבוכדנאצר לרב־לָתָה - בארץ חמת, וידבר אִתּוֹ משפטים - התווכח עמו על
מה שמרד בו, ועבר על שבועתו. כמו שכתוב בדברי הימים ב (לו יג) וַיֵּצֵא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל
הַשְּׂבִיעִי בָּאֱלֹהִים, וַיִּקֶּשׁ אֶת עֶרְפוֹ וַיֹּאמְרָא אֶת לְבָבוֹ מִשׁוּב אֵל ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְחִזְקִיָּהוּ אֹמְרִים כֹּאשֶׁר יֵרֵד
צִדְקִיָּהוּ לִבְבֶּל אֵל נְבוּכַדְרֶאצַּר (עיי' לעיל תחילת פרק לד', באיזה שנה היה הדבר) מצא צדקיהו את
נבוכדנאצר אוכל ארנבת חיה, השביעו נבוכדנאצר שלא יגלה, ונשבע לו, ואחר כך נשאל על השבועה וגילה
את הדבר^{רל"ט}: (ו) - וישחט מלך בבל את בני^{רל"ט} צדקיהו ברב־לָתָה לְעֵינָיו, ואת כל חרי יהודה שחט

מעין חיים - עינים וזוטר

ועיין שם מה שנתבאר בענין נבואה זו, שענין גזרה זו, שישבו המלכים בשערי ירושלים, היה להודיע כי ה' יושב במשפט,
ויש לו טענות ותביעות על חומות ירושלים, ועל כל ערי יהודה. ובשעה זו כאשר הובקעה העיר התקיימה הנבואה. ובאמת
הדבר מפורש במדרשי חז"ל ששער התוך הוא במקום המשפט, מקום הסנהדרין (סנהדרין קג' א'). מדרש רבה קהלת ג, י
(ח).

עיי' ברד"ק על השאלה מדוע נאמר נרגל שראצ'ר פעמיים.

^{רל"ט} ו. בגמרא נדרים (סה' א') נאמר, וגם במלך נבוכדנאצר מרד. מאי מרדותיה (מה היתה מרידתו)? אשכחיה (מצאו)
צדקיה לנבוכדנאצר דהוה קאכיל ארנבא חיה, אמר ליה אישטבע לי דלא מגולית עילוי, ולא תיפוק מילתא (תשבע לי שלא
תגלה את הדבר, ולא יתפרסם). אישטבע. לסוף הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה (היה לו סבל מחקושי בהסתרת הסוד,
ומפרשים תוס' שסבל זה, גם לו למעט ממלאכת שמים, והדיון הוא שנשאלים על השבועה עבור דבר מצוה), איתשיל
אשבועתיה (נשאל על השבועה), ואמר (סיפר את המעשה). שמע נבוכדנאצר דקא מבזין ליה, שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו,
אמר להון חזיתון מאי קא עבד צדקיהו, לאו הכי אישטבע בשמא דשמיא דלא מגלינא? אמרו ליה איתשלי אשבועתא,
אמר להון מתשלין אשבועתא? אמרי ליה אין (הן). אמר להו בפניו או אפילו שלא בפניו? אמרי ליה בפניו, אמר להון
ואתון מאי עבדיתון, מאי טעמא לא אמריתון לצדקיהו? מיד (איכה ב) ישיבו לארץ ידמו וזקני בת ציון, אמר רבי יצחק
שמעטו כרים מתחתיהם (הכרים הם לכבודם, ושמוטם, לאות הודאה על טעותם), ועיין להלן פסוק ו' שם נאמר עונש
הסנהדרין. עד כאן הגמרא.

נמצינו למדים שהעון והטענה על צדקיהו בדבר זה, היה, כי ירמיהו הנביא ניבא (לעיל כז) שעל צדקיהו ליכנע לנבוכדנאצר,
ואז ייטב לו. ובכך שגילה את השבועה, מרד בכבודו של נבוכדנאצר.

והנה אף שבפסוק הנ"ל בדברי הימים לשון הכתוב חריף מאד בגנותו של צדקיהו. חז"ל קיבלו שהיה צדקיהו צדיק גמור
(מלבד עוונות אלו), כמו שמבואר בגמרא חוריות (יב' ב') למה נקרא שמו (של צדקיהו) שלום, שהיה משולם במעשיו.
ופרש"י צדיק גמור ובעל מעשים טובים. ובסנהדרין קג' א' נאמר בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובואו,

שחט מֶלֶךְ בָּבֶל: (ז) וְאֵת עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עֹזֵר וַיֹּאסְרֵהוּ בַּנְּחֻשְׁתִּים לְבִיא
 אֹתוֹ בְּבִלְהָ: (ח) וְאֵת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בֵּית הָעָם שָׂרְפוּ הַכַּשְׂדִּים בָּאֵשׁ וְאֵת
 חֲמוֹת יְרוּשָׁלַם נָתְצוּ: (ט) וְאֵת יִתְרֵי הָעָם הַנִּשְׂאָרִים בְּעִיר וְאֵת הַנְּפִלִים
 אֲשֶׁר נָפְלוּ עָלָיו וְאֵת יִתְרֵי הָעָם הַנִּשְׂאָרִים הִגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן כֹּב טַבָּחִים
 בָּבֶל: (י) וּמִן הָעָם הַדְּלִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מְאוּמָה הִשְׁאִיר נְבוּזַרְאֲדָן כֹּב
 טַבָּחִים בְּאַרְץ יְהוּדָה וַיִּתֵּן לָהֶם כֶּרְמִים וַיַּגְבִּים בָּיוֹם הַהוּא: (יא) וַיֵּצֵאוּ
 נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרֵמְיָהוּ בֶּן־נְבוּזַרְאֲדָן כֹּב טַבָּחִים לֵאמֹר: (יב)
 קָחְנוּ וְעֵינֶיךָ שִׁים עָלָיו וְאֵל תַּעֲשֵׂשׁ לוֹ מְאוּמָה רָע כִּי אִם בְּאֲשֶׁר יִדְבֹר

מֶלֶךְ בָּבֶל- (ואלו הסנהדרין, והוא על כי התירו שבועתו (פרש"י. מדרש רבה איכה ב יח): (ז) -
 ואת עיני צדקיהו עוזר ויאסרהו בנחשתיים לביא אֹתוֹ בְּבִלְהָ- (וצדקיהו עצמו לא מת בידיו. כדבר ה' עליו
 לעיל, בתחילת פרק לב, ובתחילת פרק לד'): (ח) -ואת בית המלך ואת בית העם^{רמ}- רצה לומר
 בית כל אחד מגדולי העם >ע"פ רד"ק<, כמו שנאמר בסוף הספר (נב יג), ובמלכים ב (כה ט) את כל בית
 גדול (ותרגומו בתי רברביא) -שרפו הכשדים באש ואת חמות ירושלם נתצו: (ט) -ואת יתר
 העם^{רמ} הנשארים בעיר- אשר לא נהרגו. -ואת הנפלים אשר נפלו עליו- להשלים עמו. -ואת יתר העם
 הנשארים- בכל ערי יהודה >ע"פ ר"י אברבנאל<. -רב טבחים- שר על ההורגים במצות המלך. -בבל-
 הגלה לבבל. ולא הרג את מי שנפל ונכנע אל הכשדים, כדבר ה' אל ירמיהו (לעיל כא ט) היושב בעיר
 הזאת ימות וברעב ובדבר, והיוצא ונפל על הכשדים הצרים עליכם וחיה, והיתה לו נפשו לשלל. וכן
 נאמר גם לעיל לח ב.א): (י) -ומן העם הדלים אשר אין להם מאומה- כלל וכלל לא, -השאיר
 נבוזראדן רב טבחים בארץ יהודה, ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא: (יא) -ויצו נבוזראדן

מעין חיים – עיונים וזמור

נסתכל בצדקיה ונתקרה דעתו. ומקשה הגמרא הרי גם בצדקיהו נאמר ויעשה הרע בעיני ה'. מתרץ הגמרא, שהיה בידו
 למחות ולא מיחה.

צא וראה כמה עומק הדין, שהרי מהכתובים לדעיל בפרק לו' לח' מתברר, שהיה צדקיהו סבור שלא תועיל מחאתו. אך
 כיון שכלפי שמים גלוי שהיה בידו למחות, על כך נאמר עליו לשון חריף כל כך.

באמת עיין עוד בגמרא שבת נה' א' שם נאמר אותו פסק על שאר חכמי הדור, הם הזקנים שהיה טענה עליהם מדוע לא
 מיחו, וטעמם היה כי סברו שאין מחאתם מועלת. אבל אמר הקב"ה לפני גלוי וידוע שהיה בידם למחות ולא מיחו, ועל כך
 נענשו, שבהם התחילה הפורענות שנאמר (יחזקאל ט) ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית.

^{רמ} ו בני צדקיהו. נראה כי רק את בני המלך הרג. אבל את בנותיו השאיר בחיים, ואף לשבי לא לקח אותם, אלא הניחם
 בארץ ישראל עם גדליהו, כמו שנאמר להלן מא' י בנות המלך (ונראה שסתם 'המלך' הכוונה המלך האחרון. ואינו מוכרח,
 כי אולי היו בנות מלך קודם, אולי יהויקים, עיין רד"ק שם)

^{רמ} ח. בית העם. הרב אברבנאל ז"ל מפרש בית העם, הוא בית המקדש, ולא קראו בית ה' לפי שכבר נסעה משם השכינה.
 וקשה על דבריו מפרק נב שם מוזכר באותו פסוק בית ה' ובית הגדול, ולכאורה בית הגדול הוא כנגד בית העם שבכאן,
 ששניהם עוסקים באותו המאורע. לפיכך פירש המצודות שהוא בית של אחד מגדולי העם.

רש"י מפרש עם העם, בתי כנסיות, והוא לשיטתו מפרש את בית הגדול שבפרק נ"ב, י"א בתי כנסיות, וי"א בתי מדרשות,
 ומקורו במחלוקת אמוראים בגמרא (מגילה כ"ז).

^{רמ} ט. ואת יתר העם הנשארים בעיר. ניתן לשאול הלא לפי הנבואה ההיא, הרי כל היושב בעיר ימות, וכאן נאמר את יתר
 העם הנשארים בעיר. אמנם אינו קושיא כלל, כי החלק שהוא נבואה לרעה, יכול להשתנות בתשובה כמו שנאמר לעיל (כח
 ט) הנביא אשר ידבר לשלום, בא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו באמת. מכאן למדו חכמים ז"ל, דדווקא נבואה
 לשלום, ולטובה מוכרח שיתקיים.

אֵלֶיךָ בֶּן עֲשֵׂה עִמּוֹ: (יג) וַיִּשְׁלַח נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים וְנְבוּשֶׁזְבָן רַב סָרִיס וְנִרְגַל שְׂרָאֶצֶר רַב מִגְּוָל כָּל רַבֵּי מֶלֶךְ בָּבֶל: (יד) וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְחוּ אֶת יִרְמְיָהוּ מִחֹצֵר הַמִּטְרָה וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ אֶל גְּדִלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן לְהוֹצִאֵהוּ אֶל הַבַּיִת וַיֵּשֶׁב בְּתוֹךְ הָעָם:

(טו) וְאֵל יִרְמְיָהוּ הָיָה דָּבָר יְהוָה בְּהִיתוֹ עֲצוּר בַּחֲצֵר הַמִּטְרָה לֵאמֹר: (טז) הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּ מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מְבִי [מְבִיא] אֶת דְּבָרֵי אֵל הָעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה וְהָיוּ לְפָנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא: (יז) וְהַצַּלְתִּיךָ בַּיּוֹם הַהוּא נָא יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן

מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יִרְמְיָהוּ בֶּן נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים לֵאמֹר: (י ב) -קַחְנוּ -קַח אֶת יִרְמְיָהוּ. -וְעִנִּיךְ שִׁים עָלָיו- לְהַשְׁגִּיחַ בּוֹ. -וְאֵל תַּעַשׂ לוֹ מֵאֻמָּה רַע כִּי אִם כֹּאשֶׁר יִדְבַר אֵלֶיךָ, כֵּן עֲשֵׂה עִמּוֹ- כְּפִי שִׁידְבַּר אֵלֶיךָ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ כֵּן תַּעֲשֶׂה: (י ג) -וַיִּשְׁלַח- כִּי אִם מֵהֶם שִׁלַּח -נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים וְנְבוּשֶׁזְבָן רַב סָרִיס וְנִרְגַל שְׂרָאֶצֶר רַב מִגְּוָל כָּל רַבֵּי מֶלֶךְ בָּבֶל- (רַבִּי, הַכּוּזָנָה שְׂרִי) <ע"פ רש"י>: (י ד) -וַיִּשְׁלְחוּ- לְפִי שְׂאֲרֵכּוֹ הַדְּבָרִים (מִמִּילָת וַיִּשְׁלַח שְׂבַפ' יג'), חֹזֵר לֹמֵר שׁוּב וַיִּשְׁלְחוּ. -וַיִּקְחוּ אֶת יִרְמְיָהוּ מִחֹצֵר הַמִּטְרָה, וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ אֶל גְּדִלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן- כִּי הוּא נָפֵל (וְהִינֵנוּ נִכְנָע וְיֹצֵא) אֶל הַכַּשְׂדִּים (בִּימֵי הַמַּצּוֹר) עַל פִּי יִרְמְיָהוּ, וְכִשְׁנֹלְכֵהָ הָעִיר הַפְּקִידוֹ (מִיָּנָה אוֹתוֹ) מֶלֶךְ בָּבֶל עַל הַנִּשְׁאָרִים <ע"פ רש"י>. -לְהוֹצִיאֵהוּ אֶל הַבַּיִת- לְהוֹצִיאֵהוּ מִחֹצֵר הַמִּטְרָה לֵלְכַת לִשְׁבֵּת בְּבֵית. -וַיֵּשֶׁב- יִרְמְיָהוּ יֹשֵׁב -בְּתוֹךְ הָעָם- כִּי הִשְׁרִים הוֹצִיאֻהוּ מִחֹצֵר הַמִּטְרָה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק לט טו - יח):

הבטחה לעבד מלך הכושי להנצל מהאויבים, בזכות גודל בטחונו שהציל את ירמיהו, על אף הסכנה בדבר, מחמת שהשרים השליטים היו נגד ירמיהו (כאמור לעיל פרק לו ז - יג).

(טז) -הָלוֹךְ וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּ מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי- זֶהוּ שְׂדִבְרָ עָלָיו טוֹב לְפָנֶי צַדִּיקוֹהוּ וְהַעֲלֵהוּ מִן הַבּוֹר. - לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מְבִי אֶת דְּבָרֵי אֵל הָעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה- לֹא אֲבִיא עֲלֵיהֶם הַטּוֹבָה שֶׁדְּבַרְתִּי עָלֶיהָ הוֹאִיל וְלֹא שָׁבוּ אֵלַי. -וְהָיוּ לְפָנֶיךָ- הָרַעוֹת הָאֵלֶּה תִּרְאֶה בְּעֵינֶיךָ -בַּיּוֹם הַהוּא- בַּיּוֹם בּוֹא הָרַעוֹת <ע"פ רש"י>: (י ז) -וְהַצַּלְתִּיךָ בַּיּוֹם הַהוּא נָא יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן בְּיַד הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אַתָּה יֹגֵר מִפְּנֵיהֶם- הֵם הַכַּשְׂדִּים <ע"פ רש"י>: (י ח) -כִּי מִלֹּט אֲמַלְטֶךָ וּבִחֶרֶב לֹא תִפֵּל וְהִיתָ לְךָ נַפְשֶׁךָ לְשָׁלָל- כִּאִילוֹ שְׁלָלָת (וּתְפַשְׁתָּ אֹתָ) נַפְשֶׁךָ (מִהַפְּקָר), לְהַחְזִיקָה לְעַצְמְךָ <ע"פ רש"י> לֹחַ בָּ. -כִּי בִטְחָת בִּרְמֵי נָא יְהוָה- כִּי מֵה שְׂדִבְרָ טוֹב עַל יִרְמְיָהוּ לְפָנֶי הַמֶּלֶךְ, וְלֹא פָחַד מִכָּל שְׂרֵי הָעָם אֲשֶׁר הָיוּ לוֹ לְאוֹיְבָיִם, הָיָה עַל כִּי בִטַח בָּהּ:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{רמב} צא וראה ששכר המעשה וגודל מידתו, נמדד לפי מחשבת העושה, היא נותנת למעשה את ערכו, ולא לפי עצם המעשה גרידא. הלא עבד מלך, הציל את הנביא הקדוש ממוות לחיים, ברוב רחמים עד שהשתדל שלא יסרט. ואף המציל יהודי סתם כמה מעשהו גדול, קל וחומר לנביא הגדול, ממעתיקי השמועה. ולפי הנראה היה בזה סכנת נפשות כי שרים הרעים

בְּיַד הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אָתָּה יָגוּר מִפְּנֵיהֶם: (יח) פִּי מִלֹּט אֲמַלְטָךְ וּבַחֲרֶב לֹא תִפֹּל וְהִיָּתָה לְךָ נִפְשֶׁךָ לְשָׁלָל פִּי בְּטַחָתְּ בִּי נָאִם יְהוָה:

פרק מ (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֵר שָׁלַח אֹתוֹ

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ א-ו):

ענין המעשה הזה, ביארוהו חז"ל במדרש רבה (איכה פתיחה לד'. חלק מהדברים מובאים ברש"י) ונביא כאן את דברי המדרש באופן מוסבר.

בפסוק א' נאמר בקחתו אותו והוא אסור באזיקים. חז"ל אומרים שבאמת נבזרזאן לא לקח את ירמיהו בעל כרחו, ולא אסר אותו באזיקים, מפני שנבוכדנצר ציווה עליו (לט יב) לבלתי עשות כל רע לירמיהו. אלא שירמיהו בעצמו הלך אל המקום שהיו השבויים מובלים עד אשר ראה את בני עמו בחורים וזקנים שבוים ומובלים באזיקים, 'חִיבָק אותם, ונשק להם, והיה בוכה עמהם (פסיקתא דברי ירמיהו), וברוב צערו על צערם, הכניס את צוארו בין האזיקים שלהם, והלך עמהם. ונבזרזאן התיירא מכן, כי נראה כאילו הוא אסר את ירמיהו באזיקים, ושמא יודע לנבוכדנצר שהוא עובר על מצותו. לכן בא נבזרזאן אל ירמיהו, להסיר ממנו את האזיקים, ולקחת אותו מבין הקשורים (אולי זה הכוונה במילים בקחתו אותו והוא אסור באזיקים). ואמר לו הדבר שאתה עושה אינו טוב, מאחד מג' סיבות. א' נביא שקר אתה, הלא אתה נבאת על העיר הזאת שתחרב, ואינו כאסון הבא פתאום. ואם כן מדוע אתה כל כך מצטער עליה, ואם אתה כל כך מצטער, כנראה לא ראית את הדברים בנבואה. ב' אתה מבעט ולועג על היסורים. שאני איני חפץ לייסרך, ואתה מתיסר בדווקא. הדבר נראה כאילו אתה אומר, אין זה כלום, לא איכפת לי לקבל יסורים כאלו. ג' שופך דמים אתה (רשע רב טבחים זה, שידיי מגוללים בדם רבבות רבבות, כנוכר במדרש רבה באיכה, אינו בוש לבא בטענה כזו) שהמלך ציווה עלי לא לעשות לך רע, ואתה רוצה שהמלך ישמע שאני עושה עמך רע כדי שיהרגני (לא הבין נבזרזאן כמה כואב לבו של נביא ה' ומלמד התורה, בצער אחיו ואחיותיו).

לבסוף אמר לו אם אתה רוצה לבא לבבל, אשימה עיני עליך, ואשמור אותך שלא תהיה בייסורים ובאזיקים. ואם לא תשוב לארץ ישראל. ועודנו לא ישוב, ירמיהו הנביא אוהב ישראל, לא הפסיק מלהצטער ולהתסר בצער אחיו. עד שאמר לו הקב"ה 'ושובה אל גדליה' אם אתה יושב בארץ ישראל, אני אלק עמהם, ואם אתה הולך עמהם לבבל אין אני הולך עמהם. אמר ירמיהו רבונו של עולם אם אני הולך עמהם מה אני יכול לעשור להם, ילך מלכם ובוראם עמהם, שהוא יכול הרבה להועיל להם.

פרק מ (א) - **הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה'** - הוא הדבר הנאמר אחרי הספורים^{מג}, ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' אל ירמיהו (לקמן מ"ב) ולפי שהדבור היה להשיב על שאלת השרים בדבר ההליכה למצרים, לזה הקדים לומר שירמיהו היה נמצא עמהן ולא הלך גולה לבבל, עם כי אסרוהו עם הגולים כמו שנאמר בענין, כי חזר נבזרזאן והתירו, ובא אל גדליהו. וגם הקדים לספר הסיבה אשר

מעין חיים - עיונים ומוסר

שהשליכו את ירמיה בוודאי היו עלולים להזיקו. בכל זאת בשעת השכר, לא נזכר לו אלא הבטחון שבטח בה' לינצל מהשרים

^{מג} א. הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה'. דבר ה' זה אינו כתוב כאן, אלא אחר כך כפי שמבאר המצודות. אם כן יש להתבונן מדוע נצרך לכתוב כאן, המילים 'הדבר אשר היה'. ונראה לפרש שהוא בכדי ללמדנו שכל המעשים המסופרים כאן לא נכתבו עבור ידיעת הסיפור עצמו, אלא כהקדמה לדברי ה', ובכדי להבין היטיב את דברי ה'.

נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מִן הָרָמָה בִּקְחָתוֹ אֹתוֹ וְהוּא אֲסוּר בְּאֲזָקִים בְּתוֹךְ כָּל
 גָּלוּת יְרוּשָׁלַם וַיְהוּדָה הַמְּגָלִים בְּכָלָה: (ב) וַיִּקַּח רַב טַבָּחִים לְיִרְמְיָהוּ
 וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהִנָּה אֲלֶהֶיךָ דִּבֶּר אֶת הָרָעָה הַזֹּאת אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה: (ג)
 וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ יְהִנָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר כִּי חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וַהֲיָה
 לָכֶם - דִּבֶּר [הַדִּבָּר] הַזֶּה: (ד) וַעֲתָה הִנֵּה פִתְחֵתֶיךָ הַיּוֹם מִן הָאֲזָקִים אֲשֶׁר
 עַל יָדְךָ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אִתִּי בְּכָל בָּא וְאֲשִׁים אֶת עֵינִי עָלֶיךָ וְאִם
 רַע בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אִתִּי בְּכָל חֹדֶל רָאָה כָּל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ אֶל טוֹב וְאֶל
 הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת שָׁמָּה לָךְ: (ה) וַעֲזֹדְנוּ לֹא יָשׁוּב וְשָׁבָה אֶל גְּדֻלָּתָהּ בֶּן
 אֲחִיקָם בֶּן שָׁפָן אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בְּכָל בְּעָרֵי יְהוּדָה וְשָׁב אֹתוֹ בְּתוֹךְ הָעָם

בעבורה רצו ללכת למצרים, ולזה שאלו מירמיה לשאול פי ה', ואחרי זה אמר מה חשיב המקום על זה –
 אחר שלח אתו נבוזראדן רב טבחים מן הרמה- כי כשצוה נבוזראדן להוציאו מחצר המטרה, ישוב (והתיישב
 ירמיהו) בתוך העם כמו שנאמר למעלה (לט יד), וכשחזרו אנשי כשדים לקחת את העם בשבי להוילכים
 גולה בבלה, לקחו גם את ירמיה עמיהם והביאו את כולם אל העיר רמה כשהם אסורים באזקים, ומשם
 שלחו נבוזראדן כמו שנאמר בענין. -**בקחתו אותו**- בעת שלקח אותו מבין הגולים -**והוא**- היה -**אסור**
באזקים בתוך כל גלות ירושלם ויהודה המגלים בבלה- <ע"פ רש"י>: (ב) -**ויקח רב טבחים**
לירמיהו- לפי שארכו הדברים אמר שוב ויקח. -**יאמר אליו ה' אלהיך דבר**- רצה לומר יודע אני שאתה
 נבאת להם בשם ה' -**את הרעה הזאת, אל המקום הזה**:- (ג) -**ויבא**- וכן הביא את הרעה -**ויעש**
ה' כאשר דבר- והוא עשה את הרעה, ולא גבר נבוכדנצר בכח ידו. -**כי חטאתם לה' ולא שמעתם**
בקולו^{יג}- רצה לומר מה שנבאת להם בשם ה' להשלים עם מלך בבל לעבדו -**והיה לכם הדבר הזה**-
 (כעונש על שלא קיימתם דבר ה' ליכנע לבבל) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ד) -**ועתה**- רצה לומר
 הואיל ולא בכח ידו גבר נבוכדנצר כי אם בחמת ה' בעוונם, ואתה הלא הזהרתם להשלים עמנו, אם כן אין
 עליך אשמה, ולכן -**הנה פתחתוך היום מן האזקים**- אתיר אותך היום מן האזקים -**אשר על ידך, אם טוב**
בעיניך לבוא אתי בכל בא, ואשים את עיני עליך- להשגיח בך. -**ואם רע בעיניך לבוא אתי בכל חדל**-
 מנע לבוא אתי לבבל. -**ראה כל הארץ לפניך**- רצה לומר ברשותך. -**אל טוב**- אל מקום הטוב -**ואל הישר**
בעיניך ללכת שמה לך- <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ה) -**ועזבונו לא ישוב**- עדיין ירמיה לא אמר
 שיישוב משם לשבת בתוך העם, (ואבל נבוזראדן ראה על פניו, וכבר) הבין שהיה דעתו לשוב, ואמר לו -
ושובה אל גדליה- והוא מקרא קצר (שלא נאמר בו מי האומר). -**בן אחיקם בן שפן אשר הפקיד מלך בבל**
בערי יהודה ושב אתו בתוך העם- כאומר אין אני מכריח אותך ללכת אליו, אלא או שוב (לארץ ישראל)
 אליו (אל גדליה), -**או**- לך -**אל כל**- מקום - **ללכת לך**. ויתן לו **רב טבחים ארוחה**- פרס (קצבה, סכום קצוב

מעין חיים – עיונים וזמור

^{יג} ג' ר' אלעזר המודעי אומר 'צדקה תרומם גוי' אלו ישראל דכתיב ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ, 'וחסד לאומים חטאת' כל צדקה וחסד שעושים חטא הוא להן שאין עושין אלא לחרף אותנו בו, שנאמר 'ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה', ולא שמעתם בקולו, והיה לכם הדבר הזה' (בבא בתרא י). ואתה שעה עשה צדקה שהיה מקנא להקב"ה, אי נמי שהיה מתיר את ירמיה מן הזיקים (תוספות שם).

או אֵל כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת לָךְ וַיֵּתֶן לוֹ רַב טַבָּחִים אֲרָחָה וּמִשְׁאֵת וַיִּשְׁלַחֲהוּ: (ו) וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ אֶל גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקָם הַמִּצְפָּתָה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בְּאֶרֶץ:

(ז) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הָמָּה וְאֲנָשִׁיהֶם כִּי הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בְּאֶרֶץ וְכִי הִפְקִיד אִתּוֹ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף וּמִדֵּלַת הָאֶרֶץ מֵאֲשֶׁר לֹא הִגְלוּ בָבֶלָה: (ח) וַיָּבֹאוּ אֶל גְּדַלְיָה הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁמָעָל בֶּן נְתַנְיָהוּ וַיּוֹחֲנָן וַיּוֹנָתָן בְּנֵי קֶרַח וּשְׂרָיָה בֶן תַּנְחֻמֶת וּבְנֵי עֹפַי [עִיפִי] הַנְּטָפְתִּי וַיִּזְנִיחוּ בֶן הַמַּעֲכָתִי הָמָּה וְאֲנָשִׁיהֶם: (ט) וַיֵּשְׁבֻּעַ לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן וְלֹאֲנָשִׁיהֶם לֵאמֹר אֵל תִּירָאוּ מֵעֲבֹד הַפְּשָׁדִים שְׁבוּ בְּאֶרֶץ וְעַבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֵּיטֵב לָכֵם: (י) וְאֲנִי הֲנִי יֹשֵׁב בַּמִּצְפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי הַפְּשָׁדִים אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלֵינוּ וְאַתֶּם אֲסַפּוּ יַיִן וְקִיץ וְשֶׁמֶן וְשִׁמוּ

למזונות) מבית המלך - ומשאת - ותשורה (דורון). -וישלחו- שלחו לנפשו <ע"פ ר"י אברבנאל>:
(ו) -ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם המצפתה- כי במצפה ישב -וישב אתו בתוך העם הנשארים בארץ-:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ ז - יב):

גדליה בן אחיקם צדיק גדול היה. הלא עד היום אנו צמים על מותו בג' תשרי, כי גדולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלוקיננו, במיוחד שמיתתו גרמה את סיום מגורי בני ישראל בארץ ישראל בזמן חורבן בית המקדש הראשון.

אביו אחיקם בן שפן, גם הוא היה צדיק, וכפי שנאמר לעיל סוף פרק כו', הוא הציל את ירמיהו בימי המלך יהויקים, כאשר העם רצו להרוג את ירמיהו.

(ז) -וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה- אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים. -המה ואנשיהם- גם המה שמעו גם אנשיהם שמעו. -כי הפקיד- בארץ עשאהו פקיד וממונה -בארץ. וכי הפקיד אתו- ואשר הניח עמו -אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר לא הגלו בבבל-: (ח) -ויבאו אל גדליה המצפתה וישמעאל- וגם ישמעאל בן נתניהו ויוחנן ויונתן בני קרח ושריה בן תנחמת ובני עופי (עיפי) הנטפתי ויזניהו בן המעכתי- באו -המה ואנשיהם-: (ט) -וישבוע להם גדליהו בן אחיקם בן שפן ולאנשיהם לאמר אל תיראו מעבד הכשדים- רצה לומר אל תפחדו מהכבדות עול עבודת הכשדים ו-שבו בארץ ועבדו את- ה-מלך- (ול בבל) באמונה לבד -וייטב לכם- כי הוא לא יכביד העול: (י) -ואני הנני ישב במצפה- רצה לומר לא אלך מזה, ומוכן אני תמיד -לעמד לפני הכשדים אשר יבאו אלינו- במהלכם דרך פה לבלי חת, (אם הם יבואו) להרע לכם. וכאומר הלא המלך הפקיד אותי, ויש לאל ידי למנעם מלעשות לכם רעה <ע"פ ר"י אברבנאל>. -ואתם אספו יין וקץ ושמן ושמן בכליכם- רצה לומר מעתה אל תחושו פן יקחום האויב (ויאכלו את מה שתאספו בעמל), כי מאספיו יאכלום. -ושבו

בְּכָלֵיכֶם וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּפְשֶׁתֶם: (יא) וְגַם כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמוֹאָב וּבְכַנִּי עִמּוֹן וּבְאֲדוֹם וְאֲשֶׁר בְּכָל הָאֲרָצוֹת שָׁמְעוּ כִּי נָתַן מֶלֶךְ בָּבֶל שְׁאֲרִית לַיהוּדָה וְכִי הִפְקִיד עֲלֵיהֶם אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן: (יב) וַיָּשְׁבוּ כָל הַיְּהוּדִים מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר נָדְחוּ שָׁם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ יְהוּדָה אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמְּצַפֶּתָה וַיֹּאסְפוּ יָיִן וְקִיץ הַרְבֵּה מְאֹד:

(יג) וַיּוֹחֲנֶן בֶּן קֶרֶחַ וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה בָּאוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמְּצַפֶּתָה: (יד) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִיֹּדֶעַ תִּדְעֵה כִּי בְּעָלִים מֶלֶךְ בְּנֵי עִמּוֹן שָׁלַח אֶת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה לְהַפְתֵּךְ נָפֶשׁ וְלֹא הָאֱמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם: (טו) וַיּוֹחֲנֶן בֶּן קֶרֶחַ אָמַר אֶל גְּדַלְיָהוּ בְּסִתֶּר בְּמַצְפָּה לֵאמֹר אַלְכָּה נָא וְאִכָּה אֶת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה וְאִישׁ לֹא יֵדַע לָמָּה יִכְפֹּה נָפֶשׁ וְנִפְצוּ כָּל יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלָיֶךָ וְאַבְדָּה שְׁאֲרִית יְהוּדָה: (טז) וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרֶחַ אַל תַּעַשׂ [תַּעֲשֶׂה] אֶת הַדְּבָר הַזֶּה כִּי שָׁקֵר אַתָּה

בעריכם אשר תפשתם - אשר אחזתם לשבת בהן (אף כי עתה באו ולא תפשו עדיין אמר אשר תפשתם כי כשיאספו כבר תפשו ערים לשבת): (יא) - **גם כל היהודים אשר במואב ובכני עמון ובאדום ואשר בכל הארצות** - אשר ברחו שמה בעת מלחמת נבוכדנצר. - **שמעו כי נתן מלך בבל שארית ליהודה** - אשר עזב שארית ליהודה - **וכי הפקיד** - ואשר הפקיד - **עליהם את גדליהו בן אחיקם בן שפן**: (יב) - **וישובו כל היהודים מכל המקומות אשר נדחו שם** - בעת המלחמה - **ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה ויאספו יין וקיץ הרבה מאד**:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מ יג - טז):

גדליה בן אחיקם אינו מקבל לשון הרע מיוחנן שישמעאל מאיים להמיתו (וחז"ל אמרו שהיה עליו לחוש ולהזהר).

(יג) - **ויוחנן בן קרח וכל שרי החילים אשר בשדה** - אשר היו בשדה בברחם מן העיר מפני הכשדים - **באו אל גדליהו המצפתה** - (ובפסוק ז ח כבר נזכר שבאו שרי החילים, ויוחנן בן קרח, וחזר וכתבו כאן, להסמיכו למקרא של אחריו): (יד) - **ויאמרו אליו הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה** - גירא אותו בכ - **להכותך** - מכות - **נפש**, וכאומר והוא קבל מאמריו - **ולא האמין להם גדליהו בן אחיקם**: (טו) - **ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה** - עתה אלך ואכהו נפש, עד לא יכוך (טרם יספיק להכות אותך). - **ואיש לא ידע למה יככה נפש** - מי הכהו ועל מה הוכה. - **ונפצו כל יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה** - יהיו נפוצים מכאן ולא ישאר שארית: (טז) - **ויאמר גדליהו בן אחיקם אל יוחנן בן קרח אל תעשה את הדבר הזה כי שקר אתה דבר אל ישמעאל** - על ישמעאל:

דבר אל ישמעאל:

פרק מא (א) ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה ורבי המלך ועשרה אנשים אתו אל גדליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה: (ב) ויקם ישמעאל בן נתניה ועשרת האנשים אשר היו אתו ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אתו אשר הפקיד מלך בבל בארץ: (ג) ואת כל היהודים אשר היו אתו את גדליהו במצפה ואת הפשדים אשר נמצאו שם את

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מא א - י):

בפרשה זו מסופר על מיתת גדליה בן אחיקם הצדיק. המעשה היה בג' בתשרי נב' יום אחר חורבן הבית (ברייטא סדר עולם פרק כ').

על כך נאמר להלן (פרק נב) צום השביעי, זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם^{מב}, ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו, (ולכך צום זה, יחד עם הצומות על החורבן) ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו (ראש השנה יח ב'). נוסח אחר. שקשה מיתתן של צדיקים לפני המקום כחורבן בית המקדש (תוספתא סוטה פ"ו).

ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרגו, יהודי רשע היה, וגם אביו היה רשע (מגילה טו א').

פרק מא (א) ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע- מארץ בני עמון. -מזרע המלוכה^{מב} ורבי המלך- המ"ם של מזרע משמשת בשתים, כאומר עם רבי המלך, רצה לומר שווישמעאל עצמו היה גם מזרע מלוכה וגם היה משרי המלך. וכאומר בעבור שהיה מזרע מלוכה ושר גדול לפני המלך, לזה נתקנא בגדליה על שלקח הגדולה -ועשרה אנשים אתו אל גדליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה: (ב) ויקם ישמעאל בן נתניה ועשרת האנשים אשר היו אתו, ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אתו- כולם הכהו וישמעאל לבדו המיתו <ר"י אברבנאל>. -אשר הפקיד- כמו על אשר הפקיד, רצה לומר הסיבה היה על שהפקידו -מלך בבל בארץ- ונתקנא בו <ע"פ רד"ק>: (ג) ואת כל היהודים אשר היו אתו את גדליהו במצפה, ואת הכשדים אשר נמצאו שם

מעין חיים - עינינו זמור

^{מב} א חקדמה. מהרש"א כותב (בר"ה יח) שבאמת מצד טעם זה, היה ראוי לקבוע צום על מיתת כל צדיק וצדיק, אלא שאי אפשר לקבוע צום על כל צדיק. ושם היה טעם נוסף, שבזה אבדה שארית ישראל מארץ ישראל עיניי. ועיין פני יהושע. וכן כתב הרמב"ם (הלכות תענית פ"ה ח"ב) בג' בתשרי בו נהרג גדליה בן אחיקם, ונכבית נחלת ישראל הנשארה, וסיבב להם גלותם.

^{מב} א. מזרע המלוכה. ר"י אברבנאל כותב שישמעאל קינא בגדליה, מחמת שהיה ישמעאל מזרע מלוכה מזרע בית דוד, וגדליה לא היה מזרע בית דוד. וכן משמע ברד"ק. אולם אחר כך מבני הרד"ק בעצמו את דברי חז"ל שהיה אלא מזרע מלכות נכרים מזרע גרים, ובדברי הימים א ב כה מבאר הרד"ק היטיב מדרש זה, ומדבריו שם מבואר שהיה מזרע ירמיה בן חצרון בן פרץ, שנשא אשה ושמה עטרה שהיתה גיורת בת מלכים, ואם כן לא היה מזרע דוד כלל. הערה מא א. ורבי המלך. מדברי רש"י ורד"ק נראה שהיו עם ישמעאל שרים של מלך צדקיהו. וצריך ביאור שאם כן הרי מהמילים ועשרה אנשים עולה שבסך הכל ביחד עם השרים היו יותר מעשרה, והרי בהמשך הפרשה כתוב שלא היו עמו אלא עשרה, ולאו הלכו השרים. אמנם המצודות מפרש שכוונת המילים ורבי המלך שאלישמע בעצמו היה משרי המלך, ולפי דבריו מיושב.

אֲנֹשִׁי הַמִּלְחָמָה הִכָּה יִשְׁמָעֵאל: (ד) וַיְהִי בַיּוֹם הַשֵּׁנִי לְהָמִית אֶת גְּדַלְיָהוּ וְאִישׁ לֹא יָדָע: (ה) וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְׁכָּם מִשְׁלֹו וּמִשְׁמֶרֶן שְׂמָנִים אִישׁ מִגְּלַחֵי זָקֵן וַיִּקְרָעִי בִגְדִים וּמִתְגַּדְּדִים וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: (ו) וַיֵּצֵא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה לִקְרָאתָם מִן הַמִּצְפָּה הַלֵּךְ הַלֵּךְ וּבִכָּה וַיְהִי כִפְגֶּשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בָּאוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם: (ז) וַיְהִי כְּבֹאָם אֶל תוֹךְ הָעִיר וַיִּשְׁחָטֵם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה אֶל תוֹךְ הַבּוֹר הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ: (ח) וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ בָם וַיֹּאמְרוּ אֶל יִשְׁמָעֵאל אַל תִּמְתְּנוּ כִּי יֵשׁ לָנוּ מִטְּמָנִים בַּשָּׂדֶה חֲטִים וְשַׁעֲרִים וְשֶׁמֶן וְדָבָשׁ וַיַּחְדֵּל וְלֹא הָמִיתָם בַּתוֹךְ אַחֵיהֶם: (ט) וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֶת כָּל פְּגָרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֲסָא מִפְּנֵי

את אנשי המלחמה, הכה ישמעאל- כי יתר העם לקח בשבי, כמו שנאמר בענין, ולא הרג אלא את אנשי המלחמה שהיו יכולים לגבור עליו: (ד) -ויהי ביום השני להמית את גדליהו- מוסב למקרא של אחריו (בפסוק הבא יאמר מה היה). -ואיש לא ידע- עדיין לא היה נודע הדבר: (ה) -ויבאו אנשים משככם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרועי בגדים¹⁰¹ ומתגדדים ומנחה ולבונה בידם- דרך צער ואבל על חורבן ירושלים ובית המקדש וגלות יהודה. -להביא בית ה'- יתכן שגם אחר החורבן הקריבו על המזבח, וכמו שרז"ל שמעתי שמקריבין אצ"פ שאין בית (מגילה י) <ע"פ ר"י אברבנאל> (רש"י והרד"ק מפרשים, שלא ידעו על החורבן עד אמצע הדרך, ולכן היו בוכים כל כך כי רק עתה שמעו החורבן. לפי זה המנחה שבידם, היה בשביל להקריב בבית המקדש. אבל הרב אברבנאל תמה, איך במשך יותר מנ' יום לא שמעו בשילו ושומרון על החורבן, הלא אינו רחוק כל כך, לכן מפרש שידעו היטיב מחורבן הבית, ובכל זאת הביאו מנחה): (ו) -ויצא ישמעאל בן נתניה לקראתם מן המצפה הלך הלך ובכה- מראה עצמו כבוכה על אבדן מולדתו למען לרמות אותם <ע"פ רד"ק>. -ויהי כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל גדליהו בן אחיקם- הסיבם מללכת לירושלים, כי במצפה היה לו מקום נאות להרגם <כלהן פסוק ז': (ז) -ויהי כבואם אל תוך העיר וישחטם ישמעאל בן נתניה- יתכן שהיתה כוונתו לבל יגולה על ידם, מהר מהריגת גדליה לבל ירדפו אחריו. -אל תוך הבור- שהיה שם, -הוא והאנשים אשר אתו- הוא שחטם עם אנשיו: (ח) -ועשרה אנשים נמצאו בם- בהבאים משכם (ומהמקומות הנ"ל). -ויאמרו אל ישמעאל אל תמתנו, כי יש לנו מטמנים בשדה חטים ושערים ושמן ודבש- ונגיד לך שתקחם אתה. -ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם- חדל מהם ולא המיתום: (ט) -והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליהו¹⁰²- במקום גדליה במצפה. -הוא-

מעין חיים – עיונים ומוסר

¹⁰¹ ה. קרועי בגדים, מתי הם קרעו את בגדיהם, אמרו חז"ל בשעה שראו מרחוק את ירושלים (ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ו). כאשר מגיעים מצפון הארץ משכם ושומרון לעבר ירושלים, רואים את ירושלים החל מהמצפה והאזור בסביבו, מהרהר בו נמצא קבר שמואל הנביא) ויש אומרים שקרעו על ערי יהודה (תלמוד בבלי מועד קטן כו').

¹⁰² אשר הכה ביד גדליהו. וכי גדליה הרג? והלא ישמעאל הרגו? אלא מתוך שהיה לו לגדליה לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו. כי אמר רבא, לשון הרע, אף על פי שאין לקבלו, למיחש מיבעי. כלומר, צריך לחשוש לו (נדה סא א').

בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מֵלֵא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים: (י) וַיֵּשֶׁב יִשְׁמַעְאֵל אֶת כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הָעָם הַנְּשֹׂאִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים אֶת גְּדֻלָּהוּ בֶן אֲחִיקָם וַיֵּשְׁבֻם יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹד אֶל בְּנֵי עֲמוּן:

(יא) וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קֶרֶחַ וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אֹתוֹ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה: (יב) וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לַהֲלָחַם עִם יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה וַיִּמָּצְאוּ אֹתוֹ אֶל מֵיִם רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן: (יג) וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל הָעָם אֲשֶׁר אֶת יִשְׁמַעְאֵל אֶת יוֹחָנָן בֶּן קֶרֶחַ וְאֶת כָּל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אֹתוֹ וַיִּשְׁמָחוּ: (יד) וַיִּסְבּוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר שָׁבָה יִשְׁמַעְאֵל מִן הַמִּצְפָּה וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרֶחַ: (טו) וַיִּשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה נִמְלֹט בְּשִׁמְנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל בְּנֵי עֲמוּן:

זהו הבור - הוא אשר עשה המלך אסא מפני בעשא מלך ישראל - לבל יוכל לבא שמה בהלחמו עמו. - אותו - את הבור הזה - מלא ישמעאל בן נתניהו חללים: (י) - וישב ישמעאל את כל שארית העם אשר במצפה - לקח בשבי את העם הבאים מעצמם למצפה, כמו שנאמר למעלה - את בנות המלך ואת כל העם הנשואים במצפה אשר הפקיד נבזראדן רב טבחים את גדליהו בן אחיקם - אשר השאיר נבזראדן, והניחם עם גדליה. - וישבם - (כבר אמר וישב, בתחילת הפסוק, אל) לפי שארכו הדברים חזר ואמר וישבם. - וילך - הלך עמהם - לעבוד אל בני עמון - לשבת שמה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מא יא - טו): ישמעאל נמלט מפני יוחנן ועמו.

(יא) - וישמע יוחנן בן קרח - במקום שהיה, כי לא היה אז במצפה <ע"פ ר"י אברבנאל> - וכל שרי החילים אשר אתו את כל הרעה אשר עשה ישמעאל בן נתניה: (יב) - ויקחו את כל האנשים - אשר עמהם. - וילכו להלחם עם ישמעאל בן נתניה וימצאו אתו אל מים רבים - על בריכת המים הרבים <ע"פ רש"י> - אשר בגבעון: (יג) - ויהי כראות כל העם אשר את ישמעאל - שהולך בשבי - את יוחנן בן קרח ואת כל שרי החילים אשר אתו, וישמחו: (יד) - ויסבו כל העם אשר שבה ישמעאל מן המצפה - העם הנשבה סבבו - וישבו וילכו אל יוחנן בן קרח - ושבו מישמעאל והלכו אל יוחנן: (טו) - וישמעאל בן נתניה נמלט בשמנה אנשים - ברח ומלט נפשו עם שמנה אנשים - מפני יוחנן וילך אל בני עמון:

מעין חיים - עיונים ומוסר

כלומר, הגם כי יפה עשה שלא קיבל דבריו של יוחנן ולידך להרוג את ישמעאל על סמך זה, מכל מקום לא היה לו לומר ליוחנן שקר אתה דובר, אלא היה לו לחוש לעצמו להשמר מפניו שלא יהרגנו (מהרש"א שם).

(טז) וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קָרַח וְכָל שְׂרֵי הַחִילִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת כָּל שְׂאֲרֵית הָעָם אֲשֶׁר הָשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה מִן הַמִּצְפָּה אַחֵר הִכָּה אֶת גְּדִלְיָה בֶּן אַחִיקָם גְּבָרִים אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטָף וְסֶרְסִים אֲשֶׁר הָשִׁיב מִגְּבָעוֹן: (יז) וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרֹת כְּמוֹהֶם [כְּמֹהֶם] אֲשֶׁר אָצֵל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת לְבוֹא מִצְרַיִם: (יח) מִפְּנֵי הַכַּשְׂדִּים כִּי יֵרָאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי הִכָּה יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה אֶת גְּדִלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאַרְצָךְ:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מא טז - יח):

(טז) - ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים אשר איתו את כל שארית העם, אשר השיב מאת ישמעאל בן נתניה מן המצפה, אחר הכה- שהכה - את גדליה בן אחיקם. גברים- מוסב על תחלת המקרא, (וכאילו אמר), ויקח יוחנן את הגברים - אנשי המלחמה^{רס"ט} ונשים וטף וסרסים אשר השיב מגבעון- ברדפו אחר ישמעאל: (יז) - וילכו וישבו בגרות כמותם אשר אצל בית לחם- ובעיר בית לחם היה מגורי ישי אבי דוד, ומגורי כמותם היתה סמוכה לעיר בית לחם, במקום אשר גר שם כמותם בן ברזילי הגלעדי, המוזכר בשמואל (ב יט) שחזר עם דוד אחר שנהרג אבשלום. - ללכת- בדרך המהלך - לבוא- ל-מצרים: (יח) - מפני הכשדים- רצו ללכת שמה מפני הכשדים. - כי יראו מפניהם כי הכה ישמעאל בן נתניה את גדליהו בן אחיקם אשר הפקיד מלך בבל בארץ- וחששו פן יעלילו הכשדים לומר שזה היה בהסכמת כולם והריגת פקיד המלך תחשב למרידה <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מב א-ו):

אף שבפסוק יז' נראה כי כבר החלו בדרכם למצרים, שוב החליטו שיש לשאול בשכינה על ענין ההליכה למצרים.

מעין חיים - עיונים וזמור

^{רס"ט} טז אנשי המלחמה. מתקשה אני מאד בפסוק הזה. אי' נראה כי יוחנן לקח גברים אנשי מלחמה, מאת ישמעאל בן נתניה, והלא בפסוק ג' נאמר את אנשי המלחמה הכה ישמעאל, משמע את כולם. ואם כן לא נשארו אנשי מלחמה. ויש ליישב בשני דרכים. אי' את אנשי מלחמה הכה ישמעאל, אבל לא חמיתם, הוא חמית רק את גדליה (אך אם כן מה שכתוב בפסוק טז' הכה את גדליה, צריך להבין, הלא חמית אותו, ולא רק הכה, וכן בפסוק ט' קורא הכאה למוות. וצריך לומר שכאן הכה זה רק הכאה, וכאן זה חמתה). דרך ב', שבפסוק ב' נאמר שבא ישמעאל עם עשרה אנשים, ובפסוק טז' נאמר שנמלט בשמונה אנשים, נותרו איפה שני אנשי מלחמה, והם הלכו עם יוחנן.

ועוד אני מתקשה, שכל הפסוק נראה כמיותר, הלא בפסוק יד' נאמר שכל השבויים הלכו עם יוחנן, ובפסוק יז' נאמר שהלכו ליד בית לחם, מה חסר עוד בכתוב, ומה נוסף בפסוק טז'. שנית, גם לשון הפסוק נראה קשה ומסובך מאד, 'אשר השיב מאת ישמעאל מן המצפה'. והרי מפורש בסוף הפסוק שיוחנן השיבם מגבעון, אלא הכוונה שישמעאל 'שבח' ממצפה, ויוחנן השיבם מגבעון, והרי הלשון קשה.

משני קושיות אלו, נראה לי, שאם מותר לפרש פירוש חדש, הרי לפי דרכי חז"ל במקראות, הביאור הוא כך. בפסוק יד' נאמר שהשבויים הלכו עם יוחנן מרצונם ומחפץ לבבם. בפסוק טז' נאמר שבעת יוחנן השתלט עליהם, ולקחם בעל כרחם (וכעין זה להלן מג' ויקח יוחנן וכו') ואת ירמיהו, ומפרש המצודות שלא בטובתם). ומה שאמר 'מן המצפה' ללמד בא, שכשם שישמעאל לקח אותם מן המצפה בעל כרחם, כך יוחנן ושרי הצבא, המשיכו את מעשה ישמעאל שהתחיל במצפה, ולקחו אותם מגבעון בעל כרחם. ואף שלא היה בדרך 'שביח', בכל זאת היה בעל כרחם. ולכן בפסוק יד' כלל ואמר 'כל העם' וכאן מפרש את מיני השבויים, כי אינו דומה כפית אנשי מלחמה, לכפית נשים, טף, ואנשים חשובים.

כנראה הסיבה שלא היו חפצים בדרכו של יוחנן, זאת כי העם לא רצו ללכת מצרים, ואילו יוחנן פנה דרומה יותר מגבעון והמצפה, כי כבר התכוין ללכת מצרים, כמו שנאמר בפסוק יז'.

פרק מב (א) ויגשו כל שרי החילים ויוחנן בן קרח ויזניה בן הושעיה וכל העם מקטן ועד גדול: (ב) ויאמרו אל ירמיה הנביא תפל נא תחנתנו לפניך והתפלל בעדנו אל יהוה אלהיך בעד כל השארית הזאת כי נשארנו מעט מהרבה כאשר עיניך ראות אתנו: (ג) ויגד לנו יהוה אלהיך את הדרך אשר נלך בה ואת הדבר אשר נעשה: (ד) ויאמר אליהם ירמיה הנביא שמעתי הנני מתפלל אל יהוה אלהיכם כדבריכם והיה כל הדבר אשר יענה יהוה אתכם אגיד לכם לא אמןע מכם דבר: (ה) והמה אמרו אל ירמיהו יהי יהוה בנו לעד אמת ונאמן אם לא ככל הדבר אשר ישלחך יהוה אלהיך אלינו בן נעשה: (ו) אם טוב ואם רע בקול יהוה אלהינו אשר אננו [אנחנו] שלחים אתך אליו נשמע למען אשר ייטב לנו פי נשמע בקול יהוה אלהינו:

(ז) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יהוה אל ירמיהו: (ח) ויקרא אל יוחנן בן קרח ואל כל שרי החילים אשר אתו ולכל העם למקטן ועד גדול: (ט) ויאמר אליהם מה אמר יהוה אלהי ישראל אשר שלחתם אתי אליו להפיל תחנתכם לפניו: (י) אם שוב תשובו בארץ הזאת ובניתי

פרק מב (א) -ויגשו כל שרי החילים ויוחנן בן קרח ויזניה בן הושעיה וכל העם מקטן ועד גדול-
: (ב) -ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא תחנתנו לפניך ותתפלל בעדנו אל ה' אלהיך בעד כל השארית הזאת- בקשו ממנו להתפלל בעדם אל ה'. -כי נשארנו מעט מהרבה כאשר עיניך ראות אתנו- שאנחנו מתי מספר: (ג) -ויגד לנו ה' אלהיך- רצה לומר התפלה תהיה שיגיד לנו -את הדרך אשר נלך בה- אם ללכת למצרים או להשאר כאן. -ואת הדבר אשר נעשה- כפל הדבר במילים שונות: (ד) -ויאמר אליהם ירמיהו הנביא שמעתי- קבלתי אמריכם ו-הנני מתפלל אל ה' אלהיכם כדבריכם, והיה כל הדבר אשר יענה ה' אתכם- רצה לומר על שאלתכם. -אגיד לכם, לא אמןע מכם- מבלי להגידיה. -דבר- שום דבר: (ה) -והמה- השרים והעם. -לעד אמת ונאמן- רצה לומר המקום יהיה בנו לעד אמת, שקבלנו על עצמנו לעשות כפי שתאמר לנו בשמו ויהיה נאמן עלינו להפרע מאתנו -אם לא ככל הדבר אשר ישלחך ה' אלהיך אלינו בן נעשה-: (ו) -אם טוב ואם רע בקול ה' אלהינו אשר אנחנו שלחים אתך אליו נשמע- בין שיהיה הדבר טוב בעינינו בין שיהיה רע בעינינו נשמע בקול ה'. - למען אשר- (בכדי) שבעבור זה -ייטב לנו כי נשמע בקול ה' אלהינו- כאשר נשמע בקולו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מב ז - כב): תשובת ה', אל תרדו מצרימה.

(ז) -ויהי מקץ עשרת ימים- מעת ששאלו ממנו לחלות פני ה' - ויהי דבר ה' אל ירמיהו-.....
(י) - אם שוב תשובו בארץ הזאת ובניתי אתכם ולא אודס- רצה לומר יפרו וירבו בה ולא יגלו

אֶתְכֶם וְלֹא אֶהְרֵס וְנִטְעֵתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נִחַמְתִּי אֶל הִרְעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם: (יא) אֶל תִּירְאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ בְּבֹל אֲשֶׁר אִתְּם יִרְאִים מִפְּנֵי אֶל תִּירְאוּ מִמֶּנּוּ נָאִם יְהוָה כִּי אֶתְכֶם אָנִי לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּלְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ: (יב) וְאַתֶּן לָכֶם רַחֲמִים וְרַחֵם אֶתְכֶם וְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֲדֹמְתְכֶם: (יג) וְאִם אֹמְרִים אִתְּם לֹא נָשֵׁב בְּאַרְצָךְ הַזֹּאת לְבִלְתִּי שְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (יד) לֵאמֹר לֹא כִּי אֶרֶץ מִצְרַיִם נְכוּאָה אֲשֶׁר לֹא נִרְאָה מִלְחָמָה וְקוֹל שׁוֹפָר לֹא נִשְׁמָע וּלְלַחֵם לֹא נִרְעַב וְשֵׁם נָשֵׁב: (טו) וְעַתָּה לָכֵן שְׁמָעוּ דְּבַר יְהוָה שְׁאֵרִית יְהוּדָה פֶּה אֹמֵר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם אִתְּם שׁוֹם תִּשְׁמֹון פְּנוּיֶכֶם לְכוּ מִצְרַיִם וּבְאִתְּם לְגוֹר שָׁם: (טז) וְהִיתָה הַחֲרִב אֲשֶׁר אִתְּם יִרְאִים מִמֶּנָּה שֵׁם תִּשְׁיֵג אֶתְכֶם בְּאַרְצָךְ מִצְרַיִם וְהִרְעַב אֲשֶׁר אִתְּם דֹּאגִים מִמֶּנּוּ שֵׁם יִדְבֹק אַחֲרֵיכֶם מִצְרַיִם וְשֵׁם תָּמְתוּ: (יז) וַיְהִי כָל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁמוּ אֶת פְּנִיָּהֶם לְכוּ מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם יָמוּתוּ בַּחֲרִב בְּרַעַב וּבְדָבָר וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם שְׂרִיד וּפְלִיט מִפְּנֵי הִרְעָה אֲשֶׁר אָנִי

עוֹד מִמֶּנָּה. -וּנְטַעְתִּי אִתְּכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ- הוא כּפֵל עֲנִין בְּמִלִּים שׁוֹנוֹת. -כִּי נִחַמְתִּי אֶל הִרְעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם- חֲשַׁבְתִּי מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת עַל הִרְעָה שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם, כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד לְהִרְעוֹת לָהֶם: (יא) -אֶל תִּירְאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ בְּבֹל, אֲשֶׁר אִתְּם יִרְאִים מִפְּנֵי- רָצָה לוֹמֵר הַדָּבָר אֲשֶׁר אִתְּם יִרְאִים מִפְּנֵי, וְהוּא מַהֲרִיגַת גְּדֻלָּה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַלָּה. -אֶל תִּירְאוּ מִמֶּנּוּ נָאִם ה'- מִן הַדָּבָר הַהוּא לֹא תִירָאוּ, כִּי נְכוּדִנְצָר לֹא יִרַע עִמָּכֶם בַּעֲבוּר זֶה. -כִּי אִתְּכֶם אָנִי לְהוֹשִׁיעַ אִתְּכֶם וּלְהַצִּיל אִתְּכֶם מִיָּדוֹ- לְבַל יוֹכַל לְהִרְעוֹת עִמָּכֶם: (יב) -וְאַתֶּן לָכֶם רַחֲמִים וְרַחֵם אֶתְכֶם- וְעוֹד אִתְּם לְרַחֲמִים לְפָנָיו וּרְחַם אִתְּכֶם. -וְהָשִׁיב אִתְּכֶם אֶל אֲדֹמְתְכֶם- רָצָה לוֹמֵר (וְלֹא אִתְּכֶם מִמֶּשׁ, אֲלֵא אֶת הַעַם) הַגּוֹלָה מֵעִמָּכֶם לְבָבֶל, יִשְׁיֵב מִרְצוֹנוֹ אֶל אֶרֶץ <ע'פ' רד"ק ור"י אברבנאל>: (יג) -וְאִם אֹמְרִים אִתְּם לֹא נָשֵׁב בְּאַרְצָךְ הַזֹּאת לְבִלְתִּי שְׁמָע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם- רָצָה לוֹמֵר, וְאִם גַּם עַתָּה אַחֵר שֶׁשִּׁמַּעְתָּם דְּבַר ה', לֹא תִשְׁבוּ פֹה, וְתִמְאָנוּ לְשִׁמּוֹעַ דְּבַר ה': (יד) -לֵאמֹר, לֹא כִּי אֶרֶץ מִצְרַיִם נְכוּאָה- כִּי תִאֲמְרוּ, נָכוּאָה לְמִצְרַיִם, -אֲשֶׁר- שֵׁם -לֹא נִרְאָה מִלְחָמָה- כִּי בְּהִיּוֹתָם פֶּה תִפְחָדוּ מִמְּלַחְמַת הַכַּשְׂדִּים. -וְקוֹל שׁוֹפָר לֹא נִשְׁמָע- הַדָּרָךְ לְתַקּוֹעַ בְּמִלְחָמָה בְּשׁוֹפְרוֹת. - וּלְלַחֵם לֹא נִרְעַב- לֹא כְּמוֹ בַּכָּאן שֶׁהִרְעַב מִתְמִיד. -וְשֵׁם נָשֵׁב- וְלֹא נָהִי גּוֹלִים מִשָּׁם: (טו) -וְעַתָּה- הוּאִיל וְכֵן תִּאֲמְרוּ, -לָכֵן שְׁמָעוּ דְּבַר ה' שְׁאֵרִית יְהוּדָה כֹּה אֹמֵר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם אִתְּם שׁוֹם תִּשְׁמֹון פְּנוּיֶכֶם לְכוּ מִצְרַיִם- אִם תִּחְשׁוּבוּ לְכוּ שְׁמָה מִדַּעַת וּמִרְצוֹן. -וּבְאִתְּם לְגוֹר שָׁם- רָצָה לוֹמֵר וְכֵן תַּעֲשׂוּ בְּפוֹעַל לְבָא שְׁמָה וּלְגוֹר בָּהּ: (טז) -וְהִיתָה הַחֲרִיב אֲשֶׁר אִתְּם יִרְאִים מִמֶּנָּה- הוּא חֲרִיב הַכַּשְׂדִּים. - שֵׁם תִּשְׁיֵג אִתְּכֶם בְּאַרְצָךְ מִצְרַיִם, וְהִרְעַב אֲשֶׁר אִתְּם דֹּאגִים מִמֶּנּוּ, שֵׁם יִדְבֹק אַחֲרֵיכֶם מִצְרַיִם- יִהְיֶה דְּבוּק בָּכֶם לְלַכֵּת אַחֲרֵיכֶם שֵׁם, וּלְתוֹסֶפֶת בִּיאֹר אֹמֵר -וְשֵׁם תָּמְתוּ- בַּחֲרִב וּבְרַעַב: (יז) -וַיְהִי כָל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁמוּ אֶת פְּנִיָּהֶם לְכוּ מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם- כָּל הַחֲפָצִים לְלַכֵּת שְׁמָה, כּוֹלֵם -יָמוּתוּ בַּחֲרִיב בְּרַעַב וּבְדָבָר וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם שְׂרִיד וּפְלִיט- אִישׁ לֹא נַעֲדָר וְלֹא יִשְׁאָר שְׁאֵרִית מִה -מִפְּנֵי הִרְעָה אֲשֶׁר אָנִי מְבִיא עֲלֵיהֶם,

מביא עליהם: (יח) כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל באשר נתן אפי נחמתי על יושבי ירושלם כן תתן חמתי עליכם בבאכם מצרים ויהייתם לאלה ולשמה ולקללה ולחרפה ולא תראו עוד את המקום הזה: (יט) דבר יהוה עליכם שארית יהודה אל תבאו מצרים ידע תדעו כי העידתי בכם היום: (כ) כי התעתים [התעתים] בנפשותיכם כי אתם שלחתם אתי אל יהוה אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל יהוה אלהינו וכל אשר יאמר יהוה אלהינו כן הגד לנו ועשינו: (כא) ואגד לכם היום ולא שמעתם בקול יהוה אלהיכם ולכל אשר שלחני אליכם: (כב) ועתה ידע תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו במקום אשר חפצתם לבוא לגור שם:

פרק מג (א) ויהי ככלות ירמיהו לדבר אל כל העם את כל דברי יהוה אלהיהם אשר שלחו יהוה אלהיהם אליהם את כל הדברים האלה:

לפי (מחמת) גודל הרעה שאביא עליהם: (יח) -כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל כאשר נתן אפי- כמו שנספך אפי ו-חמתי על יושבי ירושלם, כן תתן חמתי עליכם בבאכם מצרים והייתם לאלה- כולם יאמרו בשבועתם, אם עשיתי כזאת אהיה כמו אלה הבאים למצרים >ע"פ תרגום<. ו-לשמה- כולם יתמחו על גודל מפלתכם. ו-לקללה- המקלל את מי יתלה הקללה בכם לומר שיהיה מקולל כמותכם. ו-לחרפה- כולם יחרפו אתכם. ו-לא תראו- כאשר תלכו מפה לא תשובו -עוד- לראות -את המקום הזה-: (יט) -דבר ה' עליכם שארית יהודה- אמר שוב להתרות בהם. -אל תבאו מצרים, ידע תדעו כי העידתי בכם היום- בבוא עליכם הצרה, תדעו שאני התריתי בכם היום, ואמרתי שכן יהיה: (כ) - כי התעתים- בדברו עמהם (והם מקשיבים, עוד לפני שענו תשובתם) ראה בפניהם לא היו חפצים להשאר במקומם, ולכן אמר באמת עשיתם טעות גדול -בנפשותיכם, כי אתם שלחתם אתי אל ה' אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל ה' אלהינו וככל אשר יאמר ה' אלהינו כן הגד לנו ועשינו- כי אילו לא שלחתם הייתם שוגגין ועכשיו אתם מזדיין >ע"פ ר"י אברבנאל<: (כא) -ואגד לכם היום ולא שמעתם בקול ה' אלהיכם ולכל אשר שלחני אליכם- רצה לומר וכמו שלא שמעתם מאז לכל אשר שלחני אליכם: (כב) -ועתה ידע תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו במקום אשר חפצתם לבוא לגור שם- חזר להתרות בהם שוב, למען ידעו בבוא הרעה:

פרשה (פרק מג א):

פרק מג (א) -ויהי ככלות ירמיהו לדבר אל כל העם את כל דברי ה' אלהיהם אשר שלחו ה' אלהיהם אליהם את כל הדברים האלה- האמורים למעלה:

(ב) ויאמר עזריה בן הושעיה ויחנן בן קרח וכל האנשים הזדים אמרים אל ירמיהו שקר אפה מדבר לא שלחך יהוה אלהינו לאמר לא תבאו מצרים לגור שם: (ג) כי ברוך בן נריה מסית אתך בנו למען תת אתנו ביד הפשדים להמית אתנו ולהגלות אתנו בבל: (ד) ולא שמע יוחנן בן קרח וכל שרי החילים וכל העם בקול יהוה לשבת בארץ יהודה: (ה) ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים את כל שארית יהודה אשר שבו מכל הגוים אשר נדחו שם לגור בארץ יהודה: (ו) את הגברים ואת הנשים ואת הטף ואת בנות המלך ואת כל הנפש אשר הניח נבוכדנצר רב טבחים את גדליהו בן אחיקם בן שפן ואת ירמיהו הנביא ואת ברוך בן נריהו: (ז) ויבאו ארץ מצרים פי לא שמעו בקול

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מג ב - ז): חזרו בהם, ולא נשמעו לדבר הנביא.

(ב) - ויאמר עזריה בן הושעיה ויחנן בן קרח וכל האנשים הזדים, אמרים - היו אומרים ולפי שארכו הדברים, אמר שוב אומרים (נוסף על ויאמר) - אל ירמיהו, שקר אתה מדבר, לא שלחך ה' אלהינו לאמר לא תבאו מצרים לגור שם - (נראה מהפסוק, שיוחנן בן קרח, אף שהוא היה המנהיג והראש, הוא לא היה בראש המסיתים לבלתי לשמוע את דבר ה'. שהרי לא נאמר ויאמרו עזריה ויחנן וכל העם, אלא ויאמר עזריה, הרי שהוא היה העיקר): (ג) - כי ברוך בן נריה מסית אתך בנו²¹ למען תת אתנו ביד הכשדים - יתכן שהיה להם תגר ומריבה עם ברוך, ולכן חשדוהו בזה שהוא מסית בהם את ירמיה לנבאות להם להשאר שם למען יהיו נמסרים ביד הכשדים. -להמית אתנו ולהגלות אתנו בבל - רצה לומר הקצת (חלק מאתנו) ימית, והקצת יגלה לבלל: (ד) - ולא שמע יוחנן בן קרח וכל שרי החילים וכל העם בקול ה' לשבת בארץ יהודה: (ה) - ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים, את כל שארית יהודה אשר שבו - אשר חזרו - מכל הגוים אשר נדחו שם, לגור בארץ יהודה - (כמו שנאמר לעיל (מ יא) שהיו יהודים שברחו מנבוכדנצר לארצות הסביבה, ואחר שהלך נבוכדנצר, שבו אל גדליה): (ו) - את הגברים ואת הנשים ואת הטף ואת בנות המלך ואת כל הנפש - העבדים ושפחות. -אשר הניח נבוכדנצר רב טבחים את גדליהו בן אחיקם בן שפן ואת ירמיהו הנביא ואת ברוך בן נריה - גם אותם

מעין חיים - עיונים ומוסר

²¹ ג. הריי אברנאל כותב שאולי החשד בברוך היה מיוסד על נושא המוזכר בנביא. והוא שלחן פרק מו' נאמר, שהיה ברוך חפץ מאד לינבא, וידוע שבארץ הקדושה יותר קל לינבא, לכך הוא מסית את ירמיה. מפליא הדבר, איך הגיעו לחשוד את גדולי הדור בנגועות אישיות, ואף את ירמיהו הקדוש נביא ה', הם חושדים כאילו הוא משקר, בעבור איזה תועלת.

²² ד ולא שמע. בקול ה'. יש לתמוה הרי בתחילת פרק מג' נאמר שיוחנן עצמו והעם, בקשו מירמיהו לשאול את ה', משמע שהסכימו ורצו לדעת מה ה' יאמר, ואיך התחרטו כל כך. ואמנם בפסוק ה' נראה שירמיהו כבר חשד אותם מהתחלה שאולי לא ישמעו, אבל הם הבטיחו שישמעו, ולמה פתאום התחרטו. הרב אברנאל ז"ל משיב על כך, ואומר שבקשתם היה בעשרת ימי תשובה, שהרי גדליה נהרג ב' תשרי (י"א בא' תשרי, אלא שהתענית נדחית) ימים אלו הם ימי הכנעה ותשובה, ואז נכנע לבס לאלוקים. אבל ה' המתין להם, ולא השיב תשובה לירמיה עד אחרי ימי התשובה, ומה שכתוב בפסוק ז' ויהי מקץ עשרת ימים, הכוונה אחרי ימי התשובה. וכעת חוקשה לבס, ומעטה אמונתם בדברי ה', אשר בפי הנביא. עיין בפי' הגאון מלבי"ם ביאור אחר בדבר.

יְהוָה וַיָּבֹאוּ עַד תַּחֲפֹנְחָס:

(ח) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ בְּתַחֲפֹנְחָס לֵאמֹר: (ט) קַח בְּיָדְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וּטְמֵנָתָם בַּמֶּלֶט בַּמֶּלֶכַּן אֲשֶׁר בִּפְתַּח בֵּית פְּרָעָה בְּתַחֲפֹנְחָס לְעִינֵי אֲנָשִׁים יְהוּדִים: (י) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי שֹׁלֵחַ וְלִקְחָתִי אֶת נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדִי וּשְׂמַתִּי כְּסָאוֹ מִמַּעַל לְאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר טְמַנְתִּי וְנָטָה אֶת שְׁפָרִירוֹ [שְׁפָרִירוֹ] עֲלֵיהֶם: (יא) וּבָאָה [וּבָא] וְהִכָּה אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר לְמֹת לְמֹת וְאֲשֶׁר לְשָׁבִי לְשָׁבִי וְאֲשֶׁר לְחָרֵב לְחָרֵב: (יב) וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּבֵתִי אֱלֹהֵי מִצְרַיִם וּשְׂרָפָם וּשְׂבָם וְעָטָה אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר יַעֲטָה הָרָעָה אֶת בְּגָדוֹ וַיֵּצֵא מִשָּׁם בְּשָׁלוֹם: (יג) וְשֹׁפֵר אֶת מִצְבֹּת בֵּית שְׁמֶשׁ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶת בֵּתִי אֱלֹהֵי מִצְרַיִם יִשְׂרָף בָּאֵשׁ:

לקחו שלא בטובתם: (ז) -ויבאו ארץ מצרים, כי לא שמעו בקול ה' - אשר צוה להם שלא ללכת. -ויבאו עד תחפנחס- היא מארץ מצרים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מג ח-יג):

(ח) -ויהי דבר ה' אל ירמיהו בתחפנחס לאמר: (ט) -וקח בידך אבנים גדולות וטמנתם במלט במלכן- טמנם בחומר במקום עשיית הלבנים. -אשר בפתח- סמוך לפתח -בית פרעה בתחפנחס לעיני אנשים יהודים: (י) -ואמרת אליהם- אל היהודים ההם. - כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל הנני שלח- רצה לומר אעיר לבי לבוא פה. -ולקחתי את נבוכדראצר מלך בבל עבדי- רצה לומר עושה שליחותי. -ונטה- יטה -אהלו ממעל להאבנים האלה אשר טמנתי, ונטה את שפירי- (אהל מפואר, אפריון) -עליהם: (יא) -ובא והכה את ארץ מצרים אשר למות למות- הראוי למות ברעב ימות ברעב <ע"פ ר"י אברבנאל> -ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב: (יב) -והצתי אש בבתי אלהי מצרים ושרפם, ושבם- רצה לומר, (בתי) אלהיהם (שהם) מעץ (וישרוף), ואלהיהם (שהם) מכסף וזהב יקח בשבי. -ועטה- שלל ארץ מצרים יכרוך לקחת הכל -את ארץ מצרים כאשר יעטה הרעה את בגדו- כמו הרועה כשנוסע ממקום למקום שכורך עם בגדו (את) כל כליו להביאם עמו, ולא ישאיר מה מהם. -ויצא- נבוכדנצר יצא -משם בשלום- ולא יוכלו אנשי מצרים לקחת שלהם מידו <ע"פ רד"ק>: (יג) -ושבר את מצבות בית שמש- המצבות שעמדו בבית אשר עבדו שם עבודת אלהות -אשר בארץ מצרים, ואת בתי אלהי מצרים ישרף באש^{יג}:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{יג} יג. ואת בתי אלהי מצרים ישרוף באש. צריך ביאור, הלא כבר נאמר בפסוק הקודם, והצתי אש בבתי אלהי מצרים ושרפם, מדוע נכפל ענין זה.

פרק מד (א) הדבר אשר הזה אל ירמיהו אל כל היהודים הישבים בארץ מצרים הישבים במגדל ובתחפנחס ובנף ובארץ פתרוס לאמר: (ב) פה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אתם ראיתם את כל הרעה אשר הבאתי על ירושלם ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה ואין בהם יושב: (ג) מפני רעתם אשר עשו להכעסני ללכת לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה אתם ואבותיכם: (ד) ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים השפים ושלח לאמר אל נא תעשו את דבר התעבה הזאת אשר שנאתי: (ה) ולא שמעו ולא הטו את אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר לאלהים אחרים: (ו) ותתך חמתי ואפי ותבער בערי יהודה ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה כיום הזה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד א - ו):

בפרק זה מסופר, שבני יהודה שבאו למצרים, הקטירו לעבודה זרה, והאמינו בה. ועל כך נוספה להם גזרה על גזרה (עיין הערה לפסוק ז').

פרק מד (א) - הדבר אשר היה אל ירמיהו אל כל היהודים הישבים בארץ מצרים - וחזר ופירש - הישבים במגדל ובתחפנחס ובנף ובארץ פתרוס - שהם (מקומות) מארץ מצרים - לאמר: (ב) פה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אתם ראיתם את כל הרעה אשר הבאתי על ירושלם ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה ואין בהם יושב: (ג) - מפני רעתם אשר עשו להכעסני ללכת לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר לא ידעום - אשר לא היו מכירים בהם מאז - חמה - (שאר משפחות מערי יהודה, וביניהם גם) - אתם ואבותיכם - גם אתם גם אבותיכם עשו הרע: (ד) - ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים השכים ושלח - הייתי משכים ומשלח בוריוות רב. - לאמר אל נא תעשו - כאומר אם עד הנה עשיתם הרע אל תעשו עתה. - את דבר התעבה הזאת אשר שנאתי - הוא עבודת האליל: (ה) - ולא שמעו ולא הטו את אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר לאלהים אחרים: (ו) - ותתך חמתי - ובעבור זה שפכה חמתי - ואפי, ותבער בערי יהודה ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה כיום הזה - שהנם חרבים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד ז - י):

איך ממשיכים בעבודה זרה ואינם לומדים לקח.

(ז) - ועתה כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל למה אתם עשים רעה גדולה אל נפשכם -

מעין חיים - עיונים ומוסר

כאשר נדקדק בתרגום, נמצא שבאמת תרגם את המילים 'אלהי מצרים' בשני אופנים שונים. בפסוק יב' תרגם טעות מצראי, דהיינו הפסל ששייך, והוא בבעלות האנשים המצריים. ובפסוק יג' תרגם טעות מצרים, היינו מין פסל שכיניו אלהי מצרים, המילה מצרים הוא חלק מתואר זרה הזו, היה של בני ישראל (עיין להלן מד יז שם נאמר, שישראל עבדו לשמש).

(ז) וַעֲתָה כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְמָה אַתֶּם עֹשִׂים
 רָעָה גְדוֹלָה אֶל נַפְשֵׁיכֶם לְהַכְרִית לָכֶם אִישׁ וְאִשָּׁה עוֹלִל וְיוֹנֵק מִתּוֹךְ
 יְהוּדָה לְבִלְתִּי הוֹתִיר לָכֶם שְׁאֲרִית: (ח) לְהַכְעִסְנִי בַּמַּעֲשֵׂי יְדֵיכֶם לְקַטֵּר
 לַאלֹהִים אֲחֵרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים לְגוֹר שָׁם לְמַעַן הַכְרִית
 לָכֶם וּלְמַעַן הִיֹּתְכֶם לְקָלָלָה וּלְחִרְפָּה בְּכָל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: (ט) הִשְׁכַּחְתֶּם אֶת
 רְעוֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְאֶת רְעוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת רְעוֹת נָשִׁיו וְאֶת רְעֻתְכֶם וְאֶת
 רְעוֹת נְשִׁיכֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם: (י) לֹא דָבָאוּ עַד
 הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא יָרְאוּ וְלֹא הָלְכוּ בְּתוֹרָתִי וּבְחֻקְתִּי אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיכֶם
 וּלְפָנֵי אֲבוֹתֵיכֶם:

רצה לומר לעצמיכם תעשו רעה, -להכרית לכם^{יג} כי יכרית מכם -איש ואשה עולל ויונק מתוך יהודה,
 לבלתי הותיר לכם שארית: (ח) -להכעיסני- עכשיו יפרש במה עושים רעה לעצמם, לאמר במה
 שאתם מכעיסים אותי -במעשי ידיכם לקטר לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר אתם באים לגור שם-, הרי
 התוצאה מכך הוא -למען הכרית לכם ולמען היותכם לקללה- יאמרו בקללתם שיהיו כמותכם. -ולחרפה
 בכל גויי הארץ- כולם יחרפו אתכם: (ט) -השכחתם את רעות אבותיכם- האם שכחתם, רצה
 לומר הלא עדיין לא שכחתם. -ואת רעות מלכי יהודה ואת רעות נשיו- של כל אחד מהמלכים ההם -ואת
 רעותכם ואת רעות נשיכם אשר עשו בארץ יהודה ובחצות ירושלים: (י) -לא דבאו עד היום הזה-
 לא נדכא לבם. רצה לומר, עדיין לא נכנעו עד היום הזה -ולא יראו- מה' -ולא הלכו בתורתי ובחקתי
 אשר נתתי לפניכם ולפני אבותיכם:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד יא - יד):

פורענות לעם ישראל שבמצרים. תשובת העם על השאלה שבפרשה הקודמת.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{יג} ז' להכרית לכם. ענין כל הפרשה צריך ביאור, הלא כבר בפרק מב' יז נאמר ויהיו כל האנשים אשר שמו את פניהם לבוא
 מצרים לגור שם ימותו בחרב ברע ובדבר ולא יהיה להם שריד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם. הרי שבעבור
 הליכתם למצרים כבר נגזר עליהם כליון בחרב ורעב ודבר, ושם בפסוק יח' מוזכר גם והייתם לקללה ולחרפה, אם כן מה
 נוסף עתה בגזרה זו על העבודה זרה, יתר על הגזרה התלויה ועומדת עליהם.

ואשר ייראה בדקדוק הכתובים, כי בפרק מב' הגזרה היתה רק על האנשים הגברים, וכפי הלשון בפסוק הנ"ל. ואילו
 בפרק מד' בעבור טעם העבודה זרה, נגזר עליהם הכרתה יתרה כפי האמור בפסוק זה, להכרית גם אשה, ועולל ויונק. כי
 אדם שמת ולא מניח זרע ושארית, הוא עונש גדול יותר. וכן להלן בפסוק יב' נאמר מקטן ועד גדול.

והטעם בדבר מובן, כי דבר ההליכה למצרים, היה תלוי רק בגברים, שהרי דרך הנשים נמשכות אחריהם, ואינו כל כך
 תלוי בהן, וכן לשון הפסוק שהגזרה היתה על מי ששם פניו לילך לארץ מצרים. אבל ענין העבודה זרה, אדרבה עיקרו היה
 בנשים, כמבואר בפרשה.

בפרשה האחרונה, מפסוק כו', שם נוסף ענין נוסף על האמור עד הנה, והוא שבועה בשם ה' על הגזרה. לומר שאין לגזרה
 ביטול בתשובה.

בפרשה החיא, מוזכר רק 'איש יהודה'. מכך נראה כי על הנשים והטף, לא היתה שבועה, ועדיין היתה הגזרה יכולה
 להתבטל על ידי תשובה.

אולי הטעם שרק על הגברים נאמרה השבועה, הוא כי עליהם כבר היה שני טענות. א' ההליכה למצרים. ב' העבודה זרה,
 מה שהסכימו למעשה נשיהם.

(יא) לִכְן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי שֹׁם פָּנַי בָּכֶם לְרָעָה וּלְהַכְרִית אֶת כָּל יְהוּדָה: (יב) וְלִקְחָתִי אֶת שְׂאֵרִית יְהוּדָה אֲשֶׁר שְׁמוֹ פְּנִיָּהֶם לָבוֹא אֶרֶץ מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם וְתָמוּ כָל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם יָפְלוּ בַּחֲרֹב בְּרָעַב יָתֻמוּ מִקֶּטֶן וְעַד גָּדוֹל בַּחֲרֹב וּבְרָעַב יָמָתוּ וְהָיוּ לְאֵלָה לְשִׁמָּה וּלְקַלְלָה וּלְחִרְפָּה: (יג) וּפְקַדְתִּי עַל הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עַל יְרוּשָׁלַם בַּחֲרֹב בְּרָעַב וּבְדָבָר: (יד) וְלֹא יִהְיֶה פְּלִיט וְשָׂרִיד לְשְׂאֵרִית יְהוּדָה הַפָּאִים לָגוּר שָׁם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלָשׁוּב אֶרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר הָמָה מְנַשְׂאִים אֶת נַפְשָׁם לָשׁוּב לְשִׁבְתָּ שָׁם כִּי לֹא יָשׁוּבוּ כִּי אִם פְּלִיטִים: (טו) וַיַּעֲנֵנוּ אֶת יִרְמְיָהוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַיְדֻעִים כִּי מְקַטְרוֹת נִשְׁיָהֶם לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְכָל הַנְּשִׁים הַעֲמֻדוֹת קָהֵל גָּדוֹל וְכָל הָעָם הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּפִתְרוֹס לֹא־אָמַר: (טז) הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ בְּשֵׁם יְהוָה אֵינָנו שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ: (יז) כִּי עָשָׂה נַעֲשֶׂה אֶת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּינוּ לְקַטֹּר לְמַלְכָּת

(י א) -לכן כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל הנני שם פני- אשים השגחתי-בכם לרעה- להביא הרעה -ולהכרית את כל יהודה: (י ב) -ולקחתי את שארית יהודה- רצה לומר אקחם אל הרעה. - אשר שמו פניהם לבוא ארץ מצרים לגור שם, ותמו כל- כל כולם יכלו. -בארץ מצרים יפלו, בחרב ברעב יתמו, מקטן ועד גדול. בחרב וברעב ימתו, והיו לאלה לשמה ולקללה ולחרפה- ישבעו בהם, ויתמהו על מפלתם, ויתלו בהם קללותיהם, ויחרפו אותם: (י ג) -ופקדתי- אשגיח להפרע ולהשיב גמול - על היושבים בארץ מצרים כאשר פקדתי על ירושלם בחרב ברעב ובדבר- רצה לומר באלה אשיב הגמול להפרע מהם: (י ד) -ולא יהיה פליט ושריד לשארית יהודה- לא ישאר מהם במצרים שארית מה. -הבאים לגור שם בארץ מצרים ולשוב- ולחזור ל-ארץ יהודה אשר המה מנשאים- מצפים ומרוממים ומבטיחים- את נפשם לשוב לשבת שם- לשבת שמה, הגה לא כן יהיה, -כי לא ישובו כי אם- הפליטים- מחרב האויב. והוא מקרא קצר, ויוון החסרון מעצמו (והמילים 'לא כן יהיה' היה יכול לכתב בפסוק לפני כי לא): (ט ו) -ויענו את ירמיהו כל האנשים הידעים כי מקטרות נשיות לאלהים אחרים, וכל הנשים העמדות קהל גדול- שהיו עומדות במעמד ההוא, והיה קבוץ רב. -וכל העם היושבים בארץ מצרים- גם המה היו נמשכים אחריהם. -בפתרוס לאמר- שהיא מארץ מצרים (בתחילת הפרק נאמר שהיו יושבים בעוד מקומות בארץ מצרים, ואלו הם מגדול, תחפנחס, נוף. כאן נראה כי היושבים בפתרוס, רק הם השיבו לירמיה. ולהלן מו' יד' בנבואה על מצרים, מוזכר רק שלושת אלו הערים, ופתרוס אינו מוזכר, וכל זה צריך לימוד): (ט ז) -הדבר אשר דברת אלינו בשם ה' איננו שמעים אליך: (י ז) -כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפינו- אשר קבלנו על עצמנו -לקטור למלכת השמים-, רצה לומר לכוכב גדול שבשמים הוא השמש, וכאילו מולך על כולם 'ע"פ רד"ק בפי' ב'. -והסיד לה נסכים-

הַשָּׁמַיִם וְהַסִּיחַ לָהּ נִסְכִּים כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וְאַבְתִּינוּ מְלָכִינוּ וְשָׂרֵינוּ
 בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם וְנִשְׁבַּע לָחֶם וְנִהְיָה טוֹבִים וְרָעָה לֹא רָאִינוּ:
 (יח) וּמִן אֲזַ חֲדָלְנוּ לְקַטֵּר לַמְּלָכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסִּיחַ לָהּ נִסְכִּים חֲסֵרְנוּ כָּל
 וּבְחֶרֶב וּבְרָעָב תָּמְנוּ: (יט) וְכִי אֲנַחְנוּ מְקַטְרִים לַמְּלָכֶת הַשָּׁמַיִם וְלַהֲסִיחַ
 לָהּ נִסְכִּים הַמְּבַלְעָדִי אֲנִישֵׁינוּ עָשִׂינוּ לָהּ כְּנֻגִים לְהַעֲצֹבָה וְהַסִּיחַ לָהּ נִסְכִּים:
 (כ) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל כָּל הָעָם עַל הַגְּבָרִים וְעַל הַנָּשִׁים וְעַל כָּל הָעָם
 הָעֹנִים אֹתוֹ דְּבַר לֵאמֹר: (כא) הֲלוֹא אֶת הַקֶּטֶר אֲשֶׁר קִטְרַתְם בְּעָרֵי יְהוּדָה
 וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם אַתֶּם וְאַבּוֹתֵיכֶם מְלָכֵיכֶם וְשָׂרֵיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אַתֶּם זָכַר
 יְהוָה וַתַּעֲלֶה עַל לְבוֹ: (כב) וְלֹא יוֹכֵל יְהוָה עוֹד לָשֹׂאת מִפְּנֵי רָע

ולהסיך לה. -כאשר עשינו אנחנו ואבתינו מלכינו ושרינו בערי יהודה ובחצות ירושלם ונשבוע לחם^{יח} ואז
 היינו שבעים לחם -ונהיה טובים- רצה לומר עשירים ומלאים טוב <ע"פ רד"ק> -ורעה לא ראינו:-
 (יח) -ומן אז- מהזמן אשר אז -חדלנו לקטר למלכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל- הטובה
 שהיה עמנו -ובחרב וברעב תמנו:- (יט) -וכי אנחנו- זהו מאמר הנשים המקטרות לבדן, שאמר
 וכי מה שאנחנו -מקטרים למלכת השמים ולהסך לה נסכים- וזהירות להסך לה נסכים, -המבלעדי אנשינו
 עשינו לה כונים- האם מבלעדי דעת אנשינו עשינו למלכת השמים מיני מאכל. -להעציבה- רצה לומר,
 לשמח אותה. ואמר על דרך הכינוי <ע"פ רד"ק>. -והסך לה נסכים- וכאמרות מה זה תוכיח לאנשינו למען
 ימחו בדינו, וכי אין דעתם עמנו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד כ - כג):

הנביא מסביר להם שהם טועים מאד, בהיפך הע"ז גרם את הגלות.

(כ) -ויאמר ירמיהו אל כל העם על הגברים- אל הגברים והם היודעים כי מקטרות נשיהם
 שפתחו תחלה להשיב. -ועל הנשים. ועל כל העם- הם הנמשכים אחריהם. -הענים אתו דבר- הדבר האמור
 למעלה -לאמר:- (כא) -הלא את הקטר אשר קטרתם בערי יהודה ובחצות ירושלם אתם
 ואבותיכם מלכיכם ושריכם ועם הארץ אתם זכר ה'- רצה לומר עם כי מאז (למרות שבעבר, בשעת החטא
 ממש), לא היה נפרע מהם, הנה לא שכחם כי זכר בהם -ותעלה על לבו- ועלו על לבו (ואמר אותם, כי
 לאלהות הרבה קטרו. ומה שאמר הקטר (שמשמעו דבר אחד), הוא שם הכלל, אבל לכל אחד היה קטר
 מיוחד <ע"פ רד"ק>: (כב) -ולא יוכל ה' עוד לשאת- לא יוכל עוד לסבול ולהאריך אפו -מפני
 רע מעליכם מפני התועבת אשר עשיתם- ולכן -ותהי ארצכם לחרבה ולשמה ולקללה מאין יושב כהיום

מעין חיים - עיונים וזמור

^{יח} אמר ר' מאיר התבונן בלעיסות, ומצא בפסיעות, כלומר אכול כמו שצריך ויתחזק כוחו, שנאמר 'ונשבוע לחם ונהיה
 טובים'. ואמר שמואל לרב יהודה שינא פתח חגורך ואכול לחמך, ומבאר שעד גיל מ' שנה טובה אכילה (להרבות באכילה
 יותר משתייה), ממ' ומעלה טובה השתיה (למנוע את השבץ) (שבת קנב).

מַעֲלִילֵיכֶם מִפְּנֵי הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם וַתְּהִי אֶרֶצְכֶם לְחֶרֶב וּלְשָׂמָה
וּלְקָלָלָהּ מֵאִין יוֹשֵׁב בְּהִיּוֹם הַזֶּה: (כג) מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטְרַתְּם וְאֲשֶׁר חִטַּאתֶם
לַיהוָה וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה וּבְתַחֲתוֹ וּבְחִקְתּוֹ וּבַעֲדוֹתָיו לֹא הִלַּכְתֶּם
עַל בֶּן קָרָאת אֶתְכֶם הִרְעָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַזֶּה:

(כד) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל כָּל הָעָם וְאֶל כָּל הַנָּשִׁים שָׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה כָּל
יְהוּדָה אֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם: (כה) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר אַתֶּם וּנְשֵׁיכֶם וּתְדַבְרֻנָּה בְּפִיכֶם וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם לֵאמֹר עֲשֵׂה נַעֲשֵׂה
אֶת נִדְרֵינוּ אֲשֶׁר נִדְרָנוּ לְקַטֵּר לַמֶּלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ לָהּ נִסְכִּים הָקִים
תְּקִימָנָה אֶת נִדְרֵיכֶם וַעֲשֵׂה תַעֲשִׂינָה אֶת נִדְרֵיכֶם: (כו) לָכֵן שָׁמְעוּ דְּבַר
יְהוָה כָּל יְהוּדָה הַיֹּשְׁבִים בָּאֶרֶץ מִצְרַיִם הַנְּנִי נִשְׁבַּעְתִּי בְּשָׁמִי הַגָּדוֹל אָמַר
יְהוָה אִם יִהְיֶה עוֹד שָׁמִי נִקְרָא בְּפִי כָּל אִישׁ יְהוּדָה אָמַר חֵי אֲדֹנָי יְהוִה
בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם: (כז) הַנְּנִי שָׁקֵד עֲלֵיהֶם לְרַעַה וְלֹא לְטוֹבָה וַתִּמּוּ כָּל

הזה - שהיא חרבה: (כג) -**מפני** - רצה לומר לא קרה לכם הרעה על שחדלתם לקטר, אלא
(בהיפך), מפני -**אשר קטרם** - מאז, -**ואשר חטאתם לה'** ולא שמעתם בקול ה' ובתרתו ובחקתיו ובעזוזתיו
לא הלכתם על כן קראת אתכם - קרה לכם מקרה -**הרעה הזאת**. כיום הזה - שהנכם ברעה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד כד - כט):

אחרי חוצפתם הגדולה, שהעיוז נגד נביא ה', נוספה 'שבועה' לגזרה האמורה לעיל, על מות איש יהודה.
(כד) -**ויאמר ירמיהו אל כל העם ואל כל הנשים שמעו דבר ה' כל יהודה אשר בארץ מצרים**:-
(כה) -**כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר אתם ונשיכם** - רצה לומר אתם כמו נשיכם דעת
אחת לכם. -**ותדברנה בפיהם** - רצה לומר מה שהנשים מדברות המה בפיהם כי כן צויתם להן לדבר. -
ובידיכם מלאתם - רצה לומר בפועל ידיכם תשלימו הדבר הזה לעשותם. -**לאמר, עשה** - מה שתאמרו עשה
- **נעשה את נדרינו אשר נדרנו לקטר למלכת השמים ולהסך לה נסכים**. הִקִּים תְּקִימָנָה אֶת נִדְרֵיכֶם - הן
ידעתי שתקיימו את נדריכם לקטר לה עוד מעתה, -**ועשה תעשינה את נדריכם** - כפל הדבר במילים שונות:
(כו) - **לכן שמעו דבר ה' כל יהודה הישבים בארץ מצרים, הנני נשבעתי בשמי הגדול אמר ה'**
אם יהיה עוד שמי נקרא בפי כל איש יהודה - רצה לומר לא אאריך עוד אפי עד שישוּבו ויקראו בשמי, כי
כל אנשי יהודה הבאים למצרים יתמו מן העולם עד לא ישובו. -**אמר** - (עד שלא יהיו איש) שיהיה אומר
בשבועתו - **חי ה' בכל ארץ מצרים** - (ולא מחמת שיכפרו בה' חס ושלום, אלא מחמת שישתיים התיישבות
היהודים במצרים) אבל פליטי החרב מתי מספר, הם יאמרו חי ה' כשישובו לארץ יהודה (ומפני מינוטם לא
ישארו לגור שם): (כז) -**הנני שקד עליהם לרעה ולא לטובה** - אשתדל ואמהר עליכם להרע להם

אִישׁ יְהוּדָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם בַּחֶרֶב וּבִרְעָב עַד כְּלוּתָם: (כח) וּפְלִיטֵי חֶרֶב יִשְׁבוּן מִן אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרֶץ יְהוּדָה מִתִּי מִסֵּפֶר וַיֵּדְעוּ כָּל שְׂאֵרֵי יְהוּדָה הַבָּאִים לָאָרֶץ מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם דִּבֶּר מִי יָקוֹם מִמֶּנִּי וּמֵהֶם: (כט) וְזֹאת לָכֶם הָאוֹת נֹאֵם יְהוָה כִּי פֶקֶד אָנִי עֲלֵיכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי קוֹם יִקְוֹמוּ דְּבָרֵי עֲלֵיכֶם לְרַעָה:

(ל) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת פְּרַעְיָה חֶפְרַע מֶלֶךְ מִצְרַיִם בֶּיַד אֵיבָיו וּבֶיַד מִבְקָשָׁי נִפְשׁוּ פֶּאֶשֶׁר נָתַתִּי אֶת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בֶּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל אֵיבֹו וּמִבְקֵשׁ נִפְשׁוּ:

ולא להיטיב עמהם -ותמו כל איש יהודה אשר בארץ מצרים בחרב וברעב, עד כלותם: (כח) - ופליטי חרב ישבון מן ארץ מצרים ארץ יהודה- הנמלטים מן החרב אשר ישובון ממצרים לארץ יהודה, יהיו -מתי מספר- רצה לומר אנשים מועטים. -וידעו כל שארית יהודה הבאים לארץ מצרים לגור שם דבר מי יקום ממני ומהם- אז ידעו דברי מי יתקיים, אם הדברים (שבאו) ממני, שאמרת, שבמצרים יתמו ויכלו. אם הדברים (שבאו) מהם שאמרו שישבו במצרים בטח ויתקיימו שמה: (כט) -וזאת לכם האות- הוא האמור במקרא של אחריו, שיהיה פרעה נמסר ביד נבוכדנצר, זה יהיה לכם לאות -נאם ה', כי פקד אני- אשר אשגיח להשיב גמול -עליכם במקום הזה. למען תדעו- במה שיהיה פרעה נמסר ביד נבוכדנצר תדעו בזה -כי קום יקומו דברי עליכם לרעה- אשר יתקיימו דברי עליכם לרעה, והוא כפל ענין במילים שונות:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מד ל): פרעה ינתן ביד נבוכדנצר.

(ל) -כה אמר ה'- רצה לומר כי כה אמר ה' -הנני נתן את פרעה חפרע מלך מצרים- כל מלכי מצרים קרואים פרעה, וזה שהיה בימים ההם היה שמו העצמי חפרע. -ביד איביו- הם הכשדים, -וביד מבקשי נפשו- כפל הדבר במילים שונות. -כאשר נתתי את צדקיהו מלך יהודה ביד נבוכדנצר מלך בבל איבו ומבקש נפשו:-

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מה א - ה):

ברוך בן נריה, היה תלמידו הגדול של ירמיהו הנביא. בפרשה הזו מסופר שהיה מתאווה לנבואה, וכנראה היה מוכן שהוא ראוי לנבואה, ואף על פי כן אינו זוכה לה. ועל כך באה תשובת ה' אליו, שהטעם שאינו מתנבא הוא בעבור החורבן שנחתם דינו (עין תחילת פרק כה'), והוא זמן הסתר פנים. חז"ל אמרו שבעת התחלת בנין בית המקדש השני, שבה אור ה' להתגלות אל חסידיו. ובזמן ההוא בשנת שתיים לדרווש, זכה ברוך בן נריה לנבואה, יחד עם עוד כמה צדיקים, ביניהם מרדכי ודניאל (מגילה טו') וניבאו שהגיע עת לתחילת המלאכה של בנין בית המקדש (רש"י שם).

פרק מה (א) הדבר אשר דבר ירמיהו הנביא אל ברוך בן נריה בכתבו את הדברים האלה על ספר מפי ירמיהו בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לאמר: (ב) פה אמר יהוה אלהי ישראל עליך ברוך: (ג) אמרת אוי נא לי פי יסף יהוה יגון על מכאבי יגעתי באנחתי וימנוחה לא מצאתי: (ד) פה תאמר אליו פה אמר יהוה הנה אשר בנית

באותו זמן כבר היה ברוך בן נריה זקן מאד, וזמן פטירתו, היה כארבעה שנים אחר כך (עיי' בהערה^{רנ}). והוא ואביו נריה, וכן ירמיה ואביו חלקיה, מנויים בין שמונה נביאים כהנים שיצאו מרחב הזונה (מגילה יד' ב').

פרק מה (א) -הדבר אשר דבר ירמיהו הנביא אל ברוך בן נריה בכתבו את הדברים האלה- בעת שכתב מגילת איכה. ומה שאמר את הדברים האלה, רצה לומר שהזכיר בה המאורעות הרעות, אשר ייעד על יהודה וישראל אשר כן באו. וזהו מה שנאמר למעלה קח לך מגילת ספר וכו' (לעיל לו). -על ספר- אמר ספר על שם סופו, כי אחר שייכתב נעשה ספר. -מפי ירמיהו- רצה לומר ירמיה אמר הדברים מפיו, וברוך היה כותב על ספרא על ספר -בשנה הרבעית ליהויקים^{רז} בן יאשיהו מלך יהודה לאמר: (ב) -כה אמר ה' אלהי ישראל עליך ברוך-: (ג) -אמרת אוי נא לי כי יסף ה' יגון על מכאבי- ה' הוסיף לי יגון על המכאוב שמאז כי מאז ששמעתי ממך נבואת הפורעניות הוכאב לבי, ועתה בכותבי המגלה כאילו כבר נעשתה נתוסף בי יגון. -יגעתי באנחתי- ואני עיף ויגע במה שאני מתאנה תמיד ודואג על ביאת הפורעניות. -וימנוחה לא מצאתי- כאומר הנה מה שאני כותב לך המגלה ולא אחר, הוא על כי מה שאני משמש אותך תדיר ולומד ממך. (ומכיון שאני התלמיד) מדוע אם כן לא שרתה עלי הנבואה, ולמה נשתנית משאר תלמידי הנביאים, ורק את הרע קבלתי ולא את הטוב <עיי' רש"י>: (ד) - כה אמר ה' הנה אשר בנית- רצה לומר ישראל שעשיתם כבנין יפה, הנה עתה אהרסם ואאבדם. -ואת

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{רנ} הרמב"ם ז"ל כותב בהקדמת ספרו היד החזקה, ברוך בן נריה קיבל מירמיה ובית דינו, עזרא הסופר ובית דינו קיבלו מברוך בן נריה ובית דינו.

כלומר ירמיה וברוך, הם היו גדולי הדור בתורה, מעתיקי השמועה, מקבלי התורה ומוסריה, מדור לדור. וכן אמרו חז"ל בגמרא (מגילה טז' ב') אמר רב ואיתימא (וי"א) רב שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש, שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה.

עוד אמרו חז"ל, לא עלה עזרא באותה שעה שהיה צריך לברר תלמודו לפני ברוך בן נריה. ויעלה ברוך בן נריה, אלא אמרי ברוך בן נריה אדם גדול וישיש היה, ואפילו בגלקטיקא (מין כסא גלגלים. עיי' ערוך ערך גולגדקא) לא היה יכול להטען (מדרש רבה שיר השירים פ"ה ה').

מכאן שברוך האריך ימים עד סוף ע' שנות גלות בבל, עד שנת בנין בית המקדש השני, אבל מפני זקנתו לא היה יכול לעלות, ולכן אף תלמידו נשאר עמו. וכאשר נפטר ברוך בן נריה, יצא עזרא הסופר מבבל.

לפי המבואר בעזרא, ובגמרא ראש השנה (ג' ב'), בנין בית שני החל בשנת שתיים לדריש, וחסידיים בשנה שש לדריש, ואז החל עזרא לעלות לארץ ישראל. ובתקופה זו נפטר ברוך בן נריה (רש"י מגילה טז' ב').

נבואת פרשה זו נאמרה יח' שנה לפני החורבן וגלות בבל. שנת שתיים לדריש, בו נתנבא ברוך, הוא בסוף הע' שנה של גלות בבל, כמעט תשעים שנה אחרי הנבואה הזו.

^{רז} א. בשנה הרביעית ליהויקים. שנה זו היא שנת עליית נבוכדנצר למלוכה על בבל, כנ"ל פרק כח' א'. והוא יח' שנה לפני החורבן, ואולי כי שנה אחרי הפרקים מג מד. מדוע נכתבה פרשה זו כאן.

הר"י אברבנאל ז"ל, לומד מהערה זו, לפרש את מה שנאמר לעיל (מג ג') כי ברוך בן נריה מסית אותך בנו. הטעם חשדו את ברוך, שהוא מונע את ירמיהו מלהרשותם ללכת מצרים, כי ידעו שהוא משתדל הרבה להשיג נבואה ואינו משיג, ובארץ ישראל קל יותר להשיג נבואה, לכן חשבו שהוא הסיבה שירמיהו מונע בעדם ללכת למצרים, ובאמת במצרים ינצלו.

אָנִי הִרְס וְאֶת אֲשֶׁר נָטַעְתִּי אָנִי נָתַשׁ וְאֶת כָּל הָאָרֶץ הִיא: (ה) וְאֶתָּה תִּבְקֹשׁ לְךָ גְּדִלוֹת אֶל תִּבְקֹשׁ כִּי הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל כָּל בָּשָׂר נָאִם יְהוָה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר תֵּלֵךְ שָׁם:

אשר נטעתי אני נתש - כפל הדבר במילים שונות. **-ואת כל הארץ היא** - רצה לומר, וגזרה זו היא כוללת את) כל מקומות ארץ ישראל, (והן) תהיינה הרוסות ונתושות <ע"פ רש"י>: (ה) **-ואתה תבקש לך גדלות** - ואיך אתה מבקש עתה דברי גדולות, היא הנבואה שתשרה עליך מחדש. **-אל תבקש** - כי הואיל וישראל גולים, אין מקום שתשרה הנבואה מחדש. **-כי הנני** - רצה לומר אבל שכרך יהיה, עם כי הנני - **מביא רעה על כל בשר נאם ה'** ונתתי לך את נפשך לשלל¹⁷ - כי תציל נפשך כאילו שללת אותה לעצמך. **-על כל המקומות אשר תלך שם** - בכל המקומות שתהיה הולך בגולה, יהיה לך נפשך לשלל, ולא תמות. (והטעם בדבר שגלות ישראל מונעת את הנבואה¹⁸, שאין הנביאים מתנבאים אלא בזכותן של ישראל. <רש"י ורד"ק בשם מכילתא. עיין באריכות בפי' האברבנאל, שבאמת מצד אחד יש כאן הודעה טובה לברוך. שלא יחשוב שמניעת הנבואה הוא כי הוא אינו ראוי לנבואה. אלא באמת הוא טוב והגון לנבואה, רק שאין הדור ראוי>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מו א-יב):

בקבוצת נבואות אלו, מכאן עד סוף פרק נא', התקבצו ונכתבו כל ירמיהו על הגויים. ועל אף שלא נאמרו בזמן אחד, ולא יתקיימו ביחד, מפני שענינם אחד, נקבצו ונכתבו ביחד.

ג' נבואות ניבא על מצרים, כל אחד התקיים בזמן אחר. הראשונה היא נבואה על זמן תחילת מלכות נבוכדנצר שאז כבש נבוכדנצר והכניע את נינוה בירת אשור (מגילה יא' ב'), ניבא שחיילי מצרים יהיו אז באמצע מצור על אשור, בכרמשים (בטורקיה). ושם יגבר נבוכדנצר על חיילי מצרים.

בשנה בה נעשה נבוכדנצר למלך על בבל, הוא התגבר והכניע את ממלכת אשור, אשר נינוה היא בירתה. דבר זה היה מהפכה עצומה בכל העולם, כי עד הנה היו אשור שולטים בכל העולם שנים רבות, ועתה עלה נבוכדנצר על אשור, ומשם המשיך עד ששלט הוא בכל העולם.

עיין בספרי הנביאים נחום וחבקוק, כי הם התנבאו על מהפכה עולמית זו (נחום הנביא, נבואתו על נפילת נינוה בידי נבוכדנצר, מזכיר גם את מצרים, אבל מהפסוקים שם, ומפי' הרב אברבנאל שם, נראה ששם אינו מתכוין על מלחמה זו, שכבש נבוכדנצר את חיילי מצרים בכרמשים. אלא על הנבואה הבאה, כאשר בא נבוכדנצר עד מצרים וכבש את עמה, לא רק את החיילים).

מעין חיים - עיונים וזמור

¹⁷ ה ואתה תבקש לך. ונתתי לך נפשך לשלל. בשעה ששולטת מדת הדין, אותו הזכות שהיה לו לזכות לנבואה, נזקק הוא שיתן לו נפשו לשלל (דליות יחזקאל - ירמיה, להגריי סרנא).

¹⁸ ה. יש לעיין הלא אדרבה, לפני החורבן היו ישראל יותר חייבים, ועל ידי החורבן נתכפר להם עוונותיהם, כמו שאמרו חז"ל על הפסוק (לח כח) והיה כאשר נלכדה ירושלים. והרי 'והיה' לשון שמחה הוא, אלא אמרו חז"ל. באמת שמחה היא, שבו ביום נטלו ישראל אופכי (שובר פרעון. ערוך) על עוונותיהם. דאמר רבי שמואל בייג אופכי גדולה נטלו ישראל על עוונותיהם ביום שחרב בית המקדש שנאמר תם עונך בת ציון וגוי' (בראשית רבה מב ג, ויקרא רבה יא ז, תנחומא שמניי ט. ובבבבדר רבה יג ה, יש חוספה בזה. ועיין עוד קידושין לא' ב'), וא"כ צ"ע.

כנראה בזמן העונש יש הסתר פנים עבור העוונות הראשונים, ואף שבאמצע זמן העונש כבר התכפר מקצת, בכל זאת כל זמן שהמצב הוא עונש, המצב הוא הסתר פנים, עד תום העונש.

פרק מז (א) אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל הַגּוֹיִם: (ב) לְמַצְרַיִם עַל חֵיל פְּרָעָה נָכוּ מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר הָיָה עַל נְהַר פָּרָת בְּכִרְכַּמְשׁ אֲשֶׁר הָיָה נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּשָׁנַת הָרְבִּיעִית לַיהוֹנָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה: (ג) עָרְכוּ מִגֶּן וַצֵּנָה וּגְשׁוֹ לְמַלְחָמָה: (ד) אֶסְרוּ הַסּוֹסִים וְעַלּוּ הַפָּרָשִׁים וְהַתִּנְצָבוּ בְּכוֹבָעִים מָרְקוּ הָרִמָּחִים לְבָשׁוּ הַסְּרִילָנָת: (ה) מְדוּעַ רָאִיתִי הֵמָּה חֲתָיִם נִסְגִּים אַחֲרָיו וְגִבּוֹרֵיהֶם יָפְתוּ וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא

ועל כך ניבא ירמיהו שיכבוש נבוכדנצר גם את חיילי מצרים ולא ימלטו ממנו. וכן היה, שבאותו זמן הכניע נבוכדנצר גם את פרעה נכו, אשר היה בכרכמיש במצב של מצור בכדי לגבור על אשור. ועל כך נאמר (מלכים ב כג ז) ולא הסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו (פרש"י לעזור ליהויקים) כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר היתה למלך מצרים (עיין רש"י שם)

פרק מז (א) -אשר היה- כאומר עתה יספר, אשר היה -דבר ה' אל ירמיהו הנביא על הגוים:-
(ב) -למצרים- רצה לומר זהו אמר על מצרים, ולתוספת ביאור אמר -על חיל פרעה נכו-
שהוא -מלך מצרים- בימים ההם. -אשר היה על נהר פרת בכרכמש- רצה לומר על הדבר אשר היה אצל נהר פרת במקום כרכמש -אשר הכה- אותם שם -נבוכדראצר מלך בבל, בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה- (הנבואה התקיימה בשנה הרביעית ליהויקים, אבל זמן אמירת הנבואה היה כמובן לפני שהתקיימה הנבואה).: (ג) -ערסו- על מצרים יאמר בדרך לעג, סדרו עצמכם בלבישת -מגן וצנה-, והתחזקו -וגשו למלחמה- מול הכשדים הנלחמים בהם: (ד) -אסרו הסוסים- קשרו {את} הסוסים ברכב -ועלו הפרשים- {החילים שתפקידם לרכוב על הסוסים, מיד יעלו} על הסוסים -והתניצבו- במערכה {והבושים} -בכובעים. מרקו- צחצחו -הרמחים, לבשו הסרינות- {לבוש מיוחד} להגן ממכת חרב וחנית: (ה) -מדוע- למה -ראיתי- ש-המה חתים- מתפחדים ו-נסגים אחור- חוזרים לאחור לברוח מן המלחמה. -וגבוריהם יכתו- אף הגבורים שבהם המה כתותים {ושבורים}, -ומנוס נסו, ולא הפנו- ונסים מן הכשדים, ולא פנו אליהם להלחם בהם. -מגור מסביב- פחד אחזתם מסביב, {במילה מסביב} רצה לומר שאת כולם אחז הפחד -התרגום והרד"ק פירשו שהפחד יגיע מהאויבים הבאים מכל הצדדים, איש לא

מעין חיים – עיונים ומוסר

¹⁰⁰ ב פרעה נכו. עד מלחמה זו, מצינו הרבה שהיה פרעה נכו מצר לבני ישראל. בדברי הימים ב (לה כ) נאמר על פרעה נכו, "ועלה נכו מלך מצרים להלחם בכרכמיש על פרת, ויצא לקראתו יאשיהו". כרכמיש הוא צפונה לארץ ישראל (היום נקרא טורקיה) יושבת ליד נהר פרת בקצהו המערבי של פרת, ונאמר במלכים ב (כג כט) שבאותו זמן שלטה שם ממלכת אשור, בתקופה ההיא וגם יותר ממאה שנה לפני כן עוד הרבה לפני גלות יי שבטים, היתה אשור שולטת בכל העולם. ובתקופת גלות עשרת השבטים (כמאה שנה לפני נבואה זו) הכניע אשור את מצרים, כפי שניבא ישעיה (פרק יט, ופרק כ). בימי ירמיה, יצא פרעה נכו ללחום על אשור בכרכמיש. פרעה רצה לעבור דרך ארץ ישראל, כי מצרים בדרום ארץ ישראל, וכרכמיש בצפון. יאשיהו לא נתן לו לעבור ונלחם בו, ופרעה הרג את יאשיהו, שהיה כידוע צדיק גדול מאד. אחרי יאשיהו מלך על יהודה, יהואחז בן יאשיהו שלוש חדשים. פרעה נכו תפש ואסר את יהואחז בארץ חמת, הוא מצפון ארץ ישראל בין ארץ ישראל לכרכמיש, שבה אותו למצרים, והמליך את יהויקים תחתיו, ודרש ממנו מס כסף וזהב לרוב (מלכים ב כד).

פרעה המשיך ועשה מצור על כרכמיש כדי לכבוש אותה מיד אשור. שם היה עד שנה הרביעית ליהויקים. בשנה ההיא כבש את אשור, והכניע את חיילי מצרים אשר היו ליד כרכמיש אשר לממלכת אשור, כדבר הנביא כאן.

הפנו מגור מסביב נאם יהנה: (ו) אל ינוס הקל נאל ימלט הגבור צפונה על יד נהר פרת פשלו ונפלו: (ז) מי זה פיאר יעלה פנהרות יתגעשו מימיו: (ח) מצרים פיאר יעלה ופנהרות יתגעשו מים ויאמר אעלה אכסה ארץ אבידה עיר וישבי בה: (ט) עלו הסוסים והתהללו הרכב ויצאו הגבורים כוש ופוט תפשי מגן ולודים תפשי דרכי קשת: (י) והיום ההוא לאדני יהנה צבאות יום נקמה להנצם מצרי ואכלה חרב ושבעה ורותה מדמם פי זבח לאדני יהנה צבאות בארץ צפון אל נהר פרת: (יא) עלי גלעד וקחי צרי בתולת פת מצרים לשוא הרפיתי

נעדר -נאם ה': (ו) -אל ינוס הקל- אף הקל ברגליו לא ינוס למלט נפשו, כי האויב ישיגו. -ואל ימלט הגבור, צפונה- בפאת צפון -על יד נהר פרת- אצל מקום נהר פרת, שמה -כשלו ונפלו- וניבא שגם לברוח לא יצליחו: (ז) -מי זה כיאר יעלה- אמר המלעיג מי זה העם שהיה עולה ומתפשט, כמו היאור העולה ומתפשט על כל פני האדמה, -בנהרות יתגעשו מימיו- ומי הוא העם המרים קול שאון, כמו הנהרות אשר מימיו נעים בתנועה חזקה, ומרימים קול שאון: (ח) -מצרים כיאר יעלה- כאילו משיב לעצמו, הנה זהו מצרים, כי היה עולה ומתפשט ברוב חיילותיו כמו היאור המתפשט, -ובנהרות יתגעשו מים- והיה מרים קול שאון, כמו הנהרות אשר ינידו המים בחוזק רב, ובהרמת קול. -ויאמר- היה חושב בלבו -אעלה- ו-אכסה ארץ- ברוב חיילותיו, ו-אבידה עיר- זהו כרכמיש שהיתה ביד מלך אשור -וישבי בה- <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ט) -עלו הסוסים- אתם רוכבי הסוסים עלו למלחמה, -והתהללו והרכב- ואתם אנשי הרכב התהללו, והיו רצים לכאן ולכאן -ויצאו הגבורים^ט, כוש ופוט- כי גם המה באו בעזרתה -תפשי מגן, ולודים תפשי דרכי קשת- רצה לומר תופשי קשת, ודורכים בה למתיחה היטב, לירות למרחוק: (י) -והיום ההוא לאדני ה' צבאות יום נקמה להנצם מצרי- רצה לומר אבל לא יהיה כמחשבתו, כי ארכו לו ימי המצור, עד שבא עליה נבוכדנצר מלך בבל (והיתה בגזירת המקום לנקום ממנו נקמת יאשיהו מלך יהודה, [שפרעה נכו] הרגו, כמו שנאמר במלכים ב כג כט). -ואכלה חרב- של הכשדים -ושבעה ורותה מדמם, כי זבח לאדני ה' צבאות- רצה לומר בגזירת המקום באה הזבח -בארץ צפון אל נהר פרת- סמוך לנהר פרת, כי שם היתה המלחמה <ע"פ רד"ק>: (יא) -עלי גלעד^{טא}- אמר בדרך לעג את מצרים, עלי לגלעד מקום הצרי -וקחי- שמה -צרי- לרפאות את תחלואיך -

מעין חיים – עיונים ומוסר

^ט עלו הסוסים... ויצאו הגבורים. צריך ביאור הלא עיקר הנבואה היא שיפלו חיילי מצרים ביד נבוכדנצר. מדוע חוזר ומדבר על כך שמצרים ילכו למלחמה.

נראה כי באמת אילו חיילי מצרים היו עוזבים את כרכמיש, ונשארים בארצם במצרים, לא היה נבוכדנצר מגיע אל ארץ מצרים, ולא היה כובש אותם. חלק מהנבואה היא, שחיילי מצרים לא ישארו בביתם, אלא יקחו עמם את סוסיהם, ויעלו לפרת למלחמה, ויצאו גיבוריהם ממצרים, עד שיבואו סמוך לממלכות אשור ובבל. ובכך יפלו לידי של נבוכדנצר. בכך נבין היטיב מדוע בכל הנבואה חוזר וקורא למצרים לצאת למלחמה, בפסוק ג' ד' אומר להם להתכונן. ואף שהוא חוזר ונבואתו את מפתח בפסוק ה' ו'. הוא ממשיך וחוזר אותם מתנאים ויוצאים למלחמה אל אשור. ובפסוק ט' הוא קורא להם בדבר ה', אדרבה צאו ממצרים, וסעו לצפון עם כל גיבוריכם, כדי שתפלו לידי של נבוכדנצר, כדי ליטול מהם נקמת ה'.

^{טא} יא עלי גלעד. כרכמיש מקום המלחמה המדוברת כאן, הוא אחרי צפון ארץ ישראל, הרי גלעד הם במזרח ארץ ישראל (מזרח הכנרת), באמצע הדרך ממצרים לכרכמיש. ועל כך אומר להם הנביא בדרך לעג, בדרך כאשר אתם הולכים לכרכמיש, אתן לכם עצה, במקום לקחת מגינים (המוזכרים בפסוקים ג' וט') וקשתות, תעלו לגלעד לקחת רפואות, כי

[הַרְבִּית] רַפְּאוֹת תַּעֲלֶה אֵין לָךְ: (יב) שְׁמָעוּ גוֹיִם קְלוֹנֶךָ וְצוֹחֶתְךָ מְלֶאכֶה הָאָרֶץ כִּי גִבּוֹר בְּגִבּוֹר פָּשְׁלוּ יַחֲדָיו נָפְלוּ שְׁנֵיהֶם:

(יג) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא לְבּוֹא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַפּוֹת אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם: (יד) הַגִּידוּ בְּמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְּמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בִּנְהַתְּפָנְחָס אֲמָרוּ הַתִּיַּעֲב וְהִכֵּן לָךְ כִּי אֲכָלָה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ: (טו) מִדּוֹעַ נִסְחָף אֲבִירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהוָה הִדְפּוֹ: (טז) הַרְבֵּה כּוֹשֵׁל גַּם

בתולת בת מצרים - קראה בתולה על שלא נכבשה עדיין משום אומה, כבתולה שלא משל בה איש לשכב עמה. **לשוא הרבית** - על חנם הרבית מיני **רפואות**, כי **תעלה אין לך** - אין לך בהם תעלה ומרפא והוא ענין מליצה >ע"פ ר"י אבנאל: (יב) **שמעו גוים קלונך** - מה שנמסרת ביד בבל **וצוחתך מלאה הארץ** - רצה לומר בכל מקום יהיה נשמע צעקתם, **כי** - כשינסו הנה והנה **גבור בגבור כשלו**^{רסב} - יכשלו גבור בגבור בדרך מרוצתם, **יחדיו נפלו שניהם** - ושניהם יחדיו יפלו ויאבדו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מו יג -ט): עוד על מצרים.

נבואה זו, היא על מלחמה אחרת. שהתקיימה בשנת כו' למלכות נבוכדנצר (רש"י בשם ברייתא דסדר עולם). שמונה שנים אחרי חורבן בית המקדש הראשון. במלחמה זו בא נבוכדנצר אל ארץ מצרים, החריב אותה והגלה את עמה.

באותה עת היו שם שארית יהודה, והם הוכו ונהרגו, יחד עם מצרים, כפי שנאמר לעיל פרקים מב - מד. על מלחמה זו ניבא הנביא יחזקאל, כמה וכמה נבואות, באריכות רבה מאד. והם בספר יחזקאל פרקים כט - לב.

בפרשה זו מנבא על תחילת המלחמה, הכנה למלחמה (פסוק יד), את נסיון הגיבורים למנוע את חיילי האויב. את דברי החיילים המצריים (פסוק טז). את דברי החיילים הכשדים (פסוק ז). הכנה לגלות (פסוק ט).

(יג) **הדבר אשר דבר ה' אל ירמיהו הנביא לבוא** - שיבוא **נבוכדנאצר מלך בבל** - על ארץ מצרים **להכות את ארץ מצרים** - להכות אותם בארצם: (יד) **הגידו במצרים, והשמיעו במגדול, והשמיעו בנה ובתחפנחס** - [בפרק מד א' מוזכר שבני ישראל הפלטים מיהודה, היו במקומות אלו] אשר נבוכדנאצר מעודד לבוא עליהם. **אמרו** - אתם המשמיעים קול, אמרו למלך מצרים **התיצב** - לעמוד בקשרי המלחמה, **והכן לך** - כל צרכי המלחמה, **כי אכלה חרב סביבך** - כי חרב האויב אכלה אותך מסביב: (טו) **מדוע נסחף אביריך** - הגבורים שבך מדוע כל אחד נשטף ונגרף, לבל יוכל לעמוד על רגליו >ע"פ רש"י. **לא עמד** - כאילו משיב, בעבור זה לא עמד **כי ה' הדפו** - והוא נלחם בו >ע"פ

מעין חיים - עיונים ומוסר

רואה אני שאין אתם הולכים לנצח, אתם הולכים לידקר בחרבות, תזדקקו לרפואות יותר מאשר למגינים. אבל האמת שגם הרפואות לא יועילו, כי הבבלים יכו אתכם עד מות.

^{רסב} יב. כוונת הפסוק, כי כאשר גבורים מפורסמים מתים, חדבר יותר מתפרסם.

מכל פסוקי הנבואה, מתבאר, שהנבואה הזו היא על החיילים ועל הגיבורים, שהם יפלו ביד נבוכדנצר. אך שאר עם מצרים אינם מוזכרים כאן. נראה כי בעת ההיא לא בא נבוכדנצר אל ארץ מצרים עצמה, לכבוש או לחלול את שאר העם.

נָפַל אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנִשְׁבֶּה אֶל עַמָּנוּ וְאֶל אֶרֶץ מוֹלֶדְתָּנוּ
מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה: (יז) קָרָאוּ שָׁם פְּרִיעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם שְׁאוֹן הָעֶבֶר
הַמוֹעֵד: (יח) חִי אֲנִי נְאֻם הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי פֶתְבוֹר בְּהָרִים
וַיִּכְרַמֵּל בֵּינָם יָבוֹא: (יט) כָּלִי גוֹלָה עָשִׂי לָךְ יוֹשֶׁבֶת פֶּת מִצְרַיִם כִּי נָף
לְשָׁמָּה תִּהְיֶה וְנִצָּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב:

(כ) עֲגֹלָה יִפֶּה פִּיהָ מִצְרַיִם קָרָן מִצְפּוֹן בָּא בָּא: (כא) גַּם שְׂכָרֶיהָ בְּקִרְבָּהּ

רד"ק^{טז}: (טז) -הרבה כושל- הוא הרבה לו מכשולים. -גם נפל איש אל רעהו, ויאמרו- רצה
לומר האומות הבאים לעזרת מצרים. נטו והתחברו זה לזה, ואמרו -קומה- מכאן -ונשבה אל עמנו ואל ארץ
מולדתנו^{טז}, מפני חרב היונה- (חרב המאנה), זה חרב נבוכדנצר המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון (עין
לעיל סוף פרק כה): (יז) -קראו שם- במערכת צבא כשדים, הכריזו לומר, אשר -פרעה מלך
מצרים שאון- מלך מצרים (הגאה), המרים קול שאון, בגאווה ובגודל לבב (היכן הוא), הנה עתה -העביר
המועד- רצה לומר לא בא להלחם מערכה מול מערכה ביום המועד והקבוע, כי בא מורך בלבבו <ע"פ
רש"י>: (יח) -חי אני נאם המלך ה' צבאות שמו, כי כתבור בהרים- כמו הר תבור הוא קבוע
בהרים ולא יוזז ממקומו -וככרמל בים יבוא- וכמו שהר ככרמל עומד על הים ולא ימוש משם, כן יבוא
נבוכדנצר על מצרים ולא ישתנה ולא יוזז מביאתו שמה, (אולי הכוונה. שכאשר נבוכדנצר כבר מתקרב,
היו יכולים לחשוב אולי נעשה איזה שלום עמו, אולי יתחרט מהמלחמה) <ע"פ תרגום, ורש"י>:
(יט) -כלי גולה עשי לך- דרך הולכי גולה לתקן לעצמם כלי לשתות בו, וכלי ללוש בו עיסה
וכדומה <ע"פ רש"י>. -יושבת בת מצרים, כי נף לשמה תהיה- כי תגלו ממנה. -ונצתה מאין יושב- תהיה
שממה מבלי ישאר מי יושב בה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מז כ-כו): כאן מתאר את מצרים ניתנים ביד הכשדים.

(כ) -עגלה יפה פיה מצרים- שהיתה מלכות יפה, כעגלה היפה מאד. -קרן מצפון- הנה מפאת
צפון יבוא עליה נבוכדנצר, המחתר ובורת אותה. -בא בא- כפל המלה לחזק, ולומר שבדאי יבוא <ע"פ

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{טז} טו. יש להעיר, לכאורה שני פרשיות אלו, יג-יט. כ-כו, מחולקים באופן זה. הראשונה על ההכנה למלחמה, והשניה
המלחמה עצמה. אם כן פסוק זה, לכאורה הוא כבר באמצע המלחמה, ושייך לפרשה הבאה.

אמנם נראה שאינו קושיא, שבפרשה השניה מתואר מה שנבוכדנצר נכנס לתוך מצרים, כמו שאמר (פסוק כ) 'בא בא'.
והפרשה הראשונה, מדבר גם על תחילת המלחמה, אבל על חוץ למצרים, היינו כאשר המצריים לחמו בכשדים בכדי
למנוע מהם ליכנס למצרים, ועל כך נאמר שאמרו ונשובה אל עמינו.

^{טז} טז. קומה ונשובה אל עמינו ואל ארץ מולדתנו. מדברי רש"י נראה שמדובר בחיילים המצריים, שאמרו נחזור
למצרים, וקצת דחוק מזה עמינו וארץ מולדתנו, הלא המצרים בני אותו עם, ואינם נמצאים עם בני עם אחר. באמת
הרד"ק מפרש שמדובר באנשים מעמים זרים שבאו למצרים מפני שפע המזון, ובאמת כן משמע נשובה אל עמינו. אבל יש
להעיר על הרד"ק שלשון הרבה כושל, משמש שמדבר בחיילי המלחמה, ולא בסתם אורחים. והנה בדברי המצודות הכל
מיושב, שמדובר בחיילים שכירים מבני עם וארץ אחרת, ובאמת גם הרד"ק עצמו בפסוק כ"א מפרש שמצרים שכרו
חיילים.

כַּעֲגָלִי מִרְבֵּק פִּי גַם הָמָּה הִפְנוּ נָסוּ יַחֲדָיו לֹא עָמְדוּ פִּי יוֹם אֵיֶדֶם פֶּא
עֲלֵיהֶם עֵת פִּקְדָתָם: (כב) קוֹלָה פִּנְחָשׁ יִלֶּךְ פִּי בַחִיל יִלְכוּ וּבִקְרָדָמוֹת פֶּאו
לָהּ פִּחְטָבִי עֲצִים: (כג) פָּרְתוּ יַעֲרָה נָאֻם יְהוָה פִּי לֹא יִחְקֹר פִּי רַבּוּ
מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר: (כד) הִבִּישָׁה בַת מִצְרַיִם נִתְּנָה בְיָד עַם צָפוֹן:
(כה) אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל אֲמוֹן מִנָּא וְעַל
פִּרְעָה וְעַל מִצְרַיִם וְעַל אֱלֹהֵיהָ וְעַל מַלְכֶיהָ וְעַל פִּרְעָה וְעַל הַבְּטָחִים בּוּ:
(כו) וְנִתְּתִים בְּיָד מִבְּקָשִׁי נַפְשָׁם וּבִיד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וּבִיד עֲבָדָיו
וְאַחֲרֵי כֵן תִּשְׁפֹּן פִּימִי קֹדֶם נָאֻם יְהוָה:

תרגום: (כא) -גם שכיריה- גם השרים הגדולים <ע"פ תרגום ורש"י, ולרד"ק הכוונה חיילים
שכורים>, אשר -בקרבה-, יובלו לטבח -כעגלי מרבק- כעגלים המפוטמים במרבק, שאחר שנעשו שמנים
מוצאים לטבח. -כי גם המה- אף שדרך השרים להיות אמיצי לבב לעמוד בקשרי המלחמה, הנה המה לא
כן עשו, כי פנו מן המלחמה ו-נסו יחדיו- ו-לא עמדו- על עמדם (ואמיץ לב נשאר בנקום ונלחם, ולכן בסוף
הוא נשבה, אבל הם ברחו), ולזה כאשר השיגם האויב נפלו בנופלים (ומתו), ולא לקחום בשבי כדרך
השרים. -כי יום אידם בא עליהם- רצה לומר על כי בא עליהם יום אידם -עת פקדתם- עת מותם שהוא
פקודת כל חי <כמו שנאמר במדבר טז, ופקדת כל האדם>. לכן בא מורך בלבבם: (כב) -קולה
כנחש ילך- קול של מצרים ילך להיות נשמע למרחוק כמו קול הנחש הנשמע למרחוק. -כי בחיל ילכו-
הכשדים ילכו עליהם בחיל רב -ובקרדמות באו לה- יבואו עליהם לכרתם -כחוטבי עצים-, רצה לומר כמו
שאין ביד העצים למנוע מעצמם כריתת החוטבים, כן לא יוכלו מצרים למנוע מעצמם חרב הכשדים:
(כג) -כרתו יצרה^{ס"ה} נאם ה'- רצה לומר, אתם בני כשדים הירגו (את) כל אנשי מצרים, כי הכח
בכם לכרות הכל -כי לא יחקר- מספר אנשי כשדים -כי רבו מארבה ואין להם מספר- <ע"פ ר"י
אברבנאל>: (כד) -הבישה בת מצרים- הכלמי עדת מצרים, כי הנה -נתנה- נמסרה -ביד עם צפון-
הם הכשדים: (כה) -כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל הנני פוקד- אשגיח להביא פורעניות -אל
אמון מנא- על המון עם של נא, שהיתה בת רבת עם. וכן נאמר את המון נא (יחזקאל ל). -ועל פרעה ועל
מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה- ממלכות רבות היו בארץ מצרים כמו שנאמר ממלכה בממלכה (ישעיה יט).
-ועל פרעה ועל הבטחים בו- רצה לומר וכמו שאפקוד על פרעה, כן אפקוד על העמים הבטחים בו:
(כו) -ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד עבדיו, ואחרי כן- מקץ
ארבעים שנה -תשכון- בארצם בלי גלות -כימי קדם^{ס"ו}- וכמו שנאמר ביחזקאל (כט) מקץ ארבעים שנה
וכו' -נאם ה'- <ע"פ רד"ק>:

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{ס"ה} כג. כרתו. המצודות מפרשו כאילו נכתב כירתו, כאילו מדבר עם הכשדים. ועיין בפירושי רד"ק ור"י אברבנאל ז"ל.
^{ס"ו} כי כימי קדם. כלומר, לא תשוב למעלתה שהיה לה בימים מקדם. אלא רק לענין שתשוב להיות במקומה, תהיה כמו
ימי קדם (רד"ק)

(כז) וְאַתָּה אֶל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאֶל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשְׁעֶךָ מִרְחֹק וְאֵת זֶרְעֶךָ מֵאֶרֶץ שָׁבִים וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֲנָן וְאִין מַחְרִיד :
(כח) אַתָּה אֶל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נָאִם יְהוָה כִּי אֶתְּךָ אֲנִי כִּי אַעֲשֶׂה כָּלָה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחָתִיךָ שָׁמָּה וְאֶתְּךָ לֹא אַעֲשֶׂה כָּלָה וְיִסְרָתִיךָ לְמִשְׁפָּט וְנִקָּה לֹא אֲנַקֶּךָ :

פרק מז (א) אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל פְּלִשְׁתִּים בְּטָרָם יָפָה פְּרָעָה אֶת עֲזָה : (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה מֵיָם עֲלִים מִצָּפוֹן וְהָיוּ לְנַחַל שׁוֹטֵף וְיִשְׁטָפוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָה עֵיר וְיֹשְׁבֵי בָּהּ וְזָעְקוּ הָאָדָם וְהַיִּל לֹא יִישָׁב הָאֶרֶץ : (ג) מִקּוֹל שַׁעֲטָת פְּרָסוֹת אֲבִירָיו מִרְעֵשׁ לְרַכְבּוֹ הַמּוֹן גְּלַגְלֵיו לֹא הִפְנוּ אָבוֹת אֶל בָּנִים מִרְפִּיּוֹן יָדַיִם : (ד) עַל הַיּוֹם הַבֹּא לְשִׁדּוֹד

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מז כז-כח): מבטיח שעם ישראל גם הם ישובו לארצם.

(כ ז) -ואתה אל תירא- בא לנחם בני הגולה לבבל, לבל יתייאשו מן הגאולה בראותם שמצרים גלו למקום קרוב וחזרו מהר, והם גלו למרחוק ועדיין לא שבו. ובעבור זה יחשבו פן ישתקעו שמה, לכן אמר ואתה אל תירא -עבדי יעקב ואל תחת ישראל, כי הנני מושעך מרחוק- מארץ מרחק שגליתם שמה - ואת זרעך מארץ שבים, ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחרד- יהיה בשובה ונחת והשקט ושאנן, ואין מי מחרד אותו <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כ ח) -אתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' כי אתך אני כי אעשה כלה- רצה לומר אף אם אעשה כלה -בכל הגוים אשר הדחתך שמה, ואתך לא אעשה כלה- הנה אותך לא אכלה עם כי תהיה בארצם. -ויסרתך למשפט- איסר אותך במשפט הראוי, לגלות אותך למוסר. - ונקמה לא אנקך- ולא אנקה אותך מן העולם, שישאר העולם נקי ממך <עיין רש"י>. רצה לומר לא אכריתך מן העולם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מז א - ז): פורענות לפלשתים

פרק מז (א) -אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא אל פלשתים בטרם יכה פרעה את עזה- היא היתה מארץ פלשתים, ופרעה הכה אותה בעת שחזר מדרכו, שרצה ללכת לעזור לישראל מול הכשדים, כן כתוב בסדר עולם: (ב) -כה אמר ה' הנה מים עלים מצפון- הם הכשדים היושבים בצפון השוטפים כמים רבים. -והיו לנחל שוטף- רצה לומר יאבדו ויכלו, ארץ פלשתים והאנשים הממלאים אותה. -וישטפו ארץ ומלואה עיר ויושבי בה- כל עיר ועיר והיושבים בה. -זעקו האדם- וצעקו בקול מר -והייל כל יושב הארץ: (ג) -מקול שעטת פרסות אביריו- מקול פסיעות פרסות סוסיו החזקים -מרעש לרכבו- ומהרעשת קול שיהיה לרכבו -המון גלגליו- ומקול המיית גלגלי המרכבות יאחזם לחלחלה, עד -לא יפנו אבות על בנים- להצילים -מרפיון ידים- כי ירפו ידיהם ויתיאשו מן ההצלה <ע"פ רש"י>: (ד) -על היום- מוסב למקרא של מעלה, (ועל, כמו בגלגל). לומר, רפיון הידים יהיה בעבור היום ההוא, -הבא לשדוד את כל פלשתים. להכרית לצר ולצידיח- גם המה מארץ פלשתים. -כל שריד עזר- רצה

אֶת כָּל פְּלִשְׁתִּים לְהַכְרִית לְצַר וּלְצִידוֹן כָּל שָׂרִיד עֶזֶר כִּי שָׁדַד יִהְיֶה אֶת
פְּלִשְׁתִּים שְׁאֵרִית אִי כְּפָתוֹר: (ה) בָּאָה קָרְחָה אֶל עֲנָה נְדָמְתָה אֲשַׁקְלוֹן
שְׁאֵרִית עִמָּקָם עַד מָתִי תִתְגַּדְּדִי: (ו) הִוֵּי חָרֵב לִיהְיֶה עַד אָנֹכָה לֹא
תִשְׁקָטִי הָאֶסְפִי אֶל תַּעֲבֹךְ הַרְגָעִי נְדָמִי: (ז) אֵיךְ תִּשְׁקָטִי נִיהְיֶה עֲנָה לָהּ
אֶל אֲשַׁקְלוֹן וְאֶל חוֹף הַיָּם שָׁם יַעֲדָה:

לומר לא ישראל מי שיוכל לעזור במלחמה, כי לא ישאר בהן כי אם נשים וטף. **כי שודד ה'** - רצה לומר
בהשגחת המקום יבוא לה השודד - **שארית אי כפתור**, רצה לומר אף השארית ישודד כי לא ישאר מה
מאי כפתור, וגם היא מארץ פלשתים: (ה) **-באה קרחה אל ענה** - רצה לומר הנה מעזה נתלש
השער מכל וכל ונשארה מוקרחת רצה לומר לא נשאר כלום ממנה כי פעם יכום פרעה ופעם נבוכדנצר. -
נדמתה אשקלון - נכרתה אשקלון - **שארית עמקם** - אף השארית מהיושבים בעמקים עם כי רבים היו. **עד**
מתי תתגודדי - עד מתי תשרטי בשרך מחמת צער אבל כאומר הנה מאז התגודדת ממכת פרעה, ועתה שנית
ממכת נבוכדנצר ועד מתי תתגודדי עוד. ואמר בענין מליצת המקוננים <ע"פ רד"ק>: (ו) **הוי**
חרב לה - כאילו קורא אל החרב ואומר, אתה החרב הבאה בהשגחת ה' -- **עד מתי** - **לא תשקטי** - הלא
כבר הרגת בהם מאז על ידי פרעה, ולכן **האספי אל תערך, הרגעי ודמי** - ומצאי מרגוע ושתוק מלהרוג
עוד: (ז) **-איך תשקטי** - כאילו משיב לעצמו איך אפשר לה להיות בהשקט ומנוחה **והי צוה לה** -
להרוג עוד. **-אל אשקלון** - על אשקלון **ו-אל חוף הים** - ועל כל פלשתים היושבים בחוף הים, **-שם יעדה** -
על המקומות ההם הזמין את החרב להרוג ולאבד <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מח א-יא):

נבואה על פורענות מואב, שהתקיימה על ידי נבוכדנצר, אחרי חורבן בית המקדש (עיין פסוק מ').
בנבואה נאמר המילים 'הלהת מואב', ונאמר 'שאנן מואב'. נראה כי עם מואב, היה באותו זמן אומה
מפורסמת בהצלחתה, ובדרכיה. ומנבא שיבא עליהם שוד, וחרב (פסוק ב), והשמדה (פסוק ח), וגלות (פסוק
זרס').

זמן התקיימות נבואות הפרק: רבינו תם ז"ל (מובא בתוס' מגילה יב, תוס' סוטה ט', ר"ש ידים פ"ד מ"ד,
ויותר בביאור בתוס' רבינו יהודה ברכות כח) מחדש מכת גמרא מגילה יב' שפורענות מואב והגלות

מעין חיים - עיונים וזמור

¹³¹ נבואת ישעיה. בספר ישעיה פרק טו, שם כתוב נבואה דומה מאד לזו, ושניהם על מואב. וכתב רבינו שמשון ז"ל (בפי'
משניות ידים פ"ד מ"ד) שכל נבואת ישעיה היא על נבוכדנצר, כדפירש שם בקונטרס בתחילת הפרשה (כוונתו לרש"י.
אולם ברש"י שבידיו, כתוב בהיפך, שמדבר בסנחריב), כי כל הסגנון הזה, וסגנון של ירמיהו דומין.
ומיהו בישעיה משמע שחורבן סנחריב דכתיב (ישעיה טז ט) לפליטת מואב אריה, ולשארית אדמה. כלומר פליטת אדמה
שישאר סנחריב, יבא נבוכדנצר בשעתו וישחיתם ולשארית אדמתם. ואריה הוא נבוכדנצר דכתיב עלה אריה מסובכו.
ושמא מה ששבו כשפטרם חזקיה (הר"ש מביא סדר עולם שחזקיהו שחרר את שבויי סנחריב וחזרו למקומם) קרי ליה
פליטה (ובאמת כל הפרשה על נבוכדנצר, וקרי ליה פליטה). עד כאן דברי הר"ש.
כלומר רבינו שמשון ז"ל מבעלי התוספות, נוקט שנבואת ישעיה, התקיימה בימי נבוכדנצר. אמנם הפסוקים האחרונים
בישעיה פרק טז התקיימו בימי סנחריב, ג' שנים אחר שהתנבא ישעיה.
ישעיה היה בזמן גלויות שהגלה סנחריב, כמאה וחמישים שנה לפני החורבן. וירמיה היה הרבה זמן אחר כך, בזמן
החורבן. נמצא שנבואת ישעיה על מואב לא התקיימה בימיו, אלא שנים רבות אחר כך.

פרק מח (א) לְמוֹאֵב פֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא אֵל נָבוּ כִּי שִׁדְדָה הַבִּישָׁה נִלְכְּדָה קִרְיָתִים הַבִּישָׁה הַמִּשְׁגָּב וְחִתָּה: (ב) אֵין עוֹד תְּהִלַּת מוֹאֵב בְּחִשְׁפּוֹן חֲשָׁבוּ עָלֶיהָ רָעָה לָכֵן וְנִכְרִיתָנָה מִגּוֹי גַם מִדָּמָן תִּדְמִי אַחֲרֶיךָ תִּלְךְ חֶרֶב: (ג) קוֹל צַעֲקָה מִחֻרּוֹנִים שָׁד וְשָׁכָר גְּדוֹל: (ד) נִשְׁכְּרָה מוֹאֵב הַשְּׁמִיעוּ זַעֲקָה צַעֲרִיָּה [צַעֲרִיָּה]: (ה) כִּי מַעֲלָה הַלְחוֹת [הַלְחוֹתִית] בְּכִי יַעֲלֶה בְּכִי כִּי בְּמוֹרֵד חוֹרּוֹנִים צָרִי צַעֲקַת שָׁכָר שְׁמָעוּ: (ו) נָסוּ מִלָּטוּ נַפְשָׁכֶם וְתַהֲיִינָה פְּעוּלָּעַר בְּמִדְבָּר: (ז) כִּי יַעַן בְּטַחֲךָ בְּמַעֲשֶׁיךָ

המזוכרת כאן, לא התקיימה בימי נבוכדנצר דהיינו ימי ירמיהו, ואף בימי אחשורוש עדיין היו במקומם. אמנם עמון גלו על ידי נבוכדנצר. אבל מואב גם בימי נבוכדנצר לא גלו, ועד זמן סעודת אחשורוש (כמה שנים אחרי מות נבוכדנצר) עדיין היו מואב במקומם.

ר"י (בתוס' יבמות ע"ב) ורבינו שמשון משאנץ (ידים פ"ד מ"ד) חולקים על ר"ת, וסוברים שמואב גם הם כעמון, שניהם לא גלו בימי סנחריב, ואם גלו חזרו למקומם, ובימי נבוכדנצר היו במקומם הראשון, ופורענויות על מואב ועמון המדוברים כאן, מדברים בימי נבוכדנצר שהגלו והחריבם, וכפשוטו.

גם רש"י ורד"ק פסוק מ', סוברים כדעה השניה, וכותבים שנבואה זו התקיימה בימי נבוכדנצר, ושם הוכחנו כן ממדרש (ועיי' הגהות הרמ"ך על הרמב"ם הלכות איסורי ביאה סוף פרק יב').

פרק מח (א) - **למואב** - רצה לומר על מואב אמר **כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל. הוא אל נבו-** יללה יהיה אל נבו. **- כי שדדה, הבישה** - (מואב) כאשר **- נלכדה קריתים**, נתביישה מאד. **- הבישה המשגב, וחתה** - (גם) מקום הנקרא משגב התבישה, ונשברה: (ב) **- אין עוד תהלת מואב** - מעתה לא יהיה עוד ההלול והשבח של מואב, **- בחשבון** - בהיות האויבים בחשבון **- חשבו עליך רעה**, והוא לשון נופל על לשון. (חשבו) ואמרו **- לכו ונכריתנה מגוי** - מהיות עוד גוי. **- גם מדמן תדמי** - גם העיר מדמן תהיה נכרתה, וגם הוא לשון נופל על לשון **<ע"פ רד"ק>**. **- אחריך תלך חרב** - בכל מקום שתברח תלך החרב אחריך להרגך: (ג) **- קול צעקה מחורונים** - (צעקה) יהיה נשמע מעיר חורונים **- שוד** - כי שם יהיה שוד - **ושבר, גדול**: (ד) **- נשברה מואב השמיעו זעקה צעריה צעריה** - הבנים הקטנים שהלכו בשבי **<ע"פ ר"י אברבנאל>**: (ה) **- כי מעלה הלוחית** - אשר בעת יעלה במעלה הר הלוחית להשגב בהר. **- בבכי יעלה בכי** - את הבכי יעלה בבכי, רצה לומר בכל פעם יגביה קול בכי למעלה. **- כי במורד חורונים** - לפי שבמורד חורונים שהיתה בשפל **- צרי צעקת שבר שמעו** - היו הצרים משמיעים צעקת שבר כי הרגו אנשיה וצעקו במר נפש, ולכן עלה במעלה הלוחית להשגב בהר **<ע"פ ר"י אברבנאל>** (ושם לא ישיגום הרודפים, לכן שם אינם צועקים, רק בוכים על קרוביהם, ועל מה שהוכו לפני כן): (ו) **- נסו מלטו נפשכם** - כאילו הנביא מייעץ אותם לברוח להמלט נפשם. **- ותהיינה כערוער במדבר** - כאומר עזבו העושר, ואף כי תהיו חסרים מכל טוב, כמו אילן ערוער הגדל במדבר החסר מכל לחלוחית. מכל מקום טוב להציל את הנפש **<ע"פ ר"י אברבנאל>**: (ז) **- כי יען בטחך^{רס} במעשיך ובאצרותיך** - כי בעבור

מעין חיים - עינינו וזמור

^{רס} ז. יען בטחך. במצודות מפרש בגלל רוב תשוקתך על הממון, לא תברחי ותלכדי. אולם לכאורה לא מוזכר כלל תשוקה. מוזכר בטחון, והיינו שהם סמכו על ממונם הרב, אולי בזה עשו להם מבצרים חזקים, או יתנו שוחד. ועל זה אמר, שלא יועיל בטחון בעושר. ובענין זה ממשיך לומר, שלא יועיל גם הבטחון בפסל שהם עובדים אותו.

וּבְאוֹצְרוֹתֶיךָ גַּם אֶת תְּלַכְדִּי וַיָּצֵא כְּמִישׁ [כְּמוֹשׁ] בְּגוֹלָה פְּהִנּוּ וְשָׁרֵיו יַחַד
[יַחֲדָיו]: (ח) וַיָּבֵא שָׂדֶד אֶל כָּל עִיר וְעִיר לֹא תִמְלֹט וְאָבֵד הָעֵמֶק וְנִשְׁמַד
הַמִּישֹׁר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה: (ט) תָּנוּ צִיץ לְמוֹאֵב כִּי נָצָא תִצָּא וְעָרֶיהָ
לְשִׁמָּה תִּהְיֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֶן: (י) אָרוּר עֲשֵׂה מְלָאכָתָה יְהוָה רְמִיָּה
וְאָרוּר מִנֵּעַ תִּרְבּוּ מְדָם: (יא) שְׁאֲנָן מוֹאֵב מִנְעוּרָיו וְשָׁקֵט הוּא אֶל שְׁמָרָיו
וְלֹא הוֹרֵק מְכָלִי אֶל כָּלִי וּבְגוֹלָה לֹא הִלֵּךְ עַל כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרִיחוֹ
לֹא נָמַר:

אשר כל בטחונך וחשקך היה במעשיך, הם מקנה הצאן והבקר והאוצרות שקבצת, ולזה לא רצית לעזוב ולברוח מהם. **גם את תלכדי** - לכן מלבד שהאויב יקח הכל, ולא יהיה לאל ידך למחות בידו אלא שגם את תלכדי בידו. **וַיֵּצֵא כְּמוֹשׁ בְּגוֹלָה** - הוא האלוה של מואב ויצא גם הוא בגולה, כי האויב יקח פסלו העשוי מזהב וכסף. **כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחַד** - וכֹּהֲנָיו עֲמֹ וְשָׂרָיו מוֹאֵב <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ח) **וַיָּבֵא שָׂדֶד אֶל כָּל עִיר** - מערי מואב. **וְעִיר לֹא תִמְלֹט** - אף אחת מהן. **וְאָבֵד הָעֵמֶק** - ערי העמק. **וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר** - ערי המישור. **אֲשֶׁר אָמַר ה'** - (וכמו כאשר), רצה לומר, הואיל וה' אמר כן יקום <ע"פ רד"ק>: (ט) **תָּנוּ צִיץ לְמוֹאֵב** - תנו כנף למואב, **כִּי נָצָא תִצָּא** - כי עוף תעוף. והוא ענין מליצה, ורצה לומר בחפזון תצא בגולה **פִּירוּשׁ א'** ברש"י ורד"ק, **וְעָרֶיהָ לְשִׁמָּה תִּהְיֶינָה, מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֶן** - ממה (מחמת) שאין מי יהיה יושב בהן: (י) **אָרוּר עֲשֵׂה מְלָאכָתָה ה'** ^{רמ"ט} **רמיה** - אמר כנגד המשחיתים, ארוור יהיה מי שיעשה במרמה מלאכת השחתת מואב, שהיא שליחותו של מקום. **וְאָרוּר מִנֵּעַ חֲרִבּוֹ** - כפל הדבר במילים שונות. **מְדָם** - מלשפוך דם <ע"פ רש"י>: (יא) **שְׁאֲנָן מוֹאֵב מִנְעוּרָיו** - מעת היה לעם ישב בשלוה **וְשָׁקֵט הוּא אֶל שְׁמָרָיו** - והיה שוקט ומונח במקומו, כיון הנח על שמריו שאינו מפיג טעמו. **וְלֹא הוֹרֵק מְכָלִי אֶל כָּלִי** - דומה הוא אל היין אשר לא הורק מהכלי שהושם בו בתחלה אל כלי אחר. ולתוספת ביאור אמר - **וּבְגוֹלָה לֹא הִלֵּךְ** - שלא הלך מעולם בגולה כי ישב בארצו מעת שנתיישב בה. **עַל כֵּן** - הואיל ולא הורק מכלי אל כלי, לכן **עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרִיחוֹ לֹא נָמַר** - נשאר בו הטעם ולא נחלף הריח. רצה לומר לפי שישב בשלוה לכן היה ממולא בכל טובה. ולפי שהמשילו ליין אמר לשון הנפול ביין שאם היין נשאר בכלי ששמוהו בו בתחלה נשאר בו הטעם והריח, ולא כן כשמריקין אותו מכלי אל כלי <ע"פ רד"ק>, מה שמפרש, 'נמר' לשון תמורה וחילוף, הוא <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מח יב-לט):

נראה כי בפרשה זו הנוספת, אינו מוסיף עוד גזרה על מואב. רק כאן ראה הנביא את מפלתם, ביתר פרטים, וכן ראה את סיבת עונשם.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{רמ"ט} י מלאכת ה'. מה שקרא לזה מלאכת ה', וקילל את המתעצל, מה שלא אמר כן בשאר אומות, כי קצף ה' גדול עליו, לפי שהקב"ה הזהיר את ישראל, ואמר 'אל תצר את מואב', והם הרשיעו לעשות להם (רד"ק). הנה על אף שהיו אומות שהרעו יותר לישראל, כמו אשור ובבל, בכל זאת הקצף היותר גדול, הוא על כפיות טובה.

(יב) לִכְן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם יְהוָה וְשִׁלַּחְתִּי לוֹ צְעִים וַצַּעְהוּ וְכָלְיוּ יִרְיָקוּ וְנִבְלִיָּהֶם יִנְפְצוּ: (יג) וּבֶשׂ מוֹאֵב מִכְמוֹשׁ פֶּאֶשֶׁר בֶּשׂוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל מִבְּטָחָם: (יד) אֵיךְ תֹּאמְרוּ גְבוּרִים אֲנַחְנוּ וְאֲנָשֵׁי חֵיל לְמַלְחָמָה: (טו) שָׂדֵד מוֹאֵב וְעָרִיָּה עָלָה וּמִבְּחַר בְּחוּרָיו יִרְדּוּ לְטָבַח נָאִם הַמֶּלֶךְ יְהוָה צָבָאוֹת שְׁמוֹ: (טז) קָרוֹב אִיד מוֹאֵב לְבּוֹא וּרְעֵתוֹ מִהֲרָה מָאֵד: (יז) גָּדוּ לוֹ כָּל סִבְיָיו וְכָל יִדְעֵי שְׁמוֹ אָמְרוּ אֵיכָה נִשְׁפָּר מִטָּה עַז מִקֵּל תִּפְאָרָה: (יח) רְדִי מִכְבוֹד יִשְׁבִּי [וְשָׁבִי] בְּצִמָּא יִשְׁבֶּת בֵּת דִּיכּוֹן פִּי

הנביא מתאר שיפלו ביד האויב בקלות. ודבר זה הוא כנגד מה שהיו בוטחים באל כמוש, וגם כנגד מה שהיו מתגאים בגבורתם. כי כאשר יפלו בקלות, הוא יותר בושה, כי בכך תראה חולשתם לכל.

בהמשך, הנביא ממשיך את רעתו כאילו ישתה מואב יין עד שישתכר, כלומר יבא לבזיון רב, בפרט שלפני כן היה לו פאר מיוחד, כך שיפול מאיגרא רמא (גג גבוה) לבירא עמיקתא. והטעם להשפלה מיוחדת זו, הוא, כי הוא העיז על הקב"ה לומר שכביכול אינו יכול להציל את עמו, וכן שחק על עם ישראל, בזמן חורבן בית המקדש.

ומזכיר עוד חטא, שהיה מתגאה על האומות, ומאיים שישמידם. כנגד זה ניבא עליהם, בכי רב ומיוחד, וזעקה גדולה. וכן ניבא עליו (פסוק לט) שיהיה לשחוק לכל סביביו. בעבור חטא זה¹⁷.

(י ב) -לִכְן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם ה' וְשִׁלַּחְתִּי לוֹ צְעִים- אשלח עליו מניעים ומטלטלים -וַצַּעְהוּ- ויניעו אותה בגולה. -וְכָלְיוּ יִרְיָקוּ- ישפכו היין מן כליו -וְנִבְלִיָּהֶם יִנְפְצוּ- וישברו נבלי היין. רצה לומר האויב יקח עושרם ואתם יהרוג בחרב, ולפי שהמשילים ליין אמר לשון הנופל ביין <ע"פ ר"י אברבנאל>. ונראה שבתיאור את כיבוש האויב כהורקת יין, מלמד שהוא ינצחם בקלות, ולכן הבושה תהיה יותר גדולה, כלהלן): (י ג) -וּבֶשׂ מוֹאֵב מִכְמוֹשׁ- יכלמו מכמוש אלהיהם, כי אז יראו שאין בו כח להציל, והבל נחלו (בפרט שהאויב גבר עליהם בקלות). -כֹּאשֶׁר בֶּשׂוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל מִבְּטָחָם- כמו שנתביישו ישראל על כי בטחו בעגל הזהב שעמד בבית אל, כי כשגלו מארצם ראו שלא היה בו ממש: (י ד) -אֵיךְ תֹּאמְרוּ- אל מול מואב יאמר, איך תאמרו -גְבוּרִים אֲנַחְנוּ וְאֲנָשֵׁי חֵיל לְמַלְחָמָה- וכאומר ואיו אם כן גבורתכם: (ט ו) -שָׂדֵד מוֹאֵב, וְעָרִיָּה עָלָה- המון עריה נפסק ונסתלק <ע"פ רד"ק>. -וּמִבְּחַר בְּחוּרָיו יִרְדּוּ לְטָבַח, נָאִם הַמֶּלֶךְ ה' צָבָאוֹת שְׁמוֹ- רצה לומר הואיל והוא גזירת המקום הרי היא כאלו כבר נעשתה <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ט ז) -קָרוֹב אִיד מוֹאֵב לְבּוֹא וּרְעֵתוֹ מִהֲרָה מָאֵד- מאד תמהר לבוא, וכפל הדבר במילים שונות: (י ז) -גָּדוּ לוֹ- דרך השומע מאבדן דבר חשוב, לנוד בראש (מניע ראשו מימין לשמאל ומשמאל לימין) דרך קינה ואבל -כָּל סִבְיָיו- אשר הכירו בו. -וְכָל יִדְעֵי שְׁמוֹ, אָמְרוּ אֵיכָה נִשְׁפָּר מִטָּה עַז- בענין הגבורה היה כמטה חזק. -מִקֵּל תִּפְאָרָה- בענין היופי והעושר <ע"פ ר"י אברבנאל>: (י ח) -רְדִי מִכְבוֹד- מן הכבוד שהיה לך מאז רדי ממנה -וְשָׁבִי בְּצִמָּא-

מעין חיים – עיונים ומוסר

¹⁷ צפניה (ב ח-ז), ויחזקאל (כח ט) ניבאו גם הם על מואב אך בקצרה. נביאים אלו היו ממש בימי ירמיה. נבואת צפניה דומה בענינה לנבואת ירמיה, ואילו נבואת יחזקאל היא יותר קצרה משל צפניה. כאמור לעיל (הקדמה לפסוק א) ישעיה ניבא גם הוא נבואה זו (בפרק טו טז) אף שהיה בתקופה של יותר ממאה שנה לפני כן.

שָׁדַד מוֹאֵב עָלָה בְּךָ שַׁחַת מִבְּצָרֶיךָ: (יט) אֶל דֶּרֶךְ עֲמָדֵי יִצְפִּי יוֹשֶׁבֶת עָרוּרָעַר שְׁאֵלִי נֹס וְנִמְלָטָה אִמְרֵי מָה נִהְיָתָה: (כ) הַבִּישׁ מוֹאֵב כִּי חָתָה הִילִילִי [הִילִילוּ] וְיָצְקִי [וְיָצְקוּ] הַגִּידוּ בְּאָרְנוֹן כִּי שָׁדַד מוֹאֵב: (כא) וּמִשְׁפָּט בָּא אֶל אֶרֶץ הַמִּישֹׁר אֶל חִלּוֹן וְאֶל יַהֲצָה וְעַל מוֹפָעַת [מִיפָּעַת]: (כב) וְעַל דִּיבּוֹן וְעַל נָבו וְעַל בֵּית דְּבָלְתִּים: (כג) וְעַל קְרִיתִים וְעַל בֵּית גָּמוּל וְעַל בֵּית מְעוֹן: (כד) וְעַל קְרִיּוֹת וְעַל בְּצָרָה וְעַל כָּל עָרֵי אֶרֶץ מוֹאֵב הִרְחָקוֹת וְהַקְרִיבוֹת: (כה) נִגְדָּעָה קֶרֶן מוֹאֵב וַיִּזְעְלוּ נִשְׁפָּרָה נָאֻם יְהוָה: (כו) הַשְׁפִּירָהּ כִּי עַל יְהוָה הַגְדִּיל וְסָפַק מוֹאֵב בְּקִיאוֹ וְהָיָה לְשֹׁחַק גַּם הוּא: (כז) וְאִם לֹא הַשְׁחָק הָיָה לָךְ יִשְׂרָאֵל אִם בְּגִנָּבִים

כדרך הגולים. -ישבת בת דיבון כי שדד מואב עלה בך- האויב ששדד כל ארץ מואב, עלה גם בך ו-שחת מבצריך-, ולא יכלת להשגב בהן מפני האויב (נראה כי דיבון היתה עיר מבצר, ועיר עשירה): (יט) -אל דרך עמדי יצפי יושבת ערוער- היושבת בערוער עמדי על הדרך והביטי לראות את הבאים, -שאלי נס ונמלטה- ושאלי אז לאיש הנס מהמלחמה, או לאשה הנמלטה <ע"פ רד"ק> ו-אמרי- להם דרך שאלה, -מה נהיתה- במלחמה, אם השאירו שארית <ע"פ רש"י>: (כ) -הביש מואב- עיר מואב ראש המקום, נתיישה, -כי- גם היא -חתה- ונשברה, ולכן -הילילי- עשי יללה -זועקי- במר נפש. -הגידו בארנון^{רצא}- העומדת בגבול ארץ מואב <ע"פ רד"ק> -כי שדד מואב-: (כא) - ומשפט- משפט אלהים -בא אל- הערים היושבים ב-ארץ המישור- וחזר ופירש -אל חלון ואל יחצה ועל מיפעת- והם שמות מקומות: (כב) -ועל דיבון ועל נבו ועל בית דבלתים-: (כג) -ועל קריתים ועל בית גמול ועל בית מעון-: (כד) -ועל קריות ועל בצרה ועל כל ערי ארץ מואב הרחקות והקרבות- הרחוקות מארנון והקרובות לה: (כה) -נגדעה קרן מואב- נכרתה ממשלת מואב <ע"פ רד"ק> -חורע נשברה- וכח זורעו נשברה -נאם ה'-: (כו) -השכירה- מאמר הנביא אל מול האויב, תנו למואב הרבה שכר ויין, למען ישתכר. רצה לומר הביאו עליו בלבול הדעת להיות כמו השכור. -כי על ה' הגדיל- רצה לומר שדבר גדולות על ה' לבזות כלפי מעלה, ולומר שלא היה בידו להושיע את עמו. -וספק מואב בקיאו- וכאשר ישתכר יתגולל ויתחפך לחבוט עצמו בארץ, על המאכל שהקיא, כדרך השכור. ורצה לומר ישיגהו האבדון והכליון, בעבור בלבול הדעת. ולפי שהמשיל לשכור, אמר לשון הנופל בשכור. -והיה לשחק גם הוא- כמו שהיו לו לשחק בעת גלו (בני ישראל) לבבל, כן

מעין חיים – עינינו זמור

^{רצא} כ. הגידו בארנון. מפרש המצודות, העומדת בגבול מואב. וכן מפרש המצודות בפסוק כד'. ובאמת כן נאמר (במדבר כא יג) כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי.

אך בכל זאת צריך עיון, הרי חלק מערי מואב המוזכרים בפרשה, הם באמת נחלת ראובן כגון יחצה, ערוער, נבו, ועוד. ערים אלו הם מצפון לארנון. והם ערי מואב שכבש סיחון, ובכך הותרו לבני ישראל. ואחרי שהגלה סנחריב את שבט ראובן, באו בני מואב וחזרו והתיישבו בנחלת ראובן, וכמו שפרש"י בישעיה (טז ח). נמצא שבשעה זו ארנון אינו גבול מואב.

ונבאר יותר, ארנון מגיע ממזרח ומגיע עד ים המלח. דרומה לארנון הוא ארץ מואב שלא כבשו בני ישראל, כי לא כבש אותה סיחון מלך האמורי. מארנון וצפונה שם כבש סיחון את מואב, ושם היא נחלת ראובן שם נמצא נבו, ערוער, חשבון, יחצה. יותר צפון מראובן הוא נחלת גד (שהוא סמוך לארץ עמון, ואכן משגלו גד וראובן, נטלו עמון את נחלת גד, כמו שנאמר להלן מט א). וקשה לכאורה הלא כעת ארנון גבול מואב.

נִמְצָאָה [נִמְצָא] פִּי מִדִּי דְבָרֶיךָ בּוֹ תִתְנוּדָד: (כח) עֲזָבוּ עָרִים וְשָׁכְנוּ
בְּסֹלֶעַ יֹשְׁבֵי מוֹאָב וְהָיוּ כִּיּוֹנָה תִקְנֶן בְּעִבְרִי פִי פָּחַת: (כט) שְׁמַעְנוּ גְאוּן
מוֹאָב גְּאָה מָאד גָּבְהוּ וּגְאוּנוֹ וּגְאֹנָתוֹ וְרָם לָבּוֹ: (ל) אֲנִי יִדְעָתִי נָאִם יְהוָה
עֲבַרְתוּ וְלֹא כֵן בְּדָיו לֹא כֵן עָשׂוֹ: (לא) עַל כֵּן עַל מוֹאָב אֵילִיל וְלִמּוֹאָב
כָּלָה אֲזַעֵק אֶל אֲנָשֵׁי קִיר חֲרַשׁ יְהֻגָה: (לב) מִבְּכִי יַעֲזֹר אֶבְכָּה לָךְ הַגֶּפֶן
שִׁבְמָה נְטִישְׁתִּיךָ עֲבָרוּ יָם עַד יָם יַעֲזֹר נִגְעוּ עַל קִיצֶיךָ וְעַל בְּצִירֶיךָ שֶׁדָּד
נָפַל: (לג) וְנִאֲסָפָה שְׁמִחָהּ נָגִיל מִפְּרִמָּל וּמֵאֲרָץ מוֹאָב וַיֵּין מִיָּקְבִים

יהיה גם הוא לשחוק <ע"פ רד"ק>: (כו) -ואם לוא השחק היה לך ישראל- וכי לא היה לך
ישראל לשחוק, (הלא כן שחקת מישראל, ועל כך הטענה מדוע שחקת עליו). -אם בגנבים נמצא- האם היה
נמצא בחבורת גנבים לשחוק בו (כשתופסים גנב, הדרך לצחוק עליו), -כי מדי דברך בו תתנווד- אשר
מתי שדברת ממנו היית מניד בראש דרך לעג, כאילו היה נמצא בחבורת הגנבים <ע"פ רד"ק>:
(כח) -עזבו ערים- לכן בגמול זה, אתם יושבי מואב עזבו הערים -ושכנו בסלע ישיבי מואב-
ונסו משם והסתירו לשכון על הסלע. רצה לומר שמה תהיו בטוחים מן האויב, כי לא יוכל לקרב אליכם,
והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת- ותהיו אם כן כיונה העושה לעצמה קן בעברי פי הפחת (וסמוך לבור
עמוק, וכדומה), לבל יוכלו אנשים לקרב אליה מפני הפחת <ע"פ רד"ק> (ודבר זה הוא השפלה גדולה
לגיבור, שעליו להחבא, כמו היונה שהיא החלשה ביותר): (כט) רעב-שמענו- מאמר הנביא בשם
העמים, הנה שמענו את -גאון מואב גאה מאד- אשר נתגאה מאד. -גבחו וגאונו וגאותו ורם לבו- כפל
הדבר רבת פעמים, לפי מרבית הגאווה <ע"פ רד"ק>: (ל) -אני ידעתי נאם ה' עברתו- מה שברוב
גאותו הוא מתמלא עברה על העמים להשמיד ולאבד (והוא היה אוהב להתפאר, ולומר שהוא ישמיד את
העמים האחרים). -ולא כן- אבל לא כן יהיה, כי אין לאל ידו. -בדיו- הדברים שהוא בודה מלבו ומגום
(באיומיו), -לא כן עשו- לא עשו כן (הדיבורים לא יפעלו מעשה). כי לא יצלח בהם ולא יקיים מחשבתו
<ע"פ רד"ק> רעב: (לא) -על כן על מואב איליל- הואיל וגאה מאד והושפל גאותו ויש בזה צער
גדול יותר), לכן איליל על מואב, ואמר הנביא בלשון אנשי מואב שהם יילילו. -ולמואב כלה- על כל
מואב -אזעק. אל אנשי קיר חרש יהגה- רצה לומר לבי יהגה ויהמה <ע"פ ר"י> אברבנאל:
(לב) -מבכי יעזר- מעין הבכי שבכיתי על אבדן יעזר (שחרבה בעבר לפני הנבואה) (ואפילו לפני
נבואת ישעיה, עיי' ישעיה טז ט, אבכה בבכי יעזר), בזה הענין עצמו אבכה בעבורך -הגפן שבמה- על
אבדן גפני שבמה, כי היתה מקום מרבית גפנים. -נטישותיך- התפשוטות ענפך -עברו- את הים- רצה לומר
הגולים גלו למרחוק. -עד ים יעזר נגעו- היו מנוגעים ונגפים (והגיעו) עד הים הסמוך ליעזר. -על קיצך ועל
בצורך שדד נפל- על פירות הקיץ וענבי הגפן חנה האויב השודד <ע"פ רש"י>. אלא שרש"י מפרש

מעין חיים – עיונים וזוסר

^{רעב} כט. את הנבואה שמכאן עד פסוק לח', ניבא ישעיה הנביא, בישיעה פרק טו טז, בכל זאת אינו אותם מילים ממש.
אחת דבר ה', שנים זו שמעתי, שאת אותה נבואה שני נביאים מתנבאים, כל אחד בסגנון אחר.

^{רעב} ל. בישיעה טז ו, גם כן נאמר פסוק זה, אך שם פירש באופן אחר.

השפתי לא ידרך הידד הידד לא הידד: (לד) מועקת חשבון עד אֶלְעֵלָה עד יֵהֵן נִתְּנוּ קוֹלָם מַצְעַר עַד חֲרָנִים עֲגֹלַת שְׁלִשָּׁה כִּי גַם מִי נִמְרִים לְמַשְׁמוֹת יֵהִיו: (לה) וְהַשְׁבֵּתִי לְמוֹאֵב נָאִם יִהְיֶה מַעֲלָה בָּמָה וּמִקְטִיר לְאַלְהֵיו: (לו) עַל כֵּן לִבִּי לְמוֹאֵב כַּחֲלָלִים יִהְיֶה וּלְבִי אֶל אֲנָשֵׁי קִיר חָרַשׁ כַּחֲלָלִים יִהְיֶה עַל כֵּן יִתְּרַת עֲשֵׂה אֲבָדוֹ: (לז) כִּי כָל רֹאשׁ קָרְחָה וְכָל זָקֵן גִּרְעָה עַל כָּל יָדָיִם גִּדְּדַת וְעַל מִתְּנִים שָׁק: (לח) עַל כָּל גִּגּוֹת מוֹאֵב וּבְרַחֲבֹתֶיהָ כָּלָה מִסְפָּד כִּי שְׁבַרְתִּי אֶת מוֹאֵב כְּכֹלִי אֵין חִפְץ בּוֹ נָאִם יִהְיֶה: (לט) אֵיךְ חֲתָה הִילִּילוּ אֵיךְ הִפְּנָה עֶרְף מוֹאֵב פּוֹשׁ וְהִיָּה מוֹאֵב לְשֹׁחַק וּלְמַחְתָּה לְכָל סְבִיבָיו:

שהנמשל של נטיותיו, אינו על העם כהרד"ק, אלא הוא על הגיבורים. ובאמת המצודות עצמו, בישעיה טז מפרש כך: (ל ג) -וּנְאֻסָּפָה- מעתה כלה -שמחה וגיל- מן -מכרמל ומארץ מואב- כי לא תגדל שם מאומה. -דין מיקבים השבתי לא ידוד הידד- לא ידרכו ענבים בקול ענות הידד (דרך דורכי הענבים לצעוק הידד לזרז זה את זה, וכן נאמר הידד כדורכים יענה, לעיל כה). -הידד לא הידד- רצה לומר הנה מאז היה נשמע קול הידד, אבל מעתה לא ישמע קול הידד. וכפל הדבר לחזק: (לד) -מועקת חשבון- רצה לומר מן הועקת של חשבון -עד אלעלה- הנה נתנו קול רם להיות נשמע -עד יֵהֵן נתנו קולם. מצוער- רצה לומר וכן מן הועקת של צוער -עד חרנים- שהיה נשמע עד יֵהֵן. -עגלת שלישית- רצה לומר כן יגדל כך הועקה אתה ארץ מואב, מדינה חשובה כעגל השלישי לבטן המעולה ביותר >ע"פ רד"ק>. -כי גם מי נמרים למשמות יֵהִיו- מי נהר נמרים יֵהִיו שממה, רצה לומר יחרב מימיה. ולפי שכל שבח ארץ מואב במרעה שמן ודשן, לכן אמר בחורבנה שיחרב מימיהם ותכלה המרעה: (לה) -והשבתי למואב נאם ה' מעלה במה- לא יהיה מי מעלה עולה על הבמה -ומקטיר לאלהיו- כי יהיו טרודים באבלם: (לו) -על כן לבי למואב- בעבור גודל החורבן ואמר בלשון מואב. -כחלילים יהמה- כהמיית החלילים כן יהמה לבי על חורבן מואב. -אל אנשי- בעבור אבדן אנשי -קיר חרש. על כן יתרת עשה- על אשר יתרון העושר ומרבית ההון שקבץ את הכל -אבדו- >ע"פ רד"ק>: (לז) -כי כל ראש קרחה- כי ימרטו שערות ראשה וישאר קרחה. -וכל זקן גרעה- יתלשו השערות ונחסר מהם. -על כל ידים גדת- שריטות בבשר מחמת צער ואבל >ע"פ רד"ק>. -ועל מתנים שק- כיסוי שק וגם הוא ענין צער ואבל: (לח) -על כל גגות מואב וברחבתיה כלה מספד- בכלום ישמע קול מספד. -כי שברתי את מואב ככלי אין חפץ בו- אין בו צורך -נאם ה': (לט) -איך חתה, הילילו- ביללה יאמרו איך חתה, -איך הפנה ערף- מול האויב בעת ניסה -מואב בוש- והנה נתיבש. -והיה מואב לשחק- כל סביביו ישחקו עליו -ולמחתה לכל סביביו- והוא יהיה להם למחתה ופחד, כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מז מ-מז):

צריך להתבונן מה מוסיף בפרשה זו. זה וודאי שהכוונה כאן על בבל, ולא שיש כאן פורענות נוספת בזמן

(מ) **פי כה אמר יהוה הנה כנָשֶׁר יִדְאָה וּפְרֵשׁ כְּנָפָיו אֶל מוֹאֵב:** (מא) **נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת וְהַמְצָדוֹת נִתְפָּשָׁה וְהָיָה לָב גְּבוּרֵי מוֹאֵב בַּיּוֹם הַהוּא כָּלֹב אִשָּׁה מְצָרָה:** (מב) **וְנִשְׁמַד מוֹאֵב מֵעַם פִּי עַל יְהוָה הַגְּדִיל:** (מג) **פָּחַד וּפָחַת וּפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאֵב נָאִם יְהוָה:** (מד) **הֲנִיס [הַנָּס] מִפְּנֵי הַפָּחַד יִפֹּל אֶל הַפָּחַת וְהֵעֵלָה מִן הַפָּחַת יִלְכֹּד בְּפָח פִּי אֲבִיא אֵלֶיָּה אֶל מוֹאֵב שְׁנֵת פְּקֻדָּתָם נָאִם יְהוָה:** (מה) **בְּצֹל חֲשָׁבוֹן עֲמָדוֹ מִכַּח נָסִים פִּי אֵשׁ יֵצֵא מִחֲשָׁבוֹן וְלִהְבֶּה מִפִּינְ סִיחוֹן וְתֹאכַל פֶּתַח מוֹאֵב וְקִדְקֹד בְּנֵי שֹׁאֹן:** (מו) **אוֹי לֶךְ מוֹאֵב אֲבָד עִם כְּמוֹשׁ פִּי לִקְחוֹ בְּנִיךָ בְּשִׁבִּי וּבְנֹתֶיךָ בְּשִׁבְתִּי:** (מז) **וְשִׁבְתִּי שְׁבוֹת מוֹאֵב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָאִם יְהוָה עַד הֵנָּה מְשַׁפֵּט מוֹאֵב:**

אחר, שכן מבואר במדרש רבה שמיני יג ה, שמדובר בנבוכדנצר. וכמו שכתבו הרד"ק ור"י אברבנאל, בפסוק מ'. אם כן מה מוסיף כאן, אם ענין אחד הוא, מדוע לא צורפו פסוקים אלו עם הפרשה הקודמת.

מדברי ר"י אברבנאל כאן, נראה כי פרשה זו שונה מהקודמת לה, בדרגת הנבואה ובבהירותה. דבר זה נלמד מהמילים הראשונות 'כי כה אמר ה'.' מילים אלו מלמדות שהנביא שמע מילים ברורות, ואילו לפני כן, יתכן שראה חזון ומראה, ופירשה ברוח הקודש (עיי' מורה נבוכים ב מה, שיש כמה מעלות בנבואה). אבל זה קשה, הרי בפסוק הראשון שבפרק, נאמר גם כן, כה אמר ה', מה ההבדל.

ונראה שמוסיף שהאויב יבא בפתאום, ובאופן שיגרום פחד מיוחד. וכן מנבא שישוּבו לארצם.

(מ) **כי כה אמר ה' הנה כנָשֶׁר יִדְאָה** - האויב יעופף כנשר, **וּפְרֵשׁ כְּנָפָיו אֶל מוֹאֵב** - ויפרוש כנפיו לבוא אל מואב, רצה לומר חיש קל יבוא וכנשר המעופף <ע"פ רד"ק>: (מא) **נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת** - כל אחד מהערים תהיה נלכדה, **וְהַמְצָדוֹת נִתְפָּשָׁה** - וכל אחד מהמגדלים, תהיה נתפשה <עיי' רד"ק>. **וְהָיָה לָב גְּבוּרֵי מוֹאֵב בַּיּוֹם הַהוּא כָּלֹב אִשָּׁה מְצָרָה** - כמו לב האשה כשהיא מצרה, כי אז נשברה לבה עד מאד: (מב) **וְנִשְׁמַד מוֹאֵב מֵעַם** - מהיות עוד עם. **כִּי עַל ה' הַגְּדִיל** - דבר גדולות לבנות כלפי מעלה, בעת גלו ישראל, כי אמר אז שאין יכולת בהמקום לעזור את עמו <ע"פ תרגום>: (מג) **פָּחַד וּפָחַת וּפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאֵב נָאִם ה'** - עליך מואב יבוא פחד ופחת ופח, רצה לומר צרות משונות ומרובות: (מד) **הֲנִס מִפְּנֵי הַפָּחַד** - מי שיניס ממקום הפחד. **יִפֹּל אֶל הַפָּחַת, וְהֵעֵלָה מִן הַפָּחַת יִלְכֹּד בְּפָח** - רצה לומר אם ינצל מצרה אחת תדביקהו השנית, ואם ימלט מהשנית ילכד בשלישית. **כִּי אֲבִיא אֵלֶיָּה אֶל מוֹאֵב שְׁנֵת פְּקֻדָּתָם נָאִם ה'** - אביא אל מואב (את) השגחת הבאת הרעה, הראויה להם: (מה) **בְּצֹל חֲשָׁבוֹן עֲמָדוֹ מִכַּח נָסִים** - רצה לומר הנסים מן המלחמה מסבת העדר הכח, עמדו לחסות בצל חשבון כי לא יכלו לנוס עוד. **כִּי אֵשׁ** - רצה לומר והנה שם נפלו כי אש יצאה מחשבון, רצה לומר האויב יצא משם להאבדם. **מִבֶּן סִיחוֹן** - היא חשבון שהיתה מאז של סיוחן מלך האמורי, וכפל הדבר במילים שונות. **וְתֹאכַל פֶּתַח מוֹאֵב** - האויב האביד שארית מואב. **וְקִדְקֹד בְּנֵי שֹׁאֹן** - ואכלה קדקוד מואב, המרימים קול שאון בגאווה ובגודל לבב. ורצה לומר אבדו השארית (זהו פתח), וראשי העם (זה קדקוד) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (מו) **אוֹי לֶךְ מוֹאֵב, אֲבָד עִם כְּמוֹשׁ** - העם שעובדים לעבודה זרה כמוש,

פרק מט (א) לְבָנֵי עֲמֹן פֶּה אָמַר יְהוָה הֶבְנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ מִדּוֹעַ יִרְשׁ מִלְכָּם אֶת גֹּד וְעָמּוֹ בְּעָרָיו יֵשֵׁב: (ב) לֶכֶן הִנֵּה יָמִים בָּאִים

הנה נאבד, **כי לקחו בניך בשבי ובנתיך בשבי:** (מז) **ושבתי שבות מואב** - אשיב בני השבי ממואב. **באחרית הימים נאם ה'** - רצה לומר אחר זמן רב (אבל אין הכוונה בימי משיח לעתיד לבא, כי על אז נאמר (במדבר כד יז) בהיפר, ומחץ פאתי מואב) **ע"פ ר"י אברבנאל**. **עד הנה משפט מואב** - רצה לומר עד הנה נאמר משפט פורעניות של מואב:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט א - ו): פורענות לעמון.

ארץ בני עמון, נמצאת מזרח לנחלת גד (וראובן), וכאשר גלו בני גד וראובן, כבשו עמון את ארץ גד הסמוך להם, ובאמת לפני שנכנסו בני ישראל לארץ, היה מקום זה ביד עמון, וסיוחן כבש אותו מעמון, וגד מסיחון, כמבואר בשופטים פרק יב' (אולם עיין ר"ש ידים פ"ד מ"ד, ותוס' רבינו יהודה ברכות כח' בשם ר"ת ז"ל, שאמר שהערים של עמון המוזכרים כאן - עי, רבה, אינם ערים מארץ עמון הראשונה, אלא במקום שהגלה אותם סנחריב, קראו לערים אחרות על שם הראשונות).

פרק מט (א) **לבני עמון**^{רע} - רצה לומר על בני עמון^{רע} אמר **כה אמר ה' הבנים אין לישראל** - וכי אין לישראל בנים לרשת ארצם. **אם יורש אין לו** - כפל הדבר במילים שונות. **מדוע ירש מלכם את גד** - כי כשגלו בני גד ובני ראובן על ידי מלך אשור באו בני עמון וישבו בנחלת גד, ולכן אמר מדוע ירש מלכם - (שזהו שמו של) העבודה זרה שלהם - את גד. **ועמו בעריו ישב** - עמו של מלכם **ע"פ רש"י**: **(ב) לכן הנה ימים באים נאם ה', והשמעתי אל רבת בני עמון** - (עיר רבה) היא היתה עיר

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{רע} א. לבני עמון. מדוע לא נאמר לעמון, כמו שנאמר בתחילת פרק מח' למואב. באמת גם בכל המקרא כולה, נקראת אומה זו בשם בני עמון ולא בשם עמון. וכתב הגר"א ז"ל (חומש הגר"א דברים ב יט, בשם אדרת אליהו כתב יד), כי המילה בני, הוא עצם שם האומה, שכן נאמר בבראשית (נט לח) והצעררה גם הוא ילדה בן ותקרא שמו 'בן עמי', הוא אבי 'בני עמון' עד היום. עד כאן דבריו. אמנם פעם אחת נאמר עמון ללא בני, והוא בתהילים (פג) גבל ועמון ועמלק, וצריך ביאור.

^{רע} א. לבני עמון. מצינו בחז"ל ביאור על מה נעשו עמון ומואב. ארבעה דברים טובים הטיב אברהם ללוט, (א',) היה תלמידו) הלא הוא דכתיב וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט (בראשית יב). בי וגם ללוט התולך את אברהם היה צאן ובקר ואהלים (בראשית יג ה). ג. וישמע אברהם כי נשבה אחיו... וישב את כל הרכוש וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב (בראשית יד טו). ד' ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט (בראשית יט טז).

וכך היו צריכין לפרוע להם טובות. א. הלא הוא דכתיב. וישלח מלאכים אל בלעם וגו' ועתה לכה נא ארה לי וגו' וילכו זקני מואב וזקני מדן וגו', ב. {ויחזק ה' את עגלון מלך מואב} ויאסף אליו את בני עמון וגו' (שופטים ג), ג. ויהי אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמם מהעמונים על יהושפט (ד"ה ב' כ'), ד. והדין ידו פרש צר על כל מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך (איכה א' י).

וכנגד עמדו ארבעה נביאים וחתמו עליהם גור דינם ואלו הן ישעיה ירמיה יחזקאל וצפניה ישעיה אמר (ישעיה ט"ו) משא מואב כי בליל שד ער מואב נדמה כי בליל שד קיר מואב נדמה. ירמיה אמר 'הנה ימים באים נאם ה' והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שממה ובנותיה באש תצתנה וירש ישראל את יורשיו אמר ה'. יחזקאל אמר (יחזקאל כ"ה) לבני קדם על בני עמון ותתניה למורשה למען לא תזכר בני עמון בגוים וכתוב (שם) ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני ה'. צפניה אמר (צפניה ב') לכן ח' אני נאם ה' צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה ממשך חרול ומכרה מלח ושממה עד עולם שארית עמי יבזום ויתר גוי יתחלום (מדרש רבה איכה א לח. בראשית מא ג).

במדרש זה אנתנו מוצאים ביאור על איזה חסידים נעשו. ועיין עוד ברש"י ישעיה טו ז, שמביא בקיצור חלק ממדרש זה, ועוד מוסיף חטא של מואב ועמון מקרא דצפניה.

במדרש זה מדויק שנבואת ישעיה מדבר על אותו פורענות, שניבאו ירמיה ויחזקאל אע"פ שישעיה לא היה בתקופת ג' הנביאים האלו.

נָאִם יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל רַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה וְהִיָּתָה לְתֵל שְׂמָמָה וּבִנְתִּיהָ בָּאֵשׁ תִּצְתַּנֶּה וְיִרְשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת יִרְשׁוֹ אָמַר יְהוָה: (ג) הִלִּילִי חֶשְׁבֹּן כִּי שִׁדְדָה עֵי צַעֲקָנָה בְּנוֹת רֶכֶה חֲגֵרָנָה שָׂקִים סִפְדָּנָה וְהִתְשׁוּטְטָנָה בַּגְּדוֹת כִּי מִלְכָּם בַּגּוֹלָה יִלֵּךְ פְּהָנִיו וְשָׁרִיו יַחֲדָיו: (ד) מֶה תִּתֶּהֱלִי בַּעֲמָקִים זָב עֲמָקָךְ הַפֶּת הַשּׁוֹבֵכָה הַפְּטָחָה בְּאֶצְרֹתֶיהָ מִי יָבוֹא אֵלַי: (ה) הֲנִנִי מְבִיא עֲלֶיךָ פֶּחַד נָאִם אֲדֹנִי יְהוָה צָבָאוֹת מְכַל סִבִּיבֶיךָ וְנִדְחָתָם אִישׁ לִפְנֵיו וְאִין מְקַבֵּץ לְנֹדֶד: (ו) וְאַחֲרֵי כֵן אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת בְּנֵי עַמּוֹן נָאִם יְהוָה:

המלוכה של בני עמון. -תרועת מלחמה- מן הכשדים שיבואו עליהם וילכדוה. -והיתה לתל שממה- למקום תל שממון. -ובנתייה באש תצתנה- הכפרים הסמוכים לה תהיינה נשרפות באש. -ירש ישראל^{רע} את ירשיו אמר ה' -רצה לומר, ועוד יבוא זמן (אחר), אשר ישראל ירשו בני עמון, שהמה עתה יורש ישראל. והו הייעוד יהיה בימי המשיח <ע"פ רד"ק>: (ג) -הילילי חשבון- את חשבון שהיא מארץ מואב, הילילי -כי- (לפני שבא נבוכדנצר לחשבון) כבר -שודדה עי- שהיא מארץ בני עמון, סמוכה לחשבון, וולכן תבכה חשבון) כי מן עי יבוא לחשבון ללכדה. -תגרנה שקים- דרך אבל וצער ו-ספודנה- על אבדן רבה. - והתשוטטנה בגדורות- היו שומעים הנה והנה להטמן בגדורות (דיר), מקום רביצת הצאן <ע"פ רש"י>. -כי מלכם בגולה ילך- כי אף עבודה זרה (שנקרא) מלכם, ילך בגולה, כי האויב יקח פסלו העשוי מכסף וזהב - כהניו ושריו יחדיו- (אם כן לא יועיל להתבצר בעיר מבצר, כי על השרים והמבצרים יגבר האויב, עדיף להחבא ולהסתתר) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ד) -מה תתהללי בעמקים- אמר כמהתל מול בני עמון, מה תתפארי בארצך שהיא ארץ עמקים, ורב בהם הרטיבות להצמיח תבואה, -זב עמקך הבת השוכבה- הנה אז הרבה דמים ישפך בקרבך את הבת השוכבה, ועמקך יזוב במרבית רטיבות הדם <ע"פ רד"ק>. -הבטחה- את הבוטחה -באצרתיה- אמרי נא -מי יבוא אלי- למחות בידי (כך אומר השם יתברך עליהם). < ע"פ ר"י אברבנאל>: (ה) -הנני מביא עליך פחד נאם אדני ה' צבאות מכל סביבך- מכל עבר יבוא עליך פחד. -ונדחתם איש לפניו- כל איש יהיה נדח נגד פניו, לנוס באשר ימצא, -ואין מקבץ לנדד- ולא ימצא מי להיות מקבץ את הנדודים לשבת יחד, להיות מנוחמים אלה מאלה <ע"פ רד"ק>: (ו) -ואחרי כן- אחר שיקבלו די הגמול, -אשיב את שבות בני עמון^{רע}- אשיב לארצם את בני השבי של בני עמון -נאם

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{רע} ב יורש ישראל. צריך ביאור אם תהיה שממה, מה תועלת יהיה לבני ישראל לרשת מקום כזה, על כן מפרש המצודות שהוא ייעוד לזמן אחר. והנה גם יחזקאל הנביא ניבא על שתהיה שממה, שנאמר (יחזקאל כה כה) ונתתי את רבה לנוה גמלים, ואת בני עמון למרביץ צאן.

^{רע} ו. בגלות של עם מצרים נאמר ביחזקאל (כט) מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים, אבל בעמון לא ניתן קצבה. משום כך בזמן התנאים, התיירו לגר עמוני לבא בקהל (ידים פ"ד מ"ד), אף שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', כי עמון גלו ונתבלבלו, והלך אחר הרוב שאינם עמונים, ואף שנאמר שישבו, שמא עדיין לא שבו. אבל מצרים אסרו התנאים ז"ל (יבמות ע"ו) בקהל, כי הם שבו לארצם בזמן ידוע (תוספות ביבמות שם, בשם תוספתא ידים).

עדיין קשה הלא אם יש הבטחה שישבו, יש לפחות לחשוש שישבו, ואין מתירים בקהל את הדרים בעמון. ויש ליישב, את מאן דאמר שלא שבו, שמקורו לעיל פרק יז, שם נאמר מפורש שהבטחה הו, להעלים השכנים של ארץ ישראל, כנראה גם עמון ומואב, היא בתנאי שילמדו דרכי ה', ובוה שפיר ידעו התנאים שעד ימיהם, האומה אשר נמצאים בעמון, לא קיבלו את אמונת ה' (הרב ר"י אברבנאל לעיל שם).

(ז) לְאָדוּם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הָאֵין עוֹד חֶכְמָה בְּתִמְנָן אֲבָדָה עֲצָה מִבְּנִים נִסְרָחָה חֶכְמָתָם: (ח) נָסוּ הַפְּנֹו הָעֵמִיקוּ לְשֹׁבֵת יִשְׁבִּי דָדָן כִּי אִיד

ח' - (אחרי שיקבלו עונשם. אבל אין הכוונה שישבו למקומם באחרית הימים) <ע"פ ר"י אברבנאל> (שהרי באחרית הימים, ירשו בני ישראל את כל ארץ בני עמון, כנ"ל פסוק ב'. וכמבואר בישיעה יא, וברש"י בבראשית טו יט):

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט ז-יא):

הרד"ק (פסוק ז') מפרש שנבואה זו תתקיים באחרית הימים. האבן עזרא מפרש שכולה התקיימה באדום, על ידי נבוכדנצר.

הר"י אברבנאל מכריע (יעוין בדבריו כמה ראיות באריכות) ואומר, שהפרשה הראשונה התקיימה על ידי נבוכדנצר. ועל כך ניבא ירמיה לעיל פרק כה', שכל העמים ישתו כוס חימה, על ידי נבוכדנצר, הוא הכוס המוזכר בפסוק יב.

אולם הנבואה השניה, שמועה שמענו להלן י"ד, הנבואה אשר גם עובדיה ניבא עליה, נבואה זו היא על אחרית הימים, וכמו שאמרו בגמרא יומא י', על פסוק כ' (עייין מה שנתבאר שם), עתידה רומי שתפול ביד פרס, זהו לעתיד. והרב המצודות הלך בשיטת הרב אברבנאל^{רע"ח}.

(ז) - **ל-אדום** - רצה לומר על אדום אמר - **כה אמר ה' צבאות, האין עוד חכמה בתימן** - רצה לומר איך לא מלט נפשו ממלך בבל, וכי אין עוד חכמה בתימן - הוא אדום היושבת בדרומה של ארץ ישראל. - **אבדה עצה מבנים** - וכי אבדה עצה מאנשי בינה, וכאומר הלא המה מעולם אנשי חכמה ובינה, ומדוע לא עצמה להם חכמתם. - **נסרחו חכמתם** - הנה עתה נפסדה חכמתם, ולא מצאו בה תועלת <פירוש הפסוק הוא ע"פ רד"ק. אבל מה שכתב שהאויב הוא מלך בבל, אינו כהרד"ק, כמו שהתבאר הקדמה>: (ח) - **נסו** - הנה יושבי דדן ברחו, ו-**הפנו**^{רע"ט} - (התפנו) מארצם -**העמיקו** - והחביאו **ל-שבת** - בעמקי מסתרים **ל-שבת יושבי דדן. כי איד עשו** - איד (ופורענות) שלו הראוי לו - **הבאתי עלי, עת פקדתי** - (וכן

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{רע"ח} הנביא עובדיה (שהיה בזמן אליהו הנביא, מאות שנים לפני ירמיהו, ונבואתו היא הראשונה בזמן, מכל נביאים אחרונים) ניבא על אדום במילים דומות לנבואת ירמיה, ומכאן שנבואה אחת היא (כנ"ל תחילת פרק מח') בש רבינו שמשון), וזה לשונו כה אמר ה' לאדום, שמועה שמענו מאת ה' וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה. ב הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד. ג זדון לבך השיאך שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורדני ארץ. ד אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם ה'. ה אם גנבים באו רק אם שודדי לילה איך נדמיתה הלא יגנבו דים אם בצרים באו רק הלא ישאירו עללות. ו איך נחפשו עשו נבעו מצפניו. ז עד הגבול שלחוך כל אנשי ברייתך השיאוך יכלו רק אנשי שלמן לחמך ישימו מזור תחתיו אין תבונה בו. ח הלא ביום ההוא נאם יידוד והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו.

ט וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקלט.

הנה עובדיה הנביא, התחיל בהשפלת גאוות אדום שהעמידה עצמה ברומ של עולם, וסיים בביטול תבונת אדום, בכך שה' יגלה לאויב, את סודות אדום. וירמיה הנביא ניבא את אותם הדברים, רק בסדר הפוך.

לפי דברי הרב אברבנאל, יש תמיהה בנבואת עובדיה. כי לפי דבריו הנבואה על גנבים בלילה, וגילוי המצפונים, הוא נבואה על זמן נבוכדנצר. ואילו שמועה שמענו הוא על אחרית הימים, וסיים נבואת עובדיה, הוא ודאי על אחרית הימים, כמפורש בנבואתו. וצריך עיון.

^{רע"ט} ח. רש"י מפרש נוסו הפנו, כולם לשון ציווי. הרד"ק והאברבנאל מפרשים נוסו ציווי, הפנו לשון פעולה, שחזה עשעו כן. המצודות מפרש נוסו הפנו הכל הוא לשון פעולה.

עֲשׂוּ הַבָּאֲתִי עָלָיו עֵת פִּקְדָתוֹ: (ט) אִם בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ לֹא יִשְׁאָרוּ
עוֹלָלוֹת אִם גְּנָבִים בְּלִילָה הִשְׁחִיתוּ דִּים: (י) כִּי אֲנִי חֲשַׁפְתִּי אֶת עֲשׂוֹ
גִּלְתִּי אֶת מִסְתָּרָיו וְנִחַפְּהָ לֹא יוֹכֵל שָׁדַד זִרְעוֹ וְאָחִיו וְשִׁכְנָיו וְאֵינָנּוּ: (יא)
עֲזֹבָה יִתְמִיךְ אֲנִי אַחִיָּה וְאֶלְמָנוּתִיךְ עָלֶי תִּבְטָחוּ:

(יב) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲשֶׁר אֵין מִשְׁפָּט לְשִׁתּוֹת הַכּוֹס שְׁתּוֹ יִשְׁתּוּ
וְאַתָּה הוּא נָקָה תִּנָּקֶה לֹא תִנָּקֶה כִּי שְׁתָּה תִשְׁתָּה: (יג) כִּי בִי נִשְׁפַּעְתִּי נָאִם
יְהוָה כִּי לְשִׁמָּה לְחִרְפָּה לְחָרֵב וּלְקָלָלָה תִּהְיֶה בְצָרָה וְכָל עַרְיָה תִּהְיֶינָה

הבאתי עליו את) עת השגחת הרעה המוכן לו: (ט) -אם בצרים באו לך- הלא אם בוצרים באו
על כרמך, -לא ישאירו עוללות- ו-אם גנבים- באים -בלילה^ט, השחיתו דים- הלא ישחיתו די ספוקם
הצורך להם ולא ישחיתו הכל, וכאומר מדוע אם כן האויב האביד אותך מכל וכל, מבלי שארית >ע"פ
רד"ק: (י) -כי אני חשפתי את עשור- אולם (הסיבה) שהיה כן, כי אני גליתי מקום מחבואו. -
גליתי את מסתרי- כפל הדבר במילים שונות. -ונחבה לא יוכל- לא היה יכול להחביא את עצמו, והנה -
שדד זרעו ואחיו ושכניו ואיננו- ואין נשאר מי (מישהו) מהם, (הגנבים אינם גונבים הכל, כי הדברים
מוטמנים, ולכן כאשר השחיתו דים, אינם טורחים עוד לחפש. אבל באדום ימצאו את כל האדם והממון לא
טורח, לכן לקחו מהם את הכל): (יא) -עזובה יתמך אני אחיה- מוסב על מלת ואיננו האומר
במקרא שלפניו, לומר אין נשאר מי (מישהו) מהם לומר מול החלל, אם אתה נהרגת עזוב יתומך, ואל
תחוש (ותדאג) להם (כל כך), כי אני אחיה אותם לתת די ספוקם. -ואלמנותיך עלי תבטחו- ואלמנותיך
תבטחנה עלי לתת מחסורן, כי לא ישאר מי שיאמר כן (כי כולם יאבדו) >ע"פ רד"ק:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט יב- כב): ראה מה שנתבאר לפני פרשה הקודמת.

(יב) -כי כה אמר ה' הנה אשר אין משפטם לשותות הכוס- רצה לומר שאר העמים שהרעו
עימה, אין משפטם חמור כל כך לשותות כוס התרעלה, הואיל ואין להם קורבה עמה. דימה (את) הפורעניות
לשתיית כוס יין תרעלה המטמטם את הלב ומבלבל את המוח. -שתו ישתו- ואף על פי כן שתו הכוס ההוא.
-ואתה הוא נקה תנקח- (בתמיא, אתה) אשר דין משפטך לשותותה כי הלא אח (אתה) ליעקב (היה עליך
לנהוג ביעקב מנהג אחים), ועם כל זה הרעות לו, וכי בדין שתהיה נקי משתיית הכוס? הנה -לא תנקח, כי
שתה תשתה- אותה >ע"פ רש"י רד"ק: (יג) -כי בי נשבעתי נאם ה' כי לשמה- רצה לומר עוד
יבוא זמן באחרית הימים, אשר עיר מואב (נראה דצריך למחוק מילת מואב) הבצורה, היא כרך גדול וכו'
(של רומי) >ע"פ ר"י אברבנאל< תהיה לשמה. -לחרפה- הכל יחרפה. -לחרב- רצה לומר חסר מכל טובה.

מעין חיים - עיונים ומוסר

^ט ט אם גנבים באו לך. גליתי מסתורם. נאמר (תהילים קלז ז) זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים, האומרים ערו ערו עד
היסוד בה. אי שוטה כך היות עושה גנב נכנס לגנוב או חיל נכנס למדינה שמא מחפשים עד התהום לא מלפניהם נוטלין
והולכין ואת לא עשית כן אלא אמרת ערו ערו עד היסוד. אף אני כך משלם לך שנאמר איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו
(עובדיה א ז). ואומר 'אני חפשתי את עשו גליתי מסתוריו'.

'אם בוצרים באו לך לא ישאירו עוללות' אמר ליה הקב"ה שוטים אדם נכנס לכרם ואוכל עד שישבע ולוקט ויוצא לו שמא
אמר הוא אלקוט עלילותיה של גפן ואתה לקחת עד העוללות ואף אני משלם לך כך שנאמר (עובדיה א ח) אם גנבים באו
לך אם שודדי לילה וגו'. לכן נאמר ערו ערו וגו'. (מדרש תהילים קכא).

לְחֻרְבוֹת עוֹלָם: (יד) שְׁמוּעָה שְׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בְּגוֹיִם שְׁלוֹחַ
הַתְּקַבְּצוֹ וּבָאוּ עָלֶיהָ וְקוֹמוּ לַמִּלְחָמָה: (טו) פִּי הִנֵּה קָטָן נִתְתִּיךָ בְּגוֹיִם
בְּזוּי בְּאָדָם: (טז) תִּפְלָצְתָּךְ הִשִּׂיא אֶתְךָ זָדוֹן לִבְךָ שְׁכֵנִי בַּחֲגוּי הַסִּלְעַ
תִּפְשִׁי מְרוֹם גִּבְעָה פִּי תִגְבִּיָּה בְּנֶשֶׁר קִנְךָ מִשֵּׁם אוֹרִידֶךָ נָאִם יְהוָה: (יז)
וְהִיִּתָּה אָדוֹם לְשִׁמָּה כָּל עֶבֶר עָלֶיהָ יִשֵּׁם וְיִשְׁרָק עַל כָּל מִכּוֹתָהָ: (יח)
כִּמְהַפְכֶת סֹדִם וְעִמְרָה וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר יְהוָה לֹא יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא יִגּוֹר בָּהּ
בֶּן אָדָם: (יט) הִנֵּה בְּאֵרֶיהָ יַעֲלֶה מִגְאֹן הִירְדֵן אֶל נוֹה אֵיתָן פִּי אֲרִגְיָעָה
אֲרִיִצְנוּ מַעְלֶיהָ וּמִי בַּחֲזוֹר אֲלֶיהָ אֶפְקֹד פִּי מִי כְמוֹנִי וּמִי יַעֲיִדְנִי וּמִי זֶה

וּלְקַלְלָהּ תִּהְיֶה בְּצוּרָה^{פא} יִתְּלוּ הַקִּלְלָה בָּהּ לֹאמַר שִׁיחִיהָ מִקּוֹלָל כְּמוֹתָהּ. -וְכָל עֲרִי-הָ הָעָרִים שֶׁתַּחַת
מִמְּשִׁלָּתָה -תִּהְיֶינָה לְחֻרְבוֹת עוֹלָם: (י ד) -שְׁמוּעָה שְׁמַעְתִּי מֵאֵת ה', וְצִיר בְּגוֹיִם שְׁלוֹחַ- רְצָה לֹמַר
הַשְׁמוּעָה הִיא אֲשֶׁר צִיר יִהְיֶה שְׁלוֹחַ בֵּין הָעַמִּים מִזֶּה לָזֶה, לֹמַר -הַתְּקַבְּצוֹ וּבָאוּ עָלֶיהָ וְקוֹמוּ לַמִּלְחָמָה:
(ט ו) -כִּי הִנֵּה קָטָן נִתְתִּיךָ בְּגוֹיִם- בַּחֲחִילַת מוֹשָׁבְךָ בְּשִׁעִיר, הִנֵּה אִזְ הֵייתִי קָטָן בְּגוֹיִם, -בְּזוּי
בְּאָדָם- וּבְזוּי בֵּין בְּנֵי אָדָם כִּי הִיתָה מִמְּלָכָה שְׁפֵלָה <ע"פ ר"י אַבְרָבָנָאֵל>: (ט ז) -תִּפְלָצְתָּךְ הִשִּׂיא
אֶתְךָ זָדוֹן לִבְךָ- כְּאוֹמֵר הִנֵּה עָתָה שֶׁנִּתְגַּדַּלְתָּ לְמִשּׁוֹל מִמְּשַׁל רַב, כְּאֲשֶׁר בָּאת לַעֲרִי הַבְּצוּרָה, וְלֹכֵן אֵימַתְךָ
וּפְחָדְךָ הַמוּטָל עַל כָּל הָאֲרָצוֹת, הוּא הִסִּית אוֹתְךָ לְהַבִּיא זָדוֹן בְּלִבְךָ, לְהַתְּגַאוֹת יוֹתֵר מִדָּא. -שְׁכֵנִי בַּחֲגוּי
הַסִּלְעַ- (עַד שֶׁאֵתָה מְרִגִּישׁ) כְּאִילוֹ אַתָּה שׁוֹכֵן בְּבִקְעֵי הַסִּלְעַ, עַד שֶׁלֹּא יוֹכֵל מִי לִקְרֹב אֵלֶיךָ, -תִּפְשִׁי מְרוֹם
גִּבְעָה- וּכְאִילוֹ תִּפְשֶׁת מְרוֹם גִּבְעָה, רְצָה לֹמַר גִּבְעָה רַמָּה מְכֹל גִּבְעוֹת עוֹלָם, וּכְפֹל הַדְּבַר בְּמִילִים שׁוֹנוֹת. -
כִּי תִגְבִּיָּה כְּנֶשֶׁר קִנְךָ- אֲבָל אִם תִּגְבִּיָּה לְשִׁבְתָּ כְּנֶשֶׁר, הָעוֹשֶׂה מְדוּרוֹ בְּמִקּוֹם גְּבוּהָ -מִשֵּׁם אוֹרִידֶךָ נָאִם ה'-
לֹאֲרִץ, וְתִהְיֶה נִמְסַר בִּיד הָאוֹיֵב <ע"פ ר"י אַבְרָבָנָאֵל>: (י ז) -וְהִיִּתָּה אָדוֹם לְשִׁמָּה, כָּל עֶבֶר עָלֶיהָ,
יִשֵּׁם- יִתְּמָה עַל גּוֹדֵל חוֹרְבָנָהּ. -יִשְׁרָק- דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְשִׁרָק, כְּשִׁרְאוּם דְּבַר חָשׁוֹב שֶׁנִּחְרַב -עַל כָּל
מִכּוֹתָהּ: (י ח) -כִּמְהַפְכֶת סֹדִם וְעִמְרָה וּשְׁכֵנֶיהָ אָמַר ה'- רְצָה לֹמַר ה' אָמַר, תִּהְיֶינָה כִּמְהַפְכֶת סֹדִם
(וְעִמְרָה וּשְׁכֵנֶיהָ). -לֹא יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ, וְלֹא יִגּוֹר בָּהּ בֶּן אָדָם- לֹא יִדּוֹר אֶפִּילוֹ דֶּרֶךְ עֲרִיא: (י ט) -
הִנֵּה כְּאֵרֶיהָ יַעֲלֶה מִגְאֹן הִירְדֵן- הָאוֹיֵב הַבָּא עָלֶיהָ יַעֲלֶה בַּחוּזֹק רַב, כְּמוֹ שִׁיעֲלָה הָאֵרֶיהָ מִגְאֹן הִירְדֵן,
מִמִּקּוֹם רַבְּצוֹ (בִּשְׁנוֹת קֶדֶם, הִיָּה מְצוּי אֵרִיוֹת בִּירְדֵן) -אֶל נוֹה אֵיתָן- רְצָה לֹמַר אֶל מְדוּרָה הָרְעוּשָׁה, הַמְּחוּזָק
בְּבֶשֶׁר, כִּי זֶהוּ אֵיתָנוּ וְטוֹבוֹ { וְהָאֵרֶיהָ גּוֹבֵר עָלָיו. כְּמוֹ כֵן } -כִּי אֲרִגְיָעָה אֲרִיִצְנוּ^{פב} מַעְלֶיהָ- כְּאֲשֶׁר אֲשַׁקֵּיט

מַעֲנֵן חַיִּים – עֵינִינִים וְזוֹסֵר

^{פא} יג. בְּצוּרָה. הַמְּצוּדוֹת מִפְּרֵשׁ אֶת בְּצוּרָה מִלְשׁוֹן בְּצוּרָה, וְלֹא פִּירֵשׁ שֶׁמְדוּבֵּר בְּעִיר בְּצוּרָה. הַדְּבַר נֹבַע מִדְּבַרֵי רִשְׁיִי כֹאן,
וּבִישׁעִיָּה (לד') עַל הַפִּסּוֹק כִּי זֹכֵר לְחִי בְּבִצְרָה, וְעַל הַפִּסּוֹק (שֵׁם ס ג א) מִי זֶה בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוֹץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה, בְּכָל מְקוֹמוֹת
אֵלוֹ מִפְּרֵשׁ רִשְׁיִי שֶׁבְּצוּרָה אֵינוֹ עִיר בְּאֲדוֹם, אֲלֵא הוּא עִיר בְּמוֹאָב. וְכֹמוֹ שֶׁמוֹאָב עִיר זוֹ נִבְנוּתָה מוֹאָב, לְעִיל פֶּרֶק מִחַ כְּד.
מִחֲמַת כֵּךְ גַּם הַמְּצוּדוֹת וְהָרֵב אַבְרָבָנָאֵל לֹא פִּירְשׁוּ שֶׁבְּצוּרָה הִיא עִיר בְּאֲדוֹם, אֶף שֶׁלִּפְי הַרְדִּ"ק הִיא עִיר בְּאֲדוֹם. בְּאֵתָה גַם
בִּימֵינוּ עֹשִׂי, יֵשׁ בְּאֲזוֹר מוֹאָב, עִיר וְשִׁמָּה בּוֹצָרָה.

^{פב} יט. אֲרִיִצְנוּ אֲרִיִצְנוּ. בְּדַבְרֵי הַמְּצוּדוֹת יֵשׁ כֹּאן הִרְכַּבְתָּ פִּירוּשִׁים. רִשְׁיִי מִבָּאֵר אֲרִיִצְנוּ, הוּא כְּאֲשֶׁר הִרְעָה יִתְקַרֵּב. אֲרִיִצְנוּ
מַעְלֶיהָ, הָאֵרֶיהָ הוּא הַכּוֹבֵשׁ יִרְוֹץ עָלֶיהָ וַיִּגְבוֹר עָלֶיהָ. הַרְדִּ"ק מִבָּאֵר אֲרִיִצְנוּ מִלְּדוֹן רוּעָה, כְּאֲשֶׁר אֲשַׁקֵּיט וְאֲרִיִצְנוּ עִם
יִשְׂרָאֵל, אִזְ אֲרִיץ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל אֲדוֹם, וְהַנְּבַחֵר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא יִגְבוֹר עַל אֲדוֹם. הָרֵב אַבְרָבָנָאֵל מִבָּאֵר, אֲרִיִצְנוּ, כְּפִרְשִׁי
כְּאֲשֶׁר יָבֵא הִרְעָה, אֲרִיִצְנוּ מַעְלֶיהָ, אֲבָרִיחַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמֶּנָּה, מַעֲט קוֹדֵם, וְאִזְ אֶפְקֹד אֶת מִלְחָמָה עָלֶיהָ.

לִפִּי הָרֵב אַבְרָבָנָאֵל, שֶׁאֲרִיִצְנוּ, הַכּוֹוֹנָה לְבִירוֹת מִמֶּנָּה, מִיּוֹשֵׁב יוֹתֵר מֵה שֶׁכְּתוּב 'מַעְלִיָּה' וְלֹא עָלֶיהָ. אֲבָל לִפִּי הָרִאשׁוֹנִים
אֲרִיִצְנוּ מִדְּבַר, שֶׁהַכּוֹבֵשׁ יַעֲלֶה עָלֶיהָ. אִם כֵּן מוֹהוּ 'מַעְלִיָּה', לְכֹאֲרָה שִׁיךְ יוֹתֵר מִלֵּת 'עָלִיָּה'. עֵינֵי רִשְׁיִי זִ"ל שֶׁנִּתְקַשָּׁה בּוֹה,
וּמִיִּישֵׁב זֹאת.

רָעָה אֲשֶׁר יַעֲמֵד לִפְנֵי: (כ) לִכְן שָׁמְעוּ עֲצַת יְהוָה אֲשֶׁר יָעַץ אֶל אֲדֹם וּמַחֲשֹׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל יִשְׁבִּי תִימָן אִם לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֶּאֱזָן אִם לֹא יֵשִׁים עֲלֵיהֶם נֹהֶם: (כא) מְקוֹל נִפְלֵם רָעָשָׁה הָאָרֶץ צִעָקָה בֵּינָם סוּף נִשְׁמָע קוֹלָהּ: (כב) הִנֵּה כְנֶשֶׁר יַעֲלֶה וַיִּדְאָה וַיִּפְרֹשׁ כְּנָפָיו עַל בְּצֻרָה וַהֲיָה לֵב גְּבוּרֵי אֲדֹם בַּיּוֹם הַהוּא כָּלֵב אִשָּׁה מְצֻרָה:

וארגיע (את בני ישראל, ארץ ארץ, ואגרום שבני ישראל ירצו) וילכו להם (מאדום, ואז אקרא את אומות העולם למלחמה על אדום). **ומי בחור אליה אפקד** - ואת מי שאבחר, אותו אצוה עליה להשחיתה. **כי מי כמני** - שיוכל למחות בידי. **ומי יעידני** - מי יקבע עמדי זמן מיועד להלחם בי. **ומי זה רועה** - מי הוא הרועה **אשר יעמד לפני** - להציל צאנו מיד. רצה לומר מי הוא שיציל עמו מיד, וכפל הדבר במילים שונות **ע"פ ר"י אברבנאל**: (כ) **לכן** - הואיל אין מי ימחה בידו ועצתו תקום, לכן **שמעו עצת ה'** - (את התכנית של ה') **אשר יעץ אל אדום, ומחשבותיו אשר חשב אל ישבי תימן** - רצה לומר אשר מקור מחצבם הוא מדרום ארץ ישראל. **אם לוא** - הוא ענין שבועה, כמו אם לא בתיים רבים (ישעיה ה). ורצה לומר העצה היא בשבועה, **יסחבוים צעירי הצאן** - אשר צעירי הצאן יגרום מארצם, והוא פרס שהוא הצעיר בבני יפת. וכן אמרו רז"ל (שמשוק זה נלמד) (יומא י) שעתידה רומי שתפול ביד פרס¹⁰⁰. **אם לא ישים עליהם נוהם** - בשבועה, אשר יעשה את נוהם (בתייהם) שממה עליהם, רצה לומר לפניהם בעל כרחם: (כא) **מקול נפלם רעשה הארץ** - משמועת קול מפלתם, תרעש הארץ, כי יפחד שלא יקרה להם כמקדם. **צעקה** - רצה לומר צעקה גדולה ישמע בעולם **בים סוף** נשמע קולה, קולה יהיה נשמע בים סוף הרחוקה ממנה, וסמוכה לארץ מקור מחצבם (שים סוף הוא סמוך לארץ אדום, ואילו רומי זה באירופה). והוא ענין מליצה, לומר שקול צעקתה תלך למקומה הראשון **ע"פ רד"ק**: (כב) **הנה** - האויב **כנשר יעלה** - כנשר **יידאה** - ויעופף **ויפרש כנפיו** - לבוא **על בצורה** - העיר הבצורה היא כרך

מעין חיים – עיונים ומסר

בדברי המצודות לא הבנתי אם כוונתו לפרש כהרד"ק, או כהר"י אברבנאל. והנה נודע אלי, שדרך האריה בבואו לטרוף, הוא מהלך בשלוה כאילו הוא רגוע, וגם כאשר בעיניו כבר ראה את טרפו, הוא עושה עצמו כמסתכל לצד אחר, וכן מתקרב אל עדר הנטרף, והנטרף אינו ממחר לברוח, ואז לפתע פתאום הוא רץ בזינוק, וקופץ על העדר בגבורה, ובחור לו את הטוב שבעדר. ואף שהעדר מרובה בבהמות או חיות, והוא אריה אחד, אינו מתירא כלל, כי יודע האריה, שאף אחד אינו עומד מול גבורתו (הסיבה שאינו רץ מיד כאשר רואה את הנטרף, כי אין לו יכולת לרוץ הרבה זמן, ואם ירוץ אליהם מרחוק, ירגישו בני העדר, וירצו ויברחו, ולא יצליח להשיג רק את החלש שבעדר שלא הצליח למחר ולברוח. אבל כאשר מתקרב לאט לאט, יוכל לזנק עליו ממרחק קצר. בעל חי טורף אחר, הוא רץ ותופס את הבהמה החלשה, שנסרכת והיא מאחורי העדר, נוטלה ובורח, כי אילו יבא אל קבוצת החיות ממש, הם יתגברו עליו כי רבים הם. אבל האריה נכנס לתוך העדר, ואף שהעדר גדול ובו חיות רבות, הוא גובר ונוטל את מי שירצה, מרוב כוחו העצום).

אולי לפי זה ניתן לפרש, את הפסוק, שמדמה את האויב, כאריה העולה ממקומו, שכאשר עולה ומתקרב בתחילה הוא רגוע, ואחר כך רץ ועולה על העדר. אך אינו כאריה ממש, אלא ה' הוא מריצנו. ולכן חיות וכו' ה' עומד מאחורי האויב, כל מי שה' יבחר לנקום את נקמת אדום, יצליח. ואף אינו גיבור גדול, ואף אם הוא חלש כצעירי הצאן, בכל זאת הוא יצליח לגבור באופן זה, כי מי יעמוד לפני ה'. ובפסוק הבא, יבאר את מי בחר ה' (או הכוונה ומי בחור, שאריה בוחר לו את מי לטרוף, ואינו מתירא לא מהרועה, ולא מהמון הבהמות. וכן האויב).

¹⁰⁰ כ. במגילת יומא י"א, מפרש אחד האמוראים ז"ל שהכוונה לפרס. ומבאר המהרש"א שמקורו הוא, כי להלן נ"מ, יש ממש אותו פסוק ונאמר שם צעירי הצאן, אלא שכאן הוא נגד אדום, ולהלן הוא נגד בבל. וזה הרי ידענו שפרס החריבה את בבל, לכן מפרש שגם כאן פרס תחריב את אדום. אולם יש אמורא החולק וסובר, אדרבה פרס תיפול ביד רומי. לפי זה צריך להבין מה הכוונה צעירי אדום, באמת יש במדרשי חז"ל, דרך נוספת לבאר פסוק זה. וזה לשונו, אי"ר פנחס בשם ר"ש בר נחמן מסכותה היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל, הדא הוא דכתיב, אם לא יסחבוים צעירי הצאן. ולמה הוא קורא אותן צעירי הצאן? שהם צעירים שבשבטים (תנחומא ויחי יד תצא י. מדרש רבה בראשית עז עז ה, ושם פרשה צט מפרשו במשיח בן יוסף). {ואולי נקרא צאן, כי שם אמו רחל, כשם הכבש}

(כג) לְדַמְשֶׁק בּוֹשָׁה חֶמֶת וְאַרְפָּד פִּי שְׁמָעָה רָעָה שְׁמָעוּ נִמְגּוּ בַּיָּם דְּאָגָה
הַשֶּׁקֶט לֹא יוֹכֵל: (כד) רָפְתָה דַּמְשֶׁק הַפְּנֵתָה לְנוֹס וְרִטְט הַחֲזִיקָה צָרָה
וְחִבְלִים אֲחֻזָּתָה פִּיּוּלְדָה: (כה) אֵיךְ לֹא עֲזָבָה עִיר תְּהִלָּה [תְּהִלָּת] קִרְיַת
מְשׁוּשִׁי: (כו) לָכֵן יִפְּלוּ בַחֲרוּיָהּ בְּרַחֲבֶתֶיהָ וְכָל אֲנָשִׁי הַמַּלְחָמָה יִדְּמוּ
בַּיּוֹם הַהוּא נָאֵם יְהוָה צְבָאוֹת: (כז) וְהִצַּתִּי אֵשׁ בַּחֲלוֹמֶת דַּמְשֶׁק וְאָכְלָה
אֲרָמְנוֹת בֶּן הָדָד:

גדול של רומי, רצה לומר חיש קל יבוא כנשר המעופף. -והיה לב גבורי אדום ביום שהוא כלב אשה מצרה- כמו לב האשה כשהיא מצרה, כי אז נשברה לבה עד מאד:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט כג-כו):

כתב רש"י (עמוס פ"א ז') כל הפורענות שנתנבאו נביאי ישראל לבא חרב על העכו"ם, נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס, נבאו על חרב סנחריב, וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכדנאצר. עד כאן לשונו.

(כג) -לדמשק- רצה לומר זהו הנבואה על דמשק. -בושה חמת וארפד- רצה לומר (ערי דמשק) כל אחת מהם בושה^{רפד} -כי שמועה רעה- היא ביאת הכשדים <הר"י אברבנאל כותב שזו היא השמועה. וכמו שנתבאר בהקדמה> -שמעו, נמוגו- נמס לבם. -ביום דאגה- דאגתו ידמה לדאגת ההולך בים, אשר ידאג ויתפחד מהרמת הגלים. -השקט לא יוכל- לא אפשר לו לשקוט מדאגתו <ע"פ רד"ק>: (כד) -רפתה דמשק- רפו ידיה מלהלחם ו-הפנתה לנוס- מן המלחמה -ורטט החזיקה- ואחזתה רתת וחרדה. -צרה וחבלים אחזתה כילודה- כאשר יולדה שיש לה חבלים: (כה) -איך לא עזבה עיר תהלה קרית משושי- כאומר עם כי <ואף כי> נבוכדנצר החריב מקומות רבות, עם כל זה <יש בזה פלא>, איך לא הניח אותה מלהשחיתה, <והיה לו לרחם עליה, מפני יופיה וכבודה>, להיותה עיר תהלה קרית משוש <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כו) -לכן- מפני שהיא עיר חשובה מאד, ילחמו אנשיה עליה, עד כי ימותו ו-יפלו בחוריה ברחבתיה, וכל אנשי המלחמה ידמו ביום ההוא- יכרתו, ולא ינוס מי מהם, כי ילחמו בעבור העיר, עד ימותו כולם -נאם ה' צבאות- <נמצא כי אדרבה, מה שהיא עיר מאד חשובה, גרם לה את רעתה, שלכן בחוריה נלחמו עד מוות, ולא ניסו לברוח ולהציל> <ע"פ ר"י אברבנאל>: (כז) - והצתי אש בחומת דמשק- רצה לומר בגזירת המקום יבוא עליה אבדון. -ואכלה ארמנות בן הדד^{רפד}- הוא מלך ארם <באותה עת> <ע"פ ר"י אברבנאל>:

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{רפד} כג. חמת וארפד בושה. באמת יש כאן שני ערים, לכאורה היה מתאים שיאמר, בושו לשון רבים. על כך משיב המצודות, שהנבואה מדבר לנוכח כל אחד ואחד מהם, שכל אחד ישמע כאילו מדברים אליו בפרטיות. כמו זה נמצא בהרבה מאד מקומות בנבואות, ותמיד בעל המצודות מעיר על כך, כמו כאן.

^{רפד} כז. ואכלה ארמנות בן הדד. כתב הרד"ק, בן הדד, כן היה שם מלך ארם בזמן חרבנה על יד נבוכדנצר, ורצין שם המלך בזמן חרבנה על יד סנחריב. עד כאן לשונו. וכן כתב גם הרב אברבנאל ז"ל.

יש להקשות על דברי רבותינו ז"ל, הלא בעמוס נאמר (א ד) ושלחתי אש בבית חזאל, ואכלה ארמנות בן הדד. והרי עמוס ניבא על זמן סנחריב, כנ"ל בהקדמה.

(כח) לְקֶדֶר וּלְמַמְלָכוֹת חָצוֹר אֲשֶׁר הָכָה נְבוּכַדְרֶאצַּר [נְבוּכַדְרֶאצַּר] מֶלֶךְ בָּבֶל כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹמוּ עֲלוּ אֶל קֶדֶר וּשְׁדוּ אֶת בְּנֵי קֶדֶם: (כט) אֱהָלֵיהֶם וְצֹאנָם יִקְחוּ יְרֵיעוֹתֵיהֶם וְכָל כְּלֵיהֶם וּגְמָלֵיהֶם יִשְׂאוּ לָהֶם וְקִרְאוּ עֲלֵיהֶם מְגוֹר מְסָבִיב: (ל) נָסוּ נְדוּ מֵאֵד הָעֲמִיקוּ לְשֹׁכֵת יִשְׁבֵי חָצוֹר נֹאֵם יְהוָה כִּי יַעֲץ עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עָצָה וַחֲשַׁב עֲלֵיהֶם [עֲלֵיכֶם] מַחֲשָׁבָה: (לא) קוֹמוּ עֲלוּ אֶל גֹּי שְׁלִי יוֹשֵׁב לְבֶטֶח נֹאֵם יְהוָה לֹא דִלְתִים וְלֹא בְרִיחַ לוֹ בְּדָד יִשְׁפְּנוּ: (לב) וְהָיוּ גְמָלֵיהֶם לְבֹז וְהָמוֹן מִקְנֵיהֶם לְשָׁלַל וְזֵרֵתֵים לְכָל רוּחַ קְצוּצֵי פֶאֶה וּמִכָּל עֲבָרָיו אָבִיא אֶת אֵידֶם נֹאֵם יְהוָה:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט כח-לג):

הרב אברבנאל ז"ל כתב שפורענות קדר, לא היה בעוון שהרעו לבני ישראל, לפיכך תלה הדבר בנבוכדנצר, כמבואר בפסוק כח' ופסוק ל', כי היה מרצונר¹⁹.

(כח) -לקדר- רצה לומר על קדר -ולממלכות חצור, אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל, כה אמר ה', קומו עלו- כאילו המקום מזרז לכשדים, ואומר להם קומו עלו -אל קדר, ושדדו את בני קדם- הם בני קדר וממלכות חצור כי בפאת המזרח ישבו <ע"פ רד"ק בפירוש ב'>: (כט) -אהליהם וצאנם יקחו- כי אין להם בתים לשבת, והם שוכני מדבריות באהלים. -יריעותיהם- יריעות האהלים, וכפל הדבר במילים שונות. -וכל כליהם וגמליהם ישאו להם- יקחו לעצמם. -וקראו עליהם מגור מסביב- מכל סביבותם יקראו אליהם פחד. רצה לומר יפחידו אותם מכל עבר: (ל) -נסו נדו מאד- כאילו הנביא מזהירם לאמר להם, נסו ממקומכם, והיו נדים למקום רחוק מאד, -העמיקו לשבת ישיב חצור- ושובו בעמקי מסתרים להחבא -נאם ה' כי יעץ עליכם נבוכדנצר מלך בבל עצה, וחשב עליכם מחשבה:- (לא) -קומו- רצה לומר וזאת היא העצה והמחשבה שאמר לעמו, קומו -עלו אל גוי שלי יושב לבטח, נאם ה'- (אומה) היושב בשלוח ואין לו מלחמה עם מי (עם אף אחד), להיות נשמר ונוהר. -לא דלתים ולא בריח לו- אינו יושב בערי מבצר הסגורים בדלתים ובריח. -בדד ישכנו- אינם שוכנים מאוסים יחד, כי אם כל אחד לבדו כי אין פחד אויב נגד פניהם: (לב) -והיו גמליהם לבז והמון מקניהם לשלל, וזרתים לכל רוח קצוצי פאה- אפורם לכל עבר, בקצות פאת העולם. -ומכל עבריו- מכל צד -אביא-

מעין חיים - עיונים ומוסר

וצריך לדחוק ולומר, שעמוס ניבא גם על העתיד, על מה שיהיה בזמן נבוכדנצר. במלכים א' (טו יח) נאמר, בן הדד בן טברמן בן חזיון מלך ארם הישב בדמשק. בן הדד זה, הוא היה בזמן אסא מלך יהודה, ובעשא ואחאב מלכי ישראל, כ' מאות שנה לפני ירמיה. במלכים ב' ח, נאמר המעשה שהיה במות בן הדד, ואז מלך חזאל תחת בן הדד, ובמלכים (ב יג כד) נאמר ויחר אף ה' בישראל ויתנם ביד חזאל מלך ארם, וביד בן הדד בן חזאל כל הימים. פסוק זה נאמר בימי יהואש נכדי יהוא. קרוב לזמן הנביא עמוס.

נמצא בידני כי שני בן הדד, מלכו על ארם, השני נכדו של הראשון. והשני היה בזמן עמוס.

לולי דברי המפרשים ז"ל, יתכן, שהנביא ירמיה בהזכירו בן הדד, מדבר על אחד מאלו, אם נאמר שאחד ממלכי ארם האלו ששמן בן הדד, עשה ארמונות מפורסמים, והם התקיימו רבות בשנים, שפיר ניבא ירמיה, ואמר, שהאש של נבוכדנצר תאכל את מה שבהם.

¹⁹ הרד"ק מפרש, מה שהוזכר נבוכדנצר בקדר יותר מבשאר אומות, כי שאר אומות נכבשו גם בידי סנחריב, ואילו קדר נכבשה רק על ידי נבוכדנצר. וצריך עיון הרי בישעיה (כא טז) נאמר בעוד שנה וגוי וכלה כל כבוד קדר.

(לג) וְהִיָּתָה הַצּוּר לְמַעֲוֹן תַּנִּים שְׁמָמָה עַד עוֹלָם לֹא יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא יָגוּר בָּהּ בֶּן אָדָם:

(לד) אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶל עֵינָם בְּרָאשִׁית מַלְכוּת צְדָקְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר: (לה) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנְּגִי שִׁבְרֵךְ אֶת

להם - את אידם - ויהיו מסובכים בו - נאם ה': (לג) - והיתה חצור - הוא מקום המושל על כל בני קדר, שוכני אהלים ורוב האומה גרו בשדות באהלים, ולא בעיר. אבל עיר אחת היתה להם, ושמה חצור, היא תהיה). - למעון תנים, שממה עד עולם. לא ישב שם איש, ולא יגור בה - אף דרך עראי - בן אדם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק מט לד-לט):

סיבת הפורענות: הרד"ק מביא חז"ל, שסיבת עונשם היה, כי עזרו לבבל בימי החורבן (מקורו בסנהדרין פט' א', עיי"ש).

זמן קיום הנבואה: פשטות נראה מדברי רש"י (עמוס א ז), שכל הגזירות שבפרקים אלו התקיימו על ידי נבוכדנצר. ולפי זה אחר מותו חזרו ותפשו שלטון, עד שכבשו את בבל^{רפ}.

(לד) - אשר היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא אל עינים^{רפח} - על עינים והיא ממלכות מדי >ע"פ רש"י < - בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה לאמר: (לה) - כה אמר ה' צבאות הנני שבר את

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{רפ} המהרש"א ז"ל כתב, לפי הנראה, נבואה זו לא התקיימה ביד נבוכדנצר מלך בבל, אלא ביד אלכסנדר מוקדון מלך יוון, אחרי שנבנה בית שני, כאשר כבש את פרס ומדי (מהרש"א מגילה י' ב', בחידושי אגדות ד"ה ושמתי. לפי המסופר ביוסיפון ספר שני פרק תשיעי, על כיבוש אלכסנדר את מדי, אין הדברים דומים כלל לדברי נבואה זו, אלכסנדר גבר על חיילי מדי והרג בהם הרבה, וכבש את המלוכה. אך לא נראה שהגלה את העם לכל העולם. אמנם לא מפיו אנו חיים). הרב אברבנאל כותב שעדיין לא התקיימה הנבואה, והיא תתקיים באחרית הימים.

והנה לעיל (כה כה) נאמר במפורש שנבוכדנצר כבש את כל מלכי עולם. אם כן הלא שפיר ניתן לפרש כרש"י ז"ל, שמדובר בכיבוש זה של נבוכדנצר. מדוע מיאנו בזה האחרונים ז"ל (שהרי אין לומר, ששברו שנבוכדנצר לא כבש את מדי, כי מורש שכבשם).

יתכן שמיאנו האחרונים לפרש כרש"י ז"ל, מפי שנאמר בסוף הנבואה, ושבתי שבות עולם באחרית הימים. והרי בוודאי שזמן מועט מאד, אחרי שנבוכדנצר כבש את מדי, חזרו למקומם. שהרי מדי שהיא עולם, ופרס, הם הפילו את בבל, ומלכו בכיפה אחרי.

^{רפח} לד עולם. בעולם נמצאת העיר שושן הבירה, שם היו דניאל איש חמודות, מרדכי היהודי, ואסתר המלכה (דניאל ח ב, אסתר. וגמרא קידושין מט' ב' ורש"י שם).

יש משמעות בלשון חז"ל, שאחרי שגלו בני ישראל לבבל, גלו משם למדי. שכן אמרו חז"ל כך, גלו לבבל שכניה עמהם וכו', גלו למדי וגלתה השכינה עמחן, מה טעמה (מה הראיה) ושמתי כסאי בעולם, ואין עולם אלא מדי, כמה דאת אמר (דניאל ח) ואני בשושן הבירה אשר בעולם המדינה (ירושלמי תענית א' ב' עיין עוד מדרש רבה שמות פט"ו טז, במדבר פ"ז ט, איכה פ"א ד. ואף שבתחילה היה דניאל בבבל, אחר כך בא למדי).

בדניאל (ח ב) נאמר שושן הבירה אשר בעולם המדינה. ואמרו חז"ל שעולם זו מדי (כנ"ל).

וקשה שבמנחות צ"ח איתא שער המזרח עליו שושן הבירה צורה, שתהא אימת מלכות עליהם, פרש"י מלכות פרס. משמע ששושן היתה עיר המלוכה של פרס. והרי להנ"ל שושן הוא במדי. ב' בירמיה (כה כה) מפורש מלכי עולם לחוד, ומלכי מדי לחוד, ואיך אמרו עולם זו מדי. ועוד איתא במגילה יח' א' קראה גופטית עברית עילמית מדית יוונית לא יצא. הרי שלעולם ומדי היה ב' שפות שונות.

אמנם באמת אף שאמרו חז"ל עולם זו מדי, אין הכוונה שעולם הוא עוד שם של מדי, אלא כוונתם שעולם נעשתה חלק ממדי. וכן נראה במדרש אבא גוריון פ"א.

קֶשֶׁת עֵילָם רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם: (לו) וְהִבֵּאתִי אֶל עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְזֵרְתִּים לְכָל הָרְחוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִהְיֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא שָׁם נִדְחֵי עוֹלָם [עֵילָם]: (לז) וְהִתַּתִּי אֶת עֵילָם לִפְנֵי אֲיִבֵיהֶם וְלִפְנֵי מִבְקָשֵׁי נַפְשָׁם וְהִבֵּאתִי עֲלֵיהֶם רָעָה אֶת חֲרוֹן אַפִּי נֶאֱמַר יִהְיֶה וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת הַחֶרֶב עַד כְּלוֹתִי אוֹתָם: (לח) וְשִׁמְתִי כֶסֶף בְּעֵילָם וְהִאֲבֹדְתִי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים נֶאֱמַר יִהְיֶה: (לט) וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אָשׁוּב [אָשִׁיב] אֶת שְׁבִית [שְׁבוּת] עֵילָם נֶאֱמַר יִהְיֶה:

קשת עילם - לפי שהיו מושכי קשת, ובוזה היה עיקר גבורתם, לכן אמר במפלתם שישבור קשתם <ע"פ ר"י אברבנאל>, אשר היא **ראשית גבורתם** - (עיקר כוח גבורתם) <ע"פ רש"י>: (לו) **והבאתי אל עילם ארבע רוחות מארבע קצות השמים** - רצה לומר יתפזרו בכל ארבע רוחות וקצות העולם, כאילו הרוחות יושבו מכל עבר לפורם אל העבר שממולו. **וזרתים לכל הרחות האלה** - אשר באה הרוח מהם, כי כל אחד יפורם אל העבר שממולו <ע"פ רד"ק>. **ולא יהיה הגוי** - לא יהיה שום אומה בעולם - **אשר לא יבוא שם נדחי עולם**: (לו) **והחתתי** - אשבור - **את עילם לפני איביהם ולפני מבקשי נפשם**, **והבאתי עליהם רעה את חרון אפי נאם ה'**, **ושלחתי אחריהם** - אל המקומות אשר ינוסו שמה - **את החרב עד כלותי אותם**: (לח) **ושמתי כסאי בעילם, והאבדתי משם מלך ושרים** ^{רפ"ט} **נאם ה'** - רצה לומר אין מי ימשול בעילם, כי אם אני לבד. כי מהם אאבד שרים, ולא יהיה מי למשול: (לט) **והיה באחרית הימים** - רצה לומר אחר זמן רב. **אשיב את שבות עילם** - אשיב לארצם את השבי של עילם - **נאם ה'**:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ א-ה): מכאן ניבא פרשיות רבות על מפלת בבל.

הנביא מתאר שוב ושוב את הפלא במהפכה שבבל העצומה תפול, ובכל פרשה יש ענין חדש מיוחד.

מעין חיים - עיונים ומוסר

לפי זה ניחא שבאמת שושן היה בעילם. היו ימים שעילם נכנסה תחת מלכות מדי, ועליהם אמרו עילם זו מדי, ואז היה שושן הבירה במדי. ואילו בזמן בנין בית שני נכנסה עילם, ואולי גם מדי עצמו, תחת מלכות פרס, ונעשתה שושן הבירה לעיר החשובה, שבמלכות פרס.

באמת פרס ומדי, היו ביחד להרבה דברים, כמו שנראה במגילת אסתר ובספר דניאל שנאמר בהם כמה פעמים מלכי מדי ופרס. חיל פרס ומדי. חוקי פרס ומדי. ושפיר יש לומר כמו שנתבאר שמקום שהיה של מדי נעשה אחר כך עיקר מלכות פרס.

שוב שאלתי את השאלה הזו, למרן הגרד"ל שליט"א, והשיב שמדי ופרס היו מולכים יחד בהסכמים, פעם הם פעם הם. והוא כמו שנתבאר.

בגמרא (קידושין מט' ב') אמרו חז"ל, עשרה קבין יסודות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחד העולם כולו. סימן לגסות עניות, ואיזה עניות, עניות דתורה, שמתוך גסותו אינו משמש כל צרכו, ואינו מחזר על תלמודו, כל זה נאמר על עילם.

ונאמר, אחות לנו קטנה ושדים אין לה, זו עילם שזכתה ללמוד, שהיו בה דניאל ומרדכי. ולא זכתה ללמד, שלא היו דורם עוסקים בתורה, ולא זכו אלו החכמים ללמד, כאילו לא היה להם שדים להניק (ומבואר שהחסרון היה בתלמידים).

^{רפ"ט} לח. והאבדתי משם מלך ושרים. יש משמעות שלא גלו כל העם, רק חלקם. אבל המלכים והשרים כולם אבדו או גלו (וצריך ביאור לפי הכתוב בפסוק הקודם).

לכאורה הדברים מתאימים, עם מה שנאמר לעיל (כה' כה') על כיבושי נבוכדנצר 'ואת כל מלכי עילם, ואת כל מלכי מדי'. והרי מלך אחד יש בארץ, אלא הכוונה את כל השרים. וכן אמרו חז"ל (שבת קמט' ב') שהיה נבוכדנצר משפיל את כל מלכי הגוים בביתו. הרי שהיה בו ענין מיוחד לכבוש את המלכים, וכאמור כאן.

פרק נ (א) הדבר אשר דבר יהוה אל בכל אל ארץ פשדים בנד ירמיהו הנביא: (ב) הגידו בגוים והשמיעו ושאו נס השמיעו אל תכחדו אמרו נלכדה בכל הביש בל חת מרדך הבישו עצביה חתו גלוליה: (ג) פי עלה עליה גוי מצפון הוא ישית את ארצה לשמה ולא יהיה יושב בה מאדם ועד בהמה נדו הלכו: (ד) בימים ההמה ובעת ההיא נאם יהוה יבאו בני ישראל המה ובני יהודה יחדו הלך ובכו ילכו ואת יהוה אלהיהם יבקשו: (ה) ציון ישאלו דרך הנה פניהם פאו ונלוו אל יהוה ברית עולם לא תשכח:

בפרשה הראשונה ניבא, שבבל תפול על ידי עם שמקומו מצפון לבבל, ואז יוכלו בני ישראל לשוב לירושלים, והוא השיבה שבימי בנין בית שני.

פרק נ (א) - הדבר אשר דבר ה' אל בבל אל ארץ כשדים - על בבל ועל ארץ כשדים - ביד ירמיהו הנביא: (ב) - הגידו - אתם המבשרים חדשות, הגידו - בגוים - בין אומות העולם (את) הבשורה זו מחורבן בבל, כי לשמחה יחשב להם, על כי (הכשדים) הם החריבו עמים רבים (ועשו חורבן גדול בעולם, לכן כולם ישמחו בנפילתם). - והשמיעו ושאו נס - למען יאספו כולם, וישמעו. - השמיעו אל תכחדו - אל תעלימו דבר מה מגודל החורבן. - הוביש בל - הפסל בל נתבייש, - חת מרדך - (וכן הפסל) מרודך נשבר, ולא יוכלו (פסיליהם) להציל את עצמם. - הבישו עצביה חתו גלוליה - כל הפסילים נתביישו ונשברו <ע"פ רד"ק>: (ג) - כי עלה עליה גוי מצפון - הם מדי ופרס <רש"י ורד"ק> השוכנים בפאת צפון במקצוע צפונית מזרחית. - הוא ישית את ארצה לשמה, ולא יהיה יושב בה, מאדם ועד בהמה נדו הלכו - נדו משם, והלכו בגולה <בתרגום כתוב שהכוונה גלות>: (ד) - בימים ההמה ובעת ההיא נאם ה' יבאו בני ישראל^א - הם (יהודים מעשרת השבטים, מן המעטים) הנשארים בארץ אחרי גלות עשרת השבטים, ונטפלו עם בני יהודה ובנימין וגלו עמם לבבל. - המה ובני יהודה יחדו^ב - רצה לומר בני ישראל ובני יהודה יבואו יחד <ע"פ רד"ק>. - הלך ובכו - בתשובה ובתחנונים <רד"ק פירש בכי של שמחה> - ילכו, ואת ה' אלהיהם יבקשו - לשאול ממנו עזר, ודרך מצלחת: (ה) - ציון ישאלו, דרך הנה פניהם - (יבררו) את הדרך ההולך לציון (היכן היא), ויסבו פניהם דרך פה. - באו ונלוו אל ה' - רצה לומר אמרו אלו אלו, בואו והתחברו אל ה' - ברית עולם^ב - בברית המתקיים עד עולם, ו-לא תשכח - עוד:

מעין חיים - עיונים וזמור

^א ד. בני ישראל. כאשר נאמר ישראל ויהודה, הרי ישראל הוא יי שבטים, והרי ידוע שרוב עשרת השבטים לא חזרו בסוף גלות בבל, בזמן בנין בית שני. לכן מיישבים המפרשים שמעט מכל שבט, חזרו לבית שני, כן כתבו תוספות בניטין לוי ב', וכתבו שכן מפורש בעזרא, ובעניי מצאתי כתוב שם רק כהנים ליום יהודה בנימין ונתינים, ואולי מהפסוק (עזרא ו יז) שהקריבו בעבור כל השבטים, או שהמשפחות המנויות היו מכל השבטים.

^ב ד יחדיו. אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת, שנאמר 'בימים ההמה ובעת ההיא נאם ה' יבואו בני ישראל ובני יהודה יחדו' כשהן אגודים מקבלין פני שכינה (תנחומא נצבים א):

^א ב. נבואה זו של ברית על היתלות אל ה', לכאורה היא התקיימה בימי עזרא, שאז עלו מגלות בבל, עיין בספר עזרא פרק י' שעשו ברית על היפרדות מנשים נכריות.

(ו) צאן אֲבֹדוֹת הָיָה [הָיוּ] עָמִי רַעִיָּהֶם הַתְּעוּם הָרִים שׁוֹכְבִים [שׁוֹכְבוֹם] מִהֵר אֶל גִּבְעָה הָלְכוּ שָׁכְחוּ רִבְצָם: (ז) כָּל מוֹצְאֵיהֶם אָכְלוּם וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ לֹא נֶאֱשַׁם תַּחַת אֲשֶׁר חָטְאוּ לַיהוָה נִוָּה צָדֵק וּמִקְנֶה אֲבוֹתֵיהֶם יִהְיֶה:

(ח) גָּדוֹ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ פְּשָׁדִים יֵצְאוּ [צֵאוּ] וְהָיוּ כְּעִתּוּדִים לִפְנֵי צֶאֱן: (ט) כִּי הִנֵּה אֲנֹכִי מַעֲיִר וּמַעֲלָה עַל בָּבֶל קָהֵל גּוֹיִם גְּדֹלִים מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ מִשֵּׁם תִּלְכֹּד חֲצִיו כְּגִבּוֹר מִשְׁכִּיל לֹא יָשׁוּב רִיקָם: (י) וְהִיתָה

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ ו-ז): פונה להסביר את צרות בני ישראל, ומאשים בזה את המנהיגים.

(ו) - **צאן אבודות** - הוא מאמר הנביא בשם ה', שאמר הנה עד הנה היו עמי כצאן האבוד מן העדר, כי **רעיהם התעוּם הרים שוכבים** - גדוליהם הנהיגום בדרך תועה, ועזבוּם ללכת בדרכי לבם לעלות בהרים. רצה לומר פנו מדרך ה', וגדוליהם התעוּם ללכת בדרך רע. **מהר אל גבעה^{רצ} הלכו** - ולכן הלכו מהר אל גבעה, ו-**שכחו** - מקום **רִבְצָם**. ורצה לומר, לכן הלכו בגולה על ההרים, ונגרשו מארצם: (ז) - **כל מוצאיהם אכלום** - רצה לומר והיו כצאן התועה ומופקר, שכל המוצא אותם יאכלם. - **וצריהם אמרו לא נאשם^{רצ}** - האויבים אמרו לא יהיה לנו אשמה, על מה שאנו אוכלים אותם. וכי הרעה מגיעה להם) - **תחת אשר חטאו לה** - בעבור אשר חטאו לה', שהוא **נוה צדק ומקוה אבותיהם** - נוה ומקוה הצדק כולו, והוא תוחלת אבותיהם, והוא מילא תקותם, ושמו הוא **ה** - המורה שהוא מושל בכל. והואיל וחטאו לו, ראויים המה לאבדון, ולא נאשם בהם (במה שאכלנו אותם) <ע"פ ר"י אברבנאל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ ח-טז):

א' קורא למי שיכול לעזוב את בבל, שימהר לעשות כן (פסוקים ח' טז). ב' מזרז את הלוחמים להעריך, ולהלחם ללא פחד (יד' טו') שני דברים אלו שייכים להכנה לפני המלחמה. ג' מזכיר לבבל, שבזמן החורבן צהלו ושמחו, בביות ארץ ישראל (יא'), ויש בזה תשובה על הפרשה הקודמת.

(ח) - **נודו** - ומעתה נודו - **מתוך בבל, ומארץ כשדים צאו^{רצ}**, והיו כעִתּוּדִים לִפְנֵי צֶאֱן - מהרו ללכת משם כמו העִתּוּדִים ההולכים לפני שאר הצאן (ואף אם הצאן נשארים במקום, הם הולכים בלא להתחשב). רצה לומר אף אם רבים ישארו בבבל, אתם השבים, מהרו ללכת: (ט) - **כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל, קהל גוים גדלים מארץ צפון** - הם מדי ופרס. **יערכו לה** - יערכו עליה מלחמה, ומשם ממקום שיערכו עליה, **משם תלכד** - ולא יצטרכו ללכת ממקום אל מקום (כדי להצליח לכבוש). **הציו** - של

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{רצ} ו מהר אל גבעה. נראה שיהרסו של התעוּם הרים, מפרש המצודות שההר הוא כמשל לחטאים, וכעין פרש"י. ואת ההר והגבעה שאחר כך מפרש, כמשל על הגלות, וכעין הרד"ק.

^{רצ} ז. יש כאן טענה, למה נאשמים בבל, הלא חורבן ארץ ישראל, היה רצון ה', מפני חטאי עמו, אם כן בבל עשו את מה שצריך לעשות, מה הטענה עליהם? בפרשה הבאה (פסוק יא) נאמר תשובה לטענה זו.

^{רצ} י מארץ כשדים צאו. מהמשך הפרשה (פסוק טז) לפי מה שביארנו שם) נראה, שאינו מדבר כאן לעבר בני ישראל השבוים בבבל, שישבו לארצם. אלא לעבר שאר אנשים הנמצאים בבבל. אמנם במפרשים הרד"ק והרב אברבנאל נראה, שאל בני ישראל מדבר.

לפי דברינו מובן סדר הדברים, בפרשה זו מדבר רק על ההכנה למלחמה, ובפרשיות הבאות מדבר על מלחמה עצמה.

כשדים לשלל כל שלליה ישבעו נאם יהנה: (יא) כי תשמחי [תשמחו] כי תעלזי [תעלזו] שסי נחלתי כי תפוש [תפושו] כעגלה דשה ותצהלי [ותצהלו] פאברים: (יב) בושא אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה נערכה: (יג) מקצף יהנה לא תשב והיתה שממה פלה כל עבר על בכל ישם וישרק על כל מפותיה: (יד) ערכו על בכל סביב כל דרכי קשת ידו אליה אל תחמלו אל חץ כי ליהנה חטאה: (טו) הריעו עליה סביב נתנה ידה נפלו אשיותיה [אשיותיה] נהרסו חומותיה כי נקמת יהנה היא הנקמו בה פאשר עשתה עשו לה: (טז) כרתו זורע מכל ותפש מגל בעת קציר מפני חרב היונה איש אל עמו יפנו ואיש

הקהל הוא יהיו **כגבור** - **המשכיל** - והורג אנשים ש-**לא ישוב ריקם** - מבלי להמית את מי (מישהו), כן יהיו כל חיצו הקהל הוא <ע"פ רד"ק>: (י) -**והיתה כשדים לשלל, כל שלליה ישבעו** - רצה לומר (בוזה), שהרבה שלל ישללו בה - **נאם ה'** - <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יא) -**כי תשמחו כי תעלזו שסי נחלתי** - אשר תשמחו עד הנה, אתם השוסים את נחלתי. -**כי תפושו** - כי אז הייתם פשים ורבים בטוב ארצי (בזמן חורבן בית ראשון, אכלתם ובזזתם בארץ ישראל), -**כעגלה** - **הדשה** - ואוכלת מדישה. -**ותצחלו כאבירים** - הרימו (הרמתם) קול גדול של שמחה, כמו הסוסים החזקים המרימים קול שמחה¹³¹: (יב) -**בושה אמכם מאד** - אבל מעתה בושה אמכם בכל, אשר ילדה בנים לבהלה. -**חפרה יולדתכם** - כפל הדבר במילים שונות. -**הנה אחרית גוים** - רצה לומר הבושה תהיה על כי הנה אחרית הכשדים (ואחרית, הכוונה לדור הבא, דהיינו) בניה, תהיה חסר מטובה, כ-**מדבר ציה וערבה**. - וכפל המלות בשמות נרדפים, כמו שנאמר אדמת עפר (דניאל יב) (אף שאדמה היינו עפר)¹³²: (יג) -**מקצף ה' לא תשב** - על כי ה' קצף על בכל, לכן לא תהיה עוד מיושבת -**והיתה שממה כלה, כל עבר על בכל ישם וישרק על כל מכותיה** - כל העובר עליה יתמה (יתפלא), וישרוק (בקריאת התפעלות): (יד) -**ערכו על בכל סביב** - מכל סביבה ערכו מלחמה על בכל. -**כל דרכי קשת ידו אליה** - השליכו חצים אליה. -**אל תחמלו אל חץ** - לא תחסו על החץ לאמר, אולי לא יכה אדם וילך לבטלה. -**כי לה חטאה** - ולכן תצליחו (במלחמה) בה, וכל החצים שתשליכו שמה, יהרגו אנשים <ע"פ רד"ק>: (טו) -**הריעו עליה סביב** - להבהיל את העם הריעו עליה מסביב. -**נתנה ידה** - כדרך אדם הנופל, המושיט יד למי שאצלו לעזור לו, ולהקישו. וכן (הכוונה בפסוק) מצרים נתנו יד (איכה ה). -**נפלו אשיותיה נהרסו חומותיה** - נפלו יסודות חומות העיר <ע"פ רש"י>. -**כי נקמת ה' היא** - על כי היא נקמת ה', לכן -**הנקמו בה, ו-כאשר עשתה** - לישראל -**כן עשו לה**: (טז) -**כרתו זורע מבבל ותפש מגל בעת קציר** - רצה לומר לא ימצא עוד בבבל זורע שדות, ואוחז מגל בעת הקציר, כי תהיה שממה ולא יורע שמה. -**מפני חרב היונה איש אל עמו**

טעין חיים - עיונים ומוסר

¹³¹ יא. יש בפסוק זה תשובה על הטענה המוזכרת בפסוק ז'. הטענה היתה, הלא בני ישראל חטאו, והגיע להם החורבן והגלות, אם כן על מה נאשמים בכל. על כך באה התשובה, אם עשיתם את מה עשיתם עבור קיום מצוות ה', למה שמחתם וצחלתם, אלא וודאי אתם נהניתם מכך, ובשביל אכזריותכם ורשעותכם פגעתם בבני ישראל.

¹³² יב. בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רכז' סעיף יב) נפסק, הרואה קברי ישראל, אומר: בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם בדין, וכי. ועל קברי עכו"ם אומר: בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם, הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה.

לְאַרְצוֹ יִנְסוּ:

(יז) שֶׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל אֲרִיּוֹת הִדְיָחוּ הָרָאשׁוֹן אֲכָלוּ מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְזֶה הָאֲחֵרוֹן עֲצָמוּ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל: (יח) לִכֵּן כֹּה אָמַר יְהוָה עֲבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פֶקֶד אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶל אֲרָצוֹ פֶּאֶשֶׁר פִּקְדָתִי אֶל מֶלֶךְ אֲשׁוּר: (יט) וְשִׁבְכָתִי אֶת יִשְׂרָאֵל אֶל נֹהוּ וְרָעָה הַכְרַמֶּל וְהַפֶּשֶׁן וּבָהָר אֲפָרִים וְהַגִּלְעָד תִּשְׁפַּע נִפְשׁוֹ: (כ) בְּיָמִים הֵהֱם וּבָעֵת הַהִיא נָאֻם יְהוָה

יפנו ואיש לארצו ינסו - מפני חרב האויב המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון, (מהפחד ממנה) יפנו משם השכירים עובדי האדמה, וינסו כל אחד לעמו ולארצו אשר באו משם <ע"פ רד"ק>. (ונראה, כי מי שמגוריו בבבל, אין לו כל כך לאן לנוס, לכן אינו ממחר לעזוב. אבל הפועלים העובדים הזרים, כיון שרואים שמתקרב אויב מצליח, מיד הם בורחים) <אמנם ברד"ק והאברבנאל, נראה שמפרשים שאחרי שתחרב בבל, אז יברחו העובדים, ולא כדברינו שהכוונה לפני חורבן בבל>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ יז-כ):

ממשיל את בני ישראל לשה שנאכלה על ידי אריות. מבטיח שיפקוד על מעשה האריות. מבטיח עתיד טוב מאד לשה (לפי המשל שהשה נאכל, נמצא שתשועה זו היא כעין תחית המתים), ואף עון לא יהיה בו. כלומר שבאחרית הימים (רד"ק פסוק יט' כ') יהיה מעלות גשמיות, וגם כפרת עוונות.

[לעיל פסוק ו'] המשיל את עם ישראל כצאן, ואת המנהיגים כרועה. כאן מדבר על עם ישראל לעומת המלכים שהגלו אותם, ממשיל את עם ישראל כשה אחת, בין כמה אריות].

(י ז) - **שה פזורה ישראל**^{רצ"ה} - הנה ישראל היה כשה פזורה (בודדה), ופרודה מן העדר, אשר - **אריות הדיחו** - (הרחיקו) אותה, והבריחוה מעדרה, כי כן הדיחו (הגויים) אותו מארצו. - **הראשון אכלו** - המדיח הראשון אכל בשרו, והוא - **מלך אשור** - שגלה עשרת השבטים. - **וזו האחרון** - זה המדיח האחרון - **עצמו** - שבר עצמותיו והוא - **נבוכדראצר מלך בבל** - שגלה יהודה ובנימין <ע"פ רד"ק>: (י ח) - **לכן כה אמר ה' עבאות אלהי ישראל, הנני פקד אל מלך בבל** - אשגיח להביא גמול על בבל - **ואל ארצו, כאשר פקדתי אל מלך אשור**: (י ט) - **ושבכתי את ישראל** - רצה לומר עוד יבא זמן בימי המשיח שאשיב אותו - **אל נהו, ורעה הכרמל והבשן** - וירעה במרעה הכרמל והבשן, שהמה מקום מרעה שמן. ולפי שהמשילם לשה אמר לשון הנופל בשוה. - **ובחר אפרים והגלעד תשבע נפשו** - מרוב המרעה המצוי שם <ע"פ רד"ק>: (כ) - **בימים ההם ובעת ההיא נאם ה', יבקש את עון ישראל ואיננו**^{רצ"ה} - אף אם

מעין חיים - עינינו וזמור

^{רצ"ה} תני חזקיה שה פזורה ישראל נמשלו ישראל לשה מה שה חזה לוקה על ראשו או בא' מאבריו וכל אבריו מרגישין כך הן ישראל אחד מהן חוטא וכולן מרגישין (במדבר טו) האיש אחד יחטא תני רשב"י משל לבני אדם שהיו יושבין בספינה נטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו אמרו לו חבריו מה אתה יושב ועושה אמר להם מה אכפת לכם לא תחתני אני קודח אמרו לו שהמים עולים ומציפין עלינו את הספינה (מדרש רבה ויקרא ד ו).

^{רצ"ה} וכי ואיננו. המצודות מפרש על פי הרד"ק שמה שיבוקש ואיננו, מדבר לעתיד לבא. הרב אברבנאל ז"ל כותב ומוכיח שהכוונה כאן על ימי תחילת בית שני, ואין הכוונה שיכופר כל העבירות, אלא עון ביטול השמיטות, שמתכפר בע' שנות גלות.

יִבְקֹשׁ אֶת עֹוֹן יִשְׂרָאֵל וְאֵינָנוּ וְאֵת חַטָּאת יְהוּדָה וְלֹא תִמְצָאִנָּה כִּי אֶסְלַח
לְאִשֶּׁר אֲשָׂאִיר :

(כא) עַל הָאָרֶץ מְרִתִּים עָלָה עָלֶיהָ וְאֶל יוֹשְׁבֵי פָקוּד חָרֵב וְהַחֲרֵם
אֲחֲרֵיהֶם נָאִם יְהוָה וַעֲשֵׂה כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ : (כב) קוֹל מִלְחָמָה בָּאָרֶץ
וְשֹׁכֵר גָּדוֹל : (כג) אֵיךְ נִגְדַע וְיִשְׁכַּר פְּטִישׁ כָּל הָאָרֶץ אֵיךְ הִיָּתָה לְשִׁמָּה
בְּכָל בָּגוֹזִים : (כד) יִקְשְׁתִּי לָךְ וְגַם נִלְפַדְתָּ בְּכָל וְאֵת לֹא יִדְעַת נִמְצָאת וְגַם
נִתְפַשְׁתָּ כִּי בִיהוָה הִתְגַּדֵּרְתִּי : (כה) פֶּתַח ה' אֶת אוֹצְרוֹ וַיּוֹצֵא אֶת כָּלִי

יבוקש לא יהיה. -ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה, כי אסלח לאשר אשאייר- לאלו שאשאייר מהם אסלח
לעונם, כי יהיו (החטאים) נמחקים (ומתכפרים) בקושי השעבוד, וילכו להם:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ כא-ל):

בכל הפרשה מבאר שפורענות בבל הוא מלחמת הקב"ה, והוא נקמת ה' נקמת חורבן בית המקדש.
איך יקרה שבבל תפול הלא היא חזקה מכל העמים. על כך מבאר את דרך נפילתה [לעיל דיבר על ההכנה
למלחמה, כאן הוא שלב נוסף, כאן מדבר על תחילת המלחמה עצמה], ואומר שה' יעשה את מפתה,
כאילו מניח מוקש, כאילו בא במארב. -והכוונה שהאויב יבא באופן פתאום (פסוקים כד' כו').- כאילו ה'
פותח את אוצר הנשק שלו, היינו שהוא עצמו לוחם בה.

ממשיל את עם בבל לפרים, פר הוא באמת בעל חי חזק, אבל יש זמן שהוא מיועד לשחיטה (פסוקים כו
כו), ומנבא שימותו חיילי בבל (פסוק ל') שהרי החיילים הם החריבו את בית המקדש.

(כא) -עַל הָאָרֶץ מְרִתִּים עָלָה עֲלֶיהָ- חוזר לדבריו הראשונים, אומר אל מול המחריב את בבל,
עלה למלחמה על הארץ שמרדה ופשעה בכל אומות העולם <רש"י פירש שהמרתה את הקב"ה>, והיא
בבל. -וְאֶל יוֹשְׁבֵי פָקוּד- שם עיר מערי בבל, כמו שנאמר פקוד ושווע וקוע (יחזקאל כג). או על בבל יאמר,
וקראהו כן לפי שבא עת לפקוד ולזכור עוונתו. -חֲרֵב וְהַחֲרֵם אַחֲרֵיהֶם נָאִם ה'- תחרב אותה, והנסים רדוף
אחריהם והחרימם, -וַעֲשֵׂה כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ- חוזר לזרזו <ע"פ רד"ק>: (כב) -קוֹל מִלְחָמָה- נשמע
-בָּאָרֶץ- בבל, -וְשֹׁכֵר גָּדוֹל-: (כג) -אֵיךְ נִגְדַע וְיִשְׁכַּר פְּטִישׁ כָּל הָאָרֶץ- איך נכרת בבל שהיה
משבר ומפוצץ כל הארץ, כפטיש המפוצץ סלע <ע"פ רש"י>. -אֵיךְ הִיָּתָה לְשִׁמָּה בְּכָל בָּגוֹזִים- לתמהון היתה
בין אומות העולם, (כלומר, מפני רוב גבורתה) כולם יתמהו על חורבנה: (כד) -יִקְשְׁתִּי לָךְ וְגַם
נִלְכַּדְתָּ בְּכָל וְאֵת לֹא יִדְעַת- הכנתי לך מוקש וגם נלכדת בה, ולא ידעת להשמר ממנה, כי פתאום באה. -
נִמְצָאת וְגַם נִתְפַשְׁתָּ- (מכיון שלא ברחת, תפשו אותך) -כִּי בַה' הִתְגַּדֵּרְתִּי- עם ה' עשית תגר ומלחמה, כי
עמו טבחת ולא חמלת: (כה) -פֶּתַח ה' אֶת אוֹצְרוֹ, וַיּוֹצֵא אֶת כָּלִי זַעֲמוֹ- הם פרס ומדי. ורצה לומר

מענין חיים - עיונים ומוסר

אמנם ראה לשון חז"ל, אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי יצר הרע, רבו עונות, אבל לעתיד לבא והסירותי את לב האבן
מבשרכם (יחזקאל לו), דכתיב ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם (שם כט), וכתוב בימים
ההם ובעת ההוא נאם ה' יבקש את עון ישראל ואיננו. (תנחומא נח יג).

כד. עיין ישעיה מז, על נקודה זו, שכבר מימי ישעיה הודיע ה' כי מפלת בבל תהיה פתאום, ושם נאמרו בכתובים, טעמים
לדבר.

זַעֲמֹוּ כִּי מְלָאכָה הִיא לֹאדָנִי יְהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ כְּשָׁדִים: (כו) בָּאוּ לָהּ
מִקֵּץ פִּתְחוֹ מֵאֲבָסִיָּה סְלוּהָ כְּמוֹ עֲרָמִים וְהִתְרִימוּהָ אֶל תְּהִי לָהּ שְׂאֵרִית:
(כז) חֲרָבוּ כָּל פְּרִיָּה יִרְדּוּ לְטִבַּח הִוִּי עֲלֵיהֶם כִּי בָּא יוֹמָם עֵת פְּקֻדָּתָם:
(כח) קוֹל נְסִים וּפְלָטִים מֵאֶרֶץ בָּבֶל לְהַגִּיד בְּצִיּוֹן אֶת נִקְמַת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
נִקְמַת הַיִּכְלוֹ: (כט) הִשְׁמִיעוּ אֶל בָּבֶל רַבִּים כָּל דְּרָכֵי קֶשֶׁת חֲנוּ עֲלֶיהָ
סָבִיב אֶל יְהִי [לָהּ] פְּלִטָה שְׁלֹמוֹ לָהּ כַּפְּעֵלָה כָּל אֲשֶׁר עָשְׂתָה עֲשׂוּ לָהּ
כִּי אֶל יְהוָה זָדָה אֶל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: (ל) לִכֹּן יִפְּלוּ בַחֲזוּרֶיהָ בְּרַחֲבֹתֶיהָ וְכָל
אֲנָשִׁי מִלַּחֲמָתָהּ יִדְּמוּ בַיּוֹם הַהוּא נָאֻם יְהוָה:
(לא) הִנְנִי אֵלֶיךָ זָדוֹן נָאֻם אֲדָנִי יְהוָה צְבָאוֹת כִּי בָּא יוֹמֶךָ עֵת פְּקֻדָּתֶיךָ:

המקום העיר לבם לבוא על בבל להשחיתה. - כי מלאכה היא^א לאדני ה' צבאות בארץ כשדים- השחתת
ארץ כשדים היא דבר שליחות של ה': (כו) - באו לה מקץ- מקצה המדינה בואו להלחם בה
פתאום, עד לא יכוננו למלחמה. - פתחו מאבסיה- לקחת התבואות האצורים שמה (ממשיל את בבל כרפת
בקר, אשר יש בה מאכלי בהמה). - סלוח- רמסו אנשיה - כמו ערמים- כמו שרומסים על אגודות שבילים
לדושם להוציא התבואה - והתרימוה, אל תהי לה שארית- אבדו וכלו אנשיה -ע"פ רש"י:
(כז) - חרבו- הרגו בחרב. - כל פריה- הם השרים. - ירדו לטבח- כפל הדבר במילים שונות. -הי
עליהם- אוי להם - כי בא יומם- יום גמולם -עת פקדתם- עת זכרון עונם: (כח) -קול נסים ופלאים
מארץ בבל- הנה נשמע קול מאנשי ישראל הנסים מבבל, ובאים -להגיד בציון את נקמת ה' אלהינו-, וחזור
ומפרש את -נקמת היכלו- שלקח נקם מיד בבל: (כט) -השמיעו- התאספו -אל בבל רבים- רובי
חצים. -כל דרכי קשת חנו עליה- מ-סביב-, למען -אל יהי לה- לא יהיה לה -פליטה-, לבל יוכל מי לברות.
-שלמו לה כפעלה^ב, ככל אשר עשתה- לישראל, כן -עשו לה. כי אל ה' זדה- הרשיעה אל ה' -אל קדוש
ישראל-: (ל) -לכן- הואיל וזדה אל ה', לכן -יפלו בחזרה ברחבתיה, וכל אנשי מלחמתה ידמו
ביום ההוא, נאם ה':

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נ לא-לב): מדבר על מלך בבל (עד הנה דיבר על הארץ ועל העם).
(לא) -הנני אליך זדון נאם אדני ה' צבאות- אתה בלשצר (הוא היה המלך בזמן חורבן בבל)
איש זדון <ע"פ תרגום>, הנה אני אלחם עליך, -כי בא יומך- יום תשלום גמולך -עת פקדתך- עת זכרון
עונך: (לב) -וכשל זדון ונפל- בלשצר יהרג. -ואין לו מקים- רצה לומר לא ימלוך מי מזרעו
בבבל <ע"פ ר"י אברבנאל>. -הצתי אש בעריו, ואכלה כל סביבתי- סביבות עריו:

מעין חיים - עיונים ומוסר

^א כח. מלאכה היא לה'. עיין פסוק דומה לזה לעיל, מח י. ארור עושה מלאכת ה'. הנה בשניהם קרא את השחתת האומה,
בשם מלאכת ה', אבל במואב הוסיף וקילל את המתעצל, מה שאינו כן בשאר עמים. והטעם נתבאר שם ברד"ק, שעל
מואב היה חרון מיוחד מפני הכפיות טובה, עיין שם.

^ב כט. כל דרכי קשת חנו עליה סביב. שלמו לה כפעלה. ענין פסוק זה, כבר נאמר בפסוק יד' טו'. אמנם כאן מוסיף בגזרה,
ומנבא, שלא יהיה לה פליטה, ומהחייילים לא יאשר מאומה

(לב) וְכָשֶׁל זָדוֹן וְנָפֶל וְאֵין לוֹ מָקִים וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּעַרְיוֹ וְאָכְלָה כָּל סְבִיבְתָיו:

(לג) פה אמר יהוה צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדו וכל שביהם החזיקו כם מאנו שלחם: (לד) גאלם חזק יהוה צבאות שמו ריב יריב את ריבם למען הרגיע את הארץ והרגיו לישבי בבל: (לה) חרב על כשדים נאם יהוה ואל ישבי בבל ואל שריה ואל חכמיה: (לו) חרב אל הבדים ונאלו חרב אל גבוריה וחתו: (לז) חרב אל סוסיו ואל רכבו ואל כל הערב אשר בתוכה והיו לנשים חרב אל אוצרתיה ובזזו: (לח) חרב אל מימיה ויבשו פי ארץ פסלים היא ובאימים יתהללו: (לט) לכן

באר החיים – ענין הפרשה (פרק נ לג-מו):

לעיל פסוקים כא – ל אמר שפורענות בבל הוא נקמת ה', על חורבן בית המקדש. כאן מוסיף ואומר שהוא על שהם לקחו את עם ישראל ורכושם בשבי, וה' הוא גואל ישראל, הוא יצילנו מהם. מנבא על 'בבל' שלא תתיישב לעולם ועד, גם ישעיה נביא על כך (ישעיה יג כ, ואכן עד היום עיר בבל עומדת חרבה אף שניסו הרבה פעמים לבנותה). מנבא פרטים על הכובש שהוא יבא מצפון לבבל, והוא יהיה אכזרי, ומשול לצעירי הצאן (בפרשיות דלהלן יבאר הנביא את שם הכובש).

(לג) -כה אמר ה' צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדו- רצה לומר כמו שנעשקו עשרת השבטים על ידי אשור, כן נעשקו בני יהודה על ידי בבל. -וכל שביהם החזיקו כם מאנו שלחם- כמו אשור כן בבל החזיקה בהם, וממאנים לשלחם חפשי: (לד) -גאלם חזק ה' צבאות שמו- אם כי אינם משלחים מרצונם, הנה גאלם חזק -ריב יריב את ריבם- והוא יריב את ריבם, ויאבד את בבל, ויצאו הגולים חפשי. -למען הרגיע את הארץ, והרגיו לישבי בבל- למען יהיה מרגוע בכל הארץ, יביא רוגו וחרדה על יושבי בבל, ולא יוסיפו למשול בעמים: (לה) -חרב על כשדים- חרב תבוא על הכשדים -נאם ה', ואל ישבי בבל ואל שריה ואל חכמיה: (לו) -חרב אל הבדים- אל הקוסמים -תרגום, מפרשים> (ונקראו בדים, על שום ושבדים דברים מלבם. ונאלו- יסכלו בעצתם, ולא ידעו במה ינצלו - חרב אל גבוריה וחתו-: (לז) -חרב אל סוסיו ואל רכבו- קבוצת אנשי הרכב. ואל כל הערב אשר בתוכה- תערובות האומות שהיו יושבים בבבל. והיו לנשים- יהיו תשושי כח כנשים. -חרב אל אוצרתיה ובזזו- אנשי חרב יבואו אל אוצרתיה ויבזזו אותה: (לח) -חרב אל מימיה ויבשו- לפי שנהר פרט היה עובר בבבל, והיה משקה שדותם כנלוס במצרים, לכן אמר שיבוא חורב אל מימיה ויבשו. -כי ארץ פסלים^{טו} היא- הרבה פסילים עשו לעבודת כוכבים. -ובאימים יתהללו- משתטים ומשתגעים עם העבודה זרה שלהם <ע"פ ר"י אברבנאל>. ויקרא העבודה זרה אימים, כי מביאים אימה על עובדיהם. וכאשר יקרא מפלצת כמו שנאמר אשר עשתה מפלצת לאשרה (מלכים א' ט"ו) <ע"פ רד"ק>: (לט) -לכן- הואיל והיו כל כך דבוקים בעבודת הצורות (או בעבור ששבו את עם ישראל), לכן

מעין חיים – עיונים ומוסר

^{טו} לח כי ארץ פסילים. נראה כיון שדרך העם לתלות את ברכת המים בפסילים, כי אינו בידי אדם, לכן תלה זה בזה.

יִשְׁבוּ צִיִּים אֶת אֵיִם וַיָּשְׁבוּ בָּהּ בָּנוֹת יַעֲנָה וְלֹא תִשָּׁב עוֹד לְנִצָּח וְלֹא
 תִּשְׁפֹּן עַד דּוֹר וָדוֹר: (מ) כְּמִהֲפַכַת אֱלֹהִים אֶת סֹדֶם וְאֶת עַמָּהָ וְאֶת
 שְׁכֻנֶּיהָ נָאִם יְהוָה לֹא יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא יִגְוֹר בָּהּ בֶּן אָדָם: (מא) הִנֵּה עִם
 בָּא מִצָּפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל וּמַלְכִים רַבִּים יַעֲרוּ מִיִּרְכַּתִּי אֶרֶץ: (מב) קִשֶּׁת וְכִידָן
 יִחְזִיקוּ אֲכֻזֵּי הַמָּה וְלֹא יִכְחֲמוּ קוֹלָם פִּיִּם יִהְיֶה וְעַל סוֹסִים יִרְכָּבוּ עָרוֹךְ
 כְּאִישׁ לְמַלְחָמָה עָלֶיךָ בַּת בָּבֶל: (מג) שָׁמַע מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת שְׁמֵעָם וּרְפוּ
 יָדָיו צָרָה הִחְזִיקָתָהּ חֵיל כִּיּוּלָּהּ: (מד) הִנֵּה כְּאִרְיָה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן
 הַיִּרְדֵּן אֶל נְוֵה אֵיתָן כִּי אֲרַגְעָה אֲרוּצָם [אַרְיָצָם] מֵעֲלִיָּהּ וּמִי כַחֲוֹר אֶלֶּיהָ
 אֶפְקֹד כִּי מִי כְמוֹנִי וּמִי יוֹעֲדֵנִי וּמִי זֶה רֹעֶה אֲשֶׁר יַעֲמֹד לִפְנֵי: (מה) לִכֹּן
 שְׁמַעוּ עֲצַת יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲזֹר אֶל בָּבֶל וּמַחֲשֻׁבוֹתָיו אֲשֶׁר תִּשָּׁב אֶל אֶרֶץ

תהיה לחרבה, ושם **יִשְׁבוּ צִיִּים אֶת אֵיִם** - ציים עם איים, ובעלי חיים, יש אומרים שהכוונה נמיות וחתולים
 <עיי' תרגום יונתן ורד"ק> שדרכם לשכון בחרבות. **וַיִּשְׁבוּ בָּהּ בָּנוֹת יַעֲנָה**, **וְלֹא תִשָּׁב עוֹד לְנִצָּח** - לא תהיה
 עוד מיושבת עד עולם. **וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד דּוֹר וָדוֹר** - עד שיכלו כל ימי הדורות^{טז}. וכפל הדבר במילים שונות:
 (מ) **כְּמִהֲפַכַת אֱלֹהִים** - תהיה, כמו ההפכה אשר הפך **אלהים את סדם ואת עמורה ואת שכניה**
נאם ה', לֹא יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ, וְלֹא יִגְוֹר בָּהּ - אף דרך עראי **בֶּן אָדָם**^{טז}: (מא) **הִנֵּה עִם בָּא מִצָּפוֹן** -
 מדי ופרס המה מצפון בבל במקצוע צפונית מזרחית. **וְגוֹי גָּדוֹל וּמַלְכִים רַבִּים** - רצה לומר גדולים, כמו ורבי
 המלך (לעיל מא) **יַעֲרוּ מִיִּרְכַּתִּי אֶרֶץ** - מסוף הארץ רצה לומר ממרחק: (מב) **קִשֶּׁת וְכִידָן יִחְזִיקוּ**,
אֲכֻזֵּי הַמָּה וְלֹא יִכְחֲמוּ קוֹלָם כִּים יְהִמָּה - כמו הים כשיהמה בעת יסוער הרוח. **עָרוֹךְ כְּאִישׁ לְמַלְחָמָה** - ערוך
 בכלי זין כאיש גבור שיוּרד במלחמה. **עָלֶיךָ בַּת בָּבֶל** - רצה לומר ועליך יבוא: (מג) **שְׁמַע**
מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת שְׁמֵעָם - את שמע גבורתם. **וּרְפוּ יָדָיו** - רצה לומר נעשו רפויים מלהלחם למולם. **צָרָה הִחְזִיקָתָהּ** -
 הצרה אחזה אותו והיה לו **חֵיל כִּיּוּלָּהּ**: (מד) **הִנֵּה כְּאִרְיָה יַעֲלֶה** - האויב הבא עליה יעלה
 בחזקה רבה, כמו שיעלה האריה, **מִגְּאוֹן הַיִּרְדֵּן** - ממקום רבצו **אל נוֹה אֵיתָן** - רצה לומר אל מדור הרועה
 המחזק בבשר, כי זהו איתנו וטובו <ע"פ רש"י>. **כִּי אֲרַגְעָה** - כי חפצי להשקיט ולהרגיע את ישראל, -
אֲרִיצָם מֵעֲלִיָּהּ - ואריץ אותם מעל ארץ בבל לשוב לארצם <ע"פ רד"ק>, ולכן **וּמִי כַחֲוֹר אֶלֶּיהָ אֶפְקֹד** -
 אצוה עליה להשחיתם, את מי שאבחר בו. **כִּי מִי כְמוֹנִי** - שיוכל למחות בידו. **וּמִי יוֹעֲדֵנִי** - מי יקבע עמדי
 זמן מיועד להלחם בי. **וּמִי זֶה רֹעֶה** - מי הוא הרועה **אֲשֶׁר יַעֲמֹד לִפְנֵי** - להציל צאנו מידי. רצה לומר מי הוא
 הרועה שיציל עמו מידי, וכפל הדבר במילים שונות: (מה) **לִכֹּן** - הואיל ואין מי ימחה בידו, וכן
 תקום, לכן **שְׁמַעוּ עֲצַת ה' אֲשֶׁר יַעֲזֹר אֶל בָּבֶל וּמַחֲשֻׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חֲשַׁב אֶל אֶרֶץ כְּשִׁדִּים, אִם לֹא** - הוא ענין

מעין חיים - עיינים וזוטר

^{טז} נבואה זו מדברת באופן פרטי, על כל שנה ושנה מאז חורבנה עד היום, לאמר לא תבנה. ואכן עד היום זה למעלה משני
 אלפים שנים, עיר בבל חריבה. אף שניסו לבנותה כמה פעמים/

^{טז} מ. נבואה זו, שיהיה כמחפכת סדום, ושיהיו שם איים וציים. כן ניבא גם ישעיה הנביא בישיעה פרק יג יט-כב

פְּשָׁדִים אִם לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן אִם לֹא יִשִּׁים עֲלֵיהֶם נֹה: (מו)
מקול נתפשה בכל נרעשה הארץ וזעקה בגוים נשמע:

פרק נא (א) פה אמר יהוה הנני מעיר על בבל ואל ישבי לב קמי רוח
משחית: (ב) ושלחתי לבבל זרים וגוה ויבקקו את ארצה כי היו עליה
מסביב ביום רעה: (ג) אל ידרך ידרך [הדרך] קשתו ואל יתעל בסרניו
ואל תחמלו אל בחריה החרימו כל צבאה: (ד) ונפלו חללים בארץ
פְּשָׁדִים וּמִדְּקָרִים בַּחוּצוֹתֶיהָ: (ה) כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו
מיהוה צבאות כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל: (ו) נסו מתוך בבל

שבועה, ורצה לומר העצה היא בשבועה אשר - **יסחבו צעירי הצאן** - צעירי הצאן יגרום מארצם, והוא
פרס שהוא הצעיר בבני יפת, כי אמרו רבותינו ז"ל תירס הוא פרס (יומא י) <ע"פ רש"י>. **אם לא ישים**
עליהם נה - בשבועה, אשר יעשה את כל נה ונה שממה. עליהם. רוצה לומר לפנייהם, בעל כרחם:
(מו) **מקול נתפשה בכל** - מקול השמועה אשר נתפשה בכל **נרעשה הארץ** - תרעש הארץ כי
יפחדו שלא יקרה להם כמקרה. **וזעקה בגוים נשמע** - קול זעקת בבל יהיה נשמע בין העמים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא א-ד):

חוזר ומזכיר את סיבת פורענותה, הוא נקמת חורבן בית המקדש, ונקמת עם ישראל, וכמו בפרשיות עד
הנה גם כאן מפליא את הפלא שבדבר שבבבל החזקה תיפול. וכאן מוסיף את שם הכובש, שהוא מדי.

פרק נא (א) **כה אמר ה' הנני מעיר על בבל, ואל ישבי לב קמי** - הם כשדים בא"ת ב"ש (האות
האחרונה של הא"ב מתחלפת באחרונה, ב' עם ש' וכן הלאה, החלפה זו, הוא אופן של רמז בלשון
הקודש). ואחז בלשון זה על כי קם לבם על ה' והחריבו נהו. **רוח משחית** - מוסב על מעיר, לומר שיעורר
עליהם רצון משחית, והוא רצון פרס ומדי <ע"פ ר"י אברבנאל>: (ב) **ושלחתי לבבל זרים**
חורח - אשלח על בבל אנשים רודפים ומפזרים, והם יפזרו אותם. **ויבקקו את ארצה** - וירוקנו את ארצם, כי
את הכל יקחו. **כי היו עליה** - האויבים יבואו עליה **מסביב, ביום** - בוא עליהם **הרעה**: (ג) **אל**
ידרך - רצה לומר אליה אל בבל, ידרך - **הזורק קשתו, ואל יתעל בסרניו** - ואלה יתעלה ויתגאה עם
השריון <ע"פ תרגום יונתן>. **ואל תחמלו אל בחריה, החרימו כל צבאה** - צבאות עמה: (ד) -
ונפלו חללים בארץ כשדים ומדקרים בחוצותיה - יפלו בחוצותיה: (ה) **כי לא אלמן ישראל**
ויהודה מאלהיו מה צבאות - כי הוא חי וקיים לעולם, והוא לישראל לעזר לנקום נקמתם. **כי ארצם** - של
הכשדים. **מלאה אשם מקדוש ישראל** - ממה שעשו לקדוש ישראל, שהחריבו נהו וכלו עמו <ע"פ רד"ק>:
(ו) **נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו, אל תדמו בעונה** - אתם הבאים מארצות אחרות השוכנים

מעין חיים - עיונים ומוסר

ש" מה. פסוקים דומה לאלו נאמר לעיל מט יט-כא גבי אדום. רמוז בזה, שאותה אומה שהפילה את בבל, אחרי חורבן בית
ראשון, היא תפיל את אדום באחרית הימים (מהרש"א יומא י. הרב אברבנאל כאו).
בנבואה זו המשיל את פרס, כאריה לענין אופן עלייתה. וכצאן לענין גבורתה, לומר שבבל ואדום חזקים ממנה, ובכל זאת
היא תנחם.

וּמִלְטוּ אִישׁ נַפְשׁוֹ אֶל תַּדְמּוֹ בַּעֲוֹנָה כִּי עַתָּה נִקְמָה הִיא לַיהוָה גְּמוּלָה הוּא מְשַׁלֵּם לָהּ: (ז) כּוֹס זָהָב בָּבֶל בִּיד יְהוָה מִשְׁפָּרַת כָּל הָאָרֶץ מִיֵּינָה שְׁתּוֹ גּוֹיִם עַל כֵּן יִתְהַלְלוּ גּוֹיִם: (ח) פֶּתָאֵם נִפְלָה בָּבֶל וַתִּשְׁכַּר הִילִילוּ עָלֶיהָ קָחוּ צָרִי לְמִכְאוּבָה אוֹלֵי תִרְפָּא: (ט) רַפְּאֵנוּ [רַפִּינוּ] אֶת בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה עֲזֹבֶיהָ וְנִלְךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי נִגַע אֶל הַשָּׁמַיִם מִשְׁפָּטָה וְנִשָּׂא עַד שְׁחָקִים: (י) הוֹצִיא יְהוָה אֶת צִדְקִיתָנוּ בָּאוּ וְנִסְפָּרָה בְּצִיּוֹן אֶת מַעֲשֵׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: (יא) הִבְרֹו הַחֲצִיִּים מִלְּאוּ הַשְּׁלֹטִים הָעִיר יְהוָה אֶת רוּחַ מַלְכִּי מְדִי כִּי עַל בָּבֶל מְזֻמָּתוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ כִּי נִקְמַת יְהוָה הִיא נִקְמַת הַיִּכְלּוֹ: (יב) אֶל חוֹמַת בָּבֶל שָׂאוּ נִס הַחֲזִיקוּ הַמְשָׁמֵר הַקִּימוּ שְׁמֵרִים הַכִּינוּ

עתה בבבל, נוסו משם ומלטו כל איש את נפשו, ואל תתעכבו שמה להיות נכרתים עמה בעוונה. **כי עתה נקמה היא לה' גמול הוא משלם לה** - עתה באה העת לעשות נקמה בבבל ולשלם לה גמול הרעה <ע"פ רד"ק>: (ז) **כוס זהב** - עד הנה היה בבל ביד ה' ככוס יין נקי וצלול כזהב, והיא היתה **משכרת כל הארץ**, רצה לומר על ידי בבל האביד הארצות, כי הוא בלבד דעתם כיין המשתכר ומבלבל. **מיינה שתו גוים** - מיין הכוס ההוא שתו אומות העולם, **על כן יתהללו גוים** - ולכן נעשו הוללים וסכלים כשכורים ולא יכלו להלחם (ולכן בימי גבורת בבל, כל הגוים נפלו לפניו)¹⁷: (ח) **פתאם נפלה בבל ותשבר** - הנה עתה נפלה פתאום ונשברה. **הילילו עליה** - עליה לכן עשו יללה עליה. **קחו צרי למכאובה** - דרך לרפאות המכאוב בצרי, ולכן אמר בדרך לעג קחו צרי בעבור מכאובם - **אולי תרפא** - על ידי הצרי <ע"פ רד"ק>: (ט) **רפאנו את בבל ולא נרפתה** - כאילו הבאים ההם (האנשים הזרים שהוזכרו בפסוק ו') אשר שכנו בבבל, ישיבו לומר הן עשינו רפואות לבבל, אבל לא נרפתה, ולכן **עזובה** - ואל תעסקו עוד ברפואתה, והיא ענין מליצת הלעג. **ונלך איש לארצו** - ואנחנו נלך משם כי אם נלך לארצנו לבל יתדבק בנו חלי מכאובה. **כי נגע אל השמים משפטה** - רצה לומר משפט פורענותה, מאד גבהה, עד כי נגע אל השמים. **ונשא עד שחקים** - כפל הדבר במילים שונות. (כלומר אינו חולי ארצי, אלא חולי שמימי לא טבעי, אשר לזה אין רפואה) <ע"פ ר"י אברבנאל>: (י) **הוציא ה' את צדקתינו** - רצה לומר (ובני ישראל יאמרו), <ע"פ רד"ק> הצדקה שהבטיח לנו, הנה עתה הוציאה מאוצרו הטוב וגלה לכל, ולכן **באו ונספרה בציון את מעשה ה' אלהינו** - הוא אבדון בבל: (יא) **הברו חצצים** - הנקו החצצים מן החלודה. **מלאו השלטים** - קבצו המגינים להביאם במלחמה. **העיר ה' את רוח מלכי מדי** - הנה ה' העיר רצון מלכי מדי, והם דריוש (מלך מדי), וכורש חתנו אשר ירש המלכות אחרי מות דריוש. **כי על בבל מזמנתו** - מחשבת ה' היא על בבל **להשחיתה**. **כי נקמת ה' היא נקמת היכלו** - רצה לומר הנקמה אשר הוא לוקח מבבל, היא נקמת היכלו אשר שרפו באש, ולא בעבור מה שעשה בבל לשאר אומות העולם <ע"פ ר"י אברבנאל>: (יב) **אל חומת בבל שאו נס** - הרימו נס לרמוז להתאסף ולבוא למלחמה אל חומות בבל. **החזיקו המשמר** - דרך הצרים על העיר להעמיד משמרות שילחם כל אחד בזמנו, ואמר

מעין חיים - עיונים ומוסר

¹⁷ ז. עיין לעיל פכ"ה פסוקים טו' וז'.

הָאֲרָכִים כִּי גַם זָמַם יְהוָה גַּם עָשָׂה אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל יוֹשְׁבֵי בָבֶל: (יג)
 שְׁכַנְתִּי [שְׁכַנְתָּ] עַל מֵים רַבִּים רַבַּת אוֹצְרוֹת בָּא קֶצֶךְ אֶמֶת בַּצֶּעֶךְ: (יד)
 נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם מִלֵּאֲתֶיךָ אָדָם פִּילֶק וְעָנּוּ עָלֶיךָ הַיָּדָד:
 (טו) עָשָׂה אֶרֶץ בְּכַחוֹ מִכִּין תָּבֵל בְּחֻכְמָתוֹ וּבְתַבּוּנָתוֹ נָטָה שָׁמַיִם: (טז)
 לְקוֹל תִּתּוּ הַמּוֹן מֵיָם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעַל נְשָׂאִים מִקְצָה אֶרֶץ בְּרָקִים לְמֹטֵר
 עָשָׂה וַיֵּצֵא רוּחַ מֵאֲצֻרָתִיו: (יז) נִבְעַר כָּל אָדָם מִדַּעַת הַבִּישׁ כָּל צִרְף
 מִפֶּסֶל כִּי שָׁקֵר נִסְכּוֹ וְלֹא רוּחַ בָּם: (יח) הֶבֶל הָמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים בָּעֵת
 פְּקֻדָּתָם יֵאָבְדוּ: (יט) לֹא כָאֵלָה חֶלֶק יַעֲקֹב כִּי יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְשִׁבְט
 נִחְלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

החזיקו המשמר ולא תעברו המועד הקבוע. -הקימו שמרים- הדרך להעמיד שומרים בלילה לבל יצאו מן העיר פתאום ויכו בהם. -הכינו הארבים- להסתר במקום מחבואה לארוב על היוצאים מן העיר. -כי גם זמם- רצה לומר כמו שחשב ה' לעשות, כן -גם עשה את אשר דבר אל יושבי בבל-. על יושבי בבל: (יג) -שוכנת- את בבל השוכנת -על מים רבים- אצל מים רבים הוא נהר פרת המשקה שדותם. -רבת אוצרת- בת רבת אוצרות. -בא קצך- הנה עתה בא סופך -אמת בצעך- ומדת גמר השלמתך מן העולם >ע"פ רש"י בפי' ב', והוא כפל ענין במילים שונות: (יד) -נשבע ה' צבאות בנפשו- רצה לומר בעצמו. -כי אם מלאתיך אדם כילק- כי אשר אמלא ארצך מבני אדם מלומדי מלחמה, רבי המספר, כארבה >ע"פ תרגום יונתן< -ענו עליך הידד- והם יצעקו עליך קול הידד, שהוא קול שמחת שודדים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא טו-יט):

בבל עבדו לפסל ולאליל, ואילו בני ישראל מגינם הוא בורא כל העולם.

נבואה זו נכפלה לעיל י יב. ועיין בזה באברבנאל.

(טו) -עושה ארץ בכחו- כאומר, והנה בידו לקיים מאמרו, כי הוא עושה ארץ בכחו -מכין תבל בחכמתו- ואם כן הכל שלו ובידו. -ובתבונתו נטה שממים- פרש (את) השמים, כנטיית האוהל: (טז) -לקול תתו המון מים בשמים- בעבור נתינתו קול המיית מים באויר השמים, -ויעל נשאים מקצה ארץ- אז מעלה את העננים לרום השמים מקצה הארץ. רצה לומר כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ, אז מעלה אותם אל מול המקום אשר ירצה להמטיר שמה. -ברקים למטר עשה- לעת בוא המטר מבריק ברקים, ואין המטר מכבה אותם. -ויוצא רוח מאצרותיו- הוא מוציא את הרוח ממקום אוצרו: (יז) -נבער כל אדם מדעת- העובד הפסל הוא נבער מהיות בו דעת >ע"פ רש"י<, -הביש כל צרף מפסל- וכל צורף העושה הפסל יקבל בושה מן הפסל, בראותו -כי שקר נסכו- כי שקר המסכה (הצורה) >ע"פ רש"י< שנסך -ולא רוח בם- ואין במי מהם רוח החיוני (הוא כמת ולא חי): (יח) -הבל המה מעשה תעתעים- המה מעשה ידי התועים מדרך השכל. -בעת פקדתם יאבדו- בעת ישגיח המקום להפרע מהם, אז יאבדו מבלי תקומה: (יט) -לא כאלה חלק יעקוב- לא

(כ) מפץ אתה לי כלי מלחמה ונפצתי כן גוים והשחתי כן ממלכות:
 (כא) ונפצתי כן סוס ורכבו ונפצתי כן רכב ורכבו: (כב) ונפצתי כן
 איש ואשה ונפצתי כן זקן ונער ונפצתי כן בחור ובתולה: (כג) ונפצתי
 כן רעה ועדרו ונפצתי כן אכר וצמדו ונפצתי כן פחות וסגנים: (כד)
 ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים את כל רעתם אשר עשו בציון
 לעיניכם נאם יהוה:

(כה) הנני אליך הר המשחית נאם יהוה המשחית את כל הארץ ונטיתי
 את ידי עליך וגלגלתיך מן הסלעים ונתתיך להר שרפה: (כו) ולא יקחו
 כהפסילים האלה, הוא אלהי יעקב הנתון לחלקו ועיין פרש"י תהילים טז, ה' מנת חלקי, כל טובתי הימנו).
 -כי יוצר הכל הוא- לא כהפסילים שהמה מעשה ידי אדם כי חלק יעקב הוא היוצר את הכל. -ושבט
 נחלתו- ואת יעקב הנוכח בחר, להיות כל אחד משבטיו שבט נחלתו. -ה' צבאות שמו- כי הוא מושל על
 צבאות מעלה ומטה. ומוסב למעלה לומר הואיל ואין לו ערך עם הפסילים, כי הוא יוצר הכל, ואת ישרים
 בחר לנחלה, אם כן בודאי יקיים מאמרו לאבד את בבל, להצמיח ישע לישירים:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא כ-כד):

נבואה בלשון גיפוך, כתשלום על מעשי בבל לעם ה'.

והנה דוד המלך ע"ה בימים מקדם, התפלל בלשון גיפוך, כתשלום לבבל, שנאמר (תהילים קלז) בת בבל
 השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו אשרי שיאחזו ונפץ את עליך אל הסלע. (בפשוט
 מדובר שם בחורבן בית ראשון. אמנם יתכן שהפסוק ההוא מתיחס כולו לאדום, ולחורבן בית השני, יעויין
 שם במפרשים).

(כ) -מפץ אתה לי- את בבל היית בידי ככלי מפץ, ו-כלי מלחמה, ונפצתי כן גוים והשחתי כן
 ממלכות:- (כא) -ונפצתי כן סוס ורכבו, ונפצתי כן רכב- הוא המרכבה המיוחדת לאנשים. -
 ורכבו- הוא היושב על המרכבה: (כב) -ונפצתי כן איש ואשה ונפצתי כן זקן ונער, ונפצתי כן
 בחור ובתולה:- (כג) -ונפצתי כן רעה ועדרו, ונפצתי כן אכר וצמד- עובד האדמה בחרישה עם
 צמד הבקר אשר יחרוש בהם -ונפצתי כן פחות וסגנים- (את כל האמור, רצה ה' שיעשו בבל לעמים,
 לנקום מהם נקמת ה'): (כד) -ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים את כל רעתם- והנה אשלם
 לבבל גמול רעתם. -אשר עשו בציון לעיניכם נאם ה'- כולכם תראו בעיניכם (את) הרעה הבאה על בבל:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא כה-לב):

מנבא פרטים מדויקים על המלחמה, ושמות אומות נוספים שיבואו להלחם בה, אשכנז, מני, אררט.

(כה) -הנני אליך- הנה אני אלחם בך אתה -הר המשחית נאם ה'- והוא בבל -המשחית את כל
 הארץ- (ועם ועל אף) היותה בקעה, קראה הר, מפני חזקה <ע"פ רד"ק>. -ונטיתי את ידי עליך- להכות
 בך. -וגלגלתיך מן הסלעים- הוא משל על המגדלים הגבוהים שבבבל. -ונתתיך להר שרפה- כי תהפך

מִמֶּךָ אָבֶן לַפִּנֵּה וְאָבֶן לְמוֹסְדוֹת פִּי שְׁמֹמֹת עוֹלָם תִּהְיֶה נָאִם יְהוָה: (כז)
שָׂאוּ נִס בְּאֶרֶץ תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּגוֹלָם קִדְּשׁוּ עֲלֶיהָ גּוֹלָם הַשְּׁמִיעוּ עֲלֶיהָ
מִמְלָכוֹת אֲדָרַט מִנִּי וְאֲשַׁפְּנֵז פִּקְדוֹ עֲלֶיהָ טַפְסָר הָעֵלֹז סוֹס כִּילָק סָמָר:
(כח) קִדְּשׁוּ עֲלֶיהָ גּוֹלָם אֶת מַלְכִּי מְדִי אֶת פַּחוּתִיהָ וְאֶת כָּל סִגְנִיהָ וְאֶת
כָּל אֶרֶץ מְמַשְׁלָתוֹ: (כט) וְתִרְעַשׂ הָאֶרֶץ וְתַחֲלַל כִּי קָמָה עַל בָּבֶל מַחֲשָׁבוֹת
יְהוָה לָשׂוּם אֶת אֶרֶץ בָּבֶל לְשִׁמָּה מֵאֵין יוֹשֵׁב: (ל) חֲדָלוּ גְבוּרֵי בָבֶל
לְהִלָּחֵם יָשְׁבוּ בְּמִצְדוֹת נִשְׁתָּה גְבוּרָתָם הָיוּ לְנָשִׁים הִצִּיתוּ מִשְׁפָּנוֹתֶיהָ
נִשְׁפְּרוּ בְּרִיחֶיהָ: (לא) רֵץ לְקִרְאָת רֵץ יִרְוֹץ וּמַגִּיד לְקִרְאָת מַגִּיד לְהַגִּיד
לְמֶלֶךְ בָּבֶל כִּי נִלְכְּדָה עִירוֹ מִקְצֶה: (לב) וְהַמַּעֲבָרוֹת נִתְּפָשׁוּ וְאֶת הָאֲגָמִים

כסודם, ותמטר עליה גפרית ואש כמוה <ע'פ ר"י אברבנאל>: (כו) -ולא יקחו ממך אבן לפנה-
מאבני מפולת חרבותיך, לא יקחו אבן הראוי לשומה בפנת הבית (כי הדרך לשום בפנת הבית האבן היותר
יפה, להיות נראה משתי הרוחות). -ואבן למוסדות- אבן חזק הראוי לשומו ביסוד. -כי שממות עולם תהיה
נאם ה'- ולכן לא יבוא מי לשם לקחת מאבניה ולא רק לא יבנו באותו מקום שנמצאת בבל, אלא שום אבן
מאבניה לא יהיה בנוי אף במקום אחר, מרוב קללת השממה הרובצת על בבל >בתרגום יונתן כתוב,
שהאבן הוא משל, והכוונה שלא יהיה מזרע בבל, מושל ומלך בארץ אחרת: (כו) -שאו נס
בארץ- לרמוז על אומות העולם שיתאספו לבוא למלחמה על בבל. -תקעו שופר בגוים- גם זה הוא רמז
אסיפה. -קדשו- הזמינו -עליה גוים, השמיעו עליה- התאספו -ממלכות אדרט מני ואשכנז, פקדו עליה
טפסר- מנו עליה שר לאסוף המלחמה, -העלו סוס כילק סמר- והעלו קבוצת סוסים, רבי המספר כארבה,
וילק מין ארבה הוא, וכל אחד מהסוסים תסמר שערות בשרו בעת הקרב (כי זהו דרך הסוסים הטובים
בעלי כח ולב, אשר יתקשו שערותם כמסמר) <ע'פ ר"י אברבנאל>: (כח) -קדשו עליה גוים את
מלכי מדיש- חזר לומר שוב לפרש שהם מלכי מדי, והם דריוש וחתנו כורש שירש המלוכה אחרי מותו. -
את פחותיה ואת כל סגניה ואת כל ארץ ממשלתו- הארץ אשר הוא מושל בה. <ע'פ ר"י אברבנאל>:
(כט) -ותרעש הארץ ותחל- (ולשון זעזוע) -כי קמה- עצמה ונתקיימה -על בבל מחשבות ה'-
שחשב -לשום את ארץ בבל לשמה- לשום אותה לשממה -מאין יושב-: (ל) -חדלו גבורי בבל
להלחם- כי בא מורך בלבבם. -ישבו במצדות- להתחזק במשגב המבצר. -נשתה- נעתקה וסרה מהם -
גבורתם, ו-היו- דומים -לנשים- בדבר תשורת הכח. -הציתו- האויבים הציתו -משכנותיה, נשברו בריחיה-
בריחי שעריה, ונפתחו לפני האויב לבוא בהם: (לא) -רץ לקראת רץ ירוץ- מן המלחמה שלחו
איש רץ להגיד למלך בבל דבר המלחמה, ועד לא ישוב שלחו רץ אחר, ובדרך מהלכו פגע בהרץ הראשון
כשהוא חוזר ורץ, אם כן רץ זה לקראת רץ זה. -ומגיד לקראת מגיד- כפל הדבר במילים שונות כי הרץ
הוא המגיד. -להגיד למלך בבל כי נלכדה עירו מקצה- רצה לומר אשר בקצה המדינה, וכן נאמר (לעיל

מעין חיים – עינים ומוסר

^ש כח. מלכי מדי בשעת נפילת בבל, היה דריוש מלך מדי, ולא כורש, אם כן מהו מלכי לשון רבים. אמנם באמת גם בחיי
דריוש, היה כורש בראשי הלוחמים, והכובשים את בבל, כי דריוש היה זקן. וקצת אחר כן נעשה כורש עצמו למלך, עיין
כל זה ביוסיפון (חלק א פרק ג).

שָׁרְפוּ בָּאֵשׁ וְאִנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה נִבְהָלוּ:

(לג) **פִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל פֶּתַח בָּבֶל כְּגֹרֶן עֵת הַדְרִיכָה עוֹד מַעֲט וּבָאָה עֵת הַקְצִיר לָהּ:** (לד) **אֶכְלְנוּ [אֶכְלָנִי] הִמָּמְנוּ [הִמָּמְנִי] נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הִצִּיגְנוּ [הִצִּיגְנִי] פְּלִי רִיק בִּלְעָנוּ [בִּלְעָנִי] פִּתְּנִין מָלָא כְרֶשׁוֹ מַעֲדָנֵי הַדִּיחְנוּ [הַדִּיחְנִי]:** (לה) **חֲמָסִי וּשְׂאִירֵי עַל בָּבֶל תֹּאמַר יִשְׁכֶּת צִיּוֹן וְדָמִי אֶל יֹשְׁבֵי כְשָׁדִים תֹּאמַר יְרוּשָׁלַיִם:**

(לו) **לִכְן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי רֹב אֶת רִיבְךָ וְנִקְמָתִי אֶת נִקְמַתְךָ וְהִחַרְבְּתִי**

(ג) בואו לה מקץ (תחילת מלחמת מדי, הי בערים בקצה מדינת בבל, ולא בעיר המלוכה של בבל) >ע"פ ר"י אברבנאל: (לב) **-המעברות נתפשו-** מקום מעבר המים נלכד ביד האויב, לבלי תת למי לברוח דרך המים. **-ואת האגמים שרפו באש-** הגומא הגדל על פני המים שרפו באש, לבל יוכל מי להסתר בין הגומא **-ואנשי המלחמה נבהלו-** ש"י:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא לג-לה): בבל תתרוקן (פסוק לג), כנגד שרוקנה את ציון (פסוק לד).
(לג) **-כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל, בת בבל כגורן עת הדריכה-** רצה לומר עם כי היא עתה מלאה טובה כגורן בעת ידרכו שם העמרים, ודשים אותם כי אז ימלא הגורן מן התבואה, הנה **-עוד מעט ובאה עת הקציר לה-** במעט זמן תהיה ריקנית ותבוא לה עת הקציר. רצה לומר תהיה כגורן בעת הקציר, כי אז כבר הוציאו כל התבואות (ושנאספו בה בשנה שעברה), ועדיין לא נאסף בה התבואה החדשה >ע"פ רש"י: (לד) **-אכלני-** בני ישראל קובלים על הצער שסבלו, ואומרים הנה נבוכדנצר אכלני **-הממני-** והמם אותי. **-נבוכדנצר מלך בבל, הציגני-** העמיד אותי **-כלי ריק-** כי את הכל לקח, ושלל, **-בלעני כתנין-** ומיהר לבלוע אותי, כתנין הבולע מבלי לעיסה **-מלא כרשו מעדני-** ומילא הכרס שלו מן מעדני. רצה לומר שלל (את) טוב ארצי והביאם לארצו. **-הדיחני-** רצה לומר כמו כשמדיחים את הכלי, לא נשאר בו מאומה מודבק בדפנותיה, כן לא השאיר מאומה בידי >ע"פ רד"ק: (לה) **-חמסי ושאירי על בבל, תאמר ישבת ציון-** רצה לומר יושבת ציון תאמר, צעקתי על החמס הנעשה לי, ועל עבודת הפרך שעבד בי, עד שבלה את בשרי. (הצעקות האלו) הלא המה על בבל, כי מידו בא לי החמס ובליית הבשר. **-ודמי אל יושבי כשדים תאמר ירושלם-** ירושלים תאמר צעקתי על הדם הנשפך בי, הלא היא על יושבי כשדים, כי הם שפכו דמי:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נא לו-נא):

מנבא שבעת נפילת בבל, יהא מלך בבל בעת משתה שכרות. וקורא לעם ישראל לשוב מבבל לירושלים.
(לו) **-לכן-** הואיל וכן עשו כך, לכן **-כה אמר ה' הנני רב את ריבך, ונקמתי את נקמתך, והחרבתי את ימה-** אוביש את ימה. רצה לומר אשבית השפעתה אשר היתה כמי הים >ע"פ רד"ק. -

מעין חיים - עיונים ומוסר

ש"כ. עיין ישעיה מג' יד' ומה שנתבאר שם, לפי זה הכוונה כאן בפסוק, שאחרי שכבש מדי את הערים שבקצה המדינה, בא אל עיר המלוכה של בבל, והיא היתה מוקפת באגמים, וכאן נאמר שהתגבר מדי, על מכשול זה.

אֶת יָמָהּ וְהַבְשֵׁתִי אֶת מְקוֹרָהּ: (לו) וְהִיָּתָה כָּכָל לְגָלִים מְעוֹן תַּנִּים שָׁמָּה וְיִשְׂרָקָה מֵאֵין יוֹשֵׁב: (לח) יִחָדְדוּ כַּפְּפֵרִים יִשְׁאָגוּ וְנִעְרוּ פְּגוֹרֵי אֲרָלוֹת: (לט) בְּחֶמֶם אֲשִׁית אֶת מִשְׁתֵּיהֶם וְהַשְׁפַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלִזוּ וְיִשְׁנֻ שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא יִקְצִצוּ נֶאֱמַר יְהוָה: (מ) אֹרִידֶם כְּכָרִים לְטָבוֹת פְּאִילִים עִם עֲתוּדִים: (מא) אֵיךְ נִלְפָּדָה שִׁשְׁךָ וְתַתְּפֹשׁ תְּהִלַּת כָּל הָאָרֶץ אֵיךְ הִיָּתָה לְשָׁמָּה כָּכָל בְּגוֹיִם: (מב) עָלָה עַל כָּכָל הַיָּם בְּהֶמוֹן גִּלְיֹ וְנִכְסְתָהּ: (מג) הָיוּ עֲרִיָּה לְשָׁמָּה אֶרֶץ צִיָּה וְעֶרְבָה אֶרֶץ לֹא יֹשֵׁב בָּהֶן כָּל אִישׁ וְלֹא יַעֲבֹר בָּהֶן בֶּן אָדָם: (מד) וּפְקַדְתִּי עַל כָּל כָּכָל וְהִצַּאתִי אֶת בָּלְעוּ מִפִּי וְלֹא יִנְהָרוּ אֱלֹיו עוֹד גּוֹיִם

והבשתי את מקורה - כפל הדבר במילים שונות: (לו) - והיתה בכל לגלים - דרך החורבות להמצא בהם הרבה גלים (ערימות אבנים), מנפילת כותלי הבתים. - מעון תנים - יהיו מדור לתנים השוכנים בחרבות. - שמה ושרקה - תהיה לתמהון, כולם יתמהו על חורבנה, וישרקו עליה (כי כן דרך בני אדם לשרוק בקול, בראותם דבר חשוב שנאבד). - מאין יושב - על כי לא ישב מי (מישהו) שם, לכן תהיה לתמהון וישרקו עליה: (לח) - יחדדו כפפרים ישאגו - כל בני בבל ישאגו בקול מר, כאשר ישאגו כפפרים (אריות קטנים) בעת יחסר מאכלם (כי לצעוק יכולים, אבל לטרוף עדיין אינם יכולים, כי הם קטנים וחלשים) >ע"פ ר"י אברבנאל< - נערו כגורי אריות - כפל הדבר במילים שונות: (לט) - בחמם אשית את משתיהם - על בלשאצר אמר הנה אסבב שיעשו משתיהם בזמן החום, כדי שבסבת החום ישתו הרבה - והשכרתים למען יעלזו - וישתכרו, כי על כי ישמחו בעת המשתה, ירבו לשתות יין. - יישנו שנת עולם - בעבור השכרות ישנו עד עולם - ולא יקיצו - עוד >ע"פ רש"י<. כי (באמת) בעת השינה נהרג בלשאצר (ועל כך נאמר הפסוק הזה) >ע"פ ר"י אברבנאל<, ואמר בדרך מליצה, כאילו נרדם מן היין - נאם ה': (מ) - אורידם ככרים לטבות - את אנשי בבל אוריד לטבת, כמו שמורידים את הכרים (הם הכבשים) - כאילים עם עתודים: (מא) - איך נלכדה ששך ותתפש תהלת כל הארץ - (בכל המכונה ששך) שהיתה לתהלה ולתפארת בכל הארץ. - איך היתה לשמה בכל בגוים - בין כל הגוים היתה לתמהון, על גודל חורבנה: (מב) - עלה על בבל הים - רצה לומר אוכלוסין מרובים כמי הים >ע"פ תרגום יונתן ורש"י<. - בהמון גליו נכסתה - רצה לומר במרבית הגבורים נאבדה: (מג) - ארץ ציה - להיות ארץ ציה - וערבה. ארץ לא יושב בהן כל איש, ולא יעבר בהן בן אדם - אפילו דרך העברה בעלמא: (מד) - ופקדתי - אשגיח להביא פורעניות - על - פסל - בל - העומד - בבבל - כי האויב ישבר אותו, וישא את זהבו. - והצאתי את בלעז - את העושר שבלע אוציא - מפיו - רצה לומר כל העושר שאסף לעובדיו, אוציא מהם (ואמר לפי מחשבת בבל שחשבו שפסלו הוא הנותן להם (את) כל העושר, אשר (באמת) לא כן הוא, כי הוא הבל ואין בו ממש) - ולא ינהרו אליו עוד גוים - לא ימשכו העמים ללכת אליו לעבדו, כי כולם יראו שאין בו ממש >ע"פ רד"ק<. - גם חומת בבל נפלה - כל אחד מהחומות תפול, ולא יתחזקו במעוז העיר: (מה) - צאו מתוכה עמי, ומלטו איש את נפשו מחרון אף ה' - מלטו

מעין חיים - עינינו זמזמר

^ש מה. צאו מתוכה. לעיל פסוק ו' נאמר 'ונסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו, אל תדמו בעונה, כי עת נקמה היא לה', גמול הוא משלם לה'. והיה נראה לבאר בטעם הכפלות, שהפסוק 'ונסו' הוא עצה טובה, שלא ינזקו מטעם שאמרו חז"ל, כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, ושלא ימותו מפני עון בבל. אבל הפסוק 'צאו' הוא מצוה, ומי שלא

גם חומת בבל נפלה: (מה) צאו מתוכה עמי ומלטו איש את נפשו מחרון אף יהנה: (מו) ופן ירך לבבכם ותיראו בשמועה הנשמעת בארץ ובא בשנה השמועה ואחריו בשנה השמועה והמס בארץ ומשל על מל: (מז) לכן הנה ימים באים ופקדתי על פסילי בבל וכל ארצה תבוש וכל חלליה יפלו בתוכה: (מח) ורננו על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם כי מצפון יבוא לה השודדים נאם יהנה: (מט) גם בבל לנפל חללי ישראל גם לבבל נפלו חללי כל הארץ: (נ) פלטים מחרב הלכו אל תעמדו זכרו מרחוק את יהנה וירושלם תעלה על לבבכם: (נא)

נפשיכם מחרון אף ה' שתחול על בבל, שלא תהיו נלקים עמהם <ע"פ ר"י אברבנאל>:
 (מו) ופן ירך לבבכם- השמרו פן ירך לבבכם, רצה לומר לא יבוא מורך בלבבכם ותיראו בשמועה הנשמעת בארץ- ולא תיראו בשמועה הנשמעת בארץ, והיא שמלכי מדי ופרס עולים להלחם בבבל וכלומר מתכוננים להלחם. אל תפחדו מהמדיים, ואל תחשבו אולי מדי ופרס יצערנו יותר מבבל, ו**בא בשנה השמועה**- רצה לומר לא תיראו (מהשמועה השניה, שתשמעו) במה שבאה (והתקיימה) השמועה ההיא (הראשונה) בשנה הזאת, אשר כבר באו (המדיים) בארץ, ונתקיימה הדבר ויצא לפועל (שהמדיים הגיעו לארץ בבל, למלחמה), ו**ואחריו בשנה השמועה**- רצה לומר ולא תיראו בהשמועה (השלישית) הנשמעת אחריו בשנה ההיא, אשר כבר כבשו את בבל <עד כאן ע"פ ר"י אברבנאל> ו**חמס בארץ**- ונעשה חמס בארץ, ו**ומשל על משל**^{שיא}- והנה יהיה מושל על מושל, רצה לומר פרס ומדי תמשול על בבל, שהיתה עד הנה מושלת על כל הגוים. וכאומר מכל אלה אל תיראו, כי הכל הוא לטובתכם: (מז) **לכן הנה ימים באים ופקדתי על פסילי בבל**- אשגיח להביא פורעניות על פסילי בבל, כי האויב ישבר צורתם, וישא את זהבם, ו**וכל ארצה תבוש**- תהיה יבש, רצה לומר חסר מכל טובה <עיין תרגום יונתן>, ו**וכל חלליה יפלו בתוכה**- כי המורך יבוא בלבם, ולא יצאו השדה להלחם מול האויב, כי ייסגרו בעיר. ואחר שיכבוש האויב את העיר, יהרוג אותם בתוכה <ע"פ רד"ק>: (מח) **ורננו על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם**- הוא ענין מליצה <ע"פ רד"ק>, ורצה לומר הרבה שמחה תהיה בעולם באבדן בבל, כי הרעו לכל העובדי כוכבים, **כי מצפון יבוא לה השודדים**- כאשר יבואו עליה השודדים מצפון, הם פרס ומדי השוכנים במקצוע צפונית מזרחית **נאם ה'**: (מט) **גם בבל לנפל**- כי בבל היה סבה גם לנפול **חללי ישראל**, גם **לבבל**- תחשב הסיבה אשר **נפלו חללי כל הארץ**- (כולם נפלו בגלל בבל), ולכן כולם ישמחו במפלתם <ע"פ רד"ק פי' א'>: (נ) **פלטים מחרב הלכו אל תעמדו**- אתם בני ישראל הפליטים מחרב האויב, ולא נהרגתם עם אנשי בבל, הלכו משם לארצכם, ולא תעמדו שמה, **זכרו**

מעין חיים – עיונים ומוסר

יצא, הרי עליו עצמו יהיה חרון ה', מדוע לא שמר מצות הנביא. והפסוק ופן ירך לבבכם, הוא מצוות לא תעשה, של מצות נביא, שלא יפחדו, ולא צריכים להחבא אלא יכולים לצאת, וכן עיין בפסוק נ' שרומז לעלות ירושלים..

^{שיא} מו. משל על מושל. רש"י ורד"ק מפרשים שהכוונה על כורש מלך פרס, שאחרי שנה מנפילת בבל ביד מלך מדי, משל כורש גם על מלכות מדי כשמת דריוש מלך מדי. ר"י אברבנאל מפרש בהיפך שדריוש מלך מדי בשנה הראשונה היה חותנו של כורש מלך פרס, ואשר לכן ממשלת מדי משלה על ממשלת פרס.

בִּשְׁנוּ כִּי שָׁמַעְנוּ חֲרָפָה כְּסִתָּה כְּלָמָה פָּנִינוּ כִּי בָאוּ זָרִים עַל מִקְדָּשִׁי בֵּית
יְהוָה:

(גב) לִכְן הִנֵּה יָמִים פָּאִים נָאִם יְהוָה וּפְקַדְתִּי עַל פְּסִילֶיהָ וּבָכָל אֶרֶצָה
יֶאֱנֹק חָלָל: (נג) כִּי תַעֲלֶה בָּכָל הַשָּׁמַיִם וְכִי תִבְצֹר מְרוֹם עֲזָה מֵאֲתִי יִבְאוּ
שָׂדֵדִים לָהּ נָאִם יְהוָה: (נד) קוֹל זַעֲקָה מִבָּכָל וְשֹׁכֵר גָּדוֹל מֵאֶרֶץ פְּשָׁדִים:
(נה) כִּי שָׁדַד יְהוָה אֶת בָּכָל וְאֶבֶד מִמֶּנָּה קוֹל גָּדוֹל וְהָמוּ גְלִיָּהֶם כָּמִים
רַבִּים נִתֵּן שְׁאוֹן קוֹלָם: (נו) כִּי בָא עָלֶיהָ עַל בָּכָל שׁוֹדֵד וְנִלְכְּדוּ גְבוּרֶיהָ

מרחוק- מבבל (הרחוקה) זכרו **את ה'**- מה שבטלתם עבודת המקדש, ומהרו לשוב אליה >ע"פ
רד"ק>, **וירושלם תעלה על לבבכם**- לזכור בה מה שהיא מתאבלת על שוממתה: (נא) -
בשנו- הנה עד הנה בושנו **כי שמענו חרפה**- חרפת האויב, **ו-כסתה כלימה פנינו**, **כי**- כאשר **באו**
זרים על מקדשי^{יב} **בית ה'**- והם האולם וההיכל והדביר (הוא קודש הקדשים) >ע"פ רד"ק>. רצה
לומר כאשר החריבו את בית המקדש, חרפו האויבים ואמרו, מבלי יכולת ה' לא הציל מקדשו >ע"פ
רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (גב-נו):

חוזר ומנבא על נפילת בבל, בדברים שכבר ניבא. ומוסיף ענין המשל שה' מהשמים ילחם על בבל,
(באמת הבבלים היו גיבורים מהמדיים כנ"ל, אלא שה' ילחם להם מהשמים, ולא יועיל גבורתם).
(גב) **לכן הנה ימים באים נאם ה' ופקדתי** אשגיח להביא פורעניות **על פסיליה, ובכל**
ארצה- בכל מקומות ארצה, **יאנק חלל**- (החלל צועק ונאנק) בעת תצא הנשמה >ע"פ רד"ק>. עיין
רש"י>: (נג) **כי תעלה**- אם תעלה **בבל**- אל **השמים**- להשגב שם מפני האויב, **וכי**
תבצר מרום עזה- ואם תעשה מבצר חזק במרום, לא תועיל לעצמה, כי **מאתי יבאו שדדים לה נאם**
ה'- ממני יבואו לה השודדים, ואין שום מבצר עומד נגדי >ע"פ רש"י>. והוא ענין מליצה והפלגה,
לומר {שאף} אם תתחזק במלחמה בהרבה תחבולות, לא תועיל לעצמה: (נד) **קול זעקה**-
נשמע **מבבל, ושבר גדול מארץ כשדים**:- (נה) **כי שדד ה' את בבל ואבד ממנה קול**
גדול- כי היתה בת רבת עם, וקול שאונם היה גדול מאד, **והמו גליהם**- רצה לומר ומה שגליהם היו
הומים, כלומר, מה שהמו בגאווה ובהתרוממות, (הוא דומה) כגלים (הומים), **כמים רבים, נתן שאון**
קולם- (ואינו כסתם גלים, אלא) כמו המיית מים רבים, כן היה נשמע קולם. את כל זה, יאבד המקום
ממנה >ע"פ רד"ק>: (נו) **כי בא עליה על בבל שודד, ונלכדו גבוריה חתתה קשתותם**- לא
יוכלו לירות ולהתגבר במלחמה, כאילו נשברה קשתותם >רד"ק כתב כן, שהכוונה כאילו נשבר, ואינו
בא לומר שישברו הקשתות ממש>, **כי אל גמולות ה'**- כי ה' הוא משלם גמול המעשה, ולכן **שלם**

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{יב} נא. מקדשי ה', לשון רבים. בחז"ל איתא, מקדשי ה', הם מקדש ראשון ומקדש שני (מדרש רבה איכה פתיחה ט, ושם
דרשו עוד, חרפה זה יז' תמוז. כלימה זה תשעה באב).

חֲתָתָה קִשְׁתוֹתֶם כִּי אֶל גְּמָלוֹת יְהוָה שָׁלַם יְשָׁלֵם: (נז) וְהִשְׁפַּרְתִּי שְׂרָיָה וְחִכְמִיָּה פַחוּתִיָּה וּסְגָנִיָּה וְגִבּוֹרִיָּה וַיֵּשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נֶאֱמַר הַמֶּלֶךְ יְהוָה צָבָאוֹת שְׁמוֹ:

(נח) כֹּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת חֲמוֹת בָּבֶל הִרְחֲבָה עֲרַעַר תְּתַעַרְעַר וּשְׂעָרֶיהָ הִגְבְּהִים בָּאֵשׁ יִצְתּוּ וַיִּגְעוּ עַמִּים בְּדִי רִיק וּלְאֻמִּים בְּדִי אֵשׁ וַיַּעֲפוּ:

(נט) הַדְּבָר אֲשֶׁר צָנָה יְרֻמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶת שְׂרָיָה בֶן נִרְיָה בֶן מַחְסִיָּה בְּלָכְתּוֹ אֶת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּכָל בִּשְׁנַת הַרְבַּעִית לְמָלְכוֹ וּשְׂרָיָה שָׂר מְנוּיָה: (ס) וַיִּכְתֹּב יְרֻמְיָהוּ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר תָּבוֹא אֶל בָּבֶל אֶל סֹפֶר

יְשָׁלֵם- לִבְבֶּל אֶת גְּמוּלָם, שֶׁהָרָעָה לַעֲשׂוֹת: (נ ז) -וְהִשְׁכַּרְתִּי שְׂרִיָּה וְחִכְמִיָּה פַחוּתִיָּה וּסְגָנִיָּה וְגִבּוֹרִיָּה וַיֵּשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ^{שי}- אֲשֶׁכֶּר אוֹתָם עַד כִּי יֵשְׁנוּ עַד עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ, רָצָה לוֹמַר אֲבַלְבֵּל דַּעַתָּה (וְלֹא יוֹכֵלוּ לִיַּעֲצֹ בַּחֲכָמָה, וְלַעֲשׂוֹת גִּבּוֹרָה), וַיִּפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ (כְּלוֹמַר יְמוֹתָהּ) <ע"פ ר"י אֲבַרְבֵּנְאֵל>, -נֶאֱמַר הַמֶּלֶךְ ה' צָבָאוֹת שְׁמוֹ- (שם) הַמּוֹרָה שֶׁהוּא מוֹשֵׁל בַּצָּבָאוֹת מַעֲלָה וּמַטָּה <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (נח): מנבא על עוד פרטים במלחמה.

(נ ח) -כֹּה אָמַר ה' צָבָאוֹת חֲמוֹת בָּבֶל הִרְחֲבָה- אֲשֶׁר כָּל אַחַת רַחְבָּהּ, -עֲרַעַר תְּתַעַרְעַר- תַּחֲרֹב וְתִשְׁחַת, -וּשְׂעָרֶיהָ הִגְבְּהִים בָּאֵשׁ יִצְתּוּ, וַיִּגְעוּ עַמִּים בְּדִי רִיק- הָעַמִּים אֲשֶׁר בָּבֶל יִגְעוּ בַּהֲרַבָּה רִיק, רָצָה לוֹמַר מֶה יִשְׁיָעוּ (הַבְּבָלִים וְעוֹזִירֵיהֶם) בַּמִּלְחָמָה מִן הָאוֹיֵב (הַמְּדִי) יִהְיֶה לָרִיק, כִּי לֹא יִצְלִיחוּ מֵאוֹמָה, -וְלְאֻמִּים בְּדִי אֵשׁ- יִגְיַעוֹת הָלְאֻמִּים יִהְיֶה בַּהֲרַבָּה אֵשׁ, כִּי אֵשׁ יִהְיֶה תְּכַלִּיתָם <ע"פ ר"י אֲבַרְבֵּנְאֵל> (אוֹלֵי הַכוֹוֶנָה, שֶׁהָעֲבוּדָה וְהִיָּגִיעָה שֶׁהִשְׁקִיעוּ הַבְּבָלִים בְּבִנְיָן בָּבֶל, אוֹ בַּמִּלְחָמָה הַכֹּל יָבֹא בְּתוֹךְ) -וַיַּעֲפּוּ- וַיִּהְיוּ עֵיפִים, וְלֹא יוֹכֵלוּ לִכְבוֹת אֶת הָאֵשׁ, וְתֹאכֵל עַד אֲבָדוֹן:

באר החיים - ענין הפרשה (נט-סד):

כתיבת נבואות בבל, ונתינתו בנהר פרת על ידי ברוך בן נריה תלמידו של ירמיהו.

(נ ט) -הַדְּבָר אֲשֶׁר צָנָה יְרֻמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶת שְׂרִיָּה בֶן נִרְיָה בֶן מַחְסִיָּה בְּלָכְתּוֹ אֶת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה- עִם צִדְקִיָּהוּ, -בְּכָל בִּשְׁנַת הַרְבַּעִית לְמָלְכוֹ, וּשְׂרִיָּה שָׂר מְנוּיָה- רָצָה לוֹמַר שֶׁעַמֵּד עִם הַמֶּלֶךְ בַּעַת מְנוּחָתוֹ, לְדַבֵּר עִמּוֹ מִסְתָּרוֹת לְבוֹ <ע"פ רד"ק>: (ס) -וַיִּכְתֹּב יְרֻמְיָהוּ אֶת כָּל הָרָעָה

מעין חיים - עיונים ומוסר

^{שי} נז. לעיל לט' כבר נאמר וישנו שנת עולם ולא יקיצו. אולי טעם הכפילות, שפסוק אחד מדבר על הגוף בעולם הזה, ושנת עולם, זה הוא המיתת עצמה. והשני, בא ללמד על ענין מה שאמרו חז"ל, אמר רבי אחא (קוהלת ט) כי מי יחובר אל כל החיים יש בטחון (קהלת ט ד) אפילו אותם שפשטו ידיהן בזבול (בבית המקדש), יש להם בטחון (לינצל מגיהנם, אם חזרו בתשובה). לקרבן אי אפשר שכבר פשטו ידיהן בזבול. לרחקן אי אפשר שעשו תשובה, עליהן הוא אומר וישנו שנת עולם ולא יקיצו. רבנן דקיסרין אמרי קטני עכו"ם וחילוניו של נבוכדנצר אין חיין (לעולם הבא) ואין נידונין (בגיהנם), עליהן הכתוב אומר וישנו שנת עולם ולא יקיצו. (ירושלמי ברכות ט ב, מדרש רבה רות פ"ג ב, קהלת רבה פ"ט, עיין בפירוש עץ יוסף על המדרש שם).

אָחד את כל הדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַכְּתֻבִּים אֶל בָּבֶל: (סא) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל שְׂרָיָה כְּבֹאךָ בָּבֶל וְרֵאִיתָ וְקִרְאתָ את כל הדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (סב) וְאָמַרְתָּ יְהוָה אֵתָּה דְּבַרְתָּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ לְבִלְתִּי הָיִית בּוֹ יוֹשֵׁב לְמַאֲדָם וְעַד בְּהִמָּה כִּי שְׁמָמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה: (סג) וְהָיָה כְּכַלְתְּךָ לִקְרֹא אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְשֹׁר עָלָיו אָבֶן וְהִשְׁלַכְתּוֹ אֶל תוֹךְ פְּרֶת: (סד) וְאָמַרְתָּ כָכָה תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא תִקּוּם מִפְּנֵי הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ וַיַּעֲפוּ עַד הֵנָּה דְּבָרֵי יִרְמְיָהוּ:

פרק נב (א) בֶּן עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמִיטַל [חֲמוּטַל] בַּת יִרְמְיָהוּ מַלְכָּנָה: (ב)

אשר תבוא אל בבל- בתחלה אמר שכתב ספר, ואחרי זה אמר שצוה לו בדבר הספר שכתב, -אל ספר אחד- אמר על שם סופו כי אחר שכתב נעשה ספר, -הכתבים אל בבל- (והדברים) הכתובים פה על בבל: (סא) -ויאמר ירמיהו אל שריה כבאך בבל, וראית- אז תראה בספר (ולא לפני כן) <ע"פ ר"י אברבנאל> -וקראת- ותקרא בו -את כל הדברים האלה-: (סב) -ואמרת ה' אתה דברת אל המקום הזה- רצה לומר הלא מפיך אמר ירמיה, ואם כן הלא בידך לקיים מאמריך, -להכריתו לבלתי היות בו יושב למאדם ועד בהמה- בין אדם בין בהמה -כי שממות עולם תהיה-: (סג) -והיה ככלתך לקרא את הספר הזה- כאשר תכלה לקרוא את הספר, -תקשר עליו אבן- תקשור אבן על הספר להכבדו, לרדת בעומק המים -והשלכתו אל תוך פרת-: (סד) - ואמרת ככה- כמו ששקע הספר הזה, כן -תשקע בבל- בעומק החורבן, -ולא תקום- ולא יהיה לה תקומה -מפני הרעה אשר אנכי מביא עליה, ויעפו- אנשיה יהיו עיפים עד לא יוכלו להתחזק עוד, -עד הנה דברי ירמיהו- על כי מכאן ואילך עד סוף הספר, אינם דברי ירמיהו, אבל המה ספור דברים מהחורבן. לזה אמר עד הנה דברי ירמיהו <ע"פ רד"ק>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב א-ג):

רוב הכתוב בפרק נכתב בסוף ספר מלכים, מלבד פסוקים כח-ל. אך יש לדייק שבאמת אינו נכפל ממש, יש שינויים רבים מאד בחסירות ויתירות, וכן יש הרבה תיבות שלימות בספק ירמיה שאין בספר מלכים. [תמיד יש לשנן, שיש סודות ורזין בכל מילה ואות מדברי ה' הקדושים, שאין אנו משיגים. רק שאנו בעניותינו, הוצגנו על פשוטי המקראות].

פרק נב (א) -בן עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ- בעת שנמלך -ואחת עשרה שנה מלך בִּירוּשָׁלַם, וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמִיטַל (חֲמוּטַל) בַּת יִרְמְיָהוּ מַלְכָּנָה-: (ב) -וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָקִם-: (ג) -כִּי עַל אַף ה'- כִּי בַעֲבוּר שְׁהִיתָ אֶף ה' -בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה- כָּל כֵּךְ גְּדוּלָּה, -עַד הִשְׁלִיכוּ אוֹתָם מֵעַל פְּנֵיו- עַד (שחשב) להשליך אותם מעל פניו. -וימרד צדקיהו במלך

וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹזָקִים: (ג) פִּי עַל אֶף יְהוָה
הָיְתָה בִּירוּשָׁלַם וַיְהוּדָה עַד הַשְּׁלִיכוֹ אוֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ
בְּמֶלֶךְ בָּבֶל:

(ד) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשָׁעִית לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ פָּא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּחַנּוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ
עָלֶיהָ דֵּיק סָבִיב: (ה) וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עֶשְׂתִּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמֶלֶךְ
צִדְקִיָּהוּ: (ו) בַּחֹדֶשׁ הָרִבְעִי בַתְּשָׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיִּחְזַק הָרָעַב בָּעִיר וְלֹא הָיָה
לָחֶם לָעָם הָאָרֶץ: (ז) וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה יִבְרָחוּ וַיֵּצְאוּ
מִהָעִיר לֵילָה דֶרֶךְ שַׁעַר בֵּין הַחֲמַתִּים אֲשֶׁר עַל גֵּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל
הָעִיר סָבִיב וַיֵּלְכוּ דֶרֶךְ הָעֶרְבָה: (ח) וַיִּרְדְּפוּ חֵיל כַּשְׂדִּים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׁיִגּוּ אֶת צִדְקִיָּהוּ בַּעֲרֹבַת יָרָחוֹ וְכָל חֵילוֹ נָפְצוּ מֵעָלָיו: (ט) וַיִּתְּפְּשׂוּ אֶת

בבל- לזה העיר לב צדקיהו למרוד במלך בבל, להיות סיבה אל הגלות לשלחם מעל פניו >ע"פ
רש"י<:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב ד-יא): העיר הובקעה, והמלך צדקיהו נפל ביד נבוכדנצר
עד יום מותו, כדבר ה' לעיל כב י, לח יח, ואילו היה נכנע לבבל היה ניצל כמבואר שם פרק לח.

(ד) -וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשָׁעִית לְמָלְכוֹ- למלכות צדקיהו, -בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בֹּא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל, הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּחַנּוּ עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דֵּיק- הוּא מַגְדֵּל הַנִּבְנָה מוֹל
הָעִיר לַלְכָּדָה -סָבִיב- >ע"פ רד"ק מלכים כה א<: (ה) -וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר- (באמצע) עמדה
הָעִיר, וְהַמָּצוֹר סָבִיבָה -עַד עֶשְׂתִּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלֶךְ צִדְקִיָּהוּ-: (ו) -בַּחֹדֶשׁ הָרִבְעִי בַתְּשָׁעָה
לַחֹדֶשׁ וַיִּחְזַק הָרָעַב בָּעִיר, וְלֹא הָיָה לָחֶם לָעָם הָאָרֶץ-: (ז) -וַתִּבָּקַע הָעִיר- חֵיל נְבוּכַדְנֶצַּר
בִּקְעוֹ חוֹמָתָהּ, וְכָאִילוֹ נַעֲשִׂית מַעֲצָמָה, כִּי אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַם הָיוּ חִלּוּשִׁים בְּרָעַב, וְלֹא עֲמָדוֹ לְמוֹלֵם לַעֲכָב
עַל יָדָם, -וְכָל אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה יִבְרָחוּ- הָיוּ בּוֹרָחִים, -וַיֵּצְאוּ מִהָעִיר לֵילָה דֶרֶךְ שַׁעַר בֵּין הַחֲמַתִּים- בִּדְרֹךְ
הַשַּׁעַר הָעוֹמֵד בֵּין שְׁתֵּי הַחוֹמוֹת -אֲשֶׁר עַל גֵּן הַמֶּלֶךְ- אֲשֶׁר אֵצֶל גֵּן הַמֶּלֶךְ, -וְכַשְׂדִּים עַל הָעִיר סָבִיב,
וַיֵּלְכוּ דֶרֶךְ הָעֶרְבָה- בִּדְרֹךְ הַהוּלָךְ אֶל עֲרֹבוֹת יְרִיחוֹ: (ח) -וַיִּרְדְּפוּ חֵיל כַּשְׂדִּים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׁיִגּוּ אֶת צִדְקִיָּהוּ בַּעֲרֹבַת יָרָחוֹ- אֲרוּ"ל שְׁבֵרַת דֶּרֶךְ מַעְרָה הַהוּלָכֶת עַד עֲרֹבוֹת יְרִיחוֹ, וְנִזְדַּמְּנָן צָבִי
הוּלָךְ מִמֶּעַל עַל הַמַּעְרָה, וְרִדְּפוּ הַכַּשְׂדִּים אַחֲרָיו, וּבִבּוּאָם לַפְתָּח הַמַּעְרָה, מִצְאוּ אֶת הַמֶּלֶךְ יוֹצֵא,
וַתִּפְּשׂוּהוּ שׂוֹד. -וְכָל חֵילוֹ נָפְצוּ מֵעָלָיו- >ע"פ רש"י לט ג<: (ט) -וַיִּתְּפְּשׂוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אוֹתוֹ

מֵעֵין חַיִּים - עֵינָיו וְזוֹסֵר

ש"ד ח. והנה גם את צורת נפילתו רמז ירמיהו בנבואתו, שכן לעיל לח כב ניבא עליו 'נסוגו אחור'. וכן כאן צדקיהו ברח,
והתברר שברירתו היתה אחור, כי בבבלים היו בפתח המערה ללא כוונה לתפשו.

המֶלֶךְ וַיַּעַלּוּ אֹתוֹ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רַבְלָתָהּ בְּאַרְצָן חֲמַת וַיִּדְבֹּר אֹתוֹ מִשְׁפָּטִים: (י) וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ לְעֵינָיו וְגַם אֶת כָּל שְׂרָיִי יְהוּדָה שָׁחַט בְּרַבְלָתָהּ: (יא) וְאֶת עֵינָיו צִדְקִיָּהוּ עֹנֶה וַיֹּאסְרֵהוּ בִּנְחָשְׁתִּים וַיָּבֵאֵהוּ מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה וַיִּתְּנֵהוּ בְּבֵית [בֵּית] הַפִּקְלָת עַד יוֹם מוֹתוֹ:

(יב) וּבַחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ הָיָה שְׁנַת תִּשְׁעָ עֲשָׂרָה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם: (יג) וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל בְּתִי יְרוּשָׁלַם. ׀ וְאֶת כָּל בֵּית הַגְּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ: (יד) וְאֶת כָּל חֲמוֹת יְרוּשָׁלַם. ׀ סָבִיב נִתְּצוּ כָּל חֵיל כְּשָׂדִים אֲשֶׁר אֶת רַב טַבָּחִים: (טו) וּמִדְּלוֹת הָעָם וְאֶת יֵתֶר הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בְּעִיר וְאֶת הַנְּפִלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת יֵתֶר הָאָמוֹן הַגָּלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים: (טז) וּמִדְּלוֹת הָאָרֶץ הַשְּׂאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים לְכַרְמִים וּלְיִגְבִּים: (יז) וְאֶת עַמּוּדֵי הַנְּחָשֶׁת אֲשֶׁר

אל מלך בבל רבלתה בארץ חמת- (והוא בצפון ארץ ישראל, באחד הדרכים שרגילים היו ללכת מארץ ישראל לבבל) כי בהאריך ימי המצור הלך נבוכדנצר לרבלה, -וידבר אתו משפטים- התווכח עמו על מה שמרד בו, ועבר על שבועתו כמו שנאמר בדברי הימים (ב לו יג) -וישחט מלך בבל את בני צדקיהו לעיניו וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה- <ע"פ רש"י>: (יא) -ואת עיני צדקיהו עור ויאסרוהו בנחשתים ויבאהו מלך בבל בבלה, ויתנהו בבית הפקדת- בית הסוהר -עד יום מותו- <ע"פ רש"י>:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב יב - ל):

חורבן בית המקדש, והגליית העמּוּדִים והים לבבל, כמו שניבא ירמיהו לעיל סוף פרק כ"ז.

(יב) -ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדראצר מלך בבל- כי בעת שכבש את יהויכין היה ח' למלכו, וצדקיהו מלך י"א שנה הרי י"ט. -בא נבוזראדן רב טבחים, עמד לפני מלך בבל- לשמשו -בירושלם-: (יג) -וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית הגדול שרף באש- הוא פירוש על מה שאמר כל בתי ירושלים, לומר שהם כל בית אדם גדול אשר בירושלים, ואותם לבד שרף ולא זולתם <: (יד) -ואת כל חמות ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אשר את רב טבחים-: (טו) -ומדלות העם ואת יתר העם הנשארים בעיר- אשר לא נהרגו. -ואת הנפלים אשר נפלו אל מלך בבל- אותם שהטו עצמן אל מלך בבל לעבדו. -ואת יתר האמון- (ההמון) הנשארים בכל ערי יהודה- הגלה נבוזראדן רב טבחים-: (טז) -ומדלות הארץ השאיר נבוזראדן רב טבחים- שר על ההורגים במצות המלך -לכרמים וליגבים- (עובדים בכרם, וחופרי בורות): (יז) -ואת עמודי הנחשת אשר לבית ה'

לְבֵית יְהוָה וְאֵת הַמִּכְנוֹת וְאֵת יָם הַנְּחֻשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה שָׁבְרוּ כְשָׁדִים וַיִּשְׂאוּ אֶת כָּל נְחֻשֶׁתָם בְּבִלְהָ: (יח) וְאֵת הַסְּרֹת וְאֵת הַיָּעִים וְאֵת הַמִּזְמֹרוֹת וְאֵת הַמִּזְרָקֹת וְאֵת הַכַּפּוֹת וְאֵת כָּל כְּלֵי הַנְּחֻשֶׁת אֲשֶׁר יִשְׁתָּרוּ בָּהֶם לְקָחוּ: (יט) וְאֵת הַסָּפִים וְאֵת הַמַּחְתּוֹת וְאֵת הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת הַסְּרִירוֹת וְאֵת הַמִּנְלוֹת וְאֵת הַכַּפּוֹת וְאֵת הַמִּנְקִיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב נֶאֱשָׂר כֶּסֶף כֶּסֶף לָקַח רַב טַבָּחִים: (כ) הָעֲמוּדִים שְׁנַיִם הֵימָּה אֶחָד וְהַבֶּקֶר שְׁנַיִם עָשָׂר נְחֻשֶׁת אֲשֶׁר תַּחַת הַמִּכְנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא הָיָה מִשְׁקָל לְנְחֻשֶׁתָם כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה: (כא) וְהָעֲמוּדִים שְׁמֹנֶה עָשָׂרָה אֲמָה קוֹמָה [קוֹמַת] הָעֵמֶד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים עָשָׂרָה אֲמָה יִסְבְּנוּ וְעָבְיוֹ אַרְבַּע אַצְבָּעוֹת נָבוֹב: (כב) וְכֹתֶרֶת עָלָיו נְחֻשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת חֲמֵשׁ אַמּוֹת וְשִׁבְכָה וְרִמּוֹנִים עַל הַכֹּתֶרֶת סָבִיב הַכָּל נְחֻשֶׁת וְכֹאֵלָה לַעֲמוּד הַשְּׁנַיִם וְרִמּוֹנִים: (כג) וַיְהִיו הָרִמָּנִים תְּשָׁעִים וְשָׁשָׁה רִוְחָה כָּל הָרִמּוֹנִים

ואת המכנות ואת ים הנחשת אשר בבית ה' שברו כשדים וישאו את כל נחשתם בבלה:-
 (יח) -ואת הסרות ואת היעים ואת המזמרות ואת המזרקת ואת הכפות ואת כל כלי הנחשת אשר ישתרו בהם- העשויים לעבוד ולשרת בהם בבית המקדש -לקחו:- (יט) -ואת הספים ואת המחתות ואת המזרקות- על שהיו מזרקות של זהב לזה, חזר והזכיר? וכן הסירות והכפות. -ואת הסירות ואת המנרות ואת הכפות ואת המנקיות, אשר זהב זהב ואשר כסף כסף לקח- רצה לומר בין של זהב בין של כסף הכל לקח -רב טבחים:- (כ) -העמודים שנים הים אחד והבקר שנים עשר נחשת אשר תחת המכנות- רצה לומר אשר היו אצל המכנות -אשר עשה המלך שלמה לבית ה'- כי הבקר היו תחת ים הנחשת כמו שנאמר במלכים (א ז כה) {ולא תחת המכנות} <ע"פ רש"י>, או רצה לומר במקום המכנות, כי יתכן כשהוריד אחז את הים מעל הבקר ונתנו על מרצפת אבנים, ואת הכיורות הסיר מעל המכנות, כמו שנאמר (במלכים ב טז יז) שם אז את הכיורות על הבקר במקום המכנות, ונשאר כן עד הגולה. -לא היה משקל לנחשתם- לא היה מהאפשר לשקול הנחשת של -כל הכלים האלה-: (כא) -והעמודים- רצה לומר העמודים שלקח, היה קומת כל אחד י"ח אמה. -שמנה עשרה אמה קומת העמד האחד, וחוט שתיים עשרה אמה יסבנו- היה מסבב את היקף העמוד. -ועביו ארבע אצבעות נבוב- עובי דופני העמוד היה ארבע אצבעות והחלל באמצעיתו: (כב) -וכותרת עלי- על העמוד ממעל היה כעין כותרת עשוי מ-נחשת. וקומת הכותרת האחת- רצה לומר קומת כל אחת, כי לכל עמוד היה כותרת -חמש אמות, ושבכה ורמונים על הכותרת סביב- רצה לומר ממעל על הכותרת, היה מעשה שבכה, וכדמות רמונים היו תלוים על הכותרת מסביב. ובמלכים נתבאר מלאכת הכותרת. -הכל נחשת- הכותרת והרמונים. -וכאלה לעמוד השני ורמונים- כדמות הכותרת והשבכה שהיה להעמוד האחד, היה גם להעמוד השני, וגם רמונים היה גם להשני: (כג) -ויהיו הרמנים תשעים וששה רוחה- לרוח האולם ואוירו, היה נראה

מָאָה עַל הַשִּׁבְכָה סָבִיב: (כד) וַיִּקַּח רַב טַבָּחִים אֶת שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת צַפְנִיָּה כֹּהֵן הַמִּשְׁנָה וְאֶת שְׁלֹשֶׁת שְׁמָרֵי הַסֵּף: (כה) וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר הָיָה פֶּקִיד עַל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְשִׁבְעָה אֲנָשִׁים מֵרָאִי פָנָי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בָּעִיר וְאֶת סֹפֵר שֵׁר הַצָּבָא הַמַּצָּבָא אֶת עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצָאִים בְּתוֹךְ הָעִיר: (כו) וַיִּקַּח אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים וַיִּלְךְ אוֹתָם אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רַבְלָתָה: (כז) וַיָּבֶה אוֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיִּמָּתֶם בִּרְבֵּלָה בְּאֶרֶץ חֲמַת וַיִּגַּל יְהוּדָה מֵעַל אֲדָמָתָהּ: (כח) זֶה הָעַם אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְרֶאצַּר בַּשָּׁנָה שְׁבַע יְהוּדִים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: (כט) בַּשָּׁנָה שְ�מוֹנֶה עָשָׂרָה לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מִירוּשָׁלַם נָפֶשׁ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וּשְׁנָיִם: (ל) בַּשָּׁנָה שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים לְנְבוּכַדְרֶאצַּר הִגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים יְהוּדִים נָפֶשׁ שְׁבַע מֵאוֹת אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה כָּל נָפֶשׁ אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּשְׁשׁ מֵאוֹת:

צ' וששה, כי ארבע מהם היו נכסים מעין הרואה, כי העמודים עמדו סמוכים לכותל. - כל הרמונים מאה- המספר הזה היה לטור האחד, אבל היה לכל אחד שני טורי רמונים, כמו שמפורש במלכים (א ז יח). - כל הרמונים מאה על השבכה סביב- היו תלויים על השבכה סביב: (כד) - ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש- הוא היה כהן גדול. - ואת צפניה כהן המשנה- שני לו, הוא הסגן. - ואת שלשת שמרי הסף- שומרי מזוזת השער, הם השערים <ע"י רש"י>: (כה) - ומן העיר לקח סריס אחד אשר היה פקיד על אנשי המלחמה ושבעה אנשים מראי פני המלך- רצה לומר היושבים תמיד עם המלך. - אשר נמצאו בעיר- ולא ברחו ממנה כיתר השרים. - ואת סופר שר הצבא- הסופר של שר הצבא. - המצבא את עם הארץ- על פיו מוציאה כל עיר אנשיה לצאת במלחמה <ע"פ רש"י>. - מעם הארץ- מהמכובדים שבהם אשר נמצאו בעיר, ולא ברחו- הנמצאים בתוך העיר: (כו) - ויקח אותם נבוזראדן רב טבחים וילך אותם אל מלך בבל רבלתה: (כז) - ויבה אותם מלך בבל וימתם ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתה: (כח) - זה העם- זהו חשבון כל העם הגולים לבבל. - אשר הגלה נבוכדראצר בשנת שבע- הוא גלות יכניה היתה בשנת שבע לכיבוש יהויקים בראשונה. - יהודים- מבני יהודה - שלשת אלפים ועשרים ושלשה: (כט) - בשנת שמונה עשרה לנבוכדראצר- הוא גלות צדקיהו שהיתה בשנת י"ח לכבוש יהויקים בראשונה, וי"ט למלכות נבוכדצר. - מירושלם- הגלה מירושלים - נפש שמנה מאות שלשים ושנים: (ל) - בשנת שלש ועשרים לנבוכדראצר- אז כבש את צור ושטף את היהודים, שבסביבות עמון ומואב, כן הוא בסדר עולם. - הגלה נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים וחמשה כל נפש- של שלשת הגליות מבני יהודה - ארבעת אלפים ושש מאות:

(לא) וַיְהִי בְשָׁלְשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכֵן מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּשָׁנִים עָשָׂר
 חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אוֹיֵל מֶרְדֵּךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בְּשָׁנַת מַלְכָּתוֹ
 אֶת רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֵּצֵא אוֹתוֹ מִבֵּית הַפְּלִיא [הַפְּלֹא]: (לב)
 וַיִּדְבֹּר אוֹתוֹ טָבוֹת וַיִּתֵּן אֶת כִּסְאוֹ מִמַּעַל לְכִסֵּא הַמְּלָכִים [הַמְּלָכִים] אֲשֶׁר
 אוֹתוֹ בְּבָבֶל: (לג) וַשָּׁנָה אֶת בְּגָדֵי כְּלָאוֹ וְאָכַל לֶחֶם לִפְנֵי תַמִּיד כֹּל יְמֵי
 חַיָּו: (לד) וַאֲרָחָתוֹ אֲרָחַת תַּמִּיד נִתְּנָה לוֹ מֵאֵת מֶלֶךְ בָּבֶל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ
 עַד יוֹם מוֹתוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּיו:

באר החיים - ענין הפרשה (פרק נב לא - לד):

סוף ימי המלך יכניה היו יותר בכבוד (יכניה שמע לירמיהו ונכנע למלך בבל, כמבואר במלכים ב כד
 יב, ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל, הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו).

(לא) -ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה, בשנים עשר חדש בעשרים
 וחמשה לחדש, נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכתו את ראש- רצה לומר, הרים וגדל אותו בשנה
 הראשונה למלכותו -יהויכין מלך יהודה ויצא אתו מבית הכלוא-: (לב) -וידבר אתו טבות-
 דברים טובים ונחומים. -ויתן את כסאו ממעל- עליון -לכסא- שאר -המלכים אשר אתו- אשר היו עמו
 -בבבל-: (לג) -ושנה את בגדי כלאו- היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא,
 להחליפם באחרים. -ואכל לחם- כל הסעודה קרויה על שם הלחם. -לפניו- רצה לומר, עמו יחד. -
 תמיד כל ימי חייו- של יהויכין: (לד) -וארחתו ארחת תמיד- פרס (מנת האוכל) הנתונה לו,
 היתה פרס הנתונה תמיד מבלי הפסק, והיה למאכל לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך
 תמיד >ע"פ ר"י אברבנאל מלכים ב כה ל, ואפשר לומר<. -נתנה לו מאת מלך בבל דבר יום ביומו-
 דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו, ולא העבירו המועד -עד יום מותו כל ימי חייו-:

תם בעזר ה' וברוב חסדו, יא' תמוז תשסח', לסדר ריח נוחות לה'.